ANUL XX. **Ianuarie, 1909** **No. 1.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

Alexandru Ioan Cuza-Vodă

Pentru orice privește redacția și administrația, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu, Iași.*

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

1909

ARHIVA, an. XX, No. 1.

SUMAR:

ABONAMENTUL:

Ediţia de lux, 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.
Ediţia de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuţĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem şi cîte-va colecţiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonaţĭ, spre a nu ne expune la corespondenţe şi cheltuelĭ, sînt cu stăruinţă rugaţĭ să bine-voiască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iaşĭ

Alexandru Ioan

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

Anul XX. No. 1. Ianuarie 1909

UNIREA[1]

Serbăm azi împlinirea de 50 anĭ de cînd foastele Principate romîne s'aŭ unit într'un singur stat, dînd naștere Romîniei actuale.

Așĭ dori ca atuncĭ cînd vețĭ părăsi sala, să avețĭ nu numaĭ inima încălzită de simțirile pe care expunerea greutăților prin care am trecut, le va deștepta în inimile Domniilor-voastre, ci și mințile îmbogățite cu faptele prin care s'aŭ strecurat acele greutățĭ. De aceia nu mă vețĭ ținea de răŭ, dacă voiŭ căuta să documentez întru cât-va spusele mele; căcĭ este singurul mijloc de a restitui adevărul asupra mareluĭ act al Unireĭ, care nu înțeleg din ce pricină, o tagmă întreagă de Românĭ, caută să-l întunece, spre a pute coborî astfel și a arunca în noianul uităreĭ unul din sufletele cele maĭ de samă ce le aŭ născut vre odată poporul Romîn—pe marele nostru Domnitor Alexandru Cuza.

I

Unirea țărilor romîne, are două faze foarte bine caracterizate. Cea dintăĭ petrecută în anul 1859, punctul de plecare al mareluĭ act, este fapta poporuluĭ romîn, și cînd zic a poporuluĭ, nu înțeleg a maselor din nenorocire neconștiute de la noĭ din țară, ci a claseĭ conducătoare. A doua fază, și după mine cea maĭ însemnată, este acea din 1862, atunci cînd înfăptuitorul unireĭ desăvîrșite, neuĭtatul nostru Domnitor Alexandru Ioan I, unifică ministerele, camerile și capitala, și prefăcu numele de Principatele-Unite în acel de Romînia.

Chiar dacă prăznuim azĭ ziŭa aniversară de 50 anĭ a unireĭ Țărilor romîne, noĭ nu trebue să uităm că, acum jumătate de veac, poporul romînesc a făcut numaĭ un pas către

---

1). Cuvîntare ținută la Teatrul Național din Iașĭ, în ziua de 24 Ianuarie 1909.

unire, pas nu e vorba energic şi hotărît; dar că trebuea să maĭ calce încă un lung drum, până să ajungă la împlinirea desăvîrşită a visuluĭ celuĭ maĭ scump al neamuluĭ romînesc.

Intr'adevăr, ce s'a făcut la anul 1859? S'a ales colonelul Alexandru Cuza, candidatul partiduluĭ naţional, la 5 Ianuarie ca Domn al Moldoveĭ, la 24 Ianuarie ca Domn şi al Munteniei. Fapta era foarte îndrăzneaţă; căci *Convenţia din Paris* din 1858, care constituia actul nostru de naştere ca popor autonom, care ne scotea de sub epitropia cea silnică şi uricioasă a Turcilor şi Ruşilor, şi care ne dădea dreptul la viaţă—act de care decĭ noĭ Romîniĭ trebuia să ţinem samă în gradul cel maĭ înalt—nu admisese principiul unireĭ desăvîrşite, cerut de Franţa în Congresul de Paris, ci numaĭ o foarte slabă îndrumare a contopireĭ Ţărilor romîne, prin o *comisie centrală* şi *o curte de casaţie comună*, îmbele cu reşedinţa în Focşanĭ. De altfel Convenţia prevedea lămurit stăruinţa maĭ departe a despărţireĭ celor două state romîne, în două organizme politice deosebite, fie-care cu domnul, ministerul, camera şi capitala sa deosebite.

Pasul Romînilor era cu atît maĭ îndrăzneţ, cu cît pe atuncĭ Moldova şi Muntenia eraŭ lipsite de orĭ-ce organizare militară. Numărul oştenilor din îmbele ţărĭ se urca abia la 6000 de oamenĭ: o jandarmerie bună de prins tălhariĭ, iar nu de a opune peptul duşmanilor la hotar. Ţările romîne eraŭ apoĭ sarace. Bugetul amîndurora se urca de abia la vre-o 30,000,000 leĭ, încît ele nu ar fi putut opune nicĭ o împotrivire serioază, pentru a menţinea fapta comisă, călcarea Convenţieĭ de Paris, dacă Austria saŭ Turcia trimeteaŭ cîte-va regimente peste Carpaţĭ saŭ peste Dunăre. Cum să se explice această îndrăzneală ne maĭ pomenită, ca doĭ piticĭ să se încumete de a înfrunta voinţa întregeĭ Europe şi primejdia unuĭ atac imediat din partea puterilor duşmane, vecine cu eĭ? Era vorba de viaţă saŭ de moarte, cum fusese şi în anul 1848 cînd se repetase aceiaşĭ îndrăzneală — şi cînd ţi-e cuţitul la gît, nu te mai uĭţĭ la alte primejdiĭ. Dacă Romîniĭ nu puneaŭ atuncĭ mîna pe aripa noroculuĭ ce trecea în zbor pe deasupra capetelor lor, atuncĭ eĭ eraŭ osîndiţĭ să ducă înainte o viaţă mişelească, întunecată, tîrîtă în robie şi în înjosire. Eĭ îşĭ ziseră decĭ, cum spune un mare poet:

„Maĭ bine otrăvire
De cît întunecata şi jalnica stîrpire
A unuĭ neam de oamenĭ treziţĭ în vitejie....
Maĭ dulce-ĭ moartea 'n chinurĭ ca josnica sclăvie.

Dar are Latinul o zicătoare: „Audaces fortuna juvat“. Şi într'adevăr norocul a stat pe partea noastră; căcĭ războiul franco-austriac impedică pe Austria de a zădărnici dubla alegere, iar izolarea Turcieĭ şi teama eĭ de Rusia împedică a eĭ intervenire.

Astăzĭ cînd suntem neatîrnaţĭ şi regat, cînd bucĭumăm în toate părţile puterile şi înălţarea noastră, şi cînd într'adevăr putem pune pe picior de războĭ 400,000 de oamenĭ şi o artilerie din cele maĭ bune din Europa; astă-zĭ cînd bugetul nostru se soldează cu excedente de 50,000,000, suntem mult maĭ cuminţĭ de cît părinţiĭ noştri, şi lăsăm să treacă prilejurile cele maĭ priincioase, fără a îndrăzni să ridicăm măcar ochiĭ spre a ne uita la ele.

E drept că Europa ne pune 10 la purtare; dar să nu se uĭte că adese orĭ copiiĭ ceĭ cu nota cea maĭ mare la purtare nu sunt ceĭ maĭ înzestraţĭ cu mintea. Nu e vorba că şi aicea avem o mîngîĭere, căcĭ Hristos a zis: „Fericiţĭ ceĭ săracĭ cu duhul, că aceĭa vor întra întru împărăţia cerurilor".

Dar să nu tulburăm unda limpede a trecutuluĭ cu noroĭul vremurilor prezente.

II

Scăpasem de pericol; dar era vorba acum cu ce era să ne alegem din această îndoită alegere a aceluĭaşĭ Domnitor pe scaunul îmbelor ţărĭ romîne? Uniĭ din oameniĭ de atuncĭ cu mintea înflăcărată, credeaŭ că pot merge maĭ departe, întrunind adunările la Focşanĭ şi proclamînd unirea desevîrşită. Lucru neaşteptat, e că tocmaĭ Mihail Cogălniceanu, bărbatul înţelept de maĭ tărziu, e împins de această înflăcărare şi se face el organul uneĭ asemene propunerĭ, pe care Lascar Catargiu o combate, cu drept cuvînt, ca primejdioasă, întru cît tot pe atuncĭ ĭată ce răspuns dădea împăratul Napoleon al III-lea luĭ Alexandri, trimisuluĭ domnuluĭ romîn, care îl încerca şi el, dacă nu ar fi bine ca Romîniĭ să se folosească de faptul îndeplinit al îndoiteĭ alegerĭ, pentru a proclama unirea desăvîrşită?.

In audienţa încuviinţată de împăratul Francezilor luĭ Alexandri el îĭ spune „că nu ar fi înţelept de a cerca acuma unirea desăvîrşită a ţărilor romîne. Aceasta ar fi o călcare făţişă a Convenţieĭ, pe cînd alegerea îndoită a fost numaĭ folosirea de o stipulaţie nehotărîtă. Împăratul sfătueşte decĭ pe Alexandri, ca Romîniĭ să nu facă acest pas, ci să caute a se recomanda Europeĭ prin înţelepciunea reformelor interne". Pregătiţĭ-vă, sfîrşeşte împăratul, nu a silui evenimentele, ci a vă folosi de cursul lor". Prin urmare însuşĭ Napoleon al III-lea care era atît de favorabil năzuinţilor Romînilor, nu poate face alt-fel, în starea de atuncĭ a Europeĭ, de cît să-ĭ sfătuiască să stee liniştiţĭ şi să nu încerce lucrurĭ peste putinţă.

Intr'adevăr Napoleon obţinuse după pacea de la Villafranca subsemnarea unuĭ protocol, prin care Cuza Vodă era recunoscut de Austria întăĭ, apoĭ de toate puterile europene, ca Domn al ambelor ţărĭ romîne *pe cît timp va trăi el.*

Această recunoaştere era departe de a constitui unirea Ţărilor romîne şi de a mulţumi decĭ dorinţele poporuluĭ romîn.

Că Romînii, cu toată alegerea îndoită a luĭ Cuza-Vodă şi cu toată recunoaşterea acesteĭ alegerĭ, nu priveaŭ unirea ca înfiinţată, se vede din faptele şi spusele oamenilor timpuluĭ. Aşa comisia centrală, la votarea constituţieĭ ţărilor romîne, priveşte îndoita alegerea a luĭ Cuza Vodă numaĭ ca o punte de trecere către îndeplinirea dorinţeĭ arătate de divanurile ad-hoc: Unirea desăvîrşită a Ţărilor Romîne şi punerea lor sub o dinastie străină. Comisia centrală votează chiar un articol, în constituţia pe care o elaborează, care întrupează această idee. Acest pas al Comisieĭ centrale era foarte primejdios, căcĭ el contravenea tocmaĭ sfatuluĭ dat de împăratul Napoleon trimisuluĭ romîn, arătînd Europei într'un chip vădit, că Românii nu sunt mulţămiţĭ cu stipulaţiile Convenţieĭ; că eĭ se gândesc tot la împlinirea desăvîrşită a unireĭ, şi că starea de atuncĭ o priveaŭ numaĭ ca un ce provizoriŭ ce trebuia răsturnat la cel d'întăĭ prilej.

Maĭ multe ziare naţionale ale vremilor, precum *Tribuna*, *Romînul*, *Naţionalul* combat acel articol din răsputerĭ, spunînd că votarea luĭ ar fi o neĭertată greşeală, căcĭ comisia centrală s'ar arăta nemulţumită cu dispoziţiile Convenţieĭ de Paris, a cărora pază îĭ era încredinţată prin articolul 33 al aceleĭ Convenţiĭ. Căcĭ, ce fel păzea comisia centrală aceste dispoziţiĭ, cînd ea se arăta nemulţumită cu ele şi vădea scopul lămurit de călcare? De aceea şi *Ştefan Golescu* unul din membriĭ comisieĭ centrale spunea, în combaterea aceluĭ articol: „Este foarte probabil că, lucrînd contra sfaturilor date de puterile binevoitoare, de a nu maĭ face nicĭ un pas contra Convenţieĭ, după alegerea îndoită, vom desface cu mînele noastre edificiul pe care l'am ridicat, cu atîta greutate, în ziua de 24 Ianuarie". De asemenea *Ioan Brătianu* spunea în adunarea muntenească: „Cine a avut cugetul primejdios şi vătămător, în împrejurările actuale de a cere prinţ străin şi unirea absolută? Tot D-v şi comisia centrală în care dreapta are majoritatea". Domnitorul era şi maĭ verde în rostirile luĭ. El spunea că: „Convenţia să ne fie linia din care să nu eşim; a o calca *fără timp* ar fi o trădare de ţară". Intr'adevăr Convenţia trebuia calcată, pentru ca Romînii să-şĭ vadă visul lor îndeplinit, şi eĭ chiar făcuseră primul pas, cînd cu alegerea din 1859. Dar atuncĭ călcarea fusese făcută în momente priincioase, şi tot aşa trebuĭaŭ aşteptate altele pentru înfăptuirea desăvîrşită a unireĭ. A se grăbi realizarea acesteĭ dorinţĭ, era a se compromite totul.

Tot aşa privea lucrurile şi străinătatea. Căcĭ găsim marele ziar francez *Le Journal des Débats* din 22 Iunie 1859 spunînd: „Poarta combate îndoita alegere că e protivnică Convenţieĭ de Paris Să ne înţelegem bine. Dar, este o unire care e protivnică Convenţieĭ: aceea e marea şi deplina unire ce propunea Franţia încă de la Conferenţele din Viena; unirea desăvîrşită şi încă sub un principe străin, unire deosebită proclamată de întreaga Europă. Dacă adunările romîne ar fi votat această unire,

dacă tot odată ar fi numit un principe străin, atuncĭ Poarta otomană ar fi fost în drept de a se plînge şi a reclama; ĭar nu acuma cînd prin alegerea aceluĭaşĭ domnitor în ambele ţărĭ, lăsîndu-se acestora întreaga lor existenţă deosebită, nu se atinge Convenţia întru nimic".

Faţă cu aceste rostirĭ atît de lămurite care arăta alegerea din 59 ca o faptă care nu ar fi atins într'un nimic Convenţia, întrucît nu ar fi realizat unirea desăvîrşită—se poate oare susţinea că unirea s'a efectuat la 24 Ianuarie 1859, şi că prin simpla alegere îndoită a luĭ Cuza Vodă s'ar fi îndeplinit dorinţele Romînilor; că ambele lor ţărĭ, s'ar fi contopit într'un singur trup, şi că decĭ nu maĭ rămînea nimic de făcut pentru a se ajunge la constituirea statuluĭ unitar?.

Cine nu vede că a se privi ast-fel lucrurile, este a se mistifica istoria, pentru a se putea răpi luĭ Cuza Vodă meritul luĭ cel neasemănat de a fi realizat acea unire desăvîrşită a Ţările romîne care se îndeplineşte tocmaĭ la 1862, prin unificarea reală a ministerelor, a camerilor şi a capitaleĭ — şi aceastâ după cele maĭ zdravene sforţărĭ, după negocierile diplomatice cele maĭ grele şi după stăruinţele cele maĭ energice, prin care numaĭ cît s'a putut realiza minunea, ca un popor mic, slab şi neorganizat să-şĭ vadă împlinit visul săŭ cel maĭ scump, în contra voinţeĭ aproape a întregeĭ Europe.

Dacă Cuza Vodă ar fi fost alt om, neînzestrat cu acea iubire de ţară care nu maĭ cunoştea nicĭ o margine; lipsit de energia şi puterea înăscute sufletuluĭ săŭ, el s'ar fi mulţămit a domni pe ambele ţărĭ, adunînd o frumoasă avere, cum făcuse atâţia înaintea luĭ, şi la moartea luĭ ar fi lăsat o moştenire bănească bogată şi întinsă urmaşilor, ĭar Ţările romîne, conform protocoluluĭ de la Villafranca, s'ar fi desfăcut din noŭ, cu doĭ domnĭ deosebiţĭ, şi ar fi recăzut poate pentru totdeauna, în micimea şi neînsemnătatea în care se tîrîseră pînă atuncĭ.

Norocul lor a vrut ca Domnitorul ales pe îmbele scaune să fie din acele naturĭ care nu se lasă pănă nu-şĭ văd ideile realizate în fapte. Cuza decĭ s'a pus pe muncă de cum s'a suit pe tron, luînd în ochĭ, pe lîngă alte multe întrebărĭ referitoare la soarta Ţărilor romîne, şi acea capitală, îndeplinirea unireĭ desevîrşite, pe care el cu ajutorul luĭ D-zeŭ o şi duse la capăt, după 3 anĭ de nepilduite silinţĭ. Acum vroim să trecem la expunerea lucrăreĭ personale a mareluĭ nostru Domnitor întru realizarea unireĭ desăvîrşite.

III

Este învederat că Principatele Unite fiind puse sub protecţia Europeĭ şi existenţa lor garantată prin Convenţia de Paris, tot pe calea stăruinţelor diplomatice trebuia să păşească Cuza-Vodă spre a aduce la adevărata luĭ îndeplinire visul numaĭ cît înfiripat pănă acuma al unireĭ Ţărilor Romîne. Toată greutatea lucrăreĭ trebuĭa concentrată în Constantinopole; căcĭ dacă Congresul de Paris nu încuviinţase cererile divanu-

rilor ad-hoc, unirea şi principele străin, aceasta o făcuse numaĭ din cauza principiuluĭ păstrăreĭ întegrităţeĭ Impăraţieĭ otomane, ce era pe atuncĭ privit ca o maximă neresturnabilă a politiceĭ europene. Dacă Turciĭ învoiaŭ unirea desăvîrşită, puterile nu aveaŭ decît să se închine.

Cuza trimise la Constantinopol pe unul din oameniĭ ceĭ maĭ de samă aĭ ţăreĭ, Constantin Negri, asupra căruia cădea tot greul sarcineĭ de a sluji de organ Domnitoruluĭ, pentru realizarea mareluĭ vis al Romînilor. Prima încercare făcută de Vodă-Cuza pentru a dobîndi învoirea unireĭ, fusese făcută de el, cînd cu vizita la Sultanul. Dar încercarea luĭ fu zădarnică; căcĭ ambasadorul francez Thouvenel, în circulara luĭ din 1 April 1861, spune că: „atuncĭ cînd principile Cuza fusese la Constantinopole în luna Octombrie trecută, el atrăsese luarea aminte a Porţeĭ asupra piedicilor ce izvoraŭ pentru el din nevoia în care se afla de a lucra cu două camere şi două ministere; dar Poarta nu-ĭ făcu îndată cunoscut scopul eĭ". Dar Cuza, odată ce deschisese focul, prîn vizita luĭ la Sultanul, nu era să maĭ înceteze pănă ce cetatea nu era să predee. Ea era însă foarte greŭ de luat, căcĭ Turciĭ se temeaŭ ca unirea desăvîrşită să nu deschidă calea Principeluĭ străin, şi aceasta la rîndul săŭ acea către neatîrnare—şi nu se poate spune că Turciĭ n'aŭ avut o presimţire foarte vie a celor ce eraŭ să se întîmple. De aceĭa şi Turciĭ opuseră tot felul de piedicĭ şi de trăgănărĭ pentru a zădărnici, saŭ cel puţin a întărzia cît maĭ mult învoirea unireĭ desăvîrşite. Maĭ întăĭ eĭ propun să se trimeată în Principate un comisar otoman, spre a se convinge dacă unirea este într'adevăr dorită de poporaţie. Negri întimpină ambasadoruluĭ francez, Lavalette, că Principele nu ar primi niciodată un asemenea comisar care ar deveni centrul uneltireĭ elementelor interne care mai doreaŭ încă restatornicirea vechiĭ stărĭ de lucrurĭ. Pentru a face însă ca Turciĭ însuşĭ să se lepede de această ideĭe, el adaugă că Principele nu ar putea fi făcut răspunzător, dacă comisarul otoman ar întîmpina o primire neplăcută din partea poporuluĭ. Turciĭ temîndu-se ca comisarul lor să nu fie insultat, ceĭa ce ĭ-ar fi încurcat în greutăţĭ diplomatice, părăsesc această idee. Negri stăruia însă din răsputerĭ să se încuviinţeze unirea, spunînd că de aceĭa se lepădaseră boeriĭ de privelegiile lor, pentru a vedea unirea realizată; că poporul de jos o dorea ĭarăşĭ din toate puterile sufletuluĭ săŭ; aducînd ca dovadă votul unanim al îmbelor divanurĭ ad-hoc, în care toate clasele ţăreĭ eraŭ reprezentate. Dacă Poarta stărueşte în refuzul eĭ, Domnitorul va fi silit să proclame unirea din propia luĭ mişcare, de oare-ce alt-fel s'ar expune la o revoluţie care ar aduce numaĭ decît o intervenţie străină, lucru ce ar putea foarte uşor să complice pe Poartă într'un războĭŭ—vorbe ce toate puseseră pe gîndurĭ pe înalţiĭ demnitarĭ turcĭ.

Negri scrie Domnitoruluĭ, că în urma zdravenelor declaraţiĭ ce le-a făcut Porţiĭ otomane, are temeiŭ de a crede că

rezultatul stăruinţelor sale va fi încununat cu izbîndă. „Lumea a început pe aicĭ să se deprindă cu ideĭa că la caz cînd unirea nu ar fi autorizată de înalta Poartă, Inălţimea Voastră aţĭ proclama-o singur, împins de o neapărată nevoĭe. Am lăsat să se întrevadă că termenul cel maĭ îndepărtat al proclamăreĭ unireĭ ar fi deschiderea adunărilor“.

Domnitorul primind scrisoarea luĭ Negri, însărcinează cu formarea unuĭ noŭ minister pe fostul caĭmacan, Anastase Panu, pentru a pregăti şi a prezida marele act. Domnitorul spune luĭ Panu, cînd îl însărcinează cu formarea ministeriuluĭ următoarele însemnătoare cuvinte, care dovedesc într'un mod învederat alăturĭ cu toate celelalte împrejurărĭ aduse pănă aicĭ, că unirea trebuĭa să se facă de acum înainte, şi că decĭ nu se îndeplinise prin simpla îndoită alegere a luĭ Cuza-Vodă, cum vreaŭ să facă să creadă aceĭ ce tind la întunecarea adevăruluĭ, întunecînd tot odată şi marea lucrare personală a luĭ Cuza-Vodă în săvărşirea acestuĭ mare act. Cuza-Vodă spune decĭ luĭ Panu: *„Unirea este credinţa mea politică; este ţinta de mîntuire a naţieĭ romîne, la care părinţiĭ noştri aŭ căutat a ajunge şi la care sper că vom putea ajunge. Eŭ trebuĭe să fac unirea, căcĭ sunt dator către naţia care m'a ales şi către istoria către care am o răspundere“*. Panu primeşte formarea ministeruluĭ, spunînd anume că dacă nu va reuşi a realiza acest vis al Romînilor, îşĭ va da demisia.

Bucureşteniĭ încîntaţĭ de perspectiva curîndeĭ strămutărĭ a capitaleĭ în oraşul lor, sărbătoresc venirea luĭ Panu în Bucureştĭ în modul cel maĭ strălucit. Pe atuncĭ urma însă să se înceapă desbaterile asupra legeĭ rurale, şi adunarea moldovenească propune întrunirea eĭ cu cea muntenească, pentru desbaterea acesteĭ marĭ reorganizărĭ lăuntrice. Domnitorul care, cum am văzut, se aştepta, după scrisoarea luĭ Negri, la o fericită deslegare a problemeĭ unireĭ, învoĭeşte supunerea dorinţeĭ rostite de adunarea moldovenească, în sinul celeĭ munteneştĭ, care primeşte propunerea cu mare entuziasm şi cu unanimitatea glasurilor.

Dar Romîniĭ se prea grăbiseră în aşteptările lor. Eĭ nu cunoşteaŭ încă sistemul turcesc de trăgănare pe cît se poate a daraverilor neplăcute, cînd nu pot să le înlăture cu totul. Negri atuncĭ lămureşte viziruluĭ gravitatea cea mare a situaţieĭ ivită din nevoĭa dezbatereĭ legeĭ rurale, care nu ar putea fi votată in deosebĭ de cele două adunărĭ, deoarecare dacă s'ar face o lege rurală maĭ favorabilă într'o ţară decît în cealaltă, Principatele romîne ar fi ameninţate cu o revoluţie agrară. Negri decĭ adaugă, că maĭ la urmă chiar dacă Poarta nu consimte la unirea definitivă, aceasta poate fi lasată pe maĭ tîrziŭ, dar că este absolut neapărat de a se învoi întrunirea momentană a adunărilor, pentru a se dezbate delaolaltă o singură lege rurală pentru ambele ţărĭ. Turciĭ pătrunseră fineţa luĭ Negri; eĭ înţelegeaŭ că odată pus piciorul în scară şi adu-

nările întrunite, unirea ar fi fost proclamată prin surprindere. Fiind-că adunările urmaŭ să fie deschise peste puţine zile, Negri adause că ele trebuïe numaĭ decît să deschidă şedinţele în comun. Ali-paşa spăriat aleargă la ambasadoriĭ Franţieĭ şi Anglieĭ, stăruind din răsputerĭ să împiedice pe Principele Cuza de a face acest act samavolnic şi contrar Convenţieĭ. Toţĭ treĭ întrunindu-se cu Negri, Ali-paşa roagă şi conjură pe agentul romîn să determine pe Principe să maĭ întârzie cîte-va zile—tot sistemul de trăgănare—pînă se vor regula toate chestiunele. Ambasadoriĭ sprijină rugăminţele viziruluĭ, şi Negri nu poate face alt-fel decît a se pleca stăruinţelor lor. In timpul acesteĭ aşteptărĭ care putea fi lung trăgănată de către Poartă, se naşte altă cauză de amînare a realizăreĭ unireĭ. Anume în conferenţa ce trebuia să se adune, pentru a se rosti asupra unireĭ, era să eïe parte şi Italia. Dar acest stat fusese transformat prin evenimente, din regat de Savoia în regat de Italia, şi noua formaţiune politică nu era încă recunoscută de toate puterile europene. Romîniĭ însă aveaŭ cel maĭ mare interes, ca Italia să fie şi ea reprezentată la conferenţă, ca una din puterile cele maĭ favorabile năzuinţelor lor.

Deabia se îndepărtase şi această pïedică, prin recunoaşterea statuluĭ Italian de către toate statele europene, cînd se iveşte o nouă greutate pornită de astă dată, din rîndurile opoziţieĭ din adunarea moldovenească contra Domnitoruluĭ. Anume Lascar Catargiu, printr'o interpelare cere ca cu prilejul conferenţeĭ ce urma a se întruni, domnul să-şĭ aducă aminte de făgăduinţa ce o făcuse cînd se urcase pe tron, de a fi numaĭ o verigă care să ducă la întronarea unuĭ principe străin, şi decĭ guvernul princiar să ceară de la conferenţă dinastia străină în România.

Această cerere era de tot primejdioasă, pentru realizarea unireĭ, întru cît Turciĭ eraŭ hotărîţĭ maĭ curînd să se expue la un războĭ de cît să primească introducerea unuĭ principe străin în fruntea Ţărilor romîne unite. Prin cererea principeluĭ străin, se periclita şi cauza unireĭ, căcĭ însuşĭ Franţa care nu voïa să întîmpine un noŭ războĭ era de părerea Porţeĭ, şi dacă ea sprijinea unirea desăvîrşită, nu primea cu nicĭ un preţ acuma principele străin, pe care altă dată îl ceruse ea singură. Alexandri agentul luĭ Cuza Vodă la Paris, depeşează luĭ Costache Negri, că cererea unuĭ principe străin este absolut cu neputinţă şi că adăugirea eĭ pe lîngă acea a unireĭ desăvîrşite poate numaĭ cît să zădărnicească pe aceasta din urmă. Bine înţeles, că guvernul luĭ Cuza Vodă se fereşte de a pune oficial pe ambasadorĭ în cunoştinţă despre manifestarea din camera moldovenească cea adoptată cu mare grăbire şi de cea muntenească.

Orĭ-cît se silise Turcia să amîie lucrurile, puterile europene care eraŭ îngrijite de întorsătură ce puteaŭ s'o eïe lucrurile în Principate, hotărîseră adunarea în conferenţă.

Cînd colo, pînă să se adune conferenţa, sosesc căldurile cele marĭ, şi toţĭ diplomaţiĭ pleacă în vacanţie, ĭarăşĭ o cauză de amănare care făcea să treacă frigurile morţeĭ prin sufletul Domnitoruluĭ şi a partizanilor sincerĭ aĭ unireĭ definitive, căcĭ nu se ştia ce poate aduce ziua de mîne—şi dacă Turciĭ eraŭ aşa de mulţumiţĭ cînd se ivea o cauză de trăgănare, Romîniĭ tremuraŭ de frică, temîndu-se ca visul lor să nu fie spulberat de împrejurărĭ neaşteptate.

Dar în sfîrşit trecură şi vacanţiile şi conferenţa tot se adună. Poarta supuse atuncĭ întruniret ambasadorilor un firman prin care ea învoĭa unirea, însă cu următoarele restrîngerĭ care aproape nimiceaŭ învoirea: Maĭ întăĭ unirea să se încuviinţeze numai pe timpul vieţeĭ luĭ Cuza-Vodă. Apoĭ hotarele despărţitoare ale Principatelor să nu fie atinse; armata să nu se sporească şi în sfîrşit să se maĭ agraveze încă dispoziţiile privitoare la o eventuală ocupare armată a Ţărilor romîne, în caz de tulburărĭ. Conferenţa întimpină că acest punct ar fi fost prevăzut de către Convenţie, şi că ar fi de prisos a se reveni asupra luĭ. Ali-Paşa se foloseşte imediat de prilej, găsind un noŭ motiv de amînare, anume cerînd voe conferenţeĭ ca să supue cazul mareluĭ Sfat al Imperiuluĭ. Cum aude Negri despre acest noŭ mijloc de trăgănare, merge la vizir şi îĭ spune categoric, că acuma nu maĭ este chip de reţinut poporul care-şĭ are ochiĭ atintiţĭ asupra conferenţeĭ, adunată tocmaĭ în scopul de a învoi unirea, şi că dacă vizirul stărueşte în hotărîrea luĭ de a deferi cazul mareluĭ consiliu, el Negri părăseşte Constantinopolea şi se duce în România, pentru a asista la marea serbare de înfrăţire a ţărilor surorĭ. Vizirul a fost nevoit să cedeze şi a primi că puntul să fie retras din firman; dar se adăugi un altul, ca să se înstitue în fie-care Principat un consiliu provincial sub adunarea comună. Conferenţa sătulă de atîtea greutăţĭ, încuviinţă firmanul în forma în care i'l supusese ministrul turcesc şi hotărî ca acest firman să fie comunicat Principeluĭ domnitor.

Vodă Cuza aflînd despre conţinutul firmanuluĭ şi maĭ ales despre mărginirea unireĭ numaĭ pe timpul luĭ, se jălueşte puterilor, că „mărginind durata unireĭ la acea a gospodoratuluĭ meŭ, se arată această unire ca o necesitate supărătoare ce ar decurge din îndoita alegere, şi ca o concesie absolut excepţională şi trecătoare, şi pregătind chiar, în momentul ce este încuviinţată, tot ce trebuĭe pentru a o desfiinţa la sfirşitul domnieĭ, care poate fi grăbit de o mînă criminală. Se osîndeşte astfel guvernul meŭ şi întreaga ţară la tristul rol de a trăi de azĭ pînă mîne şi i se rîpeşte autoritatea ce poate izvori numaĭ din durată, fără de care nicĭ o cîrmuire nu a putut vre-o dată să-şi îndeplinească menirea, şi cu atît maĭ puţin reorganiza o societate demoralizată prin lungĭ nenorocirĭ politice".

Dar Domnitorul dacă se tînguĭa în afară, în lăuntru era hotărît să lucreze şi să anuleze toate restrîngerile puse de fir-

man unireĭ încuviinţate. El declară deci către adunările ţărilor Romîne că *„unirea va fi aşa cum o dorim noĭ. Nu ne vom supune la nimic ce ne-ar fi impus, şi aceasta tocmaĭ în puterea articoluluĭ 22 şi 23 al Tratatuluĭ de Paris şi al articoluluĭ 2 din Convenţie care garantează autonomia noastră“*.

Vodă Cuza pune deci la o parte firmanul Porţiĭ care învoĭa unirea numaĭ pe timpul vieţiĭ luĭ, ba chiar în nişte prescripţii ridicule se îndeletnicea foarte deamăruntul cu modul cum unirea va fi desfiinţată la moartea luĭ Cuza, prevăzind pînă şi mijloacele de transport înapoĭ la Iaşĭ ale hărtiilor aparţinînd Moldoveĭ din centrul comun Bucureştiĭ.

In ziua de 11 Decembrie 1861 Alexandru Ion I, citi în adunarea munteană vestita luĭ proclamaţie, prin care arată în chip oficial îndeplinirea mareluĭ vis al poporuluĭ romîn. Iată acea minunată proclamaţie, care ar trebui să fie înscrisă în mintea tuturor generaţiilor ce s'aŭ perindat şi se vor perinda de acum înainte pe pămîntul Ţărilor romîne:

„Unirea este îndeplinită; Naţionalitatea romînă este intemeĭată. Acest fapt măreţ dorit de generaţiile trecute, aclamat de corpurile legĭuitoare, chemat cu căldură de noĭ, s'a recunoscut de Inalta Poartă şi de Puterile garante şi s'a înscris în datinele naţiunilor. Dumnezeul părinţilor noştri a fost cu Ţara, a fost cu noĭ. El a întărit silinţele noastre prin înţelepciunea poporuluĭ şi a condus naţiunea către un falnic viitor. **In zilele de 5 şi 24 Ianuarie aţĭ depus toată a voastră încredere în alesul naţiuneĭ, aţĭ întrunit speranţele voastre într'un singur Domn; alesul vostru vă dă astăzĭ o singură Românie“.**

Adunarea din Bucureştĭ izbucni în o zgomotoasă bucurie, la auzul acestor cuvinte. Insuşĭ Barbu Catargiu, marele protivnic al Domnitoruluĭ, nu poate face altfel de cît a rosti cuvintele. „Să trăiască Domnitorul nostru, care *singur prin a sa stăruinţă* ne-a dat această zi atît de fericită“.

IV

Ne întrebăm acum dacă, faţă cu aceste fapte netăgăduite, se maĭ poate susţinea părerea care e mult pe placul uneĭ oare care tabere de Romînĭ, că unirea s'a făcut la 59, cu alegerea îndoită a luĭ Vodă Cuza, cînd viitorul Domnitor a avut un rol absolut pasiv; şi dacă întrunirea ambelor ţări romîne într'un singur organizm de stat, nu este opera luĭ Cuza Vodă şi a mareluĭ săŭ agent Costachi Negri?

In zadar patima înveninată şi o ură care străbate seculiĭ va încerca să înăbuşe adevărul istoric. Căcĭ el esă la lumină, precum ese apa din izvor saŭ lava din vulcan. In zadar decĭ se muncesc aceĭ ce vor să întunece meritele cele marĭ pentru unire ale luĭ Cuza Vodă. Ei nu izbutesc decît a aţiţa şi maĭ mult ĭubirea retrospectivă pentru marele luĭ suflet şi a ne încălzi încă şi maĭ mult închinarea către această figură nedreptăţită.

Dar ura nu se opreşte numaĭ aicĭ, ci ea tinde să-ĭ stîngă chiar amintirea pe pămînt. Cîte mijloace nu s'aŭ întrebuinţat, pentru a se împedica adunarea sumelor trebuitoare pentru înălţarea unuĭ mnoument luĭ Cuza Vodă şi actuluĭ săŭ celuĭ maĭ mare: unireĭ. Acum se plănueşte altă lovitură. E vorba să se ridice din bugetul ţăriĭ un monument al unireĭ în piaţa cu acelaşĭ nume din Iaşĭ, şi acest monument va celebra actul din 59, bine înţăles dîndu-se luĭ Cuza rolul şters şi pasiv pe care l'a avut, cînd a pus piciorul pe prima treaptă a scăreĭ ce era să-l urce către nemurire, iar nu acel covîrşitor ce el l'a avut, cînd sus de pe scară a putut întinde mîna şi a binecuvînta pe poporul săŭ în genunchĭ, care-ĭ mulţumea pentru îndeplinirea visuluĭ săŭ cel maĭ scump.

Unirea este cu neputinţă de înţăles fără Vodă Cuza. Ea a început a se realiza în faptă, atuncĭ cînd toate voinţele romîneşti s'aŭ întrunit în persoana luĭ pentru a-l alege Domnitor, şi a fost desăvîrşită cînd alesul naţiuneĭ, după o luptă uriaşă, a dat cum spune el prea bine în proclamaţiunea luĭ, poporuluĭ săŭ, o singură Romănie.

Dacă acest adevăr este împărtăşit de tot poporul romînesc, de la Vlădică pînă la opincă, cu excepţia cîtor-va interesaţĭ în ponegrirea luĭ Cuza Vodă, apoĭ Iaşul şi Ieşeniĭ ţin maĭ ales la faptul, că nu cumva în mijlocul oraşuluĭ lor, să se săpe în marmură saŭ să se toarne în bronz minciuna în loc de adevăr. Cetăţeniĭ Iaşuluĭ voesc hotărît şi eĭ vor şti să facă să li se respecte voinţa ca figura luĭ Cuza Vodă să domine de sus falnicul monument al unireĭ. Ei aŭ drept să ceară ca podoaba cea maĭ scumpă a oraşuluĭ lor, să întrupeze simţimintele şi cugetările lor, întru cît eĭ sunt aceĭ care aŭ suportat fără a cârti urmările ruinătoare pentru capitala Moldoveĭ a unireĭ Ţărilor romîne. Şi astăzĭ maĭ sîngerează rana ce însăşĭ Iaşul şi-a făcut-o, cînd s'a jertfit pe altarul Unireĭ. şi el are dreptul de a cere ca cel puţin mintea şi simţirea luĭ să nu fie atinse de nişte cugete nelegiuite.

A. D. Xenopol

---

1). **Nota redacţieĭ**. Cuvîntarea d-lui Xenopol a fost acoperită de aplause entuziaste.

IN MIEZUL NOPȚEI...

La Ruginoasa 'n turlă s'aude'n noapte-un clopot....
Şi ca de-un semn, de-o-dată, vezĭ umbre şi vezĭ facle,
Vezĭ umbre mortuare trezite de prin racle,
Oşteni din vremĭ străbune venind pe caĭ în tropot....

Ca magiĭ de-altă-dată vin îndrumaţĭ oşteniĭ
De-o rază ce-ĭ aduce aicea lîngă turlă;
In mĭezul nopţeĭ, sombriĭ, neavînd nicĭ steag, nicĭ surlă,
Descălicînd, descopăr lungĭ plete, moldoveniĭ....

Trimişĭ de pe-alte ţărmurĭ eĭ vin cu pantahuza
Aceluĭa pe care vrea ura-a'l da uităreĭ,
De şi de la un capăt la celalalt al ţăreĭ
Trăeşte viŭ în inimĭ, Măritul Vodă Cuza.

Şi Boldur, al lor Hatman, păşeşte, 'şĭ face cruce,
Şi zice înspre criptă: „La tine, Voevoade,
„Prea Sfîntul Mare Ştefan—străbunu—astor noroade,
„Trimisu-ne-a ast'noapte din Putna, spre-a aduce

„Prinosul înălţăreĭ la groapa ta umilă....
„Căcĭ tu, la veac de chinurĭ aĭ fost ceasul măriref,
„La ceĭ din patru unghiurĭ daşĭ zbor nădăjduireĭ,
„Şi-aĭ dezrobit norodul cu dragoste şi milă—

„De-aceĭa pomenirea 'ţi de-apururea 'ĭ, Stăpîne;
„Peri-va neagra ură, peri-vor şi trufaşiĭ,
„Pe tine tot maĭ mare te-or înălţa urmaşiĭ
„Pe tine Domn al ţăreĭ ş'al naţieĭ romîne"....

O mînă tăĭnuită din uşa sepulcrală
Un semn face în zare, un semn sub neagra boltă....
Ş'un gemăt surd s'aude, ş'un strigăt de revoltă,
Ş'un neam întreg se'nalţă şi cere socoteală....

Botez-Gordon

Iaşĭ, 1909.

GENEZA IDEII DE UNIRE

Onorat auditor,

In ciclul de conferinţe, ce societatea ştiinţifică şi literară, a hotărît să ţină anul acesta asupra *Unireĭ Ţărilor Romîne*, cum şi asupra factorilor politicĭ internĭ şi externĭ ce aŭ înlesnit făptuirea eĭ, voĭŭ avea prilejul de a vă vorbi despre naşterea ideiĭ de Unire, decĭ *Geneza* ideiĭ, întru cît curiozitatea şi spiritul ştiinţific al omuluĭ e făcut a nu se mulţumi numaĭ cu constatarea faptuluĭ, ca fapt brut, ci a-ĭ scotoci în timp şi în spaţiŭ, în duhul omenesc ca şi în natura din afară, obîrşia faptuluĭ, pricinile isvoditoare ale ideiĭ întrupate în fapte.

Cine zice Unire, zice întregul lanţ al fiinţăriĭ noastre ca Stat, ca popor, ca naţiune, şi decĭ începuturile ideiĭ de Unire, sînt tot atît de adîncĭ ca şi începuturile neamuluĭ. După cum în domeniul sufletuluĭ o iritabilitate nervoasă trece prin atîtea stărĭ psihice pănă ce ajunge în cercul luminos al conştiinţeĭ, şi lumea inconştientuluĭ e şi maĭ mare şi maĭ adîncă ca lumea conştientuluĭ, aşa şi in· drumul plămădireĭ, urzireĭ ideiĭ de Unire, viaţa inconştientă a duhuluĭ Unireĭ a fost mult, mult maĭ lungă de cît dunga luminoasă a ideiĭ de Unire, care odată scoasă la iveală a izbucnit cu atîta impetuozitate, ca şi atuncĭ cînd domeniul inconştientuluĭ izbucnind în cercul îngust al conştiinţiĭ, produce mişcărĭ violente, ce nu-şĭ găsesc explicarea numaĭ prin intensitatea conştientă a ideiĭ, ci prin profunzimea inconştientuluĭ reprezentărilor, substratul alcătuitor al ideilor.

Nu greşim dar cînd afirmăm că în Geneza ideiĭ de Unire avem 2 faze bine deosebite : faza de reprezentare şi faza de idee. Cea dintăĭŭ e veche ca neamul şi ţine pănă la 1830, opera Reglementuluĭ, cea de a doua începe în 1830, se concretizază în faptul politic al Uniriĭ la 1859, şi licăreşte ca un ideal naţional al nostru, al tuturor, pentru vremurĭ indepărtate, simbol de unire în cuget, unire în simţirĭ.

Şi în adevăr, cine citeşte Reglementul organic al Moldoveĭ şi al Ţăriĭ Romîneştĭ, rămîne nu puţin mirat, cînd vede că aceĭaşĭ ideie, redactată aproape în acelaşĭ fel, se găseşte în amîndouă Reglemente.

In adevăr art. 371 din Reglementul organic al Ţăriĭ Romîneştĭ sună astfel : „Inceputul, religia, obiceĭurile şi cea de un fel limbă a sălăşluitorilor într'aceste 2 prinţipaturĭ precum şi cele de o potrivă trebuinţe *sînt îndestule elementurĭ de o maĭ*

aproape a lor unire, care până acum s'aŭ fost poprit şi s'aŭ zăbovit numaĭ după împrejurărĭ întîmplătoare şi cele urmate după dînsele" (Analele parlamentare 1, a, 357).

Iar în art. 425 din Reglementul organic al Moldoveĭ, cetim ĭarăşĭ: „Inceputul, religia, obiceĭurile şi cea de un fel limbă a sălăştuitorilor într'aceste 2 prinţipaturĭ, precum şi cele de o potrivă trebuinţe, cuprind *din insuşĭ descălecarea lor elementurile nedespărţiteĭ Unirĭ, care s'aŭ împiedecat şi s'aŭ întărziat de întîmplatele imprejurărĭ*". (Analele parlamentare I, b, 222).

Cine eraŭ boeriĭ care aŭ luat parte la redactarea acestor articole, pentru a vedea din ce cerc îngust a eşit ideĭa *nedespărţiteĭ Unirĭ?*—Pentru Muntenia eraŭ Gr. Băleanu ban, Gh. Filipescu vornic, St. Bălăceanu logofăt şi Alex. Vilară hatman, secretar Barbu Ştirbeĭ. Pentru Moldova eraŭ C. Paşcanu-Cantacuzino visternic, Mihail Sturza vornic, Costachi Conachi vornic şi Iordachi Catargiŭ visternic, secretar Gh. Asachi. In total 10 boĭerĭ.

Din discuţiile urmate în sinul celor 2 comisiunĭ, prezidate de Ruşĭ, cel întăĭŭ care a rostit cuvîntul de Unire a fost visternicul Iordachi Catargiŭ; Minziacki şi Kisselef o primesc şi o comunică Curţiĭ protectoare de la Petersbnrg, care nu se arată duşmană. (Moniteur Universel. 1859, Sept. 18, Doc. Renasterii III, 826, Romînul 1867. 19; Xenopol VI, 518).

Toţĭ aceşti boerĭ, membri aĭ comisiuneĭ de redactarea Reglementuluĭ, eraŭ deja maturĭ în 1830, oamenĭ născuţĭ la finele secoluluĭ al XVIII, şi cu instrucţia primită la pragul secl. al XIX-a. Şcolĭ romîneştĭ nu eraŭ pe atuncĭ, decît Academiĭ greceştĭ, unde se învăţa orĭ-ce, numaĭ naţionalizm nu. Literatura artistică nu era, nicĭ poeţĭ ca să cînte Unirea, de cît marele Ion Văcărescu, care a blăstămat Milcovul, ca şi pe *corbul* muntenesc, pe care-l doreşte să-l vază ĭarăşĭ acvilă, ca Romînul să fie Roman mare în războĭŭ şi în pace.

Dacă nu era dar o şcoală patriotică, lucru ce vine după 1834, era însă un duh naţional, care izbucneşte în literatura religioasă şi istorică a noastră şi la carĭ scriitoriĭ celor 3 provînciĭ din sus de Dunăre, contribuĭesc cu condeĭul lor.

Ideĭa romană în îndrumarea literaturiĭ istorice şi cronicăreştĭ, este premărgătoare ideiĭ de Unire, căcĭ aceasta avea pe lîngă alte însuşirĭ comune ideiĭ romane, şi pe aceĭa de a fi o armă politică în diriguirea administrativă, culturală şi politică a celor doŭă ţărĭ vasale Turcieĭ.

In domeniul literelor romîneştĭ, în mintea scriitorilor romînĭ plutea ideĭa de viţă latină, de descălecatul întăĭŭ a luĭ Traĭan de la Rîm, de aceĭaşĭ limbă, de aceleaşĭ credinţe, fapte de toată ziŭa pentru toţĭ; dar una era a discuta în *doctrină* ideĭa romană, şi alta era a înscrie în lege principiul nedespărţiteĭ unirĭ, ideĭe politică şi constituţională.

Pentru tălmăcirea dar a naşteriĭ ideiĭ de Unire ca principiŭ politic şi constituţional, nu e de ajuns a vedea cauzele

generice de rasă şi de neam, căcĭ subsistă şi azĭ în fondul comun al romînizmuluĭ din Tisa în Nistru, ci acele *specifice* celor doŭă ţărĭ surorĭ, carĭ aŭ putut evolua politiceşte, ca la un moment dat nu numaĭ să voĭască Unirea, ci şi s'o făptuĭască.

Dacă mergem maĭ departe în scotocirea cauzelor *generice* şi *specifice*, putem aduce vederile luminate ale eruditului şi savantuluĭ nostru maestru în istorie d-l A. D. Xenopol, care discutînd „Ideea Unireĭ" (Ist. Romînilor Vol. VI, 515) aduce şi acestea: 1) lăţirea în ascuns a fonduluĭ comun de gîndire romînească; 2) aşezarea geografică, care de şi a rupt în două trunchiurĭ neamul nostru la Carpaţĭ, dar el a fost prilejul păstrăriĭ unităţeĭ graĭuluĭ, chezăşa unităţiĭ sufletuluĭ, înlesnind o maĭ uşoară şi deasă circulaţie etnografică în şesul Dunăreĭ şi a Siretuluĭ; 3) soarta comună, care a făcut să se repercuteze în sufletul uneĭ ţărĭ ecoul stărilor din cealaltă ţară, şi a născut acel paralelism al faptelor politice, sociale, economice şi culturale, care nu e produsul întîmplăriĭ, ci al acelor puterĭ, care făceaŭ să împingă din lăuntru în afară fenomenele istorieĭ.

Iar ca sinteză generală maestrul nostru închee: „e în natura lucrurilor ca faptele să se cristalizeze în ideĭ, şi un fapt care era în aer, trebuĭa de la o vreme să-şĭ găsească un răsunet intelectual".

Ne vom ţinea în limitele considerentelor aduse de boeriĭ alcătuitorĭ aĭ Reglementuluĭ organic, căcĭ ele sînt mulţemitoare atît în lămurirea cauzelor generice cît şi a celor specifice. O observare generală avem de făcut că în explicarea ideeĭ şi actuluĭ Unireĭ nu e de ajuns a ne mulţumi cu motivele generale, căcĭ ele n'ar fi fost îndeajuns pentru săvîrşirea ideeĭ în act. Şi azĭ acele motive există, plutesc în aer, se manifestă în deziderate zilnice, formează *crezul* nostru naţional, nu ne sfiim a-l proclama, facem chiar caz de el, îl trecem în cărţile noastre de şcoală, îl spunem de la catedră, de la tribună, îl cîntă poeţii, îl proslăvesc literaţiĭ şi cu toate acestea cine poate întrezări apropierea acestuĭ orizon fericit să fim un stat de 10 milioane de Romînĭ nu numaĭ de 7 milioane, cu o suprafaţă nu de 130,000 km. patraţĭ ci de 300,000 km. p. cu hotare nu Carpaţiĭ, ci Tisa, nu Molna, ci Cirimuşul, nu Prutul ci Nistrul. Nu; căcĭ în făptuirea uneĭ ideĭ, pricinele imediate cîntăresc maĭ mult decît cele generale.

Din considerentele generale: Reglementul organic pune: A) *începutul*, adică descălecatul întăiŭ şi al doilea, colonizarea Dacieĭ şi întemeerea Munteniеĭ şi Moldoveĭ. In jurul acesteĭ ideĭ, cronicariĭ noştri aŭ istovit chestia. Dibuită de Gr. Ureche, dezvoltată de Miron Costin, expusă cu pretenţie de erudiţie de Nec. Costin, discutată după izvoare de Dim. Cantemir, răsfoită în peste o mie de autorĭ de bătrînul Gh. Şincaĭ, imbinată cu argumente şi dovezĭ trase din limbă de Petre Maior, chestia începutuluĭ Neamuluĭ Romînesc e dunga luminoasă în exposeul istoric al boerilor cronicarĭ. Ştiinţa Romană a luĭ Eneas

Silvius, erudiţia luĭ Bonfinius, cronicarii leşeştĭ aĭ sec. al XVI-a şi XVII-a, toţĭ aŭ deşteptat conştiinţa romană şi marele Miron Costin cîntà cu mîndrie în versurĭ leşeştĭ înaintea marelui Rege Sobieski origina noastră Romană în *Poema Polonă.*

Pentru toţĭ aceştĭ vulturĭ aĭ gîndireĭ hotare de inimă, gîndire şi simţire nu eraŭ pentru neamul romînesc, şi eĭ tratează istoria începutuluĭ Neamuluĭ Romînesc ca un tot organic; aşa îl încep Costineştiĭ, aşa îl dezvoltă Cantemir, aşa îl desăvîrşeste Şincaĭ.

Decît ce distanţă mare era între gîndul generalizat de Romîn al boeruluĭ cronicar pe terenul doctrineĭ istorice, şi între omul politic de partidă, care ştia de o Moldovă şi de o Ţară Romînească, căcĭ pe terenul politiceĭ practice ideia încă nu încolţise, înteresele materiale fiind stăpînite de alte duhurĭ politice.

B). *Religia.* Romînul e unit în credinţă; ortodox pe toată intinderea, numaĭ de la 1700, o mică parte de Romînĭ duşĭ de înterese speciale popeştĭ şi culturale îndirecte de neam, a primit în dogme şi administraţie unirea cu Roma, nu însă şi în rit, care a rămas acelaşĭ. S'aŭ făcut multe încercărĭ de convertire religioasă asupră-ne; noĭ nu ne-am dat. Creştinaţĭ încă din epoca romană, fondul credinţeĭ noastre e creştin latin, nu slavon. Biserica ne-a fost organizată de slavĭ şi apoĭ de Grecĭ, ĭar literatura bisericească s'a resimţit de înriurirea greacă şi slavonă, dar poporul cel de jos a rămas imun la toate aceste pacoste politico-religioase, păstrîndu-şĭ maĭ mult mecanizmul formal al bisericeĭ sale decît doctrina pură teologică, care e privilegiul celor puţinĭ gînditorĭ în ale bisericeĭ. In biserică gîndirea romînească a fost una, înainte de a se rupe politiceşte neamul nostru în state deosebite. Maĭ mult încă; ruperea politicească a putut aduce diversitate în administrarea bisericească, nu însă şi în Unitatea credinţeĭ.

Unitatea bisericeĭ a sprijinit Unitatea limbeĭ, şi ştiut este că supt raportul Cărţilor bisericeştĭ a fost pururĭ un comerţ literar la toţĭ Romîniĭ. Cărţile tipărite la Tîrgovişte, la Iaşĭ, la Braşov, la Buda aveaŭ curs la toţĭ Romînii şi eraŭ scrise pentru bisericile romîneştĭ, pentru toţi popiĭ romîneştĭ, pentru întreg neamul romînesc. Pe acest teren al literatureĭ bisericeştĭ a licărit întâiŭ şi întâiŭ grija formării uneĭ limbĭ literare unice, pînă şi în lexic. „Iar cuvîntele bune sînt că baniĭ cei buni carĭ aŭ întrebuinţare la toţĭ romîniĭ“ zice Simeon Ştefan în predoslovia Nouluĭ Testament din 1648, tipărit în Belgradul Ardealuluĭ.

Cînd boeriĭ reglementuluĭ aŭ înscris religia ca un considerent generic al Unireĭ eraŭ în adevărul faptelor istorice; de cît ce distanţă este de la acest adevăr istoric, ce fiinţează şi astă zĭ, pînă la înfăptuirea politică a ideĭ de Unire la 1859!.

Prin biserică luptăm şi astăzĭ la trezirea conştiinţeĭ de neam; şi cît de vie e lupta dusă de Ardelenĭ pe acest teren, şi ce piedicĭ nu întîlnim astă-zĭ în Macedonia, unde viitorul

politic al Aromînilor stă în legătură cu emanciparea bisericeĭ Cuţovlahe de atotputernicia Patriarhatuluĭ de Ţarigrad.

Preponderenţă de politică romînească în Orient prin biserică a atins'o Vasile Lupu în 1642 !

C). *Obiceĭurile şi ceĭ de un fel limbă* aŭ slujit doctrinarilor a dovedi originea noastră Romană. A le face expozeul lor însamnă a lua la depănat mia de anĭ de la Aurelian la Dragoş Vodă, în care timp s'a plămădit şi dospit neamul nostru cu Unitatea luĭ etnică. Orĭ-cît de variate fi-vor ele obiceĭurile de la munte la şes, de la deal la cămpie, de la Nistru la Tisa, în aceiaşĭ limbă unitară şi armonioasă, rominul şi-a doĭnit şi horit păsul săŭ, fie în bătaea vîntuluĭ, în murmurul apelor, în arşiţa soareluĭ ca şi în crivăţul erneĭ, şî acelaşĭ cînt melancolic al doĭneĭ răsună din fluere, înăduşindu-şi plînsul săŭ poporul întreg. Inchinător temut al natureĭ, el îndumnezeeşte natura, crede în puterea miraculoasă a vîntoaselor şi ĭelelor, şi din leăgăn pînă la mormînt e o frumoasă epopee duhul Romînuluĭ legănat de vise, de credinţe, de idolĭ.

Decît ele sînt maĭ mult constatărĭ de fapte, carĭ dovedesc unitatea sufletuluĭ ; dar cît de departe sîntem cu ele de înfăptuirea ideiĭ de Unire !

D). *Aşezarea geografică* ne-a adus şi bine şi răŭ. Pe pepturile Carpaţilor s'a resfirat neamul romînesc spre nord şi spre sud şi s'a lăţit ca o mare întinsă, întretăĭată icĭ pe colo de micĭ insule de Secuĭ. In aceştĭ munţi Romînul şi-a uitat îndeletnicirea de agricultură romană şi a devenit păstor, ĭar din lumea ciobănaşilor, şi păcurarilor ne-a ĭeşit *Mioriţa*. Pe culmile cele maĭ înalte ale Carpaţilor ca şi ale munţilor Emuluĭ, păstoriĭ şi-aŭ purtat turmele lor în seculĭ şi aŭ îmbinat graĭul într'un calup unitar, că cu toată răzleţirea de maĭ apoĭ nu ne-a putut rupe fondul unitar al vorbireĭ.

Dar vremurile politice aŭ pus munţiĭ zăgaz între Romînĭ şi azĭ încă fraţiĭ de peste munţĭ, îndură acelaşĭ jug Unguresc de peste o mie de anĭ !

Acesta este fondul comun sufletesc ; el s'a lăţit tot maĭ tare în fie-care veac, în măsura extensiuneĭ etnice a romînizmuluĭ şi a înghiţit în el atita lume slavă, atitea elemente răsleţe turanice, că ne prezentăm ca un popor amestecat de sînge, dar unitar ca gîndire, ca suflet.

Toate aceste stărĭ comune sufleteştĭ aŭ făcut pe alcătuitoriĭ Reglementuluĭ să zică că cuprind în ele din însuşĭ descălecarea ţărilor, elementurile nedespărţiteĭ Unirĭ, carĭ s'aŭ fost poprit şi zăbovit numaĭ după *împrejurărĭ întîmplătoare*, saŭ cum zice reglementul moldovenesc, s'aŭ împedecat şi s'aŭ întărziat de *întîmplatele împrejurărĭ*".

Imprejurărĭ întîmplătoare, saŭ *întîmplatele împrejurărĭ*, ĭată ce avem noĭ a descoase astă zĭ înaintea dumnevoastră, ele constituind, după noĭ însuşi, mĭezul dezvoltăriĭ ideiĭ *politice* de Unire.

Supt raportul dar al Unităţiĭ fonduluĭ nostru sufletesc a

fost întîmplătoare dezbinarea lor, nu asemănarea, zice d-l A. D. Xenopol; și dacă am transpune această constatare politică asupra stărilor în care zac diversele grupe de Romînĭ astăzĭ, în cele 3 monarhiĭ vecine, am vedea cît de necesară e încă formula: întîmplătoare e dezbinarea lor politică, nu asemănarea lor etnică.

Eĭ bine, căror cauze datorim noĭ ceĭ din Moldova și Muntenia atenuarea acestor *împrejurărĭ întîmplătoare*, saŭ *întîmplate împrejurărĭ*, ca să se poată încolți, rodi și făptui ideĭa Unireĭ, și căror împrejurărĭ întîmplătoare saŭ întîmplate împrejurărĭ ce dăĭnuesc și astăzĭ, de staŭ răzlețe supt atîtea guvernărĭ elemente omogene romîneștĭ.

Aceasta este a deŭa parte a cuvîntăriĭ mele, cum se vede și cea maĭ interesantă, căcĭ va cuprinde analiza istorică a cauzelor specifice, carĭ aŭ motivat Unirea. Și norma o avem tot în Reglementul organic.

Boieriĭ alcătuitorĭ aĭ Reglementuluĭ nu s'aŭ mulțumit numaĭ să înscrie principiul Unireĭ ca un principiŭ constituțional, ci aŭ avizat și la mijloacele practice pentru a înlesni din punct de vedere administrativ realizarea Unireĭ.

Inceputurile s'aŭ așezat într'acest reglement prin cea de un fel clădire a temeĭurilor administrative în amîndouă țările (art. 371 al. b. Regl. Munteniei, art. 425-430. Regl. Moldovei) Și între măsurile administrative sînt acestea: aceleașĭ folosințe negutitoreștĭ; proprietatea mișcătoare și nemișcătoare; extradarea reciprocă a criminalilor, sloboda trecere a hotarelor, desființarea vămilor interne, aceleașĭ monede.

Ia, presupunețĭ Dumnevoastră, că mîne, conferința de la Haga ar înscrie în programul de pace Unirea tuturor Romînilor într'un singur stat și că ar și aviza la măsurile practice de adus la îndeplinire, chĭar ideĭa compensațiilor, și că s'ar face o agitare pe această temă în lumea Europeană și la noĭ, n'ar trebui nici ceĭ 29 de anĭ de la Reglement la Unire și s'ar și făptui Unirea tuturor! Iar piedicele de fapt ce s'ar opune, înlesnirile ce s'ar lovi, ști-vor aĭ noștri cum să le slăbească, cum să le doboare!

Fiind astfel lucrul, îmĭ vețĭ îngădui a stărui ceva maĭ mult asupra acesteĭ cauze specifice, întrucît dela analiza și elucidarea lor, atîrnă lumina istorică ce vom căpăta-o asupra nașteriĭ ideiĭ politice de Unire.

Supunînd analizeĭ trecutul nostru istoric din acest punct de vedere, vețĭ fi alăturea cu mine în a constata următoarele pricinĭ generale și îndepărtate:

1) Supunerea supt Turcĭ aducîndu ne la acelașĭ stăpîn, orĭ-cît de răŭ, ne-a unificat soarta și a adus aceleașĭ urmărĭ politice pentru amîndouă țările, Muntenia și Moldova. Vom vedea cum.

2) Amestecul Rusieĭ ca politică externă în orient, a slăbit puterea turcească la noĭ, a deșteptat ideĭa de Unire politică prin Unitatea administrativă, ce de fapt am avut-o supt

ocupaţiunile Ruseştĭ şĭ decĭ implicit de-a înlesni înfăptuirea eĭ.

3) Elementul grec, sosit la noĭ în ţară încă din veacul al XVI-a, a avut de urmare a netezĭ drumul la domnie a celeĭ 2 tronurĭ din Iaşĭ şi Bucureştĭ, a apropiat prin înrudire familiile boereştĭ, ne-a adus ideĭa de Patrie şi decĭ ne-a îndrumat inconştient spre Unire.

4) Regimul juridic, codificarea legilor maĭ la fel; regimul administrativ şi fiscal, acelaşĭ izvorît din practica de domnie a aceluiaşĭ domn dintr'o ţară în alta, a adus şi înlesnit formarea unuĭ curent spre unire, saŭ cum zice Reglementul, „a adus cea de nu fel clădire a temeĭurilor administrative în amândouă ţărĭle".

Să le luăm în parte pe fiecare spre a vedea felul cum s'aŭ scurs evenimentele şi decĭ şi urmările ce aŭ putut să aibă asupra formăriĭ uneĭ mentalităţĭ prielnice Unireĭ.

In secol. al XIV-a domniile se reguleazā în cele două ţărĭ prin motivele de politică internă şi externă în atingere cu Ungaria şi Polonia; Ungaria e maĭ înrîuritoare în trebile Munteniei, Polonia din contra în cele ale Moldoveĭ. Domniile se fac şi se desfac după aceste îndoite motive.

Cu secol. al XV-a se amestecă Turciĭ, covîrşitor în istoria Munteniei chiar de la început, maĭ şovăelnic în istoria Moldoveĭ din a 2-a jumătate, căci impiedecaţĭ de braţul puternic a luĭ Stefan, nu pot răpune de căt la pragul sec. al XVI-a. Luptele interne între urmaşiĭ caselor domnitoare, cum şi partidele de boerĭ încep a fi influenţate şi de Turcĭ, carĭ, cu cît cresc în putere şi-şĭ supun prin capitulaţiĭ ţările române au cuvîntul hotărîtor şi *oficial* în schimbarea domnilor. Influenţa ungurească scade, maĭ ales cu învingerea eĭ la 1526, ĭar Polonia fiind în pace seculară cu Poarta nu-ĭ tulbură aşa de tare influenţa în Moldova decît în a doua jumătate a secol. al XVI-a şi slăbeşte maĭ cu totul în secol. al XVII pănă cătră 1683, cînd după invingerea Turcilor la Viena, Polonia ia revanşa şi vrea să pună mîna pe Moldova, ĭar Austriaciĭ pe Muntenia, cum pusese pe Transilvania.

Pentru noĭ faptul politic este că prin căderea noastră subt Turcĭ s'a schimbat centrul vieţeĭ politice la Constantinopol, care devine un centru politic statornic pentru ţările romîne cu micĭ ramificaţiunĭ în diferitele cetăţĭ turceştĭ presărate în preajma hotarelor ca Vidin, Silistra, Obluchiţă, Hotin saŭ Căuşanĭ, aĭ căror hani, paşale saŭ seraskierĭ eraŭ sfinţiĭ maĭ de aproape, a căror prietenie o cultivaŭ doritoriĭ de a ajunge gospodarĭ aĭ ţărilor româneştĭ.

Cine ştie ce-ĭ politica îşĭ dă sama ce schimbare se aduce în mecanizmul politic al uneĭ ţărĭ, prin deplasarea centruluĭ vieţiĭ politice. In sec. al XIV şi al XV-lea era de ajuns o burzuluĭală internă a uneĭ partide de boerĭ pentru ca domnul orĭ să fie descăpăţinat, orĭ înăduşit, orĭ otrăvit şĭ schimbarea la domnie să se facă. Motivele interne dictaŭ şi precumpăniaŭ pe cele externe. In măsura în care puterea Turcească s'a întins şi în-

rădăcinat, orĭ-ce mişcare interioară sorocită de o simplă grevă, şĭ chiar de izbuteaŭ să răpună pe Vodă, alesul răsvrătiţilor avea nevoe de sancţiunea Porţiĭ; altfel trebuĭa să se deşţăreze cu domn cu tot, alesul şi preferatul Porţiĭ venind spre scaun cu putere armată turcească şi cu *hochium* impărătesc.

Decĭ în măsura în care cele 2 capitale de ţărĭ aŭ încetat de a maĭ fi centrul mişcărilor politice de dus şi adus domniĭ, terenul de învrăjbire dintre ele s'a slăbit şĭ amăndouă eraŭ silite să se îndrepte spre Ţarigrad, ca de acolo să capete domn noŭ

Nu că vĭaţa politică din ele a încetat cu totul; nu zicem că competiţiunile de predomnire a uneĭa asupra alteĭa aŭ încetat ca prin farmec. Evenimentele politice se desfăşură în timp şi anul e lună, ĭar veacul e an in desăvărşirea faptelor istorice.

Primele noastre dinastiĭ—Basarabeştiĭ şi Museteştii—şi-aŭ mănţinut succesiunea lor la domnie prin mijloacele politice interne—partidele boereştĭ—şi ale politiceĭ externe—Unguriĭ, Poloniĭ şi în mică măsură Saşiĭ şi Cazacii maĭ bine de 2 veacurĭ. Drepturile şi le validaŭ numaĭ asupra uneĭ ţărĭ, şĭ nimăruĭ nu ĭ-ar fi trecut prin minte că-ar putea avea drept de succesiune la tronul ţăriĭ surorĭ, nimic de comun avînd cu dînsa *politiceşte*.

Aŭ fost rivalităţĭ născute intre Iaşĭ şĭ Bucureştĭ, cum maĭ din vechĭ între Suceava şĭ Tărgoviştea, dar nicĭ un domn n'a gîndit să iea pentru sine scaunul, deşi cronicarul muntean crede că ar fi făcut Ştefan cel Mare 16 anĭ cu scaunul Muntean.

Treĭ Voevozĭ Muntenĭ aŭ avut precădere şi amestec în domnieĭ Moldoveĭ;

Treĭ Voevozĭ Moldovenĭ aŭ avut precădere şi amestec în domniile Munteniei.

Paralelism şi aicĭ!

Mircea cel Mare a luat pe Iuga-Vodă la sine!

Mihaĭ Viteazul a supus Moldova pentru 6 lunĭ.

Constantin Brăncoveanu a făcut şĭ desfăcut domniile la Moldova, cu Cantemir, cu Duca, cu Racovitză.

La rîndul lor Ştefan cel Mare s'a amestecat direct în războae cu Radu cel Frumos, Laiot Basarab, Ţepeş şi Ţepeluş Vodă.

Ioan Vodă cel cumplit bate pe Munteni şi pune domn pe Vintilă Vodă.

Vasile Lupu se rezboeşte cu Mateĭ Vodă Basarab.

Nicĭ un domn din aceştia n'a căutat să iea tronul pentru sine, să domnească efectiv, pentru că nu întră în rândul celor cu drept la succesiune. Toţĭ aŭ pus pe tronul invinsuluĭ un pretendent prieten politiceĭ sale, fiŭ, frate, rudă sau afiliat politic. Luptele s'aŭ fost dat nu din punct de vedere al ideiĭ de Unire, ci al celuĭ de precumpănire politică. Nu zic că uniĭ n'ar fi visat şi acest lucru. Vasile Vodă doria aceasta; s'a războit pentru aceasta, dar a fost învins întru aceasta!

Unirea prin arme nu ar fi fost eficace, căcĭ s'ar fi sculat contra făptuitoruluĭ toată starea politică a timpuluĭ, ca una ce ar fi surpat miĭ de interese. De aceĭa socotim ca exagerărĭ, dacă nu vădite greşelĭ teoriile, carĭ văd în spada luĭ Ştefan orĭ Mihaĭ ideĭa Unireĭ. Nu.

Voevodul invingător îşĭ avea candidatul săŭ la tronul răpus, caşi cum ar fi lucrat asupra uneĭ ţărĭ absolut străine de alt neam şi de alt sănge!

In acest răstimp avem 2 faze politice: domniĭ *Unitare* şi domniĭ *repetate.*

Pînă după Mircea şi Alexandru Vodă—1420 pentru Muntenĭa şĭ 1433 pentru Moldova—avem domniĭ *Unitare,* un singur domn domneşte o singură domnie.

După aceştĭ 2 marĭ Voevozĭ, carĭ deschid sec. al XV-lea, avem o serie de domniĭ *repetate.* 9 în Muntenĭa, şi 8 în Moldova; şĭ anume: Dan II (1420, 1427), Vlad Dracul (1430, 1442), Dan III (1439, 1446), Vlad Ţepeş (1456, 1476), Radul de la Afumaţĭ (1522, 1526). Radu Paisie (1534, 1536). Mircea Ciobanul (1546, 1558), Mihnea II (1577, 1585); ĭar în Moldova avem acestea: Ilie şĭ Ştefan (1433, 1443), Roman (1444, 1447), Petru III (1446. 1455). Alexandrel (1445, 1451). Petru Rareş (1527, 1541), Alex Lăpuşneanu (1552, 1563), Aron Vodă (1591, 1594).

Repetarea aceleĭaşĭ domniĭ începe a fi un fapt de înrîurire a politiceĭ Turceştĭ, în luptă cu politica internă a boerilor, orĭ cu rivala eĭ, Ungaria şi Polonia.

In această epocă se fac apropierĭ de sînge prin înrudire între cele 2 case domnitoare. Stefan cel Mare ĭe pe Maria luĭ Radu cel Frumos, ĭar Mircea Ciobanul ĭe în căsătorie pe Chiajna fata luĭ Petru Rareş Vodă. Dar apropierile de înrudire încă nu prilejise apropierile politice de Unire.

O femee izbuteşte prin Turcĭ să treacă pe fiul săŭ ca Vodă cînd la Iaşĭ cînd la Tîrgovişţea. E Doamna Kiajna. Şi sec. al XVI-a a văzut cătră sfîrşit pe Petru Schiopul domnind 22 de anĭ, din care 14 în Moldova şi 8 în Muntenia. Poate pentru contemporanĭ să nu fi însemnat nimic experienţa *Unită* a unuĭ domn domnind la Bucureştĭ şi Iaşĭ. Pentru dunga nouă ce se deschide cu istoria politică a celor două ţărĭ e mare lucru însă acest fapt. 22 anĭ de domnie în 2 ţărĭ a dat prilej domnuluĭ să facă multe apropierĭ şi multe deosebirĭ; să lucreze cu 2 rîndurĭ de boerĭ, dar să şi încrucişeze pe anumiţĭ boerĭ în cele 2 ţărĭ. Mi se pare că Urecheştiĭ sînt din aceştĭa!

Contemporaniĭ luĭ Petru Schiopul aŭ prins maĭ mult motivul, decît efectul, căcĭ efectul scapă adesa omuluĭ, şi se mulţumeşte cu aflarea motivelor. O urcare de tribut, darurĭ la paşale şi Validé. iată mijloacele oneroase; Dar efectul uneĭ asemenea domniĭ nu numaĭ repetate ci *Unite,* se va resimţi maĭ apoĭ, cînd lucrul va deveni sistem.

Dar domnul trecut dintr'o ţară în alta a dus cu sine orĭ o samă de boerĭ din divanul săŭ în celalalt divan, orĭ a făcut să se nască partide de boerĭ carĭ se caute sprijin politic în ţara vecină, aşa că s'a început a se netezi terenul intereselor politice ale boerilor diriguitorĭ şĭ a mijloci la Poartă în *Unire* contra unuĭ aceluĭaşĭ domn protivnic intereselor şi ţăriĭ vecine.

Dacă am avea gata şi complectă lista boerilor pe domnĭ

şi domniĭ repetate şi *Unite,* am putea spune lămurit până la ce măsură s'a dezvoltat acest spirit de apropiere a intereselor politice diriguitorilor din cele 2 ţărĭ, pentru a adăoga un mare şĭ puternĭc motiv în îndrumarea practică spre unire, pe lîngă cel al înrudireĭ caselor domnitoare şi diriguitoare şi pe acel al apropriereĭ intereselor politice a partidelor boereştĭ.

Sec. al XVII duce maĭ departe sistemul domniilor repetate şĭ *Unite.* Cultura care se adaugă în acest secul a stabilit un paralelism şi maĭ evident între cele 2 ţărĭ. Câteva domniĭ lungĭ—Mateiŭ Basarab 21 anĭ, Vasile Lupul 19 anĭ, Const. Brancoveanul 26 anĭ—umplu în mod covârşitor paginile acestuĭ, secul, cu lucrărĭ de artă, de literatură, de drept şi chĭar de arme!

Insă în locul unuĭ singur caz de domnie repetată şĭ unită avem 6 cazurĭ; şase Voevozĭ îşĭ duc experienţa din Moldova în Muntenia saŭ de-andoasele, ducînd cu eĭ acelaş sistem de dărĭ, aceĭaşĭ visternicĭ, aceĭaşĭ postelnicĭ, comişĭ şi alţĭ boerĭ.

Apropierile între cele 2 ţărĭ devin maĭ dese; încuscririle maĭ multe; şi domnĭ şi boerĭ îşĭ căutaŭ jupăniţe şi domniţe în ţara vecină şi de multe orĭ la nunţĭ se vedeaŭ în aceĭaşĭ horă boerĭ moldovenĭ cu boerĭ muntenĭ, ba chĭar şi cu ardelenĭ.

45 de anĭ de experinţă unită politică şi administrativă aŭ îmbogăţit şi lăţit terenul de apropriere al intereselor politice in conştiinţa oamenilor politici aĭ timpuluĭ.

In şirul acestor domniĭ repetate şi unite avem:

Simeon Movilă cu 2 domniĭ 3 anĭ, Radu Mihnea 12 anĭ cu 4 domniĭ; Alexandru Iliaşĭ 6 anĭ cu 3 domniĭ; Alexandru Coconul 7 anĭ cu 3 domniĭ; Gh. Ghica 2 anĭ cu 2 domniĭ şi Gh. Duca 15 anĭ cu 4 domniĭ.

Pentru prima oară apare în acest secul în pecetea domnească aplicată în ceară saŭ cu chinovar roş unit chipul celor 2 ţărĭ: bourul din partea Moldoveĭ şi corbul din partea Munteniei şi anume în pecetea luĭ Duca Vodă din a doŭa domnie, el fiind cel dintăĭ domn, care pune în pecetea sa şi chipul *Ucraineĭ,* cele 3 stele.

Orĭcît de nebăgat în samă ar fi fost faptul acesta pentru majoritatea boerilor timpuluĭ, acest *unic* fapt al Unireĭ în aceĭaşĭ pecete a stemeĭ celor 2 ţărĭ surorĭ, orĭcît s'ar fi socotit ca un drept personal al voevoduluĭ trecut cu domnia dintr'o ţară în alta, totuşĭ în mintea domnuluĭ, care a poroncit să i se sape o asemenea pecete ca şi în acea a săpătoruluĭ a fost o licărire de Unitate politică în duhul Voevoduluĭ prin rânduĭala Porţiĭ şi că de la chipul cum s'aŭ aşezat cele 2 steme: capul de bou de-asupra, şi paserea de desupt—se vor fi desprins în mintea lor nu atîta precăderea politică, cît succesiunea de fapt la domnia românească în cele 2 ţărĭ. Dar acest fapt politic va servi maĭ apoĭ de părghie cîntăreţilor să cînte în versurĭ exametre ode de laudă la adresa acelor Voevozĭ ca Constantin Mavrocordat, care aŭ trecut în 10 rîndurĭ la scaunul celor 2 ţărĭ, lăudînd poetul Moldovanu stema Mun-

teniei şi poetul Muntean stema Moldovei, început de apropiere în gîndire şi pe terenul estetic, cum era plămădită o unitate de gîndire pe terenul bisericesc şi cronicăresc.

Iată ce spor a adus veacul al XVII în netezirea terenului politic între cele două ţări surori. Aproape *un sfert* din viaţa politică a celor 2 principate a fost comun, unit, în persoana aceloraşi Voevozi! Literatura timpului a sporit ideia acestei apropieri fie prin scrierile bisericeşti (Noul Testament de la Belgrad 1648, Biblia 1688), fie prin scriirile cronicarilor (Urecheştii, Costineştii şi adnotatorii lor), fie chiar în sfragistica oficială *unind*, stema celor 2 ţări surori în aceiaşi pecete.

La pragul sec. al XVIII-a se văd atîtea frămîntări politice între familiile boereşti ale celor 2 ţări surori că e de ajuns a ceti pe Nec. Costin şi Ion Neculcea. dar mai ales pe D. Cantemir (*Istoria Ieroglifă* şi *Evenimentele* Cantacuzineştilor, Brăncoveneştilor şi Cantemiriştilor), pentru a ne da samă că ciocnirile şi culisele politice îmbinau aşa de mult şirurile de boeri ale celor două ţări, că în mintea celor chemaţi a dirigui politica timpului, Moldova şi Muntenia formaŭ un singur teren politic cu 2 domni, cu 2 divanuri, dar cu un singur duh, cu o singură necesitate.

Turcii ne apropiase interesele, iar Pacea dela Carlovitz (1699) ni le identificase, ni le unise. Pentru Turci noi reprezentam un singur teritoriŭ politic, cu 2 administraţiuni tradiţionale, dar răspunzînd unei şi aceleiaşi necesităţi politice.

Ceia ce Turcii pe nesimţite apropiase, amestecul Ruşilor va spori şi mai mult această apropiere, contopind pentru o serie de ani administraţia celor 2 ţări surori în aceiaşi mînă de general rus.

Grija cea mare a Turcilor de a păstra pentru sine cele 2 provincii Valahe, scăpate de ghiara Austriacă prin dibăcia diplomată a lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, la tratarea păcei din Carlovitz, a făcut ca Porta să nu mai îngădue recomandarea boerilor *locali* la numirea în domnie, nici chiar să lese joc liber înrîurirei politice a ţărei surori vecine, cum a făcut C. Brăncoveanul în cei 26 ani de domnie, ci să numească direct domn la gospodaratul celor 2 ţări, pe o persoană a sa de încredere, şi formula politică a fost găsită prin *înălţarea dragomanilor porţii la demnitatea de gospodari romîni.*

Unificarea sistemului a netezit terenul politic de apropriere între cele 2 ţări, a apropriat şi mai mult interesele politice, familiile boereşti, afacerile neguţătoreşti şi a făcut ca încetul cu încetul din stările reprezentative de o administraţie *Unitară* să încolţească pentru boerii cari aŭ apucat sfârşitul acestui veac politic *ideia nedespărţitei Uniri.*

Turcii au numit *direct* domni şi mai înainte. Chiar în viacul al XV-a aŭ fost numiţi domni direct de poartă şi în Muntenia şi în Moldova. Cronicarii ne vorbesc des de domnii cari aŭ venit *cu ajutor turcesc.* Acest ajutor era mai mult o tactică politică a voevodului ce vroia să domnească decît a

Turcilor care ajutaŭ. Cu încetul numaĭ s'a născut în mintea Turcilor ideĭa că eĭ ar putea numi direct domn fără să maĭ vină candidatul să ceară ajutor. Şi înfiinţarea dragomanatuluĭ şi concentrarea în mîna luĭ a tuturor intereselor de politică externă a Turcieĭ a înlesnit încolţirea şi făurirea acesteĭ ideĭ.

Veacul al XVIII, socotit după diviziunile făcute în tratatele noastre de istorie, cuprinde povestirea faptelor politice petrecute în cele 2 ţărĭ dintre 1712 până la 1821, adică un răstimp de 216 anĭ in cele 2 provinciĭ. S'aŭ perindat pe tronul celor 2 ţărĭ 26 de domnĭ din următoarele familiĭ domnitoare: Mavrocordat (5 domnĭ), Ghica (4 domniĭ), Racovitză (3 domnĭ), Calimachi (4 domniĭ), Ipsilante, Moruzi, Caragea, Suţu (cîte 2 domniĭ), Mavroĭenĭ şi Hangerliu (cîte un domn).

Eĭ aŭ domnit peste tot 201 anĭ, căcĭ restul a fost ocupaţie rusască. Politica externă rînduise chĭar cătră 1804 să nu se maĭ numească la gospodariatul ţărilor romîne decît domnĭ din 4 familiĭ domnitoare în loc de 10 familiĭ, cîte istoria înregistrează. Această combinare diplomatică n'a izbutit, dar tradează mentalitatea cercurilor diriguitoare.

Ce învăţăminte nouă n'am scoate noĭ, dacă în locul nesfârşitelor domniĭ, care împlu sec. al XVIII am privi aceste domniĭ şi din puntul de vedere al persoanelor carĭ aŭ domnit, şi care prin deasa schimbare de domnie, prin trecerea de la o domnie la alta cum şi prin revenirea la acelaşĭ scaun după anĭ scurşĭ la mijloc, sporeaŭ experienţa făcută.

In cele 2 ţărĭ româneştĭ, apropiind interesele, netezind asperităţile politice şi unificînd măsurile administrative în ceĭa ce priveşte punerea şĭ încasarea dărilor, emanciparea şerbilor, măsurile de cultură prin şcolĭ, etc; şi decĭ pentru noĭ carĭ privim astăzĭ evenimentele după săvărşirea lor, şi le ştim tot lanţul dezvoltăriĭ lor, altfel putem judeca faptele petrecute în felul cum s'aŭ desprins.

Aşa; cele 46 domniĭ repetate şi unite pentru cele 2 ţărĭ, reprezintă 21 domniĭ trecute de la Iaşĭ la Bucureştĭ, dintre care Gr. Ghica şi C. Mavrocordat, reprezintă punctul culminant al acestĕĭ apropriérĭ de domniĭ, întru cît eĭ ocupă succesiv tronul ţărilor romîne aproape 15 anĭ.

Iar dacă sintetizăm pe familiĭ, domniile repetate, reĭesă următoarele seriĭ:

Mavrocordaţiĭ aŭ ocupat tronul ţărilor romîneştĭ 45 anĭ,
Ghiculeştiĭ aŭ ocupat tronul ţărilor romîneştĭ 40 anĭ,
Racoviţeştiĭ aŭ ocupat 30 de anĭ,
Ipsilanţiĭ aŭ ocupat 18 anĭ,
Suţuleştiĭ aŭ ocupat 16 anĭ,
Moruzeştiĭ aŭ ocupat 11 anĭ.

In total 6 familiĭ domnitoare aŭ dat 21 domnĭ, cu 46 domniĭ repetate într'un restimp de 160 anĭ. Decĭ două treimĭ din cuprinsul unuĭ veac, veacul al XVIII-lea, veacul zis de decădere naţională, a priit aşa de mult tocmaĭ ideiĭ naţionale de Unire.

Pe lîngă aceasta să maĭ punem în socoteală amestecul Ruşilor, ocupaţia statornică a Ruşilor timp de 15 anĭ efectiv în treĭ rîndurĭ, timp în care n'aŭ fost domnĭ orînduiţĭ de poartă, ci divanurĭ ale enejieĭ supt preşedinţia unuĭ general rus. Unificarea aceasta rusească cu aceiaşĭ armată, cu acelaşĭ general, cu aceleaşĭ triste urmărĭ a regimuluĭ de podvezĭ şi angarale, toate aceste aŭ ocupat 30 de anĭ din viaţa îmbelor state şi decĭ aŭ contribuit cu mult la îndrumarea spre întruparea nedespărţiteĭ unirĭ.

Iar pe cînd toate acestea se petreceaŭ datorite unor împrejurărĭ de politică externă, înlăuntrul ţăriĭ sporirea încrucişerilor cu elementul grecesc a făcut ca între cele 2 ţărĭ, în mediul social să fie maĭ mulţĭ socri, maĭ mulţĭ cuscri, maĭ mulţĭ cumnaţĭ, maĭ multe nurorĭ, maĭ mulţĭ verĭ, nepoţĭ, etc. şi pentru aceste rudeniĭ, între membriĭ claseĭ diriguitoare, aŭ făcut să se frămînte aceleaşĭ interese, aceleaşĭ sentimente, aceleaşĭ năzuinţe. Căsătoria băştinaşilor cu străiniĭ, a romînizat pe maĭ toţĭ diriguitoriĭ de azĭ aĭ statuluĭ romîn; şi numaĭ un escesiv sentiment de exclusivizm naţional a făcut pe autoriĭ reglementuluĭ organic să înscrie în lege că „însurarea numaĭ cu o pămînteancă nu poate de acum înainte să-ĭ dea drept de naturalizaţie“ (art. 379, al. 4. Regl. Munteniei; vezĭ anal. parlamentare I a. 365), şi a adus principiul modern dar nesuficient al votăriĭ prin parlament pentru naturalizare, mijloc sarbăd şi nemulţămitor din punct de vedere al raseĭ, căcĭ nu trebuià să înlocuiască practica amesteculuĭ de sînge, ci să se alăture numaĭ.

Toţĭ aceştĭ factorĭ: Turciĭ, Greciĭ şi Ruşiĭ n'aŭ fost conştienţĭ de urmările ce aŭ avut asupră-ne. Interesul lor imediat şi de zi le era altul, şi acest interes de zi a făcut să se nască resentimentul politic al nostru contră-le. Aşa Turciĭ ne-aŭ adus hatirul şi durerea, Greciĭ ne-aŭ adus cultură, sînge, unite cu acapararea materială a societăţiĭ, Ruşiĭ ne-aŭ adus desrobire şi cultura franceză. Faptele însă desprinse din lunga lor influenţare, aŭ silit să se nască stărĭ sufleteştĭ asemenea în cele 2 ţărĭ surorĭ, unite prin credinţă, prin începutul lor, prin limbă, prin obiceĭurĭ cum şi prin cea de un fel stare politică.

Cu aceste fapte ajungem la pragul redeşteptăriĭ noastre naţionale, la 1821, eră nouă de domniĭ politice, după alegerea boĭerilor şi rînduirea Porţiĭ. Şi la 1821 delegaţiile de boĭerĭ rînduiţĭ să meargă la Poartă pentru a-şĭ cere domn noŭ, s'aŭ întâlnit în drum de la Rusciuk şi aŭ dus în capitala Sultanilor acelaşĭ gînd de primenire politică, aceleaşĭ dorurĭ, aceleaşĭ năzuinţe, aceleaşĭ stărĭ fiind şi în Moldova şi în Ţara Romînească, căcĭ paralelismul vieţiĭ publice romîneştĭ din cele 2 ţărĭ devenise acum norma generală a noastră de orientare.

Şi în trecut soliile de boerĭ cu arzurĭ la poartă s'aŭ întâlnit în drumul lor, ceĭ din Ţara romînească cu ceĭ din Moldova; şi în piaţa Stambuluĭ, la serbările Bairamuluĭ, cînd M. S. Sultanul trecea de la Saraiul săŭ la Geamie, aceĭaşĭ

boerĭ din ambele ţărĭ orĭ trepădaŭ înaintea alaĭuluĭ, orĭ îşĭ aprindeaŭ rogojinĭ în cap,—ĭar la nevoe paĭe—spre a răzbate cu jalba lor la împăratul, şi cîţĭ din eĭ, boerĭ Moldovenĭ şi Muntenĭ, nu şĭ-aŭ găsit unită soarta ori în spînzurătoarea E-deculeĭ, orĭ în saciĭ legaţĭ şi asvîriţĭ în Bosfor, orĭ în celulele celor 7 turnurĭ, căcĭ comună fost'a valea plîngeriĭ pentru ceĭ ce aŭ avut norocul fatal de a dirigui politica timpuluĭ în ţările romîneştĭ.

La această soartă comună fost-aŭ supuşĭ şi Voevoziĭ Ţărilor romîneştĭ, şi tot din Ţarigrad pleca imbrihorul cu mazilirea luĭ Brîncovanu Vodă, ca şi a luĭ Grigorie Ghica-Vodă, şi pentru vina de domnie în cele 2 ţărĭ gospodariĭ îşĭ primeaŭ răsplata exiluluĭ, surgunul, tăerea capetelor, sărăcirea familieĭ, etc.

Drumul Golgoteĭ a sădit în sufletele diriguitorilor politicĭ aĭ ţărilor romîneştĭ stărĭ sentimentale la fel, şi din întreg domeniul vieţiĭ politice desfăşurate supt acelaşĭ stăpîn răŭ, supt aceleaşĭ împrejurărĭ rele, a eşit acelaşĭ duh, care o dată ce s'aŭ rîdicat conducătoriĭ de la conceptul de moşie şi ţară la acel *de patrie*, s'a formulat şi starea reprezentativă a nevoilor *unite* în starea de idee a *nedespărţiteĭ unirĭ*

Secol al XIX-a a limpezit terenul, formulînd *ideĭa* Unireĭ, rod eşit din glasul tăcut al întregeĭ desfăşurărĭ politice în curs de veacurĭ.

Acesta a şi fost secol al XIX-a, secol de încolţire de ideĭ, hultuite pe trunchiul cel mare şi adînc al suferinţelor asemenea.

Şi aicĭ cată să punem rostul înfluenţii franceze. Atingerea noastră cu Franceziĭ s'a înfăptuit de mult, dar pe căĭ pezişe şi lăturalnice. Rîdicată limba franceză la rangul de limbă diplomatică prin pacea de Westfalia (1648) s'a însădit la Poartă prin înfiinţarea dragomanatuluĭ, post rezervat exclusiv creştinilor grecĭ orĭ grecizaţĭ şi prin dragomaniĭ ajunşĭ gospodarĭ în ţările romîne adusă şi în principate cu întreagă suită de demnitarĭ şi maĭ ales secretarĭ francezĭ.

Armatele ruseştĭ aŭ lăţit practica limbeĭ franceze în societatea boerească, căcĭ ofiţeriĭ Ecaterineĭ a II-a „de cînd Ruşiĭ ceĭ cu coadă" aŭ înriurit nu puţin cu eleganţa tinuţeĭ şi vorbireĭ lor franceze asupra jupăneselor noastre modernizîndu-le. Exilaţiĭ francezĭ aŭ sporit numărul şi dejà în 1778 se zicea de I. Carrà că în Iaşĭ operile Enciclopediştilor se cetesc ca şi la Paris.

Secol al XIX-a deschis drum la Paris pentru tineretul nostru scolăresc şi boerĭ şi neboerĭ, fiĭ meritoşĭ aĭ munciĭ ca D. Bolintineanu şi alţiĭ aŭ supt din însăşĭ metropola lumiĭ *ideĭa Unireĭ.*

Tineretul Moldo-Valah dus la studiĭ în Capitala Franţeĭ se întîlnea că Romînĭ uniţĭ, în acelaşĭ gînd, în aceleaşĭ sentimente, şi odată cu ştiinţa franceză ce o primeaŭ de la mariĭ gînditorĭ aĭ Franţeĭ, eĭ frămîntaŭ în acelaşĭ calup interesele superioare ale Romînieĭ.

In centrul mare al gîndiriĭ, Parisul, ceĭ sortiţĭ a fi pur-

tătorii ideii de unire şi-aŭ găsit avîntul cerut pentru a putea lupta contra pĭedicilor din lăuntru şi din afară.

Şi decĭ din cele 3 centre ale vieţii politice şi culturale între care s'a zbătut neamul nostru romînesc, Constantinopolul a pregătit terenul prin *drumul durerii*, Petersburgul l'a alimentat prin *calea ortodoxieĭ*, Parisul l'a frămîntat prin sita ideii.

Dar cu aceasta sîntem la pragul înfăptuirii unireĭ şi e sfărşită margina conferinţeĭ noastre, care am avut a vorbi de geneza ideii de unire.

Un ultim cuvînt pentru a termina.

In lungul drum al epopeii Unirii şi femeĭa romînă şi-a avut rostul eĭ. Doamnele romîne prin încrucişerĭ de sînge aŭ apropiat casele domnitoare. Unii Voevozĭ Muşatinĭ aŭ luat fete din viţa Basarabească; unii voevozĭ Basarabĭ şi Dăneştĭ şi Drăculeşĭ, aŭ luat domniţe din neamul Muşatinilor.

Una din ele, Doamna Chiajna şi-a văzut ficiorii aşezaţĭ pe cele 2 scaune ale Moldoveĭ şi Valahieĭ, ĭar Petru Şchiopul 22 de anĭ a domnit în îmbele ţărĭ.

La pragul înfăptuirii Unireĭ fost-a dat ca tot o femee, Cocuţa Vogoridi, fata mareluĭ patriot Costachi Conachi să înlesnească Unioniştilor acţiunea lor politică, furînd corespondenţa soţuluĭ eĭ Vogoride, caĭmacanul, nu din dor de cîştig, cum s'a acuzat, ci din convingerea că apără o cauză dreaptă.

Iată cum în legătura cauzalităţii uneĭ ideĭ găsim atîţia factorĭ şi oficioşĭ şi oficialĭ, că întreaga mea expunere a avut rostul de a ne limpezi o chestie : *ideĭi Unireĭ*, din desfăşurarea evenimentelor politice în curs de veacurĭ în felul cum am făcut legătura şi sinteza lor.

Am zis.

Gh. Ghibănescu

D. Krakti

Dimitrie A. Sturdza

(din comitetul unionist)

TRECUTUL și PREZENTUL

(Cu ocazia serbărei semicentenarului Unirei)

Să ne reculegem din ameţeala pseudo entuziazmuluĭ cu care s'a serbat al 50-lea an de la înfăptuirea „Unireĭ".

Să aruncăm o privire retrospectivă asupra acestuĭ timp, cu spirit nepărtinitor să cercetăm opera desăvîrşită atuncĭ şi de atuncĭ încoace, să comparăm prezentul cu trecutul, şi să vedem ce învăţăminte putem trage pentru prezent.

Pornită din cel maĭ curat şi luminat sentiment patriotic, Unirea se desăvîrşeşte pentru crezuta fericire a neamuluĭ romînesc.

Entuziazmul şi abnegaţia generaţieĭ deatuncĭ, găseşte asămănare, în istoria omenireĭ, numaĭ în istoria Franţeĭ.

Noaptea de 3—4 Ianuarie 1859, se asamănă nopţiĭ din 4 August 1789, cînd nobiliĭ Franţeĭ, în elanul celuĭ maĭ înalt sentiment, patriotic şi umanitar, renunţară de bună voĭe, la privilegiile ce regalitatea, în toată durata eĭ, le hărăzise.

Ca şi nobiliĭ francezĭ, maĭ nobilĭ prin caracterul ce l'aŭ arătat, de cît prin titlul ce'l purtaŭ, boieriĭ moldovenĭ maĭ întăĭ şi maĭ apoĭ şi ceĭ din Ţara Romînească, aŭ renunţat la ambiţiile personale, la toate rangurile şi privilegiile lor, pentru înfăptuirea mareluĭ ideal al romînilor, prin alegerea unuĭ singur domnitor în persoana mareluĭ şi nemuritoruluĭ Alexandru Ioan I Cuza.

Dacă poporuluĭ francez îĭ revine gloria, prin sînge şi scump dobîndită, de a fi luptat nu numaĭ pentru emanciparea sa, dar şi pentru a omenireĭ întregĭ, gloria şi meritul generaţieĭ ce a desăvîrşit Unirea e mult maĭ mare şi maĭ preţioasă pentru noĭ Romîniĭ, căcĭ după cum spune Cogălniceanu „...Şi nu mă ruşinez a vă zice că aceştĭ bărbaţĭ pentru mine sunt maĭ mult de cît Alexandru cel mare, de cît Anibal, de cît Cezar; aceştia sunt eroiĭ lumeĭ, în loc că ceĭ d'întăĭ sunt eroiĭ patrieĭ mele. Pentru mine bătălia de la Războenĭ, are maĭ mult interes de cît lupta dela Termopile şi izbînzile de la Racova şi dela Călugărenĭ îmĭ par maĭ strălucite de cît acele dela Maraton şi Salamina, pentru că sunt cîştigate de către Romînĭ".

* * *

Uitarea de sine pentru binele neamuluĭ era ideĭa călăuzitoare a timpuluĭ. Pe altarul acestuĭ sfînt ideal s'aŭ sacrificat, cu entuziazm, toţiĭ şi totul.—Iubirea neamuluĭ însufleţea toate acţiunile mareĭ generaţiĭ.

„Alegîndu-te pe tine Domn în ţara noastră, noĭ am voit să arătăm lumeĭ aceĭa ce toată ţara doreşte : La legĭ nouă, om noŭ“.

„Fiĭ dar omul epoceĭ, fă ca legea să 'nlocuĭască arbitrarul, fă ca legea să fie tare; ĭar tu, Măria ta, ca Domn fiĭ bun şi blînd, maĭ ales pentru aceĭ pentru carĭ maĭ toţĭ Domniĭ trecuţĭ aŭ fost nepăsătorĭ saŭ răĭ“.

Aceste sincere şi entuziaste cuvinte ale luĭ Cogălniceanu, arată deplin starea sufletească şi mentalitatea generaţieĭ de atuncĭ, arată sufletul curat şi marea lor preocupare de binele general, al poporuluĭ, al neamuluĭ.

* * *

Cuza Vodă a răspuns mareĭ sale chemărĭ. Cuza Vodă în cea maĭ largă şi corectă accepţie a datorieĭ şi-a îndeplinit datoria de Mare Domn, şi, ajutat de mariĭ oamenĭ aĭ epoceĭ, şi-a bătut luminosul drum al nemurireĭ. Opera şi numele luĭ rămîn nemuritoare în istoria şi inima neamuluĭ romînesc, ca şi numele, ilustre, ce se leagă de acea operă. Nimic nu pătăează gloria opereĭ luĭ, nimic nu întunecă aureola numeluĭ luĭ.

Din sferele senine la carĭ s'a înalţat, marea luĭ personalitate, revarsă farmecul dătător de vĭaţă pentru neam, revarsă lumină vie pentru minţile noastre, revarsă bunătatea sufletească, a alesuluĭ săŭ suflet, pentru sufletele noastre.

Către Dînsul înălţîndu-ne cu gîndul, suntem atraşĭ şi ni se impune să luăm aminte ce însamnă ĭubirea neamuluĭ, ce însamnă devotamentul în serviciul cauzelor marĭ, ce însamnă inima blîndă şi sufletul curat, ce însamnă abnegaţie şi sacrificarea de sine în faţa marilor interese ale neamuluĭ. In faptele Mareluĭ Domn, găsim toată înţălepcĭunea trebuincĭoasă conducereĭ neamuluĭ nostru, numaĭ sufletele să ne fie curate ca al luĭ.

* * *

Cu prilejul acestor serbărĭ s'a vorbit şi luat dispoziţiunĭ pentru înalţarea uneĭ statuĭ mareluĭ Domn.—Iera şi timpul, şi s'ar fi făcut de mult dacă suflete haine şi pătimaşe nu s'afi amestecat la punerea în aplicare a acesteĭ frumoase manirfestărĭ de admiraţie şi recunoştiinţă a neamuluĭ către Marele Domn.

Şi azĭ, după cincĭ zecĭ de anĭ, patima maĭ trăĭeşte în sufletele de la carĭ ne-am aştepta la preocupărĭ maĭ inalte.

Cînd istoriceşte, Cuza, întrupează Unirea, comemorarea Unireĭ nu poate dobîndi o maĭ strălucită formă de cît în figura aceluĭa ce a întrupat-o. Cînd bucuria de nedescris a popoporuluĭ, cu acea ocazie, s'a manifestat în piaţa, numită de atuncĭ „a Unireĭ“, unde s'a jucat şi vestita horă, boeriĭ de brîŭ cu poporul, care loc poate fi maĭ potrivit de a poseda monumentul Mareluĭ Domn, decît acel ce-a fost calcat de toţĭ, jucînd hora Unireĭ?

Prea mare, în istoria neamuluĭ, iĭ actul ce-l întrupează Cuza, prea mare e opera desăvîrşită de dînsul pentru ca poporul să se mulţămească a-l vedea în cine ştie ce dos de case saŭ stradă.

In centrul cel maĭ vizitat al oraşuluĭ, pe locul sfînt pe care s'a jucat hora Uuireĭ, se 'nalţe monumentul în care figura luĭ Cuza-Vodă se domine totul, după cum marea luĭ personalitate a dominat întreaga epocă a domnieĭ sale şi după cum domină şi azĭ încă, dacă am sta să judecăm drept.

A dominat prin cele maĭ înalte şi curate sentimente naţionale, a dominat prin bunătatea sufletuluĭ săŭ şi sprijinul dat celor micĭ şi slabĭ, a dominat prin sacrificare de sine pentru binele neamuluĭ şi al tuturora.

Acolo aşezat, în centrul activităţeĭ oraşuluĭ, e 'n vederea tuturora. Cînd îngreuĭaţĭ de povoara vieţiĭ şi greutăţile zileĭ de azĭ şi mîne, vom trece prin Piaţa Unireĭ, monumentul revelator al uneĭ epoce de sublim sentiment naţional şi figura măreţuluĭ Domn, va redeştepta în sufletele noastre copleşite, acele sentimente şi vom trăi o clipă de fericire înălţătoare.

Pe acolo, pe lîngă statuĭa mareluĭ Domn, vor trece mamele romîne cu drăguţiĭ copilaşĭ de mînă şi-ĭ vor învăţa că acela-ĭ monumentul luĭ Cuza-Vodă. Şi cînd, în curiozitatea lor copilărească, copilaşiĭ vor căuta să afle maĭ multe despre marele Domn, mamele, bunele mame, vor povesti cu focul sacru al iubiriĭ de neam, cu entuziasm şi duĭoşie cine a fost Cuza, care e opera luĭ, cît de însemnată e pentru neamul nostru această operă, din ce nobile sentimente a luat naştere şi cît eroic devotament a desăvîrşit-o. Atuncĭ se va infiltra în sufletele lor nevinovate admiraţia pentru marele Domn, şi cu dînsa ĭubirea neamuluĭ şi respectul marilor şi nemuritorilor lor fiĭ.—Nu se va povesti copiilor ura saŭ invidia care şi azĭ caută să zădărnicească opera de recunoştinţă a neamuluĭ. Copiiĭ nu trebue să înveţe lucrurĭ urîte. Şi aşa, generaţie după generaţie, vor admira în bronzul neînsufleţit, pe sufletul cel maĭ curat, cel maĭ nobil şi maĭ viŭ, ce l'a avut neamul în acel timp. Aceasta-ĭ adevărata imortalizare, aceasta-ĭ împlinirea datorieĭ de recunoştinţă a neamuluĭ, amintirea marilor luĭ fapte să trăĭască în memoria şi inima generaţiilor viitoare şi să se transmită, tot maĭ departe, din generaţie în generaţie.

Străiniĭ trecătorĭ văzînd grandiosul monument, măreaţa figură a luĭ Cuza-Vodă, entuziazmul sincer şi admiraţia curată ce tresaltă în sufletele tuturor bunilor romînĭ, vor vedea că ştim să ne slăvim oameniĭ marĭ şi ne vom cîştiga un drept în consideraţia civilizaţieĭ de azĭ. Până atuncĭ trebue să se ştie de toţĭ că imortalizarea luĭ Cuza-Vodă, trebue să fie astfel cum şi acolo unde tot poporul o doreşte.

Cînd tot neamul vede în Vodă Cuza, pe cel dintăĭ, pe cel maĭ bun şi maĭ mare Domn romîn, nu trebuĭe jignită susceptibilitatea poporuluĭ în cea maĭ nobilă şi maĭ sinceră a eĭ manifestare de recunoştinţă şi admiraţie; căcĭ nu putem

prevedea unde se poate opri îndignarea în asemenea împrejurărĭ.

Sentimentele josnice trebue să dispară în asemenea marĭ împrejurărĭ, calculele meschine înlăturate; cu sufletul curat să ne gînduin la chipul cel maĭ vrednic de a imortaliza pe marele Domn şi la locul unde trebue să se ridice măreţul luĭ monument. Argumentele de ocazie şi gluma celor două monumente, unul al Unireĭ în Piaţa Unireĭ, în care Vodă Cuza să şi aibă locul de frunte şi altul al luĭ Cuza în piaţa Administraţieĭ financiare, e o glumă de prost gust şi lansată pentru a acoperi alte scopurĭ calificate destul pînă acuma.

(va urma)

Dimitrie S. Longinescu

Cum s'a sărbătorit 24 Ianuarie 1909 la Iaşĭ

Ca un cronicar sincer, se poate spune—fără a greşi—că aniversarea a 50 de anĭ a zileĭ de 24 Ianuarie 1859, s'a sărbătorit într'un chip destul de şters.

In realitate, în Iaşĭ s'a dat aceleĭ aniversărĭ, o maĭ mare ntindere, şi nu se poate zice că *poporul*,—şi poporul romănesc bine înţăles—a luat parte la serbare, căcĭ tocmaĭ el nu a fost chĭemat, precum a fost acuma 50 de anĭ în urmă.

Şi acea întindere, ĭarăşĭ nu a avut acea însufleţire pe care ar fi avut-o, dacă era o pornire de sărbătorire din partea poporuluĭ însuşĭ, saŭ dacă indemnătoriĭ, la o aşa aniversare, n'ar fi avut gîndurĭ ascunse.

Şi ca dovadă, că n'a fost poporul chĭemat, n'avem nevoe să spunem ce s'a făcut ci aceĭa ce nu s'a făcut.

In datinele poporuluĭ nostru aniversările se manifestă nu atîta prin discursurĭ, *cît prin praznice şi bine facerĭ.* Nicĭ unele nicĭ altele nu s'aŭ văzut; nicĭ nu s'a pomenit de aşa ceva. Şi să se vadă în afişele de pe vremurĭ, că după rugăciunĭ—şi anumite rugăciunĭ — se impunea personaluluĭ administrativ, împărţire de banĭ şi de mîncare.

Dar cine să gîndeşte astăzĭ la nevoile poporuluĭ, toţĭ se gîndesc la dînşiĭ şi la aĭ lor; dovadă că nu-ĭ prilej de a se sărbători, fără un praznic maĭ mult saŭ maĭ puţin îmbelşugat şi sunător. E o mentalitate a oamenilor timpuluĭ mult îndepărtată de mentalitatea celor din trecut şi cînd să deosebesc mentalităţile, numaĭ aniversare nu se poate numi.

Şi nu a avut sărbătorirea din Iaşĭ, o *însufleţire*, care să fi lasat o dîră adîncă în inimele celora ce aŭ luat parte, şi decĭ să fie o amintire plăcută în viitorime celora ce vor fi chĭe-

maţĭ a o maĭ sărbători încă de alţĭ 50 anĭ ;căcĭ s'a dictat, pînă la oare-care punct, de la centru, cam în ce chip să se facă. Şi dovada cea maĭ oglindătoare a sufletuluĭ conducător o găsim în adresa Ministeruluĭ Instrucţiuneĭ, cătră Rectoratorul Universităţeĭ noastre, cerînd întregul corp profesoral să eĭe parte la sărbătorire, rugîndu-l a ţinea discursurĭ, însă substanţiale şi lipsite de orĭ-ce declamaţie.

Cît se poate de multe alimente însă fără de nicĭ o preparaţie, ca şi cum cătimea, chĭar de bună calitate, hrăneşte, şi nu feliul de a de acele bunătăţurĭ.

Şi această oglindire o întâlnim în toate; ĭar sărbătorirea petrecută le-a reflectat cu îndestulare. A fost serbare şcolară şi nu a poporuluĭ, şi cînd e şcolară, e impusă şi nu spontană şi cînd e impus, e şters, sarbăd, ne-sarat, şi aşa a fost.

Şi poporul, n'a putut de la sine să sărbătorească acea zi măreaţă—24 Ianuar— zi de mîndrie pentru un popor conştient: primo, fiind sdruncinat în toate aspiraţiunile luĭ, de mentalitatea politică actuală, care nu învoeşte nicĭ-o mişcare, considerîndu-le îndată ca ceva periculos; secundo, găsîndu-se într'o stare materială de plîns şi ne maĭ învoindu-le a se gîndi la sărbărĭ, ci la feliul cum să-şĭ facă maĭ suferită, ziua de mîne.

Că sărbătorirea a fost fără suflet, din cauza gîndurilor ascunse ale acelora cari aŭ fost împinşĭ şi siliţĭ, să facă o aniversare, e ceva cunoscut de toţĭ aceĭ care aŭ urmărit maĭ de aproape cele petrecute.

24 *Ianuarie*, nu e ziŭa proclamăreĭ oficială a unireĭ celor două ţărĭ surorĭ; faptele istorice sunt faţă. Acea proclamare s'a făcut mult maĭ tîrziŭ, cînd s'a găsit timpul prielnic unuĭ asemenea însemnat act politic. **24** *Ianuarie* însamnă, concretizarea aspiraţiunilor poporuluĭ Romîn din Moldova şi Valahia, în persoana luĭ Vodă Alexandru Ioan Cuza. Şi cum în natură, nu e fenomen fără cauză şi fără efecte, dacă şi Valahia nu alegea de Domn, tot pe Cuza, şi dacă alesul, n'ar fi fost tocmaĭ *sufletul adevărat al aspiraţinnilor,* **unirea aderărată oficială nu se facea.**

Deci cînd zicem **unire,** zicem **Cuza Vodă.** Una fără alta nu se poate.

Şi fiind-că tocmaĭ 24 Ianuarie este întruparea acestuĭ întăĭ Domnitor Romîn, şi fiind-că o mentalitate fără nicĭ un rost, ba lipsită şi de cel maĭ rudimentar bun simţ omenesc— nu voĭ zice naţional—a îndrumat masa conducătoare pe o cale ne-calificabilă nu se putea dezbrăca, gîndul acelora împinşĭ la serbătorire, de falşul sub care a fost crescut.

Nu era o aniversare a unireĭ, ci a *întrupăreĭ*; şi mentalitatea ce aŭ conducătoriĭ, nu le-a dat răgaz ca poporul să manifesteze saŭ cel puţin, ca sărbătoarea să-şĭ eĭe zborul larg al gîndirilor înălţătoare, al momentelor de însufleţire sinceră. A încătuşat totul şi în ast-fel de împrejurărĭ a fost o parodie şi o parodie de prost gust şi de loc o aniversare. A petrecut

ot aceĭa, care petrec şi în alte momente, şi a petrecut tot sub aceĭaşĭ atmosferă, unde numaĭ adevărul, realitatea, nu a avut răgaz, ci minciuna, prefăcătoria.

O notă bună, îmbucurătoare şi tocmaĭ în afară de cercul oficialităţiĭ, a fost întervenirea Ligeĭ culturale, care a dat o însufleţire naţională, uneĭ părţĭ a sărbătorireĭ. Liga cel puţin a arătat şi realitatea trecutuluĭ şi a prezentuluĭ şi s'a impus tinerituluĭ prin luminile ce a răspîndit, maĭ ales prin viŭ graĭ.

O altă manifestare, măreaţă, acea de a se duce la mormîntul luĭ Cuza şi la acelora, cari împreună cu dînsul, aŭ contribuit la făptuirea unireĭ, a fost în adevăr ceva, care putea să dea sărbătorireĭ un alt avînt, tocmaĭ acela dorit. Din nenorocire şi aci, o parte a manifestăreĭ s'a oprit de oficiclitate şi restul s'a petrecut tot cu sfială.

A fost dară ceva îmbucurător, atîta cît oficialitatea n'a dictat.

In tot cazul, alt-fel aŭ palpitat inimele acelora ce în 1859 strigaŭ unirea, alegînd pe Vodă Cuza şi jucînd hora unireĭ, şi într'o altă stare sufletească a pus pe spectatorĭ şi chiar pe aceĭ ce aŭ luat parte maĭ apropiată, felul de manifestare din zilele de 24 şi 25 Ianuarie 1909. O stare de desnădejde şi maĭ ales pentru Ieşenĭ, premergătoriĭ aceluĭ măreţ act, ce'l numim Unire.

Dr. Leon C. Cosmovici
Profesor Universitar

Ianuarie 1909.

Unirea Măriĭ Mediterane cu Marea Neagră.

Intîmplarea a făcut ca tocmaĭ în acest număr al revisteĭ noastre, consacrat serbăriĭ de jumătate de veac al Uniriĭ Principatelor Romîne, să tratez despre unirea Măriĭ Negre cu Mediterana. Coincidenţa aceasta însă mi-a permis, ca să particip la acest număr festiv, căcĭ din punct de vedere al istorieĭ poatice, ce aş fi putut scrie eŭ, care mă ocup exclusiv cu istoria pămîntuluĭ ?.

Bazindu-mă pe studiul comparativ al sistemelor de terase c văeĭ Siretuluĭ şi cel a Rhonuluĭ (studiul de către d. general ıve Lamothe) am afirmat [1]) în 1904, că comunicaţiunea între liceste două mări a avut loc în Pliocenul superior. Astă-zĭ aoĭ arata un argument de o altă ordine, un argument de faună dare concordă cu opiniunea mea şi o întăreşte.

1). Bulletin de la Société Géologique de France (4), III, 1903, p. 669 şi IV, 1904, p. 666:

D-l Audrussow atribuea acesteĭ legăturĭ o vrîstă pleistocenă, întemeindu-se pe studiul fauneĭ depozitelor quaternare de pe ţărmurile mării Negre, depozite care prezintă specii mediteraniene.

In 1905 acest învăţat geolog şi adînc cunoscător al depozitelor neogen din Rusia meridională, într'un însămnat memoriŭ [1]), asupra teraselor marine postterţiare din peninsula Kertsch, unde discută vrîsta păturilor pliocenuluĭ superior şi al quaternaruluĭ din Rusia de sud coprinzînd şi Basarabia, ni dă preţioase indicaţiunĭ, care aŭ o strînsă legătură cu păturile din Moldova de jos (districtul Covurluĭ), încît această lucrare pentru noĭ prezintă o mare importanţă în ce priveşte stratografia păturilor recente.

Dar nu despre aceasta mă voiŭ ocupa aci.

Chestiunea, care mă preocupă pentru moment, este o concluziune ce am scos-o din studiul faunistic al d-luĭ N. Andrussow, în cea ce priveşte vrîsta pătrundereĭ apelor Mediteranei în Marea Neagră

Autorul începe prin descrierea păturilor postterţiare din peninsula Kertsch bine dezvoltate la Tschokrak, Eltigen şi Karangyt.

La Tschokrak se găsesc *nisipurĭ quarzoase* şi *păturĭ cu o faună marină* constituită numaĭ de specii *euxinice* (de ale Mării Negre).

Nisipul quarzos acopere *păturĭ sălciĭ cu faună Caspiană* conţinînd: *Dreissensia rostriformis, Didacna crasa, Vivipara (Clesinia) variabilis, Micromelania caspia* etc. Depozitele marine precum şi păturile sălciĭ zac descordant pe păturile cu *Spaniodon* (*Tortoniene*) şi cele de Tschokrak (*Helvetienne*).

La Eltigen păturile marine (nisip, acumulaţiunĭ de scoicĭ, calcarurĭ şistoase, protuberanţe de *Serpulite*) presintă iară şĭ o stratificaţiune discordantă, peste argilele deschise dizlocate ale Sarmaticuluĭ inferior şi cuprind alăturĭ de forme recente euxenice, cîte-va speciĭ, cari n'aŭ fost constatate pînă acum în Marea Neagră. Păturile sălciĭ lipsesc, dar printre scoicile marine se găseşte cîte o dată resturĭ de *Dreissensia rostriformis, Didacna crassa*. Păturile marine sînt acoperite de argile nestratificate, loessoide, galbene-roşiatice cu scoicĭ de gasteropode terestre şi *loesskindchen* în părţile inferioare. Păturile marine de la Eltigen pot să fie urmărite pînă la lacul sărat Tobetschik, unde ele dispar, dar chiar lîngă postul militar de la Tobetschik apare pe argila sarmatică închisă un *prundiş mărunt* şi lehm sărat cu speciĭ de apă dulce: *Vivipara*, **Corbicula fluminalis**, *Unio, Dreissensia polymorapha* şi *Didacna crassa, Adacna* aff. *colorata* şi în acelaşi timp **Cardium edule** (p. 179. col. II).

Aceste resturĭ fosile probează că prundişul trebue să fie

---

1). Marine posttertiare terrassen des Halbinsel Kertsch von Prof. N. Andrussow (în Kiew) Annuaire Geologipue et Mineralog de la Russie V. VIII, livre b. 1905 p 17?.

sincronizat cu depozitele sălciĭ, care formează suportul nisipuluĭ marin la Tschokrak.

Păturile sălciĭ de Tschokrak şi prundul de la Tobetschik sînt paralelizate de către autor cu depozitele de la Babele şi Giurgiuleştĭ din Basarabia.

Aceste prezintă după lista d-luĭ Sinzow o bogată faună de gasteropode de apă dulce şi *Dreissensia polymorpha* Pall, *Didacna crassa* Eichw, *Didacna longipes* Grimm. *Didacna Baeri Grimm. Adacna* aff. *pseudocardia* Desh. *Adacna leviuscula* Pall. *Micromelania caspia Tichw*, *Vivipara pyramidalis* Jan.-*aethiops* Parr. Pe lîngă care maĭ aŭ şi resturĭ de Elephanti, ce aŭ fost determinate ca *Elephas antiquus* saŭ *El. trogontheriĭ* Pohlig.

Depozitele sălciĭ ale peninsuleĭ Kertsch sînt de asemene sincronizate cu păturile de pe litoralul nordic al mariĭ de Azow, constituite din nisip cu scoicĭ de apă dulce, printre care trebue să cităm **Paludina diluviana** Kunth şi **Corbicula fluminalis**. In maĭ multe locurĭ împreună cu speciĭ de apă dulce se găsesc asemene şi elemente caspiene ca *Dreissensia rostriformis* Desh. *tenuissima* Sinzov, *Adacna plicata*, *Ad. leviuscula* Eichw, *Didacna trigonoides* Pall. *Micromelania caspia* Eichw. La Tagaurog aceste păturĭ aŭ procurat măsăle de Elephas determinate ca *El. antiquus* saŭ *El. Trogontheriĭ* Pohlig. **Thomas Belt menţionează şi chiar Cardium edule.**

Fauna păturilor sarmatice din peninsula Kertsch este alcătuită de speciĭ recente, cari trăesc numaĭ în regiunile măriĭ Caspice şi lipsesc în Marea Neagră. Superpunerea păturilor marine peste precedentele în artă, ca în timpul transgresiuneĭ marine, care a adus fauna mediteraniană, litoralul de Nord al Măriĭ Negre era ocupat de către golfurĭ şi limanurĭ sălciĭ, în care apa sărată a pătruns gradat.

Pe alocurĭ marea a acoperit de adreptul cu sendimentele sale, păturile sălciĭ formate în golfurĭ, ear în alte părţĭ a fost maĭ întâiŭ o abrasiune şi apoĭ s'a depus terasa marină.

Păturile marine sînt Pleistocene. nu avem nimic de zis.

Depozitele sălciĭ cu faună caspiană sînt paralelisate, după cum am văzut, de către dl. Andrusow cu păturile de la Babele şi Giurgiuleştĭ şi păturile cu Paludina de la Taganrog (pag. 182, lol. I). Dar aceste sînt rapoartele de către dl. Sokolow la I-ia epocă glaciară (**Scanian** Geikie, **Günzeit**) Penck) şi la I-a epocă interglaciară, adică ele sînt anterioare mareĭ glaciaţiunĭ **Saxoniene.**

D. Andrussow discută vrîsta lor bazindu-se pe prezenţa *Paludineĭ diluviana* Kunth şi a luĭ *Elephas trogontheriĭ* Pohlig şi ajunge la concluziunea, că cea maĭ mare parte de argumente ne conduc a admite vrîsta *primuluĭ interglaciar:* (p. 177 col II) „Im Grossen und Ganzen sprechen also die paläontologischen Daten dafür, dass die fluvialischen Ablagerungen der Nord-Küste des Schwarzen und des Azowschen Meeres einer Epoche angehören, welcheder 2-ten oder Haupt Vergletscherung (Saxonian) vorangingen. Am meisten weisen dieselben auf die I-te Interglazialzeit“.

COMITETUL UNIONIST

Acest număr fiind închinat luĭ Cuza Vodă şi Unireĭ, se cuvine a adăuga că la întruparea unireĭ pe lîngă Marele Voevod Cuza, ajutat de Kogălniceanu, Alexandri, aŭ lucrat din răsputerĭ la triumful ideeĭ de Unire, o sumă de barbaţĭ luminaţĭ şi ĭubitorĭ de neam, formînd aşa numitul *comitet unionist* [1].

Credem nimerit a da portretele [2]) acestor valoroşĭ barbaţĭ, carĭ aŭ lucrat, sub preşedinţia Arhimandrituluĭ Neofit Scriban, atît pentru realizarea unireĭ cît şi pentru o sumă de legĭ organice necesare ţăriĭ, ca: „1) Indreptarea hotarelor ţăriĭ, 2) desfiinţarea jurisdicţiuneĭ consulare, 3) libera întemeĭere a

ALEXANDRU IOAN CUZA VODĂ
(după tabloul de la Ruginoasa—azĭ proprietatea d-luĭ A. C. Cuza).

legăturilor comerciale cu veciniĭ, 4) organizarea (miliţiei pămîntene) oştilor, 5) libertatea cultelor în marginile legeĭ, 6) înfiinţarea sinoduluĭ, 7) egalitatea înaintea legiĭ, 8) respectudomiciliuluĭ şi a libertaţiĭ individuale, 9) drepturĭ politice numaĭ pentru pămîntenii creştinĭ, 10) despărţirea puteriĭ executive de cea legislativă, 11) neatîrnarea puteriĭ judiciare de administraţiune, 12) responzabilitatea miniştrilor". A. D. A.

---

1) N. A. Bogdan, Oraşul Iaşĭ, 1904.
Vezĭ fotografia grupuluĭ comitetulul unionist dìn Iaşĭ 1856, aflat în Moldova, la avocatul Romulus Scriban, care reprezintă... «patrioţiĭ Moldovenĭ, carĭ aŭ proclamat planul Unireĭ Romînilor, lăţînd ideĭa lor în Bucureştĭ şi în toată ţara».

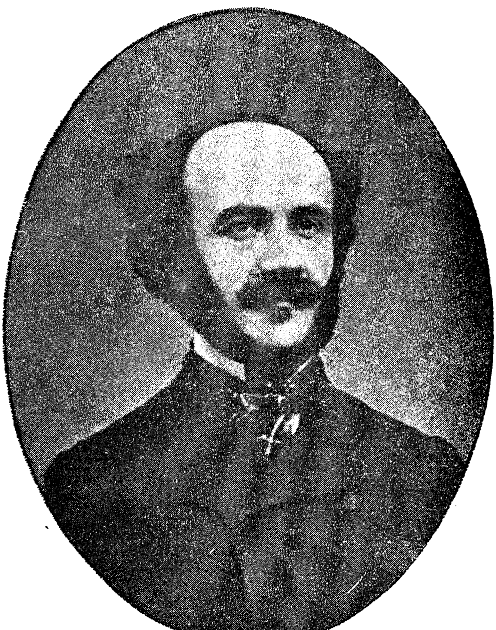
2) Afară de al luĭ Vasile Sturdza, care nu l'am putut avea la îndămînă.

VASILE ALECSANDRI

MIHAIL KOGĂLNICEANU

ANASTASIE PANU

COSTACHE NEGRE

Petru Mavrogheni

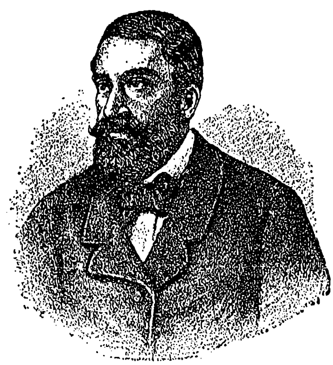
Dimitrie Cozadini

Const. Hurmuzachi

Arhimandritul Neofit Scriban

Manolache Costache
Epureanu

Dimitrie Ralet

Dacă faptele staŭ ast-fel, atuncĭ depozitele sălciĭ din Rusia meridională de la Babele şi Giurgiuleştĭ, Taganrog şi din peninsula Kertsch, Tschokrak, Tcbetschik aparţin Pliocenuluĭ superior, căcĭ Pleistocenul începe cu al doilea interglaciar (Mindel Riss).

In urma lucrăriĭ d-luĭ Andrussow păturile din Basarabia inferioară a făcut obiectul unuĭ studiŭ al d-luĭ Grigorovici-Beresowski.

Autorul reĭa zăcămintele de la Giurgiuleştĭ şi Babele, bine cunoscute prin lucrările d-luĭ Simzow şi conchide în acelaş sens cu dl. Andrusow; adecă el raportează păturile superioare de la Babele şi Giurgiuleştĭ la Saxonian Geikie—Mendel Penck.

Prezenţa luĭ *Cardium edule* în depozitele bazinuluĭ Măriĭ Negre este dovada neîndoelnică despre pătrunderea apelor Măriĭ Mediterane, căcĭ ea este o specie mediteranieană, şi nu se găseşte în depozite propriĭ euxenice. Pe de altă parte împrejurarea că *Cardium edule* se adaptează uşor la apa dulce, ne explică pentru ce această specie a inaintat cea dintăĭ în M. Neagră se găseşte în depozite formate într'o apă puţin sărată, ce nu permitea existenţa întregeĭ faune mediteraniene.

Apariţiunea sa în M. Neagră, pentru prima oară, este menţionată de către Andrussow în prundul de la Tobecik, peninsula Kertsch împreună cu Cardide caspice. Thomas Belt semnalează Cardium edule în depozitele de la Taganrog pe litoralul nord-estic al Măriĭ de Azow.

Dacă considerăm, că propogarea a acesteĭ speciĭ a fost înceată graduată, trebue să admitem că apele Mediteraneĭ aŭ trecut Bosforul mult maĭ înainte de acest moment, şi dacă Cardium edule se găseşte în păturile întîiuluĭ interglaciar, înaintea Saxoniasmuluĭ (Pliocen superior); ne va fi îngăduit de a da îndărăt evenimentul cel puţin la începutul întiiŭluĭ glaciar, căcĭ toţĭ geologiĭ sînt de acord, că epocile glaciare sînt sincronice cu nivelele rîdicate ale măriĭ.

Din cele ce preced rezultă fără îndoială, că în Pliocenul superior apele Măriĭ Mediterane pătrunsese prin Bosfor în Marea Neagră, şi Cardium edule, ce a fost găsit în depozite sălciĭ la Tobecik şi Taganrog, trebue să fie consideraţĭ ca înaintaşul fauneĭ marineĭ mediteraniene, care a întrebuinţat foarte mult timp pînă se ajungă a se instala cu totul în bazinul Euxin.

Romulus Sevastos

NOTĂ—Ţin să atrag atenţiunea geologilor asupra terminilor *Post Pliocen*, şi *Post Terţiar*, care încurcă sinctronizările; căcĭ ştim că I-iul şi al II-lea glaciar sînt puse în Pliocenul superior, pentru ce am maĭ creĭa o perioadă pentru aceste depozite? Post Pliocenul însemnează timpul, care urmează după Pliocen, pentru care avem deja cuvîntul *Pleistocen* saŭ *Quaternar*, nume care sînt întrebuinţate de către aceştĭ autorĭ alăturĭ de Post Pliocen şi Post Terţiar. De altfeliŭ se înţelege, că aceştĭ terminĭ aŭ fost inventaţĭ pentru a ĭeşi din încurcătură, cînd studiile glaciare nu eraŭ încă destul de înaintate; dar astăzĭ, graţie cercetărilor luĭ Geikie Keilhak, Penck şi Brückner, etc. fazele glaciare sînt cunoscute cu atîta preciziune, că nu maĭ avem trebuinţă de alţĭ terminĭ. R. S.

DĂRI de SEAMĂ

Viaţa Romînească An. IV, No. 1, Ianuar 1909.

Intrînd în al patrulea an, dovedeşte că păstrează locul între cele maĭ de valoare reviste din ţară. Material bogat, variat şi atrăgător. In acest număr sunt lucrărĭ de autorĭ cu reputaţia stabilită: Sadoveanu, Radu Rosetti, Minulescu, Anghel şi Iosif, Stavri, Rusu Şirianu; nume carĭ îşĭ cuceresc cu cinste un loc de cinste: Constanţa Marino, Elena Farago, Spiridon Popescu, Sanielevicĭ, Patraşcanu, Drăghicescu, Tofan; reputaţĭ în specialitatea lor ca D-r N. Leon şi Spiridon Antonescu. Nu lipseşte Miscellanea de P. Nicanor & Co., dărĭ de samă, recenziĭ, revista revistelor. Remarc poezia filozofică a lu Minulescu „Inainte", duioasă a Eleneĭ Farago „In preajma leaĭ gănuluĭ", „Copil Sărman" de Stavri şi „Carmen Saeculare" de Anghel şi Iosif, scrisorĭ din Bucovina de Tofan şi din Ardeal de Rusu Şirianu, carĭ critică proectul de lege asupra ajutoruluĭ de Stat preoţilor nemaghiarĭ.

In fine remarc Cronica externă a D-luĭ I. G. Duca, în care vorbeşte despre situaţia din Balcanĭ. Importanţa de actualitate a cronicei e îndiscutabilă, scrisă într'un frumos stil romînesc, redă o cît se poate maĭ cuprinzătoare dare de samă asupra problemuluĭ balcanic, cum zice autorul. Nu lipseşte nicĭ eleganţa frazeĭ şi nicĭ adînca pătrundere a chestieĭ. Vorbeşte de situaţia de pînă acum a problemuluĭ balcanic, în urma tratatuluĭ de Berlin şi de nepăsarea puterilor, apoĭ de revoluţia turcească de anexarea Bosnieĭ şi Herţogovineĭ, de proclamarea Bulgarieĭ ca „Ţarat", în fine de negociaţiunile ce se urmează pentru a se evita conflictul cu armele şi termină cu următoarea admirabilă frază relativ la Abdul Hamid: „..... şi dacă nu surprinde cîte o dată la colţul gureĭ sale încreţitura unuĭ surîs plin de ironie pentru aceĭ oamenĭ, carĭ nu l'aŭ putut împiedeca, ca chiar învins, să rămîie tot un învingător. O observaţie şi cred că e o scapare din vedere, căcĭ în romîneşte se zice „în colţul gureĭ" şi nu „la colţul gureĭ" cum spune autorul.

Ilustraţiunea. Revistă bimensuală. Director George Grant. Ianuar 1909. No. 1. O nouă revistă care se recomandă cît se poate de bine şi se asamănă cu „L'Ilustration". Pe coperată o reuşită ilustraţie a drăguţeĭ „Principesa Elisabeta, calare". Ilustraţiile toate-s reuşite, ca şi numărul 2. Ie o revistă care-şĭ păstrează rolul săŭ şi sfera sa, de activitate căcĭ în cuvîntul întroducător, se spune: „Dorinţa noastră e de a face, ca cetitorul bine-voitor să poată, — liniştit din jilţul săŭ, — lua parte la atîtea şi atîte, cîte se petrec prin lume şi în

ţară etc. Material literar o scenă din piesa D-luĭ Davila „Sutaşul Troian“, o gingaşă poezie a Heleneĭ Văcărescu „Laoutar“ în franceză. Un drăguţ „Fresc“ de Radu Rosetti. Un articol intitulat „Datoria de ascultare a soţieĭ“ în care autorul zice între altele: „Nu respingeţĭ datoria de ascultare, acel „rationale obsequium“ cum îl numeşte Sft. Pavel, şi care departe de a constitui o înjosire, este o forţă conştientă de scopul ce-l urmăreşte. In disimulaţie, nu în luptă deschisă faţă de noĭ, stă puterea Dv“. Aşteptăm să vedem pe feministe ce vor avea de spus. O polemică e necesară. Un ultim articol despre „Industria Aurului în ţările romîne“ de C. Costa-Foru.

No. 2 e un număr consacrat aproape în întregime Sportuluĭ. Ilustraţiunĭ multe şi bune toate. Patinajul, Jiŭ-Jitsu, vederĭ de la serbarea Boboteze. Un articol întitulat „Altă-dată şi Acum“ ne vorbeşte despre obiceĭurile de Crăcĭunu şi Anul noŭ la noĭ şi constată că acele obiceĭurĭ încep să dispară. Figurĭ din teatru şi Revista revistelor încheĭe acest număr. Inc'odată, revista se prezintă bine şi-îşĭ ĭa un loc de cinste, în genul săŭ, printre celelalte reviste.

Les documents du progrés. Februarie 1909.

Ideile democratice ale timpuluĭ, ce călăuzesc această revistă, o impun atenţiuneĭ tuturora. Independenţa va deveni a colaboratorilor constitue unul din meritele cu care s'a prezentat chiar de la început. Şi acest număr cuprinde articole relative la mişcarea internaţională, politică, economică, muncitoarească, religioasă şĭ artistică, precum şi articole relative la problemele filozofice şi sociale ale tîmpuluĭ.

Nu poţĭ să alegĭ şi să facĭ recenzia celuĭ maĭ important articol, pentru că toate sunt importante deopotrivă; orĭ a le comenta pe toate e a ieşi din cadrul unei recenzii.

Frédéric Passy e autorul primuluĭ articol intitulal „Les victoires de la raison“ în care tratează chestia arbitrajuluĭ internaţional, a căreĭ imperioasă necesitate, autorul o afirmă, ridiculizînd şi arătînd, cum ideea de *onoare naţională*, în unele cazurĭ, reprobate de toţĭ şi de autor, a servit de pretext unor conflicte internaţionale armate, pe cînd motivele reale eraŭ dintre acele carĭ nicĭ 'n relaţiile de la om la om nu legitimează un conflict.

Vorbind, în continuare, de discursul cancelaruluĭ german relativ la conflictul de la Casablanca, a căruĭ aplanare a denumit-o „une Victoire de la raison“ iar Dl. Haussman „une victoire de la raison francaise „o denumeşte“ „victoire dela raison comune“—(a Franţeĭ şi Germanieĭ). Primeşte cu bine dorinţa exprimată de cancelarul Germanieĭ, în finalul discursuluĭ săŭ, care e şi un apel la încheerea unuĭ tratat general şi permanent de arbitraj între Franţa şi Germania.

Barona Bertha von Suttner scrie al doilea articol politic „Austro-Ungaria şi Balcanii". D-sa în calitate de prezidentă a societăţii pacifiste din Austria reproşează pacifiştilor insuficienţa acţiunei lor în chestia balcanică, conchizînd că Austro-Ungaria şi Europa trebue să împiedice un conflict european, cu incalculabile urmări de distrugere şi revoluţie.

Angelo Vaz (Porto) în articolul „Le Portugal vers la république" arată că regalitatea prin actele sale arbitrare şi socotite şi-a îndepărtat simpatiile poporului, că republicanizmul cîştigă teren din ce în ce şi că „republica e singurul remediu al reabilitării Portugaliei înaintea lumei civilizate".

Incă o dată revista are prea bogat şi variat material pentru putea recenza tot, fără a excede cadrul recenziei.

Noua revistă română, Ianuar 1909. Director C. Rădulescu Motru Scrisă cu multă îngrijire, cu material suficient de variat şi se prezintă între primele reviste ale ţărei.

Remarc un articol întitulat Serbarea „Unirei" în mod raţional şi socialist" în care autorul constată intervenţia interesată a unor persoane politice pentru înăbuşirea entuziasmului sincer cu care poporul vroia să serbeze „Unirea" Constatarea făcută, de însu-şi directorul revistei, e plină de adevăr.—Dealtmintrelea în această revistă sunt articole cari constată acelaşi lucru. Ceia ce reiesă însă din aceste constatări e că mentalitatea noastră e atît de falşificată, în cît se pare că am perdut dreapta judecată n apreciarea marelor acte politice ale ţărei.—Succes momentan poate să aibă asemenea intreprinderi, istoria însă le va categorisi acolo unde trebue. E bine însă că se găsesc şi oameni cari aŭ curajul să spună adevărul.

Revista reproduce conferinţa D-lui P. Răşcanu „Cuza-Vodă"

Dl. Rădulescu a apreciat foarte bine cînd a reprodus această conferinţă, d-l. Răşcanu fiind un istoric cu vederi proprii şi neînfluenţate de consideraţii politice saŭ de ori-ce altă natură.

Conferinţa e cu drept cuvînt o capodoperă de stil curat romînesc, de patriotizm înălţător şi de adevăr istoric, şi aceste consideraţii sunt un cuvînt mai mult pentru a fi răspînndită.

In această conferinţă faptele istorice sunt privite, criticate şi redate aşa fel în cît se dovedeşte că detronarea lui Vodă-Cuza, nu era nici o necesitate imperioasă, şi implicit nici întronarea unei dinastii străine. Dar istoria va mai desmormînta multe din detaliile acestor evenimente mari pentru noi Romînii şi se întămpla ca cei ce azi sunt indumnezeiţi, atunci să fie reduşi la adevarata lor valoare.

Revista mai cuprinde un studiŭ de specialitate „Importanţa sub-marinului în războaele navale moderne" de Cap. comandor N. Alexandrescu ; o foarte drăguţă povestire tradusă din italiana „Intre Păpuşi" de Zuccoli.

La partea pedagogică se tratează chestia „Reînființarea examenelor de fine de an în scolile secundare".

In fine un articol intitulat „Regenerarea Romîniei" e un studiŭ de mare valoare ca adevărurĭ constatate. Intr'un paralelizm ce-l face autorul (N. Stefănescu Iacint) între viața parlamentară de la Budapesta și cea de la noĭ, conchide. „Eĭ bine, de aceste inimĭ marĭ, de aceste caractere viguroase și de aceștĭ patrioțĭ neîntrecuțĭ avem nevoe aicĭ, ca să reimprospăteze viața noastră publică, cu focul patriotizmuluĭ lor să se ne înalțe, cu mintea lor ageră și înțăleaptă, să ne lumineze și să ne conducă, *năpădind și reducînd pe politicianiĭ noștri*"

Conchide că „regenerarea Romăniei poate veni de acolo de unde ĭ-a venit deșteptarea".

Comoara Satelor. Ianuar 1909. O bună revistă pentru scopul ce și-a propus de a lumina satele. Un material foarte bogat de învățăturĭ practice pentru viața rurală în toate manifestările leĭ. Are un material literar bine ales și un merit maĭ mare, nu se bucură de protecțiunea saŭ sprijinul vre-uneĭ autorităţĭ saŭ instituţiĭ. Trăiește prin ea însă-șĭ și e cel maĭ mare titlu de merit.

Belșugul. Revistă lunară ilustrată. Ianuar 1909. G. Jocu. Pănă acum n'aveam o atare revistă în țară. Jocu, care a făcut multe pozne în viața luĭ o făcu și pe asta, a complectat un gol în literatura timpuluĭ nostru scoțînd această revistă. Maĭ are un merit că revista se prezintă în condițiĭ cît se poate de bune, cu toate că-ĭ lipsesc subvențiile. Dar cînd doctorul Jocu a trăit din subvențiĭ ?

Dimitrie G. Longinescu

Medalie, bătută de Camera Electivă a Moldoveĭ, în onoarea luĭ Vasile Sturza și Anastasie Panu (1859).

DOCUMENTE

Cîntecul luĭ Cuza-Vodă la Unirea Țărilor, la 1859

„Azĭ cu bucurie Țările Unite să strigăm cu glasurĭ, dăni-l
[D-ne Sfinte
„Pre bunul nostru Domn și stăpînitor, ce de mult doream
[să-l vedem pe tron.
Cu pacĭnică viață și anĭ îndelungațĭ
Moldovenĭ-romînĭ cu toțiĭ să strigațĭ:
Dăni-l Doamne Sfinte și ni-l întărește
Și de toțĭ vrăjmașiĭ bine îl păzește
Pe Alexandru Cuza, prinț Moldo-Romîn,
Ce'l-aŭ ales Patria dintru-al săŭ sîn.
Ca el să domnească Țările Unite
Ce de multe veacurĭ aŭ fost despărțite,
Azĭ mare bucurie Patria aŭ primit,
Cînd pe al săŭ tron pe Domn aŭ suit.
Pe Alexandru-Cuza prințul Voevod
Din al Patrieĭ sînurĭ bunul strănepot.
Căcĭ cu a luĭ suire p'al țărilor tron
Va domni mult bine pe veacurĭ de om.
Va dănțui ș'o pace pe timpurĭ de anĭ,
Ne maĭ avînd grijă de vechiĭ dușmanĭ.
In a cărora jugare țara mult gemea,
Cînd cu a lor prădare de tot o sărăcĭa.
Dar pronia cerească ne va milui,
Pe Cuza în Domnie îl va împuternici.
Ca prin el să fie țara liberată,
Ce de atîtea veacurĭ de Bogdan e dată
Dușmanilor de turcĭ, ce ca niște fiară,
In maĭ multe rîndurĭ, de tot o stricară;
Iar voĭ bătrînilor, tinerĭ și copiĭ,
Toțĭ în palme plesnițĭ cu glas de bucuriĭ.
Pe Dumnezeŭ rugațĭ ca să miluĭască
Pe Alexandru-Cuza și să-l înzilească.
Azĭ Țările Unite trebue să serbațĭ
Și pe Domn de bine cu toțĭ să-l urațĭ.
Trăĭască, trăĭască, Domnul să-l mărească
Pacĭnică Domnie luĭ să-ĭ dăruĭască.

„Cîntecul luĭ Cuza-Vodă, făcut în *1859*, la Unirea Țărilor, de elevul Nicolae Costescu (în urmă Narcis Crețulescu) din seminarul sfinteĭ M-rĭ Neamțu și pus pe note de fratele Mihail Ardeleanu, cîntat în cor de toțĭ elevиĭ seminaruluĭ în școală, pe coasta schituluĭ, și în grădina școaleĭ, unde eleviĭ aŭ o movilă mare care este și acum și de pe care movilă cînta cîntecul în toate serile, până s'aŭ întrodus și la toate muzicile din toată țara Romînă.

Arhiereul Narcis Crețulescu.

NOTIŢE

Ziarul parizian „La Croix", continuă următoarele rîndurí asupra UNIRII ŢĂRILOR ROMÎNE

(Numărul din 15 Februarie 1909).

On considère communément la date du 24 janvier 1859 comme le moment de l'accomplissement de l'union: mais l'union réelle ne s'étant pas faite ce jour-là, je crois intéressant de donner, en traduction les quelques lignes suivantes que j'extrais d'un article de M. Al. D. Xénopol paru dans le dernier numéro du *Romănulu*. L'éminent historien soutient, en invoquant de puissants arguments, que l'union ne s'est faite qu'en 1862.

„J'ai protesté, et je proteste encore dit-il, contre cette mystification de l'histoire vraie. L'union ne s'est pas réalisée le 24 janvier; elle ne fut qu'un acheminement, par la double élection du colonel Alexandre Couza, dont le rôle n'eut aucune importance dans cette votation-là. Il ne pensait même pas être élu. Le rôle de prince régnant de la Moldavie et ensuite aussi de la Valachie lui vint sans qu'il y eût songé, sans aucune activité de sa part, et son mérite est nul dans le fait d'avoir été élu dans les deux pays roumains, sinon celui d'avoir représenté les idées nouvelles, qui devaient donner une nouvelle forme de vie au peuple roumain. Mais, nous savons que cette double élection fut reçue par l'Europe sous réserves, et que l'approbation de la Porte, laquelle ratifia l'élection grâce à l'intervention de la France, décida d'une manière formelle, que l'union éventuelle de la Moldavie et de la Valachie durerait tant que vivrait le prince Couza, et qu'après sa mort elle serait dissoute ; et la Porte insistait particulièrement sur la modalité de cette dissolution. Que serait devenue l'union, si Couza s'était contenté d'une situation semblable ? Elle se serait évanouie comme un rêve beau, mais sans aucune consistance. Que fit Couza de cerêve? Il le força à descendre dans la réalité des choses ; il lutta durant trois années avec la plus grande opiniâtreté contre les puissances ennemies: l'Autriche, la Turquie et l'Angleterre, apuyé seulement par la généreuse France, et il réussit, à la suite d'efforts titaniques, après avoir gravement menacé la Porte à faire de l'union seulement préparée par son élection, une éclatante réalité, en unifiant les ministères, les Chambres et les capitales, par le sacrifice de Jassy au profit de Bucarest. C'est toujours le 24 janvier que l'union s'est faite ; seulement ce n'est plus le 24 janvier 1859, mais le *24 janvier 1862*, quand s'est ouverte la première assemblée des principautés roumaines à Bucarest.

„Cette union effective est bien l'oeuvre de Couza-Vodă et non pas pas celle de ses collaborateurs ou des pouvoirs inconscients de l'histoire. Et tandis que dans l'acte de 1859, le colonel Couza n'est qu'un symbole du nouveau mouvement populaire roumain, l'uuion de 1862 est le résultat de son activité propre, qui le grandit davantage aux yeux de la postérité".

M. Al. D. Xenopol est l'un de ceux qui se sont le plus occupés de l'histoire du règne de Couza. Son ouvrage sur ce voïvode est l'un des plus appréciés, et j'ai trouvé que son opinion sur un règne, à l'étude duquel il a consacré une grande partie de sa vie, est la plus autorisée au moment de l'anniversaire de l'union. A.

CALENDARELE. In elegante edițiunĭ aŭ apărut calendarele pe 1906 ale înstitutuluĭ de editură «*Minerva*», «*Neamul Romînesc* și cel «*Literar și Artistic*» al bibliotecel de popularizare Socec.

Cel maĭ frumos și bogat, atît că materie literară, cît și ca tipar, calendarul «*Minerveĭ*», cuprinde admirabile poeziĭ de Al. Vlăhuță, Octavian Goga, Coșbuc, St. O. Iosif, A. Mircea, Radu Rosetti, prea frumoase nuvele inedite de M. Sadoveanu, Sandu Aldea, Caton Theodorian, N. N. Beldiceanu, G. Silvan, Al. Doinaru, I. Bîrseanu, înteresante reproducerĭ din Cara, giale, Odobescu, Cîrlova, Ispirescu, studiĭ artistice de Tzigara Samurcaș ș. a. cum și numeroase ilustrațiĭ în colorĭ din Grigorescu, Aman, Ip. Strîmbulescu și din albumul arheologic al M. S. Regeluĭ, «Schitul de subt piatră» de A. Trenc, și a. m.

Se văd colaborînd aicĭ adevărațiĭ fruntașĭ aĭ literaturiĭ noastre moderne.

Pentru întîia oară apare calendarul «*Neamuluĭ Romînesc*». Maĭ mici ilustrațiĭ maĭ puțin luxoase, dar cu o îmbelșugată cronică a anuluĭ, de politică internă și externă, economică, culturală și de la Romîniĭ de peste hotare, care este o ochire repede, dar ageră a mișcărilor pe toate tărîmurile din 1908.

Partea literară se deschide cu proză, semnată de N· Jorga și d-niĭ M. Olmazu, C. S. Făgețel, C. Manolache, Eugeniu Revent, C. Sp. Haneș, Maria Mavrodin s. a.

Calendarul «*Literar și Artistic*», ese subt îngrijirea d-luĭ M. Dragomirescu.

Materie inedită prea puțină. Se alege traducerea nuveleĭ «Masca» de Pöe, făcută de maistrul Caragiale, «Cuvîntul Inainte» de Em. Gîrleanu, «Pasărea Albastră» de Al. Cazaban, poeziĭ și nuvele de Alice Călugăru, A-Popovici Bănățeanu, Ioan Minulescu, reproducerĭ din neuĭtațiĭ Iuliu Săvescu și Petică, o pozie de M. Codreanu și alte cîte-va.

Nuvela d-luĭ I. Adam «Azĭ nu primește d-l Ministru», evocă (dacă nu e chiar o culpabilă contra-facere) minuata bucată «Tătucu» a nuvelistuluĭ Caton Theodrrian, apărută în numărul 20 din 15 Octombrie al «Luceafăruluĭ».

«In cronica anuluĭ» se laudă niște sarbede încercărĭ ce nu se ridică deasupra comunuluĭ; abia se pomenesc revistele și curentele vechĭ și serioase și se tac nume de prozatorĭ bine apreciațĭ ca I. Bîrseanul, Al. G. Doinaru, D. M. Theodorescu și Maria Panfilie.

Portretele și biografiile unor a, foarte departe încă de adevărațiĭ literațĭ, încarcă o mare parte a voluminosuluĭ calendar, care fără aceste însemnate cusururĭ, ar putea fi privit cu bună-voință. G. T.

Pentru orĭ-ce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ A. D. Atanasiu, profesor, Iași.

Bibliografii.

N. Rădulescu-Niger. Magistraţiĭ noştriĭ, roman, editura Niţeanu, Bucureştĭ.

Caton Theodorian. Sîngele Solovenilor, roman, 1908, Minerva Bucureştĭ, 1 vol. 250 p. Pr. 1 leŭ 50 b.

Ştefan Pop. Dicţionar ortografic al limbeĭ romîne. Bucureştĭ, 1908, edit. Libr. Naţionale. Preţul leĭ 1.75 b.

Const. Graur „Factorul cel nou"—înainte şi după răscoale. Galaţĭ, 1909, Pr. 50 banĭ.

A apărut: **Dicţionar general al limbeĭ romîne** din trecut şi de astăzĭ de *I Aureliu Candrea* şi *Ovid Densuşianu*, librăria Socec, Bucureştĭ. Intreaga lucrare va forma un volum de aproape 100 coale şi apare în fascicule de cîte 8—10 coale la intervale de 2-3 lunĭ. Preţul pentru subscriitorĭ 14 leĭ.

Reviste din Iaşi:

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ *A. D. Atanasiu,* pictor şi profesor, Iaşĭ, (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu.

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Indrumarea, revistă pentru politică, literatură, ştiinţă, apare odată pe lună. Redacţia şi administraţia, Iaşĭ str. Ştefan cel Mare 9; abonmaentul 5 leĭ pe an.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ, abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

Medalia Unireĭ Principatelor

Cu prilejul sărbătorireĭ de 50 anĭ dela Unirea Principatelor, 24 Ianuarie 1909, pentru a perpetua amintirea acesteĭ zile şi a Mareluĭ Domnitor Cuza-Vodă, care a întrupat Unirea, un comitet din Iaşĭ a hotărît a se bate medalia comemorativă populară care să cuprindă, precum se vede aicĭ:

a) *pe verso*: Chipul primuluĭ Domnitor peste ambele ţărĭ surorĭ, cu inscripţia **„CUZA-VODĂ * 1820 † 1873".**

b) *reverso*: O alegorie reprezentînd generaţia trecută două fete, ţările surorĭ, dîndu-şĭ mîna: în fund curge **Milcovul**, deasupra căruĭa resare soarele pe a căror raze se află inscripţiunea: **„Iubire, Pace şi Unire"**; generaţia de azĭ reprezentată printr'o femeĭe care încunună cu mîna dreaptă simbolurile Moldoveĭ şi Munteniei.—Sus inscripţiunea **„In amintirea a 50-eĭ aniversărĭ a Unireĭ Principatelor".**

De desubt: 1859—5/24 Ianuarie—1909.

Această medalie, în amintirea zileĭ celeĭ maĭ sfinte din istoria neamuluĭ romîne c, ar trebui să nu lipsească nicĭ unuĭ locuitor al ţăriĭ romîneşti.

A se adresa „Administraţieĭ Medalieĭ Unirea Principatelor" str. Carp 3, Iaşĭ.

Tipografia H. Goldner, Strada Primărieĭ No. 17.—Iaşĭ

ANUL XX. Februarie, 1909 No. 2.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR:

Pentru orĭce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

／ A R H I V A

ORGANUL SOCIETĂŢEI ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

ABONAMENTUL:

Ediţia de lux, 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.
Ediţia de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuţĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem şi cîte-va colecţiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonaţĭ, spre a nu ne expune la corespondenţe şi cheltuelĭ, sînt cu stăruinţă rugaţĭ să bine-voĭască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iaşĭ.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

Bibliografiĭ.

N. Rădulescu-Niger. Magistraţiĭ noştrĭ, roman. Bucureştĭ Niţeanu

In escelentul Institut de arte grafice „*Minerva*" aŭ apărut următoarele volume:

Octavian Goga. Ne chĭamă pămîntul, poeziĭ. 1909, Pr. 2 leĭ.
Al. Odobescu. Opere complete vol. III, 1909, 360 pag. Pr. 1 l. 50 b
Caton Teodorian. Sîngele Solovenilor, roman, 250 pag. Pr. 1.50.
A. Vlăduţă. Poeziĭ, 288 pag. Pr. 2 leĭ.
Gh. Silvan. Valea Albă, roman istoric, 1476, (358 p.) Pr. 1.50.
Natalia Iosif-Negru. O primăvară (versurĭ), 104 pag. Pr. 1 leŭ.
Constanţ ı Hodoş. Departe de lume, nuvele, 249 pag. Pr. 1.50.

Iar în biblioteca de popularizare „Minerva", a 30 b. volumul, aŭ apărut N-rele: 19, I. Slavici,—Din valurile vieţiĭ. 20, Camille Flammarion.—Visurĭ inslelate—traducere de Sofia Nădejde. 21, Ivan Turghenjev—Povestiri vînătoreştĭ—traducere de M. Sadoveanu. 22, R. Festeticz—Ţărmurĭ bizare—trad. de I. Răduţ. 23, Grazia Deledda—Valurile vieţiĭ, nuvele—trad. din italieneşte de Izabela Sadoveanu. 24, Mumuleanu, Hrisoverghi, Cucĭureanu—Scrierĭ alese. 25, Colonel H. S. Olcott—Catehismul Bisericeĭ Buddhiste de Miază-zi trad. de Gr. Goilav. 26, Alphons Daudet—Niverneza, trad. de I. Bărseanul. 27, Louis Jacolliot—In ţara Fachirilor, trad. de N. Pandelea.

G. V. Botez-Gordon. Samariteanca, traducere în versnrĭ, după Edmond Rostand, Iaşĭ, Pr. 1 leŭ.

Econom Stavrofor Melete Răutu. Monografia eclesiastică a jud. Vîlcea. Rîmnic-Vîlcea Pr. 1 l. 50 b.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

DIN IAŞI

Anul XX. No. 2 Februarie 1909

Sinuciderea în etatea juvenilă

STUDIU PSIHOLOGIC

In toate statele Europeĭ, fără excepţie, se observă o creştere numerică progresivă a sinuciderilor. Tot asemenea şi sinuciderile în etatea juvenilă devin din ce în ce maĭ frecvente. In Germania dela 1883—1888 s'aŭ înregistrat 289 sinuciderĭ la eleviĭ scolelor publice. In regatul Prusieĭ, sinuciderile în etatea pînă la 15 anĭ, în anul 1869, s'aŭ înmulţit de la 38 cazurĭ la 65 în anul 1898; în anul 1869, la 666,022 de locuitorĭ, a venit o sinucidere de elev, ĭar în anul 1898 deja la 497,815 de locuitorĭ.

Regatul Bavarieĭ cu o populaţiune aproape identică în număr ca România, în anul 1904 a avut 896 de sinuciderĭ, între carĭ 9 copiĭ maĭ micĭ de 15 anĭ.

Franţa, după Lacassagne, la o medie anuală de 9186 de sinuciderĭ, dela 1896—1900 a numărat 75 de indivizĭ maĭ micĭ de 16 anĭ, şi 472 indivizĭ de la 16—20 anĭ.

Serviciul statistic al Romînieĭ înregistrează 159 cazurĭ de sinuciderĭ pe anul 1907, în cele 32 oraşe capitale de judeţ Despre sinuciderile de la ţară nu avem date statistice exacte dar este cert că sunt destul de numeroase. In genere numărul sinuciderilor în oraşe este cu mult maĭ mare decît la sate, şi creşte cu atît maĭ mult cu cît ne apropiem de centrele cele maĭ populate. Ast-fel după Cullerre, sinuciderile din Paris formează a şaptea parte a sinuciderilor Franţeĭ întregĭ. Viena în anul 1908 a enumărat 1236 de sinuciderĭ, cu 100 maĭ mult ca în anul 1907, la etatea între 17—80 anĭ.

Impărţirea acestor 159 cazurĭ dela noĭ, după etate prezintă un interes deosebit:

De la 5 la 10 anĭ	= 1	saŭ	0,7 %₀
„ 10 „ 20 „	=25	„	15,6 „
„ 20 „ 40 „	=69	„	43,7 „
„ 40 „ 60 „	=43	„	27,0 „
„ 60 anĭ în sus	=21	„	13,2 „

Ast-fel dar în anul 1907, în Romînia, 26 de copiĭ şi adolescenţĭ aĭ oraşelor şi-aŭ tăiat singurĭ firul vieţiĭ.

Paralel cu creşterea numerică a sinuciderilor observăm pretutindenĭ înmulţirea alienaţiuneĭ mentale. Ce denotă acest trist adevăr, decît că sistemul cerebro-nervos al omuluĭ secoluluĭ XX este orĭ deja degenerat, orĭ că este abuzat şi maltratat prin exigenţile sociale şi scolare moderne. In prima linie, trebue să acuzăm ultimile două cauze aicĭ enumerate. Omul modern poate fi un tip cerebral, dar el nu este un degenerat. Cultura modernă, pe lîngă părţile eĭ strălucitoare, are şi părţile eĭ obscure, cu cortegiul săŭ inevitabil de nevropaţĭ şi psihopaţĭ, de sinucigaşĭ şi criminalĭ.

La adulţĭ cauzele cele maĭ obicĭnuite ale sinuciderilor sunt în conduita, disipaţiunea şi imoralitatea; apoĭ hipocondria şi unele forme ale alienaţiuneĭ mintale, amorul nenorocit, decepţiunĭ morale, frica de dezonoare, pierderĭ materiale. Iată atîtea cauze cari împing pe om a'şĭ anihila viaţa. Cu alte cuvinte omul se sinucide pentru a scăpa de o durere prea vie, de o jignire a vanităţiĭ sale saŭ a amoruluĭ săŭ propriŭ, de torturile gelozieĭ saŭ de suferinţele uneĭ dragoste sfărîmate. In orĭ-ce caz, sinuciderea este rezultatul desperăreĭ. In acest senz a înţeles-o deja în mod atît de admirabil divinul Dante în *Infernul* săŭ.

In antica Athenă şi Roma sinuciderea era foarte frecventă sub influenţa concepţiuniĭ stoice: *mori licet cui vivere non placet*. După Lombrozo, lista oamenilor marĭ aĭ epoceĭ clasice, cari'şĭ-aŭ terminat zilele prin sinucidere, este foarte lungă: ne mulţămim a numi pe Zenone, Aristotele, Hegesipp, Lucreţiu, Lucan, Seneca şi Socrate, apoĭ pe Marcu Antoniu şi Cleopatra, pe Nerone, cari n'aŭ putut supravieţui pĭerdereĭ purpureĭ imperiale. In timpiĭ modernĭ s'aŭ gîndit în mod serios la sinucidere orĭ aŭ făcut tentative nereuşite: Chateaubriand, Lamartine, Dupuytren, Cooper, Pariset, Cavour, George Sand, generalul Bourbaky şi alţiĭ.

In evul mediŭ sinuciderea a devenit extrem de rară din cauza sentimentelor religioase şi a pedepselor aplicate de biserică. In unele ţărĭ catolice, încă azĭ, sinucigaşiĭ sunt consideraţĭ ca blestemaţĭ, ĭar ca atarĭ sunt îngropaţĭ afară din cimitire, lîngă criminaliĭ expiaţĭ pe eşafod.

In secolul trecut a fost o epocă, în care sinuciderea era considerată ca o nebunie. Ast-fel, de exemple, Esquirol în anul 1838 descrie sinuciderea simplamente ca o formă specială a alienaţiuneĭ mentale. Brierre de Boismont şi Desetangs aŭ fost ceĭ dintîĭ cari aŭ probat, că ideile aŭ cea maĭ mare influenţă asupra unuĭ mare număr de sinuciderĭ, de aceĭa nu trebue consideraţĭ de nebunĭ aceia cari'şĭ taĭe firul vieţiĭ în mod violent. Unul din ceĭ maĭ distinşĭ psihiatrĭ modernĭ, Profesorul Kraepelin dela München, după o observaţie scrupuloasă a sinucigaşilor scăpaţĭ de la moarte, constată că nicĭ 30 % din aceştia prezentaŭ turburărĭ psihice exprimate în adevăr cliniceşte, maĭ mult saŭ maĭ puţin constatabile. Toţĭ psihiatriĭ modernĭ sunt de aceĭaşĭ părere.

Este o categorie foarte interesantă de sinucigaşĭ—ceĭ ereditarĭ. S'a observat în unele familiĭ, că sinuciderea se manifestă în maĭ multe generaţiunĭ succesive şi la maĭ mulţĭ dintre membriĭ săĭ, cîte-odată axact în aceĭaşĭ etate şi în aceleaşĭ condiţiunĭ. Rush, Esquirol, Kovalevscki, Vigouroux, Trelat şi alţiĭ, raportează numeroase cazurĭ despre asemenea sinuciderĭ ereditare. Această tendinţă ereditară de a se sinucide, este un impuls cu totul conştient şi nu prezintă nicĭ o manifestare patologică concomitentă. Ast-fel Trelat termină cu aceste cuvinte capitolul săŭ, care tratează despre asemenea cazurĭ ereditare. „Bărbaţiĭ şi femeile a căror istorie am povestit-o în acest capitol aŭ fost perfectamente lucizi". Iar Weygandt îşĭ exprimă concluziunile prin următoarele cuvinte; „este de notat, că în unele familiĭ tendinţa la sinucidere este obicĭnuită, fără a putea semnala existenţa uneĭ adevărate psihoze. Obsesiune fatală va zice occidentalul, *Kismet* va exclama ocientalul. Istoria ne relatează despre adevărate epidemiĭ de sinuciderĭ produse prin revoluţiunĭ marĭ politice, sociale saŭ cosmice. Plutarc narează despre fetele de la Milet, ĭar Pliniŭ despre cetăţeniĭ Romeĭ puşĭ de Tarquiniu Priscu să sape canalurile oraşuluĭ; avem sinuciderile în masă ale Cartaginezilor la luarea cetăţeĭ lor de către Romanĭ; sinuciderile Ebreilor la asediul Ierusalimuluĭ prin împăratul Titu; femeile Lyonuluĭ cari în secolul al XVII

s'aŭ aruncat în rîul Rhone, femeile din Magdeburg, carĭ la luarea orașuluĭ de către inimic în anul 1631, s'aŭ aruncat în Elba; ceĭ 1,300 de Versaillezĭ în anul 1763. Pe timpul teroareĭ în marea revoluție franceză, adevărate epidemiĭ de sinuciderĭ aŭ fost foarte frecvente. Același fenomen s'a observat pe timpul comuneĭ din Paris în anul 1871. In sfîrșit, în urma recenteĭ catastrofe din Sicilia și Calabria—cea maĭ teribilă în analele istorieĭ—care a distrus orașe marĭ ca Messina și Reggio, nimicind un cuart de milion de oamenĭ, se observă o adevărată epidemie de sinuciderĭ. Motivul în asemenea evenimente catastrofale este ușor de înțeles.

Asemenea epidemiĭ de sinuciderĭ în masă sunt rezultatul unuĭ adevărat contagiŭ psihic *en grand*(în mare), ĭar mersul este identic ca și în seriile maĭ micĭ. Icĭ și colo sugestiunea și contagiunea reciprocă intervin maĭ mult saŭ maĭ puțin intensiv după circumstanțe. Publicarea unuĭ prim caz impune unor creerĭ predispușĭ ideĭa sinucidereĭ, apoĭ ca consecință fatală maĭ impune procedeul și locul ales. In această privință avem exemple clasice, maĭ cu seamă în armată. In anul 1772, în curs de puține zile, s'aŭ spînzurat 15 indivizĭ pe acelașĭ cîrlig situat într'un pasaj obscur al Hoteluluĭ Invalizilor din Paris. A trebuit condamnarea pasajulnĭ spre a face să înceteze epidemia. In 1805 în campamentul de la Boulogne, Napoleon a fost nevoit a distruge prin foc o cocioabă, în care mulțĭ soldațĭ și-aŭ zburat crieriĭ; Mesnier citează o intocmaĭ epidemie în garnizoana engleză a insuleĭ Malta. In anul 1844 în două garnizoane franceze din Algeria, cu totul izolate una de ceĭalaltă, aŭ avut loc două asemenea epidemiĭ parțiale, într'o garnizoană în cus de două zecĭ zile aŭ făcut tentative de sinucidere 14 soldațĭ, iar în ceĭalaltă garnizoană 8 soldațĭ. Maĭ avem alte cazurĭ citate de Vigouroux și Juquelier. In anul 1903 un individ, tînăr, se asvîrli într'un abis adînc de 126 metri, situat la Elkantara, în provincia Constantina. In curs de treĭ lunĭ alțĭ 12 aŭ imitat cxemplul. In fine în anul 1904 pe șantierul uneĭ case în construcție, în Paris, se spînzură un vagabond; faptul a devenit cunoscut. Iar după terminarea construcție', în curs de cîte-va lunĭ, cincĭ dintre locatarĭ aŭ imitat exemplul vagabonduluĭ.

Tot în categoria contagiuluĭ psihic trebue să clasăm seria sinuciderilor elevilor scoaleĭ militare din Craiova, întîmplată acum două zecĭ de anĭ. Vigouroux și Juquelier (*La con-*

tagion mentale Paris 1905) citează faptul după Collineau şi'l comentează ca un exemplu de epidemie de sinucidere nelogică, cauzată în mod exclusiv prin alteraţia sentimentuluĭ personal. Dar autoriĭ francezĭ aŭ bazat concluziunile lor pe premize eronate. N'a existat în Craiova un club compus numaĭ din oamenĭ în forţa etăţiĭ, bogaţĭ, instruiţĭ, constituiţĭ numaĭ în scopul exclusiv de a se expedia singurĭ în lumea ceĭaltă, fie după înţelegere prealabilă, fie după placul fiecăruĭa, fie după tragerea sorţuluĭ. Repet încă odată, un asemenea club absurd n'a existat nicĭ odătă în Craiova, ĭar sinucigaşiĭ aŭ fost elevĭ cu totul tinerĭ aĭ scoaleĭ militare, motivul cu totul de altă natură. Vom vorbi maĭ pe larg maĭ la vale.

In zilele noastre pe lîngă creşterea numerică progresivă an cu an, se observă cazurĭ din ce în ce maĭ frecvente, în care motivul nu justifică de loc fapta desperată; cu alte cuvinte avem de a face cu sinuciderĭ nelogice, căcĭ şi în această faptă disperată, logica îşĭ are rolul săŭ, precum am demonstrat maĭ sus. Este un adevăr bine stabilit că generaţia actuală devine în bună parte delicată, foarte susceptibilă, aproape cerebrală. La uniĭ indivizĭ prea impresionabilĭ, precum neurasteniciĭ şi histericiĭ, la copiiĭ nervoşĭ, instabilĭ orĭ astenicĭ, cea maĭ mică suparare, cea maĭ neînsemnată contrarietate ajunge une-orĭ pentru a determina imediat un impuls irezistibil de a se sinucide; în asemena cazurĭ nu găsim pasiunĭ marĭ, emoţiunĭ marĭ, imitaţiunea saŭ contagiul psihic.

Sinuciderĭ vor fi cît va exista omenirea. Dar cel puţin să căutăm a micşora creşterea lor numerică înspăĭmîntătoare. O bună educaţiune morală va impune fie-căruĭ individ convincţiunea, că are de îndeplinit datoriĭ sfinte sociale, de la care nu'ĭ este permis a se sustrage anihilîndu-şĭ viaţa. Am citit unde-va cazul uneĭ femeĭ sărace, bărbatul căreĭa disperat de mizeria neagră în care vedea familia sa, s'a spînzurat. Femeĭa lăsată singură să lupte pentru existenţa copiilor săĭ, a aruncat o singură privire dispreţuitoare asupra cadavruluĭ, a plecat murmurînd cuvîntul „laşul“. Femeĭa din popor are dreptate. Cultura modernă, morala noastră nu poate aproba maximele filozofilor stoicĭ din antichitate.

In Japonia veche, spintecarea pînteceluĭ prin propria mînă —*harikiri*—era considerată ca un privilegiŭ sacru al claseĭ aristocratice, şi era foarte frecventă. In Japonia modernă acest

harikiri nu se maĭ întîmplă; pentru ce oare? Pentru că Japonezul de azĭ consideră, că viaţa sa nu'ĭ aparţine luĭ, ci patrieĭ. In Europa în nenumărate cazurĭ sinuciderea are loc sub influenţa instinctelor personale şi în detrimentul celor nobile şi generoase. Egoismul explică azĭ multe sinuciderĭ.

Aceste cosideraţiunĭ generale asupra sinucidereĭ le găsesc indispensabile, ca introducere explicativă, în acest studiŭ psihologic. Acum să ne ocupăm în particular de cauzele, de motivele ce împing fiinţele tinere — copiĭ orĭ adolescenţĭ — la hotărîrea de a'şĭ curma zilele.

Ne întrebăm cum este posibil ca un elev, un tînăr. uneorĭ un copil chĭar, să caute a pătrunde în marele mister, în enigma morţiĭ, care sfîrşeşte toate şi aduce eterna odihnă. Mîĭnile neputincĭoase ale unor copiĭ, mîĭnĭ care sunt menite numaĭ la jocurĭ vesele, bat la poarta eternităţiĭ, înaintea căreĭa chĭar ceĭ obosiţĭ de viaţă şi de bătrîneţe hezitează cu inima tremurîndă! Nişte copiĭ, care ar trebui să aĭbă sufletul plin de bucuria vieţiĭ, se aruncă de bună voĭe în braţele Nirwaneĭ; eĭ, cărora întunerecul şi noaptea le inspiră un simţimint de frică şi care la evenimente lor necunoscute se refugiază înfricaţĭ sub scutul adulţilor, eĭ purced singurĭ—singureĭ pe calea cea întunecoasă. care conduce spre neant. Nenorocitul copil îşĭ îneacă în piept strigătele de disperare, el nu se îngrozeşte d'inaintea lupteĭ singuratice cu moartea—nu, el vrea să fugă dintr'o lume, care nu l'a înţeles, care nu a avut răbdare cu dînsul, în care după concepţiunea sa, nu maĭ era loc pentru dînsul.

Numaĭ acela care a studiat pe adolescent, din punctul de vedere psihic, ştie, cît un creer juvenil poate suferi. Toate argumentele de raţionament, cu care adultul se ajută în caz de nevoĭe orĭ de durere, la un individ juvenil sunt excluse. Tortura cĭasuluĭ—o decepţiune, o promisiune calcată, frica d'inaintea uneĭ pedepse, remuşcărĭ amare din cauza uneĭ neascultărĭ, poate copleşi moralmente cu totul un copil. Un asemenea creer fraged, nicĭ odată nu va găsi mîngîere în sine însuşĭ; din contra el are nevoĭe de desluşirĭ, de lumină, de liniştirea sufletească, de explicaţiunĭ amicale, de ĭertare. Un singur bun cuvînt de la o persoană, care inspiră tînăruluĭ încredere, îl va smulge din labirintul, în care a rătăcit sufletul săŭ neexperimentat încă în ale vieţiĭ; în caz contrariŭ el este perdut. Noi vorbim aicĭ despre caracterele sensitive, deoarece

numaĭ la ele se întîmplă sinuciderĭ—despre caracterele ideale ale societățiĭ, tot așa de necesare și prețioase omenireĭ ca și cele robuste și prozaice.

Creerul juvenil fiind foarte impresionabil, reacționează cu vehemență în urma unor evenimente, cărora un creer matur nu le-ar da nicĭ o importanță. O minte juvenilă vede lucrurile în extremele sale, orĭ în mod prea optimist orĭ cu totul pesimist. Desiluziunea optimistuluĭ tînăr, orĭ pesimizmul său, care va fi maĭ negru decît pesimizmul adultuluĭ, îĭ va lua orĭ-ce speranță, desperarea va fi la culme, moartea'ĭ va surîde ca singura scapare — moartea precoce prin propria mînă.

Cine este de vină ?

Mulțĭ vor respunde de vină sunt chĭar copiiĭ. Eĭ aŭ devenit prea susceptibilĭ, prea pretențioșĭ, și se cred de o importanță exagerată, apoĭ că aŭ devenit nedisciplinațĭ și lipsițĭ de sentimentul respectuluĭ. că se joacă cu viața, că aŭ devenit stricațĭ în mod precoce, că aŭ ochiul și urechia deschisă pentru toate relele ; în fine că nu aŭ caracter, că nu posedă facultatea de rezistență în contra relelor, cu un cuvînt că—tineretul de azĭ se prezintă cu un deficit moral. Admitem și noĭ că unele puncte corespund adevăruluĭ—maĭ cu samă în respectul deficituluĭ moral. Dar de vină sunt părințiĭ, deficitul a fost moștdnit. Părințiĭ nevropațĭ, alcoolicĭ, sifiliticĭ orĭ perverșĭ sexualĭ, ce progenitură vor avea oare ? In nenumărate familiĭ orășăneștĭ, azĭ, nașterea unuĭ copil nu maĭ este considerată ca un dar ceresc, ca o inavuțire a familieĭ, ci maĭ mult ca o povoară la cel bogat, ca o sarcină maĭ mult în lupta pentru existență la cel sărac.

Din mică copilărie tineretul de azĭ vede lupta pentru existență. In jurul său, abia a început să devie conștient și deja copilul este aruncat în conflictele cultureĭ moderne. Părintele său îĭ va zice : „Trebue să mergĭ la școală, să învețĭ, să fiĭ sîrguitor, să fiĭ ascultător, să fiĭ ambițios ca să fiĭ totdea-una cel dintăiŭ. Muncește înainte, căcĭ cu cît veĭ isprăvi maĭ curînd cu școala, va fi maĭ bine pentru tine, pentru cariera ta, ca locul tăŭ să nu fie ocupat de altul".

Copilul modern aude, vede și citește despre viață așa precum este ea, toată lumea se trudește și se luptă pentru existență ; pentru a pătrunde înainte orĭce cale este bună—

el a priceput acest lucru. Inainte cu orice preț, el nu poate rămînea îndărăt!

Educațiunea copilului e un factor tmportant pentru viața luĭ psihică ulterioară. Primele impresiunĭ din frageda copilărie rămîn constante pentru tot restul vieții. Exemplele, inclinațiunile și excentricitățile părinților se transmit copiilor. Pedagogia în numeroase familiĭ lasă azĭ foarte mult de dorit. Vînătoarea generală a bărbaților după banĭ și onorurĭ, aviditatea femeilor după plăcerile sociale, cu un cuvînt viața modernă a claseĭ bine situate, consideră, în prea numeroase familiĭ, ca o povară neplăcută educațiunea și creșterea adevărat părintească a copiilor lor. La clasa săracă, unde părinții, din cauza lupteĭ grele pentru existență nu aŭ nicĭ timp, nicĭ pricepere de a conduce dezvoltarea psihică și morală a copiluluĭ, rezultatul final va fi analog. Dacă vom cerceta cu scrupulozitate antecedentele familiare ale sinucigașilor juvenilĭ, am căștiga convingerea că la prea mulțĭ lipsa complectă a uneĭ adevărate pedagogiĭ părinteștĭ este de vină; că un sîmbure slăbuț, poate printr'o bună îngrijire s'ar fi întărit, orĭ sîmburele fiind bun din naștere, s'a stricat în urma influențelor rele.

Precum în etatea matură, tot asemenea și în cea juvenilă, în cazurĭ de sinuciderĭ duble orĭ de sinuciderĭ colective, adevărate epidemiĭ, trebue să căutăm contagiul psihic, tîrîrea mutuală și imitațiunea. Acum vre-o două-zecĭ de anĭ s'a întîmplat un asemenea eveniment trist la scoala militară din Craiova, menționat și de literatura medico-psihologică franceză în mod eronat, precum am arătat maĭ sus. In curs de cîteva săptămînĭ și-aŭ zburat creeriĭ vre-o 4—5 tinerĭ elevĭ. Care a fost cauza? Această întrebare mĭ-am pus-o, fiind chĭemat de parchet la hotelul „Galatz“ din Craiova, și contemplînd cu emoțiune această nouă victimă. Privind pe acest adolescent de opt-spre-zece anĭ întins cu craniul sfărîmat pe patul însîngerat al hoteluluĭ, cu revolverul încleștat de degetele rigide: privind, zic, acest sinistru tabloŭ, al patrulea saŭ al cincilea în scurtul interval de cîte-va săptămînĭ—mĭ-am repetat aceĭașĭ întrebare, care a fost cauza? Am auzit pe un azistent pronunțînd cuvîntul „*nebunie*“. Dar pentru Dumnezeŭ, în nicĭ o ocaziune acest cuvînt nu se pronunță cu maĭ multă ușurință, cu maĭ puțină precugetare, ca în cazurĭ de sinuciderĭ. Am expus maĭ sus părerea psihiatrieĭ moderne în această privință. Sinucigașiĭ eraŭ sănătoșĭ din toate pnnctele de vedere, inteli-

genţĭ, fără stigmate ereditare, nestricaţĭ, copiiĭ unor familiĭ bine situate, ast-fel dar aveaŭ în perspectivă un viitor frumos. Ce ĭ-aŭ împins în ghiarele uneĭ morţĭ premature? Scoala. Teribil cuvînt—scoala să cauzeze o serie de sinuciderĭ elevilor săĭ

Iată motorul acesteĭ micĭ epidemiĭ: Comandantul scoaleĭ, un om fiziceşte bolnav şi extrem de nervos, era de o asprime fenomenală, eleviĭ eraŭ maĭ aspru trataţĭ decît soldaţiĭ uneĭ companiĭ disciplinare. Intimidaţĭ, exasperaţĭ, disperaţĭ— eleviĭ maĭ sensitivĭ aĭ claseĭ ultime aĭ scoaleĭ n'aŭ văzut altă scăpare decît în revolver. Corpul profesoral alarmat de seria sinuciderilor a fost convocat în consiliŭ spre a lua o botărîre în consecinţă. Un profesor civil propune o măsură radicală, singura logică în împrejurarea de faţă, adică ca clasa întreagă să fie promovată şi imediat licenţiată acasă. Obicînuitul pedantizm al majorităţiĭ n'a admis propunerea distinsuluĭ profesor. Cursul a maĭ continuat un scurt timp pînă la finele anuluĭ scolar, dar foarte prost. Cu toată purtarea maĭ blîndă a comandantuluĭ, totuşĭ s'a maĭ întîmplat încă o sinucidere a unuĭ elev deja psihiceşte contaminat prin exemplele anterioare.

Prin urmare seria sinuciderilor tinerilor elevĭ a fost cauzată de o disciplină scolară exagerată, de lipsa uneĭ pedagogiĭ raţionale la nişte adolescenţĭ impresionabilĭ. Mĭ-am maĭ pus atuncĭ întrebarea, dacă nu cum-va lectura—lectura cărţilor rele— nu a avut oare vre-o influenţă nenorocită asupra creeruluĭ exasperat a elevuluĭ. Nu am certitudine în această privinţă, căcĭ nu am avut prilejul a cerceta împrejurile, dar presumpţiunea nu este lipsită de posibilitate.

Pentru educaţiunea şi perfecţiunea spirituluĭ juvenil nu există ceva maĭ bun de cît o carte, dar o bună carte; dacă cartea este rea, rezultatul lectureĭ poate deveni dezastruos. Maria de Mancéine, o distinsă pedagogă rusă, care maĭ avea titlul şi de doctor în medicină, a scris o admirabilă monografie despre surmenagiul intelectual cauzat de cultura modernă. (*Maria de Mancéine. Die geistige Überbürdung in der modernen Kultur.* Traducere din ruseşte şi adnotare de Dr. Wagner, Lipsca, 1905). Ea relatează că cu deosebire în Franţa, Germania şi Rusia eleviĭ sorb cu nesaţiŭ, saŭ maĭ bine zis devorează romanele şi nuvelele de senzaţie. Autorităţile scolastice din Germania se plîng că eleviĭ devorează actualmente romanele de detectivĭ â la Sherlok Holmes chĭar în clasă, pe cînd profesorul explică pe catedră. Iar acum 20—25 de anĭ aŭ fost

la modă romanele senzaţionale â la „Cavaleriĭ nopţiĭ“, „Pactul de sînge“, „Clubul sinucigaşilor“, „Rocambole“ e tuttiquanti.

Mentalitatea impresionabilă a tineretuluĭ este capabilă a reacţiona în mod violent la lectura unor asemenea romane fantastice. Reacţiunea poate fi cu atît maĭ profundă, dacă tînărul este sensitiv de natură, orĭ creerul său e emoţionat sub influenţa unor împrejurărĭ, ca în cazul citat maĭ sus la scoala militară, orĭ e contaminat psihiceşte, prin exemple, ca în acelaşi caz descris.

Chĭar o carte serioasă poate să devie une-orĭ fatală unuĭ creer juvenil nepregătit pentru concepţiunea uneĭ asemenea lecturĭ. Imĭ aduc aminte de un caz caracteristic, ce l'am citit acum cîţĭ-va anĭ într'un ziar politic german. Un elev de liceŭ a dat peste scrierile luĭ Büchner, Vogt şi Haeckel. Mintea luĭ încărcată de lecţiunile religioase ale scoaleĭ, a fost într'atît zdruncinată de doctrinele materialiste citite, încît şĭ-a zburat creeriĭ, lăsînd pe masă următoarele rîndurĭ: „Nu maĭ pot rabda de curiozitate, vreaŭ să ştiŭ, dacă după moarte maĭ există o altă viaţă saŭ nu!“ Iată un motiv ilogic de sinucidere. Acest exemplu drastic ne demonstră că chĭar lectura unor cărţĭ bune, a unor opere serioase, poate să aducă consecinţe funeste, dacă cetitorul este lipsit de critică şi de meditaţiune proprie.

(Va urma)

Dr. George Mileticiu

FERÎEA [1]

(urmare)

22) *7137 April 29 Iaşĭ (1629)* [2]) Miron Barnovschi Moghilă Vodă judecă pîra între cei 8 ficiorĭ aĭ Tomeĭ şi vara lor Mărica, nepoata visterniculuĭ Dămian, hotărînd să stăpînească satul Corniĭ de la Neamţ pe din două; „deci eĭ s'aŭ îndreptat şi a pus loruşi *ferăiu* 24 zloţĭ în vistierul domnesc, iar Mărica şi Dumitraşco au rămas din toată legea noastră... şi mai mult să nu aĭbă a se părî uniĭ pe alţiĭ pentru această pără nicĭ odănăoară în veci de veci".

23) *7139 Octombrie 4 Hărlăŭ (1630)* [3]). Moisi Moghilă Vodă judecă şi dă căştig de cauză călugărilor de la mănăstirea Pandocrator a luĭ Toader Moghilă în pîra ce aŭ avut cu Drăgan Tăutul logofăt pentru Sîrbĭ, la Dorohoĭ, partea din jos. Drăgan Tăutul biv logofăt zicea că partea din jos din Sîrbĭ este a luĭ, cumpărătură încă de sub Ieremia Moghilă Vodă. Divanul află că T. Moghilă, ctitorul mănăstireĭ, a cumpărat Sîrbiĭ, şi dă 100 talerĭ luĭ Movilă. Domnul l'a rămas pe Tăutu logofătul," iar călugăriĭ s'aŭ îndreptat şi aŭ pus eĭ *ferăiu* 12 zloţĭ... şi de acum înainte să nu maĭ aĭbă a să părî nicĭ a dobîndi Tăutul pe călugărĭ".

Alăturînd acest ispisoc, cu cel de maĭ sus din 1617, vedem că pentru amîndouă părţile, din sus şi din jos, din Sărbĭ, s'aŭ judecat călugăriĭ cu Malaiŭ şi cu Tăutul şi că aŭ pus ferăe, cîte 12 zloţĭ.

24) *7139 Noembrie 1 Hărlăŭ (1630)* [4]) Moisi Moghilă Vodă dă cîştig de cauză luĭ Tanasă vornic în pîra ce aŭ avut cu Neaniul vornic pentru Prigorenĭ, la Cărligătură, în hotarul Avrămeştilor. Prigoreniĭ fusese înainte o prisacă în rădiŭ; Neaniul pretindea că a fost sat. Boeriĭ rînduiţĭ află că Prigoreniĭ n'aŭ fost sat. Neaniul pierde procesul „iar Tanasie biv vornic s'a îndreptat şi a pus *ferăiu*, şi decĭ de astă-zi înainte să nu maĭ aĭbă a se părî nicĭ a dobîndi Neaniul dvornic pe Tanase dvornic nicĭ odănăoară în vecĭ de vecĭ.

Nicĭ aicĭ nu se fixează cîtă ferăe s'a plătit, fiind afacerea pentru un loc de prisacă.

---

1) Vezĭ Arhiva No. 11, 12, 1908.
2) Ispisoace şi Zapise 1, 2, 213.
3) Ispisoace şi Zapise I. 2. 227.
4) Surete şi Izvoade II, 253.

25) *7139 Decembrie 21 Iaşĭ (1630)* [1]. Moisi Moghilă Vodă dă rămas pe Procopie călugărul şi pe sora luĭ Protasia din pîra ce aŭ avut eĭ cu Stefan Bechea pentru prisaca din pădurea Cotina. Se judecă pricina uneĭ curăţiturĭ de pădure întreagă. Stefan Bechea cu femeĭa şi cu copiiĭ luĭ şi-aŭ curăţit loc de prisacă din pădurea întreagă şi aŭ descălecat-o el. A cuĭ era locul curăţit? Cartea luĭ Vodă ne spune că este al curăţitoruluĭ; dar pentru a se convinge Domnul şi neputînd să le rumpă legea în divan i-a trimis în judecată la 3 boerinaşĭ de ţară, şi Procopie călugărul se dă rămas „iar Stefan Bechea s'a îndreptat şi ş'a pus luişĭ *ferăia*... şi Procopie călugărul şi sora luĭ Protasia să n'aĭbă a se părî nicĭ a dobîndi în vecĭ înaintea cărţiĭ noastre".

Ispisocul ĭarăşĭ nu ne arată cît s'a plătit ferăe. Nota pusă însă în dosul documentuluĭ ne lămureşte, căcĭ zice „cheltuĭală 2 ughi şi 1 leŭ".

26) *7139 April 27, Iaşĭ (1631)* [2]. Moisi Moghilă Vodă în aceiaşĭ pricină de maĭ sus. Procopie călugărul cu toată ferăia de 2 ughi depusă de Stefan Bechea din Bogdăneştĭ, redeschide procesul după 4 lunĭ la acelaşĭ Domn; el cerea că locul de prisacă a luĭ Stefan Bechea diacul e a luĭ de moştenire, şi că Bechea l'a deschis răŭ şi fără cale. Afacerea se trimete de astă-dată în cercetarea Lupuluĭ vel vornic şi altor oamenĭ bunĭ. Cercetarea se face şi Domnul judecă după legea ţăriĭ şi a aflat că locul e drept a luĭ Stefan Bechea diac tăetorul şi curăţitorul loculuĭ. Procopie se dă rămas din noŭ „iar Stefan s'a îndreptat şi a pus luĭ *fierăe* 12 zloţĭ în vistiarul domnesc; decĭ de această pîră să nu maĭ aĭbă Procopie călugărul a se maĭ părî nicĭ a maĭ dobîndi".

In dosul actuluĭ avem notat: „cheltuială 3 ughi şi 1 leŭ necuprinzîndu-se aicĭ şi ferăia, care e arătată de 12 zloţĭ.

27) *7142 Febr. 28, Iaşĭ (1634)* [3]. Moisi Moghilă Vodă dă rămas pe Bejan în pîra ce a avut cu Ionaşco şi Dumitraşco pentru Balosineştĭ şi Bicani pe Simila la Tutova, Ionaşco şi Dumitraşco aŭ arătat că eĭ aŭ moşiile de la moşul lor Nicoară hatman, ce le-a fost cumpărat încă de sub Radul Vodă şi eĭ slujindu-l pe el din copilăria lor pănă la moartea luĭ Nicoară, aŭ căpătat danie aceste două sate. Bejan pierde pro-

---

1) Surete şi Izvoade II. 85.
2) Surete şi Izvoade II, 95.
3) Surete şi Izvoade II, 105.

cesul „iar Ionaşco şi Dumitraşco s'aŭ îndreptat şi şi-aŭ pus loruşĭ *ferăiu*... şi de acmu înainte să nu aĭbă a se maĭ părî de această pîră nicĭ odănăoară în vecĭ de vecĭ".

28) *7142 August 10 Iaşĭ, (1634)* [1]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă cîştig luĭ Sava Ganea şi alor săĭ în pîra ce a avut cu Nechita din Leuteştĭ pentru nişte şesurĭ surpate de Moldova la Mihăeştĭ. In cercetarea ce o face la faţa loculuĭ Patraşcu Boul se adevereşte că Nekita ficiorul Saveĭ din Leuteştĭ n'are dreptate a cere locul pentru el, că l'ar fi dat lor danie Stroicĭ logofătul, ci că e al Găneştilor „decĭ a rămas Nekita din toată legea ţăriĭ, iar Sava Ganea şi Toader Isac şi Grigore Bleandea s'aŭ îndreptat şi şi-aŭ pus lor *ferăi* 12 zloţĭ în vistiarul domnesc; şi aŭ maĭ avut eĭ încă un ispisoc de la Moisi Voevod de pîră şi de *ferăe*; pentru aceia de acmu înainte Nekita şi cu toţĭ răzăşiĭ luĭ să nu aĭbă a se maĭ pări nicĭ a dobîndi în vecĭ; *iar care s'ar încerca a se maĭ părî saŭ ar maĭ arăta niscaĭ-va direse să nu să crează, ci să fie de gloabă la poarta domnească 20 boĭ*".

29) *7143 Iunie 28 Iaşĭ (1635)* [2]. Vasile Vodă Lupul dă rămas pe Tănasie Vornicul de gloată în pîra ce aŭ avut cu călugăriĭ de la Hangul pentru hotarele selişteĭ Ruscaniĭ şi pentru un iaz de pe Plotoniţa. In cercetarea ce s'a făcut de boeriĭ rînduiţĭ de Vodă se aflä că seliştea Ruscaniĭ nu merge cu hotarele sale pănă în apa Plotuniţiĭ, decĭ nicĭ drept la iaz nu are Tănasie „iar călugăriĭ de la mănăstirea Hangul s'aŭ îndreptat şi aŭ pus loruşĭ *ferăiu* în visterie şi de aceia de acum înainte să nu aĭbă a maĭ părî Tănasie pe călugărĭ pentru acel heleşteŭ"...

Punerea ferăiĭ aicĭ urmează după mărturia a 12 oamenĭ bunĭ şi slugĭ domneştĭ, preuţĭ şi diaconĭ, şi după luarea brazdeĭ în cap; iar ca verificare a fost că s'a cetit în uricul Tărguluĭ Frumos de la Stefan cel Mare, şi s'a aflat că Rădiul Plotuniţiĭ n'a fost dat de nicĭ un domn nimăruĭ.

30) *7146 Ghenar 25 Iaşĭ, (1638)* [3]. Vasile Vodă Lupul dă rămas pe Vasile Cazacu din Pomărla, în pîra ce a avut cu Ionaşcu Herţa pentru părţĭ din Pomîrla, la Dorohoĭ. Judecata află că Onciul Moţoc, unchiul luĭ Herţa n'a dăruit decît partea sa din Pomîrla mănăstireĭ Pantocrator zidită de Toa-

1) Surete şi Izvoade II 3.
2) Surete şi Izvoade III 275.
3) Surete şi Izvoade III 71.

der Movilă, şi deci Vasile Cazacul n'a cumpărat de la călugării din Pantocrator decît partea luĭ Onciul Moţoc; iar Ionaşco Herţa s'a îndreptat şi şi-aŭ pus *herăe* în visteria domnieĭ mele, iar de acmu înainte să nu aĭbă a se maĭ pări de această pîră nicĭ odată în vecĭ".

31) *7149 Decembrie 10, Iaşĭ (1640)* [1]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă rămasă pe Varvara Calapod şi pe fiul eĭ Ion Calapod în pîra ce aŭ avut eĭ cu D. Buhuş visternic pentru 2 părţĭ de ocină din Boldeştĭ şĭ Sărbĭ de la Suceava, ca uniĭ ce le cereaŭ cu protimisis; D. Buhuş dovedind că la cumpărare a fost de faţă neamurile, Varvara pierde procesul „iar D. Buhuş s'a îndreptat şi şi-a pus *ferăeiu* în visteriul domnesc, şi să nu aĭbă a maĭ părî Varvara pe Buhuş vist. pentru aceeastă pîră".

32) *7150 Iunie 3 Iaşi (1642)* [2]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă rămas pe Blaga şi aĭ luĭ în pîra ce aŭ făcut eĭ contra luĭ Costantin Căue pentru jumătate sat Găureniĭ, la Iaşĭ pe Prut. In cercetare se rînduesc boeriĭ la faţa loculuĭ şi s'a luat de marturĭ pe sufletele lor că Costantin Căue are parte în Găurenĭ, „iar Costantin s'a îndreptat şi a pus eĭ *fierăiu* 24 zloţĭ în vistiarul domnesc... iar Blaga să nu aĭbă a se maĭ părî nicĭ odănăoară în vecĭ".

33) *7152 Iunie 5 Suceava (1644)* [3] Vasile Vodă Lupul judecă şi dă rămas pe Avram din Lucăcenĭ în pîra ce a avut cu Toader Pîrvu pentru Soloninca Cotela „iar Toader Pîrvul s'a îndreptat şi a pus *fierâiu* pe obiceĭul ţăriĭ... şi să nu aĭbă a se maĭ părî pentru aseastă pîră".

34) *7142 Iunie 25 Suceava (1654)* [4]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă rămas pe Ion fratele vlădicăĭ Evloghie de la Rădăuţĭ în pîra ce a avut cu Mărica luĭ Petrică pentru *Lăcîna* de la Dorohoĭ şi pentru un ĭaz „iar Mărica s'a îndreptat şi a pus *ferăeiu* 12 zloţĭ în visterie, şi să n'aibă a se maĭ părî pentru această pîră nicĭ o dănăoară în vecĭ".

35) *7154 Septembrie 15 Iaşĭ (1645)* [5]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă rămas pe Ionaşco Mînjea în pîra ce a avut cu

---

1) Surete şi Izvoade III 167.
2) Surete şi Izvoade III 155.
3) Surete şi Izvoade III 13·
4) Surete şi Izvoade III 116.
5) Surete şi Izvoade III 321. Acesta e primul ispisoc scris româneşte date în serie. Pe cînd textele slave daŭ neştirbit forma *ferăiu*, textul romînesc dă *herăia*.

Iaţco pentru satul Grieştiĭ, la Vasluĭ. şi pentru un hăleşteŭ făcut din pajişte. Intre altele se arată că Anghelina femeia luĭ Iaţco n'ar fi de cît hiiastră luĭ Sărghie, socrul luĭ Iaţco, toate arătările cad la divan „iar Iaţco s'aŭ îndreptat şi ş'au pus *herăia* 12 talerĭ în vistiarul domnieĭ mele; decĭ de amu înainte să nu maĭ aĭbă a să maĭ părî de această pîră nicĭ a dobîndi"

36) *7155 Februarie 15 Iaşi (1647)* [1]. Vasile Vodă-Lupul judecă şi dă rămaşĭ pe călugăriĭ de la mănăstirea Uspenieĭ (Barnovskie) din Iaşĭ în pâra ce'au avut eĭ cu răzeşiĭ din Ruşiĭ de la Vasluĭ pentru satul Rusiĭ de jos. Răzeşiĭ din Ruşiĭ de jos eraŭ strănepoţĭ de aĭ luĭ Clănău spatariul, ce ţinea pe o nepoată de a luĭ Stefan cel Mare; „eĭ toţĭ s'aŭ îndreptat şĭ s'au pus *herăia* 12 talerĭ în vistiarul domnieĭ mele... nicĭ să se maĭ părască de această pără nicĭ o dănăoară în vecĭ".

37) *7157 Februarie 22. Iaşi (1649)* [2]. Vasile Vodă Lupul întăreşte fiilor luĭ Moţoc satul Movileniĭ, parte din jos. Cu stăpînirea Moţoceştilor în satul Movilenĭ eĭ au avut 2 procese: *întăiu* cu nepoţiĭ Pătrăşcănesiĭ supt Moise Moghilă Vodă. Dându-li-se să jure cu 24 oamenĭ bătrănĭ, eĭ n'aŭ putut să jure, iar Moţoc s'a îndreptat şi au şi pus *fierăe* 12 talerĭ în vistiarul domnesc; *al doilea* cu fiĭ Mihailesculuĭ care iarăşĭ n'au putut dovedĭ cu 24 oameni megieşĭ că Moveniĭ ar fi aĭ lor, iar Moţoc a dovedit cu 24 slugĭ domneştĭ în biserică pe sfînta cruce şĭ pe sfînta Evanghelie „şĭ s'aa îndreptat şĭ au şi pus *fieraĭ* 12 talerĭ bătuţĭ".

38) *7161 Februarie 24 Iaşĭ (1653)* [3]. Vasile Vodă Lupul judecă şi dă ramaşĭ pe călugăriĭ de la mănăstirea Uspenia din Iaşĭ (Barnovschie) în pîra ce-au avut'o eĭ cu Iorga stălnicul pentru Băbicenĭ,—de pe Crasma, la Fălciu, şi părţeĭ din Scociuhani. Se cercetează pricina hotarelor la faţa loculuĭ de Bejan Gheuca, Ureadnic de Bărlad cu 14 megieşĭ şĭ „Iorga Stălnicul s'a îndreptat şi şi-a pus *ferăiu* 24 zloţĭ în viastiarul nostru, şi de acmu înainte să nu aibă a- se părî de această pără, nicĭ o dănăoară în vecĭ".

39) *7164 August 20 Iaşi (1656)* [4]. Gheorghe Ştefan Vodă judecă şi dă rămas pe C. Miţelea şi pe Alex. Bordea în păra ce au avut ei cu Contăş cămăraş pentru satul Stroeştĭ, de la Fălciu „iar sluga noastră Contăş cămăraşul el s'a îndreptat şi s'aŭ pus *ferăia* în visteria domnieĭ mele, şĭ aceasta pără să nu se maĭ pîrască în vecĭ".

1) Surete şi Izvoade III.—189. Aceiaşĭ observare ca maĭ sus.
2) Surete şi Izvoade III, 133.
3) Surete şi Izvoade III, 185.
4) Surete şi Izvoade IV, 239.

40). *7170 Ghenar 11 Iaşĭ (1662)* [1]) Istrati Dabija Vodă judecă şi dă ramaşĭ pe călugăriĭ de la mănăstirea Uspenieĭ din laşĭ (Barnovkie) în păra ce au avut eĭ cu călugării de la mănăstirea Zugraful de lîngă Vaslui pentru nişte morĭ în Bărlad, în jos de Vasluĭ „iar călugăriĭ de la Zugraful s'aŭ îndreptat şĭ ş'au pus eĭ *herăe*, 12 zloţĭ în vistiarul domnesc. iar călugăriĭ ceĭ de la Bărnovskie să nu aibă a se maĭ pârî pentru aceasta pără nicĭ a dobăndi nicĭ o dănăoară în vecĭ".

41) *7171 Februarie 18, Iaşĭ (1663)* [2]): Istratie Dabija Vodă judecă şĭ dă rămas pe Toader Perjul in pîra ce-a avut el cu Paraschiva luĭ Ion Prăjescul biv vol vornic pentru satul Vascanĭ ĭară jupăneasa Paraschiva Prăjăscu s'aŭ îndreptat şi ş'aŭ pus *fierăia* 24 zloţĭ în visteria Domnieĭ mele şi aceasta pără să nu se maĭ părască nicĭ odănăoară în vecĭ".

42) *7171 Iunie 16 Iaşĭ (1663)* [3]). Istratie Dabija Vodă judecă şĭ dă rămas pe Ştefan Verga biv căpitan în pîra ce-a avut cu V. Corlat uricar pentru Văcoteştĭ, la Cărligătura „şĭ aŭ jurat Vasile Corlat în sfînta biserică precum ĭaŭ dat 10 galbenĭ şi s'aŭ îndireptat şi ş'aŭ pus *hierăia* după obiceiul ţăriĭ şi de această pără să nu se maĭ părască nicĭ odănăoară în vecĭ. Iar cine va maĭ scorni vre-o pîră într'o vreme, să *fie de gloabă porţiĭ domnieĭ mele 12 boĭ bunĭ* şi *să fie de mare certare orĭ la ce judeţ va hi*".

Pentru a treia oară vedem ameninţată parte păgubaşă cu gloaba plăţiĭ boilor.

43) *7175 Sept. 6 Iaşĭ (1666)* [4]). Iliaş Alexandru Vodă judecă şi dă rămas pe Ionaşco Ţigănaş şi V. Covrig, fraţĭ, în pîra ce au avut eĭ la divan cu Măricuţa fata luĭ Precup hotnogul, pentru un loc cu 5 dughene în Iaşĭ pe uliţa Tărbujenească, „iar Mărica fata luĭ Pricop Hotnogul, nepoată Magdalineĭ ea s'a îndreptat şi ş'au pus şi *fierăia* 24 zloţĭ în vistearul domnieĭ mele şi acesta pără să nu se maĭ părască, în vecĭ."

44) *7177 Iunie 18 Iaşĭ (1669)* [5]). Duca Vodă judecă şi dă rămas din nou pe Ionaşco Ţigănaş şi V. Covrig în pâra ce aŭ

---

1) Surete şi Izvoade. IV. 309. Textul slavon al ispisoculuĭ dă forma *herăe*.
2) Surete şĭ Izvoade IV, 222.
3) Surete şĭ Izvoade IV, 98.
4) Surete şi Izvoade (colecţia în manuscript) vol. XVII, 78; Uliţa Tărbujenească în laşi există încă pe vremea luĭ Petru Schiopul în 1574, şi era cred una din uliţile vechĭ înainte de mutarea capitaleĭ. După arătările documentelor celor 5 dughenĭ, uliţa venea din strada Tărguluĭ de jos, de astă-zĭ (Uliţa Rusască din vechiu), în uliţa Sfinteĭ Vinerĭ, pe acolo fiind centrul vieţeĭ comerciale a vechiuluĭ laşĭ.
5) Surete şi Izvoade vol. XVII 83.

avut eĭ cu Mərica fata luĭ Pricop hotnogul pentru un loc cu 5 dughene în Iaşĭ pe uliţa Tárbujenească „iar Mărica fata luĭ Pricop hotnogul, nepoată Magdalineĭ ea s'a îndreptat şi ş'au pus şĭ *herăia* 24 zloţĭ in vistiarul domnieĭ mele ca să-şĭ ţie acel loc de casă cu 5 dughene pe uliţə Tărbujenească să-ĭ hie dreaptă ocină şi moşie şi uric cu tot venitul eĭ, şi feciorilor şi nepoţilor în vecĭ, şi această pără să nu se maĭ părască, iar acei care vor maĭ scorni pără *să hie de gloabă 50 de leĭ* şi să hie de mare certare şi de şi vor maĭ eşi nescarĭ zapisă când-va şi acelia să nu se criază ci să se ia şi să se rumpă şi această pără să nu se maĭ părască înaintea acesteĭ cărţĭ a noastre".

In cartea de judecată a divanuluĭ din 24 Iunie acelaşĭ an [1]) se face istoricul procesuluĭ pentru cele 5 dughene şi în special a 2 dughenĭ din cele 5 luate cu stăpînire în tărie de Tigănaş şi Covrig. Procesele au început a dura de la Vasile Lupul, întru căt Ionaşcu Ţiganaş era preut la biserica Doamneĭ luĭ Vasile Vodă, Tudosca, şi a crezut că poate pune mîna pe dughenile luĭ Precup hotnogul. Supt fie-care domnie s'au judecat părţile, pănă când Duca Vodă dă dreptate tot Măricăĭ, iar pentru a îngreuia judecata pune gloaba de 50 leĭ aceluia ce ar maĭ scorni pîră.

Aceasta era în Iunie 18; în 17 Iulie [2]) vine din nou procesul pentru cele 2 dughene din 5, pe care Mărica le cerea să le deşerte Covrig şi cu Ţiganaş. Domnul dă dreptate tot Măricăĭ „care s'a îndreptat şi a pus din nou *herăia* 24 zloţĭ şi această pără să nu să maĭ pîrască, iar *cariĭ vor maĭ scorni pără să fie de gloabă 50 leĭ bătuţĭ* şĭ să hie de mare certare... şi aceasta pără să nu se maĭ părască".

E vremea de a încheia cu regestele din documente.

De la 1459 pînă la 1669, într'un răstimp de 210 anĭ vedem vorbindu-se în acte de o taxă, care se impunea de domn uneia din prigonitoarele părţĭ în afacerĭ de pîră pentru lucrurĭ nemişcătoare.

Numele supt care apare această taxă în uricile dinainte de Stefan Vodă şi pe vremea luĭ este acel de *Zavezcă*, scris şi *Zavescă*.

1) Surete şi Izvoade vol. XVII 68.
2) Surete şi Izvoade vol. XVII, 94.

Acest cuvînt nu se găseşte la toţĭ slaviĭ, ci numaĭ la Polonĭ şĭ Ruşĭ, de la care probabil l'am luat şi noi în Moldova [1])

Numele de *Zavescă* ne aminteşte de termenul clasic întrebuinţat şi la noi din vechĭ, aceĭ de *legătura* luĭ Mihaĭ Vodă în ceĭa ce priveşte aşezarea şi fixarea vecinilor pe moşiile unde se aflau

Din cele 2 urice ale luĭ Stefan cel Mare se vede că pentru mersul bun al judecăţilor, marele Voevod lega părţile prin o anumită taxă, ce se rădică până la 100 ruble, ca să plătească partea păgubaşă părţiĭ cîştigătoare, dacă s'ar maĭ scula vre-o dată cu pîră pentru lucrul judecat şĭ hotărît de domn într'un fel.

Inceperea uneĭ judecăţĭ atrăgea după sine multe cheltuelĭ, zile de soroc multe la divan, orînduire de boerĭ cercetătorĭ la faţa loculuĭ, chemarea de marturĭ pînă la 24, jurămînt în biserică pe sfînta evanghelie, trimetere de oamenĭ domneştĭ, urice de întăriturĭ, punerĭ de peceţĭ atîrnate cu şnururĭ de matasă; toate aceste cheltuelĭ cădeau pe sama părţilor prigonitoare. Nu arare orĭ în josul sau în dosul zapiselor se însemna cîte cât s'a cheltuit: „2 ughĭ şĭ un leu" ; sau „treĭ ughĭ şi un leu" ; sau se spunea căt a dat uricaruluĭ, căt a dat logofătuluĭ în banĭ, sau în darurĭ, ca „acel inel cu diamante dat vel logofătuluĭ să ţină cu mine".

In aceste cheltuelĭ de judecată, Domnul trebuia să-şĭ ia partea cea maĭ mare. A se plăti domnieĭ pentru un proces 100 ruble în 1459 nu era lucru puţin, dat fiind că preţul banilor pe atuncĭ era foarte mare. De căt obiceiul ce stăpînea pe atuncĭ judecăţile era că taxa *Zavescăĭ,* ce o plătia partea căştigătoare domnieĭ, şi-o putea răstoarce în drept de la partea păgubaşă, în caz de se deschidea procesul adică *păra.* Domnul se mulţumea cu o singură taxă, *Zavesca* adică *legătură* între el şi justiţiabilĭ; că pîra nu se va maĭ face asupra aceluiaşĭ lucru judecat

Cu finele sec. al XVI-a vine o schimbare în obiceiul zavezcăĭ. Incepuse a umbla banĭ măruntĭ de aramă, taleriĭ nemţeştĭ pe lîngă vechiĭ Ughĭ ungureştĭ şi zloţĭ tătăreştĭ. Domnia continuă de a-şĭ încasa zavezca de la părţile cîştigătoare în procese, însă denumirea ce se dă taxeĭ aceştia în cărţile de

---

1) W. Ianusza. Slovnic Polsco-Francuschĭ. Lwow. 1854, Zaviască, i, f, lien, bandeau ; Socoloff. Dict. Russe-Français. Zaviasca s. f. lien, l'intrigue noeud.
Eug. Zelechovskĭ. Malo-Rusco slovar. Lwow. 1886. Zaviazca f. Verknupfung, Schurzung, Knote.

judecată nu maĭ este acea de zavezcă cĭ de *ferue*, ajuns maĭ în urmă la forma *herăia*.

Cel maĭ vechiŭ act care vorbeşte de *ferăiu*, e din 7081 de la Ion Vodă cel Cumplit, introducătorul banilor mărunţĭ de aramă, *accè* cu hereghia „oteţ Moldavieĭ". Cel maĭ nou e din 1669 Iulie 18 de la Duca Vodă. Iată dar aproape 100 anĭ, în care documentele ne vorbesc de *ferăe*, şi numaĭ eu în colecţiile mele am dat peste 45 de asemenea acte.

In 1890 dl. Xenopol cunoştea 7 de asemenea acte ; în 1889 d. Ioan Bogdan nu cetise nicăirĭ acest cuvînt (*Arhiva* din Iaşĭ I 631); mult material stă încă nepublicat despre fierăe, afirmă dl. Paşcanu; fiind material aşa de răstrâns e greu a ne formula în mod precis înţelesul şi etimologia cuvântuluĭ.

A deriva pe *ferăe* din turcescul *vere*, *vire*, trecut la Bulgarĭ *Veresi*, *Veresiya*-credit, (cf. sl. *Verâ*-credinţă), nu se poate admite de loc, întru căt cuvîntul a avut întrebuinţare specifică numaĭ 100 de anĭ şĭ numaĭ în Moldova, care cum se vede a fost maĭ bogată în practice juridice specifice, şi că nu e esclusă posibilitatea formaţiuniĭ unuĭ derivat diminutiv în corpul limbeĭ române de la rădăcina *fer*, prin sufixul *ue* (cetăţue, ferestr*ue*, etc), decĭ din *fer*, *ferue*, scris de dieciĭ slavonĭ în peste 20 de forme ca : feruiu, feriĭ, feriiu, ferei, fereiu, ferăe, ferăi, ferăiu, ferăeiu, ferăia, ferâiu, fărăe, fierăe. fierăia, fierăiu, fierâi, fierăiu, herăe, herăia, hierăia.

Şi în sufixe şi în rădăcină cuvîntul e romînesc. Alunecarea labialeĭ *f* în *h* e proprie dialectuluĭ din Moldova ; iar guturalizarea sufixuluĭ a silit pe dieciĭ slavĭ şĭ slavizaţĭ să redea, pe *u* din sufix ca ă, â i, u. (ъ, ѫ, ы, ѹ).

Nu ştim practica plăţiĭ *ferăeĭ*, nicĭ ce fel de chitanţă se dădea părţiĭ căştigătoare pentru plata herăeĭ. Bănuim însă că precum pe la 1680 a început a se zice la chitanţele de bir, *pecetluiturĭ*, fiind că erau *tipărite* (pecetea) şi cu sigiliul roş al domnuluĭ pe ele, asemenea a trebuit să se numească cu o sută de anĭ maĭ înainte (cătră 1573) *ferue*, chitanţele ce se eliberau de domn orĭ logofăt pentru plata taxeĭ de judecată în pricinĭ de avere nemişcătoare, şi care chitanţă aveau pe ele sigiliul domnesc, adică *ferul* ce se punea pe zapise, întăĭŭ în formă de peceţĭ atârnate adică legate (Zaveazatĭ, priveazatĭ), cu şnur de matase, pe urmă aplicate pe hârtie, şi că dar petecul mic de hârtie pe care se feruia pecetea gospod, să ia chiar numele de *ferue*, *ferăe*, *ferâe*, *ferie*, apoĭ *herăe*.

Negreşit dar că din practica cancelarieĭ a eşit cuvîntul, in forma luĭ curat romînească.

Această părere o împărtăşeşte şĭ dl. Paşcanu în nota de la pag. 84, când zice : „după o altă conjectură *ferie* vine de la *fer*, *herul* domnesc ce se punea pe zapise, ceia ce ar avea de urmare explicarea ferieĭ ca un fel de taxă de autentificare a zapiselor sau cărţilor domneşti".

In acest înţeles luat cuvîntul *ferăe*, ne explicăm de ce părţile prigonitoare numesc *ferie* şi taxa care o plăteaŭ logofătuluĭ fie direct fie prin uricarul săŭ.

In 7112 Iulie 26 (1604) citim în catastihul de cheltuelĭ, ce au cheltuit pentru satul Muntenĭ feciorii luĭ Iosif din Munteni, între alte condee şĭ *„5 talerĭ ferie mareluĭ logofăt"* (N. Iorga Documente XI. 48) ; tot din acel an avem documentul, în care se notează că s'aŭ dat 3 ughi *ferie* în mâna Uricaruluĭ Băseanu pentru marele logofăt (Surete şĭ Izvoade II, 66).

Decĭ *feria* o încasa şi logofătul, căcĭ el era boerul care judecă cele maĭ multe pârĭ ce nu maĭ mergeau la divan, că se încheiau la dînsul, şĭ el dar trebuia să elibereze *pecetluiturĭ*, *ferue*, pentru plăţile făcute.

Cînd se plătea *ferăia*?

Toate cărţile de judecată, carĭ cuprind în sine herâia, ne spun că întăiu se deschidea procesul ; se ascultaŭ dovezile părţiĭ jăluitoare ; apoĭ se ascultau întimpinările părţiĭ acuzate. Dovezile se sprijineau orĭ cu gura orĭ cu acte scrise. Dacă din controlarea dovezilor ieşia lămurit adevărul, divanul dădea hotărîrea. In cele maĭ multe cazurĭ-când era vorba de pămînt şi hotară, potrivit legilor ţăriĭ, se trimeteau boerĭ cercetătorĭ la faţa locului „(vezĭ Pravila luĭ Vasile Lupu)", aceştia chemau marturĭ, îĭ jurau pe sf. Evanghelie în biserică, orĭ le punea brazdă în cap şĭ după aceasta se refera domnuluĭ de rostul cercetărilor la faţa loculuĭ.Chipul acesta de cercetare al adevăruluĭ era hotărîtor. In unele cazurĭ partea acuzătoare văzînd că se aduc marturĭ şi voesc să jure, nu mergea maĭ departe şi cădea la învoeală, alte dăţĭ i se intorcea păra în daună, năcăjind divanul cu pârĭ neîntemeiate ; tocmaĭ la urmă după scotocirea adevăruluĭ pe toate căile şĭ după lege (*pravilă*) şi după obiceiu (*zacon*), se rezumaŭ faptele şi se da hotărîrea părţiĭ câştigătoare. Atuncĭ se plătea ferăea şi ispisoacele pomenesc maĭ apoĭ că partea ce a pierdut procesul nu maĭ avea dreptul de a stăpâni, nicĭ a maĭ părî pentru această pâră nicĭ odată in vecĭ.

Dacă ferăea se plătea la urma procesuluĭ, ăn toată pro-

cedura era terminată şi urmà să se dea sentinţa, nu urmează de aici a crede că *feria*, se plătea numai după ce una din părţi *abandona litigiul*. In faţa adevărului aflat partea prigonitoare trebuia să se inchine hotărîrei, întărîtă prin plata *feriei* pentru partea căştigătoare, că cel ce a pierdut procesul nu va mai deschide pără pentru această pricină.

Ar fi a tăgădui adevărului, dacă n'am lua inţelesul steriotipei fraze de încheere că pîra de care se părîse părţile la divan nu se va mai deschide nici odată. Pentru domn afacerea fiind pe deplin studaită, adevărul pe deplin aflat, după toate normele de lege şi de obiceiu, taxele fiind pe deplin vărsate—herăea visteriei—ce siguranţă putea da Domnul părţii căştigătoare de cît că procesul e bine judecat, adevărul pe deplins tabilit, procedura indeplinită, şi textul cărţilor de judecată spuneau acest lucru.

Ba ce e mai mult; pentru domn adevărul aflat era aşa de temeinic că dispunea ca actele ce se vor scoate mai pe urmă să nu se creadă, ci să se rumpă şi să se ia de la măna părţii prigonitoare. şi domnii nu se desmint; au făcut de multe ori uz de aşa ceva şi le-au rupt. Şi azi găsim pergamente tăiate ori rupte la o parte.

Taxa feriei se plătea la visterie. Toate cărţile de jude-, cată spun că s'a plătit în „vistierul domniei mele".Visternicul trebuia să dea o chitanţă doveditoare divanului că s'a vărsat taxa. Numele chitanţei cu pecetea roşie—herăe—a dat numele taxei depuse la vistierie a făcut să se ia un cuvănt unul drept altul : *închiderea procesului prin ferâe*, şi *depunerea ferîei pentru închiderea procesului.*

Da ; herăea se plătea la visterie pentru *închiderea* procesului, nu însă pentru *stîngerea* lui, şi nici procesul nu se stîngea prin ea. Herăea era dar mai mult o complectare de procedură în judecată de avere imobilă, fără care nu se putea zice că lucrul e pe deplin judecat, ca să dea siguranţă părţii căştigătoare că procesul e *definitiv* căştigat.

Care era suma ce se plătia ca herăe ?

Documentele ne spun în această privinţă aproape totul. Cea mai mare herăe era de 24 zloţi ; apoi mai era herăe de 12 zloţi, de 3 zloţi. Multe acte vorbesc de herăe ca s'a depus, fără să se arăte şi suma. Noi credem că era o rînduială cu taxarea herăei, dar n'o putem judeca după puţinele documente ce avem publicate.

Să fi fost o proporţie între taxă şi întinderea pămîntuluĭ pus în judecată ? Era ea lăsată la voia Domnuluĭ, cum ar reeşĭ din uricul luĭ Stefan cel Marc ? Noĭ credem că era o proporţie între natura procesuluĭ şi între heräe, căcĭ nu putem crede că numaĭ voinţa domnuluĭ hotarà, ci visteria îşĭ avea deja ponturile eĭ în aceasta.

Procesele nu se stingeau definitiv prin heräe. Partea prigonită crezăndu-se năpăstuită cerca a doua oară, la alt domn aŭ chiar şĭ la acelaşĭ domn. Plata heräeĭ nu oprea partea ce perduse procesul de a nu-l redeschide ; Domnul numaĭ asigura pe partea câştigătoare că nu va maĭ avea pîră pentru această pricină; ba în asigurarea luĭ, el ameninţa şi cu gloaba în leĭ saŭ boĭ : 12 leĭ, 20 boĭ, 50 leĭ, 100 ruble, etc, ca doar s'ar termina unele procese ce ţineaŭ de anĭ.

Nicĭ acest mijloc nu era eficace. Părţile maĭ dărze nu se temeaŭ de a redeschide procesul, căcĭ multe eraŭ legăturile personale dintre părţile prigonitoare şi boeriĭ de divan orĭ domnĭ, pentru a ne explicà dărzia unora şi altora. Ni se pare insă că în fixarea gloabelor, partea de voinţă a domnilor era hotărîtoare. Aicĭ e maĭ greu să admitem că erau norme anumite. Trecerea uneia din părţĭ, considerentele de politică şi de neam, supărarea domnului cu darzia unora, toate acestea erau atîtea motive să pună gloabă une-ori aşa de grea.

Cu cît se vor afla maĭ multe documente, care să vorbească de *heräe* înainte de 1573 cum şi după 1670 cu atîta ne vom explica maĭ bine legătura şi trecerea de la zavescă la feräe şi de la feräe la alte forme maĭ nouă întroduse in divanurile domneştĭ intru judecarea pricinilor aduse inainte.

Pentru răstămpul de aproape 100 anĭ in care cetim că a existat herîia în Moldova, explicările date sînt, credem, îndestulătoare.

Gh. Ghibănescu.

TEATRUL ÎN MOLDOVA

(urmare)

STAGIUNEA 1850–51

Continuarea Direcţiei luĭ Millo pentru teatrul romînesc şi a luĭ V. Delmary pentru acel francez.—Programul repertoriuluĭ romînesc.—Regulamentul îndatoririlor Poliţieĭ în vremea reprezentaţiilor.—Reprezentaţiĭ în onoarea Ţaruluĭ Rusieĭ şi a Domnitoruluĭ Moldoveĭ.—Supunerea trupelor străine la ordinele Antreprizeĭ Teatruluĭ.—Intervenirea Eforieĭ orăşăneştĭ la Minister spre a se impune la dărĭ tot felul de spectacole ce urmaŭ în capitala Moldoveĭ.—Rezoluţia Ministeruluĭ.—Aducerea uneĭ trupe de operă italiană, care ţine o stagiune întreagă în Iaşĭ.

Şi în această stagiune găsim că direcţia teatruluĭ romînesc o are tot Mateĭ Millo, ĭar a celuĭ franţuzesc Victor B. Delmary, care apoĭ devine şi impresariul uneĭ noue trupe de *operă italiană,* ce a fost adusă de el în Iaşĭ, cam pe la sfîrşitul stagiuneĭ.

Publicul ieşan, cultivat în simţurile sale pentru frumos şi artă, se face din ce în ce tot maĭ ĭubitor de reprezentaţiĭ teatrale alese, atît în limba patrieĭ cît şi în limbele străine, ce eraŭ cunoscute de ceĭ maĭ mulţĭ din societatea aleasă şi intelectuală a timpuluĭ. El cerea tot maĭ mult ca chipul de înfăţoşare a artelor să se îmbunătăţească, atît în privinţa scrierilor ce se reprezentaŭ, a talentuluĭ actorilor însărcinaţĭ cu interpretarea rolurilor, cît şi în sfîrşit şi a executanţilor orchestreĭ, a decorurilor, costumelor, rechizitelor, etc.

Ast-fel fiind, atît ocîrmuirea prin ajutorul şi înboldirea ce da Direcţieĭ, cît şi însuşĭ Mateĭ Millo, din îndemnul săŭ propriŭ şi din acel al publiculuĭ, trebuĭa să înmulţească şi să aleagă tot maĭ bine repertoriul şi interpreţiĭ sceneĭ, să complecteze orchestra, să îmbogăţească decorurile şi toate cele trebuitoare sceneĭ, căcĭ, dacă ieşeniĭ, la începutul acesteĭ instituţiĭ se mulţumeaŭ cu orĭ-ce se întîmpla, numaĭ ca să poată izbuti la întemeerea uneĭ scene naţionale, acum trecînd anĭ după anĭ, el cerea să se păşească cît maĭ mult pe calea progresuluĭ şi a perfecţionăriĭ.

Aşa decĭ, vedem că înainte de deschiderea noueĭ stagiunĭ teatrale naţionale de ĭarnă a anilor 1850—1851, Direcţia Teatruluĭ moldovenesc publică o *înştiinţare—program,* pe care credem nimerit a o reproduce aicĭ, în stagiune, spre a revedea spiritul ce domnea atuncĭ înlre ceĭ însărcinaţĭ cu conducerea

cît şi cu încurajarea propăşireĭ arteĭ dramatice, în vechea capitală a Moldoveĭ.

Iată acel program [1].

Timpul Dramatic 1850—1851

Teatrul Naţional, după însuşĭ mărturisirea persoanelor celor maĭ vrednice de al judeca, aŭ făcut de cîţĭ-va anĭ propăşirĭ netăgăduite, atît în privirea repertoruluĭ săŭ dramatic cît şi în aceea a joculuĭ sceneĭ. Direcţia se cunoaşte datoare a mulţemi, pentru aceste bune isprăvĭ, bine voitoruluĭ public, care încurajînd a eĭ silinţe, aŭ sprijinit cu a luĭ înfăţoşare o instituţie naţională atît de folositoare.

La începutul unuĭ noŭ timp dramatic, direcţia are de mulţămire a înştiinţa pe onorabilul public că ea aŭ izbutit a înlătura toate greutăţile ce ar putea împedeca calea propăşitoare a teatruluĭ naţional. In privirea acestuĭ ţăl, ea aŭ înmulţit numărul artiştilor şi cu agiutorul persoanelor care bine voĭesc a lucra pentru ştena romînească, ea aŭ înformat un bogat repertoriu pentru earna viitoare de bucăţĭ de teatru atît originale cît şi de prelucrărĭ şi traducerĭ de cele mai bune bucăţĭ străine.

Plină de încredere în dreapta preţuire şi în sentimentele patriotice ale publiculuĭ, Direcţia nădăjduind că silinţele eĭ vor fi încurajate, publică următorul repertoriŭ compus de *două zeci şi patru de noutăţĭ*, saŭ un total de *50 acte noŭă*, care se vor reprezenta numaĭ în abonamente; pe lîngă acele se vor giuca şi un număr de bucăţi dintre cele maĭ însemnate a repertoruluĭ cunoscut.

Abonamentul se va compune din *patru zecĭ de reprezentaţiĭ*, cu zece maĭ mult de cît în earna trecută, şi închirierea lojiilor nu se va face de cît pentru întregul abonament de 40 reprezentaţiĭ, iar nu pentru gĭumătate.

Repertoriul naţional

Intr'un act	*In două acte*
Sosirea fără veste, vodevil	*Boboc tată şi fiu*, vod.
Femeia care s'aruncă pe fereastă, vodevil	*Impresiile de călătorie*, vod.
Marchiza de Caraba, vod.	*Contesa de poloboc*, vod.
Zaraful şahăr-mahăr, vod.	*Cine vra poate*, vod.
Marco-Paparela, vod.	*Un sătul de lume*, vod
Mezina, vod.	*Umbra magarului*, vod.
Vagabondul, vod.	*Tuzu calicul*, vod.
O nuntă jidovească, vod.	*Fata zgîrcituluĭ*, vod.

[1]) Acest program se află în *biblioteca Academicĭ Romîne*. Pachet. Foĭ răzleţe.

In trei acte

Coşcodan, drugu babacăĭ, vod.	*Femeia cu doĭ barbaţi*, dramă.
Zgîrcitu risipitoriŭ, dramă vod.	*Şeiloc*, dramă,
Doŭe mame, dramă.	*Un drac şi giumătate*, vod.
Imparatul Solomon, dramă.	*Americanii*, dramă.

Preţurile abonamentului naţional
pentru 40 reprezentaţii

Loja de rangul I-iu 40 galb., *Benoară*, 40 galbeni, Loja de rangul II-lea. 15 galb. Stalu de orchestră, 8 galb. Fotelul, 5 galbeni.

Preţurile cu sara

Loja de rangul I-iu, 2 galb, Benuara 2 galb., Rang. II-lea 1 galb., Stalu, 12 leĭ, Fotelul, 10 leĭ.

Deschiderea teatruluĭ se va face fără zminteală Duminică în 15 Oct. viitor.

Tot în timpul aceşteĭ stagiunĭ, Ministerĭul de Interne al Moldoveĭ, găseşte cu cale a da o nouă *Ordonanţă poliţienească*, relativă la ţinerea buneĭ ordine şi a siguranţeĭ pulice atît la întrările şi eşirile din Teatru şi *Balurĭ măscuite*, cît şi în timpul reprezentaţiilor teatrale prin stabilirea unor anumite măsurĭ pe carĭ le găsim într'un dosar al aceluĭ Ministeriŭ [1]. Iată-le:

Indatoririle poliţieĭ în vremea reprezentaţiilor teatrale.

„I. In toate serile de reprezentaţie un amploiat de căpitenie a poliţieĭ va fi faţă în sala teatruluĭ.

II. El va fi întovărăşit cel puţin de 12 până la 15 sergenţĭ, saŭ jandarmĭ, care vor fi aşezaţĭ după cum urmează, adică de la 4 până la 6, pe galerie, potrivit număruluĭ spectatorilor fiind împărţiţĭ pe osebite locurĭ—6, adică, doĭ pe fie-care coridor a lojilor, împărţiţĭ cîte unul pe catul scărilor—2 la antretul cel mare, unul în coridorul ce are comunicaţie cu scena.

III. Indatoririle acestor slujbaşĭ poliţieneştĭ va fi a privighea. A) Ca se oprească orĭ ce manifestaţie tulburătoare, şi în potriva orînduelilor. B) Să nu îngădue pe orĭcine a aprinde ciubuc orĭ ţigară, afară din cuprinsul bufetuluĭ saŭ a antretuluĭ, nicĭ a eşi din pomenitele locurĭ, cu ciubuc orĭ ţigară aprinsă. C) Se înfrîneze orĭ ce zgomot tulburător şi împedicător pitrecereĭ. D) Se oprească pe la coridorurĭ şi galerie vorbele în gura mare, E) Se ţie necontenit închise toate uşile de comunicaţie. F). Se oprească de la Galerie şi coridorurĭ întrarea pe la locurĭ care nu sunt deschise comunicaţieĭ. G) In sfîrşit a se ţinea în totul orînduealâ şi buna cuviinţă.

IV. Slujbaşiĭ poliţieĭ nu vor părăsi locurile lor, înnaintea eşireĭ spectatorilor.

V. Slujbaşiĭ aşezaţĭ la antretul teatruluĭ vor regula aşezarea trăsurilor, şi vor înfrîna orĭ-ce gîlceavă între vezeteĭ saŭ slugĭ.

---

[1] Dos. Min. de Interne No. 99 din anul 1851, aflat în Arhiva statuluĭ, din Iaşi şi inventariat în opis la No. 23,787, Transport No. 1772.

VI. Pompierii sunt îndatoriţi a veni la teatru cu un ceas înnaintea deschidereĭ reprezentaţieĭ, spre a fi faţă la potolitul focurilor şi a nu se retrage decît cu un ceas în urma încheereĭ spectacoluluĭ, după ce directorul va săvărşi inspecţia sa.

VII. Cu 10 minute înaintea săvîrşireĭ reprezetaţieĭ, amploiatul poliţienesc, înţelegînduse cu direcţia teatruluĭ, va deschide toate uşile menite pentru eşire, şi va privi şi ea ca să fie bine aprinse fănarele de pe lîngă ele, după care va privighea rînduiala eşireĭ şi înlesnirea circulaţieĭ.

VIII Tot aceste dispoziţiĭ se vor pune şi pentru balurile măscuite, cu osebire că la asemenea întîmplare maĭ mulţĭ din amploïaţiĭ poliţieĭ trebue să ţirculeze în sală,

IX. Aceste instrucţiĭ se vor da înscris fie-căruia din amploiaţiĭ poliţieĭ însărcinaţĭ a fi faţă la reprezentaţiile teatrale.

X. Orĭ ce fel de afiş de reprezentaţie orĭ de bal-măscuit trebue a se depune la poliţie înnainte de amează-zi, în ziua spectacoluluĭ, spre a i se da vreme întru pregătirea dispoziţiilor eĭ"

In afară de reprezentaţiile obicĭnuite atît în abonament cît şi pentru diferite beneficiurĭ, ale trupelor moldoveneştĭ şi franceze, s'aŭ maĭ dat în cursul acesteĭ stagiunĭ, după cum găsim, două reprezentaţiĭ cu solemnităţĭ deosebite, din care cea dintăĭ, la 5 Decemarie 1850, cu prilejul *zileĭ onomastice a M, Sale, Imparatul Neculaĭ, „Augustul Protector al Moldoveĭ"*, la care aŭ luat parte ambele trupe teatrale, cît şi *capela militară moldovenească*, care a cîntat *Imnul naţional Rosian* [1]; a doŭa s'a dat la 24 Ianuarie 1851, cu ocazia *serbăreĭ onomasticeĭ A. I. S. Domnuluĭ Ocîrmuitor* (*Grigore Ghica Vodă*). La ridicarea perdeleĭ ambele trupe aŭ cîntat *Imnul Naţional al Moldoveĭ*; trupa Moldovană a jucat opereta comică în un act *Scara Mîţeĭ*, de Vasile Alexandri, cu muzica originalizată compusă de Adolf Flechtenmacher; luînd parte actoriĭ: Teodorini, Petru Neculau, Millo, Damicela Gabriela şi Doamna Sterian Mateĭ Millo a jucat tot atuncĭ şansoneta militară comică *Şoldan Viteazu*, de Vasile Alexandri. Trupa Franţuzască de asemenea a reprezentat atuncĭ piesa *La Bossue*, vodevil noŭ în un act de Bayard şi Dumanoir, în care aŭ jucat actoriĭ: Segny Chatillon, Baucheron, Laffite, Gatineau, Pêdre şi D-ra Amy Roland [2]).

In cursul acesteĭ stagiunĭ găsim că trupa moldovenească a jucat diferite reprezentaţiĭ, atît din repertorul deja cunoscut în stagiunile precedente, cît şi alte piese noue. Aşa găsim că Marţĭ la 9 Ianuar 1851, se reprezintă piesa *Tuzul Calicul*, vodevil în două acte de Mateĭ Millo. Marţĭ la 27 Ianuar se joacă *Iaşiĭ în Carnaval*, vodevil în două acte, de Vasile Alexandri.

Duminică în 4 Martie se dă pentru beneficiul d-neĭ Te-

---

1) Vezĭ *Gazeta de Moldavia*, No. 93 din 7 Decembre 1850.

2) Afişul acesteĭ reprezentaţiĭ extraordinare se găseşte la biblioteca Academieĭ Române. Pachet. Foi răzleţe.

odorini. piesa *Baba-Hirca*, de Mateĭ Millo, *Cap d'operă necunoscut*, vodevil tradus din limba franceză, şi *Strigoiul*, vodevil de asemenea tradus.

In 15 Martie se reprezintă pentru beneficiul d-luĭ D. Teodoru piesa *Inturnarea Plăeşuluĭ din Anglia*, episod istoric cu cîntece de Gheorghe Asachi.

La 18 Martie 1851, se dă în beneficiul artistuluĭ Neculaĭ Teodoru, vodevilul *Două despărţenii* şi piesa *Bărbatul anonim* traduse din franţuzeşte de A. Manolli. Aetorĭ aŭ fost: Teodorini, Bosie, N. Teodoru, P. Neculau. C. Bălănescu, D-nele Merişasca şi Sterian.

La 24 Martie joacă piesa *Sfărmarea Meduzeĭ (Le Naufrage de Méduse)*, dramă cu spectacol în 5 acte, trad. din franţuzeşte,

In sara de 29 ale aceleĭaşĭ lunĭ, trupa moldovenească joacă pentru beneficiul Damiceleĭ Nini Valery, piesele *K. K Kiriţa* şi *Inturnarea Plăeşuluĭ din Anglia* saŭ *Cununa Moldovenilor* şi *Un trîntor cît zece*, vodevil într'un act localizat de M. Millo.

Trupa teatrală franţuzască jucà de asemenea un număr însemnat de piese, atît dintre cele ce s'aŭ maĭ reprezentat în anii precedenţĭ, cît şi altele nouă pentru Iaşĭ. Din afişele şi anunţurile din foia timpuluĭ ce le găsim, notăm următoarele;

Vinerĭ în 10 Noembre 1850 s'aŭ jucat în a douăsprezecea reprezentaţie ordinară piesa *Léon ou l'Amour maternel*, dramă în 5 acte, de Rougemont.

La 1 Ianuar 1851 se dă întăia reprezentaţie a pieseĭ *La Bossue*. Miercurĭ la 3 ale aceleĭaşĭ lunĭ, se joacă renumita dramă de Scribe şi Legouvé, *Adrienne Lecouvreur*, în cinci acte.

Lunĭ la 8 Ianuar se repetă *Adrienne Lecouvreur*. La 14 Martie se joacă *Les Mousquetaires*, dramă romantică, în 5 acte şi 11 tablourĭ, de Alexandru Dumas, care se reprezintă şi la 17 Martie, precedată de piesa *L'Auberge de Bethune*, tot de Alexandru Dumas.

Asupra reprezentaţiilor teatruluĭ francez din Iaşĭ, găsim un articol de mare însemnătate publicat în *Gazeta de Moldovia* No. 11 din 5 Februar 1851, pe care eredem nimerit a'l reproduce în întregime. Iatăl:

„In numărul particularităţilor care deosebesc politia noastră să cuvine, nesmintit însemna şi fiinţa unuĭ Teatru Francez. Asta vorbeşte de agiuns în favorul gustuluĭ bun a societăţţĭ Iaşane, care în asemene privire urmează dupre pilda celor întăĭ capitaliĭ a Europiĭ, precum: London, Berlin şi S. Petersburg, unde Teatru Francez este statornic ca în Iaşĭ. Aproape două zecĭ anĭ, acest teatru se făcu aice centrul întrunireĭ a doritorilor arteĭ dramatice, şi este ca o şcoală pentru formarea sceneĭ noastre ceĭ Naţionale. Prinţul N. Suţo, căruia guvernul trecut aŭ fost incredinţat nalta direcţie acestuĭ teatru, n-aŭ cruţat nicĭ îngrijirĭ nicĭ jertfe, spre a asigura succesul acestuĭ aşezămînt, precum o mărturisesc zidirea cea nouă ce este una din podoabele politii noastre, şi feliurite trupe

care aŭ urmat una după alta. Trupa de faţă, sub direcţia D. Victor Delmari, întruneşte un bun număr de persoane însămnate, care cu toată sîrguinţa uneĭ partizí, precum asta dese orĭ să tîmplă în asemene caz, nu continesc a căpăta aprobaţia publiculuĭ nepărtinitoriŭ".

„In numărul de 29 piese nouă, ce s'aŭ reprezentat în cursul acestuĭ abonament, ni se pare vrednică de amintire drama *Jeni cusutoriţa*, dată în beneficiul Mademoazeleĭ Ami Rolan, care aŭ insuflat acesteĭ piese, farmecul graţieĭ sale şi a sentimentuluĭ. Astă artistă vrednică, prin naturalul şi noblesa joculuĭ eí, aŭ ştiut să zugrăvească cu adevărul cel maĭ fragid toate mişcările a diomiĭ fieştí, mustrările cugetuluĭ pentru o smintă făcută cu scop de ă mîntui pe părinţii ei de ruşine, şi de mizerie, precum şi torturile (muncile) a unuĭ amor înpătimit pentru un om carele nu înţelesese incă a eĭ jărtve nobile. In maĭ multe scene, ea aŭ ştiut să înduĭoşască pănă la lacrimĭ, şi a merita admirarea şi aplaudările publiculuĭ. DD: Segui şi Şatilon, asemene dama Pedre, ca totdeauna aŭ contribuit mult la succesul acesteĭ reprezentaţiĭ, şi artiştii francezí, aice ca în patria lor, aŭ cules tributul unanim de încuviinţare, care onorează de o potrivă pre aciĭ ce o merită precum şi pre acií ce o daŭ".

Cu data de 7 Aprilie 1851, găsim că Beĭzade Nicolaĭ Sutzu, „Insărcinatul cu înalta Direcţie a teatruluĭ", cere Departamentuluĭ din lăuntru prin o adresă, că nicĭ o trupă de artiştĭ să nu poată da vre-un fel de reprezentaţie în capitala Moldoveĭ, fără învoirea Antreprenoruluĭ, stăruind tot odată a se interveni la poliţie ca să facă cunoscut la Tipografiile din oraş, să nu tipărească nicĭ un fel de afiş, *până cînd nu ar vedea învoirea saŭ din partea antreprenoruluĭ, saŭ din partea poliţieĭ.*

Tot cu aceĭaşĭ dată de 1 April găsim asemenea că *Sfatul orăşenesc* a capitalieĭ face un raport cu No. 644 cătră onorabilul Departament al trebilor din lăuntru prin care expune următoarele:

„Luîndu-se aminte că în capitalie se poartă cu necontenire feliurite privelişti precum, minavete, momiţĭ, cîĭnĭ învăţaţí, şi alte de asemenea comediĭ din care unele îndestulează curiozitatea publică, ĭar altele numaĭ dejmuesc pe locuitorí folosindu-se de simplitatea claseĭ de jos; asăminea să urmează şi cu scrînciobele de prin mahalale—care deşi aŭ un felí de tabet—însă nu în folosul Caseĭ Eforiceştĭ. Sfatul orăşănesc socoate de cuviinţă că ar fi cu cale nişte aseminea privelişti să fie supuse unor condiţiĭ indatoritoare cătră Casa Eforicească potrivit cu însemnătatea unei aseminea priveliştí

Despre care cer şi dezlegarea onorabîluluĭ departament.

Prezident. Isc. *N. Istrati*
„ *Contovicĭ*
„ *Hristache Ion*
Scriitor „ *Ivanovcĭ*
Şef secţieĭ „ *Verescu.*

Asupra acestuĭ raport, ministru Cantacuzin, puse rezoluţia următoare:

Secsiunea 3, April 7.

„Să se respundă că aşa precum învoirea acelor ce să poartă în capitalie cu felĭurite privelişti este dată în folosul direcţieĭ teatruluĭ, atît pe temeiul domneştiĭ încuviinţărĭ din 15 Octomb. 840, cît şi contractuluĭ închiet cu cărmuirea, urmînd şi osebită înpărtăşire a poliţiei supt No. 1628 din 840. nu se poate încuviinţa mijlocirea de faţă, iar pentru scrăncĭobele de prin mahalale, dacă saŭ obicĭnuit şi maĭ înnainte a se lua vre o plată în folosul aceluĭ sfat, să urmeze şi de acum înnainte, de care să raporteze“.

„Isc. *Cantacuzin*“ [1])

Simţindu-se trebuinţa de publicul amator de muzică a se aduce în Iaşĭ şi o trupă de *Operă Italiană*, care să reprezinte opurile muzicale ce pe acea vreme eraŭ mult gustate de publicul inteligent din cele maĭ principale oraşe ale Europeĭ, Ocîrmuirea a crezut nemerit a însărcina cu aducerea uneĭ asemenea trupe de operă, tot pe Victor Delmary.

Asupra chipuluĭ cum a urmat aducerea aceleĭ trupe italiene în Iaşĭ, găsim în *Gazeta de Moldovia* No. 20 din 8 Martie 1851, următorul aviz:

„D. Victor Delmary, director a Teatruluĭ Francez are onor a încunoştiinţa pe înalta noblesă şi publicul respectabil, că din motive, neatîrnate de a sa voinţă, deschiderea *Teatruluĭ Italian* s'aŭ urnit la două zecĭ şi opt a luneĭ curgătoare. După asemine întîrziere, trupa anonsată sub garansa D. Clari, să va remplasa de acea a lui Sinior Pietro Tottoli, întăiul Baso a Teatrului Regesc de Turino. Cu acest ocasion D. Victor Delmary, reînoiază încredinţarea luĭ cea maĭ formală că: el nu se va răţinea de nicĭ o jertvă, spre a plini giuruirile sale înaintea nalteĭ noblece şi a respectabiluluĭ public, şi a păzi nejignit contractul seu cu guvernul“.

Această trupă însă fu adusă de Delmary abia prin întîĭele zile ale luneĭ Maĭ 1851, cînd începură reprezentaţiile în Iaşĭ, carĭ urmară pănă prin luna Iulie din acel an.

Relativ la această trupă găsim tot în *Gazeta de Moldovia*, No. 40 din 21 Maĭ 1851 următorul articol:

„Trupa ilaliană, sub direcţia luĭ Sinior Toţtoli, aŭ dat erĭ a noua representaţie. Să cuvine să felicităm pe publicul Iaşan despre gustul pentru operile clşsice, gust ce il vederează prin asistarea la aceste reprezentaţiĭ şi prin tactul cu carele imbrăţoşază toate framuseţele de căpitenie a bucăţilor. Reprezentaţia *Normeĭ*, ce s'au dat erĭ, au avut încă maĭ mulţĭ spectatorĭ, atraşĭ atăt de faima nemuritoruluĭ Belini, cum şi de o veche amintire al acestui capo-d'operă, unde sugetul interesant, este ecspus cu aşa mare adevăr de sentiment

---

1) Vezĭ Dos. Ministeruluĭ de Interne al Moldoveĭ, cu No. 99, din 1851, la Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ, opis No. 23,787 , transport No. 1772.

şi de patimă, că textul livretuluĭ (broşura), nu e pentru alta de căt spre a mărturisi identitatea muziceĭ cu cuvintele poeziĭ, lucru ce este unul din meritele compositoruluĭ. *Norma*, Signiora Giordani, şi *Adalgisa*, Signiora Caradori, au cules aplaudările săliĭ, nu numaĭ prin puritatea şi unitatea cântărilor, ce încă şi prin giocul care le vederează de bune acriţe dramatice. *Orovezo*, Sinior Toţţoli, numaĭ puţin au plinit rolul său, este de tânguit că nesănătatea luĭ Sinior Rici, ce reprezentà pe *Polioni*, l'au fost împedecat astă dată a dizvăli talentul ce s au aplaudat în *Ernani*. Corurile de şi ghibace, nu erau in număr de ajuns, spre a produce efectul cerut de sugetul.

Cu ist ocasion şĭ noĭ repătăm acea ce s'au fost insemnat de o critică nemerită, inşirată in foiletonul *Zimbruluĭ*, că necomplectarea orchestrei mult vatămă efectuluĭ pre lângă care sîntem novoiţĭ a-i maĭ adăugi ; că lipsa decoraţiilor cerute, împuţinează iluzia care, despre altă parte, giocul actorilor şi a lor costium ţântesc a produce asupra spectatorilor".

Dintre reprezentaţiile ce aŭ dat această trupă de opera italiană, găsim anunţate cîteva, şi anume: La 6 Maĭ 1851, I'Due Foscari operă lirică de *Verdi* ; la 13 Maĭ *L'Elisir d'Amore, opera comică în 2 acte de Donizetti*, la 14 Iunie, *Norma*, de Belini, la 17, Iunie *Barbiere di Seviglia*, şi altele. (Gazeta de Moldovia, an. 1851).

In *Gazeta de Moldovia*, cu data de Lunĭ, 9 Iuliu 1851, găsim ĭarăşĭ un articol, în care se rezumă activitatea Opereĭ italiene, pe scena teatruluĭ ieşan, care inchee stagiunea sa cu piesa *Beatrice di Tenda*. Iată ce se spune în acest articol :

„Şirul reprezentaţiilor Italiene, sub geranţa lui Sinior Pietro Toţţoli, compus de capodoperile muzicii, s-au încheet Duminică, 1 Iulie prin Opera „*Beatrice di Tenda*".

„Se cuvine să mărturisim ingrijirea, ce D. directorul Delmari au avut de a nutri gustul publicului nostru pentru Teatru prin diversitatea feliului reprezentaţiilor, şi după dramele şi vodevilele franceze a da in ist an, Opere Italiene, care prin puterea armonii însuflă ecspresiilor clasice a dramei o magie ripitoare. Cum că astă trupă au ştiut să răspundă la aşteptarea publică şi la acea a cunoscătorilor, vederează stăruirea cu care Teatrul să vizita în un anutimp ce nu-i era favorabil, parterul, au fost mai tot-dea una îndeplinit, şi toate producirile alese s-au aplaudat cu un adevarat entusiasm. De asemene să cuvine să adăugim că meritul acestei nemeriri este a lui Sinior Toţţoli, carile au ştiut să compue a sa trupă din artiştii, precum sînt : Siniorile *Giordano, Caradori*, şi Siniorii *Donell, Ric, Parezii*, când şi chear D. *Toţţolli* insuş au dat probe de talent ales atât in rolele Operii serie cum şi in acele a operei bufe. Sîntem incredinţaţi că anu timpul viitoriu va desdăuna şi pe direcţia şi pe trecuta geranţă de jărtvele ce ambele, nesmintit au fost nevoite a face, spre a realiza aice astă nouă antre-

priză. Prelângă aceste credem că fiinţa Operii Italiene in Iaşi, va fi de mare folos şi pentru trupa românească, care va găsi in ea o scoală practică de muzică, ce de mulţĭ anĭ s'aŭ cercat a să introduce".

(Va urma). *Teodor T. Burada*

IAȘUL

(SONET)

Scaldată în lumina vie a uneĭ dimineţĭ de-Aprile
Albeşte vechea capitală întinsă pe-ale eĭ coline
Ca Roma, Roma cea eternă,—ca Roma uneĭ vremĭ ce vine,
Din noŭ se pregăteşte par'că la nouă glorioase zile...

Copoul îşĭ inalţă fruntea cu stradele numaĭ grădine,
Zidirile domneştĭ în preajmă aŭ vechile boereştĭ vile,
Prin care străjuesc ne-atinse măreţele virtuţĭ civile
Cu care-a 'ncununat Moldova şi ţara ş'ale eĭ destine.

Frumoasa, Cetăţuia, Hlincea, Galata, monăstirĭ ruinate,
Spun ĭarăşĭ, de şi'n părăsire, că vremile's apropiate
Cînd Iaşul are să rîdice din noŭ toĭag îndrumător —

Măririle de cinste's rare ş'a Iaşuluĭ cinstită-ĭ fala :
In fruntea-ĭ e Universitatea, în inimă-ĭ e Catedrala,
Ş'acestea-s temeliĭ ce'naltă zidirile ce nu maĭ mor...

Gordon

MENTALITATEA ROMANEASCA

Spunînd *mentalitatea* şi încă a unuĭ popor, ar fi vorba de a îmbrăţişa toate activităţile aceluĭ popor, ceia ce ar cere o descriere prea îndelungată.

Şi un factor cu desăvârşire însemnat, pentru existenţa şi dezvoltarea unuĭ neam, e *politica*. Cîte ar fi de spus asupra mentalităţiĭ conducătoare. Cu toate acestea, ne e foarte greŭ a o analiza, experienţa arătîndu-ne, că orĭ-cît de *sincer* şi *obiectiv* aĭ fi, nu te alegĭ decît cu zefleme'e dacă nu şi cu înjuriĭ. Aşa e la noĭ mentalitatea politică. Şi ca dovadă, să aruncăm o privire numaĭ asupra două fapte.

1°. A trecut maĭ bine de 40 anĭ de practică, şi încă politicianiĭ noştrĭ n'aŭ ajuns la acel grad de educaţie, ca să nu se maĭ înjure uniĭ pe alţiĭ—une orĭ depăşind limitele buneĭ cuviinţi şi buneĭ creştere — ştiut fiind, că la momente maĭ mult s'aŭ maĭ puţin îndepărtate, îşĭ vor întinde nu numaĭ mînele şi, numaĭ cu sinceritate, nu se poate spune că se fac acele apropierĭ. Şi dacă nu este sinceritatea, conlucrarea lor nu se poate numi : *operă politică*.

Pe de altă parte n'aŭ ajuns încă a se încredinţa, că uniĭ fără alţiĭ nu pot să conducă destinele ţării, luînd în mînă frînele guvernuluĭ şi că prin urmare, zadarnice sunt rupturile şi mai înjositoare sunt polemicele ce întreţin, odată ruptura făcută.

Practica le a arătat dară, că altă cale trebue de apucat şi nu o apucă. Si nu din cauza *mentalităţiĭ* ce aŭ, ce numaĭ onoare nu le fac.

2°. Gîndirile, pînă se manifestă prin acte, se manifestă prin *scriere*. Decĭ jurnale politice şi jurnalişti.

Asupra acestuĭ al doilea punct, avem o *mentalitate* cu desăvîrşire îngrijoritoare. Şi iarăşĭ 40 anĭ de experienţă şi'n loc de progres, zilnic avem regres.

Uită toţĭ aceştia, că prin scris se face propagandă, şi decĭ educaţie şi dacă acele scrierĭ s'ar ceti numaĭ de oamenĭ

maturĭ şi cu experienţă, calea vale; dară să citesc de generaţiile tinere. Şi atuncea—trebue să ne întrebăm—ce-ĭ învăţăm? Ce şcoală le facem? Cu ce *ideĭ, sentimente, credinţe, aspiraţiunĭ* iĭ pregătim să între în societate şi să ĭee parte la actele prin care să cimenteze neamul şi să fie gata a preîntimpina toate acele nevoĭ interne saŭ externe, care fatal întră în luptă în sinul uneĭ naţiunĭ saŭ între naţiunile megieşe?

Dacă politicianiĭ din opoziţie, nu aŭ decît cuvinte pentru a înjosi pe un politician de la guvernămînt şi tocmaĭ pe acela care-şĭ însumă toată respunderea, şi aceasta numaĭ şi numaĭ pentru că e un adversar politic, cu ce *credinţă* veciniĭ, ne pot primi în legarea relaţiunilor internaţionale? Cu ce suflet tineritul inconştient, poate dobîndi încredere în o parte din neamul luĭ—acela care tocmaĭ conduce în acele momente destinele ţăriĭ luĭ? Cu ce însufleţire, tineritul maĭ cult, maĭ pregătit, analizînd realitatea, poate da concursul săŭ!

Şi cînd străinătatea, află, care e starea sufletească, activitatea, educaţia ştiinţifică a politicianilor conducătorĭ, din oglindirea reciprocă ce şi-o fac prin ziarele politice respective, oare nu caută, tocmaĭ să profite de acele *spuse*, luîndu-le ca adevăr şi deci Romînul şi România să ĭasă în tot-deauna umilită?

Dar cînd consiliile comunale, judeţene, odată dizolvate după bataea vîntuluĭ, *prin decrete regale*, ca incorecte, incapabile saŭ cu alte defecte maĭ mult saŭ maĭ puţin onorabile, sunt apoĭ, tot după bataea vîntuluĭ, realese, reîntregrate şi tot prin decrete regale, nu sunt acte—decĭ *mentalităţi*—care atrag după dînsele, starea mizerabilă în care ne aflăm?

Excedentele nu dovedesc înflorire. Sunt laude dăunătoare societăţiĭ. Procedură de falşificare a stăriĭ reale. Comunele, judeţele sunt în mizerie, şi mizeria merge crescîndă—orĭ cît de dureroasă este mărturisirea—şi aceasta, tocmaĭ din cauza mentalităţeĭ politice, relativ la administrarea lor, şi pe carĭ o amintesc maĭ sus.

După cum am spus însă, a ne ocupa de mentalitatea politică, nu e cu putinţă, fiind prea multe de spus şi nu ne putem alege decît cu aprecierĭ înjositoare. Peste putinţă e să întâlneştĭ, macar icĭ colea, un glas sincer.

Facĭ parte dintr'o grupare politică şi nu vorbeştĭ decît ceĭa ce le place să vorbeştĭ, atuncea prin ziarele respective, nu sunt cuvinte maĭ lăudăroase de găsit, pentru a ţi le

atribui. Vorbeştĭ şi de ceĭa ce atinge mentalitatea lor, eştĭ excomunicat. Iar în jurnalele grupărilor opuse, pentru orĭ-ce gîndire, eştĭ tratat fără cruţare, cu'n alt vocabular.

Să provocĭ în România o discuţie serioasă, academică, după cum să spune, a trecut vremea. Mentalitatea politică să opune şi decĭ nu de dînsa doresc să intreţin pe cetitoriĭ organuluĭ nostru de publicitate „*Arhiva*".

Voesc a schiţa, în treacăt, *mentalitatea ştiinţifică*.

Şi de astă dată, n'am motive a prooroci rezultate maĭ îmbucurătoare. Nicĭ pe acest teren nu să pot dobîndi aprecierĭ sincere, căcĭ şi *intelectul* Romînilor este sub jugul apăsător al mentalităţeĭ politice. Un exemplu va lămuri îndată faptul.

Cu toate acestea, datoria ne impune a spune adevărul oricît de crud ar fi el şi să luptăm pentru o apropiată îndreptare.

S'a scris în „*Arhiva*" „**rolul educativ al ştiinţilor**" şi ce este *viaţa*? S'a înaintat teoria, că *viaţa există* ca o **energie** sui generis, ca toate celelalte energiĭ studiate în fizică, chimie etc. şi s'a propus a i să da numirea de **energon.**

Ce s'a găsit cu cale să se spue despre aceste probleme într'o revistă românească [1]), cu menirea *foarte lăudabilă* de a răspîndĭ cultura şi ştiinţa? Că de acuma înainte, rolul educativ al ştiinţilor va fi, ca'n căzărmĭ să se înlocuească în injuriele care să obicinuesc zilnic a se adresa soldaţilor, cuvîntul de *D-zeŭ*, prin acel de *energon!*

Cu o asemenea mentalitate, se maĭ poate sta de vorbă? Se maĭ poate lucra, pentru luminarea maselor şi deşteptarea lor din amorţala în care se află, faţă de bine-facerile ştiinţeĭ?

Aperĭ legile ţăriĭ, acele care conduc învăţămîntul, cerĭ respectarea lor şi aplicarea egală, dovedind cu acte, nu cu vorba, calcarea lor şi'n loc de considerare, eştĭ înjosit prin publicitate, fără nicĭ cea maĭ mică mustrare de conştiinţă!

Şi *mentalitatea* ce reesă din cele afirmate este şi maĭ amarnică, cînd se va şti, că mulţĭ, ba foarte mulţĭ—tocmaĭ dintre aceĭ ce fac parte din corpul didactic—se simţesc oarecum măguliţĭ, încîntaţĭ, că s'a înjosit cutare saŭ cutare dintre aĭ lor.

Acestea însă sunt florĭ la urechĭ, după cum spune poporul.

---

1) Viaţa Românească—Iaşĭ.

Să ne întoarcem privirile spre 1880, cînd în Universitățile noastre nu era decît cîte o singură catedră pentru propagarea atîtor științî, *înglobate* sub numirea de *Științî naturale*, afară de ramura geologică, pentru care era încă cîte o catedră.

Acea stare de lucrurî, ne dă o idee lămurită, de *mentalitatea științifică* de pe acele vremurî.

Şi dacă n'ar fi dureros a concretiza prin exemple, cum se preda pe acele vremurî, aceste științî și dacă am avea astăzî o mentalitate maî sinceră, încît să ne fie învoit macar unele exemple să fie citate, atuncea maî ușor am putea dovedi, dacă astă-zî suntem sau nu, pe o cale de progres.

Totuşî astăzî în Universitățile noastre avem cîte 3 catedre pentru sus amintitele științî. Progres vor striga uniî și alțiî, și chiar strigă, opunîndu-se din răsputerî a li se da o întindere maî mare, avînd în tot-dea-una o bîrnă înaintea ochilor: *numărul restrîns de elemente care urmează acele cursurî.*

Din aceste fapte, decurg două nenorocite mentalitățî și care sunt realitatea.

Prima, ne înțălegîndu-se la noî în România rostul uneî culturî științifice înalte, măsurînd și cîntărind acel rost, după *efectele imediate*—numărul restrîns de studențî.

A doua, încrederea mică a societățeî româneștî, în știință și maî ales in știința românească.

Şi cînd aceasta este realitatea —astă-zî, după o muncă depusă de atîția oamenî destoinicî în ale științeî, timp de maî bine de un sfert de veac—n'avem dreptul a *cerceta* și *caracteriza* mentalitatea românească și nu suntem expușî a fi ridiculizațî, spunînd adevărul și arătînd greșelele ?

Dară, la *Sorbona*, în Paris, la secția Naturalelor, cîțî studențî eraŭ în 1874 ? Treî care urmaŭ cursul vestituluî profesor Henri de Lacaze Duthiers, printre care unul, e subsemnatul, și abia în 1878 din 16 care s'aŭ înscris, numaî 9 aŭ ramas, după cum raportează singur profesorul, cînd spune [1]: „însă toate părțile învățămîntuluî, disecțiunilor, sirguința la conferințe, la lecțiunile și conferințele de sară, fiind obligatorie, o *selecțiune* n'a intărziat a se face printre dînșiî“.

Cine s'a gîndit să găsască că să cheltuește prea mult cu invățămîntul st. naturale în facultatea de științî din Paris ?

Şi acolo, profesoriî, alt-fel plătițî, nu fac decât 6 lunî

1) Rapport sur l'école pratique des hautes études 1877—78 p. 88.

curs, restul fiindu-le lăsat pentru lucrărĭ personale. Numaĭ acest fapt arată ce gîndesc Francejiĭ de rolul ştiinţelor naturale şi de invăţămîntul Universitar.

La noĭ cine ştie din public că pînă şi rolul de servitor ne este impus. Patru anĭ de-a-rîndul 1884—1888, nu s'a avut nicĭ un servitor la Laboratorul atuncea înfiinţat de lucrărĭ zoologice şi fiziologice la Universitatea din Iaşĭ. Şi cine ţine în samă zdruncinarea sănătăţeĭ acelora, care aŭ muncit cu răbdare, numaĭ Laboratorul să se înfiinţeze, cu speranţă într'un viitor maĭ fericit!

Dar cine sunt aceĭa—dintre conducătoriĭ destinelor ţăriĭ—care-şĭ daŭ samă de munca depusă în asemenea laboratoriĭ şi maĭ ales de rostul acelor muncĭ? Dacă şi-ar da samă, atuncea nu s'ar opune nimenea la adevărata lor întemeĭere, dezvoltare; nu s'ar opune la adevărata răsplată meritată de aceĭa care lucrează, răsplată materială şi maĭ ales morală.

Cît de departe suntem de aşa ceva!

A cuĭ e vina? Am spus-o, mentalitatea ce aŭ asupra rostuluĭ învăţămîntuluĭ superior ştiinţific.

Exemple?

S'a făcut vre-o dată apel la oameniĭ noştri de ştiinţă, la întocmirea atîtor legĭ, a căror economie îşĭ găsea soluţiile în ştiinţă?

Nu odată am arătat în parlament acel dispreţ, acea neîncredere.

Şi ce altă dovadă maĭ palpabilă, de cît neadmiterea licenţiaţilor în ştiinţĭ, în atîtea aplicaţiunĭ ale legilor organice—maĭ romîneşte în funcţiunĭ—considerîndu-ĭ numaĭ, ca apţĭ pentru a fi profesorĭ!

Şi apoĭ să se mire şi să se strige, că facultăţile de ştiinţĭ, n'aŭ auditorĭ şi decĭ sunt povoare pentru stat! Ce brevet maĭ patentat 'şĭ-daŭ toţĭ aceştia de mentalitatea lor ştiinţifică!

Din nenorocire cele ce se petrec sunt şi maĭ întristătoare.

Pînă în 1877, tineritul eşind din scoalele secundare, aveaŭ nu numaĭ dragoste pentru profesoriĭ lor, ci şi stimă, încredere şi aceĭ profesorĭ—cel puţin într'o şcoală din Iaşĭ—veniseră din Franţa, însufleţiţĭ de acele sentimente înalte ştiinţifice, umanitare, cu care aŭ venit şi ceĭlalţĭ de la 1880 încoace. Dînşiĭ însă aveaŭ înaintea lor un tinerit cu alte însuşirĭ, încît aveaŭ cuĭ să se adreseze, pe cine să înveţe şi pe cine însufleţi.

De la 1877 însă, un vînt răŭ să năpusti, în special peste tineritul adunat în Iașĭ și de la 1880 încoace, atîțĭa profesorĭ veniţĭ atît din Franța cît și din Germania și cu o instrucție destul de înaintată, aŭ căzut peste elemente cu desăvîrșire refractare.

Și se luptă de'atuncea—ĭată 29 de anĭ—ca acel refractarism să dispară; ca *încrederea în știința neamuluĭ nostru, să pătrundă în societatea noastră* și pot spune, că afară de rare excepțiunĭ, totul e zadarnic.

Și dacă nu este încredere, cum se poate pretinde progres, orĭcît de însuflețiţĭ pentru așa ceva, sunt profesoriĭ respectivĭ !

(Urmează) **Dr. Leon C. Cosmovicĭ**
Profesor Universitar

UITARE

Nourĭ ce zburaţĭ ca fumul
Și spre cerurĭ vă 'nălțaţĭ,
Blînzĭ zefirĭ, ce ca parfumul
Florilor vă 'mbrățoșaţĭ,
Daţĭ-mĭ aripile voastre,
Călătorĭ neobosiţĭ,
Să cer bolților albastre
Cuĭbul celor ferîciţĭ;
Căcĭ acolo unde'ĭ zarea,
Dus pe aripe de vînt,
Poate să'ntîlnesc uĭtarea,
Ce'mĭ lipsește pe pămînt.

Amintirile frumoase
Suferințele măresc,
Și prin paginĭ amoroase
Suflete se nimicesc;
Căcĭ în viața noastră nu e
Dragoste făr' de hotar,
Nicĭ Hristos să ne maĭ spue
C'o să vină toate ĭar.

Eus. Calognomu

Inscripțiile Mănăstirei Neamțu [1].

55. *Inscripția Starețului Gherasim la bolnița bătrînilor*

La bolnița bătrînilor sunt patru secții mari cu crivaturi de fier și cu toate obiectele trebuitoare; două secții s'aŭ făcut de monahul Irimiea Eni, (vezi inscripția No. 32—33) iară alte două secții mari s'aŭ făcut de starețul Gherasim Miron, dupre cum glăsuește inscripția următoare :

† „Meremetul acestei case cu opt paturi de fier, cu două „rînduri de așternuturi și cu toate celelalte obiecte ce se află „în ea, sunt făcute cu banii răposatului stareț Gherasim, prin „osîrdia și direcția monahului Isaiea Persiceanu, iară lemnul „s'a dat de sfînta M-re, însă nelucrat, la anul 1862 Februarie 28.

Să se știe că crivatele aŭ fost de fier mecanice, cu perdele înprejur, și manometri—cu care scula bolnavii cu așternut—și obiecte neobișnuite până acum în mănăstirile Nemțene. (vezi nota de la No. 33, pomelnicu 34 și nota la No. 101).

56. *La biserica mare*, în altar este o icoană veche Sft. Nicolai : *Coroana* și chenariŭ cu argint după sistemul cel vechi ; pe ea are anul *1783*, cu argint pus pe margina dreaptă de un *Stefan*; din dos scris cu mîna : „Chiprian Monah". *Icoana* pare a fi mai veche, la acel an poate să fie argintată.

Părintele Ipolit, veșmîntariŭ M-rii, mi-a spus că această Icoană este foarte veche.

57. *La biserica mare din M-rea Neamțu*

A existat o Icoană mare pe care era zugrăvită *Catapiteazma* cea veche a M-rii Neamțu ; a luat-o starețul Gherasim Miron de a ținut-o la el. La moarte starețul a dat-o unei călugărițe bătrîne care-l îngrijia, Călugărița era din M-rea Agapiea. Acum acea Icoană este dată părintelui Visarion Ionescu la Schitul *Chirașa* de la Sf. Munte Atos, în earna anului 1898, prin Maica Fevronia Zăhărescu din Agapiea. A fost săpată și o stampă mare de lemn reprezentînd Catapiteazma cea veche a M-rii Neamțu, la anul 1821, în stărițiea lui Ilarie, de săpătorul Ghervasie Monah. Ea era imprimată pe hîrtie mare, apoi sfințită de se vinde ca icoană de hîrtie. La mine aŭ fost două stampe de acelea.

Catapitezma actuală este artistic lucrată din timpul Stare-

---

1) A se vedea numerile anterioare ale «Arhivei».

ţuluĭ Dometiean maĭ nouă ca cea dintăĭ, sapată de nişte lipovenĭ din Botoşanĭ de la biserica lipovinească, cu plată de una mie galbenĭ. Această Catapiteazmă astăzĭ nu uşor să poate face cu sărăcia bisericeĭ noastre (vezĭ nota de la Nr. 1 şi pomelnicul pag. 33). Aceste catapiteazme aŭ fost copiete pentru modele de reproducţie la caz de trebuinţă; asfel de catapitezme prea rar se găsesc, atît ca zugrăveala, caşi senexariul....

Eŭ am avut ca modele antice—Catapiteazma cea maĭ veche a M-riĭ Neamţu şi Catapiteazma bis. sf. Nicolaĭ de la Scheea din Braşov, tot Catapiteazmă veche, mi-le-a perdut un frate capchiŭ, să se ştie.

58. *Inscripţiea de la biserica schituluĭ Săhăstria Seculuĭ*

La Săhăstriea M-riĭ Secu sunt două bisericĭ, una mică (paraclisul) cu hram Ioachim şi Ana, 9 Septembrie, e făcută de duhovnicul Calistrat din Secu pentru slujba de ĭarnă 1837—1840. (vezĭ tom. 7. 58).

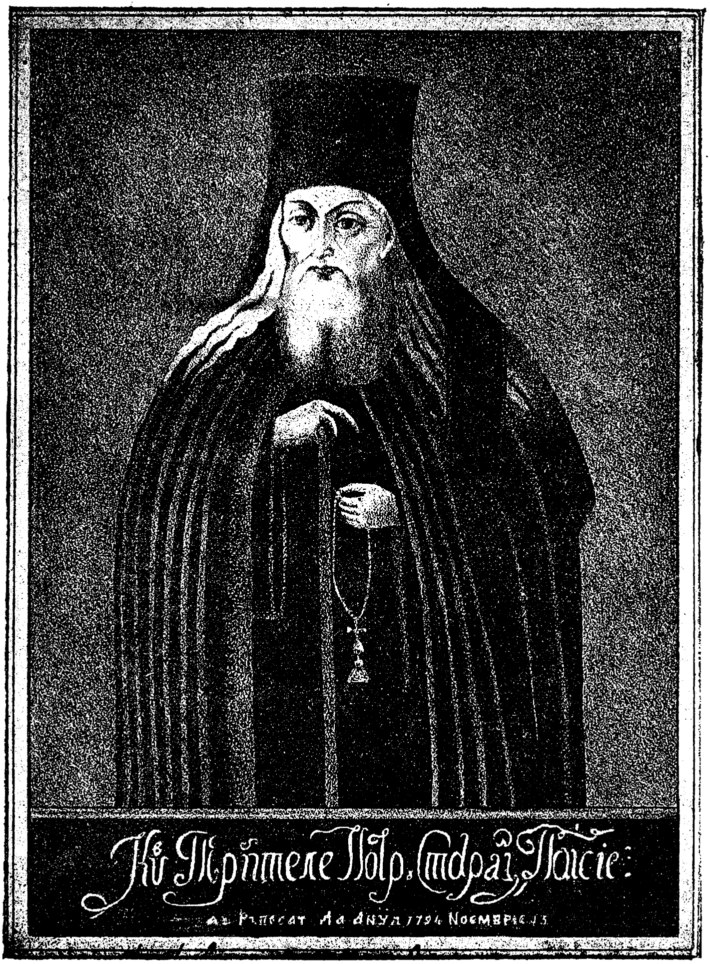
Biserica mare cu hramul Naşterea Maiceĭ Domnuluĭ 8 Sept. e făcută întăĭ din lemn de Episcopul Ghedeon de la Huşĭ între anĭ 1725—1734. Iară Stareţul Dometian Braşoveanu au inoit-o de pieatră, cum să citeşte pe inscripţia următoare :

† „Această stîntă şi Dumnezeească biserică ridicată în„tru slava şi cinstea Naşteriĭ Prea sfinteĭ Născătoareĭ de Dum„nezeŭ şi pururea fecioareĭ Marieĭ, înpreună cu un rînd de „chiliĭ, şi un zid înprejur, şi s'aŭ ridicat şi Clopotniţa cea zi„dită din temelie, în vremea stăpînireĭ bine Credinciosuluĭ şi „de Xc. iubitoruluĭ Domnuluĭ nostru Ioan Sandu Sturza Voe„vod. şi a Priasfinţituluĭ Mitropolit a toată Moldova chirio, „chir Veniamin Costache, prin stăruinţa a prea Cuviosuluĭ „Arhimandrit şi stareţ sfinteĭ Monastirĭ Neamţuluĭ şi Seculuĭ „chir. Dometian cu ajutorul iubitoruluĭ de Xc. jupînuluĭ *Ne„culaĭ Cernoveschi* (Cecoschi) spre veşnica *lor pomenire. 1825* Septemvrie 30.

Neculaĭ Cernoveschĭ era Calfă de zidăriĭ, un fel de architect, văr primar Stareţuluĭ Ilarie. El l'a adus la M-re cu scop de a-l şi căpătui—prin facere de zidăriĭ—lucru ce s'a făcut.—Cernoveschi aŭ făcut multe zidirĭ în mulţĭ anĭ în M-tirea Neamţu-Secu (El este trecut pe inscripţiĭ la No. 7 şi, pe notiţele de la No. 5, 6, 8, şi despre înoirea Bogoslovuluĭ). Cernoveschĭ este mare titor la Săhăstrie la facerea : Bisericiĭ, a ziduluĭ a Clopotniţeĭ, a unor Candele de argint, a uneĭ Crucĭ, şi a unor dughene de la Botoşanĭ dăruite Sihăstrieĭ şi

Mănăstirea Neamțu la 1856.

Arhimandritul **Paisie** *Velicicovschi Malorosianul,*
Stareţul M-reï Neamţu, de origină rus, născut la Pultava, 21 Dec. 1722, mort la M-rea Neamţu, 15 Noem. 1794.

altele. Neamul Cernoveschi trăea încă pe la 1887—1890.—D. E. Temistocle (mistoclu); Cernoveschi la Paşcanĭ, Vasile, (Cernischi) la Iaşĭ, profesor şi telegrafist, numele Cernoveschi s'a maĭ schilodit în gura poporuluĭ.

59) *Inscripţia de pe ciuşmeaua de la Săhăstria Seculuĭ.*

„Această ciuşmea cu două ţevĭ, precum să vede, s'a făcut în zilele prea înălţatuluĭ domn Mihail Grigore Sturza Voevod, cu blagoslovenia Părinteluĭ Venedict, arhimandrit şi stareţ al Sf. Mănăstirĭ Neamţu şi Secul, s'a făcut cu cheltueala părinteluĭ Duhovnic *Calistrat* din sfînta „M-tire Secul. Anul 1842. Maĭ 12, spre veşnica pomenire a tuturor celor ce s'au ostenit aicea, şi vor bea din această apă răcoritoare şi *de viaţă dătătoare*".

Ciuşmeaua este în zidul porţiĭ, zidită de pieatră, cu două, ţevĭ; ciuşmea mare, de artă, de lucs, de gospodărie, cu inscripţie, am vizitat-o la 28. August 1903, şi am găsit o stricată de nişte boerănaşĭ fanfaronĭ care nicĭ odată nu fac nimica. In acest timp era fabrică de Hiristea. Această Săhăstrie *renumită în viaţa asceţilor acum este în agonie.*

60) *Inscripţia de pe un felon de catife roşie cu florĭ şĭ cu slove de aur, de la biserica Mare din M-tirea Neamţu.*

Felonul pe poale înprejur are această inscripţie:

„ † Maria Sturza Băneasă, cu a sa fiică Băneasă,
„Şi cu al său fiu iubit, Gheorghe Sturza numit.
„Eraŭ iubiţĭ trusteĭ, fica şĭ fiŭ holteĭ.
„In vremea cînd aŭ făcut, Veşmântul acesta cusut.
„Şi l'au lăsat la Mânăstire, pentru a lor pomenire.
„Şi a celor adormiţĭ, aĭ acestor părinţĭ.
„Pe Gheorghe Sturza Logofăt, ce aŭ fost vel-logofăt.
„*Elena soţiea sa, Pălădeasa se chiema.*

Inscripţia este cusută cu slovă chirilică grămădită, cuvintele în şir unul după altul, are aparenţa de a fi fost scrisă şi cusută în stihurĭ,—după ce maĭ întâĭ s'a cusut felonul.

Florile şi cusutura au artă în felul lor. Este cusut de:

Elenco Sturza născută Paladi.

Iată cu ce să ocupa cucoanele marĭ în Moldova. Anul nu *este pus. se pare a fi anul 1812. (vezĭ şĭ No. 26). (şĭ No. 61).*

61. *Inscripţia de pe un stihari preoţesc din anul 1812.*

†„ Şi părintesculuĭ rod, din Cantemir Voevod.
„Sturza şĭ Soţia sa, Socru Băneseĭ era.

„După a lor fiu iubit, Costache Sturza numit.
„Soţul Băneseĭ legiut, Vel Ban au fost boerit.
„Serban Canono Spătariul, Acăruĭ este neamul.
„Din Calimach Voevod, dupre a Maĭcă-sa-rod.
„Si soţia luĭ Balaşa, Familia sa din Sturza.
„Părinţiĭ Băneseĭ sunt, sau afierost bătrînĭ fiind.
„Plinind datoria lor, care este a tuturor.
„Iară Banul Costache Sturza, în maĭ plăcută vrîstă,
„Lăsînd întru văduvie, legiuita sa soţie.
„Numită maĭ sus Baneasa, şĭ o pruncă pe Balaşă,
„Si un prunc mic pe fiul său, au mers întru Dumnezeu
„Dumnezeu să-ĭ pomenească, cu drepţiĭ să-ĭ hodinească.
„In cereasca fericire, Veşnica lor pomenire.
„Insuşĭ Băneasa au zis, şi Vasile Dan au scris.
„*In anul 1812.*“

Inscripţia este scrisă pre-bine cu slovă bisericească pe poala de jos-înprejur pe tot stiharul.

Inţelesul arată că inscripţia de pe felon (No. 60) continue şi pe stihar (No. 61) şi anul este 1812.

(Sa se observe în inscripţia No. 26 şi No. 60).

62. *Inscripţia de pe pedeaua de la uşa Impărătească. Inălţarea din 1853*

†„Această perde sau făcut în oraşul Chiev, pentru sfînta Mînăstirea Neamţuluĭ, cu cheltueala Ieromonahuluĭ Niofit, în vremea stăriţeĭ Arhimandrituluĭ *Neonil la anul 1853*“.

Perde mare, pe catife roşie, bună dublă, Icoana *Inalţarea* cusută în mare cu aur şi colorĭ, hramul M-riĭ Neamţu, jos are inscripţiea copietă maĭ sus, cu slove marĭ de aur în relief, s'au făcut la Chiev cu cheltueala de 100 galbenĭ (a 37 leĭ galbenul) plătiţĭ de părintele *Neofit Eliade*, barbat erudit, elenist mare ieroschimonah, pustnic, aschet, mare, la schitul *Procov*, fost Igumen M-riĭ Secu între aniĭ 1870—1886.—A fost capabil, a dat sfat pentru a se face spital, şcoala şi spiţerie la Tîrgu Neamţu bolniţile din M-re, şi alte treburĭ marĭ au făcut. In secolu nostru nu are România as-fel de barbat. S'a lepădat de stăriţie caşi de Mitropolia Moldoveĭ.

Cine n'a văzut pe acest părinte Neofit, în rugăciunele luĭ, acela n'a văzut sfinţenia întrupată. A murit la 3, Fevruarie 1886 în M-rea Neamţu, unde se retrăsese din Igumenica M-reĭ Secu. (t. 6. pag. 817 ; t. II pag. 185).

Arhiereul Narcis Creţulescu.

DĂRI de SAMA

Cînturĭ și poeme de Riria,—1902 – 1908, Iașĭ, Editura Iliescu, Grossu et Comp, 2 leĭ 50 banĭ.

Un volum de 200 pagine, în care cunoscuta scriitoare ĭeșană, Riria, și-a întrunit producerile sale poetice dintre aniĭ 1902—1908. In total volumul are vre-o 90 poeziĭ, dintre care cele maĭ multe inedite, ĭar altele apărute prin diferitele reviste literare din țară.

Ciclul acesta de poeziĭ e precedat de un studiŭ critic amănunțit, datorit peneĭ sărbătorituluĭ savant și profesor, d-l A. D. Xenopol, care prin o conștiincĭoasă analiză literară precum și prin notele lămuritoare de la finele volumuluĭ, complectează în chipul cel maĭ avantajos opera poeteĭ.

E ceva obicĭnuit, astă-zĭ încă, la noĭ, ca apariția unuĭ volum care poartă ca autor un nume de femee, să fie întîmpinat, dacă nu cu neîncredere, dar cel puțin cu o rezervă *sui-generis*, de care întîmpinare sunt scutite volumele scrise de bărbațĭ, chĭar ale începătorilor.

Ceĭ greoĭ în admiterea talentuluĭ femenin în arena literilor romîne, aŭ multe și variate motive, pe care nu le lipsesc de rațiunĭ, după părerea lor. Așa de-o pildă eĭ zic: de ce acuma, cînd o adevărată pleiadă de literațĭ noĭ se rîdică, elementul femenin e așa de rar în ea, și chĭar dintre cele ivite, așa de rare, cele alese? In primul loc, cauza stă în lipsa uneĭ culturĭ serioase. Intr'adevăr, zic eĭ, cultura n'a pătruns încă de cît cam superficial și la un număr restrîns de elemente din sexul slab; n'a pătruns cultura încă în toată aprofunzimea și complexitatea eĭ în mințele și în sufletele tovarășelor viețeĭ noastre, și fără de această cultură. fără de această baghetă magică, care lărgind și luminînd orizonturile cunoștințelor, lărgește, luminează și înfrumusețează imaginația și decĭ cugetarea, nu poate fi om de știință, om de litere, poet orĭ artist de la cari să rămînă ceva.

Cultura dar încununînd darul firesc al scriitoruluĭ, îĭ asociază discernămîntul, analiza sentimentelor și a senzuluviețeĭ, îĭ asociază observația.

O minte cultivată, un suflet luminat va putea, avînd înăscut talentul, să-șĭ priceapă sentimentele, să le redee întocmaĭ, să și le reconstituĭască orĭ-cînd, prin evocare, și să aleagă acelea care cadrează în lumina arteĭ, stîngînd și înăbușind în întuneric tot ce-ĭ comun, tot ce-ĭ pornit din întuneric.

Eŭ însă am luat acest volum de poeziĭ să-l citesc, fără neîncrederea și chĭar fără de rezerva de care vorbeam, fiind-că

maĭ întâĭ nu împărtăşesc ideile de maĭ sus, şi apoĭ, pentru că în cazul de faţă nu e vorba de o primă lucrare a numeluĭ literar de care mă ocup.

Eŭ ştiam din altele că o minte cu o cultură deosebită, luată în mare parte de la izvoarele originale ale occidentuluĭ, că un suflet luminat, şi-a cristalizat din noŭ în acest volum pornirile, crezurile, visurile şi înduĭoşările, în forme poetice alese şi cu imaginĭ dătătoare de sugestiĭ.

Şi afară de aceasta, în ce priveşte poezia lirică, eŭ unul înclin s'o cred maĭ aproape, maĭ menită înfrăţireĭ cu sufletul femeeĭ, cu acel suflet inspirător şi păstrător de poezie, a căruĭa gingăşie şi impresionabilitate sunt cu mult superioare celora ale sufletuluĭ bărbătesc. Şi oare liriciĭ bărbaţĭ, fiinţile aceste recunoscute ca atare de toată lumea cultă, cu dorurile şi pornirile lor transcendentale, cu nemuritoarea deviză în suflet şi sublima dorinţă a unuĭ *Dante* mereŭ pe buze: *stelle... alle stelle !...*, nu aŭ eĭ, în clipele lor de lirism, inimile plăpînde, ochiĭ înlăcrămaţĭ, sufletele înduĭoşate... de femeĭ?

Cu aceste ideĭ, noul volum de poeziĭ ale Ririeĭ, m'a atras în chip misterios: şi astfel va atrage în tot deauna lirismul uneĭ femeĭ poete pe aceĭ carĭ sunt în căutarea unuĭ vis, pe aceĭ carĭ vor să se smulgă „din balta aceasta cu vise rebele".

De altfel orĭ-care volum noŭ de poeziĭ care apare, vine cu un noŭ farmec, cu o nouă atracţie înspre necunoscutul de frumuseţĭ ce conţine, chiar numaĭ prin faptul apariţieĭ luĭ cu titlul acesta înflorit de „poeziĭ", de „cînturĭ".

Intr'adevăr am putea spune că astăzĭ nimic nu s'ar maĭ putea scri noŭ în poezie; şi cu toate acestea cu ce sete citim poeziile frumoase ale contimporanilor noştri.

In acest senz voĭ aminti aicĭ spusele luĭ *Sainte-Beuve* din lucrările sale de critică literară: „Intrebînd pe un prietin, care „locuĭa în vecinătatea munţilor, dacă nu cum-va vederea a„cestora, cu timpul, nu-ĭ devenea monotonă; el îmĭ răspunde: „nu, munţiĭ nu sunt monotonĭ; eĭ aŭ, în felul lor, nesfîrşitele „schimbărĭ ale oceanuluĭ, şi fără aţĭ vorbi de jocul culorilor. „de reflexele după ciasurĭ şi anotimpurĭ, chiar dacă n'aĭ „vedea la dînşiĭ de cît contururile şi liniile, eĭ daŭ totuşĭ o„chilor priveliştĭ de care nu te maĭ saturĭ. Adesea orĭ în lo„curile cele maĭ cunoscute, o eşitură oare-care a lor, asămuită „aşa de odată, îţĭ înfăţişază nişte forme deosebite, nişte grupe „ca din noŭ plăzmuite, pe care nu le-aĭ maĭ înfăşurat în fe„lul acesta nicĭ-odată cu ochiĭ tăĭ, şi care sunt adevărate şi „care se adaugă la via cunoaştere ce o aĭ despre tot ceĭa ce-ĭ în „jurul tăŭ.—Ceea ce acest prietin spunea despre munţiĭ săĭ, „eŭ aplicam fără voĭe literatureĭ noastre".

* * *

Nu voĭ intra în descusutul amănunţimilor poeziilor care alcătuesc volumul. Studiul critic deja menţionat al d-luĭ Xenopol, prin care d-sa arată încă odată superioritatea vederi-

lor, gustuluĭ şi a pricepereĭ sale artistice, vorbeşte pentru orĭ-care şi maĭ bine decît orĭcare recenzent, care ar veni să-şĭ dea părerile în amănunţimĭ. Nu mă voĭ opri însă de a cita din volum din acele versurĭ—avind ca normă de judecată frumuseţa formeĭ, a imaginilor şi puterea emoţionantă conţinută în ele—pe care le-am simţit maĭ aproape de sufletul meŭ.

Din partea întăia a volumuluĭ care cuprinde poeziile lirice, meditative şi poemele, ĭar icĭ colo satirele cu tăĭuşurile lor ascunse, voĭ face maĭ numeroase citaţiĭ. Voĭ cita însă versurĭ şi din partea a doua, intitulată „*Pentru ţară şi neam*" parte în care avîntul patriotic, ĭubirea şi mila pentru pătura cea numeroasă şi asuprită a neamuluĭ nostru şi credinţa în izbăvirea luĭ, să strecoară scînteetoare printre variatele alcătuirĭ.

Cit de frumos rosteşte poeta, cu verbul eĭ colorat şi apropiat tot odată vechiuluĭ nostru basm, crîmpeele acestuĭ basm al trecutuluĭ nostru, cînd în poeziĭ, ca *Dochia*, incepe astfel:

„A fost se zice-odată—c'aşa ne spune rîndul,
„Un mare impărat.
„Care'ncingîndu-şĭ şeaua pe-un cal uşor ca vîntul
„In lume a plecat.
„A zis să-l ducă şoimul precum il duce gîndul
„Spre-un ţerm de el visat"-..

Descrierile sunt puternice şi colorate ; ele aŭ darul de a aduce în imaginaţia cititoruluĭ tablourile, cuprinsurile zărilor, aşa cum le-a văzut cel ce le descrie. In poezia *Neapole* de-o pildă :

„Răsare din zare vulcanul
„Cu creasta de flacărĭ aprinse,
„Stă mîndru şi vajnic mormanul
„Dînd umbră cetăţilor stînse.

. . . .

„Sorento, Amalfi, născute
„In sinurĭ de valurĭ albastre,
„Şi staŭ în palate de spume
„Pe vecĭ înflorite sihastre.

. . . .

„Iar Capri mireasă'mbrăcată
„De-apururĭ în florĭ de-alămiĭ,—
„De valurĭ în vecĭ dezmierdată
„De soare coprinsă'n făşiĭ,
„Răsare ca visul",..

Fire contemplativă atrasă de misterul nopţilor înstelate, de ceţele albăstriĭ, care sub argintul revărsat al luneĭ, înfăşură zările îndepărtate, de liniştea sfîntă a unuĭ amurg rumenit, poeta se extaziază în faţa acestor desfăşurărĭ ale eternuluĭ maĭstru, natura, şi în sufletul săŭ simţind strecurîndu-se vrajă din vraja încunjurătoare, ea lasă acest suflet să-ĭ cînte, şi în pastele, ca cel din poezia „*Gîndirĭ*", descrie :

„Se lasă ceaţă tot maĭ deasă, acoperind şi deal şi văĭ,
„Imbrobodită doarme luna în stratul rumăn de văpăĭ,
„Iar stelele îndrăgostite de a seninuluĭ pavază
„Ascund sclipirĭ nedumerite ca cenuşiul să nu-l vază“-

saŭ pe bolta senină privind ţintele de aur în care stă prinsă haina neagră străvezie a nopţiĭ, cunoscindu-le aşezările, *constelaţiile*, şi evoacă odată cu numirile lor din mitologia antică şi convoiul legendelor divinizate de o omenire dispărută:

„*Carul mare* şede gata.., la proţapul luĭ s'anină
„Ceĭ doĭ fraţĭ *Polux* şi *Castor*, stînd în preajma roţilor,
„Şi să'mbie să încarce pe a nopţilor regină
„Ca s'o ducă să se lupte cu *'mpăratul zorilor.*
. . . .
„Cel *stăpîn peste adîncurĭ* se înalţă 'ncet din zare..
„Strigă-*Alparul*, strigă *Cerbul* pe-*Orion* şi pe *Cerber*;
„Strigă *Pajura* şi *Ţapul* şi *Meduza* şi *Fecioara*
„Şi privind agale-acoardă, cu-alor strune chĭar vioara
„Şi le face'n loc să lupte, ca să joace pînă pier“.

Iubirea, acest sentiment înălţător, „această mare ce-şĭ tulbură adîncul“, nu se putea să nu-şi pună stăpînirea pe bătăile de inimă ale poeteĭ. Iubirea eĭ e duioasă, ĭea îĭ trezeşte nostalgia depărtărilor care se perd în vis, îĭ trezeşte dorul uneĭ plecărĭ veşnice cu cel drag pe calea aceasta îndepărtată!

„Haĭ să mergem amîndoĭ,	„Ş'om cerca noĭ rătăciţiĭ
„Făr' de grijĭ, făr' de nevoĭ	„Să uĭtăm că fericiţiĭ
„Intr'o lungă departare,	„Salaş aŭ pe-acest pămînt
„Unde visul capăt n'are.,.	„Numa'n gîndurĭ şi'n cuvînt“.

saŭ îĭ aprinde pornirea de rosteşte cu căldură:

„Mă lasă sub cerul albastru
„Din preajma dulcĭ ochilor tăĭ
„Să-ţĭ prind în cunună grumazul
„Sub scutul cosiţeĭ bălăĭ“..,

şi cu toate acestea asemenea pornire a corpuluĭ e infrîntă de acea a sufletuluĭ, de credinţa in D-zeŭ, care ocroteşte pe toţĭ, fără a se rîsipi în zadar:

„Iubirea-ĭ marea ce-şĭ tulbură adîncul;
„Credinţa-ĭ insă vadul cu netedul nisip.
„Zdrobeşte-adesea marea pe-aceĭ ce vor s'o treacă
„Dar vadul ocroteşte pe toţĭ făr' de risip“...

Tot în această întăĭe parte a volumuluĭ sunt multe cugetărĭ adîncĭ, în versurile poemelor ce conţine, toate îmbrăcate în forma ce convine unor astfel de cugetărĭ; acestea. cele maĭ multe sunt analizate şi lămurite in studiul din fruntea volumuluĭ; o revenire asupra lor ar fi o lucrare de prisos în spaţiul limitat al revisteĭ pentru acest scop.

Din partea a doua a volumuluĭ Ririeĭ, parte despre care am amintit maĭ sus, adică dintre versurile splendide închinate ţăriĭ şi neamuluĭ, mă voĭ mărgini să citez un fragment nu-

mcĭ dintr'o singură poezie, *Dijma*, din care cred că reesă concepţia ce o are poeta asupra roluluĭ şi a chemăreĭ actuale a femeeĭ romîne. în mijlocul neamuluĭ săŭ. Şi aceasta e ceea ce interesează acum maĭ mult pe cititor. Celelalte poeziĭ patriotiotice, în care palpită un adevărat suflet de romîncă, le las să fie citite de fie-care, la locul lor, „fie-care floare la înmănuncherea eĭ“, cum a zis Maestrul.

Din poezia *Dijma* :

„Ne chiamă ţara, fiĭce, să ne plătim de dijmă ;
„Născîndu-ne romînce, ea ne 'nvăli în crijmă...
„Vă faceţĭ vouă cinste *ĭubind al vostru graĭ,*
„Dovadă daţi ĭubireĭ de limbă şi de plaĭ;
„Căcĭ fericirea fuge, norocul nu se'ncheagă
„In mijlocul acelor ce mama şi-o reneagă“...

B. G. Vasile.

Samariteanca de Gh. V. Botez- Gordon.—Traducere în versurĭ după «*La Samaritaine*» de *Ed. Rostand.*

Acum cîte-va lunĭ colaboratorul nostru d-l *G. V. Botez-Gordon* a scos în volum traducerea sa în versurĭ «*Samariteanca*» după evanghelia «*La Samaritaine*» a luĭ *Ed. Rostand.*

Lucrarea D-luĭ *Gordon* a apărut în cîte-va numere consecutive ale «Arhiveĭ» şi cred nimerit, cu ocazia acestor cîteva cuvinte, pe care vreŭ să le spun despre ea, să încep cu notiţa cu care d-l *A. D. Xenopol,* fostul nostru director, a introdus în revistă publicarea traducereĭ.

Dl. Xenopol zicea între altele: «*D-sa a revăzut traducerea şi i-a dat «forma in care se publică acum. Aşa cum este, traducerea frumoaseĭ drame «a luĭ Rostand, poate fi dată drept model de redare conştiincioasă şi tot o «dată de frumoasă romînizare a originaluluĭ francez*».

Intr'adevăr, citind cineva traducerea «*Samariteanca*» şi cunoscînd şi originalul, se încredinţează imediat că are de a face cu o lucrare conştiincioasă, cu o justă transpunere de pe textul francez.

Imĭ amintesc chiar că în timpul lectureĭ traducereĭ, d-l Xenopol, care urmărĭa textul original, a fost atît de plăcut impresionat de exactitatea cu care se reda acel original în romîneşte, în cît îşĭ manifestă dorinţa să se publice în revistă unele din fragmentele traducereĭ, alăturea cu părţile corespunzătoare din original, spre a se vedea ast-fel, cum zicea D-sa «deosebitul talent al traducătoruluĭ de a reda atît de exact în romîneşte atît fondul cît şi forma originaluluĭ».

Spaţiul în destul de mare însă pe care îl ocupa deja în revistă publicarea pieseĭ, n'a îngăduit şi publicarea fragmentelor franceze.

Versurile acesteĭ traducerĭ sunt naturale, simple, fără umpluturĭ; ele aŭ o desfăşurare liniştită, ceea ce de alt-fel corespunde şi originaluluĭ care poartă pe copertă numele de *evanghelie,* şi în care decĭ versurile puse de autor in gurile celor sfinţĭ, cereaŭ o formă aşezată, maĭ gravă, şi nu de sigur acele săltăreţe şi sclipitore versurĭ din operile sale ulterioare : *Cyrano*. *L'Aiglon*; etc.

Traducerea d-luĭ Gordon sper că va îmbogăţi cînd-va şi repertorul sceneĭ noastre, lucrărĭ în această ramură a literatureĭ, maĭ avînd D-sa deja reprezentate. Reprezentarea eĭ, ca şi lectura, nu poate aduce de sigur nimănuĭ de cît mulţumirea de a asculta o lucrare de artă.

De aceĭa o recomandăm cu toată sinceritatea atît cetitorilor cît şi conducătorilor teatruluĭ nostru. *Comoniţă.*

NOTIŢA

Iniţialele autoruluĭ notiţelor, asupra *Calendarelor,* din N-rul trecut al «Arhiveĭ», nu sînt G. T., ci *V. I.*

Reviste din Iași

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcțiunea d-luĭ *A. D Atanasiu*, pictor și profesor, Iașĭ, (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belșugul, Director Dr. Jocu.

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Indrumarea, revistă pentru politică, literatură, știință, apare odată pe lună. Redacția și administrația, Iașĭ, str. Ștefan cel Mare 9 ; abonmaentul 5 leĭ pe an.

Revista absolvenților școalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iașĭ, abonament 6 leĭ pe an.

Viața Romînească. Directorĭ . C. Stere și Dr. I. Cantacuzino. Redacția și administrația, str. Golia. Abon. 18 l.

Medalia Unireĭ Principatelor

Cu prilejul sărbătorireĭ de 50 anĭ dela Unirea Principatelor, 24 Ianuarie 1909, pentru a perpetua amintirea acesteĭ zile și a Mareluĭ Domnitor Cuza-Vodă, care a întrupat Unirea, un comitet din Iașĭ a hotărît a se bate medalia comemorativă populară care să cuprindă:

a) *pe verso*: Chipul primuluĭ Domnitor peste ambele țărĭ surorĭ, cu inscripția **„CUZA-VODĂ * 1820 † 1873"**.

b) *reverso*: O alegorie reprezentînd generația trecută două fete, țările surorĭ, dîndu-șĭ mîna: în fund curge **Milcovul**, deasupra căruĭa resare soarele pe a căror raze se află inscripțiunea: **„Iubire, Pace și Unire"**; generația de azĭ reprezentată printr'o femeĭe care încunună cu mîna dreaptă simbolurile Moldoveĭ și Munteniei.—Sus înscripțiunea **„In amintirea a 50-a aniversărĭ a Unireĭ Principatelor"**.

De desubt: 1859—5/24 Ianuarie—1909.

Această medalie, în amintirea zileĭ celeĭ maĭ sfinte din istoria neamuluĭ romînesc, ar trebui să nu lipsească nicĭ unuĭ locuitor al țăriĭ romîneștĭ.

A se adresa „Administrațieĭ Medalieĭ Unirea Principatelor" str. Carp 3, Iașĭ.

Tipografia H. Goldner, Strada Primărieĭ No. 17.—Iașĭ

ANUL XX. **Martie, 1909** **No. 3.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

oooooo DIN IAȘI oooooo

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR:

Pentru orĭce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚEI ȘTIINȚIFICE și LITERARE

ABONAMENTUL:

Ediția de lux, 15 leĭ pe an, în țară și străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.

Ediția de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuțĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem și cîte-va colecțiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonațĭ, spre a nu ne expune la corespondențe și cheltuelĭ, sînt cu stăruință rugațĭ să bine-voĭască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iașĭ.

Toate ziarele și revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva" sînt invitate a nota numele autoruluĭ și numele revisteĭ noastre.

Bibliografii.

M. Strajan. Nerina (un episod din viața poetuluĭ Leopardi Nuvelă după Paul Heyse). Craiova, 1909, Prețul 30 banĭ.

M. Strajan. Legătura între filozofie și științele experimentale. I. Ințelesul filozofieĭ; II Problema puteriĭ de viață ca hotar între filozofie și știință. Bucureștĭ, tipografia „L'Indépendance Roumaine". Prețul 50 banĭ.

N. Rădulescu-Niger. Magistrațiĭ noștrĭ, roman. Bucureștĭ. Nițeanu

In escelentul Institut de arte grafice „*Minerva*" aŭ apărut următoarele volume:

Octavian Goga. Ne chĭamă pămîntul, poeziĭ. 1909, Pr. 2 leĭ.

Al. Odobescu. Opere complete vol. III, 1909, 360 pag. Pr. 1 l. 50 b.

Caton Teodorian. Sîngele Solovenilor, roman, 250 pag. Pr. 1.50.

A. Vlăduță. Poeziĭ, 288 pag. Pr. 2 leĭ.

Gh. Silvan. Valea Albă, roman istoric, 1476, (358 p.) Pr. 1.50.

Natalia Iosif-Negru. O primăvară (versurĭ), 104 pag. Pr. 1 leŭ.

Constanța Hodoș. Departe de lume, nuvele, 249 pag. Pr. 1.50.

Iar în biblioteca de popularizare „Minerva", a 30 b. volumul, aŭ apărut N-rele: 19, I. Slavici,—Din valurile viețiĭ. 20, Camille Flammarion.—Visurĭ inslelate—traducere de Sofia Nădejde. 21, Ivan Turgheniev—Povestirĭ vînătoreștĭ—traducere de M. Sadoveanu. 22, R. Festeticz—Țărmurĭ biza-

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 3 Martie 1909

Sinuciderea în etatea juvenilă[1]

STUDIU PSIHOLOGIC

In cursul lungeĭ mele practice medicale am notat destule cazurĭ izolate de sinuciderĭ izbutite orĭ neizbutite ale elevilor scoalelor secundare—în străinătate, în țara noastră și în Craiova. După observația atentivă a nevrologilor, psihiatrilor, pedagogilor și a magistraților rutinațĭ, în absoluta majoritate a unor asemenea cazurĭ trebue înculpată scoala, fie în mod direct, fie indirect. Cazurile observate de mine personal, mă îndreptățesc a ajunge la aceïașĭ concluziune. Intru cît este de vină scoala ? Oare prin programul săŭ vicios și prea încărcat prin surmenagiul copiilor, prin profesorul care nu întrunește tot-dea-una calitățile cerute de bun învățător și de bun pedagog ?

Să ne ocupăm puțin și de starea psihologică a elevuluĭ, care se sinucide din cauza scoaleĭ, adecă de cazurile izolate, nu de cele colective, unde maĭ concură alte cauze, precum am spus maĭ sus.

Anul trecut un elev de liceŭ în Berlin, în etate de opt-spre-zece anĭ, unicul copil al uneĭ distinse familiĭ, șĭ-a căutat moartea în rîul Spree. Pentru ce ? Auzițĭ gravitatea cazuluĭ ! El a împrumutat unuĭ conscolar o temă matematică *spre orientare*, precum a susținut, pînă la sfîrșitul săŭ tragic, la toate dojenele ce i s'aŭ făcut. Dar bunul camarad a abuzat de încrederea sa, nu s'a mulțumit numaĭ cu orientarea, ci a copiat tema adliteram ! Camaradul incorect, dar foarte apt pen-

1) A se vedea și numărul precedent al «Arhiveĭ».

tru toate peripeţiile vieţiĭ, a primit o oră de carceră şi în urmă a plecat vesel acasă. Iar celalalt—*care lipsit de maturitate suficientă morală*, după părerea profesoruluĭ, exprimată în două scrisorĭ adresate tatăluĭ, din cauza acestuĭ fapt promoţiunea sa în clasa următoare este compromisă. Incercarea tatăluĭ de a atenua fapta, de a explica adevărata valoare a delictuluĭ scolar—cine oare dintre noĭ nu l'a comis—toate rămîn în zadar. Draconicul profesor cercetează încă odată înaintea claseĭ întregĭ marea crimă făptuită; elevul deja măhnit şi spăriat până în adîncul sufletuluĭ, maĭ primeşte un epitet insultător—aceasta ajunge pentru a umplea cupa amărăcĭuneĭ şi a goni pe bĭetul elev în braţele morţiĭ.

„Ne apucăm de frunte, citind aceste rîndurĭ", exclamă jurnalistul german, care recensionează acest caz.

„Părinţiĭ cari aŭ copiĭ în scoală, trebue să fie cuprinşĭ de groază, văzînd modul cum scoala, interpretează *maturitatea morală*, dacă chiar asemenea neînsemnată abatere de la disciplina scolară—adecă impulsul curat uman de a ajuta pe un camarad incapabil ajunge, spre a arunca pe un elev sîrguitor în abizul disperăreĭ, a împinge pe un tînăr a căruĭ viaţă începe abia cu lepădarea catenelor scolare, la comiterea unuĭ fapt contrar natureĭ întregĭ a tinereţeĭ".

In frumoasa lună Maiŭ 1902, s'a sinucis un bun elev al liceuluĭ din Craiova, orfan de tată şi mamă, de bună familie, băĭat modest şĭ bine crescut. S'a sinucis fiind-că i-a lipsit o fracţiune dintr'un punct, şi această fracţiune îl ameninţa ca sabia luĭ Damocle cu repetarea claseĭ. Bĭetul băĭat lipsit de consolarea, de încurajarea şi de sprijinul părintesc, de care, ca fire ambiţioasă, avea indoită nevoĭe, în culmea desperăreĭ sale n'a găsit altă scăpare decit omorîndu-se singur.

Acest noŭ trist caz înregistrat de mine, m'a îndemnat a lua condeiul în mînă şi a scrie în ziarul „*Patria*" din Craiova No 24 de la 10 Maiŭ 1902, următorul articol sub pseudonimul „*Verax*".

Sinuciderea elevuluĭ de la liceul din Craiova, stîngerea uneĭ tinere vieţe prin propria mînă; apoĭ frecvenţa din ce în ce maĭ crescîndă a sinuciderilor la scolarĭ, ne pune pe gîndurĭ. Care sunt cauzele? Sunt multe dar vom arăta numaĭ pe una, cea maĭ principală, singura care explică creşterea numerică zilnică a sinuciderilor la scolarĭ. Şi aceasta este şcoala?

Programul este încărcat, multă materiè cu totul inutilă

unii profesori prea exigenţi. Am demonstrat deja in lucrarea mea „*Studii psihiatrice*“ publicat în anul 1895, că şcoala concură la creşterea numerică a nevropaţilor şi psihopaţilor, tot şcoala cauzează în prima linie sinuciderile la elevi.

Sforţarea creerului juvenil, prin munca intelectuală excesivă, are o influenţă nocivă asupra acestui organ în dezvoltare ; de oare ce îl oboseşte, îl sleeşte în mod precoce, şi prin aceasta face imposibilă dezvoltarea sa complectă. Este un impuls caracteristic al culturei actuale de a imprima scolarului cît de multă ştiinţă, pe socoteala dezvoltărei fizice. Creerul capătă prea mult, iar restul corpului prea puţin sînge, de aici rezultă slăbirea intelectuală, sleirea nervoasă şi nedezvoltarea corporală. Exigenţele scolare chiar din clasele primare sunt prea mari, funcţia regulată a creerului este abuzată cu sistema de azi, şederea prea îndelungată în clasă dezvoltă în mod precoce instinctul sexual ; iată atitea cauze defavorabile dezvoltării normale a creerului juvenil.

In Englitera sinuciderile de elevi sunt extrem de rari. Pentru ce ? Pentru că Englezul dezvoltă mintea elevului paralel cu fortificarea corpului, prin gimnastică, înnotat, scrimă, vîslare diferite jocuri, etc. Toate aceste exerciţii corporale intră în programul scolar cu ore zilnice – conform sănătoasei devize latine *mens sana in corpore sano*. La noi nu se dă nici o atenţiune exerciţiilor corporale saŭ e prea neînsemnată prin programul unilateral al scoalelor secundare. De aceia copiii noştri sunt surmenaţi, extrem de surmenaţi.

La scoală creerul elevului este înhămat 5—6 oare pe zi apoi am întrebat pe un bun preparator de elevi, cam cite ore pe zi meditează pe elevii săi ? Respunsul a fost 3—4 ore. Astfel aproape zece ore acest creer juvenil este în plină activitate. Intreb; nu avem oare aici o supra-activitate cerebrală un exces, un abuz intelectual ? Verce nevrolog saŭ psihiatru va respunde afirmativ. Vă rog priviţi şi număraţi pe atiţia demenţi precoci şi pe atiţia nevrìstnici juvenili, victimile programelor scolare moderne.

Dacă programul este iraţional, stă în mîna profesorului de a atenua saŭ a anihila rezultatele funeste, inevitabile prin aplicarea lui necondiţionată. Aici se comit erori grave. Un bun profesor, un adevărat profesor, ori cît va îmbătrîni în cariera sa, nu se va impietri în pedantizm şi autocratizm. Dacă vom resfoi matricolele, vom mai constata, că prea mulţi

profesorĭ, care azĭ exagerează în severitate şi cîntăresc notele cu pedantizmul farmacistuluĭ care dozează stricnina, aŭ fost elevĭ slabĭ de tot. In urmă însă a fost un bun student universitar şi a devenit un capabil profesor. Nu trebue uĭtat că creerul elevuluĭ se află în progresivă dezvoltare, ĭar că natura nu face salturĭ mortale.

O prea mare severitate din partea profesoruluĭ, ignorarea constituţieĭ psihice a elevuluĭ, a împins deja multe vieţĭ tinere în mormînt, a adus dezolarea ireparabilă în numeroase familiĭ, a privat patria poate de un viitor cetăţean foarte folositor. De aceĭa profesorul trebue să facă psihologia elevuluĭ, să individualizeze bine darea fie-căreĭ note. Un elev maĭ puţin inteligent poate fi atent, pe cînd altul maĭ inteligent este maĭ puţin atent, decĭ el va pĭerde şirul lecţieĭ, ĭar profesorul în mod automatic îĭ va da o notă proastă. Oare distracţia elevuluĭ nu are altă cauză decît reaŭa voinţă, precum va admite un spirit superficial? Pedagogul va respunde în mod negativ. De aceĭa adevăratul profesor trebue să facă selecţiune; el trebue să ĭea în consideraţiune temperamentul, constituţia fizică, gradul de inteligenţă, conduita, libera voinţă a elevuluĭ, mediul social în care trăeşte.

Invăţămîntul secundar nu este de cît o gimnastică progresivă intelectuală, pregătitoare pentru studiul special universitar. Prin urmare de la elev nu putem pretinde decît ceva enciclopedic limitat; nu fie-care elev poate fi perfect în toate numeroasele obiecte impuse de program. Oare dacă acest elev din zece obiecte la o mică minoritate este maĭ slab, această minoritate primează majoritatea?

Intr'un local public, vorbindu-se despre sinuciderea nenorocituluĭ elev, un profesor ar fi esclamat într'un ton despreţuitor: «Se vede că a fost leneş, şi apoĭ şi nebun!» Să înşeală foarte răŭ acest domn. Elevul leneş nu se împuşcă! Elevul leneş nu are ambiţiune, şi cine nu are ambiţiune nu se împuşcă! A fost nebun? Dar pentru Dumnezeŭ, cum poate un om care cugetă, să lanseze cu uşurinţă o asemenea absurditate! Să'ţi explic eŭ stimate Domn, prin cîte-va cuvinte, psihologia sinuciderilor la copiĭ.

Copilul din cauza pedantizmuluĭ d-tale, din cauza cerculuĭ d-tale de vedere limitat este ameninţat să piardă un an. Aĭ ignorat cu desăvîrşire individualitatea copiluluĭ. Copilul de constituţie cerebrală desperat, fără speranţă de scăpare, dojenit

de aĭ săĭ, ruşinat de a rămînea în urma camarazilor săĭ, toate silinţele sale, toate sacrificiile familieĭ sale, văzîndu-le fără folos, recurge la revolver. Orĭ-ce speranţă orĭ-ce durere este simţită de un creer juvenil cu o îndoită vehemenţă şi cu o îndoită greutate ; acest creer simte numaĭ prejudiţiile momentan, durerea prezentă ; copilul este sufleteşte cu totul deprimat, aproape ca narcotizat şi cedînd prea lesne unuĭ impuls vehement, îşĭ va curma în mod brusc o existenţă în aparenţă cu totul ruinată".

Aceste rîndurĭ le-am scris în menţionatul ziar, mîhnit de moartea prematură a elevuluĭ licean orfan de tată şi mamă.

Despre eleviĭ ceĭ slabĭ la şcolile secundare, sunt azĭ în măsură a da următoarele relaţiunĭ, culese din biografia unuĭ număr de oamenĭ celebri. Este un adevăr bine documentat, că tocmaĭ eleviĭ ceĭ slăbuţĭ exceleazā în carierile lor ulterioare, pe cînd primiĭ premianţĭ în majoritatea cazurilor dispar de pe arena intelectuală. *Carol de Linné*, creatorul botaniceĭ ştiinţifice, a învăţat aşa de prost, în cît părinţiĭ săĭ l'aŭ luat din şcoală şi l'aŭ băgat ca ucenic la un cizmar. Abĭa maĭ tărziŭ l'a descoperit un medic spre fericirea ştiinţeĭ. Marele chimist *Liebig*, a fost tot-dea-una cel din urmă în clasă, ĭar camaraziĭ săĭ îĭ deteră epitetul de „prostul". *Alexandru de Humboldt* contrariŭ frateluĭ săŭ *Wilhelm*, ca copil, a fost aşa de greŭ la cap, încît atît profesoriĭ săĭ cît şi mama sa eraŭ aproape convinşĭ că nu posedă de loc aptitudine pentru studiŭ ; dar de odată i s'aŭ luminat creeriĭ, precum zice Humboldt singur. Poetul german *Bürger*, ca elev în liceŭ, îşĭ tortura zile întregĭ capul cu conjugaţiunile latineştĭ, pînă să le reţină cu chiŭ şi vaĭ în memorie, ĭar marele romancier englea *Walter Scott*, a fost groaza tuturor profesorilor săĭ. Spiritualul critic şi politician englez *Swift*, la depunerea examenuluĭ de maturitate la Dublin a căzut într'un mod aşa de ruşinos, încît i s'a refuzat admiterea la universitatea de la Oxford. Marele *Napoleon*, ca elev în scolile primare, învăţa foarte greŭ şi abĭa la scoala militară de la Brienne a început creerul săŭ a manifesta propietăţile sale geniale ; tot asemene adversarul săŭ *Wellington*, s'a distins în copilăria sa prin lenevie şi nedexteritate. *Hogarth*, marele pictor humanist, a fost declarat ca imbecil de profesoriĭ săĭ. Genialul sculptor danez *Thorwaldsen*, în clasa a doua primară a rămas de treĭ orĭ repetent. Eminentul chirurg vienez *Theodor Billroth*, la liceŭ şi

scolile primare a fost un elev foarte mediocru. In sfîrşit actualul preşedinte al republicei franceze *Fallières*, ca elev în liceŭ nu strălucea prin zel, era chiar cam leneş. Trimis la Paris să studieze dreptul se ocupă cu altele de cît cu studiul. Din cauza aceasta tatăl săŭ îl rechĭemă şi'l trimise la Toulouse, unde se cuminţi, studiă cu zel şi reîntors la Paris îşĭ luă în curînd diploma.

Aceste date biografice pot servi părinţilor drept consolare, iar învăţătoruluĭ pedant drept orientare. In timpul din urmă s'a discutat şi s'a scris mult, prea mult, despre educaţia şi metodele educative. S'aŭ vărsat torente de cerneală despre conlucrarea simultanee a părinţilor şi a pedagogilor, despre respectarea individualităţiĭ din partea profesorilor. Dar să fim drepţĭ cu profesoriĭ, cu patru-zecĭ şi maĭ bine de elevĭ într'o clasă, individualizarea este aproape imposibilă. Tot asemenea s'a discutat şi para-discutat limita ce trebue trasă între scoală şi casa părintească. In această privinţă nu putem intra maĭ în detaliŭ, căcĭ ar trece peste cadrul acestuĭ studiŭ. Absolut indispensabil—un *sine qua non* în adevăratul înţeles al cuvîntuluĭ—e un singur lucru; o încredere absolută, necondiţionată şi neclintită a copiilor către părinţi şi profesorĭ. Copiiĭ trebue să ştie, că pentru micile lor nevoĭ orí pacate vor găsi la părinţĭ în orĭ ce timp o ureche ascultătoare, o pedeapsă dreaptă, dar nicĭ de cum impacientă, orĭ refuz brusc. Iar profesorul să nu reprezinte pentru elevĭ încarnaţiunea duhuluĭ celuĭ răŭ al tinereţiĭ lor, înaintea căruia eĭ tremură şi sunt coprinşĭ de groază, să nu aĭbă ideĭa preconcepută, că el va socoti defectele lor drept viţiŭ, insuficienţa lor drept răutate. Profesorul să fie amicul lor, care găseşte o măsură dreaptă, o toleranţă equitabilă pentru mâhnirea lor, şi despre care eĭ să aĭbă nestrămutată convingerea că: *„profesorul vrea binele tăŭ, el nu este inamicul tăŭ—nu, din contra el este amicul tăŭ!“*

Ordonanţa medicală pentru casa părintească şi pentru scoală se rezumă în cuvîntul *răbdare*. Unde lipseşte răbdarea, nu poate fi vorba despre educaţie şi instrucţie. Unde există răbdarea, nu se va furişa vre-un copil rătăcit spre un loc singuratic cu intenţiunea cea maĭ funestă ce poate concepe un creer juvenil; nu vom maĭ auzi despre cazurĭ atît de frecuente de sinuciderĭ la copiĭ, cea maĭ nenaturală dintre toate manifestaţiunile cultureĭ moderne.

Zilele trecute s'a ţinut la Craiova un congres al profeso-

rilor scolilor secundare din ţară întreagă, despre modul de predare al limbilor clasice şi moderne.

Am urmărit cu atenţiune mersul congresuluĭ, diferitele lecţiunĭ, una maĭ de model ca ceialaltă, între care lecţiunĭ de şapte-zeci de minute; şi în sfîrşit am auzit cu satisfacţiune sufletească dorinţa d-luĭ Ministru Haret, ca elevul cînd termină liceul să cunoască maĭ puţin toate subtilităţile gramaticale, dar să ştie conversa în nemţeşte şi franţuzeşte. In prima linie aceste chiţibuşurĭ gramaticale fac pe profesor pedant ĭar elevul este surmenat, de unde izvorăşte şi sinuciderea. La acest congres s'a vorbit forte bine despre misiunea pedagogică a profesoruluĭ, de raportutile sale faţă de elev din punctul de vedere psihic şi educativ. Şi această cestiune trebuĭa în adevăr pusă in prima linie. Elevul — cetăţeanul de mîĭne—pe lîngă ştiinţă, maĭ are nevoĭe de educaţiunea sufletească, de pregătirea moraluluĭ în lupta luĭ ulterioară pentru existenţă Dar nu s'a vorbit de loc de programul prea încărcat al scoaleĭ, despre defectele luĭ şi despre surmenagiul, care urmează de aci. Pedagogul german Dr. L. Wagner *(Die Überbürdung der Schule.* Leipzig 1905) zice, că programele scolare din toate ţările culte s'aŭ umflat pînă să plesnească. Apoĭ se miră că nu plesneşte şi capetele copiilor, în care căutăm să băgăm atîta sapienţă. Prea multă materie din program nu permite o digestiune cerebrală lentă şi metodică a alimentaţiuneĭ intelectuale, din contra, menu-ul scolar trebue ingerat repede în mod integral, căcĭ aşa cere regulamentul. Dar orĭce exces în nutriment, cel intelectual nu face excepţiune—trebue să aducă indigestie, greaţă şi displăcere. Sub atarĭ condiţiunĭ devine nervos, neurastenic, atît profesorul cît şi elevul. In scoală vedem vînătoarea sălbatică spre a atinge ţinta programuluĭ prescris, ĭar în viaţă privim vînătoarea sălbatecă după cîştig—exclamă cu dreptate pedagogul german, care în acelaşĭ timp maĭ este şi doctor în medicină.

Scolarĭ de ambele sexe sufăr astă-zĭ foarte mult de durerĭ de cap, care pe timpul vacanţelor dispar cu desăvîrşire. Dr. Kellers, pe baza unor numeroase obsevaţiunĭ, a descris această cefalee ca o nevroză specială a creeruluĭ juvenil. Chĭar somităţĭ ca Vircow, Nussbaum, Kraft-Ebing şi Rossbach s'aŭ ocupat cu această cestiune. La scoala profesională da fete din Craiova, unde sunt medic curant de două deceniĭ, sunt de cele maĭ adese-orĭ consultat de eleve atînse de această nevroză. Dr. Blache, Dr. Kotelmann, Dr. Mesched, Profesorul Kjellberg

şi alţiĭ, aŭ făcut asemenea numeroase descrierĭ despre această durere de cap scolară cum o putem numi. Această durere de cap la elevi, ne arată că creerul este prea încărcat cu hrana intelectuală, că sufere de indigestie, ca şi un stomah abuzat cu prea multe bucate. Iată prima manifestare a surmenagiuluĭ intelectual cu toate consecinţele sale. Dar să mergem maĭ departe. Dr. Crichton Brown renumit psihiatru englez, a demonstrat că surmenagĭul intelectual, care se dezvoltă la copiĭ sub influenţa scoaleĭ, aduce tot sistemul nervos într'o atare stare de iritabilitate, de astenie, în cît o cauză ocazională neînsemnată poate să aducă consecinţe serioase, precum stărĭ neurastenice grave, stărĭ manĭace orĭ demenţiale acute, sinucīderĭ.

Nu putem intra maĭ mult în amănunte asupra surmenagĭuluĭ scolar, căcĭ am trece peste scopul acestuĭ studiŭ ; cestiunea este vastă. Surmenagĭul scolar nu este numaĭ o cestiune de pedagogie generală, ci şi o cestiune de medicină individuală, zice Profesorul Grasset de la Montpellier. Chĭar programul scolar cel maĭ raţional este uneorĭ inaplicabil copiilor nervoşĭ, elevilor ereditar grefaţĭ. Aĭcĭ este maĭ mult rolul mediculuĭ decît al pedagoguluĭ, a recomanda părinţilor ca aceştĭ copiĭ să renunţe la munca cerebrală şi să prefere o carieră activă în plinul aer, precum de exemplu agricultura. Altmintrelea tînărul devine iritabil, neurastenic. Iar dacă din întîmplare dă peste un profesor pedant, care nu ţine samă de starea luĭ psihică, un sfîrşit tragic prin propria mînă, actul cel maĭ contrariŭ instinctuluĭ fundamental de conservare, va stînge în mod precoce o viaţă tînără.

Dr. George Mileticiu

Floarea Soareluĭ

Din vremurĭ vechĭ perdute 'n ceața
Intunecatuluĭ apus,
A fost un craĭ ş'a luĭ poveste
De n'ar fi fost nu s'ar fi spus.

Era pe-atuncĭ cînd Sfîntul Petru,
Cu Dumnezeu, ar fi umblat
Şi eĭ pe-aicĭ; cînd se suise
Pe tron chiar Verde împărat.

Şi ci că povestesc bătrîniĭ
O nuntă mare s'a făcut
Cum nu maĭ cred de-acum să fie
Şi pănă-atuncĭ nu s'a văzut.

Căcĭ mirele e craĭul Soare,
Mireasa fată de'mpărat,
Frumoasă şi atît de dulce
Cum e întăĭul sărutat.

Şi lume multă-a fost chemată,
Toțĭ craiĭ şi'mpărațiĭ toțĭ;
Popor întreg de rubedeniĭ
Ce-abia cu mintea-ĭ maĭ socoțĭ.

Iar tata socrul, împăratul
Ce Roşu-ĭ zic, i-a dat prin gînd
Să vină'n curte şi poporul
Şi să petreacă rînd pe rînd.

Şi cum s'a chefuit la nuntă
Ar fi zădarnic s'o maĭ spun,
Orĭ cît de trist să fiĭ, atunce
Din om întreg te facĭ nebun.

Treĭ zile'n şir se petrecuse
Şi tot atîte nopțĭ în joc,
'acum cînd nunta-ĭ pe sfîrşite
Norodul joacă maĭ cu foc.

Căcĭ lumea se prinsese'n horă
— O fată intre doĭ flăcăĭ,—
De dragul lor, să-ĭ maĭ privească
Eşit-aŭ craiĭ din odăĭ.

Si mirele, s'a prins deodată
In horă, şi pe joc s'a pus,
De umerĭ ţine două fete
Şi sare tot mereu maĭ sus.

Şi ĭacă-una, ĭacă-două,
Piciorul cade apăsat,
Pe buze toţĭ aŭ căte-o vorbă
Şi'n inimă cîte-un oftat.

In dreapta luĭ priveşte craiul,
Rămâne-o clipă 'nmărmurit :
Un chip aşa frumos de faţă,
In viaţa luĭ n'a pomenit.

Cu ochiĭ'n jos, cum stă plecată
Luĭ maĭ frumoasă i-a părut,
Ar fi plătit cu viaţa 'ntreagă
Doar o privire şi-un sărut.

Căcĭ vorba între noĭ să fie
Dar mirele, era un craĭ
De nu-ĭ găsea pâreche'n lume..........
Ce bine e, cînd fete n'aĭ !.

Ş'apoĭ în şoaptă se zvonise
Că chiar mireasa n'o plăcea,
Şi socrul o ştia........ şi de-asta
Domniţa straşnic maĭ plîngea.

Şi cum vă spun, s'a spart şi hora
Şi craiul Soare s'a trezit,
Că ţine strîns de mijloc fata
Ce într'o clipă-a îndrăgit.

Şi cînd s'aŭ pomenit deodată
In mijlocul uneĭ grădinĭ,
Par'c'ar fi fost de cînd e lumea
Eĭ amîndoĭ, eĭ doĭ streinĭ.

Şi în genunchĭ căzut-a craiul
El craiul cel maĭ strălucit,
Cu vorba dulce, tremurată,
Copileĭ astfel i-a vorbit :

—„Ah! uite-te spre mine-odată
Mă lasă-o clipă să privesc
Adîncul ochilor tăĭ negri,
Surîsul tăŭ dumnezeesc.

„Copilă scumpă şi iubită
Nepreţuitul meŭ odor,—
Ascultă sufletu-mĭ te roagă,
Indureratul meŭ amor.

„Căcĭ te iubesc cum numa'odată
Iubeşte-un om în viaţa luĭ
Aşa, că'mĭ pare-o făr'de-lege
Chiar cînd iubirea mea ţi-o spuĭ.

„O...... nu fugi, maĭ staĭ o clipă
Te'ndură spune-mĭ un cuvînt—
Cuvîntul tăŭ va fi poruncă
De vraĭ, în cer şi pe pămînt.

„Iar dacă simţĭ şi tu fioriĭ
Aceluiaş curat amor,
Vorbeşte, spune-mĭ doar o vorbă,
C'apoĭ în linişte să mor".

Şi galbăn se făcuse craiul
La faţă, de ziceaĭ că-ĭ mort ;
In dreptul inimeĭ, c o mînă
El apăsa frumosu-ĭ port.

Iar feteĭ nu-ĭ venea să creadă
Că mirele e'n faţa eĭ,
Că e'n genunchĭ, şi c'o ĭubeşte......
E lucru peste obiceĭ.

Şi tremură ca varga, toată,
Şi inima-ĭ zvîcnea în piept
Să-l spargă...... căcĭ simţea sărmana
Că ea-l ĭubeşte....... şi nu-ĭ drept.

—„Puternic craĭ, de vraĭ mă ĭartă,
Dar vorba-mĭ, se opreşte'n gît,—
Mă lasă-o clipă să-mĭ şterg ochiĭ
Şi lacrima ce-a izvorît.

„O...... Soare craĭ, tu ştiĭ prea bine
Că sunt o fată din popor.
Şi toate fetele ca mine
Işĭ daŭ ĭubirea cînd nu vor.

„Iar altele cînd simt amorul
Şi luĭ s'ar da cu tot,
Ca din senin, vine-o pricină
Ş'atuncĭ cînd ele-ar vrea, nu pot".

Şi s'a sculat atunce craĭul
De cum şedea 'n genunchi, şi-a'ntins
Spre fată braţele, ca'n rugă
Căcĭ se vedca pĭerdut, învins.

Şi fără glas, rămase craĭul
C'atuncĭ cînd pierzĭ ce aĭ maĭ sfînt,
Din ochiĭ luĭ pĭerĭ nădejdea
Şi visu-ĭ ca scînteĭa 'n vînt.

Tîrziŭ, cu vocea 'ntretăĭată
De-un plîns nebun, cotropitor,
Vorbeşte craĭul cătră fată
Cu glasul celor cari mor;

—„N'aĭ inimă şi n'aĭ nicĭ milă
Să-mĭ spuĭ cuvîntul ce-l aştept;
Că te ĭubesc peste măsură,
Găseştĭ că-ĭ lucru ne'nţelept?

Orĭ poate crezĭ că dacă-s mire
Domniţa aş ĭubi-o eŭ?
O..... nu, şi martor despre asta
Imĭ este sfîntul Dumnezeŭ.

„Zădarnică mi-ĭ ruga dragă
Şi plînsul meŭ ş'al meŭ suspin?
De nu eştĭ tu căreĭ icoane
Şi căreĭ sfinte să mă 'nchin?

„Tu nu găseştĭ măcar o vorbă
A mea durere s'o alinĭ?
Sub farmecul vorbelor mele,
Duĭos, de gît să mi te aninĭ?

„Cu focul tinereţeĭ mele
La piept odată să te strîng
Şi beţĭ apoĭ de fericire
Tu să surîzĭ şi eŭ să pling.

„Sub focul sărutăriĭ tale
Să poţĭ încet să mă omorĭ...
Iar părul tăŭ — un riŭ de aur —
Să'l împletesc cu miĭ de florĭ.

„Atît aştept o vorbă sfîntă
Iar tu pe vecĭ să fiĭ a mea
Să nu maĭ fiŭ pe lume, singur,
Să am şi eŭ pe cer o stea!

—„O... Soare craĭ, eŭ te....“ Deodată
S'aude-o zarvă la palat ;
Curteniĭ toţĭ cătaŭ pe mire
De-atîta timp în lung şi'n lat.

Şi un oştean găseşte craĭul
Cu faţa plînsă, aĭurit,
Rugînd o fată să-ĭ maĭ spue
Cuvintele ce n'a sfîrşit.

Şi umilit ruga oşteanul
Pe craĭ să vie înapoĭ
C'ar vrea să-ĭ vadă împăratul
Pe mirĭ alăturĭ, amîndoĭ.

Plecînd se'ntoarce-atuncea craĭul
Şi maĭ trimise un sărut
Cu mîna, feteĭ ce rămasă
Privind, la cel pe vecĭ pĭerdut.

Cu ochiĭ stînşĭ, cu faţa suptă,
Cu pasul moale, tremurat
Păşeşte craĭul pragul săliĭ
Şi se îndreptă spre 'mpărat.

—„Prea luminat împarate
Voĭ craĭ, şi voĭ supuşĭ boerĭ
Vă spun la toţĭ că eŭ stric nunta
Şi calc şi vorba mea de erĭ.

„Şi dacă fac această faptă
E pentru că m'am răsgîndit
N'aşĭ vrea ca'n traĭul vieţiĭ mele
Să fiŭ un om nenorocit.

„Căcĭ n'am simţit pentru domniţa
Acel amor adevărat
Ce fac o inimă şi-un suflet
Cînd unul altuĭa s'aŭ dat.

„Rămîne acum la dumnevoastră
Să vă gîndiţĭ să judecaţĭ
Atîta lume-ĭ strînsă-aice
Ş'atîţĭa craĭ şi împăraţĭ.

„Ca o furtună ce vueşte
In codriĭ negri, seculari,
Un murmur s'a stîrnit prin oaspeţĭ
Imbătrîniţĭ în fapte marĭ.

Şi ca un trăsnet să răpede
Din tronul luĭ cel aurit
Spre craĭ, chiar împăratul tată
Ş'adînc în ochĭ, el l'a privit.

C'obrazul roşu de mînie
Cu ochiĭ crunţĭ ca de oţel
In glasul luĭ răsună—un tunet—
E-o spaĭmă să te uţĭ la el :

—„Eştĭ un nemernic, plecă'n grabă
Găteşte-ţĭ oastea de războĭ;
Ruşinea ce mi-o facĭ va trece
Cînd unul va pieri din noĭ.

* * *

Ce-a fost în urmă ? Nu se ştie
De cît că Roşu împărat,
Ş'acum războĭ cu craĭul poartă
Războĭ de moarte, ne'mpăcat.

A craĭuluĭ frumoasă ţară
Intr'un pustiŭ s'a prefăcut,—
Prin foc şi sabie trecut-a
Tot ce cu ochiĭ s'avăzut.

Căcĭ de 'ncercăm la craĭul Soare
(La astrul zileĭ) de-a privi,
Tăria focului de-acolo
Noĭ n'o putem a suferi.

Şi cine 'nvins căde-va 'n luptă
E încă lucru de ghicit...
Se zice că sfîrşitul lumeĭ
Va fi de-ĭ craĭul biruit.

Iar cît priveşte despre fată,
De care-un craĭ sa'namorat,
Deadouazi de nuntă-l cată
Pe craĭ de-atuncea neîncetat.

Treĭ anĭ în şir a mers Florica
O lume'ntreagă colindînd,
La vraciĭ ceĭ bătrînĭ de zile
Şi ştiutorĭ de orice gînd.

Şi nimenĭ n'a putut să-ĭ spue
De-ĭ craiul mort orĭ încă viŭ ;
De-o fi vreodată să-lmaĭ vadă...
Asemenĭ lucru eĭ nu ştiŭ.

Şi ĭarăşĭ a pornit prin lume
Şi alţĭ treĭ anĭ aŭ mers în şir ;
Uşor ce zicĭ „treĭ anĭ" din gură
Dar să-ĭ maĭ ştiĭ chiar fir cu fir ?

Iar un moşneag, fiindu-ĭ milă,
I-a spus şi el ce ştiŭ şi eŭ,
Că poate ar afla, bînd apă
De unde bea şi-un curcubeŭ.

O cruce a făcut copila
Şi ochiĭ'n sus şi-a ridicat,
Şi după urma colorată
Treĭ anĭ aŭ mers neîncetat.

Şi ajungînd la ţerm de mare
Zăreşte curcubeul bînd
Setos din apa cristalină,
Grăbit, să plece maĭ curînd.

Şi în genunchĭ căzu Florica
Cu ochiĭ stînşĭ şi arşĭ de dor
O rugă plină de suspine
Rosti la Cel îndurător.

Apoĭ plecîndu-se cu faţa
Asupra apeĭ, a băut...
Şi'ntr'o clipă 'n locul feteĭ,
O floare 'naltă a crescut.

Acum—ca floare—vede craĭu,
Deşi e însă atît de sus...
Dar cu privirea'l urmăreşte
Din răsărit păn' la apus.

Iar noaptea floarea se închide
De plîns e ochiu 'nrourat,
Dar lacrima o soarbe craĭul
Adouazi, cu'n sărutat

Şi 'n orĭ ce zi se lasă craiul
Din ce în ce mereŭ maĭ jos
Să prindă pe copila—floare...
Ah! visul luĭ cel maĭ frumos!

Iar oameniĭ l'această flore
Eĭ, Floarea-Soareluĭ, îi zic
Şi viaţa eĭ atît de tristă
Zic că-ĭ poveste, un nimic.

Iar dacă nu vă vine-a crede
  C'aşa iubire-a existat,
Nu credeţĭ că'n poveştĭ se spune
  Şi cîte-un lucru adevărat?

Constantin Doboş

MENTALITATEA ROMANEASCA

(Sfîrşit)

Şi înainte de a dezvălui ceva-ceva, din cauzele acesteĭ nenorocite mentalităţĭ, e bine să amintim, că şi'n alte ţărĭ, cu durată de cultură mult maĭ îndelungată decît la noĭ, s'a petrecut şi acolo cam aşa ceva. Şi anume în Germania.

In 1865 la congresul naturaliştilor germanĭ, ţinut la Hanovra, marele anatomist *Virchow* a spus atîtea adevărurĭ crude, cu atîta convingere, încît maĭ că ar trebui—pentru susţinerea tezeĭ noastre—să reproducem în întregime magistralul săŭ discurs.

Şi zic—*pentru susţinerea tezeĭ noastre*—căcĭ, ştiut lucru e, că orĭ ce idee aĭ avea, dacă vine de la un Romîn, nu e primită cu încredere, ba chiar adesa, nicĭ nu să ĭea în consideraţie. Dacă vine de la un străin, are *trecere*. Să ĭea în consideraţie şi uniĭ incearcă, dar cu frică, să comenteze.

Aşa era pe acele vremurĭ şi'n Germania.

Virchow îndrăzneşte pentru întăia oară a să rădica contra tendinţeĭ că ştiinţa este pur cosmopolită, susţinînd pe acest teren, pe vestitul *Oken*, întemeĭetorul (1822) societăţiĭ naturaliştilor (Naturwissenschaft) germanĭ. Pe cînd învăţatul *Leibnitz*, propoveduĭa republica ştiinţifică, *Oken* propoveduĭa întemeĭerea uneĭ *ştiinţĭ germane* spunînd: „ştiinţa trebue să se „combine cît să poate maĭ adînc cu viaţa naţiuneĭ şi că nu„maĭ o asemenea legătură singură, poate asigura amîndurora „*durata* şi *credinţa în progres*, atît de dorite".

Virchow arătă la acel congres, că Universitatea din Viena, celebra a 500-a aniversare a fundăreĭ sale, şi cu toate acestea, afară de cîţĭ-va bunĭ medicĭ, ea nu adusesă pînă în 1865 încă nicĭ un folos ştiinţeĭ în genere şi ştiinţeĭ Germane în special, tocmaĭ din cauză, că toată activitatea eĭ intelec-

tuală, era mînuită de ideile de scolacizm şi latinizm transmise ca nişte formule nediscutabile, din Universităţile Italieĭ.

Şi dacă Germania, tot pînă la începutul secoluluĭ al XIX, de asemenea nu produsese aproape nimica, cauza avea aceĭaşĭ sorginte, *romanizmul* şi *latinizmul.*

Spune Virchow, „atîţia învăţaţĭ cred că fără *latinească*, nu se poate concepe o adevărată erudiţie". Trebue să spun, par'că e vorba de a scrie ştiinţă numaĭ decît în latineşte.

„Cred—continuă—că fără formele scolastice transmise de „strămoşiĭ noştri, tot mecanizmul ştiinţific este nedeplin, şi că „nu se poate arăta pe terenul erudiţieĭ, fără a fi îmbrăcat în „forma aspră şi greoae a ştiinţeĭ vechĭ".

Şi analizînd rezultatele dobîndite de aceĭ germanĭ, cari aŭ început de la 1822 şi maĭ ales de la 1860, a părăsi moda veche şi a se pune pe *terenul ştiinţific naţional*, Virchow strigă „partizanul cel maĭ înflăcărat al romanizmuluĭ şi latiniz- „muluĭ, va fi silit să mărturisască că cu cît erudiţia s'a con- „topit cu cunoştinţele comune ale naţiuneĭ, cu atîta starea „bună a poporuluĭ a progresat şi cu atîta bogăţia statuluĭ a „crescut. Maĭ mult, *ştiinţa a dobîndit o influenţă din ce în ce „maĭ mare, asupra gîndireĭ tuturora, şi gradat cu mărirea do- „meniuluĭ intelectual al naţiuneĭ, cercetările învăţaţilor aŭ capa- „tat mtindere*".

Iată fapte pozitive, nu vorbe. Şi pe la 1865 ştiinţa germană întrase sub influenţa ştiinţeĭ franceze, adusă din Franţa tocmaĭ de Liebing. Şi Virchow este acela care a început lupta, şi contra acesteĭ nuoĭ direcţiĭ ştiinţifice. Spunea dînsul, „ne „trebue o concepţie proprie germană, care să n'aibă rădăcinĭ „pe nicĭ un teren străin şi să răsară din studiul adînc al *stă- „reĭ noastre propriĭ*, al natureĭ noastre. *Ştiinţile vor ajunge „baza întregiĭ vieţĭ germane*".

Si aşa şi este. Germania astăzĭ creĭază şi îmbogăţeşte zilnic Universităţile sale, căci s'a încredinţat de realele foloase ce le aduce învăţămîntul superior.

Ştiinţa naţională este baza unuĭ popor, de sine stătător; fără ştiinţa naţională şi numaĭ cu ştiinţă de împrumut, numaĭ mizeria să deslănţueşte şi'n adevărată mizerie suntem noĭ Romîniĭ.

Decĭ străinizmul—cosmopolitizmul, era cauza stăreĭ puţin înfloritoare şi a ştiinţeĭ şi a stăreĭ materiale care decurge, atît în Austria cît şi'n Germania, pe la începutul secoluluĭ trecut. *Străinizmul* e cauza şi a decadenţeĭ noastre.

Cu toate acestea, contra acesteĭ mentalitățí nenorocite, tot am putea lupta cu folosință, dacă n'am avea înaintea noastră—*dușman neîmpăcat*—mentalitatea politică cu gazetăria eĭ.

Leibnitz spunea „cine stăpînește școala este stăpînul generațiilor viitoare". Un adevăr nediscutabil. Prin școală—după cum am spus-o de atîtea orĭ—se face educația morală și intelectuală a viitorilor cetățenĭ. Scoala este sănătoasă, societatea va progresa.

Avem așa ceva, saŭ cel puțin scoala, scoală e? Ceea ce vedem zilnic petrecîndu-să la noĭ, numaĭ afirmativ nu ne putem pronunța.

Găseștĭ elemente turburătoare a buneĭ ordine și educațiunĭ și organele scolare respective, caută prin îndepărtare să împedice răul. Gazetăria pe de o parte, politicianiĭ pe de altă parte intervin, în favoarea îndepărtatuluĭ, decĭ lucrează contra școaleĭ.

Și gazetăria de opoziție este aceĭa care dă în cap maĭ tare. Sunt cazurĭ cînd și gazetăria de guvernămînt, ține isonul. Exemplele sunt numeroase și prea dureroase de istorisit.

Și se maĭ știe, că acel profesor ocărît, zdruncinat în ceĭa ce are maĭ scump, pentru că și-a făcut datoria, dacă a doua zi s'ar înscrie în partidul a căruĭ organ de publicitate, l'aŭ maltratat maĭ tare, chiar din acea zi, va fi ilustrul, savantul....: rîdicat în înaltul ceruluĭ !

Aceasta e *mentalitatea actuală* și'n asemenea împrejurărĭ, maĭ poțĭ face școală, cum cere o școală? Și dacă cum e școala așa e și societatea, ce perspectivă îmbucurătoare putem avea pentru viitor?

Da cu ce încredere, cu ce stimă, poate întra în Liceŭ, în Universitate, tineritul adăpat la insultele grosolane, la aprecierile josnice ce se debitează zilnic prin ziare, contra corpuluĭ didactic, contra instituțiilor noastre culturale ?. Cum de nu se gîndesc maĭ departe de vîrful nasuluĭ lor, toțĭ aceĭa, care profitînd de libertatea preseĭ, aŭ îndrăzneala a să prenumera printre jurnaliștĭ?

Și dacă se întră fără încredere, să maĭ poate pretinde ca Universĭtățile noastre să progresese, întemeind o știință națională ? Trebue să fie cineva prea orbit să creadă, că ori cîtă rîvnă ar pune un Profesor Universitar, va reuși ca ștința, *știință* să fie, fața de un tinerit crescut de societate în *indiferență*, în *refractarizm* și'n *neîncredere*.

Și nu e de mirare dară, că toțĭ caută burse și alte mij-

loace, ca să se ducă să se instruească în străinătate, părăsind Universitățile noastre. Și sunt mulți, ba aproape toți, care aŭ convingerea, că orĭ cît de sirguitor ar fi cine-va, în focarele noastre culturale, nu ar dobîndi nimica. Aceasta e o așa de înrădăcinată mentalitate, încît trebue să luptăm cu multă înverșunare spre a o dărima.

La noĭ în Iașĭ, și 'n special în ceĭa ce privește știința, afirm sus și tare, că se face *știință*. Ceĭ care să duc apoĭ în strainătate *și bine fac*, constată că 'n adevăr la noĭ să învață. Trebue să se ducă în străinătate, *nu pentru a învăța*, ci pentru a *complecta* învățătura serioasă primită de la noi, și zic a o *complecta*, căcĭ mediul nostru e înapoiat față de occident, ceĭa ce nu este o crimă, știind istoricul trecutuluĭ nostru. Toțĭ aceĭa care se duc nepregătițĭ, pentru a să instrui acolo, rarĭ sunt care în adevăr să instruesc, mediul de astă dată în acea direcțiune, fiind puțin favorabil străinilor. Trebue caracter, trebue dorință de învățămînt.

Și pentru această temă, am exemple zecĭ și sute.

Cu toate acestea, aceĭ care aleargă în străinătate, maĭ adesa, nu se duc avînd mentalitatea ce am arătat, ci fiind că cunosc mentalitatea societățeĭ noastre, adecă : *îmbrățoșarea cu maĭ multă încredere al acelora cu diplome străine*, fără a controla dacă toțĭ șĭ-aŭ trecut timpul maĭ mult la învățătură saŭ maĭ mult în petrecerĭ !.

Un subiect de o îndrumare maĭ mult saŭ maĭ puțin echivocă, ajunge în străinătate a conferi titlul de doctor, și odată în țară, numaĭ noroc să aibă, și fineță politică—și doctorul nostrŭ e sus rîdicat. Acelaș subiect dacă l'ar fi prezentat nouă și am fi convenit a-l primi și a conferi prezentatoruluĭ, titlul de doctor, ar avea efectul să stîrnească zimbet pe fețele persoanelor simandicoase.

Nicĭ nu s'ar putea alt-fel, așa încît chiar aceĭa care aŭ învățat la noĭ și se duc în strainătate spre complectare, cînd se întorc și întră în învățămînt, n'aŭ curajul a susținea pe foștiĭ lor profesorĭ, în preceptele lor, ci debitează cele ce aŭ maĭ auzit în străinătate. Le e groază a spune ca profesoriĭ romînĭ. Nu să pot deprinde cu o altă mentalitate, decît aceĭa care aŭ dobîndit o în copilărie, în tinerețe și pe care o întîlnesc la fie care pas, odată reintrațĭ în societatea din care se dusese cît-va timp.

Ceva maĭ grav. O nouă *mentalitate* nenorocită se rădică,

Nu numaĭ că mulţĭ din societatea ĭeşană n'aŭ încredere în medicií noştrĭ şi aleargă pentru căutarea sănătăţeĭ lor la medicií din Bucureştĭ, dară autorităţile didactice impun *capacitate intelectuală şi ştiinţă*, numaĭ celor din capitală. Numaĭ dînşiĭ aŭ dreptul a conduce examenele de capacitate. Şi maĭ aŭ o mentalitate, care dacă va fi lasată, fără a ne rîdica cu toată vigoarea noastră, va fi un dezastru absolut nevendicabil. *Vroesc a dovedi monopolul intelectual sus citat, numaĭ lor şi pentru aceasta pun note joase tuturor acelora care se prezintă la examenul de capacitate, ca veniţĭ de la Universitatea din Iaşĭ. Ear dacă să pun note bune şi acestora, după cum merită, atuncea să anulează, fără niĭ cea maĭ mică mustrare de conştiinţă, acel examen!!!*

Şi această manoperă—*pentru care nu sunt cuvinte de calificare*—merită din partea noastră, să fie desvăluită şi infierată. La cele din urmă însă, putem spune, că nu avem decît ceĭa ce merităm.

Dacă societatea noastră, ar avea o altă consideraţie pentru învăţămîntul superior; o altă gîndire despre aceĭ care lucrează serios în Universitatea din Iaşĭ şi în toate şcolile romîneştĭ, şi dacă tineretul—astă-zĭ studenţĭ, mîne profesorí saŭ cetăţení—ar avea încredere, în profesoriĭ lor, de la care încredere, urmează *stimă*, *consideraţie* şi deci *îndemnurĭ*, fără nicĭ o îndoĭală că manopera îndignătoare sus amintită n'ar putea triumfa.

Crudă mentalitate, dară există la noí, şi dureros e să o desvăluim. Cele ce s'aŭ spus sunt prea îndestulătore ca să avem dreptul a interveni cu toată vigoarea posibilă, apelînd la societate; ca să înceapă a să încredinţa de adevărata realitate a lucrurilor, că nu este aceĭa pe care o propoveduesc răŭ voitoriĭ, maĭ ales aĭ Iaşuluĭ, şi ca consecinţă, să se ridice toţĭ ca unul şi să se ceară îndreptare.

Mi-am îndeplinit datoria!

Ar fi culmea culmelor să se găsească macar unul, care să spue că am dreptate. Cînd zic să spue, însamnă prin publicitate şi sub iscălitură.

Trebue curaj, pentru a spune adevărul şi faţă de mentalitatea ce ne înconjoară, maí trebue curaj să suferí consecinţele îndrăzneleĭ.

Iaşĭ, 1909.

Dr. Leon C. Cosmovicĭ
Profesor Universitar

AMINTIRI DIN CĂLĂTORII

Cum am fost trîntit de vînt, în drumul meŭ, dela orașul Albona la portul Rabaz din Istria.

XIV

După ce în anul 1890, prin lunele Octombrie și Noemembrie dădusem maĭ multe concerte în cîte-va orașe din Istria, m'am oprit și în *Parenzo*, orașul unde s'a născut celebrul violonist Tartini; acolo într'un concert ce am dat în *Teatrul comunal*, am executat faĭmoasa sonată a acestuĭ mare compozitor, *Il trillo del Diavolo*. Din acest oraș eram hotărît să pornesc la Albona și de acolo prin portul Rabaz la Fiume. Ajungînd in Albona, am făcut acolo cunoștință cu unul din fruntașiĭ orașuluĭ, *Antonio Scampichio*, fost conscolar cu Papiu Ilarian și cu Hodoș, la Padova din Italia. Cu acest fruntaș am vorbit mult despre starea romînilor istrienĭ din *Vlosi* și de prin alte părțĭ, ce locuesc în diferite orașe din Istria; el s'a mierat foarte mult de nepasarea noastră a romînilor, întrebîndu mă cum se face că de la anul 1857, de cînd răposatul Ioan Maiorescu fusese pe acolo, și cu care făcuse cunoștință, nu a maĭ venit nimene ca să cerceteze această frîntură de romîn, care pe zi ce merge se tot slavizează.

Eŭ ĭ-am arătat că scopul veniriĭ mele prin acele locurĭ, era tocmaĭ ca să cercetez pe frațiĭ noștri răzlețițĭ de noĭ de sute de anĭ, spunîndu-ĭ că-ĭ cercetasem în maĭ multe rîndurĭ, rugîndu-l în acelaș timp apoĭ, ca să-mĭ spună care e drumul cel maĭ scurt spre a mă duce la portul Rabaz, și să-mĭ dee pe cineva ca să-mĭ ducă bagajele, și totodată să-mĭ servescă de călăuză.

D-l Scampichio, care de la început imĭ arătase cea maĭ mare dragoste, m-a spus că până la portul Rabaz nu e de cît ca vr'o treĭ patrare de oară pe jos, cu toate acestea m'a sfătuit ca să maĭ rămîn pe la eĭ, fiind că începuse a bate un vînt înspăimîntător (bora), și pe drum ar putea să mă trîntească și să mă primejduesc.

Eŭ am luat drept glumă cele spuse de d-l Scampichio, și de cu sară am spus omuluĭ ce trebuia să mă însoțască că a douazi de dimineață cu noaptea'n cap pornim pe jos la portul Rabaz. Cum ? îmĭ zise-ĭ, pe mine, cogemite om, să mă trîntească vîntul ca și cum aș fi o pasere, nu-mĭ vine a crede, rîzînd de frica ce o aŭ de vînt oameniĭ prin acele locurĭ.

A doua zi des de dimineață, 2 Decemvrie 1890, am și pornit pe jos împreună cu omul ce-mĭ ducea bagajele'n spete.

Vîntul nu se maĭ domolea de loc, ci din contra se întărea din ce în ce maĭ mult. Omul care ştiea puterea vîntuluĭ de prin locurile acelea, după ce acuma merserăm o bucată bună, mă sfătuia ca să ne întoarcem în oraş căcĭ nu vom putea lupta ca să mergem înainte. Eŭ ĭară mă prăpădeam de rîs, văzîndu-l că să teme pănă 'ntr'atîta de vînt, şi am luat-o la picĭor înainte; el ne avînd ce face, venea în urma mea cu bagajele, bodogănind într'una.

Pe drum vîntul nu maĭ înceta şi bătea din ce în ce maĭ tare, şi drept în faţă , în cit îţĭ trebuĭa o adevărată luptă, spre a putea înainta ; am luptat aşa ca la vr'o jumătate de de oară, dar puterile după aceia începură a mă părăsi. Omu ca bagajele, care acum nu maĭ putea nicĭ el. începuse a striga la mine cît îĭ lua gara: Domnule, Domnule, nu ţi-am spus eŭ că nu e bine să pornim pe o vreme ca asta? ce grabă aşa de mare aveaĭ? lasă că aĭ să ajungĭ teafăr la portul Rabaz! şi ĭată eŭ atuncĭ mă înfricoşam foarte, văzînd că lucrul e serios, şi neaşteptîndu-mă la un vînt aşa de cumplit, întrăĭ în grijă şi atuncĭ numaĭ imĭ lămuriĭ frica atît a stăpînuluĭ cît şi a servitoruluĭ de a pleca pe un aşa timp. Şi'ntr'adevăr acel vint nu maĭ era aer în mişcare, ci brîncĭ şi blende date de o putere nevăzută, care te împingea cu o tărie ne maĭ pomenită ; şi lucru maĭ grav era, că la coasta mea nu departe, se prăbuşea malul în marea !

Mă prindeam cu mînile de tot ce-mĭ eşea înainte, rădăcinĭ, gardurĭ, crengĭ de copac, copacĭ de iuniper plinĭ de spinĭ, stîncĭ semănate pe drum, cînd de o dată o opintire maĭ zdravănă a vîntuluĭ mă resturnă la pămînt şi mă rastogoli mănîndu-mă înainte spre mare, în cît vedeam moartea cu ochiĭ! In urma mea venea de-a dura rostogolindu-să şi omul ce mă însoţea. In rostogoleala me, cercam să mă rîdic macar pe brîncĭ, ca să mă pot tîrîi până la vreun adăpost, dar n'apucam bine a mă rîdica de la pămînt şi ĭată că eram trîntit din nou. Luptînd aşa căt-va timp, m'am tîrîit cu mare greŭ până ce am putut ajunge în dosul uneĭ stăncĭ la adăpost.

După căt-va timp, zăresc şi pe om că venea tîrîinduse tot acolo unde mă adăpostisem şi eŭ. Mare fu spaima mea cînd l'am văzut că era fără bagaje.

— Da bine unde sunt bagajele şi violina, il întrebaĭŭ spăriat; nu cumva le-a aruncat vîntul in mare?

— Maĭ bine aĭ căuta să vezĭ in ce hal eştĭ, asta-ĭ obraz de om? încă-ţĭ maĭ vine să intrebĭ de bagaje şi de violină! Nu vezĭ că eştĭ tot zgăriet şi plin de sînge.

— Lasă acuma zgăriiturile, spune-mĭ ce s'a făcut bagajele cu violina?

— Nu cumva iţĭ maĭ vine gustul de căutat acum, îmĭ spuse omul foarte mînios. Lasă bagajele că le vom găsi, sînt la adăpostul rădăcineĭ unuĭ copac, nu te teme de-acolo nu le

ĭea nimene. Să mulţămim luĭ Dumnezeŭ că am ajuns până aicĭ aşa cum suntem acuma.

Apoĭ stînd la adăpostul unde ne aflam ca la vr'o jumatate de oară, şi incepînd vîntul a maĭ slăbi, ne-am dus să căutăm bagajele.

Ajungînd la locul unde eraŭ puse la adăpost le-am luat. Ca prin minune tocul vioareĭ nu s'a ales decît numaĭ cu o crăpătură.

Maĭ contenind ceva vîntul, ne-am pornit inainte, şi am ajuns la portul Rabaz. Acolo maĭ mulţĭ călătorĭ ce aşteptaŭ şi eĭ sosirea vaporuluĭ, spre a merge la Fiume, ne-aŭ intrebat că de unde venim, şi ce am păţit că sîntem aşa de sgîrieţĭ pe obraz şi pe mînĭ, şĭ plinĭ de sînge.

— Venim din Albona li respunseĭ.

— Apoĭ bine pe un timp ca acesta pentru ce v'aţĭ pornit şi de ce n'aţĭ aşteptat să stee vîntul?

— Eu nu sînt de vină le respunsă omul cu bagajele, ĭ-am spus D-luĭ, că nu e timp de pornit, pe un asemene vînt, dar el a stăruit ca să pornim numaĭ decît, spunîndu-mĭ că nu e omul care să se sperie de vînt. D-sa crede că vîntul de la noĭ e ca acel din ţara d-sale.

Atuncĭ unul dintre călătorĭ rîzind, se apropie de mine cu mînile in buzunar, şĭ cu un aer ironic mă intreabă: tot nu te temĭ d-le, de vînturile de pe la noĭ, vînturĭ care restoarnă carul cu boĭ şi vagonul de la drumul de fer? Vîntul ce a fost astă-zĭ se poate asemana cu cel ce suflă la Bucari pe coastele măriĭ.

— Eŭ văzîndu-mă scapat de primejdie, ĭ-am răspuns cu curaj, tot nu mă tem d-le! cînd atuncĭ intorcîndu-mĭ capul către omul cu bagajele, l'am surprins făcînd semn cu mîna la călătorĭ ca şi cum ar vroi să le spună, că se mă lase în în pace, căcĭ îmĭ lipseşte ceva la cap.

După aceĭa pe la 12 oare aceĭaşĭ zi, m'am suit pe vaporul *Hebé*, care atuncĭ venise, căcĭ şi el întărziase vr'o cincĭ oare tot din cauza uraganuluĭ ce băntuea în acea zi.

Această întărziere a vaporuluĭ a fost spre norocul meŭ căcĭ alt-feliŭ nu puteam ajunge la timp în Fiume, în urma celor intimplate in drumul meŭ.

Pe mare insă n'am putut fi maĭ liniştit, din cauza furtuneĭ ingrozitoare, care mă făcu ca tot timpul până ce am ajuns in Fiume, să sufăr de boala măriĭ intr'un mod ingrozitor.

Cum am fost oprit în Roma de a arăta cauza desnaţionalizăriĭ Vlahilor (Romînilor) din Istria.

Fiind chemat a lua parte la al XII-lea Congres al orientaliştilor, ce s'a ţinut la Roma in anul 1899, luna Octomvrie, am vorbit in şedinţa de la 6 a aceleiaş lunĭ [1]), despre fraţiĭ noş-

1) Vezĭ XII-me Congrès International des orientalistes, Bulletin No. 9. Roma 1899.

trĭ Istrienĭ răzleţiţĭ de tulpina românească de sute de anĭ, ce locuesc in Vlasia şi'n munţiĭ Cicĭ, arătind starea de plîns atît materială cit şi culturală, precum şi lipsa de conştiinţă naţională în care se găsesc, neavînd nicĭ o şcoală in care să înveţe limba lor şi în care să li se deştepte sentimentele romîneştĭ şi naţionale, ce din zi în zi se stîng. Am maĭ arătat, că pricina acesteĭ stărĭ de înapoere în care se află aceştĭ Vlahĭ (romînĭ) se datoreşte în mare parte faptuluĭ, că conducătoriĭ lor bisericeştĭ, sînt de obiceiŭ preoţĭ de naţionalitate slovacă, carĭ caută prin tot ce le stă în putinţă să-ĭ desnaţionalizeze; preoţĭ italienĭ nu se trimit, căcĭ aceştia de sigur s'ar interesa maĭ de a aproape de soarta lor Unde se maĭ află astăzĭ un preot ca *Irula*, care şi predicele ce le făcea în biserică eraŭ în dialectul romîno-istrian! Preoţiĭ slovacĭ desnaţionalizază nu numaĭ pe romînĭ, ci chiar şi pe italienĭ. Am maĭ arătat tot atuncĭ, că vina în această chestiune, este a Inaltuluĭ Prelat al Romeĭ, Prea Sfinţia Sa Papa, care în loc să susţie naţiunile de aceĭaşĭ origină, contribue la desnaţionalizarea lor, prin trimiterea de preoţĭ slovacĭ.

Plin de cele maĭ înfocate sentimente naţionale şi romîneştĭ de care eram insufleţit apărînd cauza fraţilor noştri aşa de decăzuţĭ, m'am cam inflacarat rîdicînd vocea în arătarea acestor stărĭ de lucrurĭ care mă pătrunsese pănă'n adîncul sufletuluĭ; un tumult se făcu atuncĭ în adunarea congresiştilor, ca semn de desaprobare a celor ce arătam, şi îndată s'a şi ridicat din public d-l Mihail Holban consul romîn general, care m'a întrerupt cu cuvintele: „Nu sîntem veniţĭ aicĭ d-le Burada ca să facem politică. Atuncĭ d-l V. A. Urechia, care prezida şedinţa din acea zi, îmĭ luă apărarea, spunînd d-luĭ Holban, că adevărul trebueşte arătat orĭ şi unde şi sub orĭ-ce formă, inde ferent dacă facem politică saŭ ştiinţă". Tumultul continuînd însă din ce în ce maĭ mult, am fost silit să întrerup conferinţa mea.

Şi astăzĭ încă tot preoţĭ slovacĭ se trimit în Istria, şi fraţiĭ noştrĭ din ce în ce maĭ mult se slavizează. Am fost şi am rămas indiferenţĭ faţă de eĭ. Nicĭ un ajutor şi nicĭ un sprijin nu le-am dat. Oare nu suntem chemaţĭ să dăm samă generaţiunilor viitoare despre purtarea noastră neertată faţă de aceştĭ fraţĭ aĭ noştri?

XVI

Cum am susţinut că Pisticoşiĭ din Bithinia (Asia-Mică) sînt de origină Valacă.

In şedinţa de la 10 Octombrie 1899, a congresuluĭ orientaliştilor de la Roma, am ţinut o a doua conferinţă în care am arătat originea valacă a celor 9 sate de *Pisticoşĭ* din Bi-

---

1) Despre toate aceste, vezĭ maĭ pre larg scrierea mea: *O călătorie în satele romîneşti din Istria*, Iaşĭ 1896.

thinia (Asia-mică), descoperiţi şi cercetaţi de mine în anul 892 [1]). Aceşti vlahi numiţi *Pisticoşi*, locuesc în satele: *Başchioi*, *Aïnati*, *Caragiova*, *Constantinati*, *Idia*, *Camartati*, *Subaşi*, *Serian*, *şi Kirmikir*. Am arătat că numărul lor trece de 5000 locuitori, şi cu toate că vorbesc greceşte, ei se deosebesc de locuitorii greci din satele de prin prejur, prin portul, prin tradiţiuni şi obiceiuri la diferitele împrejurări ale vieţii lor, precum şi prin marele număr de cuvinte de origină, latină pe care le aŭ în limba lor şi a celor cari deşi în o formă mai mult saŭ mai puţin grecizată, lasă să întrevadă foarte clar origina lor romîno-macedoneană ca: *campus* (cîmp), *magulo* (măgură), *bulita* (cofăel), *valtos* (baltă), *alisiva* (alisivă, leşie). *babo* (babă), *flamburu* (flambură), *punga* (pungă). laiŭ (lăiŭ, negru) *aluna is* (alunar, luna lui Iulie), *tsapi* (sapă), flueara (fluer) şi altele multe.

Am mai arătat apoi că ei sînt de origină macedono română, şi că aŭ emigrat din Macedonia în Asia-mică în timpul împăratului Andronic Paleologu 1282—1398) [2]).

O discuţie contradictorie s'a încins între mine şi d. Spiro P. Lambros, profesor Universitar din Atena, cu privire la originea acestor Pisticoşi. Profesorul universitar con esta originea lor Valacă. Argumentul cel mai de căpitenie pe care'şi întemeia părerile sale, era acela că cuvîntul *Sirtos*—unul din cuvintele pe care eŭ îl citasem ca fiind de origină valacă— „este un cuvînt grec, deoarece însuşi danţul *Sirtos*, este un danţ grec, precum sînt greceşti toate danţurile şi cîntecele tuturor valahilor din orientul grec".

Acest lucru nu este aşa, căci deşi textul tuturor cîntecelor este în limba greacă, fondul lor, subiectul, acţiunea, pasiunile, faptele vitejeşti ce se cîntă, sînt toate luate din viaţa romînilor, şi dacă se cîntă cu cuvinte greceşti, este că cultura greacă, a exercitat asupra romînilor din acele părţi o influenţă de care se resimte întreaga lor viaţă sufletească.

Iar la obiecţiunea ce a adus, cum că astăzi nu se mai vorbeşte în nici unul din acele 9 sate, unde locuesc Pisticoşii. vre-un fragment de limba romînească, i-am întîmpinat că acest fenomen. nu-i caracteristic pentru a deduce din el naţionalitatea unui popor, aducîndu-i exemplul cunoscut al Bulgarilor cari sînt Mongoli, şi totuşi vorbesc o limbă slavă, precum şi al Romînilor din mai multe sate de prin prejurul oraşului Oradea-Mare din Transilvania; cari vorbesc *numai* limba maghiară, deşi aŭ vie conştiinţă despre naţionalitatea lor romînească. Am mai amintit d.lui Lambros că tot în cazul acesta se află şi grecii ce locuesc în mai multe sate din Asia Mică, care asemănat romînilor de prin împrejurimile Oradiei-Mari, vorbesc numai limba turcească, deşi aŭ vie conştiinţă derpse naţionalitatea lor grecească.

Teodor T. Burada

---

1) XII-eme Congrès International des orientalistes. Bulletin No. 17 Roma 1899,

2) Vezi scrierea mea. *O călătorie la romînii din Bithinia,* Iaşi 1893.

O nouă concepție despre fericire

Vîslaș ce-aleargă, împins în zare
De oarba sete a fericiriĭ,
Pe cîmp de ape fără carare,
Omul e pururĭ prad'amăgiriĭ.
A. Vlăhuță

Unul dintre cuvintele, pe care le auzim repetîndu-se foarte adesea de către aproape toțĭ este acela de *fericire*. Și cu toate acestea, dacă vom întreba pe fie-care dintre dînșiĭ, ce înțelege prin el, vom vedea că nu se vor găsi nicĭ măcar doĭ, care să'l definească în același fel. Explicarea acestuĭ ciudat fenomen psihologic stă în faptul, că fiecare înțelege fericirea din punctul săŭ de vedere individual și face greșală să generalizeze această definiție, aplicînd-o la toțĭ muritoriĭ.

Oameniĭ superiorĭ, aceĭa cari aŭ fost în stare să îmbrățișeze o cestiune în toată complexitatea eĭ, aŭ căutat să aplice felul lor inteligent de a vedea și atuncĭ cînd s'aŭ ocupat de fericire; așa se explică de ce definițiile cari s'aŭ dat acestuĭ cuvînt de către deosebitele școale filozofice, sunt relativ puține. La ele se maĭ poate adăoga una nouă a distinsuluĭ economist italian *Achille Loria* [1]).

El spune că: *fericirea stă în cumpănirea statornică dintre dorințe și putința de a le statisface prin propria ta muncă*. Fericirea este condiționată de existența următorilor patru factorĭ: *dorință*, *satisfacție*, *muncă*, *încredere în viitor* saŭ *siguranța zileĭ de mîĭne*. Dar aceasta fiind cu neputință, fericit în mod absolut nu poate să fie nimenĭ.

O constatare ce trebuește făcută de la inceput, este aceia a mareĭ disproporțiĭ între dorința și putința de a le satisface, căcĭ pe cînd dorințele sunt nemărginite, puterea de muncă a omuluĭ este foarte mărginită.

Dar afară de aceasta este destul să observăm deosebitele categoriĭ sociale, pentru ca să ne încredințăm, că la nicĭ una dintre ele nu se găsesc întrunite aceste patru condițiĭ de căpitenie ale fericireĭ.

Uniĭ socotesc pe călugărĭ ca oameniĭ ceĭ maĭ fericițĭ din lume. Căcĭ, pe de o parte, aŭ existența materială asigurată, ĭar pe de alta, avînd de lucru—bine înțeles că nu e vorba de călugăriĭ de la noĭ—nu se plictisesc. Insă aceĭa se înșală, findcă viețeĭ monahale, îĭ lipsesc două condițiĭ esențiale ale fericiriĭ și anume, dorințele și satisfacția ce o simțĭ după îndeplinirea lor.

---

1) A. Loria—*Siamo noi più felici dei nostri antenati? (Nuova Antologia* 15 Ianuar 1909).

Ceĭ cari judecă lucrurile numaĭ pe deasupra, cred că oamenii bogaţĭ sunt ceĭ maĭ fericiţĭ, fără să-şĭ dea socoteală de suferinţele morale pe care aceştia le îndură din cauza lipseĭ de muncă.

Ca să probăm că muncitoriĭ cu braţele nu sunt fericiţĭ aceasta este de prisos, căcĭ toată lumea o ştie. Disproporţia între nevoile lor şi putinţa de a le satisface este nemăsurat de mare.

Dar nicĭ clasa mijlocie nu stă cu mult maĭ bine, fiindcă deşi poate să trăească maĭ lipsită de grijĭ, dar trebue să-şĭ înfrîneze multe dorinţi. Şi pe cînd ceĭ bogaţĭ duc o viaţă monotonă din cauză că nu maĭ aŭ ce dori; ceştialalţĭ, cu toate că aŭ dorinţe, însă nu pot să le satisfacă şi decĭ sunt osîndiţĭ să ducă mereŭ acelaşĭ fel de viaţă.

Prin urmare, este o copilărie ca un om înţelept să râvnească la o fericire *absolută*, căcĭ ea nu poate să fie atinsă nicĭ de săracĭ, nicĭ de bogaţĭ. Autorul însă pare că a perdut din vedere pe ceĭ proştĭ, cu toate că în interesantul săŭ articol găsise următoarea anecdotă. „Cînd Ludovic XIV, aderînd la invitaţia financiaruluĭ Bouret, s'a dus să-l viziteze în bogata luĭ vilă, a găsit aşezată pe masa din vestibulul săŭ luxos, o carte legată elegant, cu titlul *Adevărata fericire*; dar pe fiecare dintre paginĭ eraŭ scrise numaĭ aceste cuvinte „Regele a vizitat pe Bouret“. Pentru ca să obţie această *adevărata fericire*, Bouret a cheltuit 300,000 de francĭ şi s'a ruinat“.

O vanitate foarte obişnuită la ceĭ mărginiţĭ la minte este aceĭa de a se afla poate maĭ mult în atingere cu oamenĭ marĭ şi maĭ ales cu ceĭ sus puşĭ. Eĭ sunt sclaviĭ acesteĭ naive iluziĭ care-ĭ face să li se pară că o parte din mărirea celuĭ pe lîngă care se gudură se va resfrînge şi asupra neînsemnateĭ lor persoane. Dacă ar fi inteligenţĭ, ar băga de samă că aceasta îĭ micşurează şi maĭ mult, după cum lumina puternică a soareluĭ întunecă pe acea a stelelor.

II.

După ce a dovedit că fericirea nu poate să existe, d. *Loria* se ocupă de cea *relativă* şi se întreabă dacă civilizaţia a mărit cantitatea de fericire a oamenilor, cu alte cuvinte dacă suntem maĭ fericiţĭ decît strămoşiĭ noştri. Şi, după cum era de aşteptat, răspunde că nu.

Este un fapt în afară de orĭ ce discuţie, că bogăţia din omenire a crescut foarte mult, de unde a rezultat în mod firesc îmbunătăţirea mijloacelor de traiŭ. De asemenea este constatat, că oameniĭ din timpul de faţă muncesc maĭ puţin de cît ceĭ din trecut.

Un alt folos al civilizaţieĭ este că, mulţumită progreselor medicineĭ, cantitatea de suferinţe trupeştĭ din omenire s'a micşurat; ĭar, prin numeroasele descoperirĭ şi invenţiĭ ştiinţifice, omul se poate apăra maĭ mult ca maĭ înainte în potriva

relelor care îĭ vin de la natură şi prin urmare a putut să se facă felul de viaţă cu mult maĭ lesnicios. Aşa, bună-oară, maĭ înainte de a se descoperi anestezicele, bolnaviĭ trebuiaŭ să îndure toate durerile crude pricinuite de către operaţiile chirurgicale saŭ de către unele boale. Iar până la inventarea sobelor pentru încălzit, oameniĭ tremuraŭ de frig în casă. Dar cine ar putea să enumere toate foloasele progreselor ştiinţeĭ?...

Insă aceste foloase ale civiliziţieĭ se plătesc prin multe şi covîrşitoare neplăcerĭ. Este adevărat, că omul modern munceşte maĭ puţin decît cel din trecut, dar în schimb, munca luĭ este maĭ *încordată*, şi decĭ produce maĭ mare rîsipă de putere nervoasă. De ne gîndim la halul de oboseală şi enervare în care trebue să se găsască cele 10 miĭ de telefoniste din Paris, după fie-care zi de lucru, în care aŭ fost constrînse să audă atîtea sunete de clopote, şi să fie hărţuite de atîtea miĭ de vorbitorĭ la telefon;—saŭ conductorul de tramvaĭ care de dimineaţa până seara trebue să servească sute şi miĭ de oamenĭ, dintre care uniĭ răŭ crescuţĭ, şi care trebue să umble de colo până colo pe treapta din marginea vagonuluĭ, pentru ca să-ĭ poată servi şi supraveghia.

Nicĭ cu munca intelectuală—nu e maĭ bine.—Jurnalizmul este una dintre profesiile care obosesc maĭ mult, din cauza încordăriĭ sufleteştĭ în care se află cel care-l practică, pe de o parte răspunderea, pe de alta silinţa ce trebue să depună, ca să se ţină la curent cu tot ce se scrie şi se petrece şi, in sfîrşit, munca întrebuinţată pentru ca să scrie şi dînsul la rîndul săŭ: toate acestea contribuesc să-ĭ zdruncine sistemul nervos şi să-l predispue la felurite boale, între care neurastenia ocupă locul de frunte

Numărul cunoştinţelor omeneştĭ devenind nemăsurat de mare şi crescînd mereŭ, sarcina celor care se devotează ştiinţeĭ şi a celor care-şĭ aleg o carieră întemeĭată pe cunoştinţele ştiinţifice a devenit foarte grea; căcĭ li se pretinde să ştie foarte multe, cu mult maĭ multe de cît îĭ este cu putinţă uneĭ minţĭ omeneştĭ să-şĭ asimileze într'un timp de 20 saŭ 25 de anĭ. Aşa ne explicăm de ce mulţĭ carĭ aŭ trecut vrîsta de 30 de anĭ, adică ceĭ carĭ aŭ trăit deja cea maĭ frumoasă epocă a vieţeĭ n'aŭ izbutit încă să-şĭ creeze o carieră.

S'a căutat a se remedia acest răŭ prin introducerea *specializăriĭ*, dar s'a căzut intr'altul şi anume în acela că ştiinţa şi-a perdut o parte din farmecul săŭ; ea a devenit o adevărată corvadă.

Din cauza vieţeĭ sufleteştĭ prea încordate, oameniĭ s'aŭ făcut foarte susceptibilĭ, foarte simţitorĭ la durere şi maĭ puţin impresionabili pentru operele de artă. *Spiritul practic* este acela care predomină în toate Omul caută să tragă folos din orĭce, şi pentru el n'are valoare decît profitul pipăibil.

Este clasică anecdota în care se spune că un tînăr ex-

primînd uneĭ fete americane adînca ĭubire ce simte pentru ea, dînsa îĭ respunse prin intrebarea dacă s'a asigurat la vre-o societate pentru caz de moarte.

Un bine relativ pe care-l aveaŭ organizaţiile sociale din trecut prin împărţirea pe clase, era că tăia putinţa orı-căruĭ om să rävnească la cele mai înalte situaţiĭ. Cel care era din mica burghezie ştia, că nu poate să aspire la situaţiile sociale pe care le aveaŭ ceĭ din aristocraţie. Acum aceste bariere fiind distruse, fle-care tinde să se ridice cît se poate maĭ sus pe scara socială să obţie cît maĭ multe onorurĭ şi parale. Dacă ar avea aceste aspiraţii numai ceĭ maĭ valoroşĭ, atuncea aceasta n'ar fi nici un răŭ; dar, din nenorocire, cei maĭ mulţĭ crezînduse maĭ capabilĭ decit sint în realitate, luptă din toate puterile să se ridice prea sus, şi la urma urmeĭ, cad doborîţı şi amărîţi în acelaşĭ timp, că n'aŭ putut obţine ceea ce aŭ crezut că li se cuvinea.

Un alt răŭ al civilizaţieĭ este perderea sentimentuluĭ religios. Insă despre aceasta am vorbit şi noĭ cu altă ocazie [1].

Este adevărat că, in urma nemăsuratelor progrese ale medicinei, unele boale aŭ pierit aproape cu totul, ĭar altele fac mai puţine victime decît în trecut; dar, din cauza vieţeĭ zbuciumate pe care o ducem, boale nervoase care în trecutul îndepărtat eraŭ necunoscute chiar acum sunt foarte respînd te Cele de inimă, care după cum se ştie aproape toate provin din cauza vieţiĭ prea frămîntate, pricinuesc moartea la din ce în ce maĭ mulţi oamenĭ. Mortalitatea cauzată de ele a crescut la New-York, în timp de 37 anĭ, de la 13.05 la 29 62 pentru 10 miĭ de locuitorĭ, în Prusia in 6 anĭ (1894—1900), de la 6.80 la 10.24; în Italia în 18 anĭ a crescut cu 40%.

Un alt simptom caracteristic este creşterea enormă a număruluĭ sinuciderilor care probează, pe de o parte, o desechilibrare a sistemuluĭ nervos, ĭar pe de alta, că omul pune maĭ puţin preţ pe vĭaţă decît puneaŭ cei dinaintea luĭ. Dar pentru ca să nu-ţĭ maĭ placă să trăeştĭ trebue să nu te simţĭ cîtuşĭ de puţin mulţumit. De altfel chiar şi plăcerile care să ne lege de viaţă saŭ împuţinat. Legăturile familiare s'aŭ maĭ slăbit Disproporţia între vrîsta căsătoriţilor devine tot maĭ mare. Acel care vrea să se căsătorească, trebue să-şi creeze maĭ întăĭ o carieră pentru ca să poată satisface nevoile casnice. Şi cum aceasta nu se poate face decît la o vrîstă relativ înaintată, este firesc să se producă disproporţia. Afară de aceasta nicĭ copiiĭ nu maĭ sunt aşa de alipiţĭ de familie ca în trecut fiindcă nevoile luptei pentru existenţă îi constrînge să se depărteze prea curînd de căminul părintesc.

Viaţa e maĭ nesigură ca în trecut; concurenţa în lupta pentru existenţă a devenit maĭ mare. Lucrătorul nu ştie dacă mîine nu va fi concediat de către patronul săŭ. Marele industriaş ştie că într'o bună dimineaţă s'ar putea să fie constrîns

---

1) *Problemul fericiriĭ* (*Voinţa Naţională*. No. 6315, 6322, 6327).

să-şĭ închidă fabrica. Financiarul se teme ca, dintr'o împrejurare neprevăzută, să nu fie expus să-şĭ pĭardă capitalul. Se ştie cît de mare înlănţuire este între deosebitele întreprinderĭ şi cum unele sunt strîns legate de altele. Orĭce faliment mare este urmat de numeroase sinuciderĭ, căcĭ lasă pe drumurĭ oamenĭ care-şĭ aveaŭ angajate capitalurĭ întregĭ.

Cu toate că igiena a făcut marĭ progrese, regulele eĭ sunt în cea maĭ mare parte călcate. Din cauza mareĭ îngrămădirĭ oamenii nu pot avea locuinţĭ comode; ĭar din cauza mareĭ circulaţiĭ, se produce un zgomot infernal, care contribue cu mult la zdruncinarea sistemuluĭ nervos.

Nutrimentul, de asemenea, lasă mult de dorit, din cauza falşificăriĭ alimentelor, care a devenit aşa de perfectă, în cît adesea este greŭ de aflat.

Iată atîtea şi atitea cauze care fac, ca omenirea actuală să nu se simtă maĭ fericită de cît cea din trecut.

III.

Prin ce s'ar putea îmbunătăţi această stare tristă de lucrurĭ? In mod complect prin nimic, căcĭ sunt unele răle a căror înlăturare nu stă în putinţa omuluĭ. Insă nu se poate tăgădui, că cele maĭ multe nemulţumirĭ provin din cauza inegalităţilor sociale. Căcĭ vedem pe de o parte, o imensă armată de muncitorĭ, care cîştigă foarte puţin şi munceşte mult; ĭar pe de alta, proprietariĭ care cîştigă mult, fără să muncească aproape de loc. Prin urmare, un mijloc prin care s'ar putea mări cantitatea de fericire din omenire, ar fi—după credinţa autoruluĭ — răsplătirea maĭ dreaptă a munceĭ şi suprimarea proprietăţiĭ întemeĭate pe trîndăvie: cu alte cuvinte *democratizarea* organizaţieĭ sociale, adică ruperea artificialelor stavile dintre feluritele categoriĭ sociale. Acolo unde nu snnt marĭ inegalităţĭ sociale, oamenii se simt cu mult maĭ fericiţĭ. Ast-fel este, bunăoară, în Norvegia, unde nu există nicĭ plutocraţie, nicĭ proletariat, ci numaĭ micĭ proprietarĭ.

In sfîrşit, pentru ca omenirea să devie maĭ fericită, trebue ca celebrul principiŭ *suum cuique tribuere* (a răsplăti pe fie-care după meritele sale) să se aplice în mod complect.

Totuşĭ omul, această fiinţă ingrată, prin însăşĭ firea sa, nu va fi nicĭ atuncĭ pe deplin fericit, sufletul săŭ fiind stăpînit de alte dorinţĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin zadarnice şi cu neputinţă de realizat.

„Căcĭ scris e dorul să şi-l agaţe
„Numaĭ de umbre şi de năluce
„Ce'n a luĭ veşnic întinse braţe
„Zadarnic cearcă să le apuce".

N. Zaharia

Mijloacele de a împedeca cheltuirea peculului

Peculul, e capitalul realizat de condamnat din munca luĭ, conform legeĭ închisorilor şi *inatacabil* în timpul deţinereĭ, înapoindu-se celuĭ ce se liberează în ziua expirăreĭ osîndeĭ.

Vom vorbi aicĭ, de această importantă chestie, pe care am avut deja onoarea a o semnala Onor. Direcţieĭ G-rale a închisorilor cu raportul No. 340 din 30 April 1900 şi care am maĭ rîdicat'o cu ocazia congresuluĭ directorilor de penitenciare din Ianuarie 1909.

Pentru a ne da samă de însemnătatea eĭ, e deajuns să reamintim la ce răle poate da naştere înmînarea pecululuĭ în momentul liberăreĭ; cheltuirea ne săbuită a acestuĭ capital, aruncă deliquentul orĭ fostul deliquent în desfrîu, ĭar mizeria care, în mod fatal îĭ succedează, este de cele maĭ multe orĭ o cauză de recidivă, nimicind prin aceasta toată munca şi străduinţa pusă pentru a-l corija.

Dat fiind-că peculul fereşte o eventuală recidivă, că decĭ el se impune ca o condiţie esenţială de moralizare orĭ maĭ drept zis ca o condiţie preponderantă în menţinerea corijăreĭ, chestiunea e să vedem ce măsurĭ pot fi propuse pentru a se conserva aceste avantagiĭ ferind condamnatul de pericolul perzăreĭ şi ea va face subiectul acestuĭ articol.

Consecinţele nefaste care aŭ dat loc la înmînarea necondiţionată a peculuĭ, diferitele statisticĭ, care constată acest lucru, aŭ determinat pe mulţĭ criminologĭ a se declara adversarĭ luĭ. Unul din ceĭ maĭ aprigĭ scriitorĭ este fără indoială, *Haus* care, în „Observations sur le projet de revision du Code pénal présenté aux Chambres belges“ [1]) şi în „Exposé des motifs du code de 1867“ [2]) se declară cu desăvîrşire contra acestui capital, din pricina căruia se comit cele maĭ multe cazurĭ de recidivă“.

Evident că acest lucru noĭ nu-l aprobăm, peculul fiind cum s'a maĭ spus deja—una din cele maĭ puternice şi indis-

1) Haus op. cit. I p. 136.
2) Idem „ „ No. 125.

pensabile condiţiĭ pentru încurajarea la muncă şi la amendare.
Maĭ mult, noĭ suntem absolut convinşĭ că fără pecul, cazurile de recidivă ar fi îndoite.

Chestiunea pentru noĭ e a ajunge acolo, în cît să găsim măsurile necesare pentru a impedeca cheltuirea luĭ, supraveghind întrebuinţarea sa.

Afară de aceasta, peculul maĭ prezintă şi o altă fază, aceĭa de a defini natura sa juridică.

Dat fiind diferitele legislaţiĭ, inclusiv a noastră, care zice în *art. 12* „Productul munceĭ osîndituluĭ este de drept al Statuluĭ; cu toate acestea, o parte din acest product, care nu va trece peste 3|10 pentru forţaţĭ, se va lasa în folosul osîndituluĭ. din care o parte să'i fie pentru îndulcirea traiuluĭ în închisoare şi o parte să'ĭ fie pastrată pînă la liberare. *Partea disponibilă în închisoare nu poate trece peste jumatatea legiuită.*

Masa saŭ baniĭ în pastrare pentru timpul liberăreĭ luĭ staŭ ne atinşĭ în tot timpul închisoreĭ luĭ; aceştĭ banĭ se vor pune în dispoziţiunea liberatuluĭ în regulile prescrise de regulamente, spre a se asigura cît maĭ bine destinaţiunea lor şi a împedica cît se poate de a se face o rea întrebuinţare de dînşiĭ". Din diferitele legiuirĭ zicem, rezultă implicit că peculul e un drept garantat al săŭ, că deci, întru cît proprietatea iĭ recunoscută şi declarată de stat, e natural că deliquentul să aibă un drept absolut asupra luĭ.

Faptul acesta a dat naştere la diferite discuţiĭ, susţinîndu-se că acest pecul e rezultatul renunţăreĭ Statuluĭ în favoarea condemnatuluĭ şi că deci în puterea acesteĭ renunţărĭ benevole, Statul poate orĭ cînd reveni şi dispune ca el să nu se maĭ elibereze, cu atît maĭ mult cu cît dînsul e pricina recidivilor în majoritatea cazurilor. Pe de altă parte, o bună parte din penaliştĭ, aŭ susţinut că în baza acesteĭ renunţărĭ care a dat naşterĭ uneĭ legĭ, condamnatul fiind declarat proprietar, nimenĭ şi asta sub nicĭ un cuvînt, nu poate avea cel maĭ mic amestec în întrebuinţarea luĭ.

După cum vedem, opiniile sunt împărţite şi de o potrivă de bine argumentate. Nu intră în cadrul nostru restrîns a inzista maĭ mult asupra acesteĭ chestiunĭ.

Ne vom mărgini a cita următorul pasaj, din care reesă origina şi natura juridică a peculuĭ:

„L'Etat, qui entretient les condamnés, aurait, à la rigueur, le droit de percevoir le produit tout entier de leur tra-

vail, *du moins jusque à concurence des frais que entretien ocasionne;* mais des considerations d'humanité et d'ordre public, font fléchir cette régle et, exigent que les détenus ne soient pas dénués de toute ressource à leur sortie de prison" [1]. Cît priveşte a doua chestie, dacă Societatea are orĭ nu dreptul de a supraveghea întrebuinţarea acestuĭ pecul, noĭ suntem de avis *că netăgăduit ea îl are.*

Intr'adevăr, din textul articoluluĭ 12 în partea sa finală, deşi foarte încurcat, rezultă totuşĭ o tendinţă vagă de control „a împedeca cît se poate de a se face o rea întrebuinţare de dînşiĭ". După cum se vede e întunecat de tot, totuşĭ nu e maĭ puţin adevărat că tendinţa legiuitoruluĭ a fost de a legifera, probabil ulterior, de cine şi cum să se facă acest control. Pentru moment noĭ constatăm că în legea din 1874 a fost ideea aceasta, ïar dacă ea n'a fost clarificată vina e graba şi nămolul din legislaţiĭ ce trebueaŭ traduse pe acea vreme.

Că statul prin renunţarea sa are un drept de control, nicĭ nu maĭ încape vorba, se naşte întrebarea însă: este acesta un drept solut orĭ limitat? Noĭcredem că el e limitat din cauza caracteruluĭ care'l prezintă. Intr'adevăr *renunţarea benevolă a Statuluĭ, e un ajutor acordat de Societate, în cosecinţă trebue să fie aplicat în aşa mod că acest ajutor de Societate, să fie salutar pe cît posibil*; nu se poate decĭ determina în senz absolut ci trebue să fie aşa combinat în cît să se poată obţinea ceïa ce dorĭm: Corijarea, or aceste măsurĭ trebuesc coordonate în mod logic, limitînd pe cît se poate intervenţia Statuluĭ şi bună parte de acţiune proprie deliquentuluĭ, liberat. Incontestabil că, dacă acesta ar fi un drept absolut, amestecul societăţeĭ ar fi oneros întru cît el ar împedica emanciparea de sub tutelă şi manifestarea sentimentelor bune pe care condamnatul le-a capatat în închisoare.

Intr'adevăr art. 15 şi 27 zic: „Le fond de resèrve sera remis au condamné à sa sortie *ou à des époques determinées après sa sortie*", partea ultimă a frazeĭ nu lasă nicĭ o îndoială asupra ideeĭ că renunţarea statuluĭ la o parte din munca condemnatuluĭ, constitue un drept limitat, ïar nicĭ de cum un drept absolut.

Un ultim argument în această chestiune, e şi acela că în caz de moarte, peculul revine descendenţilor orĭ colateralilor deliquentuluĭ defunct.

---

1) *Nypels* «legislation criminelle de la Belgique t. I. p. 288».

Intr'adevăr art. 18 din Regulamentul asupra penitenciarilor centrale zice: „In caz de moarte, rezerva destinată a se elibera arestatuluĭ după eşirea luĭ, precum şi banĭ disponibilĭ pentru cheltueala luĭ în închisoare, dimpreună cu lucrurile ce-ĭ va rămînea vor trece rudelor moştenitoare".

„In caz însă cînd după trecere de un an de la încunoştiinţare prin Monitorul oficial, nu se vor arata rudele mortuluĭ în drept de a-l moşteni, tot remasul luĭ vine de drept Statuluĭ". Ceia ce dovedeşte o dată maĭ mult, că dreptul acesta, e un drept limitat şi că e cu desăvîrşire greşită teza contrară susţinută de uniĭ criminalogĭ [1]). Belgia, Franţa, etc. şi ţara noastră, aŭ consacrat prin legislaţie dreptul de moştenire a rudelor asupra peculuļuĭ.

Chestiunea aceasta limpezită, să vedem în ce mod s'a ajuns în ţările streine la impedecarea cheltuireĭ pecululuĭ.

In mod preliminar, va trebui să examinăm diferitele sisteme rămîind apoĭ a alege pe cel maĭ bun.

Vom începe întăĭ cu *Belgia*, ţara cea maĭ progresată în chestiĭ penitencologice.

In urma diferitelor circulărĭ, din care cea maĭ importantă este fără îndoeală cea din 30 Decembrie 1886, măsurile luate pot fi divizate în următoarele patru puncte principale.

1) *Remiterea imediată a fonduluĭ de rezervă dacă el nu trece de* 50 leĭ.

2) In caz că acest fond trece de zisa sumă, restul se trimite celuĭ în drept prin poştă la locul săŭ de destinaţie.

3) *Excedentul acesta să remite la epocĭ determinate, prin intermediul (primaruluĭ) din oraşul (orĭ Comuna) de reşedinţă*;

4) *Remiterea acestuĭ fond comitetuluĭ de patronaj, însărcinat a aprecia prin ce mijloace s'ar putea ajunge la scopul urmărit.*

Afară de acest sistem, maĭ sunt încă sistemul *suedez—şi cel norvegian* adoptat în urmă şi de Holanda.

Innainte de a examina aceste două din urmă, să inzistăm puţin asupra sistemuluĭ belgian.

Maĭ înainte însă de ori-ce discuţie noĭ credem că mijlocul cel maĭ logic, cel maĭ decisiv, pentru a împedica cheltuirea nebunească a peculuļuĭ, e fără indoială educaţia morală ce să dă deliquentuluĭ în penitenciar, educaţie care să-l

---

[1]) **Brunot**, Bul. de la Commis pénit. internat. p. 358, sub titlul: *Les héritiers, n'ont aucun droit sur le pécule*".

facă să priceapă nenorocirea şi pericolele ce-l aşteaptă prin cheltuirea nechibzuită a capitaluluĭ săŭ; orĭ această educaţie presupune măsurĭ subiective, producătoare, de o influenţă psihologică determinată, influenţă care să ajungă în a transforma caracterul fostuluĭ condamnat dezvoltîndu-ĭ sentimentele bune şi oneste.

Incontestabil că Societatea are datoria de a interveni, în baza dreptuluĭ de renunţare, cît şi în acea a legitimeĭ apărărĭ în vederea unuĭ eventual atac (recidivă).

Inchizînd această paranteză să revenim la subiect.

Restricţiunile pe care Statul are dreptul de a le impune, ne tăgăduit că nu pot avea un rost faţă de deliquenţiĭ care aŭ şi daŭ garanţiĭ suficiente de moralizare, fie asta prin natura greşelelor, a caracteruluĭ, conduita avută în închisoare, garanţiile date de familia lor. Evident că asupra acestora, resstricţiunile n'aŭ ce căuta şi că din contra trebue să li se lase o independenţă cît maĭ mare. Din nenorocire asemenea deliquenţi sunt foarte rarĭ.

Am văzut că Belgia a admis sistemul de a se înmîna *imediat* condamnatuluĭ peculul, în caz cînd nu trece de 50 leĭ; în caz contrar se trimete prin poştă restul la locul de destinaţie pe care şi l-a ales liberatuluĭ.

Acest sistem a fost adoptat de Franţa şi Ungaria.

S'ar părea la prima vedere că acest sistem e bun, întru cît el impedică cheltuirea imediată în modul fatal, deci comiterea de noĭ delicte. După părerea noastră, însă noĭ credem că acest sistem e şi condamnabil din toate punctele de vedere. Intr'adevăr suma de 50 leĭ e normă pentru un individ, care în cursul unuĭ spaţiŭ intr'un timp oare-care a fost privat de tot ce oameniĭ liberĭ aŭ la îndămînă; 50 de leĭ, e f. destul pentru orĭ-ce nebunie şi nu odată s'a întămplat—şi statistitica e cu noĭ,—ca un individ a treia zi după liberarea sa, să comită un nouă delict.

Şi lucrul să explică. Avînd această sumă în mină, lipsit de necesităţile naturale atăta vreme, primul drum al individuluĭ e spre cărciumă şi de acolo la o casă de prostituţie. Ţinut căte-va lunĭ, orĭ maximum un an în frîŭ, animalul se trezeşte şezînd faţă de pahar, perzînd noţiunea exactă a lucrurilor şi datorieĭ sale. Iată un caz, din multe altele. In inchisoarea de la Ocnele-Marĭ, era in timpul administraţieĭ mele, un individ T. B. P. Liberîndu-se intăia oară, în drum spre casă,

avănd buzunarele pline de banĭ, s'abate la cărciumă şi sub influenţa nefastă a ţuiceĭ comite o crimă; in căt în loc să ajungă la el acasă, a nimerit din noŭ in faţa curţeĭ cu Jurĭ şi de acolo indărăt la zisul penitenciar.

Iată decĭ primul argument, prima parte rea a acestuĭ sistem. Trecem acum la a doua parte a luĭ. Trimeţînd prin mandat poştal restul banilor ce-ĭ maĭ avea condemnatul şi asta la un interval de cîte-va zile. Prin acţiunea aceasta, nu se face alt-ceva de cît se întîrzie pentru un moment risipa. Se poate întîmpla ceva maĭ mult în speranţă, orĭ maĭ drept zis în aşteptarea sosireĭ mandatuluĭ şi anume, individul, să se împrumute plătind cine ştie ce procente, în cît el cade — din pricină releĭ organizaţiĭ—prada viciuluĭ şi cămătarilor. Iată decĭ pentru ce noĭ nu admitem în întregime acest sistem, care dacă e bun ca intenţie, ca teorie, nu e maĭ puţin adevarat că, e răŭ ca realizare.

Tracem acuma la *sistemul norvegian adoptat şi de Olanda* şi care conzistă în alegerea unuĭ tutor liberatuluĭ, de către directorul stabilimentuluĭ penitenciar. Ca şi sistemul belgian, dacă principiul e bun, aplicarea luĭ însă, dă loc la atîtea deficultăţĭ în cît trebue socotit ca impracticabil.

Intr'adevăr, două lucrurĭ se impun întru realizarea acestuĭ sistem, primul e *conştiinciozitatea tutoruluĭ*; ĭar al doilea, *gradul de cultură* al poporuluĭ chemat a aplica această teorie. Dacă ne gîndim serios la cel dintăi punt, vedem cît de grea e sarcina impusă direcţieĭ penitenciaruluĭ, care e chemată a cunoaşte în amănunte familia şi prietiniĭ liberatuluĭ şi ceia ce'ĭ maĭ mult, a alege care e maĭ bun şi maĭ cinstit, pentru a i se putea da greaua sarcină de tutor. Evident că în urma acestora, s'ar putea argumenta că, alegerea tutoruluĭ, indicadicarea luĭ, poate ori ar trebuĭ lasată la alegerea deliquentuluĭ; noĭ credem însă că, aceasta nu se poate tolera întru cît individul ar avea tot interesul de a desemna vre-un ticălos, gata a împărtăşi cu el veaţa destrăbălată. Nu trebue să ne gîndim la cite-va excepţiĭ, căcĭ la modificarea orĭ propunerea unor nouă reforme, trebue să se aibă în vedere generalitate, realitatea şi omogenitatea lucrurilor.

Dar să trecem maĭ departe cu analiza noastră.

Zicem maĭ sus că, buna executare a acestuĭ principiu, stă in strănsă legătură cu gradul de cultură a unuĭ popor. Nu trebue să uităm că, din acest punct de vedere, Norvegia şi Olanda sunt cu mult, foarte mult înaintea noastră.

Ştiut e că, cu cît un popor e maĭ cult şi această cultură să reazimă pe cîte-va generaţiĭ trecute, cu atît e maĭ accesibil novaţiunilor, ĭar raţionamentul săŭ va fi maĭ puternic. In Norvegia, unde e aproape acelaşĭ lucru, sistemul opus e maĭ puţin complicat; totuşi ş'acolo e de luptat cu tradiţia şi prejudecăţile. Orĭ experienţa ne dovedeşte că atuncĭ cînd o reformă a avut de luptat cu aceste două dificultăţĭ, care formează o bună parte din complexul pichologieĭ ţărănimeĭ internaţionale, o asemenea reformă zicem, a fost tot deauna grea de adus la îndeplinire. Intr'adevăr a avea de tutor un ţaran oare-care. deprins a privi aceste lucrurĭ printr'o anumită prizmă, înseamnă a lua tradiţia şi prejudecata şi a le pune să lupte în contra lor însăşĭ, lucrurĭ pe cît de grele pe atît de problematice şi noĭ credem că, atuncĭ cînd e vorba de aşa ceva, chestiunea probalităţilor trebue îndepărtată căutîndu-se a se merge pe chestia siguranţeĭ.

(Va urma)

I. Naum-Inau
Doctor în drept din Liège, Directorul închisoreĭ Centrale Focşanĭ.

JNDURARE

Intr'un bordeĭ sarac şi trist, pe-un pat de scîndurĭ goale,
In aerul întunecos şi plin de-adîncă jale,
S'aude gemăt asurzit, şi-un glas în aĭurare
E sufletul uneĭ femeĭ, îndurerat, ce moare.

Aproape staŭ îngenunchiaţĭ un copilaş şi-o fată,
Cu ochii în lacrimĭ înecaţĭ la dînsa într'una cată
Şi mama lor privind la eĭ în suflet de maĭ plînge
Lumina candeleĭ din colţ încet, încet se stînge.

Revarsă Doamne, mila ta, din cerurĭ peste lume
Şi lăudat să fie 'n vecĭ de oamenĭ al tăŭ nume;
Căcĭ tu eştĭ bun nemărginit, puterea ta e mare,
De-un suflet fără de păcat aĭbĭ Doamne, îndurare!

Copila 'n hohote plîngînd o strigă într-una,
Din înălţimĭ, trist se uĭta la dînşii parcă luna,
Şi ea încremenită stă, o vorbă nu maĭ spune
Căcĭ steaua eĭ s'a coborît şi-acuma 'n norĭ apune.

Aĭ adormit somnul de vecĭ, nefericită mamă,
Copiiĭ singurĭ ţi-aŭ remas pe lume, tristă vamă.

E ger cumplit, zapada mare şi-o noapte 'ntunecoasă.
Copiiĭ tremură de frig, pe nimenĭ n'aŭ în casă;
Pe patul gol eĭ staŭ culcaţĭ şi plîng aşa într'una
Afară cînt ne'nţeles, le cîntă trist furtuna.

Revarsă, Doamne, mila ta din cerurĭ peste lume
Şi lăudat să fie 'n vecĭ de oamenĭ al tăŭ nume,
Căcĭ tu eştĭ bun nemărginit, puterea ta e mare,
De două suflete ce plîng, aibĭ Doamne îndurare!

Aŭ adormit într'un tîrziŭ, şi 'n vis li se arată
Că mama lor în braţe-ĭ ĭea, aşa ca altă-dată;
Intr'o grădină apoĭ i-a dus cu florĭ şi paserĭ multe
La umbra unuĭ măr să stea şi cîntece s'asculte.

Şi zilele dac'aŭ trecut aşa ca'ntotdeauna,
Cu feţele înseninate dormeaŭ eĭ într'una
Zapada cerne 'ncet, încet, pe trupurile recĭ,
Eĭ fără grijĭ dormeaŭ mereŭ, dormeaŭ somnul de vecĭ.

Iaşĭ **Eugeniu Revent**

PRIN FLORI

Plecasem să culeg o floare
Ce mĭ-a părut fermecătoare,
Dar tocmaĭ cînd voĭam s'o smulg,
In mîna mea se desfăcu
Şi floarea florilor căzu
Cum cade-un fulg.

Şi fulgul şĭ-a găsit mormîntul
Intr'un ungher, unde nicĭ vîntul
Nu' atingea cu-aripa luĭ;
Dar timpul pace n'o să'ĭ deĭe
Şi nicĭ acolo n'o să steĭe,
Căcĭ pace nu'ĭ!

In lumea noastră trecătoare,
Tot printre florĭ mirositoare,
Am întîlnit in calea mea
Doĭ ochĭ căpriĭ, plinĭ de lumină
Şi-o faţă blîndă şi senină.
Şi-am zis că'ĭ stea.

Și steaŭa visurilor mele
E cea maĭ mîndră dintre stele,
Cea maĭ cuminte din femeĭ ;
Și totuşĭ nu socot că ține,
Fiind departe ea de mine,
Amorul ei.

Eust. Calognomu

Inscripțiile Mănăstirei Neamțu [1].

63. *Icoana sf. Ion Bogoslovu*—din altarul bisericeĭ Bogoslovu, care era sus pe părete, a pus-o în strană în mijlocul bisericiĭ, în spetele icoaneĭ Maiciĭ Domnuluĭ, aşa că acum sunt două icoane marĭ de lemn spate în spate (vezĭ nota la No. 40) s'a pus la 7 Maĭ 1900, din porunca Stareţuluĭ Veniamin Niţescu.

64. *Uşa cea mare de stejar*—căptuşită şi ferecată în toate direcţiile cu table de fier şi cu şine de fier,—cu borte de impuşcat prin trînsa la caz de alarmă, care uşă a fost a bisericeĭ marĭ la pridvorul din mijloc. Uşa veche de la facerea bisericeĭ 1497 acum este în pîrgul cel mare, jos în fund, la başca cea despre Bogoslovu, pusă acolo la 1830 de Dometian. La biserica mare a făcut în locul eĭ altă uşă *tot de fier la mijloc, la 1829 (vezĭ nota la No. 1).*

65. *Inscripţia de pe un catihis—manu-script a Mitropolituluĭ Veniamin.* Mitropolitul Veniamin Costache aŭ scris cu mîna sa inscripţia următoare pe o carte catehis, manuscript, pe care eŭ o copiez aicĭa întocma după cum urmează :

† «Acest catihis s'aŭ afierosit de smerirea noastră scoaleĭ „de la M-rea Socola, care s'aŭ făcut pentru învățătura fecĭo-„rilor de preoţĭ, spre a noastră pomenire.

(L. S.) smeritul Arhiereŭ Veniamin.
1803 Noemvrie 2".

Am găsit acest catihis—coala în patru—legat cu pînză vînătă, manuscript, la un jidov—anttcar din Iaşĭ—tîrgul Cuculuĭ. L-am cumpărat cu un sorocovăț—ca să-l am de amintire de cînd s'a făcut şcoala de la Socola; pe pagina a doua la început are scris cu însuşĭ mîna Mitropolituluĭ Veniamin. Inscripţia copiată aicĭ maĭ sus. Catehismul fusese dăruit la Socola. Un ics l'aŭ şterpelit din biblioteca seminaruluĭ şi l'aŭ vîndut la evreĭ, de unde l'am cumpărat.

Este de observat—pecetea are anul *1803 Noem. 2*, pecete

---

1) A se vedea numerele precedente ale Arhiveĭ.

mică (ca piesa de doi banĭ), făcută înadins pentru a sigila cu ea toate cărţile cîte le va dărui la şcoala de la M-rea Socola. Pecetea are semn de arhiereŭ (nu de mitropolit). Iscălitura şi data 1803. Noem. 2.—comparate cu alte peceţi şi alte iscăliturĭ şi alte date—probează că şcoala s'a făcut la acel timp. Eŭ am fost bibliotecar la şcoală pe la 1865-6 şi am găsit acolo cîte-va indiciĭ pentru înfiinţarea Seminaruluĭ.—Această inscripţiune o gîndesc cea maĭ veridită, de aceea am notat-o aicĭ să fie spre ştiinţă la urmaşi. (Despre Veniamin citeşte şi notiţile de la No. 35).

66. *Inscripţia de la cĭuşmeaua cea veche din ograda sfinteĭ M-tirĭ Neamţu, de lîngă biserica sf. Gheorghe, care cĭuşme s'a înoit cu alte nume şi cheltuelĭ.*

† „Această ciuşme s'aŭ făcut în zilele prea Blagocistivu-
„luĭ singur stăpînitoruluĭ Mareluĭ Domn şi împărat a toată
„Rusia *Nicolae Pavlovicĭ,* iprocĭ şi cîrma bisericiĭ Moldoviĭ (era)
„Preaosfinţitul Mitropolit chirio-chir, Veniamin Costache. Prin
„osîrdia prea Cuviosuluĭ Arhimandrit şi stareţ Sfintelor M-tirĭ
„Neamţuluĭ şi Seculuĭ chir Dometian şi cu ajutorul patioţilor
„Anul 1830 Martie 20".

Aicea pe acest loc din vechimea cea maĭ depărtată a fost o cĭuşme bună - cu apă din loc centralizată.—

La anul 1813 aŭ prefăcut'o Panaite şi cu Petrache Cazimir cu toată cheltueala luĭ Iordache Balş. (No. 11) După 17 anĭ s'a reparat cu ajutorul patrioţilor (66), ĭară la 1874 cu ajutorul Duhovniculuĭ Evstafie Popescu (No. 16), (Vezĭ No. 46), (No. 53).

67. *Inscripţia Monumentuluĭ Ana Botez.*

† „Copiliţa numărase abia 18 verĭ,
„Abia lumea-ĭ arătase ale vieţiĭ dulcĭ plăcerĭ.
„S'a trecut ca meteorul repede peste pămînt,
„Risipindu-se ca norul la suflarea unuĭ vînt.
„Suflet candid, vis ferice, înger oare te-aĭ făcut?
„Pentru ce te-aĭ dus de aicea, unde toate le-aĭ avut?
„Cînd pe a cerurilor cale, moartea crudă te trecea
„Lacrimile mumeĭ tale, Dumnezeŭ nu le vedea?
„Cel puţin, o Doamne sfinte bunule judecător,
„La a mumeĭ rugăminte te arată îndurător.
„Fă ca'n sferile-ţĭ devine, ea să intre'n dreapta ta...
„Şi în oarele *senine, s'o admire maĭca sa*".

„Soltana Botez"

„Născută la 20 Marte 1861, din părinţiĭ Lupu Botez, de-
„ces la 2 Aprilie 1866 în etate de 51 anĭ şi Ana Botez năs-
„cută Ghiţescu, spre a eterniza memoria fiiceĭ sale răpită de
„moarte la 22 Septem. 1878. Amărîta şi neconsolata sa mamă
„a ridicat acest Monument Sepulcral la anul 1881, prin sculp-
„torul C. Storc din Bucureştĭ".

„Sub această piatră reposează Ecaterina N. Stamati, năs-„cută Lupu Botez la 15 Ianuarie 1849. Decedată după o lun-„gă suferinţă in Viena la 3 Octomvri 1887 Lăsind *patru copiĭ* „*din prima eĭ căsătorie*".

„De copilă înstrăinată, de căminul mameĭ tale
„Pare ca-ĭ fost destinată la dureri.... zile de jale
„Şi cînd oara fericită aĭ crezut că a sunat
„Tu aĭ fost maĭ crud lovită, mult amar aĭ maĭ gustat!
„Aĭ trecut prin astă lume, şi'n ceĭ maĭ frumoşi anĭ
„Ne-aĭ lăsat.... pe-atale urme plîng copiiĭ tăĭ orfanĭ!
„Suferinţa-ĭ alinată în profundul tăŭ mormînt,
„Şi tu rămîĭ neuĭtată de aĭ tăĭ de pe pămînt!..
„O lumină nu să stînge, aminteşte 'n acel loc
„Ca o mamă *veşnic plînge, doĭ copiĭ fără noroc.*

„Aicĭ sunt depuse osemintele luĭ *Lupu Botez* născut la „14 Octombrie 1814, *decedat la 2 Aprilie 1866*".

Să se ştie că acest monument s'aŭ făcut şi s'aŭ prefăcut în două rîndurĭ pe acest gropnic 1) de *Storc* din Bucureştĭ cu un preţ aproximativ de 30,000 leĭ peste tot: cu cripta, cu marmora cu monumentu, cu transportu şi cu marmora de *Ferana*.

2). De *Placa* din Iaşĭ s'a adaus a doua parte, anume: Patru bucăţĭ de marmoră neagră de *Belgica* (privazurĭ), şi Cartea de marmoră albă de *Ferara* din Italia, sepatu, adusu, şi aşezatu peste tot 2700 leĭ—acest din urmă la 1890. Octom 18 pe gropnicul Cucoaneĭ Catinca decedată la 1889, (vezĭ şi No. 54).

68. *Roata de măsurat pămîntul.*—Aicĭ la noĭ în Mănăstire eraŭ roate de măsurat pămîntul p. e: ogoară, lanurĭ, fănaţurĭ, răzăşiĭ, moşiĭ şi orĭ ce felĭ de pămînt, orĭ-care ar fi fost forma.

Origina roatelor aicĭ aŭ fost foarte veche, spun bătrîniĭ că aicĭ în M-rea Neamţu sînt roate de cînd s'a izvodit M-rea aceasta. Tot bătrîniĭ spun că roata este măsura cea maĭ veche Moldovenească—rămasă—ca instrument de măsurat de la Moldoveniĭ ceĭ vechĭ.

Roata se face pe stînjinĭ orĭ pe prăjinĭ avea butuc subţire, obadă lată şi subţire—cu două orĭ treĭ spiţe. Inginerul (ţaran saŭ călugăr) lua roata şi doĭ oamenĭ, baga fusu orĭ osia fix în butuc, şi mergînd amîndoĭ alăturea, roata se învîrte între eĭ—în mînele lor prin două manile —fără ca să se frece osia în palme deoare-ce se învîrte prin manile. La o schiţă—jos era legat un şumuiag de fîn. Să număra călcăturile roţiĭ pe şumuiagul care trece pe la ochĭ. O învîrtitură să număra o prăjină: saŭ un stînjin după cum era făcută roata. Prăjina era de treĭ stînjinĭ saŭ 24 palme domneştĭ; opt zecĭ de călcăturĭ da falcea. Acest sistem vechĭ aŭ trăit mulţĭ anĭ în M-rea Neamtu. La 1900 Maĭ 5 am fost la odae şi părintele Naftanail

Stroescu—mi-aŭ arătat sfărămăturí din acea roată. Sunt 40 de anĭ maĭ mult de cînd părinţiĭ nu maĭ măsoară pămîntul cu roata, adică de la 1859 încoace. Alţiĭ măsura cu lanţu cu cîrceĭ, alţiĭ cu funia care strînge, alţiĭ cu prăjina care arunca, alţiĭ alt-fel. Roata este măsura moldovenească cea maĭ veche şi maĭ dreaptă, ea nu poate face sărituri, greşurĭ, cîrceĭ, laţurĭ ; cu ea se măsoară înălţimile ca şi adîncimile, ea treee rîpa, şanţul ca şi pîrăul.

Despre falce, pogon, jug, otgon, vezĭ fondu religionar, A Pumnu-Cernăuţi 1865. pag. 64.

69. *Podu Victor pe Maghernițǎ lîngǎ M-re.*—La anul *1805*, Victor (Călugăr) din M-rea Neamţu aŭ dat M-riĭ 30—50 galbenĭ de s'aŭ făcut *acest pod mare de piatră boltit.* Maĭ înain e aicea era pod de lemn, se strica adesea. Altă dată înadins lasa podul stricat, orĭ'l strica înadins, la vre-o rezmeriţă, pentru că atuncĭ—rîul Maghernţa ave apă multă, era repede şi era periculos de trecut. Pe urmă s'aŭ instrăinat părăile şi s'a micşurat apa. De la acest călugăr titor se zice *„Podul luĭ Victor"* *(vezĭ inscripţia 70).*

70. *Podul Victor de la Branişte la izvorul Maiceĭ Domnuluĭ.*
Monahul Victor aŭ dat M-reĭ 30—50. galbenĭ de aŭ tăet dealul (pe curmeziş) la Branişte, aŭ zidit malul, aŭ făcut podul de piatră la cişme la 1805 sub Stareţul Dosofteiŭ; s'a înoit sub Stareţul Demetian, de atuncĭ să zice podul Victor de la Branişte; se maĭ zice şi pogorul mare (de la săpătura dealuluĭ), tot aice este şi izvorul Maĭceĭ Domnuluĭ de la Branişte (vezĭ No. 69).

Maĭ înainte umbla drumul de la pogorul cel mic, pe unde fusese odată de demult „podul Fodor" (pod mare de piatră peste mal şi Nemţişor, care pod lega drumul între cetatea din grajdurĭ cu cetatea de pe Timuş, pe unde este acum coverca veche (desfiinţată) Podul Victor s'aŭ prefăcut din noŭ la 1837, în Stăreţia Stareţuluĭ Mardarie pentru că podu avea maĭ înainte pripor şi adesea orĭ se întîmpla de se rîpea caiĭ orĭ nu putea urca dealul.

Hagi Gheorghe a dat 604 leĭ cu care s'a început a săpa dealu şi drumul pe curmeziş—cu aceasta s'aŭ făcut dealu maĭ trăgănat—şi drumu maĭ bun (vezĭ pomelnicu cel mare fila 226 din dos).

Familiea Racoviţă a dat 500 leĭ ajutor la podu luĭ Victor (vezĭ pomelnicu fila 231. şi inscripţia No. 30).

Arhiereul Narcis Creţulescu

DĂRI de SAMA

Poezii de Maria Mavrodin.—Cu o prefață de N. Iorga (Editura aocietății „Neamul Romînesc“ 1909. Prețul 75 bani).

Domnul N. Iorga a tipărit într'un frumos volum poeziile Mariei Mavrodin, scriitoare necunoscută pănă la publicarea articolului domnului Eugeniŭ Revent, din revista Frăția Romînească No. 13, intitulat „O poetă necunoscută“, cînd pentru întăia oară domnia-sa atrage atenția publicului asupra talentului acestei tinere scriitoare, publicînd versuri din vr'o 13 poezii. In urmă aŭ apărut cîte-va din aceste poezii, în întregime, publicate în Neamul Romînesc, Arhiva, Foaia Interesantă din Orăștie și Calendarul Neamului Romînesc. Incontestabil că domnul N. Iorga a făcut un bine literaturii romîne, publicînd în volum poeziile Mariei Mavrodin. Sunt printre ele bucăți ce pot rivaliza cu producțiile literare a celor mai talentate dintre scriitoarele noastre.

Pe lîngă simțire duioasă vom găsi și cugetare adîncă, îmbinare măestrită a unui adevărat talent.

Reproducem in treacăt cîte-va versuri, ca cititorii să-și poată face o idee de frumuseța lor. Din poezia *„Zădărnicie“* (pag. 59), răsunet al unui scepticism dureros, citām strofele de la sfîrșit.

In dulci acorduri făurești
Comoara ta de visuri,
Cum undele șirag se scurg
Și-un vers duios într'un amurg,
Și-atît de dragă-i lumea ta :
Ți-ai pus tot sufletul în ea.

Și migălești pe-a cărții file
Cătînd cu grijă adevărul ;
Un fir de iarbă 'ntr'un pustiŭ
Și'n buruenĭ un fir de grîŭ,
E munca ta cea fără spor,
Sărmane om rătăcitor!“

Un vălmășag, și-atîta tot,
Stăpînitor cîte-un neghiob,
In cale-al îndoelii spin
Și trist al patimii suspin,
Iar visul cel atît de sfînt,
Un bulgăr rece de pămînt.

Iubirea de neam găsește răsunet in sufletul ei simțitor și visul nostru al tuturora il întrupează în versuri de o energie neobicĭnuită: *Un vis* (pag. 61).

Pornise freamăt de la munte,
Și codrii se cutremuraŭ;
Iar Dunărea-și grăbise mersul
Și-a sale valuri clocoteaŭ

Căci șoapta lină 'ntăi sfioasă,
Răzbind prin culmile cărunte,
Se prefăcuse'n zvon năprasnic,
Cătră apus croindu-și punte.

Şi Tisa, valurĭ rîdicîndu-şĭ,
Zăgaz puternic de apărare,
Vestise Nistruluĭ izbîndă,
Şi-a fraţilor eliberare.

Iar noĭ stăpînĭ în casa noastră
Stăpînĭ pe holdele-auriĭ,
Nu 'ntîmpinăm străinĭ în cale
Şi nicĭ nevoile pustiĭ.

O horă mare se'ncinsese
In jurul mîndrilor Carpaţĭ.
Ce-şĭ scuturaŭ în vuet lanţul,
De-atîta vreme 'ncătuşaţĭ.

Căcĭ prigonirile nedrepte
Şi 'nstrăinarea vrăjmăşască
Fugiaŭ gonite 'n spre hotare
La glas de horă strămoşască.

Increzătoare în vremĭ maĭ bune, mîngîĭe durerea celor o-bidĭţi şi 'nstrăinaţĭ: *Cu vremea* (pag. 65).

Ţi-aŭ părăginit moşie
Şi ţi-aŭ înspinat ogorul,
Dar priveşte 'n zărĭ albastre
Vulturiĭ cum işĭ ĭaŭ zborul!

Nu-ĭ răbda tu multă vreme
Să rămîĭ străin în ţară:
De-aĭ scăldat-o cu al tăŭ singe,
Ţi-a veni dreptatea ĭară!

Tot atît de frumoase sunt şi poeziile: *In versurĭ*, *Din Vremurĭ*, *Erĭ şi Azĭ*, *Măngăere*, *Unde eştĭ*, *Nu mă îndemna*. *Sfîrşit*, *Lacrimĭ*, *O Doamne*, *Plîns*, *Vîntule*, *Dorul*, *Vino*, *Ţie*, *Moarte*, *Către tine*, *Prietinilor meĭ*. Volumul cuprinde 49 poeziĭ. La sfîrşit o poezie a d-luĭ Eugeniŭ Revent dedicată autoareĭ.

Fără îndoĭală că se găsesc şi versurĭ neizbutite, maĭ ales în poeziile începătoare, din care unele ar fi putut chiar să lipsască, fiind departe şi ca fond şi ca formă, de cele scrise maĭ tărziŭ.

Probabil că în unele locurĭ s'aŭ strecurat şi cîteva greşelĭ de tipar, care schimbă înţelesul versuluĭ; astfel în poezia; *Prieteneĭ* (pag. 54).

De-a pururĭ tihnă are *bietul*

saŭ în *Erĭ şi Azĭ* (pag. 49)

La *ursite mĭ* staŭ de vorbă.

precum şi 'n alte poeziĭ.

Puţine date cunoaştem asupra vieţiĭ aceste poete, din cele publicate. Născută în Roman, Maria Mavrodin a fost studentă a Facultăţii de Litere din Iaşĭ şi a murit în 1906.

Incheem recenzia aceasta cu cîte-va rîndurĭ luate din articolul citat al d-luĭ E. Revent:

„Temperament simţitor, fire gingaşă, suflet blajin, cu blîndeţa întipărită pe faţă, avea ascuns în peptul eĭ germenul peiriĭ. Iubia mult freamătul frunzelor de plop, pe care l'a cîntat în multe poeziĭ: de-ar avea macar atîta noroc acum după moarte, să'ĭ străjuĭască mormîntul copacul, care ĭ-a fost atît de drag".

Recenzent

Sărbătorirea d-luĭ A. D. Xenzpol

In urma succesuluĭ strălucit obţinut de d-l Xenopol, la cea maĭ înaltă instituţiune culturală din Paris, Collège de France, unde în urma celorlalte succese obţinute la Sorbona asupra teorieĭ istorieĭ—a fost chemat ca să ţină opt lecţiunĭ

asupra Romînilor—profesorii universitari din Iaşi aŭ voit să sărbătorească pe ilustrul lor coleg printr-un mare banchet la care să ieie parte membrii corpului didactic de toate gradele, societăţile culturale şi reprezentanţii preseĭ.

In acest scop s'a constituit un comitet compus din d-niĭ Dr. G. Bogdan rectorul Universităţiĭ, Dr. Dragomir Hurmuzescu profesor la Facultatea de Ştiinţĭ şi Th. T. Burada preşedintele societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ, care aŭ organizat banchetul în ziua de 4 Fevr. orele 8 sara, în marele salon al otelului Traian din Iaşĭ. La acest banchet aŭ luat parte 85 persoane din care 35 profesorĭ universitarĭ.

Dintre numeroasele discursurĭ şi toaste închinate, reproducem pe acele ale membrilor societăţiĭ noastre care le-aŭ rostit la acest banchet, şi anume :

Cuvîntarea d lnĭ Th. T. Burada

„Istoriografule neîntrecut, tu pentru prima dată ne-aĭ dat o istorie complectă a neamuluĭ romînesc, care constitue o glorie pentru noĭ romîniĭ ; cu ea ţi-aĭ ridicat un monument falnic, slăvitule profesor.

„Viaţa ta a fost şi este o muncă rodnică şi neîntreruptă. Glasul tăŭ resunat-a nu numaĭ în universităţile noastre, în societăţile noastre ştiinţifice, literare şi culturale, ci şi în afară de marginile ţăriĭ, la Sorbona şi la Collège de France din Paris, capitala lumiĭ. Tu eştĭ cel întăĭ romîn care aĭ călcat pragul acestor focare intelectuale ale Parisuluĭ. Impresiunile cele maĭ frumoase le-aĭ lăsat acolo.

„Prin lecţiunile tale asupra istorieĭ întreguluĭ neam romînesc aĭ entusiasmat populaţiunea intelectuală a Parisuluĭ. Prin lecţiunile tale ne-aĭ înălţat şi ne-aĭ lăsat o pagină frumoasă în istoria lumiĭ.

„Numele tăŭ străluci-va peste veacurĭ, şi fi-va înscris în cartea nemurireĭ!

„In numele societăţiĭ ştiinţifice şi literare „Arhiva“, la care tu aĭ lucrat atîta şi aĭ contribuit prin scrierĭ la susţinerea eĭ, închin acest pahar în sănătatea ta, în sănătatea celuĭ maĭ mare istoriograf al neamuluĭ romînesc“.

* * *

Sonetul d-lui Gh. V. Botez-Gordon.

SONET

Cum piscu 'ncununat de albul zăpezilor scînteetoare
Domină' ntinsurile zăreĭ din înălţimĭ de taine'ncinse,
Tot ast fel fruntea ta, Maestre, albind în culmĭ luminătoare
Domină inimile noastre de drag şi admirare prinse—

O viaţă-aĭ îndrumat în ţară atîtea minţĭ spre înălţare,
I-aĭ dat atîtea generaţiĭ de inimĭ marĭ.—oştĭ neînvinse—
Şi'nsetoşat ca să-ĭ daĭ sprijin şi s'o înalţĭ peste hotare,
Te-aĭ dus—Apostol al lumineĭ—şi's negurile azĭ desprinse...

Cinstire ţie, strălucite; cu cinste neamul te primeşte;
Răbojul vremilor de astă-zĭ te-a însemnat spre neuitare,
Spre a rosti şi altor vremurĭ de un fiu bun, de un fiu mare.

Poporul ce'şĭ cinsteşte fiiĭ, pe sine însu-şĭ se cinsteşte—
Şi vrednic eştĭ de-un neam ce'n truda-ĭ maĭ ştie încă să tresalte.
Şi mîndru fiĭ că azĭ spre tine bat inimĭ marĭ şi minţĭ înalte.

* * *

Cuvîntarea d-luĭ Dimitrie G. Longinescu

Ilustre maestre, iubite Cucoane Alecule, stimaţĭ comesenĭ!

„Cu suflet curat şi entuziasmaţĭ de gloria dobîndită, ne-am întrunit spre a sărbători pe cel maĭ ilustru fiŭ de azi al neamuluĭ. Gloria dobîndită de dînsul, e gloria neamuluĭ şi nu putem fi de cit entuziasmaţĭ şi mîndri că e dintre şi printre noĭ.

„De la Vodă Cuza, care, prin marea luĭ personalitate, planează deasupra tuturora, cel maĭ ilustru fiŭ a fost Mihaĭ Kogălniceanu, D-ta, ilustre maestre, ocupĭ locul imediat.

Treĭ marĭ personalităţĭ luminează gloria Germanieĭ moderne: Impăratul Wilhelm, Bismark şi Momsen. Treĭ sunt şi mariĭ fiiĭ aĭ neamuluĭ şi ĭ-am numit.

„E un mare merit acesta şi ţi se cuvine, pentru că prin munca de toate zilele aĭ arătat şi imortalizat Romînimeĭ gloriosul eĭ trecut, aĭ întărit convingerea lumeĭ culte despre origina noastră latină şi ai dovedit, pînă la evidenţă, drepturile istorice ale neamuluĭ nostru asupra pămîntuluĭ locuit de romînĭ.

„Ultimele succese îţĭ universalizează şi'ţĭ maĭ inobilează gloria pentru că aĭ făcut ca lumina ştiinţeĭ romîne să străluceească în cel maĭ ilustru şi autorizat centru al ştiinţeĭ de astă-zĭ.

„Dacă Kogălniceanu, cu vorba luĭ convingătoare şi nemărginitul său talent, în congresul de la Berlin, a apărat cauza şi drepturile Romînieĭ, răşluită în urma unuĭ complot internaţional, fără a avea norocul să convingă pe înţăleptiĭ diplomaţĭ despre dreptatea cauzeĭ, D-ta, în ştiinţă, aĭ aparat cauza şi drepturile romînimeĭ şi, maĭ norocos de cît el, ţi-aĭ văzut munca incoronată de succes, căcĭ teoriile D-tale ĭubite maestre, aŭ fost consacrate de ştiinţă.

„Teoria lui Roessler, Istoria Romînilor, Principiile fundamentale ale Istorieĭ ţi-aŭ deschis drumul glorieĭ neperitoare şi ţi-aŭ înălţat piedestalul recunoştinţeĭ de vecĭ a neamuluĭ. Cu cinste aĭ calcat pe acest drum, cu glorie şi plin de laurĭ îl parcurgĭ.

„Să trăeştĭ pentru cinstea neamuluĭ din care facĭ parte şi pentru mîndria noastră, a celor ce te sărbătorim".

A. D. A.

CRONICĂ

Filologia slavică la Universitatea din Iaşi. — Conform nouluĭ regulament al Facultăţiĭ de Litere de la Universitatea din Iaşĭ, fie-care din cele patru ramurĭ ale Facultăţiĭ (filosofie, filologie modernă, filologie clasică, istorie) cuprind cîte maĭ multe secţiunĭ.

Ast-fel ramura istorică cuprinde secţiunile: istoria veche şi istoria Romînilor; ramura filologieĭ moderne cuprinde secţiunile: filologia romînă, filologia franceză, filologia germană.

La fie-care din aceste ramurĭ se prevăd obiecte principale (obligatoare la întreaga ramură) şi obiecte secundare (obligatoare numaĭ la anumite secţiunĭ din ramurĭ). Filologia slavică este ca obiect secundar la istoria Romînilor şi filologia romînă, şi cu drept cuvînt, căcĭ cursurile de slavoneşte nu pot prezinta nicĭ un interes pentru celelalte secţiunĭ ale celor două ramurĭ.

Iată acuma ce s-a întîmplat.

Titularul catedreĭ de Slavistică a abuzat de titlul pe care se pare că-l poartă catedra sa, şi în loc să predee *numaĭ* paleoslovenică, după cum prevede regulamentul, el a inceput a preda în acelaş timp, şi sub pretext de lucrărĭ seminariale, şi un curs de sîrbească modernă.

Studenţiĭ de la filologia romînă şi Istoria Romînilor văzîndu-se ast-fel împovoraţĭ cu un curs a căruĭ inutilitate se vede cît de colo, aŭ refuzat de a maĭ lua parte la cursurile de Slavistică, schimbîndu-şĭ pur şi simplu specialitatea uniĭ trecînd la filologĭa franceză, alţiĭ la istoria veche. Profesorul de Slavistică, speriat de falimentul catedreĭ sale, a adus cazul înaintea consiliuluĭ şi profesoriĭ facultăţiĭ, alarmaţĭ, aŭ luat decizia ca cursurile de slavistică să fie obligătoare pentru întreaga ramură filologeiĭ moderne şi istorieĭ, anunţînd în acelaş timp pe studenţĭ că se va interveni la ministru pentru modificarea regulamentuluĭ în acest sens. Această decizie este însă absolut nedreaptă, căcĭ, dacă este vorba de *lucrărĭ seminariale*, apoĭ acestea trebue să fie strict în legătură cu limba paleoslovenică,—interpretărĭ din textele vechĭ slave, în special din textele slavo-romîne ; ĭar dacă este vorba de o limbă *modernă*, apoĭ va conveni orĭ-cine că sînt atîtea altele cu mult maĭ importante decît sîrbeasca.

Dacă profesoriĭ vor persista în idеĭa de a interveni la ministru pentru a se modifica regulamentul facultăţiĭ spre a rîdica cursul de slavistică la rangul de obiect principal, şi dacă ministrul va aproba, rezultatul va fi că studenţiĭ care se vor înscrie de-acuma înainte la litere, se vor înscri numaĭ la filosofie.

De la Filologie la Medicină.

Filologul englez Rudolf Hoerule a avut onoarea de a decifra şi publica manuscrisele medicale ale Asieĭ Centrale.

Acest studiu a făcut pe autor să treacă de la filologie la *medicină*. Intr-un volum recent (Osteology or the bones of the human body, Studies in the medicine of ancient India, Part I). Hoerule începe prin a defini cele două marĭ şcolĭ carĭ stăpînesc toată ştiinţa medicală a Indieĭ, aceĭa de Atreya (Caraka) şi aceĭa de Suşrata, arătînd cronologia lor cel puţin relativă şi operele lor esenţiale. Studiază apoĭ în mod critic textele osteologice ale celor două şcolĭ.

Critica europeană găseşte că lucrarea luĭ Hoerule e eminentă. X.

Pentru orĭ-ce priveşte redacţia şi administraţia, a se adresa d-luĭ A. D. Atanasiu, profesor, Iaşi

---

re—trad. de I. Răduț. 23, Grazia Deledda—Valurile vieții, nuvele—trad. din italienește de Izabela Sadoveanu. 24, Mumuleanu, Hrisoverghi, Cucĭureanu—Scrierĭ alese. 25, Colonel H. S. Olcott—Catehismul Bisericeĭ Buddhiste de Miază-zi trad. de Gr. Goilav. 26, Alphons Daudet—Niverneza, trad. de I. Bărseanul. 27, Louis Jacolliot—In țara Fachirilor, trad. de N. Pandelea.

G. V. Botez-Gordon. Samariteanca, traducere în versurĭ, după Edmond Rostand, Iașĭ, Pr. 1 leŭ.

Econom Stavrofor Melete Răutu. Monografia eclesiastică a jud. Vîlcea. Rîmnic-Vîlcea Pr. 1 l. 50 b.

Reviste din Iași

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcțiunea d-luĭ *A. D. Atanasiu,* pictor și profesor, Iașĭ, (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belșugul, Director Dr. Jocu.

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Indrumarea, revistă pentru politică, literatură, știință, apare odată pe lună. Redacția și administrația, Iașĭ, str. Ștefan cel Mare 9 ; abonamentul 5 leĭ pe an.

Revista absolvenților școalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iașĭ, abonament 6 leĭ pe an.

Viața Romînească. Directorĭ : C. Stere și Dr. I. Cantacuzino. Redacția și administrația, str. Golia. Abon. 18 l.

Medalia Unireĭ Principatelor

Cu prilejul sărbătorireĭ de 50 anĭ dela Unirea Principatelor, 24 Ianuarie 1909, pentru a perpetua amintirea acesteĭ zile şi a Mareluĭ Domnitor Cuza-Vodă, care a întrupat Unirea, un comitet din Iaşĭ a hotărît a se bate medalia comemorativă populară care să cuprindă:

a) *pe verso*: Chipul primuluĭ Domnitor peste ambele ţărĭ surorĭ, cu inscripţia **„CUZA-VODĂ * 1820 † 1873“.**

b) *reverso*: O alegorie reprezentînd generaţia trecută două fete, ţările surorĭ, dîndu-şĭ mîna: în fund curge **Milcovul**, deasupra căruĭa resare soarele pe a căror raze se află inscripţiunea: **„Iubire, Pace şi Unire“;** generaţia de azĭ reprezentată printr'o femeĭe care încunună cu mîna dreaptă simbolurile Moldoveĭ şi Munteniei.—Sus inscripţiunea **„In amintirea a 50-a aniversăr e Unireĭ Principatelor“.**

De desubt: 1859—5/24 Ianuarie—1909.

Această medalie, în amintirea zileĭ celeĭ maĭ sfinte din istoria neamuluĭ romînesc, ar trebui să nu lipsească nicĭ unuĭ locuitor al ţăriĭ romîneştĭ.

A se adresa „Administraţieĭ Medalieĭ Unirea Principatelor“ str. Carp 3, Iaşĭ.

Tipografia H. Goldner, Strada Primărieĭ No. 17.—Iaşĭ

ANUL XX. **Aprilie, 1909** **No. 4.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢII ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

DIN IAŞI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orĭce priveşte redacţia şi administraţia, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iaşi.*

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

1909

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢEI ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

ABONAMENTUL:

Ediţia de lux, 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.
Ediţia de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuţĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem şi cîte-va colecţiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonaţĭ, spre a nu ne expune la corespondenţe şi cheltuelĭ, sînt cu stăruinţă rugaţĭ să bine-voiască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iaşĭ.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

Bibliografii.

Riria. Cînturĭ şi poeme. Tip. Iliescu-Grosu Iaşĭ.

M. Strajan. Nerina (un episod din viaţa poetuluĭ Leopardi Nuvelă după Paul Heyse). Craiova, 1909, Preţul 30 banĭ.

M. Strajan. Legătura între filozofie şi ştiinţele experimentale. I. Inţelesul filozofieĭ; II Problema puteriĭ de viaţă ca hotar între filozofie şi ştiinţă. Bucureştĭ, tipografia „L'Indépendance Roumaine“. Preţul 50 banĭ.

N. Rădulescu-Niger. Magistraţiĭ noştrĭ, roman. Bucureştĭ Niţeanu

In escelentul Institut de arte grafice „*Minerva*“ aŭ apărut următoarele volume:

Sever Cavaler de Zotta. Vasile Lupu, dramă istorică în 3 acte şi în versurĭ. Bucureştĭ, Minerva, Pr. 2 leĭ.

C. G. Costa-Foru. Industria auruluĭ în ţările Romîne. Atelierele Socec, Bucureştĭ, 1909, Pr. 25 banĭ.

C. Graur. „Factorul cel noŭ“ înainte şi după rescoale, Galaţĭ 1909, Pr. 50 b.

Octavian Goga. Ne chiamă pămîntul, poeziĭ, 1909, Pr. 2 leĭ.

Al. Odobescu. Opere complete vol. III, 1909, 360 pag. Pr. 1 l. 50 b.

Caton Teodorian. Sîngele Solovenilor, roman, 250 pag. Pr. 1.50.

A. Vlăduţă. Poeziĭ, 288 pag. Pr. 2 leĭ.

C. Silvan. Valea Albă, roman istoric, 1476, (358 p.) Pr. 1.50.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE
DIN IAȘI

Anul XX. No. 4 Aprilie 1909

Care e origina ideilor de timp, spațiu și cauzalitate?

Oare există aievea timp, spațiŭ și o lege universală a legătureĭ dintre cauze și efecte? Saŭ acestea sunt, cum zicea Kant, numaĭ forme ale simțurilor și inteligențeĭ noastre, după modelul cărora ea plăzmuește forma exterioară a fenomenelor lumeĭ fizice? Această întrebare e tot așa de paradoxală și surprinzătoare pentru modul comun de vedere ca și întrebarea despre o existență obiectivă, în afară de creerul nostru a sunetelor, colorilor, căldureĭ, răceleĭ și altor însușirĭ fizice și chimice ale lucrurilor, despre carĭ însă știința ne-a dovedit că nu există decît în noĭ înșine.

Subiectivizmul escluziv al ideilor de timp, spațiŭ și cauzalitate este fundamentul idealizmuluĭ unilateral al scoaleĭ kantiane. Precum spiritualizmul mediaval, întărit în veacul al 17 prin teoria dualistă a luĭ Cartasiu, împarte lumea în două, în lumea materială, vizibilă și peritoare, și în lumea nevăzută, nevizibilă și nemuritoare a spiritelor; așa idealizmul kantian o împarte în lumea fizică, pururea schimbătoare și posibilă de cunoscut, a *fenomenelor*, și în lumea metafizică saŭ ideală și eternă a ființeĭ în sine saŭ a *numenelor*, care nu poate fi obiect al științeĭ. Fenomenele lumeĭ fizice, originea, prefacerile și schimbările lor, le putem observa și cunoaște, le putem explica și calcula cu preciziune, pentrucă ele se nasc și se schimbă după legea universală a cauzalitățiĭ, în timp și spațiŭ, carĭ sunt forme ale simțurilor și inteligențiĭ noastre și pe carĭ se întemeiază științele matematice și fizice. Insă ceĭace există sub forma de fenomene a corpurilor organice și neorganice, „ființa în sine“ nu o putem cunoaște, pentru că ea există în afară de numitele forme subiective și apriori...

ale inteligenţeĭ, şi prin urmare nu e accesibilă lor; nu e supusă legilor natureĭ saŭ a lumeĭ materiale. Pentru aceĭa Kant priveşte formele de timp şi spaţiŭ ale simţurilor, şi cauzalitatea împreună cu celelalte unsprezece categoriĭ ele inteligenţeĭ, ca marginĭ ale ştiinţeĭ omeneştĭ, peste care nu se poate trece; şi neagă astfel posibilitatea orĭcăreĭ cunoaşterĭ a lumeĭ ideale, a lucruluĭ în sine, a cauzelor primare saŭ a puterilor fundamentale ale natureĭ, la carĭ se reduc, în ultima linie, toate fenomenele eĭ.

Idealizmul kantian pune astfel un zid nepătruns între cognoscibil şi incognoscibil, neagă posibilitatea metafiziceĭ saŭ a ştiinţeĭ transcendentale. Schopenhauer află o poartă prin care putem străbate în această cetate altfel imposibilă de cucerit: aceasta e conştiinţa ce avem despre noĭ înşine, despre fiinţa noastră lăuntrică. Fundamentul fiinţeĭ noastre şi cauza primară a tuturor fenomenelor vieţiĭ este *voinţa de a trăi*, manifestată în lumea organică ca putere de viaţă. Această putere o cunoaştem, de şi numaĭ în parte, în mod nemijlocit prin simţul lăuntric saŭ prin conştiinţa despre noĭ înşine. Şi pe temeĭul analogieĭ noastre cu celelalte fiinţe şi cu puterile fundamentale ale natureĭ, carĭ ţin de domeniul lumeĭ transcendente, putem avea şi despre aceasta o cunoştinţă, deşi numaĭ mijlocită, parţială şi necompletă. Astfel Schopenhauer, în contra vederiĭ luĭ Kant, a putut înfiinţa o nouă metafizică.

Dar şi în această nouă sistemă filozofică, afară de fondul natureĭ şi de cauzele primare ale fenomenelor, carĭ numaĭ prin analogie cu noĭ înşine le putem cunoaşte, rămîne încă un întreg cerc de fenomene ale vieţiĭ omeneştĭ, despre cari, după teoria luĭ Schopenhauer, niciodată nu vom putea cîştiga o cunoştinţă deplină, pentru că ele fiind efecte taĭnice ale vieţiĭ omeneştĭ, manifestată aicĭ ca magnetizm animalic, nu aŭ legătură cauzală între sine, nu sunt despărţite prin distanţe de timp şi spaţiŭ, prin urmare nu cad sub simţurile noastre din afară, şi astfel nu pot forma obiectul observaţiuniĭ şi experienţeĭ. Acestea sunt fenomenele psichice anormale, carĭ formează obiectul aşa ziseĭ *ştiinţe oculte*, cum sunt visurile fatidice, presimţirea, telepatia saŭ vederea în departare, magia saŭ acţiunea la distanţă, arătarea spiritelor, şi toate fenomenele somnambulizmuluĭ şi hipnotizmuluĭ înrudite cu visul.

Schopenhauer, în tratatul săŭ „Ueber Geistersehen und

was damit zusammenhängt", expune o hipoteză proprie a sa despre „organul visurilor" şi al tuturor fenomenelor înrudite cu visurile. Prin pătrunderea sa şi prin o mulţime de exemple luate d n experienţă şi din literatura asupra acestor fapte misterioase, d nsul aruncă multă lumină asupra lor. Insă, după ce lămureşte procesul fiziologic al acestor fenomene, ajungînd la izvorul lor metafizic, care este „voinţa" saŭ „lucrul în sine", declară că o cunoştinţă exactă despre ele, ca despre fenomenele fizice şi cele fiziologice normale, niciodată nu vom putea avea; pentrucă aceste fapte psihice, anormale, ţin de altă ordine a lucrurilor, în care legile natureĭ nu maĭ aŭ valoare, şi în care, prin urmare, timpul şi spaţiul nu maĭ despart pe indivizĭ, şi izolarea acestora, întemeiată pe numitele forme ale simţurilor exterioare, nu maĭ poate pune piedicĭ neînvinse comunicăriĭ cugetărilor şi influenţeĭ nemijlocite a simţimintelor şi voinţeĭ. Pe această cale, cu totul deosebită de calea cauzalităţeĭ fizice, adecă prin influenţa voinţeĭ ridicate la un grad maĭ pre sus de puterea şi priceperea individuluĭ, se produc fapte şi schimbărĭ, carĭ nu se maĭ pot explica după legea legătureĭ dintre cauze şi efecte, tocmaĭ pentrucă această legătură, aşa cum o înţălegem noĭ, lipseşte între ele.

Pentru aceĭa Schopenhauer consideră telepatia [1]) şi magia, saŭ vederea şi acţiunea prin farmece în departare, ca probe evidente şi constatărĭ faptice ale teorieĭ luĭ Kant despre idealitatea timpuluĭ, spaţiuluĭ şi cauzalităţiĭ, şi ale teorieĭ sale despre voinţă ca fond al natureĭ. Şi magnetizmul animalic, privit din punctul de vedere filozofic, îl consideră ca cea maĭ bogată de urmărĭ din toate descoperirile făcute pănă astăzĭ; deşi el ne prezintă maĭ multe enigme decît poate să le deslege. „El este în adevăr metafizica practică, cum defineşte Baco de Verulam magia; el este pănă la un punct metafizica experimentală, pentrucă el înlătură primile, şi cele maĭ generale legĭ ale natureĭ; şi prin aceasta el face cu putinţă ceĭa ce a *priori* se crede imposibil" [2]).

***

Dar oare timpul, spaţiul şi cauzalitatea sunt, în adevăr, numaĭ forme ale inteligenţeĭ? Nu se găsesc ele în inteligenţă pentrucă există maĭ întăiŭ în natură, în care şi fiinţa noa-

---

1) Filozoful nostru zice *deuteroscopie* saŭ *a doua vedere*, pentrucă terminul *telepatie* a fost format maĭ tîrziŭ, după moartea luĭ.

2) Parerga v. I. ed II, p. 285.

stră îşĭ are rădăcina? Şi dacă ele nu există aĭevea în lumea din afară, cum ne putem explica existenţa lor în noĭ înşine?

Astăzĭ nicĭ înşişĭ eleviĭ luĭ Kant şi Schopenhauer nu maĭ susţin apriorizmul absolut al formelor inteligenţeĭ. Unul din punctele de căpetenie, prin cari Ed. de Hartman, cel maĭ cunoscut din urmaşiĭ luĭ Schopenhauer, se deosebeşte de dînsul, este înlăturarea subiectivizmuluĭ escluziv al numitelor ideĭ, şi esplicarea materieĭ ca o masă de atomĭ dinamicĭ. Nu ştiŭ, dacă maĭ e cineva, care să nu recunoască, împreună cu H. Spencer, că spaţiul, timpul şi cauzalitatea sunt, în adevăr înăscute inteligenţeĭ, însă nu ca noţiunĭ formate, ci ca dispoziţiunĭ fiziologice, moştenite dela generaţiunile anterioare şi dezvoltate prin impresiunile primite din afară şi prin reacţiunea organizmuluĭ în contra acestor impresiunĭ.

Insuşirile reale ale lucrurilor, din ale căror impresiunĭ s'aŭ născut şi s'aŭ format pe încetul, începînd de la primele organizme animalice, în curs de milioane de anĭ, şi căror corespund ideile zise apriorice, sunt mişcarea pentru timp, întinderea pentru spaţiŭ şi evoluţiunea succesivă a fenomenelor, pentru principiul cauzalităţiĭ. Noţiunile corespunzătoare acestor însuşirĭ se nasc prin o continuă repetiţiune a impresiunilor ce fac ele asupra organelor simţireĭ, maĭ ales a văzuluĭ şi pipăituluĭ care este temelia cunoştinţelor noastre despre realitatea lumiĭ din afară. Spaţiul, timpul şi cauzalitatea nu sunt decît noţiunîle abstracte ale 'ntinderiĭ, mişcăriĭ şi succesiuniĭ lucrurilor. Ele se nasc pe încetul şi în acelaş timp.

H. Spencer susţine, că ideĭa de timp se naşte înaintea ideiĭ de spaţiŭ. J. M. Guyau, din contra, după o minuţioasă analiză psichologică în tratatul săŭ „La génèse du temps“ zice că ideĭa de spaţiu e anterioară celeĭ de timp. Maĭ de grabă cred că are dreptate Schopenhauer, cînd zice, că un lucru nu poate fi reprezentat saŭ închipuit numaĭ în timp saŭ numaĭ în spaţiŭ, ci în amîndouă de odată [1]. Tot astfel raţionează şi A. de Fouillée în critica ce face cărţiĭ luĭ Guyau „La génèse du temps“ şi în a sa „Les idées-forcées“. In orĭ ce caz, originea lor e în mediul încunjurător. H. Spencer pune, ce e drept, întrebarea, dacă există un spaţiŭ şi un timp absolut, ca forme şi condiţiunĭ ale existenţeĭ abstracte, ale căror reprezentaţiunĭ să fie timpul şi spaţiul din mintea noastră?

---

1) Die Welt als Wille..., I, 10 şi 531 ed. III. Parerga I, 109 ed. II, Die Abhadlung vom Grunde, § 18.

şi zice că asemenĭ întrebărĭ nu pot avea răspuns [1]. Cred că un răspuns e posibil, şi el nu poate fi decît negativ, chiar făcînd abstracţiune de vechia hipoteză, devenită azĭ adevăr ştiinţific, că golul nu există nicăirĭ. Dacă timpul, spaţiul şi cauzalitatea sunt noţiunĭ abstrase din observarea mişcăriĭ, întinderiĭ şi evoluţiunĭ succesive a lucrurilor, însuşirĭ ale substanţeĭ existente în afară de inteligenţă şi independente de ea, urmează de sine că, lipsind organul intelectual, trebue să lipsească şi ideile născute într'însul, ca forme esenţiale şi propriĭ ale activităţiĭ luĭ saŭ ale inteligenţeĭ.

Atît întrebarea luĭ Spencer despre existenţa unuĭ spaţiŭ şi a unuĭ timp absolut, cît şi afirmarea acelora cari susţin că spaţiul şi timpul aŭ şi o existenţă de sine, ca forme ale lucrurilor, vine din lipsa uneĭ lămurite deosebirĭ între aceste noţiunĭ şi între însuşirile reale ale lucrurilor, din care ele sunt abstrase. Această deosebire pare a o fi înţeles Kant, cînd zice în „Dialectica transcedentală", că nu însuşĭ timpul trece, ci fenomenele trec într'însul. Şi fără temeiŭ consideră Schopenhauer aceasta ca o greşală a luĭ Kant. Ca să probeze această greşală, el aduce următoarele argumente: „Chiar dacă toate lucrurile, în cer şi pre pămînt, ar sta deodată în loc, timpul tot şi-ar continua cursul, şi cînd natura şi-ar lua iarăşĭ mersul, noĭ am întreba cu drept cuvînt, cît timp a trecut de cînd ea intrase în repaus. Dacă n'ar fi aşa, ar trebui ca, împreună cu orologiul, să stea şi timpul" [2].

Timpul stă, în adevăr, nemişcat, pentru că el e numaĭ o formă a inteligenţiĭ, numaĭ o noţiune de lungime fără început şi sfîrşit, noţiunea noastră despre vecie. Iar cind întrebăm cît a durat repausul saŭ mersul orologiuluĭ, înţelegem, nu timpul care ar fi curs atuncĭ, ci o parte a timpuluĭ nemărginit saŭ a veciei, care nu poate trece, partea din lungimea nemărginită a vecieĭ, căreia iĭ corespunde durata repausuluĭ saŭ mişcăriĭ, înţelegem ceea ce Newton numeşte „timpul relativ", ca măsură a durateĭ mişcăriĭ, ca oră, zi, lună, an, spre deosebire de „timpul absolut", care e fără început şi fără sfîrşit. Şi această măsură a durateĭ repausuluĭ o putem înţelege iarăşĭ numaĭ din comparaţiunea cu mersul altor oroloage saŭ altor lucrurĭ. Tot aşa prin noţiunea de spaţiŭ înţelegem, după

---

1) H. Spencer, Les premiers principes ed. VIII p. 144; trad. Fr. Cazalles.

2) A. Schopenhauer, Parerga I, 108 ed. II.

deosebire făcută de Newton „spaţiul absolut", spaţiul gol şi fără marginĭ, şi „spaţiul relativ", ca măsură a întinderiĭ lucrurilor, în lungime, lăţime şi înălţime saŭ adîncime.

Orĭ cît de aspră şi fără cruţare e polemica luĭ Schopenhauer în contra luĭ Rosenkranz, Noak, Reichlin-Maldegg şi a altora, carĭ după Kant căutară să deduea noţiunile de spaţiŭ, timp şi cauzalitate din observaţiunea relaţiunilor de lîngă şi după olaltă a lucrărilor, astăzĭ această vedere a devenit generală.

O bună critică a apriorizmuluĭ absolut am cetit şi în opera destre Schopenhauer a d-ruluĭ Möbius [1]). Pentru dezlegarea dilemeĭ dintre sensualizm, care susţine, că lumea din afară există cu toate însuşirile eĭ aşa cum o vedem, şi între idealizmul unilateral, pentru care lumea este întreagă o creaţiune a inteligenţiĭ noastre, dr. Möbius admite, împreună cu Trendelenburg, şi o a treia posibilitate. „Fiind că corpul nostru — zice dînsul, — stă din aceleaşĭ elemente ca şi celelalte părţĭ ale sistemuluĭ cosmic, trebue să domnească în spiritul nostru aceleaşĭ legĭ ca şi în întregul cosmic.... Partea trebue să se potrivească întreguluĭ, şi facultatea noastră de cugetare nu poate fi fundamental deosebită de lumea a căreĭ parte este. Cea maĭ scurtă reflexiune arată, că subt această presupunere se limpezeşte confuziunea ; pe cînd orĭ ce altă presupunere duce la o mulţime de contrazicerĭ şi de mistere".

Dr. Möbius ne indrumează la deosebirea ce trebue s'o facem între ideile apriorice şi între însuşirile obiective ale lucrurilor, din care sunt abstrase ; dar nu o desluşeşte de ajuns. Pentru dînsul, ca pentru mulţĭ alţiĭ carĭ combat apriorizmul absolut, timpul şi spaţiul sunt, în adevăr, „noţiunĭ abstrase din experienţa", dar „aŭ şi o existenţă de sine stătătoare".

***

Un alt teorist, contrar atît *apriorizmuluĭ* Kantian cît şi *aposteriorizmuluĭ* materialiştilor şi *teoriilor intermediare* ale luĭ Spencer, Möbius ş. a. susţine că nimic nu ne sileşte a atribui formelor de timp şi spaţiŭ o existenţă anterioară vieţiĭ, şi a le considera „ca patrimoniul cu originea tăĭnuită a sufletuluĭ... Ele rezultă din faptul primitiv al ciocniriĭ dintre lume şi subiect, din primul contact între ele; ca scînteĭa din două cre-

1) Dr. I. P. Möbius, Ausgewählte Werke, IV Band, Schopenhauer, p. 152—154 ed, 1904.

menĭ cari nu o conţineaŭ... „Din contactul subiectuluĭ numaĭ cu el însuşĭ, primordial răsare forma de timp, ĭar din contactul cu restul lumeĭ răsare forma de spaţiŭ, la care se adaugă şi acea de timp"... „Aceste două forme sunt provocate înaintea tuturor celorlalte, ca să le poată face cu putinţă" [1]).

Cîte aserţiunĭ, atîtea neesactităţĭ. Insăşĭ vorbele „contactul subiectuluĭ cu sine însuşĭ" (autorul zice „cu el însuşĭ") cuprinde o contradicţiune. Ca să fie contact, trebue să eziste două elemente: un subiect saŭ o inteligenţă, şi un obiect saŭ un corp. Subiectul singur, izolat cu totul de lumea din afară. dacă ne-am putea închipui un asemenea subiect, ar avea poate un fel de conştiinţă vagă saŭ maĭ bine oarecare simţire de plăcere saŭ de durere, cum presupun uniĭ naturaliştĭ că aŭ plantele; dar n'ar putea avea nicĭ o conştiinţă despre lumea din afară, nicĭ chiar despre corpul săŭ. Prin urmare n'ar putea avea nicĭ ideia de timp. Nu e are nicĭ animalul neraţional decît o analogie a eĭ. El nu cunoaşte decît minutul de faţă, care e numaĭ un punct al timpuluĭ. El n'are conştiinţa trecutuluĭ şi viitoruluĭ, care completează această idee. Cu atît maĭ puţin ar avea-o un subiect izolat de lume; dacă ar fi

1) I. Petrovicĭ, Paralelismul psicho-fizic, p. 85—89 ş. a.. Pe această teorie despre geneza timpuluĭ şi spaţiuluĭ vrea autorul să întemeĭeze o nouă doctrină filozofică, numită *paralelism* între corp şi suflet, saŭ între lumea materială, în care trăim, şi lumea ideală, care trăeşte în noĭ. Amîndouă aceste lumĭ îşĭ aŭ izvorul lor în fiinţa saŭ lucrul în sine, care e în afară de timp şi spaţiŭ şi despre care, prin urmare, nu putem şti nimic decît atîta că există; pentru că noĭ nu putem şti decît ceĭace există în timp ca fenomenele vieţiĭ sufleteştĭ, şi ceĭace există în timp şi spaţiŭ ca fenomene ale lumeĭ materiale.

Aşa dar, după teoria d-luĭ Petrovicĭ, am avea uu *monism*, din care răsare un *dualism*, adecă lumea ideală a sufletuluĭ şi lumea materială. Intre aceste două lumĭ, cu toate că se află un *paralelism* perfect, care ne aduce aminte de *ocazionalismul* luĭ Malebranche şi Geulincx din viacul al 17, există isolarea cea maĭ desăvîrşită. Nicĭ macar vre-o înrîurire cauzală răzleaţă, dar mi-te o intercalare a lanţuluĭ cauzalităţeĭ în mijlocul lanţuluĭ celuialalt. Fiecare îşĭ urmează calea separată, potrivindu-se numaĭ cu drumul celuialalt. Atît fenomenele fizice cît şi cele spirituale trebue să-şĭ urmărească explicarea în propriul lor teren. De aci urmează două ştiinţe speciale pentru fiecare din ele; *fisiologia* pentru manifestările corporale, şi *psichologia* pentru cele psihice. Aceste două ştiinţe, deşi paralele, vor rămînea cu totul independente. (Op. citat p. 88—89). Cu toate acestea, «pentru practica vieţiĭ», autorul găseşte necesară şi o ştiinţă intermediară, care să arăte paralelismul celoralalte două; aceasta e *Psihologia fisiologică* saŭ *Psiho-fisiologica*, al căreĭ început l-a făcut Gall cu scoala sa, prin localizările funcţiunilor cerebrale.

posibil. Apoĭ nu poate exista, niciĭ nu se poate închipui macar timp fără spaţiŭ, şi vice-versa, ele se nasc şi există împreună; şi se nasc pe încetul şi foarte tîrziŭ. In seria evoluţieĭ animalice de abia omul e în stare a-şĭ forma ideile abstracte de timp şi spaţiŭ. Şi chiar în om ele se nasc în urma multor şi feluritelor percepţiunĭ, din care se formează pe rînd toate noţiunile. Iar acelea care pot da naştere formelor de timp şi spaţiŭ, sunt repeţitele percepţiunĭ ale mişcăreĭ, ale trecerii de la un loc la altul saŭ de la o stare la alta, şi repeţitele percepţiunĭ de forme saŭ suprafeţe ale corpurilor. Toate celelalte însuşirĭ, cari „provoacă" nouluĭ născut la intrarea sa în lume, conştinţa de sine şi de lumea din jurul săŭ, împreună cu formele intelectuale cari formează cadrul acesteĭ lumĭ, toate acele însuşirĭ, zic, precum lumina, răceala, căldura, rezistenţa şi altele, sunt numaĭ subiective, şi se reduc, în ultima analiză, la mişcare şi întindere, singurile însuşirĭ ale lumeĭ din afară cari nu atîrnă de inteligenţa şi simţurile noastre

***

Un bun început de dezlegarea acesteĭ probleme ne dă V. Conta, în „Fundamentele metafiziceĭ" şi în alte lucrărĭ ale sale. Dar el se opreşte la mijlocul drumuluĭ, şi rămîne tot la vechia părere, că spaţiul şi timpul, ca şi materia, există şi în afară de inteligenţă. Ideia de spaţiŭ zice Conta, se naşte din impresiunile vizuale. Insă această geneză e posibilă numaĭ prin comparaţiune, cînd vedem cel'puţin două obiecte deosebite, saŭ un obiect mărginit, a căruĭ întindere s'o putem compara cu altele saŭ cu golul din jurul luĭ. Cînd am vedea d. e. pentru întăia oară ceriul deasupra noastră, fără stele, fără soare, fără cel maĭ mic nor; n'am avea decît impresiunea nelămurită de lumină, ca şi aceea care o avem închizînd aproape ochiĭ şi primind numaĭ printre pleoape impresiunile lumineĭ. Această sîngură impresiune nu ne-ar putea da ideĭa de spaţiŭ, dacă n'am avea-o dinainte... „Corpul simţit are între însuşirile sale forma. Dacă el dispare lăsînd locul gol, forma singură rămîne (în minte). Toate formele posibile constituesc spaţiul... El este posibilitatea de a „simţi un corp"... Timpul este forma mişcăreĭ corpuluĭ simţit. Cînd corpul nu se mişcă, nu maĭ simţim mişcarea, dar ne rămîne în minte posibilitatea mişcăriĭ" [1]).

1) V. Conta, Fundam. metafiziceĭ,. p. 141.

Dacă Conta ar fi continuat analiza şi ar fi deosebit ideile de timp şi spaţiŭ, ca forme goale ale inteligenţeĭ, de cătră mişcare şi întindere din cari se nasc, ne-ar fi dat o adevărată teorie despre geneza spaţiuluĭ şi timpuluĭ. D'ar el le confundă şi conchide că spaţiul şi timpul există, aĭevea şi în lumea din afară [1].

* * *

In contra aserţiunii că formele de timp şi spaţiŭ sunt derivate din percepţiunea mişcării şi întinderiĭ, singurile însuşirĭ obiective ale lucrurilor, se pot face maĭ multe obiecţiunĭ. Prima este că, dacă admitem mişcarea şi întinderea ca însuşirĭ ale substanţeĭ, urmează să admitem şi spaţiul şi timpul ca de sine existente, pentrucă mişcarea şi întinderea numaĭ în aceste forme e posibilă, cu care adeseorĭ se socotesc ca identice. Şi atuncĭ recădem în materializm.

Că am reveni la materializm n'ar fi o obiecţiune de valoare ştiinţifică, dacă în materializm ar fi adevărul. Dar greşala stă tocmaĭ în identificarea spaţiuluĭ şi a timpuluĭ cu întinderea şi mişcarea. Bine înţeles că mişcarea are o durată şi întinderea o formă hotărîtă pentru orĭce fenomen, şi numaĭ prin măsurarea mişcăriĭ şi intinderiĭ ne putem explica mersul natureĭ şi fenomenelor eĭ. Desăvârşita măestrie in făpturile naturiĭ după măsura şi ordinea hotărîtă, incepind de la frumoasa formă poligonală a unuĭ fulg de nea pănă la organizmul complicat al creeruluĭ omenesc, ne pun adese orĭ în uĭmire, şi ne esplică înţelesul vecheĭ maxime *ordo est anima rerum*. Intuiţiunea acestuĭ adevăr a făcut poate pe Pythagora, să considere numeriĭ, prin cari se măsură cu preciziune mişcarea şi întinderea lucrurilor, ca esenţa acestora. Asemenea şi în artă ca şi în natură, „ritmul este în timp ceea ce este in spaţiŭ *simetria*, adecă o împărţire egală în părţi corespunzătoare una alteia, întăĭŭ în părţĭ maĭ marĭ, cari ĭar se desfac în altele maĭ micĭ, subordinate acelora [2]). Aşa este d. e. în muzică şi în architectură. In muzică numaĭ combinaţiunea precisă a vibraţiunilor produce admirabila melodie şi armonie care, după teoria luĭ Schopenhauer, simbolizează, nu forma, ci însăşĭ esenţa lucrurilor şi a vieţiĭ. Pentru aceea zice dinsul, că teoria sa muzicală este o esplicare a filozofieĭ luĭ Pythagora despre numerĭ.

1) V. Conta Teoria fatalizmuluĭ, p. 100, ed. franceză.
2) Art. Schopenhauer, Die Welt als Wille, I, 516 ed. III.

Dar nicĭ durata mişcăriĭ, nicĭ forma întinderiĭ nu trebuesc confundate cu noţiunile de spaţiŭ şi timp, precum nicĭ legătura cauzală a fenomenelor cu principiul cauzalităţiĭ. Ca noţiunĭ saŭ ca intuiţiunĭ ele nu există decît în inteligenţă. O conştiinţă despre însuşirile reale ale existenţeĭ, corespunzătoare acestor noţiunĭ, cel puţin o conştiinţă ca despre însuşirĭ obiective, ale unuĭ lucru din afară, nu există, după priceperea noastră, decît într'un organ intelectual. Şi tocmaĭ aceastā conştiinţă o exprimă vorbele timp, spaţiŭ şi cauzalitate.

Altă obiecţiune, ce pare maĭ intemeiată, este următoarea. Insăşĭ întinderea şi durata saŭ succesiunea, zic partizaniĭ idealismuluĭ unilateral, sunt numaĭ intuîţiunĭ ale inteligenţeĭ, ĭar nu însuşirĭ ale fiinţeĭ în sine, care e una singură, fără inceput, fără sfîrşit şi fără marginĭ, Şi dacă noĭ iĭ atribuim mulţime, întindere, mişcare, succesiune, trecut şi viitor, e pentrucă noĭ nu o putem cunoaşte decît fragmentar, parte cu parte, pe rînd, ĭar nu odată în totalitatea eĭ, *sub specie aeternitatis*. Find că inteligenţa noastră e plăzmuită după măsura individualităţii noastre mărginite şi a scurteĭ noastre existenţe, căreia e destinată a-ĭ servi de conducătoare, şi care nu este decît un *accident*, saŭ un *mod al fiinţeĭ*, un *fenomen al voinţeĭ, universale*. Prin urmare, despre acea fiinţă, numită de Kant *lucru in sine*, de Spencer *putere*, de Schopenhauer *voinţă de a trăi*, şi pe care religiunile o îmbracă în forme simbolice, cu mintea noastră noĭ nu putem şti maĭ mult decît că ezistă.

Bine, putem răspunde, dar atuncĭ nu putem nicĭ afirma nicĭ nega fiinţeĭ universale intinderea, mişcarea şi evoluţiuuea. A nega insă existenţeĭ, pe care o cunoaştem, aceste insuşirĭ, ale căror noţiuuĭ le avem din atingerea organizmulut nostru cu ceeace există în afară de noĭ, însamnă a renunţa la facultatea noastră de a cunoaşte şi a judeca. Şi dacă am voi să renunţăm la facultatea noastră de a judeca şi a conchide, ar trebui să ne indoim şi de facultatea noastră de a simţi, de a vedea şi a pipăi ; ceea ce este imposibil. Tot aşa de imposibil este de a ne îndoi de legile fuudamentale ale cugetăriĭ, saŭ de a nega că a=a, ca 2+2=4, că 3 nu este 4, că orĭce lucru, orĭce fenomen trebue să aibă o cauză, şi orĭce judecată o bază reală. Formele şi condiţiunile intuiţiuniĭ şi cunoaşteriĭ, ca şi legile fundamentale ale cugetăriĭ, cari constituesc raţiunea, îşĭ aŭ originea şi rădăcina în fiinţa noastră, in voinţa de a trăi, care e şi fondul întregeĭ naturĭ.

Şi maĭ puţin valabil pentru aprioritatea absolută a timpuluĭ este un alt argument al luĭ Schopenhauer. Dacă timpul ar avea o existenţă de sine, zice dînsul, ar fi trebuit să se intîmple până acum tot ce se va maĭ întîmpla încă şi ce e posibil să se întîmple, pentru că prezentul are în urma sa un trecut nemărginit. Acest raţionament, privit de un tînăr doctor în filozofie al nostru ca cel maĭ tare argument al luĭ Schopenhauer pentru subiectivitatea absolută a timpuluĭ, este o *contradictio in adjecto*. Pentru că, dacă s'ar fi întîmplat până acum tot ce va trebui şi ce e posibil să se maĭ întîmple, atuncĭ timpul n'ar fi nemărginit. Nemărginirea timpuluĭ, luat în senz general saŭ absolut în care e identic cu veşnicia, se inţelege nu numaĭ în trecut, ci şi în viitor. Apoĭ aceĭaşĭ nemărginire o are şi mişcarea, care nu e tot una cu timpul, şi aceiaşĭ nemărginire o are voinţa saŭ fiinţa universală, a căreĭ însuşire fundamentală, cum o simţim in noĭ înşine, e mişcarea prin care se manifestă toate fenomenele eĭ, cîte aŭ fost, sunt şi vor fi.

***

Schopenhauer face luĭ Spinoza imputarea că a confundat intinderea cu noţiunea întinderiĭ, saŭ materia cu cugetarea, *substantia extensa* cu *substantia cogitans*, privindu-le ca unul şi acelaşĭ lucru şi neatîrnat de subiectul cugetător [1]. Dînsul face tot asemenea: confundă întinderea, mişcarea şi evoluţiunea cu noţiunile de spaţiŭ, timp şi cauzalitate; cu deosebire că el le atribue numaĭ subiectuluĭ cunoscător, numaĭ inteligenţeĭ. Argumentele sale pentru aprioritatea absolută a acestor ideĭ, învederează în mod convingător şi indiscutabil, numaĭ inneitatea predispoziţiunilor fisiologice pentru aceste noţiunĭ, nu şi orîginea lor. Şi cînd Schopenhauer zice, că părţile timpuluĭ şi spaţiuluĭ se hotărăsc şi se condiţionează unele pe altele, că d. e. 4 e determinat prin $2+2$ saŭ 2×2, că suprafaţa unuĭ paralelogram e determinată prin înălţimea îmmulţită cu baza saŭ cu lăţimea luĭ ; această hotărîre şi condiţionare se înţelege numaĭ despre întindere şi mişcare, ĭar nu şi despre noţiunile lor corelative, nu şi despre timp şi spaţiŭ, carĭ sunt mărimĭ continue şi carĭ, nefiind nimic în sine însele, neexistînd decît în inteligenţa noastră, ca forme ale eĭ, nu pot avea nicĭ

1) Schop., Parerga I² p. 8 şi urm. e. II.

o înrîurire unul asupra altuĭa, precum nicĭ asupra lucrurilor din afară. Cînd zicem că timpul vindecă durerea, că el preface şi mistue toate lucrurile, că Chronos mănîncă pe fiiĭ săĭ, acestea sunt numaĭ ficţiunĭ ale minţiĭ saŭ metafore, prin carĭ înţelegem schimbarea şi evoluţiunea lucrurilor.

***

Aşa dar formele zise apriorice ale inteligenţiĭ, avîndu'şĭ originea ce e drept în energia sufletească, însă deşteptată prin impresiunile lumeĭ din afară fără carĭ ele n'ar exista, aŭ o aprioritate numaĭ relativă. Prin urmare, ele nu sunt un zid nepătruns, care ar despărţi lumea materială de cea ideală saŭ metafizică, pentru a căreĭ cunoaştere ele ar fi astfel o pĭedică neînvinsă. Din contra, ele sunt tot atîtea puterĭ, saŭ maĭ bine, forme ale puteriĭ intelectuale, prin cari putem pătrunde tot maĭ adînc în cunoaşterea universuluĭ ce ne încunjoară. In adevăr, universul văzut prin această prismă a inteligenţiĭ este numaĭ o iluziune, este o adevărată creaţiune a minţiĭ noastre din impresiunile exterioare ce le primeşte ; dar aceasta e realitatea pentru noĭ.

Acest adevăr, la care duce deosebirea formelor inteligenţeĭ de către însuşirile substanţeĭ, din ale căror impresiunĭ sunt născute, e admirabil de bine expus în instructivul tratat „Iluziunea realistă“, a d-luĭ C. Atoniad. Atît percepţiunile simţuluĭ comun, zice dînsul, cît şi noţiunile generale ale ştiinţeĭ, şi substanţa saŭ „numenul“, pretins incognoscibil, al filozofieĭ idealiste, sunt condiţionate de conştiinţa noastră. Prin urmare ele nu există decît întrucît le cunoaştem, şi întru cît pot fi cunoscute, şi, vice-versa, tot ce există se poate cunoaşte ; numenul saŭ lucrul în sine este o chimeră Aceasta rezultă din analiza percepţiuniĭ. In percepţiunea orĭcăruĭ fenomen, afară de feluritele senzaţiunĭ carí o compun şi carĭ formează conţinutul eĭ, adică fenomenul saŭ lucrul perceput, deosebim încă lucrarea de a percepe. Asemenea, în fiecare simţimînt şi în fiecare act voliţional deosebim conţinutul, adecă lucrul simţit saŭ voit, şi lucrarea intelectuală saŭ conştinţa ce le însoţeşte şi fără care n'ar exista simţimîntul, nicĭ actul voliţional. Insemnătatea fundamentală în aceste fapte psihice este că conţinutul lor, care nu e decît cuprinsul sensaţiunilor noastre, îl socotim ca corp existent în afară de inteligen-

ţa noastră şi independent de ea, deşi existenţa luĭ e condiţionată de inteligenţă. In aceasta stă iluziunea [1].

Timpul, spaţiul şi legea cauzalităţiĭ, sunt formele inteligenţeĭ prin carĭ ea îşĭ împlineşte lucrarea sa şi ne produce conştiinţa despre lumea din afară cu diferitele eĭ însuşirĭ de soliditate, fluiditate şi stare gazoasă, de lumină şi colorí, de căldură şi răceală, de sunete, de mirosurĭ ş. a. carĭ toate nu există de cît în noĭ înşine, afară de mişcare şi întindere. Şi cînd zicem *mişcare* şi *întindere*, cari nu sunt decît însuşirĭ şi n'ar putea exista de sine, înţelegem *energie* saŭ, după indicaţiunea şi numirea dată de Schopenhauer, *voinţă,* care e substanţa şi există de sine neatîrnată de inteligenţă. O înţelegem pentru că o simţim în noĭ înşine, cum ne spune însuşĭ Schopenhauer.

Autorul „Iluziuneĭ realiste" nu vorbeşte în analiza percepţiuneĭ decît de inteligenţă, şi conştiinţă ĭar nu şi de formele apriorice ale inteligenţeĭ, carĭ sunt ramele şi tiparĭul fericuluĭ tabloŭ al creaţiuneĭ sale, de sigur pentru că le presupune cunoscute, şi de sine înţelese. Insă cum am văzut, ele sunt în general răŭ înţelese, şi pentru complectarea analizeĭ psihice din „Iluziunea realistă", trebuia adausă deosebirea încercată în studiul de faţă.

***

Spencer zice despre Kant, că el a văzut inneitatea formelor cunoaştereĭ şi cugetărîĭ, dar n'a putut înţelege adevărata lor origine, pentru că îĭ lipsia teoria evoluţiuneĭ, desvoltată in urmă pe temeĭul datelor ştiinţeĭ pozitive, în special a fiziologieĭ, întemeiată de I Müller pe la 1841; deşi Kant, în a sa „Istorie naturală a cerĭuluĭ", a desfăşurat hipoteza despre evoluţiunea nebuloaseĭ încă înainte de Laplace. Nu putem crede însă, că Schopenhauer n'a întrezărit cel puţin evoluţiunea de care vorbeşte Spencer, deoarece el încă de la 1813 a arătat originea omuluĭ întocmaĭ cum a arătat-o Darwin la 1870, şi se poate considera între înaintaşiĭ luĭ Darwin. E mirare însă, cum Schopenhauer a rămas inlănţuit în idealizmul unilateral al luĭ Kant. La aceasta de sigur a contribuit, în prima linie, temperamentul săŭ aplicat de a vedea maĭ mult partea cea rea decît cea bună a vieţiĭ şi a lumeĭ

---

1) Vezĭ «Iluziunea realistă» de C. Atoniade

în care trăim, cum şi tendinţa filozofilor materialiştĭ de a nega orĭce valoare morală universuluĭ. Această pornire sufletească a fost apoĭ mult nutrită prin influenţa filozofieĭ idealiste a luĭ Platone şi a filozofieĭ şi religiunilor Indieĭ.

Cu toate acestea, darwinizmul şi filozofia evoluţionistă de astăzĭ pot afla un înţeles de ajuns numaĭ în metafizica luĭ Schopenhauer, al căreĭ focular este scurtul săŭ tratat „Despre voinţa în natură". Sistema filozofică a luĭ Schopenhauer este pentru lumea morală ceea ce este pentru lumea fizică sistema astronomică a luĭ Copernic, complectată prin descoperirile ulterioare ale luĭ Newton, Galileĭ, Kepler şi altor savanţĭ până la A. Compte şi Darwin. Şi prin o esplicare maĭ conformă cu realitatea a idealizmuluĭ acesteĭ sisteme, ea n'ar pierde nimic din valoarea sa. Din contra, maĭ degrabă s'ar împlini atuncĭ profeţia autoruluĭ eĭ (Parerga I, 285 ed. II) despre o viitoare alianţă între filozofie şi ştiinţele naturale. Atuncĭ s'ar putea înţelege maĭ lesne multe fenomene misterioase ale vieţiĭ, s'ar înlătura misticizmul şi unele contradicţiunĭ, cari îngreuĭază înţelesul acesteĭ metafizicĭ, şi ea ar putea fi privită ca un compliment desăvîrşit al ştiinţeĭ din veacul al XIX.

M. Strajan

TEATUL IN MOLDOVA

(urmare)

STAGIUNEA TEATRALĂ 1851–1852

Inturnarea luĭ Millo din escursiunea artistică făcută în Ţara Românească.—Deschiderea stagiuneĭ teatruluĭ moldovenesc.—Reprezentaţia pieseĭ Shyllok de Shakespeare şi a luĭ Don Quichotte de la Manchea.—Intâia reprezentaţie a drameĭ istorice Mihul. de N. Istrati.—Cererea de a se strămuta reprezentaţiile trupeĭ moldoveneştĭ din teatrul dela Copoŭ la Teatrul vechiŭ.—Intâia reprezentaţie a pieseĭ Cucoana Chiriţa în provincie—Escursiunile trupeĭ ieşene în diferite provinciĭ din Moldova.—Scăderea entuziasmuluĭ publiculuĭ ieşan pentru teatrul francez din Iaşĭ.—Stagiunea opereĭ Italiene sub direcţia luĭ Victor Delmary.—Programul trupeĭ şi a operilor ce aŭ a se reprezenta.—Dările de samă despre reprezentarea operilor Lombarziĭ, Il giuramento, Barbierul de Sevilla şi Roberto il Diavolo.—Entuziasmul publicului pentru operele reprezentate.

Teatru moldovenesc continuă şi în această stagiune, sub direcţia lui Mateĭ Millo. După cum vedem, din cele relatate atît de *Gazeta de Moldavia*, cît şi din foaia „*Zimbru*“ [1]), din cari reesă că Millo a sosit la 19 Oct. în Iaşĭ din Ţara Romînească, unde a făcut o călătorie artistică şi a săcerat aplausurĭ meritate, avînt succes pe lîngă Millo şi actoriĭ Luchian şi d-ra Gabriela, în piesele *Hornariĭ*, *Tuzu calicu, Doĭ morţĭ viĭ, Ceĭ doĭ urşĭ*, etc. Tot de acolo vedem că Vasile Alexandri, promite pentru acea stagiune un noŭ repertor, mănos de piese originale, menit a înavuţi scena naţională ; până cînd însă aceste vor putea fi puse în scenă, spre a nu se întîrzia timpul, Directorul Millo, promite a începe reprezentaţiile cu alte piese din cele maĭ alese.

Deschiderea stagiuneĭ teatruluĭ naţional se face în 28 Octombre 1851, reprezentîndu-se piesa *Doĭ morţĭ viĭ*, vodevil de V. Alexandri, şi *Nişte săcăturĭ,* comedie localizată.

Apoĭ reprezentaţiile urmează regulat. Din piesele jucate enumerăm următoarele.

In 1 Noembrie 1851 se joacă *Tuzul Calicul*, vodevil în 2 acte de M. Millo, şi *Piatra din casă*, vodevil de V. Alexandri.

---

[1]) «Gazeta de Moldavia» No. 84 din 22 Oct. 1851 şi Gazeta «Zimbru» din 25 Oct. acelaş an.

In 4 Noemvrie aceiaşi lună, *Baba Hîrca* de M. Millo şi *Fata Cojocarului*, comedie în 1 act, de D. Miclescu.

Joi 10 Noembrie, *Cucoana Kiriţa* şi *Herşcu Buccengiu*, canţonetă, ambele de V. Alexandri.

In 18 ale aceleiaşi luni, *Gelatul saŭ bravo de Veneţia*, dramă în 5 acte şi mai multe tablouri, tradusă de A. Vasiliu.

In 20 Noembrie, se joacă comedia originală *Fata zgîrcitului*, de I. Sion.

In 25 Noembrie s'a jucat *Veneţiana, saŭ calăul secret de Veneţia*, la care aŭ luat parte actorii: Poni, Bosie, Apostolu, Luchian. Zaharia, Teodorini, Neculescu, Constantinescu, Stefanachi, D-na Teodorini, D-rele Gabriela, Zinca, Ionescu, (Afişul acestei reprezentaţii se află la biblioteca Academiei Române).

In 2 Dec. găsim că se joacă piesa: *Otrăvitorul saŭ Doctorul Gherman*, de d-nii Teulescu şi M. Millo.

Asemenea la 9 Dec. se joacă vestita dramă *Shyllok* de Shakespeare, tradusă de A. Vasiliu, sub titlul de *Jidovul saŭ Sînctul de sînge*. Despre această reprezentaţiune găsim o dare de samă mai pre larg în *Gazeta de Moldavia* No. 101 din 20 Dec. 1851, pe care o reproducem în întregime, părîndu-ni se destul de interesantă, atît în ce priveşte însufleţirea publicului pentru teatrul romînesc, cît şi pentru sfaturile ce le dă actorilor de a lua de model pe actorii francezi şi pe cei italieni.

Iată darea de samă de care vorbim:

„Dacă *Teatrul* pretutindene în ţările civilizate să numără între institutuile publice folositoare, el are la noi o misie mai importantă, căci pe lîngă buna petrecere şi ţintirea morală, limba noastră, insă în cariera dramatică, are ocazion sistematic a să forma şi a să înavuţi, de aceïa pururea am usat pe antreprenorii acestei lucrări grele şi pe autorii saŭ traducătorii pieselor ce şi de publicul nostru cu recunoştinţă s'aŭ preţuit, mai ales cînd alegerea compunerilor aŭ fost nemerită, şi cînd actorii, însufleţiţi de a lor artă, s'aŭ identificat cu rolul lor, prin sentiment şi prin un studiŭ aplicat Comedia, ca mai uşoară, este felul mai nemerit prin care să poată răspunde la această chemare iar dramele serioase, ca unele ce cer mari talente şi studii adînci, nu le pot gïuca cu nemerire de cît cu toată deplinătatea putincïoasă. Căci nu este de agïuns a şti rolul *bine de rost*, ce cu tot sentimentul a să pune bine în poziţia şi caracterul persoanei ce să figurează, şi a să folosi de favorabila ocazie ce avem acuma de a lua drept model pe actorii franţeji şi acei italieni şi a studia a lor geste, a lor atitudini şi arta declamaţii... Reprezentaţia dramei a renumitului autor englez *Săcspir* intitulată: *Neguţitorul de Veneţia* (*Sînctul de sînge*), ni-aŭ dat alaltăeri o prubă despre gradul artei şi a talentului actorilor noştri, nu mai puţin a traducătorului din limba franţeză D. Vasiliu.

D. Poni, aŭ înţeles rolul săŭ de neguţitor evreŭ, şi cu

toată greutatea luĭ, l'aŭ reprezentat spre mulţămirea publică D-niĭ *Bonciu* şi *Apostolu* şi D-nele *Teodorina* şi *Gabriela,* aŭ secundat după putinţă disvălirea acestuĭ episod înfiorător. Costĭumurile şi decoraţiile eraŭ conforme cu epoha şi locul ĭar publicul aŭ încurajat pe artiştĭ cu rechemarea lor pe scenă. Nădăjduim că direcţia să va îngriji de al mulţămi şi pe viitoriŭ, prin piese noă şi bine alese".

Asemene maĭ găsim că în sara de 23 Dec. acel an, s'a dat o reprezentaţie în beneficiul actoruluĭ *Teodoru*, jucîndu-se o dramă-comedie, intitulată: *Invrăjbirea fraţilor*, prelucrată şi localizată după o piesă franţuzască de A Vasiliu, „care a strămutat scena în Moldova, în epoha în care costiumurile orientale de oari cari datinĭ se socoteaŭ naţionale". *Gazeta de Moldova* [1]), din care luăm această notiţă, adauge, că asupra acestor moravurĭ „generaţia de astăzĭ protestează, maĭ ales asupra punctuluĭ învrăjbireĭ între fraţiĭ Moldovenĭ". In total însă piesa a plăcut mult, prin cîteva epizoade satiro-comice din epoca aceea, carĭ aŭ desfătat publicul foarte numeros, ce asista la acea reprezentaţie, şi care a aplaudat şi rechemat maĭ ales pe beneficient, ce juca un rol de vechĭŭ Moldovan din provincie.

Reprezentaţiile trupeĭ naţionale merseră şi ele regulat în cursul acesteĭ stagiunĭ. Printre piesele jucate de trupa moldovenească maĭ comice şi maĭ spectaculoase, care a produs publiculuĭ o distracţie din cele maĭ plăcute, a fost şi hazlia piesă *Don Quichotte de la Manche,* tradusă de A. Vasiliu, care s'a jucat pe la mijlocul luneĭ Martie 1852.

Iată şi darea de samă ce găsim în *Gazeta de Moldavia* No. 22 din 24 Martie 1852, despre această piesă:

„La teatrul naţional s'a reprezentat piesa *Don Kvosada de la Manha,* saŭ după cum îĭ zic francejiĭ „*Don Quichotte de la Manche*". Singurul titlu aŭ atras un public numeros la astă reprezentaţie spectaculoasă, în care între altele era anonsat că vor figura *Eapa Mîrţoagă* (Rosinantă) şi asinul *Şoriciul.* Nu vom zice nimică noŭ de vom lăuda ghibăcia şi espiegleria cu care D. Millo aŭ jucat pe Sanho-Panha scutierul faĭmos a cavaleruluĭ, carele ca şi domnul săŭ, să făcu drept proverbiŭ a oamenilor ridiculĭ, cum că în astă comedie *Don Kvosada,* avea maĭ mult bună-voinţă şi costĭum adevărat, de cît chemarea dramatică, nu e de mirat, ştiindusă ce talent şi practică consumată cere un asemenea rol. Scenile cele nenumerabile comice ce ocazionaŭ avanturile eroluĭ şi scutieruluĭ săŭ, proverbiile şi adevărurile înpungătoare a luĭ Sanho ce se credeaŭ aplicabile, danţul cel pitoresc al Andaluzelor, şi apoteozul din urmă aŭ desfătat pe publicul cel foarte numeros carile n'aŭ putut înfrîna a sale repetate şi sgomotoase Bravo!, chemînd pe conlucrătoriĭ principalĭ precum şi pe

---

1) No. 102 din 24 Decembrie 1851

d-niĭ Gatino regisorul şi pe Vasiliu traducătorul pieseĭ. Ertat fie-ni a adăugi o modestă laudă şi actorilor patrupezĭ cariĭ întăia oară aŭ debitat pe scena Dramatică, cu un succes şi aplaudărĭ de care uneorĭ nu se învrednicise aciĭ bipezĭ".

După aceasta s'a jucat în 6 Aprilie 1852, în beneficiul actoruluĭ *Apostolu*, piesa *Bufonul Prinţuluĭ*, comedie vodevil în două acte, tradusă de Alecu Vasiliu, iar cupletele făcute de I. Sion. La această reprezentaţie aŭ luat parte actoriĭ: Bonciu, Teodorini, Bălănescu, Poni, Manolachi, Zaharia, Panaite, Canari şi Frim; precum şi actriţele: Gabriela şi Merişasca. Tot atuncĭ s'a maĭ jucat şi *Strigoĭul*, vodevil într'un act de *Raleto*, cu actoriĭ: Millo, Apostolu, Zaharia şi Luchian, precum şi D-rele Gabriela şi Merişasca [1].

La 19 Aprilie acelaş an, găsim că se joacă piesa originală *Mihul*, dramă istorică în versurĭ, în treĭ acte, compusă de spatarul *Neculaĭ Istrati* [2]. Această pĭesă produce în public un efect cu totul deosebit, fiind o creaţiune nouă, neobicinuită pînă atuncĭ pe scena romînească, întrucît aducea în scenă, tipurile eroilor istoricĭ aĭ Moldoveĭ.

Cu toate că punerea în scenă a acesteĭ drame a lăsat în multe locurĭ de dorit, atît ca reprezentare a personajelor, cît şi ca costume, decorurĭ, etc şi cu toate că însăşĭ scrierea avea unele părţĭ cam lipsite de acţiune, publicul însă a primit-o cu multă bună voinţă, încît a cerut cu stăruinţă ca piesa să se maĭ repete după cum vedem în darea de samă publicată în *Gazeta de Moldavia* No. 29 din 22 Aprilie 1852, pe care o dăm aicĭ în tot cuprinsul eĭ:

„Mihul, nemuritoriŭ în istoria Moldoveĭ, după fapta eroică, ce sub Ştefan-Vodă, aŭ plinit la Baia asupra luĭ Mateas-Corvinus, cel mai mare rege a Ungariĭ, maĭ numără două perioade nouă, în care aŭ atras publica luare aminte; Unul, cînd în anul trecut, armatele criticeĭ aŭ fost deschis un resbel negru asupra versurilor albe ce aŭ descris a luĭ eroizm, şi al doilea period s'aŭ serbat alaltă-erĭ prin cea întăe reprezentaţie a drameĭ pe teatrul naţional. Noĭ nu pretindem a face recensia acesteĭ compunerĭ, declaraţia cea modestă a însăşĭ autoruluĭ, cuprinsă în prefaţa drameĭ, şi datoria a încuraja un product dramatic original întăia oară publicat în limba noastră, şi face al saluta din inimă, şi a dori să aibă imitatorĭ. Alte compunerĭ, de şi cu mult maĭ mare măestrie ţesute, nu vor întuneca meritul acestiea întăĭ născute, ce în astă privire va cuprinde purure un post onorabil în literatura noastră. Nu putem însă tăgădui că astă dramă, fiind menită numaĭ pentru cetire, ar fi trebuit pentru reprezentare a se modifica oarece în favorul acţiĭ, care pe la une locurĭ ear fi adaos o nouă vioşie. Asemene suget măreţ pentru a fi reprezentat, ar fi cerut tributul talen-

1). Afişul la biblioteca Academieĭ Romîne.
2). Această piesă a fost tipărită la Iaşĭ în anul 1850, la Tipografia *Buciumului Romîn*

tuluĭ şi ecsacteţa din partea actorilor, ĭar din partea direcţiĭ aplicarea tuturor mijloacelor, menite a produce iluzia care, ca prin magie să transporteze pe spectatorĭ în locul şi în epoca fapteĭ. Precum la uniĭ din ceĭ întăĭŭ smintita declaraţie denatură uneorĭ sensul şi frumuseţa versurilor, de asemene acea a doua a îngăduit displăcute anahronisme in costumurĭ, căcĭ afară de acel a luĭ Mihul în două întăĭ acte şi a Teliţeĭ, celelalte costume eraŭ de tot fantastice. *Gligorie*, D. Millo, *Şoltuzul*, D. Bosie şi *Mihul*, D. Poni, aŭ subţinut rolul lor, maĭ ales Mihul prin căldura joculuĭ şi a sale poze atletice, s'aŭ identificat cu prototipul săŭ.

Scena nopturnă a asaltuluĭ, ce Ştefan-Vodă face Băiĭ care o şi aprinde, şi în care eroul nostru figurează călare în mezul armaşilor săĭ, aŭ fost din cele maĭ frumoase, bine executate, şi de publicul entusiast, s'aŭ cerut de treĭ orĭ a se repeta. Toate expresiile măreţe şi patriotice, de care e drama mănoasă, s'aŭ apreţuit şi s'aŭ aplăudat cu înfocare. La închierea reprezentaţiĭ, actoriĭ s'aŭ rechemat în semn de încurajare şi pentru autorul aŭ sunat rostiriĭ mulţumitoare, ĭar reprezentarea drameĭ s'aŭ recerut a se repeta. Dorim a crede că a doua va fi maĭ conformă cu a eĭ sujet interesant şi glorios pentru istoria Patriiĭ."

Teatrul moldovenesc avea nevoe de maĭ mult studiu şi repetiţiĭ cu actoriĭ, şi fiind siliţĭ să le facă în localul opereĭ italiene.—Teatrul de la copoŭ, nu aveaŭ loc, fiind atît scena şi sala de repetiţiĭ ocupate pentru studiarea operelor şi maĭ cu samă a orchestreĭ, care lasă mult de dorit, întru cît nu dispuneaŭ de artiştĭ cu care să poată reprezenta o operă numaĭ cu una s'aŭ două repetiţiĭ. De aceia, Directoriĭ Victor Delmary şi comisul Mateĭ Millo, găsiră de cuviinţă ca să mute reprezentaţiile teatruluĭ Naţional din localul de la Copoŭ, în acela al Teatruluĭ vechiŭ, şi în acel scop se îndreptară la secretariatul de stat, cerînd printr'o suplică o asemene strămutare. Această cerere fu supusă aprobăreĭ Domnitoruluĭ, care a încuviinţat strămutarea, cu condiţiune însă, ca Direcţia să răspundă de orîce întîmplare relativ la soliditatea aceluĭ local.

Cu închierea acesteĭ aprobărĭ, găsim următoarea adresă semnată de Beizade Neculaĭ Suţu, către Directoriĭ Delmary şi Millo:

„Cinst. Dumilor sale Victor Delmari şi Comis Mateĭ Millo.

In urmarea propoziţieĭ ce mi s'aŭ făcut din partea Dv. pentru mutarea Teatruluĭ Naţional în localul vechiŭ, supuind prin anafora aceasta propoziţie Inălţimeĭ Sale, s'aŭ recomenduit sfatuluĭ Cărmuitor cu Inaltul apostil, în cuprindere : „Sfatul Nostru, i se recomendueşte cererea de faţă spre încuviinţare luîndusă cuvenita închizăşluire pentru soliditatea Teatruluĭ vechiŭ, prin înadinsă orînduită Comisie." O asemenea încuviinţare din partea sfatuluĭ primind-o prin adresa Secretaruluĭ de stat sub No. 1090, iscălitul cu cinste vă face cunoscut şi D voastră

cu adăugire că încît priveşte închizăşluirea despre soliditatea reparaţieĭ s'aŭ recomenduit Dipartamentuluĭ lucrărilor publice.

1852 Aprilie 22 *N. Şuţu„*

Totuşĭ reprezentaţiunile teatruluĭ naţional aŭ urmat înainte în Teatrul de la Copou, pînă ce s'aŭ sfîrşit reparaţiile necesare teatruluĭ vechiŭ.

La 8 Maĭ 1852, s'a jucat piesa *Inturnarea C-neĭ Kiriţeĭ* (Chiriţa în Provincie), vodevil original în 2 acte, de V. Alexandri. Despre această reprezentaţie iată ce găsim scris în darea de samă ce o face *Gaz ta de Moldavia* No. 35 din 12 Maĭ 1852.

„Sînt cîţi-va anĭ de cînd publicul teatral aŭ fost salutat întrarea *Cucoaneĭ Kiriţa în capitală.* De şi împrejurărĭ de familie, tuturorĭ cunoscute, aŭ fost nevoit'o a să înturna la moşie, dar patima înăscută de a figura în numărul reformatorilor ţinutuluĭ eĭ, aŭ adus'o în cîteva rînduri la Iaşi, unde se vede că aŭ ştiut a se întroduce în societăţile de modă, şi petrecînd toate clasele acestuĭ studiu interesant aŭ hotărît al şi aplica în provinţie. Cu această operaţie începe spectacolul : *Intrunirea C-nei Kiriţa*, vodevil original a D. V. Alexandri, reprezentat pe teatrul naţional în 8 Maĭ. Tendinţa autoruluĭ : *Ridendo castigat mores*, adică : „Prin deriderĭ a curăţi naravurile" este vrednică de laudă, şi fie astă lucrare, nu o picătură vărsată în mare . . . . Chiar sujetul l'aŭ nevoit a desvolta piesa prin nişte scene detailate, ce aiure s'ar părea triviale, care însă n'aŭ lipsit a produce între spectatorĭ îndelungată disfătare. Inturnarea Kiriţeĭ de la Iaşĭ pe moşia eĭ, în costum de amazonă, aducerea guvernoruluĭ Franţez pentru creşterea unuĭ fiŭ hăbăt, nădejdea familieĭ sale ce, dupre a eĭ ambiţie, avea a străluci între magnaţĭ, reformele casnice, stropşirea limbeĭ franţeze, traducînd frazele din cuvînt în cuvînt : *J'ai lavé la barille* (am spălat putina), etc. înfăţoşaŭ multe scene comice. Dregătoria ţinutală, care ea aŭ ştiut să capete pentru bărbatul eĭ ; întinsesă planurile sale de a voiaja în Europa şi la Paris !... şi monsiŭ *Sarl ĭ*, guvernorul, i adusesă acum şi paşaportul cu titlul pretendat de *Baroneasa Kiriţa*, cînd ocîrmuirea, prin al eĭ secret însărcinat, discoperind abuzurile nouluĭ diregatoriŭ, uneltite maĭ ales prin faimosul curcan ce l'aŭ vîndut ca prezent pentru sine, de 59 orĭ, l'aŭ scos din post cu ruşine, şi Cucoana Kiriţa, ca broasca, vrînd să ajungă pe boul, într'atît s'aŭ umflat pînă aŭ crăpat. Confidentul guvernuluĭ, nu numaĭ s'aŭ remunerat cu acel post ca şi cu o orfană înavuţită, ce Kiriţa păstra în casă pentru fiul eĭ. D. Millo (Kiriţa), Bosie (Leonaş) Luchian (Luluţa) maĭ ales, s'aŭ deosebit prin joc caracteristic şi aŭ plinit a lor sarcină, spre folosul reprezentaţiĭ, îndelung şi cu voişie aplaudate."

In timpul vereĭ prin luna Iunie, trupa moldovenească s'a împărţit în două părţĭ, dînd maĭ multe reprezentaţiĭ teatrale, o parte în oraşele de la poalele munţilor Carpaţĭ, altă parte în Bacău. Piesele ce s'aŭ jucat aŭ fost : *Piatra din casă*,

Doĭ ţaranĭ şi cinci cărlanĭ, *Nunta ţărănească*, *Creditorii*, şi o parte din *Baba Hîrca*, etc.

Orchestrul era compus dintr'un piano şi o violină.

O dare de samă despre aceste reprezentaţiunĭ găsim în *Gazeta de Moldavia* No. 53 din 14 Iulie 1852, în Foiletonul eĭ, sub titlu de *Cronica Teatrală*.

Credem nimerit a reproduce şi acea dare de samă, în întregimea eĭ. Iată-o:

„In ist timp în care plutim aice în atmosfera îngreueată de pulbere, cînd instanţiile obosite lasă în rapaos pănă şi cumpăna dreptăţiĭ, şi caută pe la ţară scapare de haosul trebilor, capitala, în privirea desfatărilor teatrale aŭ preschimbat rolul eĭ cu politiile provinţiale. Pe cînd la poarta teatruluĭ naţional, ameninţă a creşte scaĭ şi pălămidă, trupa artiştilor, în două stolurĭ împărţită, culege prin provinţie cununĭ de dafinĭ şi ermelicĭ. Unul din aceste stolurĭ să poartă prin *Comania mică*[1]) şi în cursul foruluĭ frecventat, ce în tot anul se face la Bacău în ziua Sfinţilor Apostolĭ, aŭ dat cite-va reprezentaţiĭ nemerite prin talentul actorilor şi favorite de ploile îndesite ce nevoeaŭ pe adunare a să adăposti sub acoperemîntul caseĭ în care s'au încvarteluit Muzele călătoare. Cîţi-va junĭ debutanţi Bucovinenĭ aŭ fost sporit trupa, şi viora maestrală a D. *Flehtenmaher* cu un piano, formaŭ orchestrul acompaniator a cînticilor plăcute de care sînt sămănate: *Peatra din casă*, *Doĭ ţaranĭ şi cincĭ cărlanĭ*, *Nunta ţerănească*, *Creditoriĭ*, şi o parte din *B.ba Hîrca*, care piese pe rînd s'aŭ dat cu cea maĭ mare mulţemire a spectatorilor, credem şi a trupeĭ în privirea aplaosuluĭ şi a interesuluĭ, căcĭ biletele sceneĭ romîne să vindeaŭ ca cele Italiene.

De dorit este ca trupa să formeze prin ţară a eĭ chemare misionară, spre a însufla unor provinţiali, gustul petrecereĭ maĭ nobile, maĭ raţionale şi maĭ iconomicoase, decît acea în care eĭ se acufundă în societatea rigilor! căci dacă la teatru eĭ intră une orĭ intristaţĭ deapururea esă rîzînd, ear în acea societate intră rîzînd ear deseorĭ esă plîngînd."

***

In ce priveşte Teatrul Francez, ce era aşa de căutat în stagiunile precedente, acum în stagiunea de faţă nu găsim maĭ nicĭ o dare de samă dacă s'aŭ urmat regulat s'aŭ nu reprezentaţiile franţuzeştĭ, căcĭ singura piesă ce o vedem anunţată, este acea dată la 29 Dec. 1851, în beneficiul luĭ Seghiŭ şi anume „*Une drame de famille*". De sigur că se vor fi reprezentat şi alte piese, însă publicul fiind acum entusiasmat de

1) Comania, numele vechiŭ a părţeĭ Moldoveĭ la poalele munţilor Carpaţĭ, din care nume aŭ rămas *Comăneştiĭ* şi *Mocaniĭ*.

opera italiană, ce debutase cu mult succes şi în anul precedent, acum nu maĭ aleargă cu atîta grabă şi la teatrul franţuzesc.

In timpul acesteĭ stagiunĭ aŭ urmat decĭ representaţiile opereĭ italiene, adusă de Victor Delmary impresariul eĭ.

Inainte de deschiderea stagiuneĭ opereĭ italiene ce fusese anunţată pentru 1 Octomvrie, s'a publicat un program în care se arata atît piesele ce urmaŭ a se juca cît şi artiştiĭ ce compuneaŭ trupa, precum şi preţul abonamentuluĭ. De fapt însă stagiunea opereĭ s'a dschis la 4 Octomvrie. Reproducem aicĭ in întregime acest program în limba franceză, după cum s'a publicat atuncĭ, şi care se află deasemene în biblioteca Academieĭ romîne :

THÈÂTRE DE JASSY

Direction d. Mr. Victor Delmary
Compagnie italienne 1851—1852
Composition de la troupe

Prima donna assoluta . .	Laura Giordano
" " " . .	Laura Caradori
" " contralto . .	Dionilla Santolini
Prima donna	. Luigia Gavetti
Seconda donna . . .	Argia Tognolati
Seconda donna . . .	. . Badati
Primo tenore assoluto . .	. . B. Milesi
" " " . .	. . Pavesi
Tenore comprimario supplemento	.Ludovico Capra
Secondo tenore . .	. Orestanio
Primo Barytono assoluto ,	. . Donelly
Primo Basso profundo .	Prospero Derivis
Primo comico et socundo Basso	Pietro Tozzoli
Secundo Basso . .	. Nicolai
Regisseur	. Ernesto Tey
Secretaire	. J. Laffitte
Maître de chapele	. Ottoviano
Directeur d'orchestre	. Carolo
Prenuior violon principal „violon solo“	Mr. Arnstein
Souffleur	. Signor Lascar
Chef du choeurs	. Singor Gaitano

Choeurs

8 hommes . . . . 6 Dames

Premier Octobre 1851. Cinquante représentations.

Ouverture
I. Lombardi
grand opéra en 5 actes par Signor Verdi
Ouvrages nouveaux

Lombardi, grand opera en 5 actes
Robert le Diable opera en 5 actes
Nabucodonosor " " " "

L'Italienne en Alger
La fille du Regiment
Don Pasquale
Masnadieri
Attila opera en 5 actes
Belisair „ „ „ „
Gemma de Vergy, opera en 5 actes
Semiramise „ „ „ „

Répertoire courant

Lucrece Borgia.—Ernani
Lucia di Lamermoor.—Le Barbier de Seville
Romeo et Juliette.—L'Elexir d'Amour
Foscari.—Norma.

Prix de l'abonament

Avant scène Bel étage	170 ducats	secondes	25 ducats
„ „ Begnoires	140 „	Stalles	16 „
Bel Etage loje simple	85 „	Fauteuilles	12 „
Baignoires	70 „		

Dintre operile carĭ s'aŭ reprezentat în cursul întregiĭ stagiunĭ ce a ţinut pănă la Aprilie 1852, notăm aicĭ pe acele ce le găsim anunţate în foaea timpuluĭ *Gazeta de Moldavia*, şi anume:

La 4 Oct. 1851 se joacă *I. Lombardi*, dramă lirică în 5 acte de Verdi, pentru deschiderea stagiuneĭ [1]).
La 10 Oct. se joacă *Lucia di Lamermoor*, de Verdi.
La 18 Oct. *Ernani*, de Verdi.
La 21 Oct. *Nabucodonosor*, de Verdl. •
La 23 Oct. se repetă *I. Lombardi.*
La 25 Oct. se repetă *Ernani.*
La 28 Oct. se joacă iarăşĭ *I. Lombardi.*
La 29 Oct. se repetă *Lucia di Lamermoor.*
La 31 Oct. se joacă *Il giuramento*, de Mercadante.
La 2 Noemvrie, se repetă *Nabucodonosor*, de Verdi.
La 5 Noembrie, de asemene *Ernani*, de Verdi.
La 6 Noemvrie, se joacă *Il barbiére de Seviglia* de Rossinì.
La 21 Noemvrie, se repetă *Il giuramento* de Marcadante.
La 24 Noemvrie, s'a repetat *Il Barbiére de Seviglia.*
La 27 Noemvrie, se joacă *Lucrezia Borgia*, de Donizzetti
La 28 Noemvrie, se repetă *Nabucodonosor*, de Verdi.
La 3 Decemvrie, se joacă *Semiramise*, de Rossini.
La 10 Decemvrie se repetă aceiaşĭ operă.
La 19 Fevruarie 1852, se repetă *Lucrezia Borgia* de Donizzetti
La 7 Martie, se repetă *I. Lombardi.*
La 14 Martie, se joacă *Don Pasquale* de Donizzetti.

---

1) Vezi şi „Zimbru" No. 26 din 1851.

Asupra reprezentaţieĭ de deschidere a opereĭ. găsim o dare de samă pe larg în *Gazeta de Moldavia* No. 80 din 8 Octombrie 1851, din care extragem următoarele bucăţĭ mai interesante :

„Anu-timpul teatral s'aŭ început Gioia trecută prin reprezentaţia operiĭ: *Lombarziĭ în ccea întăie Cruciadă.* Noutatea acestuĭ spectacul şi întăia înfăţoşare a unora din artiştĭ noĭ, aŭ fost reunit astă sară la teatru o numeroasă societate de amatorĭ de muzică. Ecsecutarea aceĭ cap d'Operă a luĭ Verdi aŭ răspuns în general la aşteptarea întru care se afla publicul, carele cu vie luare aminte urmărea ţăsătura şi disvălirea aceluĭ sujet clasic.....

Intre artiştĭ aŭ fost apreciaţĭ de public Signor Derivis, primul bas profund şi Milesi primul tenor assoluto, precum şi primadona Laura Giordano.

In orchestră s'a distins de asemene primul violonist Arnstein, care a fost aplaodat „în urma unuĭ solo".

Asupra reprezentaţieĭ opereĭ *Il Giuramento*, ce s'a dat la 31 Octomvrie, găsim o dare de samă în *Gazeta de Moldavia* No. 87, din 1 Noemvrie 1851, prin care se laudă jocul şi cîntul contralteĭ Santolini, a primadoneĭ Laura Giordano cît şi a baritonuluĭ Donelli.

De asemene vedem o relaţie critică publicată în aceiaşĭ foaĭe, cu data din 26 Noemvrie, prin care vorbindu-se de reprezentaţia opereĭ comice *Bărbierul de Sevilla*, ce s'a dat în 24 aceleĭaşĭ lunĭ, se fac următoarele aprecierĭ asupra gustuluĭ muzical al publiculuĭ moldovenesc înainte de întroducerea opereĭ italiene în Iaşĭ.

Iată ce se scrie în acea relaţie ;

„Din epoca înrîurireĭ străine în Moldova, muzica naţională ca şi alte datinĭ moştenite de la străbunĭ, s'aŭ refugit în mezul locuitorilor de ţară, acolo încă se aud doinele melodioase şi horele carele în lipsă de fapte intreţin între popor sentimente patriotice ! cu deprinderile orientale întroduse prin politiĭ, în cursul domniilor de la fanar, ni s'aŭ fost insuflat şi gustul pentru muzica turcească şi, de şi Stambulul o aŭ întărit din sinul săŭ, mulţămita fie reformele rădăcinelor operate şi în acest ram, noĭ ne ţineam de dînsa maĭ mult din deprindere decît din sentiment. Astăzĭ în timpul luĭ Orfeos, armonia produce la noĭ minunĭ, şi ist rezultat sîntem maĭ cu samă datorĭ opereĭ Italiene, carea, prin aleasa compunere a trupeĭ sale, face o favorabilă reformă în gustul publiculuĭ şi aduce societăţiĭ plăcerile cele maĭ alese....."

Din actoriĭ ce aŭ luat parte la această reprezentaţie şi carĭ aŭ plăcut maĭ mult publiculuĭ, vedem notaţi pe signioara *Caradori* în rolul Rozineĭ, *Donelli* în Figaro, *Tozzoli* în Bartolo, *Tasca* care a debutat în Don Bazilio, şi sinior *Pascale*, care ca diletant, a debutat în rolul luĭ Almaviva.

La reprezentaţia opereĭ *Vestala*, care s'a jucat la 4 Fe-

vruarie 1852, în beneficiul primadoneĭ Geordano, aceasta ca recunoştinţă publiculuĭ Ieşan, ce aŭ primit-o aşa de bine în cursul întregiĭ stagiunĭ, a cîntat în limba românească nişte versurí ocazionale, care s'aŭ tipărit în foĭ rezleţe şi s'aŭ împărţit publiculuĭ în seara de spectacol.

Reproducem aceste versurĭ aşa cum ele s'aŭ cîntat de Siniora Geordano:

Strofe

Cîntate de D-na *Laura Geordano,*
In' beneficiul săŭ, din 4 Fevruarie 1852, în Teatrul din Iaşĭ: 1)

Ţară lină şi senină,
Eu din suflet te ĭubesc;
Şi a me inimă suspină,
Că nu pot să ţi-o rostesc!

Ah nu pot, nu pot aţĭ spune
Sentimentele ce simt.
Suvenirile anume
Ce-aşĭ dori să ţi le cînt!

Ţară lină şi sănină,
Prin semne să-ţí mulţumesc,
C'a ta limbă mult dorită,
Ah nu pot să o rostesc!

In timpul acesteĭ reprezentaţiĭ s'a maĭ împărţit în sală şi alte versurĭ ocazionale, tipărite în foĭ rezleţe, carĭ se aruncaŭ de obiceĭŭ din podul teatruluĭ, prin dischizătura rotundă pe unde se dădea drumul policandruluĭ în sală.

La 8 Martie s'a jucat în beneficiul directoruluĭ V. Delmary, opera *Roberto il Diavolo* de Meyerbeer, la care a cooperat şi trupa franceză, îndoindu-să atuncĭ şi numărul executanţilor din orchestră, prin concursul maĭ multor amatorĭ [1]).

Entuziasmul publiculuĭ Ieşan pentru trupa de operă italiană fu atît de mare, încît pe lîngă deosebitele semne de aprobare ce le dăduse în cursul stagiuneĭ, la diferite beneficiĭ maĭ ales, apoĭ şi la închiderea stagiuneĭ, care a avut loc la sfîrşitul luĭ Martie 1852. Ieşeniĭ 'şĭ-aŭ manifestat din noŭ simpatia lor, aruncîndu-să în sală un număr mare de foĭ pe care s'aŭ tipărit versurı ocazionale în limba română traduse şi în limba italiană, ce le găsim reproduse şi în *gazeta de Moldavia,* No. 24 din 3 Aprilie acelaş an. Iată acele versurĭ:

---

1) Se află la biblioteca Academieĭ Romîne.
1) Gazeta de Moldavia No. 18 din 10 Martie 1852.

Companieĭ alesse filarmonice a opereĭ Italiene, întăia oară pe teatrul din Iaşi, înfiinţate sub direcţia D-lui Delmari.

La ocazia închideriĭ reprezentaţiilor de carnă 1852, dedicat.

Sonet

In anticul timp Italia prin a armelor putere,
Prin eroica virtute a poporuluĭ mărit,
Numeroase ghinte'nvins'aŭ. luminat'aŭ a lor sfere
Păn' la marginele lumeĭ, de l'Apus la răsărit.

Nicĭ a timpuluĭ furtune, nicĭ a barbaţilor fere,
Aŭ putut stărpi vr'o dată, dafinul cel înverzit,
In ruinĭ măreţe încă acea floare nicĭ cum pere,
Ce pre balsamul vieţiĭ între noĭ aŭ răspîndit.

Legion a luĭ Apollo ! ce cu farmecele sale
Săgetîndu'ni în inimĭ, cu vers dulce încîntat,
Aĭ venit dorită nouă de la ţărmul apusan.

Noŭ triumf te va conduce, către plaiul patriĭ tale,
Ca la stolurĭ tributare, ce de mult aĭ subjugat,
Aŭ adaos încă acuma pe poporul Moldovan.

(Urmează). **Teodor T. Burada.**

POVESTE DE VARA

Azĭ e nunta Mărioareĭ
Cu flăcăul Constantin
Satul ca 'ntr'o sărbătoare
E de veselie plin.

Mărioara e mîndreţa
A întreguluĭ ţinut,
Şi ea'şĭ leagă astăzĭ viaţa
Cu'n flăcăŭ necunoscut,

Dar a căruĭa statură,
Pept voĭnic, glas bărbătesc.
Sunt pe placul tuturora,
Toţĭ, văzîndu-l, îl iubesc...

Aŭ cerut'o mulţĭ pe fată,
Mulţĭ aŭ învîrtit-o 'n horĭ,
Dar ea nu'şĭ dădu nicĭ unuĭ
Ale inimeĭ comorĭ.

Numaĭ Constantin, flăcăul
Ager la rostit şi mers.
Numaĭ el, toţĭ împeţiţiĭ,
Cu ivirea luĭ i-a şters...

Mărioara, cu ochiĭ negriĭ,
Păr bălaĭ şi sinul tare,
Cu obrajiĭ albĭ şi rumenĭ
Şi cu mersu'n legănare,

Mărioara prinse'n mreje
Inima luĭ Constantin.
El voĭnic, dînsa plăpîndă,
El brad verde, ea un crin.

. . . .

E'n amĭazĭ, o zi senină,
Şi'ĭ văzduhul aromit
De-adierea cu mireazma
Fînuluĭ abia cosit.

Lîngă drum, proptit în băţu'ĭ
Cîntă'n fluer un cĭoban;
Şi-adierea'ĭ poartă cîntul
Jalnic, dulce, plin de-alean;

Şi cîntînd, cĭobanul plînge
De aleanul doruluĭ
„Că se duce Mărioara
„Şi cu ea tot doru luĭ"....

Mărioara luĭ—stăpîna-ĭ,
Dar stăpînă de noroc,
Pentru care 'n bucurie,
S'ar zvîrli de viŭ în foc...

Prea de-ajuns e de cînd dorul
Şi'l ascunde... prea-ĭ de-ajuns
Chinul luĭ fără de margini
Astăzĭ nu'l maĭ ţine-ascuns.

N'a spus pîn'acum la nimenĭ
Nicĭ n'a dat să se'nţăleagă
Dragostea luĭ tăĭnuită
Şi prapastia'ĭ întreagă...

. . . .

—„Da' de jăle ţi'ĭ, Ioane,
„De doĭneştĭ aşa!... ce aĭ?
„Azĭ stăpîna ta'ĭ mireasă
„Şi tu aicĭ, în jăle, staĭ?...

. . . .

„Haĭde măĭ, haĭdem la horă,
„Că tot satu'ĭ adunat"...
Şi flăcăĭ de pe meleagurĭ
Trec pe lîngă el spre sat...

Tocma'n seară cînd ĭes stele,
Se porni şi el încet,
Incercînd să'ngroape 'n suflet
Doru luĭ nemingîet...

Cum ajunse în ogradă,
Sub salcîmul încă'n floare
Intîlni pe Mărioara...
Şi de-abia stătu'n picioare...

Ochiĭ i se tulburară.
Şi suflarea'ĭ se propti...
„Rămas bun. . eŭ plec de-acuma
De-abia maĭ putu şopti.

Si ca bradul, ce de-un trăsnet
Prăbuşit ar fi, fu el...
Din salcîm pe trupu'ĭ tînăr,
Florĭ căzură'ncetinel.—

. . . .

De-atuncĭ aniĭ's—în mormîntu'ĭ
Doarme somnul cel tihnit.
Dar salcîmul din ogradă
De-atuncĭ n'a maĭ înflorit.

Iaşĭ

Gordon

Carbonatul şi Silicatul de Mangan de la Sarul Dornei

In publicaţiunea sa Geologische Beobachtungen in nord-moldauischen Ostkarpaten [1]), d-l Dr Sava Athanasiu atrăgînd atenţiunea asupra zăcămintelor de mangan din muntele Rusului aproape de Şarul Dorneĭ, apasă asupra faptuluĭ că „oxiziĭ de mangan şi limonita rezultă din descompunerea rodoniteĭ şi a carbonatuluĭ de mangan şi fer"; de aceea studiul acestor din urmă minerale prezintă deosebită importanţă.

Aproape de vîrful munteluĭ Rusu, maĭ sus de izvorul craculuĭ drept a pârăuluĭ Rusu se află zăcăminte, în care carbonatul şi silicatul respectiv, de coloare roză deschis, sunt nealterate şi în deosebĭ compoziţia mineralogică şi chimică a materieĭ roze, voĭ să arăt în cele ce urmează.

Secţiunile studiate la microscop arată că materiea roză deschis nu este omogenă, ci constă dintr'un amestec de maĭ multe minerale.

1) Partea precumpănitoare este formată dintr'un amestec de rhodochrosită şi rhodonită (carbonat şi silicat de mangan) caracterizate, precum se ştie, printr'un agregat de polarizaţie.

2) In multe locurĭ printre bucăţile de carbonat şi silicat de mangan se văd bucăţĭ maĭ marĭ şi maĭ limpezĭ, prezentînd lamele polisintetice şi care după tăria birefrigenţeĭ se arată a fi de calcită. Trătînd un preparat decoperit cu acid acetic diluat, toate aceste bucăţĭ limpezĭ şi cu lamele de îngemănare sunt disolvate, ĭar cele de carbonat de mangan nu sunt atacate. In apa în care s'a spălat preparatul astfeliŭ tratat, se constată prezenţa calciuluĭ.

3) In preparaţiile observate se află vine subţirĭ de cvarţ, ba icĭ colea se văd bucăţĭ mărişoare de cvarţ încleştate printre bucăţile de carbonat de mangan şi de calciu, dar nu sunt deopotrivă repartizate

Mult maĭ pe sponcĭ se află încă două minerale : 4) unul în formă de fluturaşĭ, cu urme de clivaj foarte mărunte şi pleo-

---

1) Pag. 144 (18)

crotic şi care se poate determina ca biotită şi 5) încă şi maĭ rar un amphibol incolor cu unghiul de extincţiune de 14^0—15^0 Tratînd amestecul format de aceste minerale cu HCl ferbinte rămîne o pulbere din care am separat o foarte mică cantitate de amphibol. Mineralul cercetat prezintă caracterele gramatiteĭ saŭ tremoliteĭ, însă fiind în prea mică cantitate, separaţiunea sa e foarte anevoĭoasă.

Materiea în formă de pulbere neatacată de HCl, spalată şi uscată, fiind pusă intr'o soluţiune grea (borowolframiat de Cadmiu) cu densitatea 3,161 se separă intr'o parte, care pluteşte şi o parte care se depune. Partea care pluteşte e formată din cvarţ, ĭar partea căzută la fund prezintă caracterele şi dă toate reacţiunile rhodoniteĭ [1]).

Studiul microscopic stabilind că materia roză este un amestec de mineralele arătate maĭ sus, analiza sa nu poate avea însemnătate de cît pentru determinarea procentuluĭ de mangan ce s'ar putea extrage şi pentru calcularea cantităţeĭ respective a fiecăruĭ mineral în parte.

Din cauza neegalei împărţirĭ a cvarţuluĭ, şi maĭ ales a vinelor maĭ mult saŭ maĭ puţin groase de cvarţ, ce cutrieră materia roză, nu va fi de mirare, dacă rezultatele analizelor vor fi întru cîtva diferite.

Analiza făcută de d-l Dr. Emil Donath a dat următoarele rezultate :

SiO_2	14.30
Al_2O_3	0,40
FeO	4,70
MnO.	46,50
CaO	4,23
MgO	1,83
CO_2	27,80
H_2O (la 125°C)	0,44

Studiul microscopic stabilind că materia în chestiune este un amestec din mineralele arătate maĭ sus, analiza acestuĭ amestec nu poate avea insemnătate decît pentru determinarea procentuluĭ de mangan, ce s'ar putea extrage şi pentru calcularea cantităţeĭ respective a fiecăruĭ mineral în parte.

1) Zirkel—El. d. Min. II Th. S. 700.

Afară de rhodointă materia roză fiind alcătuită în cea maĭ mare parte din carbonat de mangan şi de calciŭ numirea ce se poate da acestuĭ amestec de carbonaţĭ, este de Calciorhodochrosită saŭ Calciodialogită.

Zirkel, care a studiat asemenea amestec, cu dreptate consideră nepotrivită numirea de manganoaclcită [1])

Dr. Th. Nicolau

IN CALEA MEA

In calea mea cînd te arăţĭ
Tu, visul vĭeţiĭ mele,
Cu-o singură privire-alungĭ
Atitea negurĭ grele,

Ce rîndurĭ, rîndurĭ se aştern
Pe fruntea-mĭ adumbrită,
Că vĭaţa mea de păn' acum
De-un vĭac parcă-ĭ trăită

Şĭ-atitea suferinţĭ de anĭ
Ce-aŭ troenit în suflet,
Durerile îşĭ zăvorăsc
La dulcele tăŭ zimbet.

In calea mea, de-atîtea orĭ,
Sfioasă-aşa cînd trecĭ,
Icoaneĭ tale mă închin,
Noroc perdut pe vecĭ...

Eugeniŭ Revent

---

1) Zirkel—El d. Minĭ II Th. S. 529.

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicționarul Geografic al Bucovinei de Em. Grigorovitza profesor“.

«La o tufă de Sulfină
Car cu patru boi
S'a oprit și ți se'nchină
Bucovină, Bucovină,
Leagăn de eroi.

Ți se'nchină că se duce
Nevoiașul car
Către valea de la cruce
Drumul spre hotar.

. . . .

Că jidanii și rutenii
Pripășiți pe aici
Zic că's dînșii pămîntenii
Iară noi și Moldovenii
Suntem venetici».

Duiliu Zamfirescu

Nu m'așĭ fi gîndit să călătoresc in Bucovina, țara în care m'am născut, călăuzit de un *Dicționar Geografic* **romînesc**, dacă nu așĭ fi știut că acest „*Dicționar*“ este alcătuit de un *profesor romîn*, născut și el în Bucovina; și dacă nu așĭ fi văzut că acest Dicționar, publicat de societatea geografică Romînă, se ocupă în special de Bucovina, ca țară locuită de Romînĭ în afară de regat prin urmare cele scrise în el, *pot fi crezute de romînĭ* de scrierĭ serioase și cu ființă *de adevăr* și ca documente istorice.

Mare mi-a fost însă decepțiunea și măhnirea, cînd am văzut pe fața locurilor strămoșeștĭ din Bucovina, că cele scrise de d. Grigorovitza în *Dicționarul săŭ Geografic*, nu corespund cu faptele și cu adevărul istoric.

Ca fiŭ al Bucovineĭ și cunoscător firesc al patrieĭ sale, poliglot și maĭ presus de toate filolog, d. Grigorovitza trebuia să ne ofere o lucrare reală, care să ne reoglindească într'un cadru deosebit de cel al naționalităților conlocuitoare, trecutul istoric, cultural, social și economic al fraților noștri din Bucovina, *adică astfel, precum se recomandă lucrarea în titlul cărțeĭ*.

Lucrarea în sine trebuia să fie maĭ serioasă și *romînească* în primul rînd, maĭ cu deosebire astăzĭ, cînd guvernul austriac cu tot aparatul săŭ administrativ și cel școlar, neagă

şi stărue cu orĭ ce preţ să şteargă urmele seculare ale dezvoltăreĭ etnice şi culturale, care de drept aparţine trecutuluĭ poporuluĭ romîn, răsărit din aceiaşĭ tulpină şi desvoltat în acelaşĭ timp şi spaţiŭ teritorial cu fraţiĭ din regat şi de peste hotare.

Astă-zĭ cînd veneticiĭ transfiguraţĭ de politca jidovită, pînă ierĭ, fără palmă de pămînt, s'aŭ aşezat traĭnic pretutindene în Bucovina, despoind'o de vechile eĭ numirĭ geografice pocindu-le saŭ înlocuindu-le cu altele noĭ, caută să rupă tradiţia între ţară şi popor; acuma zic cînd eĭ se silesc să schimbe cu totul faţa şi fiinţa Bucovineĭ după sistemul lor nimicitor de limbă şi lege, spre a o înfăţişa într'o haină cu totul străină celeĭ a ţăreĭ mume, cu scop de a sustrage poporuluĭ român orĭ ce drept de revandicărĭ, astăzi vine autorul cu dicţionarul săŭ geografic, admiţind o mulţime de numirĭ geografice, adesea ridicole, date de străinĭ, localităţilor romîneştĭ.

Această faptă neertată, care emană de la un pretins român, măhneşte pe orĭ-cine orĭ cît de puţin simţ naţional ar avea, şi am crezut că trebue reprobată, arătîndu-se cu deamăruntu toate greşalele şi lipsurile comise la alcătuirea acestuĭ dicţionar geografic, spre a se dovedi cu certitudine modul neconştiincĭos cu care s'a achitat autorul dicţionaruluĭ faţă de această sarcină importantă şi a se restabili adevărul istoric, ca să'l putem opune sistemuluĭ străin de desnaţionalizare a românilor din Bucovina.

Vom arata descrierea insuficientă şi superficĭală a multor localităţĭ, nenumărate lipsurĭ geografice istorice, arheologice sociologice şi economice, apoĭ trecerea cu vederea multor tradiţiĭ locale, necesare istoriculuĭ întemeĭereĭ respectivelor localităţĭ şi numirilor geografice româneştĭ, în fine anacronisme izbitoare, date istorice falşe, compilate după bunul plac al autoruluĭ şi izvoare falş copiete carĭ toate dovedesc cu prisosinţă că autorul n'a putut saŭ n'a vroit să cunoască nicĭ istoria, nicĭ patria sa Bucovina, leagănul scump al Domnilor şi eroilor vechĭ Moldovenĭ.

Această lucrare am întreprins'o, nu pentru a polemiza cu d. Grigorovitza, ci numaĭ cu speranţă că *Societatea Geografică Română*, după ce se va convinge de inexactităţile coprinse în acest *Dicţionar* şi de răul mare ce ar putea să ne facă străiniĭ fiind armaţĭ cu o lucrare patronată de Societatea noastră geografică, va căta să repare greşala făcută, retrăgînd din publicaţiile sale această carte şi reeditînd a o retipări cu îndreptările şi corecturile făcute de oamenĭ conştiincĭoşĭ şi capabilĭ

Incepem cu lămurirea „*numirilor geografice în Bucovina*“ autorul înşiră douăzecĭ din cele aproximativ două miĭ două sute şi treĭ zecĭ numirĭ geografice, —vezĭ prima pagină—explicînd pe cele maĭ uşoare, căcĭ cine nu ştie ce însemnează: „Arşiţa, bahna, obcina, tarniţa, măgura, etc., pe cînd cele maĭ

greŭ de înţeles, foarte interesante şi numeroase, le acopere cu vălul tăcereĭ, fără să le derive şi să le explice, ca d. e. Babin, Bîtcă, Bahrineştĭ, Balaceana, Balcăuţĭ, Braniştea, Boian, Cadobeştĭ, Carapciu, Chindeştĭ, Culăuţĭ, Derehluĭ, Deac, Falcău, Horoşăuţĭ, Mitocul, Mosoriuca, Peceştĭ, Răstoacă, Şubraneţ, Putna, etc. etc. Esplicările acestora le întocmisem din parte-mĭ aproximativ la nouă zecĭ şi treĭ numirĭ geografice din cele interesante carĭ urmează la sfîrşitul acestuĭ articol.

Dar şi în acest infim număr de 20 numirĭ geografice, autorul comite greşelĭ, spunîndu-ne inexactităţĭ s. e. „Grunj, —pisc, vîrf de munte (term. foarte vechĭ, de origină dubioasă)“ pe cînd ştim că „gruĭu“ este un termen romînesc şi însămnează: colină, dîmb, înălţime, bunăoară: gruiul porculuĭ, deal în Bucovina şi satul Gruia din Mehedinţi România).

Tot aşa: „losowa, losok, lisok (păduros, pădurice, termen slav)“ şi trece cu tăcerea peste: loz, lăzuitură, (termen slav), uzitat la romînĭ şi care însemnează un loc băhnos (umed), unde cresc tufîşurĭ dese de nuele de răchiţĭ şi carĭ se taie pentru facerea gardurilor (împrejmuirilor) de la ţară. De altfel însemnează „lăzuitură“ şi curăţitură de nuele în pădure, nicĭ de cum însă „păduros saŭ pădurice, loz şi lis“ nefiind de acelaşĭ senz.

Autorul ne maĭ lămureşte asupra cuvintelor: maleij-mic (termen, slav), starea-vechie (termen slav) welikij-mare (term. slav) ş. a. şi cu aceasta se sfîrşeşte slavistica d-sale; celelalte fiind, precum se vede, de prisos pentru un dicţionar geografic romînesc.

Trecem aşa dară la nomenclatura dicţionaruluĭ şi descrierea localităţilor, munţilor, rîurilor, etc: „*Althütte* com. rur. şi *Althütte*, tîrlă; locuitoriĭ i-ĭ zic *Huta-veche*“; astfel scrie autorul: numirile germane existente trebue înlocuite în nomenclatura dicţionaruluĭ, cu cele romîneştĭ, cele germane punînduse în ( ). Nu înţelegem cum se poate prefera şi întrebuinţa într'un *dicţionar geografic romînesc,* numirĭ germane, dacă avem ale noastre; admitem menţinerea celor străine numaĭ acolo unde nu există altele.

„*Augustendorf*“ este asemenea a se înlocui cu „*Mestecenĭ*“, punîndu-se numirea germană în ( ).

„*Arbora* (rom. Arbore) com. rur.“, să se rectifice în Arbore la nomenclatură, numirea fiind romînească şi împrumutată de la hatmanul moldovenesc Arbore; localitatea fu înfiinţată în secolul al 16-lea şi cu toate acestea nu i se îngădue dreptul de a fi scrisă corect romîneşte ci oficial—pocit, pe placul veneticilor, vrăjmaşĭ aĭ neamuluĭ romînesc.

In rîndul al 26-lea să se adauge: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Luca Arbore“ şi o însoţire de păstrare şi împrumut cu 250 membri, despre care tace autorul.

Biserica din Arbore păstrează şi astăzĭ mormîntul întemeĭetoruluĭ eĭ, Luca Arbore, al căruĭ baldachin se înalţă la

dreapta la intrare în naos, împodobit cu sculpturĭ, inscripţie şi icoană ctitorească. Biserica e peste tot împodobită în interiorul eĭ cu picturĭ în fresco.

„*Babin*, mănăstire“, autorul aminteşte despre aceasta numaĭ în treacăt ş. a. la com. rur. cu acela-şĭ nume, zicînd: în secolul al XVII-lea se afla aci o mănăstire“, să se adauge decĭ: cît priveşte această mănăstire, nú se ştie nicĭ de cine, nicĭ în ce an a fost întemeiată. După tradiţia locală, Turciĭ ar fi prădat mănăstirea de repetate orí, iar în secolul al XVII-lea o distruseră cu desăvîrşire. In 1752 un călugăr fondă, pe acelaş loc, un schit care fu desfiinţat cu ocaziunea secularizăriĭ mănăstirilor în Bucovina, în anul 1785 Aprilie 23. Schitul stăpînise o moară cu un măciniş.

Deşi mănăstirea e stînsă, ea trebue totu-şi pusă în nomenclatură, fiind că de locul şi de numele eĭ se leagă istoricul comuneĭ Babin de azĭ, care s'a înfiinţat maĭ tîrziŭ pe acel loc.

Observăm că aproape toate localităţile istorice, stînse, autorul neglijase a le pune în nomenclatură, cu toate că maĭ fie-care loc ne încîntă cu suvenirile sale, care de care maĭ interesante şi maĭ duĭoase. Aceste localităţĭ bogate în tot felul de tradiţiĭ şi legende frumoase, în care se reoglindeşte spiritul şi viaţa strămoşilor noştri, constitue o moştenire scumpă de reminiscenţe străbune şi se impune de la sine a le menţine viĭ şi a le transmite şi generaţiilor viitoare, căci altfel vom perde, pe lîngă pămîntul strămoşesc, şi tradiţiile scumpe legate de el.

Istoricul localităţilor este tratat cu o nepasare care dovedeşte că autorul n'a urmărit alt scop decît cel al amoruluĭ propriŭ, de a'şĭ vedea tipărit numele săŭ pe o lucrare importantă, patronată şi imprimată de o instituţie înaltă de stat, de greutatea şi răspunderea căreia nu şi-a dat seamă.

Deşi mănăstirile: Solca, Mămăeştĭ, Horecea, Luca, Biresniţa, Jadova, Ilişeştiĭ, Crisceatecul, Ostra saŭ Bărbeştiĭ, Broscăuţiĭ, Voloca, Vijniţa, Coribniţa, Babin, Zămestia ş. a. în total două zecĭ şi una, aŭ fost secularizate în 23 Aprilie 1785 şi deşi ele ca atare nu maĭ există, totuşĭ o mare parte din acele bisericĭ mănăstireştĭ funcţionează şi astăzĭ ca bisericĭ parohiale, pe cînd cele dispărute din cauza releĭ stărĭ şi însemnate pe locul foasteĭ bisericĭ, cu o cruce de lemn saŭ de peatră, continuă a exista, fie şi în acest chip, în istoria comuneĭ saŭ cătunuluĭ respectiv, prin urmare trebue menţionate în nomenclatură cu tradiţia şi istoricul lor.

Bădăuţiĭ, cu privire la trecutul acestuĭ fost sat domnesc, autorul scrie inexactităţĭ în treĭ fraze din a treia coloană, ca şi cum această comună n'ar prezenta vre o importanţă istorică pentru trecutul nostru ş. a.: „Aci se găseşte o biserică veche, *zidită la anul 1481*, în care se păstrează portretul luĭ Ştefan cel Mare“.

Pentru cine doreşte să cunoască Bucovina din punct de

vedere istoric, redăm următoarele note istorice cu privire la această localitate: Biserica din Bădăuţi a fost întemeiată de către Stefan cel Mare Voevod, *în anul 1487* (nu însă în anul 1581, precum scrie autorul), Iunie 8 până Noembre 13, precum o dovedeşte inscripţia existentă săpată în piatră cu litere slavone în şepte rînduri şi pusă afară, la dreapta uşei, la întrare, care sună în traducere: „In anul 6989 (1481) luna Iulie „8 şi în ziua sf. mareluĭ martir Procopie, Ioan Stefan Voevod „cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn al ţărei Moldoveĭ, fiul luĭ Bog-„dan Voevod şi cu prea iubitul săŭ fiŭ Alexandru, a făcut „războĭ la Rîmnic [1]) cu Basarab Voevod cel Tînăr, domn al „ţăriĭ Romîneştĭ, poreclit Ţepeluş, şi Dumnezeŭ a ajutat luĭ „Stefan Voevod şi a invins pe Basarab Voevod si a fost aice „foarte mare cădere de Basarabenĭ; drept aceia Ştefan Voe-„vod a bine-voit de bună a sa voie şi cu bun cuget şi a zidit „acest lăcaş în numele sf. mareluĭ martir Procopie, în anul „6995 (1487) şi s'a început în luna Iunie 8 şi s'a sfîrşit în a-„cela-şĭ an în luna Noembre în 13".

Inscripţia dovedeşte că autorul confundase anul războiuluĭ cu cel al zidireĭ bisericeĭ. In ce priveşte istoricul comuneĭ, autorul nu cercetase nicĭ personal, nicĭ prin parohul local, cu toate că istoricul tuturor bisericilor şi a comunelor lor din Bucovina, se află scris într'o anume condică parohială impusă din oficiŭ.

Astfel prin deosebita bună voinţă a protoereuluĭ Vasile nobil de Tomiuc, aflăm următoarele cu privire la biserica şi satul Bădăuţiĭ: „tradiţia locală spune că Ştefan cel Mare a nimicit aice o parte însemnată a oardelor tătare năvălite pe atuncea în Moldova. Inainte de maĭ mulţĭ anĭ, locuitoriĭ satuluĭ începură să are şesul ţelinos din marginea satuluĭ numit „Varniţa" [2]), care e foarte întins şi serveşte de păscătoare saŭ imaş de vite, unde se aflară, pe lîngă foarte multe gropĭ, umplute cu var stins petrificat, un cuptor cu cărbunĭ, şi o pivniţă plină cu mălaĭ măruntel (pasat), care a fost încolţit şi mucigăit; monete, săgeţĭ, pintenĭ, inele, cerceĭ ş. m. a. s'aŭ aflat foarte adese-orĭ, aŭ fost însă îndosite şi întrebuinţate de locuitoriĭ satuluĭ în felurite scopurĭ. Aice existaŭ şi şanţurĭ de întărire, însă şi aceste dispărură, fiind nivelate prin desele arăturĭ făcute anĭ dearîndul.

„In anul 1538 Sultanul Soliman năvălise cu oştirile sale sălbatece în Moldova, cu scop de a prinde şi detrona pe Petru Vodă Rareş, pentru neastîmpăratele sale certurĭ cu veciniĭ săĭ lacomĭ şi vanitoşĭ, cari neîncetat îl pîrîră la Sultan. Inaintînd spre Suceava, Turcii arseră, prădară şi devastară tot ce li sta în cale; ajunse la cetate o împresurară. Petru Rareş fugi în Transilvania la cetatea Ciceiŭ (Cico) pe atuncea în stă-

---

1) Rîmnic saŭ Ribnic derivă de a la term. slav riba = peşte

2) Legendele luĭ Stefan Vodă de S. Teodorescu-Kirileanu pg. 83.

pînirea luĭ, unde se adăposti, pe cînd boeriĭ înfricoşaţĭ de urgia păgînilor, se adunară în pripă împreună cu Episcopiĭ ţăriĭ, în satul Bădăuţĭ ca să se sfătuească ce să facă. Eĭ trimiseră imediat pe boerul Trifan Ciolpan la Sultanul Soliman ca să-ĭ graţieze ca pe nişte robĭ şi să-ĭ pue un Domn în scaunul părăsit de Petru Vodă Rareş, după care primiră pe Stefan al IX-lea Tomşa poreclit „Lăcustă“, pentru multele lăcuste ce se năpustiră pe atuncea asupra ţăriĭ.

La 1612 Bădăuţiĭ a fost încă sat domnesc cu reşedinţa unuĭ ispravnic al ambatuluĭ (ţinutuluĭ) Bădăuţiĭ. Acestuĭ ţinut aparţinură satele : Suceviţa, Volovăţ, Satulmare, Crăiniceştĭ, Ivancicăuţĭ, Drăgăneştĭ şi Parlişenĭ. Pentru administrarea lor fusese numit un ocîrmuitor (uriadnic) a căruĭ post fu desfiinţat în 1615 şi locuinţa care maĭ rămăsese fu dărămată pe timpul invaziunilor tătărăştĭ, aşa că la finea secoluluĭ trecut n'aŭ rămas de cît ruinele, din petrele cărora s'a zidit cărcĭuma din Milişăuţĭ, moara din Satulmare ş. a. clădirĭ de necesitate publică. Comuna Bădăuţiĭ posedă şi o societate de păstrare şi credit cu 51 membri.

Băeşeştiĭ, com. rur ; să se adauge la „posesia mănăstireĭ Homoruluĭ“ primită în dar de la Stefan cel Mare, la 4 Iunie 1491 şi întărită, după aceea de către Antonie Vodă, la 29 August 1705 (vezĭ protoc. imp, No. 68 şi 78). Comuna posedă o însoţire de păstrare şi credit cu 144 membri.

Bălăceana, com rur., în rîndul al 19-lea să se adauge: dăruită mănăstireĭ Ilişeştĭ, de boerul Ionaşcu Isăcescu, cu uricul din 14 Maĭ 1737 (vezĭ protoc. imp. No. 42). Comuna posedă o însoţire de păstrare şi credit cu 96 membri.

Bălcăuţiĭ, com. rur ; numirile „(Balkoutz sau Landonfalva)“ trebue şterse, fiind că nu se întrebunţează alta decît cea de origine romînească şi cu atît maĭ vîrtos, cînd ştim că numele comuneĭ Bălcăuţĭ derivă de la *Balc*, fost principe moldovenesc la începutul secoluluĭ al XIV-lea.

Numele satuluĭ Bălcăuţiĭ se aflâ amintit deja în uricul de danie a luĭ Stefan cel Mare din anuĭ 1471, Octombre 10, ceĭa ce dovedeşte că nicĭ nemţiĭ, cu „Bolkoutz saŭ Balkendorf“ cum li place a zice, nicĭ Unguriĭ cu „Landonfalva,“ n'aŭ prerogative asupra origineĭ acesteĭ comune.

Astfel precum o fac Nemţiĭ şi Unguriĭ, o fac şi celel'alte naţionalităţĭ pripăşite în Bucovina de unde rezultă după logica autoruluĭ, că, comuna Bălcăuţiĭ ar urma să fie numită de Rutenĭ=Balchiuţĭ (Balkiuci); de Polonĭ=Balcofţe (Balcofce); şi de Evreĭ=Balcoviţ (Balkowitz) ; prin urmare pretenţia de a se scrie altfel de cît „Bălcăuţiĭ“, este inadmisibilă, fiind incorectă.

In rîndul al 17-lea să se adauge după „această comună“: a fost dăruită mănăstireĭ Putna de către Stefan cel Mare, cu uricul din 10 Octombre 1471 şi întărit maĭ pe urmă de către Grigorie Calimach Vodă în anul 1762 (vezĭ protoc imp. No, 140 şi 141).

Bărbeştii, mănăstire, saŭ *Ostra*, stînsă, lipseşte în nomenclatură, prin urmare trebue pusă cu adaosul: întemeiată de către călugărul Natanail Calmuschi în anul 1776, avînd în stăpînirea eĭ numaĭ un pămînt de 92 de fălcĭ lîngă mănăstire, dăruit de către fondatorul eĭ cu uricul din 8 Iunie 1776 (vezĭ protoc imp. No. 155). Mănăstirea fu desfiinţată în anul 1785 Aprilie 23.

Berchişeştiĭ, com. rur., în rîndul al 17-lea să se adauge: La început satul şi moşia Berchişeştiĭ cu o biserică, cu rîul Topliţa (termen slav, care derivă de la tiople=cald), o dăruise Stefan cel Mare slugiĭ sale Corlat cu hrisovul din 13 septembre 1473, în care se însemnează hotarele aceleĭ proprietăţĭ, o parte din aceasta o vînduse familia Corlăţanu, Episcopuluĭ de la Rădăuţĭ Pahomie ş. a. un loc de două case şi o parte din moşie (arătură şi fînaţe) cu 100 fl. tătărăştĭ, ĭar Episcopul o dăruise mănăstireĭ Moldoviţa cu uricul din 18 Fevruare 1515. Cealaltă parte din Berchişeştĭ o vînduse familia Corlăţanu luĭ Petru Vodă Rareş eu 480 fl. tătărăştĭ, ĭar Vodă o dăruise mănăstireĭ Moldoviţa cu uricul din 11 Aprilie 1533, întărit după aceea de el în a doua domnie, cu hrisovul din 27 Maĭ 1546, apoĭ de către Grigorie Ghica Voda la 18 August 1776. (vezĭ protoc. imp, No. 78, 79 şi 8). Comuna posedă o societate de păstrare şi credit, cu 102 membri.

Burlinţĭ. sat, lipseşte în nomenclatură şi trebue pus. Adevăratul nume a satuluĭ este Stîrcea, de la familia boerească cu acelaşĭ nume. Autorul aminteşte de el la pag. 204 şi'l numeşte Berlinţĭ, ceea ce e falş şi trebue rectificat. Vezĭ Topografie der Bukowina (1774—1785) de Dr. D. Werenka (pg. 16 si 98).

Bireşniţa, mănăstire secularizată, în nomenclatură lipseşte orĭ ce urmă de existenţă acesteĭa de odinioară, se va pune cu nota următoare: întemeiată de către mazilul Atanasie Ţîntu fost căpitan la anul 1747, şi a stăpinit numaĭ o singură proprietate ş. a. a şesesprezecea parte a pămîntuluĭ satuluĭ Banila, dăruită de întemeĭetorul eĭ cu uricul din 21 Iunie 1747, întărită apoĭ de către Grigore Ghica Vodă la 20 Maĭ 1748. (Vezĭ protoc imp. No. 192).

Bistriţa aurie, rîŭ, la sfîrşit trebue adăogat: In apa Bistriţeĭ se pescueşte păstrăvi deosebit de gustoşĭ şi căutaţĭ.

Bîrnova sat, azĭ Revna comună; lipşte în nomenclatură.

Bîrnova, cîmpie lîngă satul Costîna, distr. Suceava, lipseşte cu totul în dicţionar. Trebue introdusă cu nota: dăruită mănăstireĭ Dragomirna de către Petru Vodă Şchiopul, cu uricul din 28 Martie 1584 (vezĭ protoc. imp. No. 37).

Falcăŭ saŭ Branişte a, (grup de munţĭ), numele adevărat însă e *Valcăŭ*, moştenit de la Dacĭ şi care se pronunţă astfel de către săteniĭ pin comunile Frumosul, Dragoşa şi Vatra Moldoviţeĭ lipseşte în dicţionar şi se va adăuga cu nota: se compune dintr'un complex de optsprezece munţĭ ş. a. 1 Bucovul luĭ Goian, 2 Cornul, 3 Săcăluşul, 4 Intrepăraie, 5 Gigeul, 6 Dealul dintre

Putne, 7 Dealul-Crucii, 8 Dealul Secăriĭ, 9 Măgura, 10 Gropile, 11 Mintea, 12 Iuroviţa, 13 Tomnatecul, 14 Bobeica, 15 Ţapul, 16 Lucina, 17 Moldova saŭ Suliţa şi 18 Păgăniştea.

Toate acestea le dăruise Stefan cel Mare mănăstireĭ Putna la 15 Martie 1490, care danie fu întărită de Eremia Movilă vodă, la 4 Noembre 1602, apoĭ de Vasile Lupu Vodă (Albanul) la 15 Aprilie 1647 (vezĭ protoc. imp. No. 98, 99, 100 şi 101).

Din lanţul munţilor Falcăuluĭ saŭ Braniştei, lipsesc următoarele numirĭ geografice în nomenclatura dicţionaruluĭ geografic: Săcăluşul, Intrepărăie, Gigeul, Gropile, Mintea, Iuroviţa şi Moldova saŭ Suliţa ; va să zică *şepte munţĭ*, ceea ce constitue numaĭ o parte infimă faţă de restul lipsurilor covîrşitoare, pe care le vom arăta.

Pe teritorul Braniştei saŭ al Falcăuluĭ se întemeiază maĭ tîrziŭ următoarele sate: 1 com. Putna, 2 com. Calisperg (Carlsberg), 3 com. Straja, 4 cot. ungur. Tomnatecul, 5 com. Seletinul, 6 cot. Sadăul, Ulma şi Ropocelul, care aparţin com. Seletinul, 7 com. Plosca, şi 8 com. Şipotul cu cot. Moldova saŭ Suliţa şi Izvorul.

Cu privire la muntele Bucovul, ĭată ce scrie autorul: „Bucovul munte 1107 m. ţine de sistemul de culmĭ dintre Suceava şi Siret distr. Rădăuţĭ“, nu aminteşte însă de numele *„luĭ Goian“*, pe care'l primise odinioară acest munte şi nicĭ de dania luĭ Şefan cel Mare, ca notă istorică.

La *Băĭeşeştĭ* procede autorul la fel, neamintind nimic de d-na Pantazi proprietara moşieĭ, care descinde dintr'o familie macedo-romînă ; idem la *Brăeştiĭ Prunculuĭ*, moşie, astăzĭ în stăpînirea unuĭ armean, autorul nu aminteşte de fosta proprietară romînă Niculiţa Popovicĭ, idem la Stupca moşie care se află şi astăzi în stăpînirea numiteĭ doamne ; asemenea la Stroeştiĭ, moşie, care aparţine aceleia-şĭ proprietare de obîrşia macedoneană. La Chiseleŭ moşie şi *Haideicĭ* tîrlă (?) autorul nu aminteşte cătuşĭ de puţin ceva, macar în treacăt, de repausatul Iancu cav. de Zotta, fost proprietar mare şi conducător al romînilor Bucovinenĭ, precum şi nicĭ de soţia acestuia născută baron Hurmuzachi, familia căruia stăpînise moşia Chiseleŭ timp de maĭ bine de o sută de anĭ; în schimb autorul nu neglijase să ne pue în dicţionarul săŭ geografic în locul numelor boerilor romînĭ, cîteva nume evreeştĭ ca Comăreştĭ —Halpern, Comăreştĭ-Slobozia—Halpern, Ropcea—Achner, Storojineţ—Ohrenstein ş. a.; va să zică numele boerilor romînĭ n'aŭ putut trece la posteritate, cel puţin prin a mintirea lor la nota istorică, a evreilor Halpern, Achner, Ohrenstein etc. aŭ fost adoptate deadreptul ca nume propriĭ a localităţilor respectivĭ, pe care toate d-l Grigorovitza ni le hărăzeşte, fără remuşcare, ca o moştenire romînească. Poate că aceste nume scumpe autoruluĭ, sunt istorice în analele lumeĭ financiare şi justifică trecerea lor în *dicţionarul-pomelnic* pentru imortalizarea moşierilor săĭ ; atîta ştim numaĭ că

aceste nume sunt prea recente şi fără importanţă ca şi cel al izgonituluĭ Mochi Fischer (Fişer) din nordul Moldoveĭ, care a parvenit de curînd în Bucovina, cumpărîndu-şĭ moşia Chiseleŭ şi care va obţine—în baza uneĭ donaţiunĭ băneştĭ făcută uneĭ instituţiunĭ de binefacere austriacă—rangul de nobil.

Repausatul moşier evreŭ Laib Achner căruĭa aparţinu moşia Ropcc şi cîteva imobile marĭ in Sirete, unde domicilia, procedase maĭ jidoveşte, lăsînd prin testament moşia sa luĭ *Mesia* cînd va veni, spre a avea (pares) mijloace băneştĭ pentru stăpînirea jidovească a împărăţieĭ viitoare în Austria. Guvernul austriac a recunoscut acest testament ridicul, administrează moşia lăsată şi depune baniĭ pentru mesia viitor, la casa de depunerĭ Iată o notă interesantă pentru dicţionarul geografic al d luĭ Grigorovitza şi care lipseşte, nu ştim din ce cauză.

(va urma) **Vl. Mironescu.**

Mijloacele de a impedeca cheltuirea peculului

(Urmare)

Să ne gîndim acum, ce ar însemna la noĭ, un asemenea sistem a căruĭ bază e încrederea şi infailibilitatea în alegerea şi conduita tutoruluĭ. Ce am face noĭ cu o asemenea măsură, noĭ care nu avem nicĭ constiinciozitatea lucruluĭ, nicĭ cultura pe cale hereditară orĭ actuală. Inchipuiţi-vă pe Nea Brînzoĭ, tutor cînd el nu'şĭ poate ţine socotelele luĭ nicĭ cu ajutorul răbojuluĭ, orĭ bobilor de fasole, dar încă să fie obligat să le ţie pe ale altuia! Vedeţĭ, de aicĭ, ce nenorocire şi ce zăpăcială! Toată munca şi străduinţa depusă de administraţia penitenciaruluĭ s'ar duce într'o clipă! Nu trebue să uităm că, am avea în cazul uneĭ bune alegerĭ în persoana tutoruluĭ, două temperamente diametral opuse: al tutoruluĭ încrezător şi simplu şi pe acel al liberatuluĭ, gata de a alerga la ori-ce moment la o înşălăciune pentru a putea pune mîna pe doritul pecul.

După cum vedem, acest sistem e inaplicabil la noi.

Asupra principiuluĭ norvegian se maĭ ridică o chestie de drept comun.

In baza căruĭ articol, orĭ legislaţie puĭ dumneta societate, pe un individ ne declarat nicĭ de imbecil, nicĭ de bolnav, nicĭ de cheltuitor, nicĭ de minor, sub tutelă?

In principiul suveranităţeĭ, orĭ a legitimeĭ apărărĭ? Cum am spus deja vom avea ocazia de a maĭ vorbi de acest lucru,

căcĭ, evident, în anumite cazurĭ cu totul speciale,—ceea ce ar putea forma aliniatul unuĭ articol orí concluziĭ.

Să vedem acum şi al treilea sistem de care vorbeam maĭ sus, anume: *sistemul suedez*. Iată în ce conzistă acest sistem: în loc ca peculul să fie eliberat deodată liberatuluĭ, el se remite în micĭ fracţiunĭ determinate şi intervale hotărîte, oprindu-se cu ajutorul unuĭ livret de la Casa de economie.

Să'l analizăm puţin şi acest mod de a vedea al Suedezilor.

Noĭ credem că nicĭ aceasta nu-ĭ cel maĭ bun mijloc găsit pentru a întimpina pericolele ce decurg; totuşĭ, asupra celorlalte modurĭ şi în special asupra sistemuluĭ nostru, el are un mare merit şi, incontestabil, e foarte mult superior. In primul rînd el întîrzie —şi asta în mod cît se poate de serios,— cheltuirea imediată a pecululuĭ, ceea ce e deja ceva; în al doilea rînd, liberatul ne avînd putinţa de a rîdica de o dată baniĭ, ne putându-ĭ nicĭ cesiona, intervenţia cămătarilor pentru a sequestra nu se va putea exercita, decĭ nu poate fi pericol de exploatare. Intrebarea insă e: acest sistem, cu eliberărĭ de banĭ, consecutive şi la epocĭ determinate, poate el fi considerat ca cel maĭ bun?

Fără îndoĭală, noĭ credem că nu, căcĭ dacă pe de o parte el intărzie o eventuală cădere, dînd decĭ posibilitatea de a tempera patimele prin aşteptare, nu e maĭ puţin adevarat că, epocele de liberare a banilor se pot sconta in mod ocult şi atuncĭ ne găsim în faţa aceluiaş pericol ca cel expus maĭ sus. Repetăm însă: acest sistem e superíor celuĭ Belgian, Francez şi Romîn.

Din examinarea diferitelor sisteme, noĭ credem că, cele maĭ bune mijloace ar fi, fără îndoială, următoarele treĭ măsurĭ:

I. *In momentul liberăreĭ condiţionale orĭ difinitive să se libezeze condamnatuluĭ suma de leĭ 2.50.*

Iată ceea ce ne călăuzeşte pe noi în a susţine această idee: drumul de fer se plăteşte de către stat orĭ-căruĭ liberat, pentru a fi condus la arestul Judeţuluĭ respectiv de unde urmează a se elibera; secondo: întreţinerea sa de la penitenciar şi pînă la arestul de reşedinţă e plătită de Stat; suma este decĭ suficientă pentru a preintimpina nevoile urgente, fie pentru plata uneĭ căruţi, saŭ de a le mîncăreĭ.

II *Restul pecululuĭ, să se consemneze printr'un livret, la casa de depunerĭ, pe numele liberatuluĭ saŭ la dispoziţia tutoruluĭ.*

Motivele pentru care cerem această consemnare sunt cunoscute şi nu credem necesar să maĭ revenim.

III *Administraţia comunală va ingriji şi priveghea la buna întrebuinţare a pecululuĭ, în caz cînd condamnatul nu are tutor.*

Intr'adevăr, dat fiind că majoritatea deliquenţilor sunt ţaranĭ agricultorĭ ori meşteşugarĭ, noĭ credem că cel maĭ nemerit lucru e ca Administraţia Comunală să îngrijească, să cumpere decĭ uneltele respective, pentru ca baniĭ să-şi găsească o bună întrebuinţare; decĭ, ar rezulta următorul aliniat:

In asemenea caz, peculul va fi consemnat şi pe numele liberatuluĭ, însă la disposiţia Administraţieĭ Comunale din oraşul, saŭ satul de reşedinţă.

IV *In nicĭ un caz, lucrurile cumparate din pecul, nu se vor putea vinde, hipoteca, orĭ instrăina în vr'un fel, decît numaĭ după o trecere de 3 anĭ de la data cumpărăreĭ şi atuncĭ cu avizul administraţieĭ Comunale.*

Rămîne acum să examinăm partea finală a art. II şi anume chestia tutoruluĭ.

După cum am maĭ spus, chestia aceasta prezintă oarecari deficultăţĭ juridice; deocamdată să examinăm consideraţiile generale ce le prezintă acest caz.

La primul moment, s'ar părea intr'adevăr că punerea sub tutelă a unuĭ om teafăr sănătos, ar fi arbitrară; totuşĭ din punctul nostru de vedere: nimic maĭ legal şi maĭ necesar. Chestiunea e de discutat, dacă un liberat, in momentul terminăreĭ pedepseĭ sale, e absolut normal. Noĭ credem că nu. Intr'adevăr ţinerea, orĭcît de scurtă ar fi ea, provoacă, din cauza abţinereĭ fizice, o oareşicare perturbare organică. Necesităţile fiziologice fiind un ce indispensabil bunuluĭ mers al maşineĭ omeneştĭ, prin faptul uneĭ separaţiĭ, incontestabil că se provoacă un deranjament, care nu poate avea de cît o influenţă nu tocmaĭ sănătoasă asupra sistemuluĭ nervos şi decĭ asupra creeruluĭ.

Iar cînd ne gîndim la reorganizarea de astă-zĭ a penitenciarelor noastre, nu maĭ încape îndoială că liberatul e un om bolnav. In treacăt fie zis, noĭ credem că, numaĭ prin băĭ şi gimnastică, s'ar putea remedia întru cît-va. Despre aceasta, vom avea ocazia de a reveni.

Al doilea lucru care ne decide pentru a susţine legitimitatea tutoruluĭ, este şi următorul: deţinut un timp oarecare X, în momentul liberăreĭ, fostul condamnat devine un zăpăcit, ameţit de aerul libertăţeĭ, de faptul că este stăpîn pe gesturile şi pe vorbele sale; în consecinţă, va abuza, fără să-şĭ dea socoteală de libertatea sa, ĭar baniĭ săĭ, fructul munceĭ în puşcărie, vor deveni focul care va intreţine cîte-va clipe iluzia de „beati possidentes". Iată'l decĭ cheltuitor risipitor al bunuluĭ săŭ.

Faţă de aceasta, Societatea incontestabil are o datorie pecare de altmincerĭ a şi recunoscut'o în art. 458 din C. C. Romîn saŭ 513 din C. C. Francez, articol de o strictă interpretare.

Avînd decĭ în vedere starea bolnăvicĭoasă a deliquentuluĭ, starea datorită abţinereĭ;

Avînd în vedere că Societatea pune sub Consiliul Judiciar pe cheltuitor pentru a'l apara de sine însuşĭ;

Avînd în vedere că, chestiunea aceasta a fost desbătută în diferite congrese şi că majoritatea lor a admis;

Avînd în vedere că, „la tuttele est indispensable, mais

elle ne doit jamais avoir pour effet a détruire l'initiative personnelle, bien au contraire, pour réaliser le relevement moral qu'elle poursuit elle doit fortifier cette initiative, en se contenant de la diriger dans la voie du bien" [1]);

Pentru aceste motive:

Noĭ credem că chestiunea tutoruluĭ trebue să fie admisă şi în ţară la noĭ.

Să vedem acum, ce garanţiĭ şi cum trebue să fie tutorul.

Alegerea tutoruluĭ, se poate înfăţişa în două modalităţĭ, de către însuşĭ familia deliquentuluĭ [2]), de către direcţia penitenciaruluĭ.

Intr'adevăr, uniĭ deliquenţĭ fiind de o bună familie, părinţilor prezintă garanţiĭ suficiente care să îndreptăţească a crede că corijarea deliquentuluĭ va fi îngrădită contra diferitelor tentaţiunĭ, negreşit că, tutorul nu va putea fi decît unul din membriĭ familieĭ sale. Maĭ deficil însă pentru al doilea caz, anume cînd deliquentul nu are pe cine-va care să respundă cerinţilor de moralitate şi seriozitate, imperios reclamate.

Evident că Nea Niţă păzitor de boĭ, orĭ plugar, nu va putea satisface această grea sarcină, ne avînd nicĭ cultură, nicĭ raţionamentul bine format. E cunoscut că, starea culturală şi educaţia poporuluĭ nostru e foarte inapoiată, de şi ţaranul nostru e capabil de a-şĭ pricepe sarcina. Din nenorocire, el nu e cultivat în acest senz şi ca atare ne pregătit a i se încredinţa o asemenea misiune. In consecinţă alegerea tutoruluĭ, va trebui lasată la apreciarea direcţieĭ stabilimentuluĭ, care va îngriji ca tutorul să fie Primarul Comuneĭ, orĭ şeful Poliţieĭ saŭ Judecătorul în Comunile Urbane.

In rezumat, avînd în vedere cele zise, noĭ cerem cu inzistenţă instituirea de tutor, fie în momentul incarcerăreĭ, fie 2-3 lunĭ maĭ apoĭ, instituţie care să fie supusă îngrădirilor prevăzute în articolile de maĭ sus.

Dr. I. Naum Inau

---

1) Thiry, rapport au Congrés internat. de 1905.
2) In marele ducat de Luxenburg, tutorĭ sunt Judecătorĭ de pace.

Inscripţiile Mănăstirei Neamţu

71. *Inscripţia de pe cutiea cu sfintele moaşte a sf-lor cuvioşi Iftimie, Ignatie şi Acachi, din bis. mare a M-reĭ Neamţu.*

† „Aceste sfinte moaşte ale sfinţilor Cuvioşilor noilor „Mucenici: *Iftimie*, *Ignatie* şi *Acachie*, cari aŭ pătimit pen-„tru Hs. la anul 18'4 şi să serbează la zi întăĭ a luneĭ Maĭ, „după cum se poate vedea la sînaxarul miciuluí şi în osebita „filadă, cuprinzătoare de slujba şí vieaţa lor; a cărora sfinte „moaşte se află acum în sfîntul Munte Afton la Schitul mănăs-„tireĭ Iviru în chilia schimonahuluĭ Gregorie, care schimonah „eaŭ pregătit pentru pătimire în Constantinopol. Pe urmă tru-„purile (sfinţilor Cuvioşí Mucenicĭ) s'aŭ adus de acelaşí sta-„reţí în schitul Iviro. Iară de acolo s'aŭ adus şi la M-rea „Neamţu la 1849 (vezĭ proxinatariu pag. 72 şi 160), s'aŭ a-„dus de la numitul loc—şi s'aŭ ferecat în chipul cum se văd. „In zilele Prea Cuviosuluí Arhimandrit şi stareţ sfinteí M-tirĭ „Neamţu şi Secu chir *Neonil* prin sârguinţa şi cheltuiala E-„romonahuluĭ *Teofan Cristea* şi s'aŭ afierosit sfinteĭ M-rĭ Neamţu „spre a sa veşnică pomenire şi a tot neamul săŭ. 1849".

„Pomeneşte Doamne pre robiĭ tăĭ:

„Neonil Ieromonah, Teofan ieromonah, Theodosie Schi-„monah, Ecaterina, Vasilie, Casandra, Maria. Ana, Dumitru, „Eufrosina şi tot neamu lor".

NOTA. Despre sfinţiĭ treĭ Cuvioşĭ Mucenicĭ vezĭ Proschinatarul sf. Munte Atos din 1856. Bucur. p. 72, şi 160. Ceaslovul de Neamţ, din 1874 fila 139; Proloagele din 1855 fila 174 şi altele

Teofan Cristea este un călugăr şi preot duhovnic învăţat,—limbĭ şi ştiinţĭ fără pereche în zilele noastre în ţările romîne. Faptele luĭ în secolul luí n'aŭ pereche. Familia luí Cristea sunt la Botoşanĭ uliţa strachină ... în faţa bisericiĭ sf: Gheorghe..,.. Tovarăşu luĭ aŭ fost eruditul bătrîn Neofit Eliade (v. Inscripţia No. 62).

Toată activitatea luĭ Teofan Cristea să poate culege din tomul al 5 din istoria sf. M-tirĭ Noui Neamţ de la Chiţcanĭ din Basarabia manuscript inedit, la mine Narcis. Tot din a-

cest tom 5 se poate culege şi activitatea duhovnicului Andronic Balanu, scriitor însemnat. Aceştĭ treĭ călugărĭ: Néofit, Teofan şi Audronic sunt fără pereche în ţara noastră, în Mănăstirele noastre... Fie-care este prea mare în felul luĭ... Stareţul lor aŭ fost Neonil Buzilă (1839—1853) stareţ olog—care aŭ stăreţit din scaun. El a zidit spitalul, scoala, spiţeria la Tîrgu Neamţu, Tipografia şi bolniţa la M-rea Neamţu, etc.

Dispoziţiunea sf-lor Moaşte în cutie este aşa:

1.______________________________ Acachi
2.______________________________ Iftimie
3.______________________________ Ignatie

Iară sfinţiĭ pe cutie sunt sapaţĭ aşa :

1. Ignatie *2. Iftimie* *3. Acachi*

Inscripţia este săpată pe cutie sub dînsa.

Cutia este mare, luugă, naltă şi lată. De argint prea frumoasă, făcută de Teofan Cristea.

Să se ştie că viaţa acestor treĭ sfinţĭ este publicată de grecĭ în limba greacă la M-rea Iviru şi la schitu Iviru (cu hramul tăerea capuluĭ sf. Ioan Botezătorul).

Iară doĭ călugărĭ romînĭ, Chiril şi Antonie de la prodromu aŭ tradus vieaţa în limba romînă şi se află în uz la schitul Prodromul din sf. munte Atos.

Din această viaţă (manuscript inedit) să vede:

1. *Sf. Eftimie* este născut creştin la satul Dimigea (Dimitiana) din Amorea Pelogonezuluĭ. In copilărie aŭ fost în Moldova, şi Iaşĭ, aŭ învăţat carte în Iaşĭ apoĭ intors in ţara luĭ s'aŭ turcit pe urmă s'aŭ pocăit la schitu Iviru la bătrînul Grigorie iară la anul 1814 Martie 22, în Duminica Floriilor aŭ fost tăeat în Constantinopol.

2. *Ignatie* este Bulgar de lîngă Tărnov de la Peleozagara (Eschizogora) şi la Constanntinopol în acelaşĭ an 1814 octom. 8, aŭ fost zugrumat.

3. *Acache* este din Tesalonic şi la Constantinopol la zi 1 Maĭ 1815 prin Sabie s'aŭ săvîrşit. Tustreĭ aŭ fost ucenicĭ a aceluiaşĭ stareţ Grigorie de la schitu Iviru. Sfintele lor moaşte s'aŭ împărţit prin ţărĭ şi la 1849 s'aŭ adus părţĭ marĭ şi la M-rea Neamţu prin Teofan Cristea, care de metanie este călugăr Nemţean. In urmă Teofan aŭ fost inspector la spitalu din Tîrgu Neamţu şi maĭ pe urmă aŭ fost pe la 1858, vechil general peste moşiile M-reĭ Neamţu cele din Basarabia ; Iară la anu 1864 April 26 Teofan este ales Igumen M-reĭ Noul

Neamțu (Chițcani) din Basarabia. M-rea Nouă făcută și întemeiată de Teofan cu începere de la 1864 încoace. Tot în anul 1864 Teofan aŭ procurat aceste treĭ sf. moaște și la M-rea sa Noul Neamț din Basarabia (vezĭ ist. t. 5 a M-reĭ Noul Neamț pag. 191.) M-rea și biserica mare s'aŭ sfințit la 1878 la 5 Noemvrie. Tofan este cel întăĭ Igumen la M-rea Noul Neamț și a murit la etatea de *73 de anĭ*, la 24 Noembrie 1883 și s'a îngropat cu mare jale și paradă în cripta bisericeĭ *Inălțarea* zidită de dînsul.

Teofan se naște în Bucovina la 1810, vine în M-rea Neamțu la 1830, se face ctitor M-reĭ cu multe obiecte de artă și de preț, el știea patru limbĭ și a fost Confesor Impărăteseĭ din Rusia.

72. *Despre sfintele moaște din M-rea Neamțu.* Să se știe că biserica mare din M-rea Neamțu este biserică veche,—și în veșmîntăriea eĭ, sus între odoare, se află foarte multe părticele din sfinfele moaște ale multor sfințĭ și sfinte adunate aice în multe sute de anĭ—de evlavia strămoților noștri. Această podoabă sfîntă odată era comoară neprețuită, acum se păstrează maĭ mult ca curiozitate, și de sfințenie numaĭ credincĭoșilor.

Eŭ, scriitorul Narcis, încă am procurat sfinteĭ Mănăstir 15 (cincĭ-spre-zece) părticele de sfinte moaște de la 15 sfințĭ Mucenicĭ și le-am închinat M-reĭ spre pomenirea mea.

S ă se maĭ știe că sunt multe iconițĭ, troițĭ, crucițĭ, medalioane, în care evlavia părinților noștri aŭ pus în ele sfinte moaște, după ce le-aŭ purtat eĭ un timp, la urmă le-a dăruit M-tireĭ spre păstrare și spre pomenirea lor. Acest sfînt obiceiŭ, saŭ rărit.

NOTA. In biserica mare este o cutie, mare, de argint bun, cu anul 1856, pe această cutie împrejur sînt săpațĭ 33 de sfințĭ ale cărora sfinte moaște să află puse în părticele micĭ, în cutie. Fiecare părticică are și numele sfîntuluĭ, scris în dreptul eĭ. Inscripția începe cu vorbele: „Ale tale dintre ale tale și celelalte".

73. *Inscripția de pe schima care se pune pe călugăriĭ morțĭ cînd staŭ în biserică pe năsălie.*

† „Răscumpăratu-neaĭ pe noĭ din blăstemul legeĭ cu „scump Sîngele tăŭ, pe cruce fiind răstignit și cu sulița fiind „împuns, nemurire aĭ îzvorît oamenilor, Mîntuitorul nostru, „slavă ție."

„A''γιος ὁ Θεός, A''γιος ἰσχυρός. A''γιος Ἀθάνατος, E'λέησον ἡμᾶς"

Această schimă este foarte veche şi înoită la 1871. Schima este o pinză mare lungă de 2m. 60 c., lată de 1 m. 50c., pînza de postav negru căptuşită pe dos, cusută tiparnic, cu slove marĭ chirilice, înprejur că aţă albă la mijloc, o cruce mare albă cu semnele morţiĭ luĭ Xc. cununa de spinĭ,—Soarele,—Luna,—2 Ingerĭ.

Deasupra tuturor „sfinte Dumnezeule" greceşte. Apoĭ suliţa şi buretele, funia, biciul, cĭocanul, cleştele, Cuele, Capu luĭ Adam sub cruce.—Pe margine împrejur: punga cu baniĭ, vasul cu mirezme, cămaşa, stîlpul, sabiea, fînarĭul, sorţiĭ, butucul, scara, printre ele Herovimiĭ.

Apoĭ inscripţia: Iosif cel cu bun chip..., Pe margine împrejur: Răscumpăratu-ne-aĭ pre noĭ...

Această schimă văzută peste toată întinderea eĭ, cu toate semnele morţeĭ, inspiră frică. Desemnul este foarte vechĭ—copiea este înoită.

74. *Vornicul Costache Paşcanu* aŭ dat 500 leĭ de s'aŭ zugrăvit *Acaftistul M. D.* pe biserica mare la 1813 pe vremea stareţuluĭ Silvestru (vezĭ pomelnicul ctitoresc 154) (vezĭ nota la inscripţia No. 1).

Acaftistul aŭ fost zugrăvit afară pe peretele despre amează-zi de la streşină pănă la brîŭ cu minunile M. D. dela Acaftist cu Hangan, Roistom şi Sarvar.

La 1862, Noem. 25, aŭ ars toată Mănăstirea şi cu ea şi biserica Mare, atuncĭ la foc s'aŭ degradat zugrăveala, şi după restaurarea bisericeĭ nu s'a înoit acaftistul cum fusese maĭ înainte zugrăvit foarte artistic de zugravul monah *Varlam Rusu* (vezĭ No. 37).

In vechime unele bisericĭ maĭ principale de pe la mînăstirĭ eraŭ şi pe dinafară zugrăvite cu sfinţi d. e. biserica sf. Gheorghe din Hîrlăŭ, Popăuţiĭ la Botoşanĭ, Adormirea de la Baia, sf. Neculaĭ din Iaşĭ, M-ea Rîşca, M-rea Neamţu şi altele...

In zilele noastre sărăcia şi răceala nu le poate zugrăvi pe din lăuntru ne cum să le maĭ zugrăvească şi pe dinafară. Dar încă cînd maĭ rămîne vorba a zugrăvi gangurile de la porţĭ, porţile, Trapezele, Paraclisurile, Arhondaricurile. Iguminiile şi altele—nicĭ nu se maĭ pomeneşte....

75. *Inscripţia de pe o peatră mormîntală.* La biserica Bogoslovu este o piatră de marmoră albă de format mic (ca şi cum ar fi pregătită pentru un copil) afară stă acolo răză-

mată de părete, lîngă gropniță este săpată în slavoneşte, ĭată cum se traduce în Romîneşte:

† „Răposataŭ robul luĭ Dumnezeŭ *Enache* fiul luĭ Ghe-„orghe Părcălabul de Neamţ în zilele blagocestivuluĭ Io Ste-„fan Voevod în anul 7119 Maĭ 4". (1611),

(Pe timpul Domnuluĭ Stefan Voevod Tomşa)

Săpătura şi desemnul este vechĭ după formă.

75. bis. *O inscripție stingheră o copiăm aicĭ: Crucea locu şi inscripția luĭ Ion Florea banditu.*

† „Io acest loc s'aŭ împuşcat banditu Ioan Florea de „jandarmul *Herța* şi treĭ soldațĭ din regimentul 15 Războenĭ *astăzĭ 3 Iulie 1895.*"

Crucea e de piatră, înălțimea eĭ este de un metru, curmezicul de jumătate de metru. Locul este pe dealul *Cerbuna* între M-rea Neamțu şi satu Nemțişoru, maĭ aproape de M re decît de sat. Florea este îngropat la biserica Bogoslovuluĭ la M rea Neamțu, după 20 de zile în urmă aŭ fost desgropat, i saŭ luat numaĭ capul şi l'aŭ dus la Bucureştĭ să se laude puternicii cu isprava altora.

Eŭ Narcis, am examinat pe Florea cum stătea mort în biserica Bogoslovu, de față cu tatăl luĭ şi cu toate rudele luĭ, şi s'a constatat că Florea n'a fost bandit nicĭ tălhar, ci un om nenorocit, căzut în năpaste, puterniciĭ zileĭ îl trîmbița grozav ca să scoată banĭ mulțĭ (2000 leĭ) de cheltuială pentru ceĭ ce l'ar împuşca, premiĭ, şi pentru ceĭ ce s'ar lăuda recompensă națională.

(va urma) **Arhiereul Narcis Crețulescu**

CRONICA

PROPUNERE

1. *Cerc de studiĭ celtice in România.*— 2. *Catedră de limba Albaneză.*

Neamul romînesc este de viță latină. Fapt dovedit. Romaniĭ aŭ cucerit pe Tracĭ, Ilirĭ, Makețĭ, Epirоțĭ popoare de unul şi acelaşĭ neam: maĭ în urmă pe Dacĭ, Gețĭ etc. frațĭ de sînge cu Iliriĭ Traciĭ etc. Toate aceste popoare s'aŭ romanizat Cercetările maĭ noĭ tind să arăte în ce măsură neamul romînesc e latin şi în ce măsură se maĭ recunoaşe încă tul-

pina străveche daco-tracică. E vorba aci numaĭ de caracterele *esenţiale* ale neamuluĭ.

Se ştie afinitatea Romînilor pentru Franceji. E o simpatie instinctivă cu mult maĭ puternică decît simpatia pentru celelalte poare *neolatine* ca Italienii, Spaniolii. etc. Ca neamurĭ specifice, Francejiĭ sînt popor galo-romanic: Romîniĭ, popor daco-romanic.

Ce legătură de înrudire este înte Galĭ şi Dacĭ? Studiul Galilor în Franţa ĭea proporţiĭ din ce înce maĭ marĭ! Bretoniĭ vorbesc pînă azĭ un idiom galic, celtic. Or, aceste studiĭ celtice aŭ o importanţă extraordinară şi pentru Romînĭ şi Albaneji. Limba celtică aruncă o lumină vie asupra origineĭ comune a Galilor şi a Daco-Tracilor, popoare Celtice. Ceea ce sînt Bretoniĭ—resturĭ de Galĭ—pentru Francejĭ, sînt pentru Romînĭ tocmaĭ Albanejiĭ—rămăşiţe de Ilirí

Studiul limbeĭ Celtice (din idiomele Bretonilor, Irlandedilor etc.) comparat cu studiul limbeĭ Dacice, (din cuvintele dacice remase, din toponimia peninsuleĭ Carpato-Balcanice şi din elementele *ne-latine* comune limbeĭ albaneze şi romîne) arată că şi popoarele Dacice sînt Celţĭ. Ca tip antropologic, brahicefalia tipică la Celţiĭ din Galia, Irlanda, Elveţia etc. este aceĭaşĭ la Albanejĭ, Fărşeroţĭ (Albano-valahĭ) şi la Romîniĭ din munţiĭ Pind şi Carpaţĭ.

Aceasta e afinitatea saŭ vocea sîngeluĭ. Celto-romanĭ sînt şi Francejiĭ şi Romîniĭ. Această voce ne impune datoria, nouă Romînilor şi Albanejilor, să urmărim de aproape cercetările învăţaţilor asupra Celţilor, probabil cel maĭ vechiŭ popor în Europa.

Iată de ce propunem: să se ĭea iniţiativa cuvenită pentru înfiinţarea unuĭ cerc de studiĭ celtice în România. Acest cerc ar avea să-şĭ procure scrierile privitoare la limba celtică—(crearea uneĭ biblioteci celtice) şi va întreprinde studiĭ comparative celtice şi daco-tracice. Cercetărĭ dacice sînt posibile, din fericire, graţie limbeĭ Albaneze. Aceste lucrărĭ fireşte aŭ să fie publicate în organul de publicitate al cerculuĭ.

Este indicat să se pornească o mişcare vie pentru crearea uneĭ catedre de limba albaneză la facultatea de litere din Iaşĭ şi Bucureştĭ. Această catedră este neapărat necesară pentru studiul temeĭnic al formaţiuneĭ limbeĭ romîne, (alăturĭ cu catedra de limba latină). Neuitatul Hajdăŭ a stabilit că orĭ-cine vrea să se ocupe cu studiul origineĭ şi formaţiuneĭ limbeĭ romîne este ţinut numaĭ decît să cunoască aprofundat limba albaneză. Dar a fost glasul ce predică în pustiu..... Fără doar şi poate catedra de limba albaneză se impune cu necesitate, cu mult maĭ mult decît bună-oară catedra limbilor paleoslavice!

Dacă ne fălim cu origina nobilă latină—ca altoĭ—avem cuvinte tot atît de temeĭnice să ne mîndrim cu viguroasa şi străvechea noastra tulpină celtică.

Dr. A. Shunda

Natalia Iosif-Negru. O primăvară (versurĭ), 104 pag. Pr. 1 leŭ.
Constantin Hodoş. Departe de lume, nuvele, 249 pag. Pr. 1.50
Iar în biblioteca de popularizare „Minerva", a 30 b. volumul, aŭ apărut N-rele: 19, I. Slavici,—Din valurile vieţiĭ. 20, Camille Flammarion.—Visurĭ inslelate—traducere de Sofia Nădejde. 21, Ivan Turgheniev—Povestirĭ vînătoreştĭ—traducere de M. Sadoveanu. 22, R. Festeticz—Ţărmurĭ bizare—trad, de I. Răduţ. 23, Grazia Deledda —Valurile vieţiĭ nuvele—trad. din italieneşte de Izabela Sadoveanu. 24, Mumuleanu, Hrisoverghi, Cucĭureanu—Scrierĭ alese. 25, Colonel H. S. Olcott—Catehismul Bisericeĭ Buddhiste de Miază-zi trad. de Gr. Goilav. 26, Alphons Daudet—Niverneza, trad. de I. Bărseanul. 27, Louis Jacolliot—In ţara Fachirilor, trad. de N. Pandelea.
Anuarul administraţiuneĭ Caseĭ Bisericeĭ, pe 1909, cu o precuvîntare de P. Gîrboviceanu.—„No. 62" U. Lunkevicĭ, Viaţa casnică a animalelor, trad. din ruseşte de Dr. I. Duscian. 64—67.—Guy de Maupassant, Petru şi Ioan, roman, tradus de N. N. Beldiceanu.
G. V. Botez-Gordon. Samariteanca, traducere în versurĭ, după Edmond Rostand, Iaşĭ, Pr. 1 leŭ.
Econom Stavrofor Melete Răutu. Monografia eclesiastică a jud. Vîlcea. Rîmnic-Vîlcea Pr. 1 l. 50 b.

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ *A. D. Atanasiu,* pictor şi profesor, Iaşĭ, (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu.

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Indrumarea, revistă pentru politică, literatură, ştiinţă, apare odată pe lună. Redacţia şi administraţia, Iaşĭ, str. Ştefan cel Mare 9; abonamentul 5 leĭ pe an.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ, abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

Medalia Unireĭ Principatelor

Cu prilejul sărbătorireĭ de 50 anĭ dela Unirea Principatelor, 24 Ianuarie 1909, pentru a perpetua amintirea acesteĭ zile şi a Mareluĭ Domnitor Cuza-Vodă, care a întrupat Unirea, un comitet din Iaşĭ a hotărît a se bate medalia comemorativă populară care să cuprindă:

a) *pe verso*: Chipul primuluĭ Domnitor peste ambele ţărĭ surorĭ, cu inscripţia **„CUZA-VODĂ * 1820 † 1873"**.

b) *reverso*: O alegorie reprezentînd generaţia trecută două fete, ţările surorĭ, dîndu-şĭ mîna: în fund curge **Milcovul**, deasupra căruia resare soarele pe a căror raze se află inscripţiunea: **„Iubire, Pace şi Unire"**; generaţia de azĭ reprezentată printr'o femeie care încunună cu mîna dreaptă simbolurile Moldoveĭ şi Munteniei.—Sus inscripţiunea **„In amintirea a 50-a aniversăr e Unireĭ Principatelor"**.

De desubt: 1859—5/24 Ianuarie—1909.

Această medalie, în amintirea zileĭ celeĭ maĭ sfinte din istoria neamuluĭ romînesc, ar trebui să nu lipsească niciunuĭ locuitor al ţăriĭ romîneştĭ.

A se adresa „Administraţieĭ Medalieĭ Unirea Principatelor" str. Carp 3, Iaşĭ.

Tipografia H. Goldner, Strada Primărieĭ No. 17.—Iaşĭ

ANUL XX. Mai 1909 No. 5

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orice privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

Bibliografii:

In escelentul Institut de Arte Grafice «*Minerva*» din Bucureştĭ aŭ apărut următoarele:

Al. Tzigara-Samurcaş.—Arta în România, I Studii critice. 1 vol. 240 p. pe hîrtie chromo şi cu ilustraţiĭ. Pr. 4 leĭ.

Sever Cavaler de Zotta.—Vasile Lupu, dramă istorică în treĭ acte şi în versurĭ. Pr. 2 leĭ.

Ioan Ciocîrlan.—Pe plaiŭ, schiţe dela ţară, 1 vol. 228 p. Pr. 1 leŭ 50 b.

N. N. Beldiceanu.—Taina, 1 vol. 237 p. Pr. leĭ 1,50.

St. O. Iosif. — Tălmăcirĭ, versurĭ, 1 vol. 254 p. Pr. leĭ 1,50.

Asemenea în «Biblioteca Minerva» de popularizare, a 30 banĭ volumul, aŭ apărut:

No. 33 Artur Gororeĭ.—Datinele noastre la naştere.

No. 34 Guy de Maupassant.—Ceĭ dintăĭ fulgĭ, trad. de N. N. Beldiceanu.

No. 35 Z. Bărsan.—Nuvele.

No. 36 Lamennais.—Cartea poporuluĭ saŭ drepturĭ şi datoriĭ. trad. de Scarlat Georgescu.

In «Biblioteca folcloristică» din Craiova, a 30 banĭ volumul, a apărut:

No. 3 C. Ş. Făgeţel.—Verde şi ĭar verde (culegerĭ populare).

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ A. D. Atanasiu, pictor şi profesor, Iaşĭ, (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu.

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ, abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 5 Maĭ 1909

Sociologia și psihologia[1]

Raportul dintre aceste două discipline se poate înfățișa sub două aspecte : a) Ce contribuție aduce psihologia științeĭ sociologice? b) Contribuția adusă de știința sufletuluĭ disciplineĭ sociale.

Chestiunea, așa cum s'a pus maĭ sus, a format obiectul discuțiilor în al 5-lea congres de sociologie, ținut la Paris în Iulie 1903. Sub acest punct de vedere problema de față pare favorizată, întru cît avem asupra eĭ gîndirile celor maĭ multe somitățĭ sociologice contemporane, sub forma unor comunicărĭ, așa cum și cît se pot expune într'un congres. Unele sunt incomplecte, dată fiind poziția conferențiaruluĭ față de problema ca cunoscută din scrierile sale anterioare, altele deplasate, n'aŭ decît în mod tangențial, o legătură cu problema centrală din cauza complexitățiĭ raportuluĭ psiho-sociologic, care poate fi înfățișat sub felurite aspecte. Cu toate acestea, cunoașterea acelor părerĭ este indispensabilă. De aceia, în loc să întrăm de a dreptul în discuția problemeĭ, ne vom ocupa de unele conferințe în părțile lor caracteristice, maĭ apropiate de chestiunea așa cum s'a pus la început. In cursul lor ne vom opri asupra unor principiĭ indispensabile nouă, prin lumina lor, le vom desvolta și documenta pe cît ne va fi cu putință.

I

Comunicarea luĭ G. Tarde, în multe privințĭ, complectează studiu de față.

Psihologia curentă trebue divizată în 3 secțiunĭ, ca să se poată studia cele treĭ felurĭ de acțiunĭ exercitate asupra aceluiaș individ,

1) Studiul de față se poate considera ca o continuare a unuĭ studiŭ anterior, publicat în revista „Studiĭ filosofice" vol. II fasc. 3, sub titlul „Istoria în raport cu psihologia".

pentru producerea stărilor sale interioare: a) O *psihologie extramintală* adecă acea parte din ştiinţa sufletuluĭ care se ocupă de influenţa naturiĭ externe asupra organizăriĭ psiho-fizice a omuluĭ; b). *Psihologia intra-mintală*, partea ce se ocupă de sugestiile propriĭ pe carĭ şi le poate procura individul şi, c). *Psihologia inter-mintală*; această din urmă secţiune a ştiinţeĭ sufletuluĭ se ocupă de influenţile şi sugestiile de tot felul, derivate din raportul oamenilor între dînşiĭ.

Din multiplicarea acestor acţiunĭ laolaltă şi din proectarea şi objectivarea lor în afară, rezultă, după Tarde, complexul fenomenelor sociologice. Cel maĭ important raport, însă, din aceste de maĭ sus, pentru înţelegerea vieţiĭ sociale, e acela al individuluĭ faţă de alt individ, numit *intermintalul*. Din imitarea şi repeţirea uneĭ stărĭ de conştiinţă de către alţĭ indivizĭ se formează un noŭ fenomen maĭ complex, tot de natură sufletească, fenomenul social.

In rezultatele cercetărilor ştiinţifice domină, după autorul legiĭ imitaţieĭ, psihologia extra-mintală, adică, ştiinţa e datorită raportuluĭ dintre om şi natură; raporturile filosofieĭ şi ale religiilor sunt dominate de psihologia intra-mintală. E greŭ de eliminat influenţa acestor treĭ felurĭ de acţiunĭ reciproce în formarea ştiinţeĭ, filosofieĭ, religieĭ, aşa cum crede Tarde. Adică, în evoluţia filosofică saŭ în acea a religiunilor domină numaĭ psihologia intra-mintală? In cugetarea subiectivă ce crează filosofia nu se resimte, în epoca contemporană cel puţin, influenţa ştiinţeĭ, datorită extra-mintaluluĭ? Ce dovedeşte, în general, acordul sistemelor filosofice cu gradul de dezvoltare a ştiinţelor, acolo unde apar, dacă nu extrema şi necurmata influenţă reciprocă ce ş'o exercită aceste două preocupărĭ ale spirituluĭ omenesc? Lucrul e evident: diviziunile stabilite de Tarde sînt nereale, subiective. Să ne luăm şirul.

Din cele treĭ secţiĭ de psihologie, inter-mintalul interesează maĭ mult sociologia, fiind-că numaĭ această parte a psihologieĭ dă explicaţia fenomenelor sociologice. Aşa dar psihologia inter-mintală e cel maĭ apropiat obiect de ştiinţa socială, dîndu-ne şi geneza şi explicaţia faptelor sociale. Sociologia e echivalentă cu o psihologie inter-mintală.

Pentru a te ridica pînă la cauzele fenomenelor sociologice, pentru a le discerne şi a vedea cele ce ele aŭ maĭ distinct şi caracteristic, trebue să fiĭ condus, zice Tarde, de luminile psihologieĭ; numaĭ aicĭ găsim explicaţia psihologică a fenomenelor sociale considerate ca efecte, ale căror cauze sînt stările de conştiinţă. Vreĭ să înţelegĭ mecanismul societăţilor rudimentare ale popoarelor sălbatice? Studiază starea lor mintală. Moravurile, instituţiile, studiul limbelor primitive sînt după Tarde, combinaţiĭ relativ noĭ de elemente psihice, carĭ ne sînt însă cunoscute de mult ca elemente sufleteştĭ.

N'avem decît să ne reculegem şi să găsim acele fenomene psihice în noĭ, saŭ în stările sufleteştĭ prin carĭ am tre-

cut de la prima noastră copilărie încoace şi explicaţia acelor fenomene e găsită. „Caracterul antropomorfic al frazeĭ în toate limbele, (orĭ-ce lucru socotit ca un subiect care lucrează asupra unuĭ obiect să sufere acţiunea acestuĭ obiect), caracterul animist al orĭ căreĭ religiĭ primitive încetează de a ne mira, cînd aflăm de la psihologĭ înclinarea iresistibilă a copiilor de a anima, de a umaniza orĭ-ce lucru, şi cînd ne gîndim la înclinarea nu maĭ puţin iresistibilă a adulţilor chiar, de a obiectiva ceea-ce-ĭ subiectiv, de a considera culoarea ca ceva inerent corpurilor şi oroarea *sui generis* sugerată de unele acte, ca inerentă lor, considerate în sine ca criminale“ [1]).

Faptele sociale derivă din fenomenele psihice, şi sociologia e o *psihologie inter-mintală*, iată încheerea comunicăriĭ luĭ Tarde.

De Roberty susţine teza contrară: Fenomenele psihice derivă din cele sociale. „Psihologia zisă colectivă precede în ochiĭ săĭ, psihologia zisă individuală. De almintrelea, aceasta din urmă nu e decît o psihologie colectivă *sui generis*, maĭ dezvoltată saŭ maĭ avansată ca cea-laltă, căcĭ individul social e o fiinţă colectivă prin excelenţă; el reprezintă la fiecare epocă, rezultanta concentrată şi cu atît maĭ perfectă a uneĭ lungĭ seriĭ de grupărĭ, fie contemporane (atuncĭ poate face parte el însuşĭ din ea), fie istorice (atuncĭ se substitue celor ce fac parte din ea, şi carĭ 'ĭ transmit experienţa lor) [2]).

Prin urmare, după Roberty, fenomenele psihice nu pot lua naştere şi nu se pot dezvolta decît într'un mediŭ social, în urma unor raporturĭ reciproce între membri. Autorul de maĭ sus scoate în relief o altă faţă e problemeĭ, neatinsă de predecesorul săŭ, condiţionarea sociologică a cunoştinţeĭ psihice. Dar nu rămîne numaĭ în cadrul acestor consideraţiĭ; Roberty merge maĭ departe. Scoate toate concluziile posibile din premisa afirmată maĭ sus, „că fenomenele psihice sînt o derivare a celor sociale“.

In dezvoltarea şi motivarea tezeĭ sale, se pronunţă contra şcoaleĭ psihologice în sociologie, al căruĭ reprezentant din Franţa vorbise înaintea sa, combătînd-o că nu e conformă cu realitatea faptelor. „Fără a vorbi de alte defecte saŭ de alte inconsecvenţe, acest mod de a înţelege sociologia, foarte răspîndit, se condamnă el însuşĭ prin aceia că consacră, la rîndul săŭ, caracterul saŭ origina socială a faptuluĭ psihologic. Ideile noastre, sentimentele noastre etc., afirmă şcoala în chestiune sînt, în mare parte, produsul mediuluĭ social. Aşa dar ce însamnă un astfel *deus ex machina*? etc“ [3]).

E. Levasseur se raliază la părerea luĭ Tarde atribuind fenomenelor sociologice o origină psihică.

---

1) *Annales de l'Institut international de Sociologie, tome X, Paris,* V. Giard 1904, pag. 73—74.

2) Annales etc. op. cit. pag. 88, comp. Sociologie, Roberty, pag. 175 206, Paris 1886.

3) Ibid. pag. 98.

„Fie omul dirijat în actele sale de interes, afecție, datorie saŭ de alt mobil, creerul e acela care concepe ideia conducătoare și determină actul ; dacă e vorba de un act individual orĭ social, origina e aceiașĭ, starea mintală a unuĭ popor explică instituțiile și politica sa. Toate științele sociale purced din psihologie“ [1]).

In acelaș sens a vorbit și Fernando Puglia.

Plecînd din punctul de vedere al materializmuluĭ istorie, în sensul luĭ Marx, Keller-Krauz recunoaște natura sufletească a fenomenelor sociale.

Dr. E. Delbet, mort de curînd, un energic și viguros adept al filosofieĭ pozitive, într'o scurtă dar substanțială comunicare, arată punctele de contact dintre sociologie și psihologie. Pentru Delbet, ca și pentru întemeetorul pozitivismuluĭ francez, psihologia cuprinde studiul legilor înțelegereĭ saŭ ale inteligențiĭ. Cea maĭ de căpetenie lege ce guvernă evoluția socială e legea celor treĭ stărĭ; ea însă nu e decît un principiŭ psihologic extins în știința socială.

De aci se vede marea dependență a sociologieĭ dinamice de legile științeĭ sufletuluĭ, menită să procure înțelegerea fenomenelor sociale prin generalizările eĭ.

Dezvoltarea inteligențiĭ însă presupune anumite dependențĭ sociale ; prin această considerație, Delbet atinge cel-lalt aspect al problemeĭ, condiționarea socială a evoluțieĭ psihice.

De treĭ condițiĭ atîrnă dezvoltarea inteligențiĭ: 1⁰. De ordinul exterior, cozmic. Cînd filosofiĭ s'aŭ încercat să explice origina fenomenelor psihice, fără luarea în considerație a mediuluĭ exterior, aŭ ajuns la sisteme subiective, condamnate de simțul realitățiĭ.

2⁰. De ordinul biologic interior, cugetarea nefiind o funcție izolată, ce poate fi substrasă consensuluĭ fenomenelor vitale.

3⁰. De ordinul social, acest factor rezumă influența trecutuluĭ, a prezentuluĭ și chiar a viitoruluĭ, în fie-care mediŭ omenesc.

Delbet, în puține cuvinte și în mod foarte sugestiv, trage liniamentele generale ale problemeĭ.

Referindu-se numaĭ la dependențele psiho-sociologice, fără să treacă maĭ departe la geneza fenomenelor, vorbesc I. Mackenzie, Manouvrier.

Se remarcă prin importanța eĭ deosebită comunicarea finală datorită cunoscutuluĭ sociolog francez René Worms, secretarul general al congresuluĭ.

Asupra eĭ ne vom opri maĭ mult

Făcînd rezumatul discuțiilor urmate în congres, R. Worms îșĭ expune și părerile sale propriĭ, relative la raportul dintre cele două științĭ, îndicînd și cadrul general al problemelor ce sînt legate de acest raport.

---

1) Ibid. pag. 233.

Fireşte, în problema delimitării uneĭ ştiinţĭ, al căruĭ obiect nu e pe deplin fixat şi împărtăşit de toţi cugetătoriĭ, cum e cazul cu sociologia, e greŭ să se susţie o continuitate strictă, şi bazată pe un principiu indiscutabil. Dat fiind că concepţia ştiinţeĭ sociale e încă în discuţie, întimpinĭ păreri contrare şi contradictoriĭ în înfăţişarea legăturiĭ eĭ cu cunoştinţa psihologică. Aĭ impresia că asculţĭ o orchestră în căutarea uneĭ armonizărĭ. Cu toate acestea, sub aparenţa disonanţeĭ tonurilor fundamentale, găseştĭ părţĭ secundare maĭ obscure, e drept, asupra cărora cu toţiĭ sînt de acord.

Acelaş lucru se petrece şi cu congresul de sociologie din 1903

In dosul impresieĭ prime de dezarmonie sînt şi probleme de o extensiune maĭ mică, asupra cărora nu maĭ încape discuţie.

Réné Worms relevează acele puncte :

1⁰. Toate şcolile sociologice, cea psihologică reprezentată prin G. Tarde, L. Ward, cea mecanistă prin Durkheim, organicistă prin Novicow, materialismul economic prin K. Krauz, recunosc caracterul psihologic al fenomenelor sociale; fie că aceste se prezintă cînd ca acte, manifestărĭ concrete colective, cînd ca ideĭ saŭ tendinţe sociale, în toate cazurile, se reduc la fenomene de conştiinţă.

Adoptarea unanimă a acestuĭ punct ridică o altă problemă :

2⁰. Dacă faptele sociale sînt fenomene psihologice şi-şĭ aŭ origina în conştiinţă, întrebarea firească ce recurge de aci e următoarea : In care conştiinţă, în cea individuală saŭ în cea colectivă, îşĭ aŭ obîrşia fenomenele sociologice ? Şi aci cugetătoriĭ sociologĭ aŭ răspuns unanim : *In conştiinţa individuală*

Studiile sociale, zice R. Worms, nu se pot opri aci, ele tind maĭ departe, să descrediteze existenţa unuĭ „*suflèt colectiv*“, luat drept o entitate substanţială şi să aducă această expresie la justa eĭ valoare, de vremece în realitate nu există de cît suflete individuale. Cînd se zice că oameniĭ alcătuesc o naţiune, o rasă, ca un mod particular de a cugeta şi a simţi, a voi şi a lucra, nu trebue să se înţeleagă că rezultă de aci pulverizarea complectă a conştiinţelor individuale în spiritul maĭ general al naţiuniĭ saŭ raseĭ ; orĭcît de mare ar fi comunitatea de simţire şi cugetare, ea nu anihilează, nu suprimă personalitatea unităţilor componente. Indiviziĭ se unesc într'o colectivitate maĭ întinsă, numaĭ în virtutea uneĭ fracţiunĭ din mentalitatea lor, păstrîndu-şĭ independenţa şi personalitatea lor sufletească sub toate cele-lalte raporturĭ.

Asupra acesteĭ importante chestiunĭ secretarul congresuluĭ se pronunţase într'o conferinţă ţinută la Academia de ştiinţĭ morale şi politice din Paris, în anul 1899, în felul următor :

„Ele (sufletele colective) n'ar însemna după eĭ (majoritatea psihologilor şi a sociologilor) o realitate concretă, o substanţă dotată cu unitate şi permanenţă ; ele ar sluji numaĭ să arate un ansamblu de proprietăţĭ, de caractere carĭ se găsesc identice în spiritele unuĭ mare număr de indivizĭ, la ceĭ carĭ aparţin naţiuniĭ, saŭ familieĭ considerate“ [1]).

Şcoala sociologică contemporană, care s'a ridicat maĭ energic în contra realităţiĭ substanţiale a sufletuluĭ colectiv şi a pus în loc principiul individualităţiĭ, e şcoala psihologică a luĭ Tarde şi Fouillée; i s'a făcut un reproş tocmaĭ din cauza accentuăriĭ prea tarĭ a personalizmuluĭ omenesc. Sub o formă maĭ mult saŭ maĭ puţin categorică, nicăirĭ spiritul mulţimeĭ nu e ridicat la rangul uneĭ entităţĭ, la o existenţă aparte şi independentă de indivizĭ.

3⁰. De aci decurge o altă problemă: Dacă fenomenele colective se produc în intimitatea conştiinţelor individuale, cum se face că fenomenele psihice, sub unele raporturĭ, se armonizează şi se combină, de daŭ naştere la fapte sociale?

Cum o sumă de mentalităţĭ distincte se unesc în privinţa unor fenomene şi le produc?

Sînt maĭ mulţĭ factorĭ carĭ contribuesc să solidarizeze stările de conştiinţă individuale, să le asocieze şi contopească în unele privinţĭ: 1⁰. Similitudinea mediuluĭ cozmic, 2⁰. a organizaţieĭ biologice, 3⁰. a condiţiilor sociale, 4⁰. acţiunea reciprocă a indivizilor în societate.

a). Acţiunea mecanică şi uniformă a naturiĭ externe poate fi privită ca un factor de armonizare a individuluĭ, sub raportul sufletesc, de vreme ce forţele exterioare luate ca motive de excitaţiĭ fiind aceleaşĭ, trezesc relativ aceleaşĭ reacţiunĭ saŭ impresiĭ; similitudinea condiţiilor dinafarice de escitare deşteaptă un număr de stărĭ de conştiinţă comune unităţilor ce trăesc în acelaş mediŭ cozmic.

b). Analogieĭ generale a tuturor organismelor omeneştĭ, zice Worms, se adaogă la membriĭ uneĭ aceleaşĭ rase saŭ familie analogiĭ maĭ speciale, precise şi restrînse.

c). Totalitatea condiţiilor sociale, economice, familiare, morale, artistice, religioase, juridice, politice crează un mediŭ de coordonare al conştiinţelor, sub unele raporturĭ, bine înţeles, un mediŭ de armonizare parţială, prin intermediul căruia unele fenomene psihice se transformă în fenomene colective saŭ sociale.

d). Reacţiunea indivizilor între dînşiĭ, de o parte, acţiune mutuală dintre societăţĭ, de alta, contribuesc într'o măsură apreciabilă la socializarea fenomenelor psihologice [2]).

Să ne oprim şi să vedem ce valoare aŭ aceştĭ factorĭ de solidarizare în diferite şcoale sociologice.

---

1) *Psychologie collective et psychologie individuelle*, R Worms, Paris, 1899, pag. 8.

2) *Annales* etc. op. cit. pag. 398; comunicarea luĭ R. Worms cuprinde pag. 392—413.

Pentru A. Comte explicarea faptelor sociale trebue căutată în natura omenească. Dat fiind caracterul specific al fenomenelor sociale, în tendinţa către modificare neîntreruptă, cătră progres; dat fiind că progresul depinde de o sumă de factorĭ solidarĭ, ce se înfluenţează reciproc, fizicĭ, intelectualĭ, politicĭ şi moralĭ; dintre aceştia cel maĭ preponderant pentru pozitiviştĭ e cel psihic,—imboldul ce îndeamnă pe om cătră o continuă dezvoltare,— urmează că producerea şi explicarea fenomenuluĭ social se datoreşte evoluţieĭ intelectuale a omuluĭ. De acea şi legea celor treĭ stărĭ e pentru Comte cea maĭ însemnată lege dinamică de natură socială, care ne explică progresul omenireĭ [1]).

După Spencer, fenomenele de evoluţie socială sînt determinate, pe de o parte, de acţiunile exterioare, cărora este expus agregatul; pe de alta, de natura unităţilor componente ale agregatuluĭ social. Primul volum de sociologie îl şi rezervă Spencer datelor ştiinţeĭ sociale. Aci se studiează întîĭ condiţiile organice şi anorganice în diversele părţi ale globuluĭ, unde s'aŭ dezvoltat societăţile omeneştĭ; efectele căldurii şi ale friguluĭ, ale umezeleĭ şi ale secetei, conformaţia exterioară a soluluĭ, compoziţia sa, flora şi fauna, în raport cu evolnţia socială.

După expunerea complectă a factorilor lumiĭ exterioare carĭ afectează dezvoltarea societăţilor, Spencer trece la studiul factorilor internĭ aĭ societăţilor primitive: omul fizic, primitiv, structura, talia, forţa, insensibilitatea sa relativă.

Omul primitiv, n'are destulă vigoare să înlăture toate dificultăţile ce i se ridică în cale, spre a prepara societăţiĭ calea progresuluĭ. Din inferioritatea sa sub raportul emoţional şi intelectual decurge impulsivitatea care domină conduita omuluĭ primitiv şi se opune tendinţeĭ cătră cooperare. Dispoziţia sa mobilă şi şovăitoare face imposibilă orĭ-ce înţelegere şi confienţă reciprocă, fără de care nu e posibil progresul social. Absorbit de momentul prezent, de tăria pasiunilor actuale, omul primitiv e fără prevedere; frica relelor viitoare n'o cunoaşte; de aci îĭ lipseşte sociabilitatea care se întemeiază pe calcul şi prevedere; tendinţa ce îndeamnă la păstrarea uneĭ coheziunĭ sociale n'o ştie, învinsă fiind de tendinţa contrară. Aşa explică filosoful englez, de ce societăţile primitive apar aşa de inferioare, sub raportul evolutiv, căcĭ lipsea elementelor alcătuitoare ale societăţeĭ facultăţile intelectuale şi emoţionale, indispensabile progresuluĭ colectiv.

Maĭ departe, ca să reiasă şi maĭ bine în evidenţă principiul formulat în „Introducere la ştiinţa socială“, *natura unităţilor componente determină natura agregatuluĭ,* Spencer studiează pe acelaş om şi din alte puncte de vedere, al ideilor şi sentimentelor. Aci se studiază origina credinţelor referitoare

---

1). *A. Comte, Cours de philosophie positive,* tom. IV, lecţia 48.

şi la natura individuluĭ şi la lumea exterioară; ĭar concluzia la care ajunge e următoarea:

„Pe de o parte conduita omuluĭ primitiv se determină prin sentimentele cu carĭ priveşte pe oamenii ce-l înconjoară; de altă parte, ea se determină prin sentimentele cu carĭ priveşte pe oamenii ce nu maĭ sînt. Din aceste două grupe de fapte rezultă două grupe extrem de importante de factorĭ socialĭ. *Frica de ceĭ viĭ* este punctul de plecare al guvernămîntuluĭ politic, *frica de ceĭ morţĭ* punctul de plecare al guvernămîntuluĭ religios" [1]).

Aşa dar, Spencer derivă fenomenele sociale din acţiunea combinată a individuluĭ, înzestrat cu anumite caractere fizice intelectuale şi emoţionale, cu anumite ideĭ despre el şi despre, lumea exterioară. In acţiunea reciprocă a omuluĭ cu natura rezultă fenomenele sociale.

Impotriva metoduluĭ de a deriva faptele sociale din fenomenele sufleteştĭ se ridică E Durkheim.

„O ast-fel de metodă, zice reprezentantul şcoaleĭ mecaniste în sociologie, nu se poate aplica fenomenelor sociale, de cît denaturîndu-le. E suficient, pentru a avea o dovadă de aceasta, să te raporţĭ la definiţia dată (maĭ înainte). De oare ce caracteristica esenţială ce o aŭ constă în puterea, ce o aŭ de a exercita, din afară, o presiune asupra conştiinţelor individuale, aceasta denotă că ele (fen. sociale) nu derivă din conştiinţă, şi prin urmare sociologia nu-ĭ un corolar al psihologieĭ.

„Căcĭ această putere constrîngătoare dovedeşte că ele (fen. sociale) exprimă o natură diferită de a noastră, fiind-că nu ne pătrund decît cu forţa saŭ cel puţin exercitînd asupra noastră o influenţă de o pondere oare-care". Şi maĭ departe:

„Individul fiind dat la o parte, nu ne rămîne decît societatea; în natura societăţeĭ înşişĭ trebue căutată explicaţia vieţeĭ sociale" [2]).

Acest cugetător exagerează factorul al treilea din ceĭ enumeraţĭ de R. Worms, similitudinea condiţiilor sociale, din care derivă fenomenele sociologice.

Din cele ce scrie profesorul de sociologie din Bordeaux asupra acesteĭ chestiunĭ, părerea sa s'ar motiva ast-fel: De oare-ce fenomenele sociale sînt lucrurĭ obiective, exteriorizate conştiinţelor individuale, ele exercită o presiune asupra membrilor componenţĭ aĭ societăţiĭ, adică aŭ putere de coerciţiune obligatorie, dovadă legile juridice, formele întocmirilor sociale, obiceĭurile, carĭ ne constrîng. In nicĭ un caz fenomenele sociale extensive în spaţiŭ şi timp şi concretizate în lucrurĭ

---

1). *Spencer* Principes de sociologie tr. fr. tom. I. pag. 582, Paris Alcan 1896.

2). *E. Durkheim* „La Méthode sociologique", pag. 124—125. 126, Paris Alcan 1901.

obiective nu pot deriva din fenomenele psihologice, carĭ prin natura lor sînt interioare, subiective, cu o extensiune spaţială restrînsă şi intimă. Autoritatea de coerciţiune a fenomenelor sociale e anterioară fenomenelor psihologice, cunoştiinţeĭ individuale şi e un produs acumulat al uneĭ forţe ce depăşeşte în spaţiu şi timp viaţa sufletească individuală, de unde şi puterea de dominare a faptelor sociale, ca fenomene maĭ generale, cu o sferă maĭ largă.

De aceea, nu în individ să căutăm origina fenomenelor sociale, ci în societate. „C'est donc dans la nature de la société elle-même qu'il faut aller chercher l'explication de la vie sociale", zice Durkheim.

Se vede că natura chestiunilor sociale, prea complexe şi complicate, împedică chiar inteligenţile de elită să-şĭ păstreze consecvenţa cugetăriĭ. Cînd am vorbit de origina psihologică a fenomenelor sociologice, am citat şi pe Durkheim alăturĭ de aceia ce sînt de această părere. „Fără îndoială,—ca să reproducem chiar textul pe care ne-am susţinut afirmarea, zice E. D., nu se poate produce nimic colectiv, dacă nu ne sînt date *conştiinţele particulare* ; dar această condiţie nu e suficientă. Trebue însă ca aceste conştiinţĭ să fie asociate şi combinate într'un anumit fel ; din această combinaţie rezultă viaţa socială şi prin urmare această combinaţie o şi explică" [1]).

Să examinăm maĭ de aproape caracterul coercitiv al fenomenelor sociologice şi valoarea luĭ.

De la început trebue să observăm că acel caracter de coerciţiune pe care Durkheim îl generalizează, suferă numeroase restricţiĭ. Sînt multe fapte sociale carĭ se impun nu prin constrîngere, ci voluntar şi spontan. Tarde ne procură numeroase exemple [2]). Trecerea spontană a unuĭ popor la o nouă religie, la o nouă credinţă politică, prin predica unor apostolĭ entuziaştĭ, sînt fenomene sociale carĭ nu implică nimic constringent. In fenomenul social al educaţieĭ, în care D. vede numaĭ constrîngere, avem şi o parte voluntară şi spontană, tocmaĭ partea cea maĭ esenţială din procesul educaţieĭ, în care elevul e iniţiat să respecte şi să se poarte în urma convingeriĭ sale personale după regulele şi obiceiurile recunoscute favorabile societăţiĭ.'

Care-ĭ motivul, după doctrina luĭ Durkheim, că fenomenele sociale aŭ devenit coercitive, cum sînt credinţele religioase, regulele juridice, moravurile, etc ?

Tocmaĭ faptul că sînt exterioare, aceste fenomene aŭ devenit şi obligatoriĭ.

Intre a fi exterior şi a deveni obligator, numaĭ din acest simplu motiv, Tarde nu vede nicĭ o necesitate logică. „Alimentul zice eminentul sociolog, e exterior înainte de a fi absorbit ; urmează de aicĭ că ingluţiunea şi asimilaţia sînt cons-

---

1). E. Durkheim op. cit. pag. 127.
2). *G. Tarde, Psychologie sociale* pag. 71—73, Paris 1898.

trîngerĭ exercitate de aliment asupra celuleĭ ce-şĭ le apropriază ?".

Maĭ departe reprezentantul şcoaleĭ mecaniste în sociologie susţine că fenomenul social, întrucît precede pe cel individual psihologic, e maĭ apt a ne procura explicarea vieţiĭ sociale. Luĭ şi nu fenomenuluĭ psihic trebue să ne adresăm ca să obţinem tălmăcirea realităţiĭ colective. Individul trebue dat la o parte să rămînă „societatea" cu fenomenele eĭ obiective; cel dintăĭ (individul) e element efemer, trecător, pe cînd societatea e permanentă şi statornică.

Tot luĭ Tarde se datoreşte meritul de a fi arătat confuz'a pe care se întemeiază şcoala mecanistă.

„Intreg acest sistem de vederĭ, zice Tarde, se întemeiază pe un echivoc. Din faptul că limba mea, dreptul, meşteşugul, religia, existaŭ înaintea mea şi există în afară de mine, cel puţin în sens metaforic al cuvintelor „*în afară*" şi din aceia că acest lucru se poate zice de fie-care din membriĭ uneĭ societăţĭ, luaţĭ aparte, urmează că o limbă, o religie, un drept, o industrie etc. pot fi considerate ca existînd independent de toţĭ oamenii carĭ vorbesc acea limbă, acea religie, se conformează aceluiaş drept, exercită aceiaşĭ industrie ?" [1]).

II

După ce am indicat, în trăsăturĭ esenţiale, părţile maĭ caracteristice din comunicările congresuluĭ de sociologie din 1903, dezvoltînd unele principiĭ numaĭ enunţate, principiĭ ce privesc origina şi natura fenomenelor sociologice, considerate ca un eşafodaj necesar al raportuluĭ psihologic, să revenim la problema de la început.

Care-ĭ contribuţia ce şi-o daŭ fie-care din cele două ştiinţĭ, sociologia şi psihologia ?

Comunicările congresuluĭ, amintite şi rezumate de noĭ, în paginile de maĭ sus, în mod general, conferinţa finală a luĭ René Worms în special, ne-a înlesnit răspunsul. Punctele cîştigate sînt ca nişte farurĭ luminoase care ne vor îndruma încotro trebue să mergem, intrînd în vastul domeniŭ al fenomenelor sociale.

Problema ni s'a înfăţişat sub două perspective:

1). Ce contribuţie aduce ştiinţa socială cunoştinţeĭ psihologice, era prima, şi

2). Contribuţia ştiinţeĭ sufleteştĭ cunoştinţeĭ sociale, era a doua perspectivă.

Să ne oprim asupra celeĭ dintăĭ.

Fiind vorba de delimitarea cunoştinţelor psihologice şi sociale, de acţiunea reciprocă a celor două ştiinţĭ, ni se impune să arătăm, cum se concepe, în mod obiectiv, materia şi cîmpul de cercetare al fie-căruia din disciplinele în chestiune,

---

1). *G. Tarde, Psychol. soc.* op, cit. pag. 73.

să precizăm, pe cît ne e cu pntinţă, grupurile de fenomene ce aparţin uneia şi alteia; după această operaţie, vom fi edificaţi şi asupra raportului lor reciproc.

Ştiinţa psihologică studiază raportul dintre fenomenele externe şi fenomenele interne corespunzătoare. Date fiind fenomenele exterioare A, B, psihologia se întreabă, în ce legătură se găsesc aceste fenomene cu cele interne, corespunzătoare lor. a, b, ? In ce mod raportul a, b din organism e adecvat raportului A. B. din mediŭ cozmic?

Faptul se învederează şi maĭ bine în comparaţie cu celalalte obiecte. Ştiinţele fizice studiază raportul dintre fenomene, în afară de organism; ele îşi ridică întrebarea: In ce raport se găsesc fenomenele exterioare A, B, C, între ele? Ştiinţele biologice aŭ ca obiect cunoaşterea proceselor din lăuntrul organismuluĭ; nicĭ una din aceste ştiinţĭ, fizice şi biologice, nu se preocupă de raportul fenomenelor exterioare, cu cele interne şi corespondenţa lor. Această problemă cade în sarcina psihologieĭ: ea e chemată să se ocupe de conexiunea luĭ A, B, cu a, b, să cerceteze natura origina şi semnificaţia corespondenţiĭ dintre fenomenele externe şi cele interne. Prin urmare, cercetările eĭ presupun, în mod expres, la fie-care pas, coexistenţe şi secvenţe interne corespunzătoare coexistenţelor şi secvenţelor externe. Concepţia celuĭ maĭ elementar act psihic implică ceva obiectiv dincolo de conştiinţa individuală, ceva real, un mediŭ cozmic, la care se rapoartă necurmat fenomenele interne sufleteştĭ şi cu care aceste din urmă procese sînt în corespondenţă.

Să luăm mecanizmul percepţieĭ. Presupune treĭ terminĭ indispensabilĭ; 1. Percepţia presupune *ceva*, în afară de noĭ, un obiect exterior, 2. o stare de conştinţă, care ĭa act de existenţa aceluĭ obiect şi al 3-lea termen, care stabileşte legătura între ceĭ doĭ, între obiectul exterior şi perceperea luĭ, excitaţia nervoasă provocată de existenţa obiectuluĭ exterior şi transmisă la creer. Aceste treĭ elemnnte ale actuluĭ percepţieĭ sînt aşa de necesare încît lipsa unuĭa atrage după sine lipsa fenomenuluĭ sufletesc, în cazurile normale.

Dac'ar lipsi un obiect exterior saŭ dacă acel obiect n'ar afecta periferia noastră nervoasă, actul psihic al percepţieĭ n'ar putea să se îndeplinească.

Existenta celor treĭ termine e reclamată şi de săvîrşirea actelor maĭ superioare sufleteştĭ. Să luăm voinţa deliberată. Ea presupune o serie de condiţiĭ complexe şi reale în mod obiectiv, în lăuntrul cărora individul, ca să-şĭ determine direcţia conduiteĭ, e nevoit să se reculeagă, să delibereze imaginîndu-şĭ diferitele posibilităţĭ ideale ale activităţiĭ sale şi în urmă să se hotărască, adoptînd o anumită activitate. Şi aci se poate vedea existenţa celor treĭ termenĭ: a) ceva obiectiv, condiţiile exterioare sociale, b) ceva subiectiv, starea de nehotărîre subiectivă urmată de o determinare şi c) afectarea

ce-o exercită asupra individuluĭ condiţiile sociale exterioare în care se găsea, înainte de a se fi hotărît cătră activitate.

Dar şi fenomenele vieţiĭ fizice presupun un mediŭ ambiant. O plantă nu se poate dezvolta decît în anumite condiţiĭ exterioare, tot aşa şi cu evoluţia organică a animalelor, în cît s'ar părea că postularea unuĭ mediŭ cozmic nu e caracteristica exclusivă numaĭ a psihologieĭ, ci şi a altor ştiinţĭ, cum e biologia. E adevărat că şi aceste fenomene aŭ nevoie de un mediŭ extern, dar în biologie mediul e ceva general, constant şi din cauza caracterelor de generalitate şi constanţă biologia îl presupune numaĭ în mod tacit. Condiţiile exterioare a uneĭ plante nu-s multiple şi specifice, ca să necesiteze luarea lor în considerare la fie-care pas, ele se extind întreguluĭ regn vegetal, prin simplicitatea, constanţa şi generalitatea lor. De aceia şi atenţia biologuluĭ nu-ĭ absorbită escluziv de raportul fenomelor exterioare cu cele interne organice, mediul pentru dînsul e o noţiune generală şi relativ constantă, aplicabilă în mod tacit aproape tuturor fenomenelor.

Punctul central aci, e explicarea fenomenelor organice şi corelativele lor.

(Urmează) **Ilie Ghibănescu**

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicţionarul Geografic al Bucovineĭ de Em. Grigorovitza profesor".

Pentru justificarea acusaţiunilor aduse autoruluĭ dicţionaruluĭ geografic cu privire la procedeele sale, vom arăta întru cît d sa a fost saŭ nu în drept să adauge nume propriĭ evreeşţĭ la numirile localităţilor romîneştĭ, pentru ca să se cunoască maĭ de aproape ticluirile vrăjmaşe. Iată d. e. cîte-va note din trecutul lor: Comăreştiĭ se afla în 1776 în stăpînirea protoereuluĭ Iftimie pe cînd Ropcea, se aminteşte într'un uric din 1448 (6956) februarie 18, şi în 1775, ca fiind în stăpînerea mazililor Ursachi Soroceanu şi Ursachi Coşcoteanu. Storojineţul îl aflăm într'un uric din 18 februarie 1448[1] ca dăruit de Roman Vodă luĭ Petru Tamin. Aşa dară timp de secole se perindează diferiţĭ moşierĭ romînĭ, între carĭ şi mazilul Tudurache Soroceanu la 1776 şi alţiĭ maĭ încoace pănă la Ohrenştein, niciĭ unul însă nu şi-a pus numele săŭ propriŭ alăturea de cel al localităţiĭ, pănă în sfîrşit o cutează Ohrenştein şi'l aprobă rominul Grigorovitza, pentru a intregi istoria trecutuluĭ Bucovineĭ cu nume noĭ, cu care se mîndreşte dicţionarul geografic.

Ce fatalitate că tocmaĭ în timpul de faţă cînd fraţiĭ Bucovîneni se luptă cu înverşunare pentru existenţa lor naţională. se găseşte *un romîn şi o instituţie înaltă romînească,* cari făuresc patronează şi editează un dicţionar falş, care nu poate decît să agraveze situaţia romînilor subjugaţĭ, cînd vrăjmaşiĭ vor încerca să se folosască de el.

Gredem că e de prisos să inzistăm în acest punct şi asupra altor fapte de felul acestora, de oare ce vom întîlni încă o sumedenie de falşificărí, cari dovedesc cu prisosinţă influenţa vrăjmaşă streină, lipsită de cel maĭ elementar simţ de recunoştinţă faţă de ce-ĭ ce i-aŭ primit în mod ospitalier şi din care rezultă :

a) scriere anume falşă (aşa numită oficială în spiritul autoruluĭ) a localităţilor romîneştĭ ;

b) omiterea vădită a tradiţiilor locale şi notelor istorice maĭ concise ;

c) denaturarea istorieĭ trecutuluĭ nostru ;

d) întrebuinţarea intenţionată a recensimîntuluĭ falş al populaţiuneĭ romîneştĭ şi

e) trecerea cu tăcere asupra mişcăriĭ culturale şi sociale a romînilor în ultimul deceniu.

Iată meritele dicţionaruluĭ geografic !

Breaza, com. rur ; autorul dicţionaruluĭ scrie :... „populaţia 1672 locuitorĭ huţanĭ, de relig. gr. ort. *şi vorbind şi limba romînească*". Ştim pozitiv că în numita comună, se află o societate culturală romînă numită „Steluţa", prin urmare ne permitem să întrebăm pe autor : cuĭ se datoreşte existenţa soc. Steluţa, dacă nu există romînĭ, ci numaĭ huţanĭ (slovacĭ) ?

Denaturarea oficială e prea transparentă în cît să nu se întrevadă scopul iufluenţeĭ rusofilă ; autorul are cuvîntul.

Să se adauge aceste comune pe lîngă existenţa societăţeĭ Steluţa şi cea a însoţireĭ de păstrare şi credit cu 123 membri.

Broscăuţiĭ mănăstire, lipseşte în nomenclatură şi istoricul schituluĭ are data falşă—după obiceĭul autoruluĭ—este contopit cu cel al com. rur. cu acelaşĭ nume unde aminteşte că „avea pe atuncĭ şi un schit clădit de boerul Constantin Volcinschi, care fu însă secularizat în 1783". Data intrebuinţată de autor dovedeşte că d-sa nu cunoaşte precis anul secularizăriĭ mănăstirilor care nu este 1783, ci *1785 Aprilie 23.*

Lipsind istoricul mănăstireĭ Broscauţi, 'i-l redăm aci precum urmează : Din tradiţie, Broscăuţiĭ îşĭ trag numele de la „broasca", nume pe care'l dădură schituluĭ primiĭ călugărĭ aşezaţĭ pe acest loc, din cauza multor broaste ce se aflaŭ intr'un heleşteŭ din apropiere şi a căror răcăit primăvara maĭ ales, fusese aşa de mare, încit bieţiĭ călugărĭ nu se auziau în vorbă unul pe altul şi nu'şĭ puteau săvîrşi în linişte serviciul divin.

Această mănăstire (schit) din început, fu întemeiată de

cătră egumenul Casian şi zidită de cătră proprietarul mare Constantin Volcinschi în anul 1771, fapt pe care'l confirmă uricul de danie din 6 Februarie 1771, prin care soţia sa Maria născută Goian, dărueşte schituluĭ 13 fălcĭ de pădure şi fînaţĭ. Un alt uric din 19 Ianuarie 1778 ne arată că Egumenul Nazarie Săvescul dăruise acestuĭ schit 5 fălcĭ loc de arătură.

Schitul avu numaĭ treĭ călugărĭ şi fu secularizat în anul 1785 Aprilie 23.

Vatra de astăzĭ cu imprejurimĭ era aproape peste tot acoperită cu pădurĭ seculare, cu puţin fînaţ (imaş şi arătură. Prima familie venită la început din Ardeal, cu o singură casă la 1776 în acest loc, se numi Ilică, a căreĭ nume o poartă şi astăzĭ încă multe familiĭ în această comună. Maĭ tărziŭ se aşezară aicĭ in mod traĭnic răzăşiĭ şi mazîliĭ: Aga Ropcian, Costin Săvescul, Stîrcea, Şcraba, Boldeşcu, şepte fraţĭ Şeptelicĭ, Vasile Robu (scapat de la Turcĭ), Manilicĭ Ţîra, Ilicuţă, Matraş, Popescul, Ciuntul, Onciul, Neagul, Braha, Dolinschi ş. a. O parte a Broscăuţilor (spre răsărit) poartă încă de la întemeerea satuluĭ, numele „Muntenĭ" saŭ „Broscăuţiĭ vechĭ", adică de la primele şepte familiĭ între carĭ se afla şi una venită de la munte, compusă din cincĭ-spre-zece persoane şi anume: părinţiĭ cu şepte feciorĭ şi şăse fete, carĭ toţĭ s'aŭ căsătorit şi statornicit în Broscăuţĭ, populînd astfel acea parte a satuluĭ.

Locuitoriĭ crescînd mereŭ la număr, satul fu despărţit în 1890, în Broscăuţiĭ Vechĭ şi Noĭ, ambele situate în districtul Storojineţuluĭ.

Impreună cu maziliĭ şi răzăşiĭ se stabiliră şi servitoriĭ lor, compuşĭ din ţăranĭ romînĭ, care înmulţindu-se cu timpul, populară satul Broscăuţiĭ Noĭ.

Maĭ tărziŭ simţindu-se lipsa braţelor de muncă, proprietariĭ îşĭ aduseră peste vară muncitorĭ-palmaşĭ Rutenĭ din nenorocita Galiţie, carĭ însă dînd peste traiul maĭ prielnic se pripăşiră şi alipiră pe nesimţite, înmulţindu-se atît de considerabil, în cît porniră la început în mod tacit şi maĭ tîrziŭ cu pretenţiĭ nechibzuite opera lor de deznaţionalizare pănă'n sfîrşit locuitoriĭ romînĭ căzură prada slugilor lor năpăstioase.

Astfel reuşiră Rutenii să obţină pentru Broscăuţiĭ Noĭ, care numără actualminte peşte 1600 suflete, o şcoală primară ruteană, sprijiniţĭ fiind de guvernul austriac, care sămănînd vrajbă între popoare, urmăreşte politica sa de desnaţionalizare.

Cu tot numărul covărşitor al Rutenilor, există şi astăzĭ încă vre-o 90 familiĭ Ilică, 50 familiĭ Manilicĭ, şi vre-o 30 famtliĭ Ţîra, Ilicuţă ş. a.

Deşi comunele Broscăuţiĭ-Vechĭ şi Broscăuţiĭ-Noĭ din punct de vedere administrativ sunt separate, ele formează totuşĭ una singură parohie cu doua bisericĭ dintre carĭ cea din Broscăuţiĭ Vechĭ fu zidită în 1854 şi mărită în 1860, şi cea din Broscăutiĭ Noĭ durată din lemn în 1895; ambele fiind deser-

vite de către doi preoţi, de un paroh şi de un vicar saŭ ajutor (cooperator).

Actualul paroch D. Popovici fiind instalat în 1902 şi văzînd halul de pierzare în care se aflaŭ bieţii Romîni rutenizaţi aproape eomplectamente, începu opera de salvare prin înfiinţarea societăţii populare „Ţaranul“, în sinul căreia se desvoltă un curs particular pentru învăţătura limbei romîneşti, de către adulţi de ambele sexe şi care fiind bine cercetată, devenise la 28 Decembrie 1907, şcoală publică cu 2 clase în cătunul Păduricea. Tot acest preot înfiinţase aice o însoţire de păstrare şi împrumut după sistemul Raiffeisen actualminte cu 346 membri, o societate agricolă numită „Reuniunea Agricultorilor“, o societate corală „Muza Romînă“, o alta de muzică instrumentală numită „Lira Romînă“, un cabinet de lectură numit „Ţăranul“, apoi societatea jubilară a orfanilor, societatea „Mazilul şi răzăşul“ şi societatea „Sentinela Răzăşească“.

Budineţu, Com. rur. istoricul comunei lipseşte, fiind că desfăşurîndu'l ar atinge susceptibilitatea Rutenilor. Acest sat a fost dăruit de către Ilie I Vodă, prin uricul din 18 Otcombrie 1433 lui Stan Babici, fără îndoială pentru serviciile aduse patriei. In anii 1766 şi 1767 se pripăşiră aci aşezîndu-se trainic nişte fugari veniţi din Galiţia (vezi op. cit. a d-lui D. Werenka pg. 20—21.

Autorul trece cu tăcere peste întimpinarea aceasta scriind: „se mai află şi un număr de lucrători slavi aduşi.“—Vorbă să fie „lucrători slavi aduşi“, pe cînd ştim că sint haimanale pripăşite.

La sfîrşit să se adauge: Comuna posedă o filială a societăţii „Doamnelor Romîne din Bucovina“.

Buninţii, com. rur.; în rîndul al 15-lea, la fraza „la 1776 aparţinu M-rei Dragomirna, de care era pendinte şi mai înainte“ să se adăugească: fiind dăruită mănăstirei de către Ştefan XII George Vodă, la 22 Martie 1654 (vezi protoc. imp, No. 36), pe cînd data autorului „Vodă George Stefan la 1624“ să se şteargă, fiind falşă.

Cîmpulung, oraş; să se adauge la nota istorică următoarele: „Cantemir ne-a păstrat o relaţiune din care putem deduce că şi mai la nord, prin munţii Bucovinei, se află o grupă de poporaţie romînească constituită, ca şi Vrancea, într'un soi de republică, care exista încă cu oare care drepturi şi privilegii pe timpul săŭ. Aceasta era republica Cîmpulungului care cuprinde vr'o 15 sate, toate cu legile şi judecătorii lor proprii. Locuitorii ei nu se pricep la lucrul pămintului şi toată ocupaţia lor e păstoritul oilor.

Tribut anual plătesc şi ei, dar „nu cît voeşte domnul“, ci cît s'aŭ legat ei către domnii de mai înainte, şi această legătură lasă a se întări tot-deauna de cîte ori se pune domn nou, trimiţînd anume delegaţi spre aceasta la curte. Este în-

vederat că nişte asemenea drepturĭ, păstrate după constituirea statuluĭ moldovan, arată că oamenii aceleĭ regiunĭ eraŭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ ţăreĭ decît aceĭ ce veniră de peste munţi, că eĭ se supusese în chip condiţional şi că din acea aşezare, originară a drepturilor lor faţă cu descălecătoriĭ, se trăgea poziţia deosebită de care ei, ca şi Vrănceniĭ, se bucuraŭ în sînul statuluĭ moldovenesc". (A. D. Xenopol, Ist. Romînilor vol. II pag. 191).

Să se adaoge: Romîniĭ din Cîmpul-lung posedă şi cîteva societăţĭ culturale şi anume: un cabinet de lectură numit „Deşteptarea", o societate numită „Rarăul" şi alta numită „Reuninea districtuală a învăţătorilor".

Climauţiĭ, com. rur; în rîndul al 18-lea scrie autorul următoarele: „Această comună este menţionată pentru prima dată, într'un hrisov din 31 Martie 1490, a luĭ Stefan c. m.".

Aceasta nu este exact, de oare-ce avem o dată maĭ veche şi maĭ precisă cu privire la această comună ş. a: uricul de danie a luĭ Ştefan cel Mare din 14 Octombrie 1489, prin care dărueşte numitul sat mănăstireĭ Putna.

Maĭ ştim că domniĭ Moldoveĭ obicĭnuiaŭ a da urice, prin urmare „hrisovul" nu ne poate constitui un act verosimil.

In sfîrşit constatăm că autorul s'a mărginit numaĭ în a copia, adesea orĭ greşit, isvoarele de carĭ se servise la alcătuirea dicţionaruluĭ geografic. Astă dată copiase din întîmplare exact opul d-rŭluĭ D. Werenka pag. 47, scriind:

„La 1776 era (comuna Climauţi) în posesia mănăstireĭ Putna", fără că să producă actul doveditor.

Autorul aminteşte că aice se află „locuitorĭ lipoveni de secta bespopooţilor (fără preoţi)", pe cînd ştim că se află şi popooţiĭ şi că vre-o 15 anĭ în urmă Mitropolia ort. or. din Cernăutĭ orînduise pe un călugăr ca să convertească pe bespopooţiĭ la biserică ort. orientală.

Dogmele bespopooţilor nu li îngădue ţinerea cîinilor lîngă case.

Aci se află o poştă rurală care corespunde cu administraţia poşteĭ din Sirete şi un post de jandarmĭ perpetuu, din causa multor bătăĭ şi efracţiĭ săvîrşite aci, cît şi în comuna apropiata Fîntîna-Albă.

Comăneştiĭ sau *Sudiĭ Homoruluĭ*, com. rur; trebue pusă în nomenclatură.

Comăneştiĭ, com. rur. in distr. Suceava; aicĭ să se adauge: comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 115 membriĭ.

Comăreştiĭ Halpern şi *Comăreştiĭ Slobozia-Halpern* se va rectifica, tăindu se numele evreĭeştĭ atîrnate.

Corceştiĭ, com. rur; să se adăugească în rîndul al 4-lea; a aparţinut mînăstireĭ Dragomirna. Comuna posedă o însoţire de pastrare şi împrumut cu 39 membri.

Corlata, com. rur; lipseşte nota istorică cu privire la această comună, asemenea instituţia culturală românească, adică cabinetul de lectură numit „Viitorul".

Cu privire la trecutul acestei comune, relatăm următoarele: Corlata saŭ Corlăţelul, aparţinuse odinioară mănăstireĭ Moldoviţa ş. a: 1/8 parte, 5 case şi o moară cumpărate de la Ioan Isăcescu cu 183 florinĭ, cu contractul din 26 Februarie 1577; 1/4 parte cumpărată de la Ştefan Dascalul cu 37 1/2 talerĭ, 9 florinĭ ungureştĭ şi 180 florinĭ tătăreştĭ, cu contractul din 22 Maiŭ 1587; 1/8 parte de la Turcul şi de la Tudosea femeea luĭ, cumpărată cu 250 florinĭ tătăreştĭ, ca contractul din 22 Maiŭ 1587; 1/8 parte de la boerul Ioan Roşca, cumpărată cu 250 florinĭ tătăreştĭ, cu contractul din 22 Maiŭ 1587, adică peste tot 5/8 părţĭ, care cumpărătură fu întărită de către Constantin Movilă Vodă cu hrisovul din 10 Maiŭ 1609.

Pentru proprietatea acesteĭ comune, M-rea Moldoviţa a purtat două procese ş. a: unul cu spatarul Geoge Cantacuzino, care vroia să-şĭ însuşască această proprietate a mănăstireĭ; Grigorie Ghica Vodă însă, întări stăpînirea mănăstireĭ cu hrisovul din 11 Ianuarie 1738, şi al doilea proces cu rezeşiĭ megieşĭ, carĭ răşluiaŭ proprietatea mănăstirească. Cu hrisovul din 25 Iulie 1751 domnul Mihaĭ Cehan Racoviţă Vodă trimete pe Ştefan Hermeziul ca să întregească hotarele moşieĭ mănăstireştĭ.

Clocucica, suburbia Cernăuţilor; să se adaoge: posedă un cabinet de lectură numit „Sf. Ioan cel Nou" şi o societate a meseriaşilor Romînĭ, numită „Frăţia".

Corovia, com. rur; să se adauge: posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 68 membri.

Costeştiĭ, com. rur; să se adauge: comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 112 membri, numită „Albina".

Cotul Ostriţeĭ, com. rur; să se adaoge: posedă o însoţire de păstrare şi credit cu 49 membri şi un cabinet de lectură numit „Unirea".

Crasna-Ilschi, com. rur; posedă o însoţire de pastrare şi credit cu 468 membri şi un cabinet de lectură numit „Unirea".

„*Capul-Codruluĭ*, com. rur; numită într'o vreme şi Bucureştĭ". Această superficialitate să se rectifice scriindu-se: înainte de 1772 numită Bucureştĭ. Vezĭ hrisovul luĭ Constantin Mihaĭ Cehan Racoviţă Vodă din 17 Iulie 1756 în care se numeşte Bucureştiĭ şi decretul Mitropolituluĭ Gavril, din 5 Iunie 1772, în care se numeşte Capul-Codruluĭ".

Tot aice, în rîndul al 34-lea să se adaoge: de către Petru Rareş Vodă, la 21 Octombrie 1544, (vezĭ protoc. împ. No. 46), iar rîndul cu cele următoare: „apoĭ la 21 Decembrie 1514, mănăstireĭ Voroneţ" să se şteargă, data fiind falşă.

In istoricul comuneĭ C. Codruluĭ autorul scrie: „Pe tim-

pul“ luĭ Bogdan, fiul luĭ Ştefan cel Mare, se numea Bucureştĭ fără să ne indice isvorul de unde o ştie.

Autorul ne maĭ spune că „aci se găseşte o fabrică de scîndurĭ“... se înţelege în mîna evreilor, trece însă cu vederea să ne spue ceva şi despre păsul Romînilor d'aci Iĭ comunic decĭ că aci se află o însoţire de păstrare şi credit cu 109 membri, un cabinet de lectură numit „Stejarul“ şi o filială a societăţeĭ Doamnelor-Romîne din Bucovina“, fapt care trebuia, amintit în acest dicţionar geografic..„romînesc“.

Corapciul-pe-Siret, com. rur.; în rîndul al 29-lea se va adăoga cu privire la dania monahuluĭ Daniil Nacu ; în anul 1757, Septembrie 1, întărită după aceea de către Grigorie Calimach Vodă la 20 Octomhrie 1762 (vezĭ protoc. imp. No. 127 şi 128).

Căbeştiĭ com. rur. ; în rìndul al 14-lea să se adaoge : La 5 Iunie 1774, un pămînt la Càbeştĭ a fost dăruit mănăstireĭ Horecea, de către cine, nu spune protoc. impăr. No. 200. Căbeştiĭ a opta parte a fost asemenea dăruită mănăstireĭ Horecea la 23 Octomvrie 1780; protoc. împ. însă nu spune de cine. Asemenea un pămînt lîngă mînăstire. a fost dăruit la 22 Februarie 1782 (vezĭ protoc. împ. No. 209). Comuna posedă o societate de păstrare şi eredit, cu 41 membri, fapt despre care tace autorul.

Cernăuţĭ, oraş; istoricul oraşuluĭ e foarte superficial tratat. Recomand autoruluĭ broşura d-ruluĭ Ioan P. Paşcanu „Cernăuţul şi suburbiile sale. „Cernăuţĭ 1899“ ş. a. Tot astfel sunt tratate instituţiunile culturale romîneştĭ, etc.— Autorul nu aminteşte ceva despre primele fondaţiunĭ culturale, despre fondatoriĭ şi mersul instituţiunilor create, iar în ce priveşte mişcarea cea maĭ recentă a Romînilor bucovinenĭ din toate punctele de vedere şi manifestările eĭ, autorul o acopere cu voalul tăcereĭ, ca şi cum Romîniĭ bucovinenĭ ar fi cantitate neglijabilă.

Unde e centrala însoţirelor economice romîne din Bucovina ? Unde prăvălia romînească, societăţile academice studenteştĭ ? Unde societatea „doamnelor romîne din Bucovina“, soc. „Reuniunea învăţătorilor din Bucuvina“, soc. „Filiala şcoaleĭ-romîne din Suceava“, soc. „Maziliĭ şi Rezeşiĭ bucovinenĭ“, Orfelinatul, soc. meseriaşilor-romînĭ, soc. cantorilor „Lumina“ ş. m. a. Amintind toate aceste, numaĭ astfel se poate reda celor interesaţĭ un tablou exact asupra activităţiĭ extraordidar de rodnice a Romînilor din Cernăuţĭ, respectiv din Bucovina

Afară de aceasta maĭ lipseşte încă aşa mult material cu privire la viaţa romînească în Cernăuţĭ, încît e de prisos orĭ-ce obiecţiune, afară de aceea că d. Grigorovitza e departe de a fi întrunit condiţiunile cerute de dicţionarul geografic al Romînilor din Bucsvine·

Coribuuiţa. mănăstsre, azĭ otînsă. lipseşte în dicţionar. Există fără îndoială locul însemnat al fosteĭ mănăstireĭ Corib-

nița, care trebue neapărat menționat cu istoricul mînăstireĭ.

Aci adăogăm următoarele: mînăstirea fusese întemeiată de către patru răzăşĭ: Ştefan Giurgiuvanul, Ioan Tăutul, Gh. Tomaseiŭ şi Ştefan Ciurezul (vezĭ protoc. imp. din 15 Februarie 1782 pag. 605 şi 606). Această mănăstire avusese numaĭ patrn fălcĭ de pămînt situate chiar lîngă mînăstire, carĭ i-au fost dăruite de întemeietoriĭ eĭ. Mînăstirea fu secularizată la 1785, Aprilie 23.

Cosminul, sat istoric, stîns; lipseşte în nomenclatura dicționaruluĭ Neexistînd satul, există doar moşia şi tradiția, carĭ sunt de o mare importanță pentru istoria trecutuluĭ nostru, prin urmare trebue neapărat amintite în mod special în dicționar şi pus in nomenclatură, cu adaosul noteĭ „sat stîns, există însă moşia".

Acest sat fusese dăruit de către Ştefan cel Mare mînăstireĭ Putna la 3 Aprilie 1488 (vezĭ protoc. îm. No. 130). In anul 1497, Joĭ în 26 Octombrie, Ştefan cel Mare bate pe Craiul Leşesc Albrecht în codrul Cosminuluĭ, năruind copaciĭ ceĭ înținațĭ asupra oasteĭ leşeştĭ, perind miĭ de oştenĭ, parte strivițĭ, parte ucişĭ de țăranĭ. Astfel perzînd puştile şi lăsînd steagurile, care toate le adunase Ştefan Vodă. Craiul fugi cu puținiĭ ce-ĭ rămăsese, bulucindu-se la satul Cosmin şi de acolo la Cernăuțĭ trecînd peste Prut şi prin satul Lenţeştĭ, în Polonia (L. T. I).

Costîna, com. rur.; în rîndul al 23-lea „la anul 1546": a se adăoga Aprilie 22. Comuna posedă o însoțire de păstrare şi credit cu 254 de membri, şi un cabinet de lectură numit „Albina".

„*Coțman* tîrg şi moşie; scrierea se va îndrepta în „*Cosmanĭ*"; n rîndul al 37-lea să se adaoge: „a fost dăruit Episcopieĭ Rădăuților, de către Alexandru Vodă cel Bun, cu uricul din 8 August 1420 (vezĭ protoc. imp. No. 241 şi 242). (Vezĭ dr. D. Werenka opul citat, pag. 52).

Crăinicești, sat vechĭ istoric, stîns (vezĭ istoricul satuluĭ Bădăuțiĭ. Această localitate nu se află în dicționar.

Crasna-Putneĭ sat; în rîndul al 19-lea după „Putna": să se adaoge în dar de la Filofteĭ Episcopul Rădăuților, la 11 Ianuarie 1613, întărit după aceea de către Grigorie Calimach Vodă, la 2 Septembrie 1762 (vezĭ protoc. imp. No. 122 şi 123).

Crăsnodiul, sat vechiŭ istoric; lipseşte în dicționar. A fost întemeiat maĭ în urmă pe pămîntul Branişteĭ. (Vezĭ Braniştea).

Crisciatec, schit, nu Crişceatec, cum zic Poloniĭ; istoricul nu este precis, deşi există ivoare spre lămurire! Crisciatec mănăstire, fu întemeiată de către doĭ răzăşĭ din Răpujinețu, frațiĭ: Mihaĭ şi Constantin Talpă în anul 1768, avînd şi două proprietățĭ ş. a. 1) pămîntul mănăstireĭ, dăruit de întemeitorĭ, cu uricul din 1 Martie 1768 şi Sviniaciĭ jumătate, dăruit de Toader Hagiul negustor sîrb, cu uricul din 12 Aprilie 1768

(vezĭ protoc. împ. No. 161 şi 190), întărit de Ioan Calimach Vodă la 12 Aprilie 1708.

Crisciatec, com. rur. ; să se adaoge: posedă o însoţire şi împrumut cu 72 membri.

Cocoşul, munte :să se adaoge : pe care şi-a însuşit mănăstirea Solca, prin schimb cu Milisăuţiĭ jumătate la 20 Ianuarie 1775".

Cocoşul, care se află în partea despre amează zi de la *Găina*, tot munte, e în privinţa întinderiĭ sale ceva maĭ mic, iar în privinţa înfăţişăreĭ maĭ oblu, maĭ subţietic şi maĭ înalt, decît Găina. El se mărgineşte, în partea despre ameazăzi de pîrăul Tatarca, care isvoreşte de sub muntele Opcioara şi se revarsă în Moldova, iar în partea despre apus de pîrîuaşul Cocoşul, care se revarsă în Tatarca, şi de muntele Dărmocsa. Observăm că dicţionarul geografic posedă în nomenclatură pîrîul Tatarca schimbat în Tatarec, care sună slav, deci trebue neapărat rectificat în „*Tatarca*", pe cînd Dărîmoasa, culme, să se rectifice în *Dărmocsa*. (Vezĭ S. Fl. Marian, tradiţiĭ poporane romîne, pag. 251).

Cu privire la Cocoşul şi Găina, doĭ munţĭ, se zice că aice locuia înainte de vr'o cîte-va sute de anĭ un săhastru, care iubea tare galiţele (găinele) şi de aceea se ocupă el în singuritatea sa cu creşterea lor. Năvălind Tatariĭ în Bucovina, ajunseră într'o dimineaţă o ceată de tatarĭ tocmaĭ în apropierea stîncelor unde locuia Sahastrul, într'o peşteră încunjurată din toate părţile de stîncĭ şi unde-şĭ făcuse foc ca să-şĭ fiarbă ceva de mîncare. Tatariĭ cum zăriră focul, se duseră ţintă într'acolo ca să vadă cine-ĭ şi ce face şi văzînd un Sahastru bătrîn îĭ dederă pace. Tatariĭ însă după ce se scoborîră de pe munte şi ajunseră în vale, aud de-odată un cucoş cîntînd. Decĭ întorcîndu-se îndărăpt spre sahastru, ca să iee toate găinele cîte le vor afla, începură a se acăţăra şi a se sui pe stîncĭ la deal. Sahastrul văzînd că Tatariĭ se întorc, prinse degrabă toate găinele, cîte le avea, le vîră într'un sac, aruncă sacul în spate şi se duse la vale. Cînd ajunseră Tatariĭ lîngă peşteră, Sahastrul era de mult cu găinele în vale. Tatariĭ prind a se scobori iară-şĭ la vale în urma Sahastruluĭ, însă acesta prefăcut văzîndu-ĭ că se ia după dînsul, se sue de altă parte îndărăpt de unde s'a scoborît. Şi aşa cînd Tatariĭ eraŭ sus, Sahastrul era în vale, iar cînd ajunseră Tatariĭ în vale, Sahastrul era pe stîncĭ. Astfel ţinu jocul acesta toată ziua.

După ce a înserat, Săhastrul se hotărî să joace Tătarilor o festă, ca eĭ să se sature de pofta găinilor. Se scobora într'o prăpastie adîncă, unde făcu un foc din vrescurile adunate şi apoĭ se retrase într'un ascunziş dintre crăpăturĭ. Tătariĭ văzînd focul, nu observară prăpastia şi căzură noaptea în ea frîngîndu-şĭ capetele.

A doua zi văzînd aceasta Sahastrul mulţumi luĭ D-zeŭ că l'a scăpat pe dînsul şi găinele sale din mîinele tatarilor,

şi numi în amintirea acestei întîmplări pe unul dintre aceşti doi munţi Găina, iară pe celal'alt Cocoşul, întru cinstea galiţelor sale. (Vezi trat. popor. rom. din Bucovina de S. Fl. Marian).

Cuciur-mare, com.; se va scrie: *Cuciurul-mare* şi în rîndul al 35-lea se va adăoga: acest sat l'a cumpărat mînăstirea Putna de la Ştefan cel Mare, precum o dovedeşte reîntărirea contractului de cumpărare, de către Petru VII Şchipul Vodă, din 30 Martie 1575 (vezi protoc împ. No. 129).

Cupca, com. rur.; în rîndul al 17-lea să se îndrepte numele Cupcic în Cupcin şi să se adaoge: Gheorghe Cupcin le dăruise mînăstirei Putna în anul 1762, Octombrie 15 (vezi protoc. împ. No. 119). Acest Gh. Cupcin va fi fost un strănepot a lui Gh. Cupcin, care la 1503, dăruise mînăstirei Putna satul Camena saŭ Petriceanca.

Chirodin, com., la sfirşitul rîndului al 19-lea să se adaoge acest sat a fost dăruit Episcopiei Rădăuţilor, de cătră Alexandru cel Bun, cu uricul din 8 August 1420 (vezi protoc. îm p No. 241 şi 242).

Comăneştii saŭ Ludii Homorului, lipseşte în dicţionar.

Caordeştii, com., în rîndul al 17-lea este a se adăoga la „această comună": a fost dăruită Episcopiei Rădăuţilor de cătră Alexandru cel Bun, cu uricul din 8 August 1420 (vezi protoc. împ. No. 241 şi 242).

Cerbul, munte mic (682 m.), se află pe ţărmul stîng a, pîrîului Solca; se numeşte şi Ciurgăl-mic; lipseşte în dicţionar.

Cetatea Tătarilor, culme situată în apropierea com. Tereblecea; are o tradiţie locală; lipseşte în dicţionar.

Colmicul, deal, se află în partea despre apus a satului Horodnicul de jos; lipseşte în dicţionar.

Copcea, heleşteŭ la Suceava, lîngă moşiile Mitropoliei şi 24 fălci de pămînt, aŭ fost proprietatea mînăstirei Sînt-Ilie la 10 Decembrie 1781. Această numire geografică cu nota ei lipseşte în dicţionarul geografic.

Corceştii com. rur., în rîndul al 4-lea e a se adăoga: a aparţinut mînăstirei Dragomirna.

Dealul-Crucei, „munte," astfel scrie autorul; nu e munte, ci un deal! Autorul îl pomeneşte în treacăt în 6 rînduri din a 3-a coloană fără să amintească cîtu-şi de puţin ceva de tradiţia şi originea numelui ca şi cum aceasta n'ar aparţinea trecului nostru şi nu ne-ar interesa. Este o greşală neertată de a se trata astfel un dicţionar-geografic, care constitue un document istoric romînesc.

Ca să arătăm cît de interesantă este legenda, încă vie în graiul poporului romîn, transmisă prin tradiţie din tată în fiŭ, o reproducem. Iată-o: Ştefan cel Mare cînd a mers să aleagă locul unde să zidească mînăstirea, şi-a luat arcul cel mare, care se încordă cu vîrtej şi trei alţi săgetători vestiţi, adecă pe vatavul de copii şi doi copii de casă, şi s'a dus cu

o mare mulţime de popor pe un deal depărtat de locul unde avea să zidească mînăstirea. De acolo şi-a slobozit săgeata maĭ întăĭ vatavul de copiĭ, şi unde a căzut săgeata luĭ, s'a făcut poarta mînăstireĭ; unde a căzut săgeata întăiuluĭ copil de casă, a făcut clopotniţa, iar săgeata copiluluĭ al doilea de casă a mers foarte departe şi a căzut pe dealul Sion (nicĭ pe acesta nu l'a pus autorul în dicţionarul săŭ), unde era atuncĭ o bisericuţă de lemn, iar unde a căzut săgeata luĭ Ştefan Vodă, într'un paltin vechiŭ, s'a zidit altarul bisericeĭ. Se spune că al doilea copil de casă întrecuse pe Ştefan Vodă cu săgetătura şi poporul vorbea acum, că el ar fi maĭ meşter decît Vodă; de aceia se zice că Ştefan ar fi pus să-ĭ tae capul, dar nu se ştie de sigur.

Acest arc cu vîrtej a luĭ Ştefan cel Mare, lăsat de însu-şĭ Vodă în amintire la mînăstirea Putna, s'a păstrat acolo până la anul 1686, cînd regele Polonieĭ Ioan Sobieschi ocupă Moldova şi între alte prădăciunĭ, rîpiră Poloniĭ şi acest arc a luĭ Ştefan Vodă.

Dealul-Bărbăcărieĭ, 627 m., dealul „Cirana" şi „Sionul" situate în jurul comuneĭ Putna, lipsesc în dicţionar. Autorul are cuvîntul!

Dealul-Cruceĭ, se numeşte şi dealul saŭ ridicătura mare a şoseleĭ, care desparte Rădăuţul de Hadicfalva; aceasta lipseşte in dicţionar.

Dealul-Ianculuĭ; în rîndul al patrulea trebue adăogat: Pe vîrful acestuĭ deal, s'a găsit în anul 1872 cu ocasiunea extragereĭ petreĭ pentru zidirea caseĭ parochiale din com. Grăniceştĭ, un mormînt „tumulus", format din lespezĭ de rîŭ necioplite, pardosit şi acoperit, avînd o lungime de 2 metri, lăţime de 1.10 m. şi înălţime de 0.80 m. La ridicarea lespezilor, s'a găsit 2 schelete omeneştĭ ş. a. unul maĭ mare şi altul maĭ mic suprapus. Intre extremităţile scheletuluĭ maĭ mare, s'aŭ aflat aşezate două vase (oale) de pămînt negru, arse, de formă rotundă neregulată şi cu păreţĭ groşĭ, care conţineaŭ cam 1/6 parte dintr'o massă consistentă, de culoare cafenie, opacă, cleioasă, inodoră şi amărie. La dreapta scheletuluĭ se află o secure de agat în stare foarte bună şi o bucată de lemn petrificat în forma uneĭ ghioage. După desfacerea complectă a acestuĭ mormînt, toate obiectele maĭ sus arătate aŭ fost depuse la muzeul national din Cernăuţĭ.

„*Dealul-Leahuluĭ*", deal, 539 m. alt., între com. Voitinel şi Vicovul de Jos, dstr. Rădăuţĭ". Atîta a găsit de cuviinţă să scrie autorul dicţionaruluĭ. Numirea acestuĭ deal însă ne intrigă să ştim de ce acest deal fu anume *Dealul-Leahuluĭ* numit. Iată ce spune tradiţia: zice că în timpurile vechĭ aveaŭ Romîniĭ foarte mult de suferit atît din partea păgînilor cît şi din partea creştinilor din statele învecinate.

Astfel intrînd leşiĭ în Moldova, şi îndreptîndu-se spre Suceava, prădaŭ şi pustiaŭ ţara pe unde treceaŭ. Ajunşĭ până

aproape de Rădăuţi, Ştefan Vodă s'a pornit de grabă cu oaste în potriva lor, întimpinîndu-i în partea despre răsărit a satului Horodnicul de jos. Leşii însă văzîndu-se bătuţi de Ştefan, apucară pe Colnicul din apropierea Horodnicului de jos, trecură părîul Munteanca, eşiră în Brădet şi se îndreptară spre Voitinel. Ştefan, văzînd că leşii nu vor să stea la luptă, ci se retrag, îi ajunge pe un deal din apropierea satului Voitinel îi-i atacă din două părţi de odată, bătîndu-i aşa de cumplit, şncît uumai puţini putură scăpa cu viaţă.

Şi de oare-ce maï tot dealul, unde s'a întîmplat lupta aceasta, era acoperit cu trupuri de leşi, de aceea dealul acesta a început de atunci încoace a se numi Dealul-Leahului şi tot aşa se numeşte şi astă-zi.

Ştefan Vodă poruncind să se înmormînteze ceï căzuţi, s'aŭ făcut cinci movile în partea despre răsărit a satului Horodnicul de jos şi anume pe locul unde li-a eşit Ştefan Vodă leşilor înainte, iară cincisprezece dea-lungul Colnicului.

In movilele acestea, cari se numesc de către Rominii de aici Uricele lui Ştefan, zac leşii ceï căzuţi in luptă.

„*Dorna-Vatra*", tîrg ; cu aşa numita scriere oficială (pocită) a localităţilor romîneşti, autorul dicţionarului geografic schimbase numele multor comune romîneşti, făcînd pe placul veneticilor şi vrăjmaşilor neamului, cari şi de astă dată şi-aŭ împlinit cu conştiinţă rolul lor odios în a influenţa alcătuirea dicţionarului, din toate punctele de vedere.

Astfel dicţionarul în amănunţimele lui nu e decît o ticcluire neadevărată şi absurdă, făurită spre a servi ca armă oficială în contra intereselor vitale ale romînilor Bucovineni. Şi să nu creadă ceï cu influenţa oficială, ascunşi în dosul numelui autorului, că nu i-am simţit la distanţă ; iar în ce priveşte pe autor, îl putem asigura că adevăraţii romînï *de viţă* (nu *cu* : *vitză*), numesc şi scriŭ localităţile astfel, precum le-aŭ moştenit de la strămoşii lor, deci resping cu indignare scrierea oficială absurdă a localităţilor adoptată de dicţionarul geografic romînesc ; astfel Dorna-Vatra se va schimba în dicţionar, scriindu-se corect *Vatra Dornei* şi altele.

De ex. istoricul tîrgului Vatra Dornei e cu totul superficial redat, lipsindu-i tradiţia întemeierei şi istoricul instituţiunilor culturale şi administrative, fie macar în trăsături generale.

Să se adaoge deci : Vatra Dornei posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 90 membri şi un cabinet de lectură rominesc numit Sentinela, şi instalat în casa naţională proprie situată în centrul tîrgului.

Iată şi tradiţia întemeierei : Dragoş Vodă urmat de curteni la o vînătoare, găseşte în acele părţi o căprioară blondă (ciută) adăpîndu-se la isvor şi o urmăreşte Aceasta speriată fuge în desiş, pe cînd Vodă trage arcul spre a nu scapa vînatul şi omoară pe fata ! ora tocmai în momentul cînd aceasta îngenunchiată îmbrăţişa căprioara-i domesticită, care se refugia în braţele ei.

Vodă măhnit de moartea frumoasei Dora, unica fiică a prisăcaruluĭ, care sălăşluia în acea vale încîntătoare, a dat locului în amintirea intîmplăriĭ nenorocite, numele „Dora", care maĭ pe urmă se prefăcu în Dorna, iar vatra primelor salaşurĭ fu numită *Vatra Dorneĭ*, nume care a rămas în graiul poporuluĭ romîn pănă în ziua de astăzĭ.

Şi nemuritorul poet Vasile Alexandri ne-a redat într'o poezie frumoasă „Legenda de la Dorna".

La *Dorna Cândrenilor*, com. rur., să se adaoge: comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 112 membri şi un cabinet de lectură numit Ouşorul; despre toate aceste tace autorul dicţionaruluĭ.

Prin amintirea tradiţiilor păstrate cu atîta sfinţenie de poporul romîn, ca o scumpă amintire din moşĭ strămoşĭ, oare nu dovedim vrăjmaşilor noştri că posedăm o bogăţie literară şi istorică naţională, care aparţine trecutuluĭ poporuluĭ romîn şi oare nu dovedesc ele punctul de plecare la întemeiarea localităţilor romîneştĭ ?

Ne amintindu-le, oare nu oferim noĭ însuşĭ ocasiunea străinilor ca să făurească eĭ pe socoteala lor diferite basme efemere, în baza carora căuta în mod fraudulos să-şĭ susţie sus şi tare drepturile lor ca popor autochton în ţară, cu toate că chiar eĭ sînt convinşĭ de nepotriveala lor cu obiceiurile, credinţa şi limba ţăriĭ de origine maĭ veche.

Următorul caz de exemplu justifică constatarea făcută de noĭ ş. a : fostul inginer hotarnic Nictor Pauli, azĭ repauzat şi alţiĭ din Cîmpu-lung, susţinură cu o seriozitate care se face să rîzĭ, că Cîmpu-lungul de azĭ din Bucovina este fără îndoială de origine germană, numindu-se din început Kampelung, şi abia maĭ tîrziŭ după venirea romînilor fu numit Cîmpu-lung saŭ Kimpolung cum î-ĭ zic eĭ.

Pentru argumentarea acesteĭ observaţiunĭ, Pauli ş. a. susţinură că pe vatra tîrguluĭ de azĭ a Cîmpu-lunguluĭ, s'ar fi oprit în trecerea lor prin ţară Cruciaţiĭ germanĭ făcind tabără, unde pe lîngă căutarea hraneĭ....(?) aŭ întreprins (mosafiriĭ) şi o curăţire corporală temeinică, peptănîndu-şĭ părul pletos ce'l obicinuiaŭ a purta.... şi cum a peptana în limba veche germană se zice *Kampeln* şi peptănătura Kampelung, Pauli susţine cu îndîrjire că Cîmpu-lungul de azĭ romînesc, e de origine germană, derivîndu-ĭ numele de la Kampelung.

Un caz analog e şi Putna, despre care ştim că localitatea aceasta şi-a luat numele de la pîrîul Putna, care o străbate; numele e slavon derivat de la *put* cale, pe cînd nemţiĭ pretind că derivă de la goticul put mic.

O altă maĭ nostimă tradiţie inventată de ruteniĭ bucovinenĭ cu scop de a-şĭ afirma eĭ drepturile lor prerogative ca popor autochton faţă de veneticiĭ romînĭ(?), auzisem personal din graiul preotuluĭ rutean Cozac, paroch ortodox în comuna Mămăeştiĭ, care mîhnit în adîncul inimeĭ sale de numele ro-

mînesc ce'l poartă comuna sa parochială şi a căreĭ neobosit veghetor este, că pe timpul şedereĭ Cumanilor în Bucovina, comuna de azĭ Mămăeştiĭ s'ar fi numit „Mamaiof“, în amintirea morţiĭ năprasnice a uneĭ căpeteniĭ de oştire cumană cu numele Mamaif, care trecînd Prutul în not calare, s'ar fi înecat bietul strămoş al popeĭ tocmaĭ în dreptul satuluĭ de azĭ Mămăeştĭ şi că *mult* maĭ tîrziŭ suprapunîndu-se stratul poporuluĭ „Valah“, ar fi romanizat satul „Mamaiof“ în Mămăeştiĭ şi Cumania în Moldova; totuşĭ din isvoare istorice aflăm că satul Mămăeştiĭ pentru prima oară se aminteşte ca proprietate a mînăstireĭ Suceviţa, abia înainte de 1648.

Prin comunicarea celor de maĭ sus, am arătat tendinţa străinilor de a ne falşifica trecutul şi tradiţia, cu scop de a-şĭ afirma eĭ însu-şĭ drepturile lor în ţară.

Tocmaĭ în aceste timpurĭ critice, soarta ne hărăzeşte acest dicţionar geografic al d. dr. Grigorovitza cu: Comăretiĭ-Halpern, Ropcea-Achmer, Storojineţ-Ohrenstein, Perzilovca etc. etc., plus atîtea multe greşelĭ.

Cu privire la acest din urmă sat scris în dicţionarul geografic „Perzilovca“ pag. 160 obiectăm următoarele: satul se află depărtare de o jumătate oră pe jos de Siret, unde am petrecut aniĭ copilărieĭ şi unde făcusem nenumărate excursiunĭ. Aşa fiind cunosc satul şi numele luĭ, care nu este cel pus în dicţionarul geografic cu numele „Perzilovca“ ci *Slobozia Perjuluĭ*, nume oficial, pe cînd poporul îĭ zice maĭ pe scurt „Perjuliucă“. Repausatul Mihaĭ Teliman a publicat un articol interesant cu privire la istoricul acestuĭ sat întemeiat de boerul Perjul. Ca nu cum-va să remarc măcar urma numeluĭ romînesc „Perjul“, autorul pe lîngă pocirea numeluĭ localităţiĭ înlocueşte litera „J“ din „Perj....“ cu „Z“ scriind Perz.... Ne miră cum d-sa care a copiat pe d. Werenka, Topographie d. Buk. zur Zeit d. Erwerb etc. n'a copiat şi numele acestuĭ sat care este bine şi desluşit scris „Slobozia Perjuluĭ“ (pag. 94).

Se vede clar că autoruĭ dicţionaruluĭ a vrut intenţionat să înfăţişeze Bucovina într'o haĭnă oficială străină, spre a face pe placul Austriacilor.

Această pretinsă oficialitate a guvernuluĭ, nu e decît un atac laş îndreptat în contra fraţilor Bucovinenĭ, atac pentru a căruĭ reuşită guvernul austriac ştie prin tradiţie să abuzeze de putere şi să uzeze de arme nepermise de lege, la ori-ce ocaziune binevenită.

(Va urma) **Vl. Mironescu**

Privelişti şi datini strămoşeşti în Moldova

Colinda cu pluguşorul

VI

Cu prilejul anuluĭ noŭ, se păstrează o mulţime de datinĭ, prin care se exprimă fericirea de a trece de la un an la altul.

Cursul neîntrerupt al timpuluĭ, a fost împărţit de natură însăşĭ în nişte perioade determinate, prin rotirea pămîntuluĭ in jurul soareluĭ—anul.

Acest an care în ştiinţă nu însamnă altă ceva, de cît învîrtirea globuluĭ nostru, odată pe eliptica sa, din care se urzesc veacurile, se urzeşte vecĭnicia, este un ce cu totul abstract, pentru popor însă, ie o formă vie care poate să-ĭ aducă în poalele mantieĭ sale seculare, toate fericirile şi toate durerile.

Find însă că omul este o fiinţă în care speranţă creşte chĭar acolo, pe unde a trecut cele maĭ groazve nenorocirĭ, de aceîa ivirea unuĭ an noŭ pe calea veacurilor trebue să fie pentru dînsul o pricină de bucurie. El uĭtă toate relele şî nenorocirile ce le-a suferit în cursul anuluĭ trecut, şi se aşteaptă ca acest an noŭ, să-ĭ aducă cele maĭ viĭ mulţumirĭ. Anul ce a fost s'a dus, s'a nimicit, şi cu dînsul s'a stîns şi toate durerile; anul noŭ ce are să înceapă, nu poate să aducă omuluĭ, de cît plăcere şi mulţumire, căcĭ pe aceste le doreşte el.

Dacă vre-un lucru îndreptăţeşte o privire optimistă a lumiĭ, apoĭ sunt tocmaĭ serbările anuluĭ noŭ, carĭ, la toate popoarele a căror obiceiurĭ ne sînt cunoscute noă, îmbracă o formă veselă şi zburdalnică.

Obiceĭurile şî datinele poporuluĭ romîn, nu s'aŭ născut numaĭ prin instinct într'un mod spontaneŭ, ci şi prin legile tradiţiuneĭ ca moştenite de noĭ, ca transmise nouă de la strămoşi noştri din care ne coborîm. Cele maĭ multe pe care le aflăm cu ocazia anuluĭ noŭ, aŭ cea maĭ mare parte din ele rădăcinĭ în cea maĭ bătrînă anticitate a poporuluĭ Roman şi chĭar a întregeĭ rase latine.

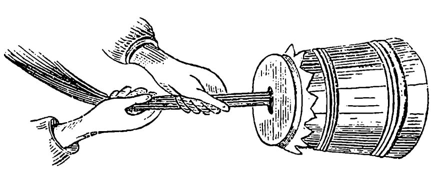
O datină din cele maĭ frumoase şi maĭ veche, ce s'a păstrat şi se păstrează încă pănă în ziua de astăzĭ la poporul

romîn este *colinda cu pluguşorul saŭ cu buhaiul* ce se obicĭnueşte în ajunul anuluĭ noŭ, în sara spre sfîntul Vasile [1]. Ea reprezintă serbătorile romane, cari aveaŭ loc după Saturnale, fiind că Saturn şi soţia sa Ops, eraŭ conşideraţĭ ca ceĭ întăĭ descoperitorĭ aĭ grîuluĭ şi fructelor arborilor. De aceia fiind că agricultoriĭ şi-aŭ isprăvit culesul diferitelor producte de pe cîmp, pe care le-aŭ măcinat, şi pot fi mîncate, sărbătoresc cultul acestor divinitităţĭ—ideiă abundenţiĭ şi a fertilităţiĭ—[2].

Domnul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, care a scris despre datinele moldovenilor, nu ne spune nimic despre obiceiurile ce aŭ loc cu prilejul anuluĭ noŭ, ci numaĭ că: *la începutul fie-căruĭ an, se cîntă colinda şi se obicĭnueşte în multe chipurĭ atît la prostime cît şi la ceĭ marĭ* [3].

Obiceiul este că în ajunul anuluĭ noŭ, prin sate, ciobaniĭ şi vacariĭ, ĭar prin oraşe flăcăiĭ şi argaţiĭ de pe la curţile boereştĭ, se întovărăşesc de cu vreme, pentru a îmbla cu colinda pe la casele locuitorilor, pregătindu-se în acest scop a avea cu eĭ un *buhaĭ, harapnice, un clopoţel* saŭ o *talancă*, precum şi o cofiţă cu apă, şi astfelĭ pregătiţĭ, pornesc de la casă la casă, urînd pe la fereştĭ *colinda pluguşoruluĭ.*

In tot timpul cît unul din colindătorĭ, numiţĭ în unele locurĭ şi *plugaraşĭ,* rosteşte acea colindă, ceilalţĭ care-l însoţesc, nu încetează de a suna uniĭ clopoţeii saŭ talanca, ĭar alţiĭ de a pocni amarnic cu harapnicele saŭ cu bicele, trăgînd buhaiul într'una, şi cînd cel ce urează spune la colindătorĭ, *„ia maĭ mînaţĭ măĭ“,* toţĭ într'un glas strigă cît le ia gura, *hăĭ! hăĭ!*

Buhaiul

Buhaiul este un instrument primitiv a căruĭ figură se vede aicĭ. Origina luĭ se pĭerde în întunerecul veacurilor, el

---

1) In multe părţĭ locuite de românĭ., Sf. Vasile se numeşte şi *Sân Văsiĭ.*

2) G. Eem. Teodoresco. Incercărĭ critice asupra unor credinţĭ, datin şi moravurĭ ate poporuluĭ român· Bucureştĭ. 1874 pag. 58.

3) Descrierea Moldoveĭ ediţ. II. Iaşĭ, 1851, pag· 281. Nvta 1.

nu se întrebuinţază de cît odată pe an, în ajunul anuluĭ noŭ şi nu se află în uz de cît numaĭ la poporul român; el imitează boul ce rage; e făcut dintr'o putinică saŭ cofă legată la gură cu o piele de oaĭe, dubită, formînd ca o darabană, în mijlocul eĭ se află aninată o şuviţă de păr de cal, pe care trăgîndu-o cu amîndouă mînile, schimbînd cînd una cînd alta, şi după ce maĭ întăĭ le udă cu apă din cofiţa ce o aŭ cu eĭ, produce o vibraţiune care samănă cu ragetul unuĭ boŭ ce se aude în depărtare, saŭ maĭ bine a unuĭ buhaĭ, de unde probabil derivă şi numele acestuĭ instrument, precum şi zicerea *a umbla cu buhaiul* [1]).

Buhaiul se maĭ numeşte şi *boŭ*. V. Alexandri îl descrie că este făcut dintr'o sită de piele. petrecută cu un fir gros de păr de cal. Tragerea firuluĭ prin pielea siteĭ, produce un raget surd de boŭ depărtat [2]).

Colinda pluguşoruluĭ, vorbind despre aratul pămînului cu plugul cu doĭspezece boĭ. despre sămănatul grîuluĭ, săceratul şi măcinatul luĭ, precum şi despre altele, era natural, că buhaiul ce imitează mugetul boilor ce trag la brazdă, să fie în totdeauna însoţit şi de un clopot saŭ talancă, şi aceasta, fiind că la noĭ, s'a păstrat vechiul obiceiŭ, ca în totdeauna, cînd sînt maĭ mulţĭ boĭ saŭ alte animale la un loc, să aibă una din ele, un clopot saŭ talangă aninată de gît [3])

---

1) In Valahia, buhaiul se maĭ numeşte şi *taur*. Prin unele oraşe şi sate, flăcăiĭ şi băeţiĭ fac un Plug în miniatură pe care'l numesc *pluguşor* saŭ *plugulet*, imitînd pe cît se poate adevăratul plug, îl împodobesc cu hărtie colorată şi cu florĭ, îĭ pun un clopoţel saŭ două in coarne, ĭar ceĭ de la ţară, ĭaŭ adevăratul plug, cu un clopot maĭ mare, îl tîrăsc si astfel merg la fie-care casă de urează. De la umblarea cu pluguşorul in miniatură saŭ de la cel adevărat, derivă zicerea a *umbla cu pluguşorul*. (G. Dem. Teodorescu: Incercărĭ critice asupra unor credinţe, datine şi moravurĭ ale poporuluĭ român. Bucureştĭ. 1874, pag. 58).

2) Poeziĭ populare, Bucureştĭ, 1866, pag. 391—392.

3) Acet obiceeiŭ ni s'a transmis de Romanĭ. La eĭ era şi o lege care pedepsea pe aceĭ ce furaŭ talanca saŭ clopotul de la gîtul animalelor; despre aceasta iată ce găsim scris în nota de la cap. VIII, făcută de Franciscus Swertius, la cartea luĭ Hieronimus Magius: *De Tintinabulis*, Liber Postumus, Amstelodami CICIↃC LXIV, pag: 129: Iustinianus Imperator in legibus rusticis Titulo secundo §. 2, interprete Francisco Balduino, ita sanxit: *Si quis Crepitaculum sive Tintianabulum bov s aut ovis alteruis cujusvis animalis sustulerit, convinctus flagellatur ut fur. Et si animal deperditum fuerit, et id damnum sarcito, quod ejus crepitaculum sustulit.*

In timpurile vechi, la grecĭ la romanĭ, şi la alte popoare

asemene era natural ca harapnicul saŭ biciul, să nu lipsească la asemenea ocaziune. pentru a mîna şi a îndemna boiĭ cetrag la brazdă, ca să meargă maĭ ĭute, de aceĭa în tot timpul cît se zice *colinda pluguşoruluĭ*, harapnieul şi bicele nu încetează de a pocni. [1]),

După ce colindătoriĭ aŭ terminat de recitat scenele cele maĭ de căpitenie a ocupaţiunilor agricole, urează gospodaruluĭ o recoltă mănoasă, belşug în toate şi anĭ mulţĭ şi fericiţĭ, pentru care eĭ primesc drept mulţămită, parale, după vechĭul obiceĭŭ, aşa după cum s'a pomenit din bătrînĭ.

---

clopotul saŭ talancă se anina şi la gîtul celor condemnaţĭ la supliciŭ. Despre aceasta vorbeşte scriitorul bizantin I. Zonaras Lib. II, citat de Filippo Bonnani in : *Gabinetto armonico*. Roma. MDCCXXII, pag. 139.

Bătrîniĭ ne spun că şi la noĭ maĭ de mult pe cînd boeriĭ aveaŭ robĭ, uniĭ din eĭ, pentru aĭ umili cu totul înainte de aĭ pedepsi cu bataia, saŭ cu alte schingiuîrĭ pentru greşalele lor, le aninaŭ un clopot maĭ întăĭ la gît şi aşa îĭ purtaŭ prin sat ca să-ĭ vadă toţĭ săteniĭ. Tot ca pedeapsă cîteodată li se puneaŭ şi coarne, în vîrful cărora se aninaŭ cîte un belcĭug saŭ clopoţel. La boiĭ carĭ aŭ coarne marĭ şi frumoase este obiceiul să se pună în vîrful lor, cîte un belciug, şi atuncĭ boiĭ se numesc *cu coarnele belciugate*.

1) La noĭ în timpurile vechĭ, era obiceiul ca boiĭ cînd trag la brazdă, să nu se bată numaĭ cu biciul, numit în unele locurĭ şi *zbicĭ* saŭ *puhă*, ci să se împungă şi cu *stremurarea*. La Vlahiĭ (Romînĭ) din Istria, precum şi la alte popoare de acolo, a rămas obiceiul, ca şi la eĭ boiĭ să se împungă cu stremurarea, care nu e alt ceva de cît un harag în vîrful căruĭ se afla un bold gros de fier, şi care se numeşte *pungula*. Armîniĭ (romîniĭ) din Macadonia, numesc şi eĭ stremurarea, tot *pungula*.

Cronicarul Ioan Neculcea, în scrierea sa : *O samă de cuvinte*, aflată în : *Letopisetul ţăreĭ Moldoveĭ* de Kogălniceanu, Iaşĭ 1845. tom II, pag. 200, ne spune despre stremurare următoarele :

„Ştefan Vodă cel bun şi cu fiul saŭ Bogdan Vodă, de multe orĭ aŭ avut războaie cu Leşii şi multe robiĭ aŭ făcut în ţara Leşească, cît aŭ pus pe Leşĭ în plug şi de aŭ şi arat cu dînşiĭ de aŭ sămănat ghindă de aŭ făcut dumbrăvĭ, pentru pomenire, ca să nu se maĭ acolisească de Moldova, Dumbrava roşie la Botoşanĭ, şi Dumbrava roşie la Cotnarĭ şi Dumbrava roşie maĭ jos de Roman, şi Leşiĭ încă nu tăgăduesc că scrie în cronnica lor. Numaĭ mă mir de Miron Cosiin cum aŭ acoperit acest lucru de nu l'aŭ scris, şi aşa vorbesc oameniĭ că, cînd aŭ fost arînd cu dînşiĭ, cu Leşiĭ, iaŭ fost împungînd cu

Maĭ pe la toţĭ romîniĭ împrăştiaţĭ, prin diferite ţărĭ, sub dominaţiunĭ străine, pe unde am călatorit, am văzut că, aŭ rămas, cu prilejul anuluĭ noŭ, multe din obiceĭurile poporuluĭ nostru. Aşa, cel maĭ răspîndit obiceĭŭ la eĭ, e *colinda* care îmbracă diferite forme, şi are de scop de a ura ca anul noŭ ce începe, să fie mănos şi îmbelşugat [1]).

---

strămurările, ca pe boĭ să tragă, ĭar eĭ se rugaŭ să nu-ĭ împungă ci să-ĭ bată cu biciuştele, ĭar cînd îĭ băteaŭ cu biciuştele, eĭ se rugaŭ să ĭ împuugă".

1) D n toate colindele ce am auzit, cea maĭ frumoasă e cea cu *pluguşorul*. Această colindă ce se păstrează atît tn Bucovina cît şi în Basarabia, am aflat-o şi peste Nistru. în Gubernia Cherson din Rusia, în satele aşa numite *moldoveneştĭ*. ca: *Floarea*, *Iasca*, *Butur*, *Coşarca*, *Perperiţa*, *Goiana*, *Tei*, *Siclia*, *Ceoburcenĭ* etc. precum şi in satele: *Ţigănauca*, *Pogoreni*, *Coşniţa Sărăţeĭ*, *Botuşanĭ*, *Chetros*, *Uşiţa*, *Lipoianĭ*, *Buda*, etc. din gubernia *Camenitz-Podolsc*. Celelalte obiceiurĭ ca *vrăjile*, ce se fac în ajunul anuluĭ noŭ, precum şi cîntatul colindelor pe la ferestrele locuitorilor, s'aŭ păstrat şi pănă'n ziua de astăzĭ în acele localităţĭ neatinse ca şi la noĭ.

La romîniĭ din *Istria*, ce locuesc în *Vlasia* (Valahia) şi munţiĭ *Cici*, ce se numesc *Rumeri* şi *Vlahi*, este obiceiul ca în ziua de anul noŭ, băeţiĭ să meargă în cete de cîte cinci saŭ şi maĭ mulţĭ, pe la casele locuitorilor, cu samanatul, pocnind din bice şi sunînd din clopoţeĭ, recitînd colinda numită la eĭ *coledva*, cînd tot atuncea se aruncă asupra lor, grîŭ, urîndu-le anĭ mulţĭ şi fericiţĭ.

La romîniĭ din *Moravia* ce locuesc în *Valasca* (Valahia), precum şi la ceĭ din *Silesia Austriacă*, de prin prejurul oraşuluĭ *Teschen*, din comunele: *Bistriţa*, *Ropiţa*, *Libiţa*, *Leşna*, *Ligotca*, *Vendrinia*, *Mistroviţa*, *Goleşov*, şi altele, care se numesc *Valahi* şi *Valaşi*, este asemenea obiceĭul ca să meargă maĭ mulţĭ băeţĭ în cete, pe la ferestrele locuitorilor cîntînd *coledva* (colinda).

La locuitoriĭ din partea de jos a *Galiţieĭ*, ce se chemă în vechime Pocuţia, precum şi la aceĭ din satele: *Brusturĭ*, *Rungurĭ*, *Şesurĭ*, *Acrişor*, *Bobîrca*, *Turca*, *Moldovăţ*, *Ferescul*, *Crasnoilă*, etc., este asemene obiceiul, că băeţiĭ în cete de cîte cincĭ saŭ şi maĭ mulţi, să meargă pe la casele locuitorilor recitînd colinda, care la eĭ se numeşte *colenda*, după care apoĭ, îĭ samănă, aruncînd peste eĭ, grîŭ, orz, saŭ păpuşoĭ, dorindu-le un an mănos şi îmbelşugat, şi să-l petreacă cu bine.

La romîniĭ din Macedonia în unele sate, maĭ cu seamă în *Veria*, este obiceĭul, că în ajunul anuluĭ noŭ, părinţiĭ să se aşeze cu copiĭ cu toţĭ, lîngă vatră, făcînd următoarele vrăjĭ: *tata saŭ mama aruncă cîte un grăunte de grîŭ saŭ de orz în cuptor*

în care se află puţină spuză menind şi persoana pentru care se aruncă acel grăunte, şi dacă el sare spre apusul soareluĭ, acea persoaeă va trăi mulţĭ anĭ, şi dacă va sări în alte părţĭ, va trăi puţinĭ anĭ, dacă însă grăuntele nu sare de loc din vatră, atuncĭ acea persoană va muri chiar în anul acela.

Maĭ este obiceiul că în ziua de anul noŭ să se facă o plăcintă, în care se pune un ban vechiŭ. La prînz acea plăcintă se taie în atîtea părţĭ cîte prsoane sînt la masă, şi acel ce va găsi banul, va fi norocos în tot timpul anuluĭ.

Tot în ziua anuluĭ noŭ băeţiĭ se fac aşa numiţiĭ *liguciarĭ*. Eĭ se îmbracă în haĭne pestriţate şi cu mască pe obraz, avînd şi cîte un hamger în mînă, şi însoţiţĭ de muzică, compusă dintr-o *zurnă* (un soiŭ de oboe) şi o *gaidă* (cimpoiŭ), merg pe la case şi joacă. Drept mulţumită li se daŭ parale, rachiŭ şi vin.

La romîniĭ din Bithinia (Asia mică) numiţĭ *Pisticoşĭ*, ce locuesc în satele: *Başchioĭ*, *Eknsge*, *Caragiova*, *Ceatalaghîl*, *Caracogia*, *Aghia-Kiriaki*, *Subaşi*, *Serian şi Kirmikir*, ce se află în spre lacul Apolonia, s'a păstrat o mare parte din obiceĭurile ce se află şi la *armîniĭ* (romîniĭ) din Macedonia.

(urmează) **Teodor T. Burada.**

DEZLEGARE

Să povestesc cum s'a 'ntîmplat,
Văd singur că nu am cuvinte,
Atîta ştiŭ: te-am sărutat
Iar tu mi-aĭ spus că nu-s cuminte!

Dar tot ce-a fost, a fost în vis!
Acum aşĭ vra să fac cercare
Să te sărut aievea chĭar,
Căcĭ visul cere dezlegare!

Eugeniu Revent

HAIDUCUL
(Fragment)

Era în ziua de fiorii
Prin anul una mie
Şi şapte sute şi optzecĭ,
Chĭar bine nu se ştie.

Pe prispa caseĭ, staŭ vorbind
Un frate şi o soră
Că în Cozmeştĭ, în satul lor
Azĭ n'o să fie horă,

Şi amîndoĭ se sfătuesc
De cîmp, de plug, de casă,
C'ajunge vorba, nu ştĭŭ cum,
La scumpa luĭ mireasă.

Intreabă Voinea'ntr'un tîrziŭ
Pe soră-sa, pe Ana
De nu s'a'ntors Sinziana luĭ
Din tîrg de la Plopana.

—„Eĭ, dragă Voineo, tu nu ştiĭ:
Un grec îĭ ţine calea...
Ţi-aş spune multe dar te văd
Că te cuprinde jalea.

—„O.... Spune-mĭ Ano tot ce ştiĭ !“
I-a zis atuncea dinsul,—
Ş'oftînd îşĭ pleacă ochi'n jos
Inăbuşindu-şĭ plînsul.

—„Precum îţĭ spun, un grec i-a zis
C'ar vrea o de soţie
Că zestre-ĭ face,—îĭ dă şi banĭ
Şi-ĭ dă pe vecĭ, o vie,

„Şi pănă-acuma i-a trimis
Mătăsurĭ scumpe, rochiĭ,
Şi-un şal adus din Ţarigrad
De zăŭ, că'ţĭ fură ochiĭ.

„Se zice că n'ar fi primit
Atît bănet, comoară,—
Cînd chiar i-a dat un iaz, ca dar
Şi pe Siret, o moară.

„Şi că pe grec l'ar fi făcut
De rîs, şi de ocară,
Că ea rămîne cum a fost
Săracă, şi la ţară.

„De-o săptămînă n'a mai dat
Pe-aicea, pe la mine ;—
Flăcăii'n sat, o rîd pe-un cap,
De tine i-e ruşine".

Lui Voinea ochii i s'aprind
Şi pumnul şi'l îndreaptă
Spre poartă, par'c'ar fi văzut
Duşmanul, şi'l aşteaptă.

„ –Oh! liftă spurcată de grec
In veci nesăturată ;
Tu cîne mîrşav, blăstămat
Ne-om întîlni vreodată !

„Pe tata tu mi l'ai ucis
Şi mam'ai necinstit-o :
Pîn' şi cenuşa, pentru bir
Din vatră-ai răscolit-o.

„Ne baţi, ne schingiueşti, ne scuipi
Cînd faţa e'n sudoare ;
Copii omori, şi fete furi
Chiar ziua 'miaza-mare.

„Un fir de păpuşoi n'avem,
Cenuşa ni e hrană,
Ni-i trupu numai vînătăi
Iar mînile, o rană.

„Alături, tu m'ai pus c'un cal
La jug să-ţi ar ogorul,
Tu nu eşti om ? Şi frică n'ai
De-Atoate Ştiutorul ?

Şi cum şedea aşa răstit,
Cu fruntea încruntată,
Zăreşte'n vale-un nor de colb
Ce-apoi pe deal, s'arată

—„Acu-ĭ acu, deodată-a prins
— Iar Voinea să vorbească—
Văd călăreţĭ ce-alergă-n trap....
E potera grecească.

„Şi pănă'n dinţĭ sunt înarmaţĭ
In frunte-ĭ Cîrc Serdarul.
Ce ţanţoş merge, şi'ngînfat!...
Strunindu-şĭ armăsarul.

Cît aĭ clipi, s'aŭ şi trezit
Cu potera la poartă;
Iar Ana se făcuse ghem
Şi galbenă, ca moartă.

Pe caĭ, şi prinse strîns de-oblînc
Treĭ fete staŭ legate,—
De ceasul naştereĭ şi'l plîng,
Cerşind la toţĭ dreptate.

Priveşte Voinea buĭmăcit,
Spre fete, la tustrele
De nu-ĭ Sînziana luĭ cu eĭ...,
Dar nu e printre ele.

Spre el, se'ndreaptă-un poteraş
Cu sabia luĭ scoasă,
Pe Ana o priveşte'n ochĭ
S'o vadă de'ĭ frumoasă.

Cînd Voĭnea-a priceput ce vrea,
Strîngînd puterea toată—
Un pumn i-a repezit în cap...
L'a doborît deodată.

—„Pe ea băeţĭ, şi sus pe şea
— Serdaru-atuncea strigă—
Iar pe tălharu-acesta vreŭ
Să pun de viŭ să'l frigă.

Văzîndu-se ca'n roată strîns
Depuştĭ şi ĭatagane,
Iar Ana prinsă, şi pe el
Atîtea mînĭ duşmane,

S'a repezit cît aĭ lovi
De cremene, amnarul,
Pe Cîrc-Sardar l'a pălmuit
Şi-ĭ ĭea şi armăsarul

Şi'n faţa poterii întregi,
Ce sta cum stă o turmă
De oi, cînd vede-un lup, pieri
In codru, fără urmă.

Şi tot bolborosea mereŭ
Serdarul pe greceşte;
Şi săsăit, din cînd în cînd
O da pe romîneşte:

— „Pe el, voi palicari vestiţi
In Grecia întreagă,—
De'l prindeţi viŭ, nevătămat,
Vă daŭ cite-o desagă

„De icosari; Iar sora lui
E-a voastră o săptămînă,
De mi-l aduceţi chiar acum
Să'l am la îndămînă.

Ca proştii toţi s'aŭ năpustit
Ca mîna să-i sărute;
Apoi spre codru aŭ plecat
Mai mult cam pe nevrute.

Constantin Doboş

IONIŢĂ ILIESCU

E ceasul cînd se întorc copiii de la şcoală. Sirena din Tabaci şueră prelung de douăsprezece şi ai mei tot n'aŭ venit.

Nerăbdătoare cat încăodată pe fereastră, în lungul drumului şi'i văd pe amîndoi—micuţii mamei—venind unul lîngă altul, tăcuţi, cu ochii în pămînt, parc'ar fi fost nişte oameni în toată firea, loviţi de vre-o mare durere, ori nişte bieţi amărîţi, cari duc spre locuinţa de-apururi pe cine ştie ce scump şi iubit neam.

Doamne! Doamne! ce li s'o fi întîmplat!... N'or fi ştiut lecţia..... or fi bolnavi.....

Cine ştie.,...

Le ies înainte. O tristeţă, o suferinţă pe faţa lor....

Cel maĭ mare, cu ochiĭ în lacrimĭ, cu atîta durere în suflet, că abia pot desluşi cîteva cuvinte spuse pe înecate.

— A murit, mămuță, un băet din clasa mea. Domnu ne-a zis că a murit de „menegită".

— Da—îngînă şi celalalt., dînd din cap—a murit, săracu de tot.

Mi-a trecut ca un fier ars prin inimă.

Ce curoasă senzație! Eram mulțumită că nu li se întîmplase nimic şi totuşĭ ce tristeță se lăsase ca o negură deasă, deasă şi întunecoasă, peste sufletul meŭ.

Un biet copil, nesimțitor şi nevinovat de nimic a fost chemat înaintea judecățeĭ dumnezeeştĭ. Sărmana mama luĭ.... Ce s'o fi făcut nenorocita!... Cum s'o fi zbucĭumînd!,.. Şi el, bietul copil.... De ce s'a maĭ născut pe lume, dacă a fost să intre aşa de crud în pămînt?

Şi, abătuțĭ şi triştĭ, cu mintea cutrierată de gîndurĭ nelămurite bine, ne pomenirăm tustreĭ în casă.

— Tu l'aĭ cunoscut mititelule?

— Eŭ, nu, dar mĭ-a spus Gheorghiță de el.

— Cum îl chĭema, Gheorghiță?

— *Ioniță Iliescu.* Era aşa de blînd şi de cuminte mamă, învăța bine de tot.... Era dintre ceĭ maĭ bunĭ în clasul nostru... Toțĭ băețiĭ am plîns şi *Domnu* a fost aşaa de supărat... Ne-a zis să aducem fie care cîl putem.... să-ĭ cumpărăm o coroană.. Cu toate că vedeam copilul meŭ suferind şi plîngînd suferințele altora şi prin urmare ar fi trebuit să-l ĭaŭ cu vorba, să'ĭ abat gîndurile şi să'l fac să uĭte—pe cit era cu putință—ceĭa ce l'a făcut să sufere şi să plîngă, căcĭ va avea el vreme maĭ tîrziŭ să cunoască în destul ce e durerea în viață, totuşĭ mă momea aşa de mult acel copil care era „atît de blînd şi de cuminte şi pentru care aŭ plîns toțĭ băețiĭ, ba chiar şi Domnu a fost supărat" în cît nu m'am putut stăpîni să nu intreb şi să nu cercetez maĭ mult despre dînsul.

Şi am aflat încetul cu încetul, printre lacrimĭ şi suspine cît era de bun şi de blînd Ioniță Iliescu, cît era de silitor şi cum Domnul îl dădea drept pildă tuturor celorlalțĭ—amănunte menite să-mĭ apropie maĭ mult sufletul de bietul copil, pe care nicĭ nu'l văzusem în ochĭ şi nicĭ nu'l auzisem macar de nume, pănă atuncĭ şi să-mĭ facă părerea de răŭ maĭ adîncă, tristeța maĭ copleşitoare.

— Nicĭ odată, mamă, el nu se bătea. Era blînd şi tăcut

că orĭ-ce ĭ-ar fi zis băeţiĭ, el se uĭta la dînşiĭ.... zîmbea şi nu le spunea nimic răŭ.

— Da la recreaţie ?

— A ! la recreaţie ? Nicĭ nu ĭeşĭa afară la joacă. Stătea în clasă şi scria, că el nu vedea aşa de bine pănă la tablă. Da acu, la urmă, nu ştiŭ ce avea, săracu..... Stătea supărat..... Cînd ne întorceam de la recreaţie, îl găsiam plecat pe bancă... Plîngea şi zicea că-l doare capu.....

Intr'o zi—maĭ acu nu de mult—l'o durut capu maĭ tare şi Domnul l'a întrebat ce are şi la trimis acasă...

De atuncĭ nu l'am maĭ văzut... Spusese în ziua aceĭa pentru ultima oară lecţia la istorie... Săracu, mamă, a ştiut el c'o spune pentru cea din urmă oară ?

— Copilul meŭ, tu nu-ţĭ poţĭ închipui ce bine-ĭ pentru dînsul că n'a ştiut mititelul, nimic din cele ce avęa să i se întîmple. O adormit cum ar adormi un puĭ, fără grijă, fără teamă că ceasul luĭ cel de pe urmă a sosit.

— Aĭ dreptate, mămuţă. Cînd s'a înbolnăvit, băeţiĭ s'aŭ dus să-l vadă. El gemea, dar nu era aşa răŭ, răŭ de tot, şi le-a zis că peste două săptămînĭ vine la şcoală.

A doua zi era maĭ răŭ şi atuncĭ le-a spus băeţilor că vine după Paştĭ.

A treia zi, cînd s'a dus băeţiĭ, era răŭ, răŭ de tot. Gemea tare, se uĭta cu ochiĭ peste cap la dinşiĭ,.. Nu ĭ-a cunoscut... Băeţiĭ l'aŭ strigat pe nume: „Ioniţă, Ioniţă“ şi el gemea înainte... Atuncĭ băeţiĭ aŭ plecat plîngînd.

— Mama luĭ n'a chemat doctorul ?

— Da, l'a chemat şi auzĭ, mămuţă, ce doftor... A zis că nu maĭ scapă. Cum să nu maĭ scape? Domnu ne-a zis că se vindecă boalele cu stăruinţă şi căutare bună. Eŭ n'am fost bolnav de scarlatină şi m'a scapat doftorul. Dar acela a fost un doftor bun, nu ca aista, răŭ, care n'a voit să'l scape.....

Mama luĭ, saraca, a împărţit la băeţĭ toate cărţile, toate lucrurile luĭ şi plîngea în hohote.

Şi bilele luĭ le-a împărţit...

— Şi bilele ? Se juca în bile ?

— Da, se juca, săracu, acasă, nu la şcoală.

Dragĭ li-s mă rog, băeţilor bilele acestea. Micĭ şi rotunde, ceva maĭ marĭ ca o alună, de sticlă, orĭ de lut, bine bătut şi uscat—de se fac tarĭ ca piatra—eĭ se uĭtă ca la mare lucru la aceste mărunţuşurĭ de joacă.

„Haĭ, Iancule, să ne jucăm în bile".

De cîte orĭ, fără să fi vrut, fără să-mĭ fi dat seamă de ce, parcă mă chemase şi pe mine în acel „haĭ Iancule să ne jucăm" nu lăsam toate baltă şi, din vre-un colţ nebăgat în samă al ferestreĭ, priveam cu nespusă plăcere, la jocul lor copilăresc, în desfăşurarea căruĭa eĭ puneaŭ atîta seriozitate.

Şi cum stam plecată, acum, sub greutatea gîndurilor posomorîte—norĭ greĭ, întunecaţĭ de durere şi din care abia, abia, picura cîte o lacimă—zăriĭ colo, în bataĭa priviriĭ mele ţintă într'un singur loc, pe bietul Ioniţă Iliescu. Era el—aşa cum mi-l zugrăvise băeţiĭ—cu înfăţişarea luĭ blîndă, liniştită şi inspirătoare de duĭoşie. Il văd la dînsul acasă într'un colţ din întinsoarea bătută a ogrăzeĭ. Cu vîrful ascuţit al uneĭ surcele face un semn, apoĭ în jurul semnuluĭ o rotogoală mare, sărind înapoĭ şi cumpănindu-se în vîrful degetelor, apoĭ alta maĭ mică, tot chitind şi potrivind să nu-ĭ deĭe greş însemnările; ĭar odată isprăvită această lucrare, pe care a condus'o cu seriozitatea unuĭ inginer, începe a'şĭ pipăi buzunările unde bilele se rostogoleaŭ în învîrtiturĭ cînd maĭ încete, cînd maĭ repezĭ, orĭdecîteorĭ copilul se apleca orĭ se ridica,

Ioniţă mîngîe cu privirea rotunzimea fiecăreĭ bile, le ĭea la ochĭ, pe rînd: una, două, treĭ şi una după alta ele alunecă, rostogolindu-se. Una trece de semn, alta nu-l ajunge şi el sare mulţămit, într'un picior, le prinde, le aruncă din noŭ şi iar le prinde, urmînd înainte jocul, cu o răbdare de înger, până ce bilele nemeresc unde vrea el şi unde cere jocul.

Dar priveliştea, care se desfăşura înaintea ochilor meĭ, intr'o lumină aşa de vie, incepe să se mohorască. Cercurile se strîng tot maĭ aproape. Se lungesc. Tresar ca la lumina orbitoare a unuĭ fulger: privirea însă mi se opreşte în acelaş loc.... Aŭ pierit rotogoalele, între care se învîrtea sărind, copilul. In locul lor, un sicriŭ cu îmbracămintea albă, cu crucĭ argintiĭ. Inăuntru, Ioniţă Iliescu doarme cu pleoapele lăsate, cu gura strînsă, cu faţa liniştită, parcă nicĭ o durere n'ar fi simţit, nicĭ o suferinţă n'ar fi cunoscut.

Chip de înger, trecător prin lumea noastră ca un vis, ca o părere, fără să ştie ce-a cătat pe pămînt şi de ce a plecat fără de vreme, împrăştiind suferinţă, storcînd lacrimĭ de jale, de durere, de compătimire.

La cap ard lumînărĭ de ceară şi lumina lor sarbădă flutură pe chipul nemişcat. Peste obrajiĭ luĭ palizĭ cad în picurĭ

ferbinți lacrimile mameĭ ; peste sicriŭ plîng florile aduse de copiĭ.

Intr'o clipeală ceața lacrimilor îmĭ învălue ca într'un mormînt trista vedenie,

S'a sfîrșit !

Lîngă mine, Gheorghiță, cu ochiĭ deschișĭ, peste măsură e și el pe gîndurĭ, cu bună seamă îșĭ răscolește amintirile luĭ de copil, dar totușĭ amintirĭ în ceața cărora se deslușesc atîtea viețĭ în începutul lor așa de duĭos și așa de interesant.. Și ĭată una sfîrșită atît de dureros.

Fiecare întîmplare din această viață apusă, fie-care mișcare cît de mică de neînsemnată, o desprinde din negura trecutuluĭ scurt și o retrăește.... Cum vorbea Ioniță Iliescu.... cum sta în bancă... Ce spunea domnul de dînsul—„Domnul luĭ care le explica așa de frumos, de le părea răŭ la toțĭ băețiĭ că ceasurile sînt atît de scurte și clopotul sună așa curînd"... Bietul Ioniță, el nu va maĭ auzi pe „Domnu" cum ne povestește de frumos la istorie, la geografie !... Cît era de cuminte Ioniță ! Nu alerga, nu făcea nebuniĭ și tot s'a înbolnăvit..... L'a durut capu.,.. Vra să zică e răŭ de tot cînd te doare capu... Și nouă nu ne da nimic prin gînd.,.. Un om, ba nu; un copil poate să moară eșa degrabă ?...

Celalalt clipind din ochĭ, privea nedumerit, cînd la frate-săŭ maĭ mare, cînd la mine.

Dacă mintea coaptă a omuluĭ în toată firea, se poate împaca așa de greŭ cu moartea ce trebue să se petreacă, macar în treacăt, în mintea neștiutoare a copiluluĭ, care nu găsește explicarea la nimic și căruĭa acea înaltă și dumnezeească știință a sufletuluĭ nu-ĭ poate da încă nicĭ un ajutor și nicĭ o mîngîere ?

Ar fi pacat să nu le abat gîndurile,

In sufletul meŭ, deprins cu loviturile și durerile viețeĭ, suferința are loc și se găsește ca la dinsa acasă. Ea poate să vuĭască întocmaĭ ca nepotolita vijelie, ea poate să se lovească fără de milă de păreții sufletuluĭ meŭ. Acolo găsesc loc, nu numaĭ durerile și suferințele mele, ci suferințele și durerile întregeĭ lumĭ și nu știŭ de ce, dar cu fie-care durere ce o sufăr pentru altul, cu fie-care picătură de lacrimă ce-mĭ picură din suflet, mi se pare că mă rîdic tot maĭ sus, că sînt tot maĭ puțin pămînt și că haĭna sufletuluĭ meŭ se lărgește tot maĭ mult, cătînd să îmbrățișeze toate durerile, toate suferințele

toate amarurile acelei lumi necăjite şi chinuite, care pare că în această viaţă pămîntească îşi ispăşeşte fericirea unei vieţi de bine şi uitare de sine, tráite pe vre-o altă planetă.

Dar copilaşii !... La ce să sufere, ei, nevinovaţii, neştitorii....

Veniţi, copii, la mama.

Uitaţi-vă colo sus, sus de tot, în nemărginirea nepătrunsă nici de ochii, nici de mintea omenească, este speranţa şi mîngîerea noastră în toate nenorocirile.

Acolo, e Dumnezeu.

El ne-a dat viaţa şi lui trebue să o închinăm.

In împărăţia lui necunoscută a plecat şi sufletul lui Ioniţă Iliescu ca să mărească numărul îngerilor din acea dulce şi sfîntă împărăţie.

Să ne punem copii, în genunchi şi să spunem din adîncul inimilor noastre „Tatăl nostru" pentru odihna sufletului acelui bun şi scump copil; iar voi, să vă gîndiţi la dînsul ca şi cam ar trăi în altă lume, în altă ţară şi să nu plîngeţi, căci sufletele celor fără de pacate sunt fericite acolo şi se măhnesc, cînd văd că plîng, pentru dînşii, oamenii de pre pămînt.

. . . .

Dormi în pace, Ioniţă Iliescu, tu înger bun şi cuminte. Cărţile tale, hainele tale, bilele care ţi-aŭ fost singura şi cea mai desfătătoare plăcere a ta, sînt împărţite azi copilaşilor, colegilor tăi, care te vor uita încetul cu încetul. „Domnul" va avea un elev mai puţin în clas. Amintirile despre scurta şi nenorocita ta viaţă se vor stînge rind pe rînd din mintea tuturora. Vei mai trăi cît-va în viaţa tristă şi întunecată a unei mame şi apoi cu moartea ei totul se va sfîrşi ca şi cînd nici n'ai mai fi fost cînd-va pe pămînt.

Laurenţia Gribincea

Inscripțiile sf. M-ri Secul

76. *Inscripția Sfîntuluĭ* **Aer** *din M-rea Secul*: „Acest aer „închipuirea Damnezeescululuĭ trup al Domnuluĭ Nostru Isus „Hristos, saŭ făcut de robul luĭ Dumnezeŭ *Nestor Ureche* mare „vornic țereĭ de jos și Cneghina luĭ *Mitrofana* și laŭ dăruit „Dumnezeescululuĭ locaș din nou zidite sale M-rĭ ce se numește „*Secul*, unde este hramul tăerea cinstituluĭ cap a sfîntuluĭ „slăvituluĭ prooroc și botezătorul domnuluĭ, *Ion*, pentru mîn„tuirea sufletelor sale, a părinților și a fiilor lor, în zilele „bine credinciosuluĭ și de Hristos iubitoruluĭ nostru *Simioan* „*Moghilă voevod* domnitoriŭ pămîntuluĭ Moldoveĭ.

Anul de la Adam 7116, iară de la Hristos. 1608.— Aerul a fost înstreinat de Mavrocordat Vodă,—apoĭ prin Grigorie Alexandru Ghica Vodă dat înapoi la *Mînăstire la 1766 Ghenari 18.*

„Acest aer aŭ fost furat de turcĭ la anul *1821* și găsindul creștiniĭ de vînzare în Constantinopol l'aŭ *răscumpărat și l'au înturnat iarăşĭ la sfînta M-re* Secul".

„P. S. „Aerul cusut de însușĭ mîna ctitoriĭ Mitrofana, „cu mărgărintare și petre scumpe cusut în mînăstire, în pir„gul despre Nord. Cu ajutorul rudelor sale împreună cu alte „odoară pentru M-rea lor Secul".

Mitrofana (soția luĭ Nestor Ureche) a stătut mulțĭ anĭ în M-rea Secu.

Așa: Vornicul Nestor Ureche stătea în Secu de zidea M-rea peste tot între anii 1594—1616. Mitrofana stătea de-ĭ cosea podoabe, Mitrofana adesea orĭ era însoțită de rude și de prietene la lucru p. c. de sorăsa *Anghelina* soția luĭ Berheria de Joroaia soția luĭ Jora, de soția luĭ Cigolea, de soția luĭ Mogîldea, de soția luĭ Voruntarie, și de alte cucoane și fete....care o ajuta la lucru; ele aŭ cusul atuncea: Aerul la 1608, un epatrahir cu sfințĭ tot în anul 1608, care este și acum în M-rea Secul, aŭ cusut, perdele, poale, aurore pentru diaconĭ, din care sunt și acum, cordele și o sumedenie de obiecte de tot felul din carele multe le-aŭ perdut vremea, iară altele maĭ sunt și acum.

Pe acel timp egumen în M-rea Secu era vestitul dascal Dosofteĭ între aniĭ 1590—1607; și după dînsul Andreĭ Dascalu 1607—1626. Tot pe acel timp să afla acolo în creștere—Vasile, călugărit în urmă Varlam Moțoc, în urmă mitropolitul Moldoveĭ 1632—1653 și moare la 1657 August de se îngroapă în M-rea Secul.

Tot neamul boerilor Ureche, aŭ ĭubit din răsputerĭ pe Dosofteĭ, pe Andreĭ şi pe Varlam şi pentru dragostea lor aŭ făcut multă ctitorie M-reĭ Secul.

77. *Inscripţiea de pe o cruce sîrbească din M-rea Secul*: „Această cruce aŭ făcuto *Nestor Ureche*, marele vornic al ţăreĭ „de jos şi Cneghina luĭ *Mitrofana* şi fiĭ lor *Vasilie* şi *Grigorie*, „şi *Anastasiea* şi *Mariea*, şi aŭ dat'o în noŭ zidita lor Mînăstire *Csiropotanu*, M-riĭ Secu iaŭ zis Csiropotanu, cuvînt grec, care să traduce pîrăŭ sec (apă de lîngă M-rea Secu), ca să le „fie pomenire în veciĭ vecilor în anul 7105 (1597) Sept. 1".

Crucea aceasta este mare cu 8 colţurĭ şi maĭ lungă de 2 palme, are *36* icoane sărbătorĭ anuale, îmbrăcată în argint şi aur, cu inscripţie.

Notă curioasă şi interesată pentru Mrea Secu: 61 Coloana Seculană, comandată de generalul *Domati Secular* compusă din *8000* veteranĭ zoaţĭ. Dupăce bătură zdravăn pe *Geţĭ* şi pe *Basturnĭ* ascunşĭ în munţiĭ Panonieĭ, fondă două castele: 1 *Dornate* şi al 2 lea Seculanul; luă sub a acesteĭ coloane custodie trecătoarea munţilor.

De la această nobilă coloană vine numele de *comuna Dorna* şi *schitul Secul în Moldova.* (studiŭ istoric al Romînieĭ, *urmare*, studiŭ vechĭ-reproducţie nouă). Ziarul Deşteptarea (comercială) an. VIII. No. 7, 24 Aprilie, 1889 pag. 3.

78. *Inscripţia de pe o cruce slavonă din M-rea Secu*: „Această cruce o făcu mult păcătosul robul luĭ Dumnezeŭ „*Nestor Ureche* şi Cneghina luĭ Mitrofana şi o dato în noŭ „zidita sa M-re Secul, unde este hramul sfîntuluĭ cinstituluĭ „şi slăvituluĭ prooroculuĭ şi înainte mergătoruluĭ Botezătoruluĭ „Ioan în anul *7102* (*1594*) Iunie 1".

Crucea este maĭ mică, cu patru cornurĭ, cu 12 praznice anuale, săpată prea frumos. Anul *7102* (1594), arată limpede că vornicul Nestor Ureche se ocupa de M-rea Secu ca să o zidească din noŭ pe vatra schituluĭ Zosima care exista în anul 1560. Iară în 1594 el strînge material şi face zidirĭ înprejur. Sînt dovezĭ că M-rea Secu este maĭ veche de anul 1560 şi de stareţul Zosima. Crucea să face în 1594.

79. *Inscripţia slavonă de pe zidul bisericiĭ marĭ din M rea Secu, tradusă romîneşte.*

„Cu voea Tatăluĭ şi cu lucrarea Fiuluĭ şi cu săvîrşirea „sfîntuluĭ Duh, cu rugăciunile prea curateĭ Născătoareĭ de „Dumnezeŭ, şi ale sfîntuluĭ Ioan înainte mergătoruluĭ şi ale „tuturor sfinţilor, cu bună voinţa şi cu porunca Domnuluĭ „Nostru, Ioan Eremia Moghilă Voevod, cu mila luĭ Dumnezeŭ „Domnitorul ţăreĭ Moldoveĭ şi a dăruinţilor de Dumnezeŭ fiĭ „aĭ luĭ: Ioan, Constantin şi Alexandru voevozĭ şi de la fratele „săŭ Ioan Simion Moghilă Voevod şi cu fiĭ luĭ şi cu bine „cuvîntarea frateluĭ Domnieĭlor, prea sfinţitul chir Gheorghe

„Moghilă Mitropolitul Sucevei. Cu iubire bună şi cu adevarată „avere dată de Dumnezeŭ, zidi această biserică Dumnezeească „în numele sfîntuluĭ slăvituluĭ prooroc înainte mergătoriŭ şi „Botezătoruluĭ luĭ Hristos, *Ioan*, şi a cinstiteĭ luĭ tăerĭ, smeri-„tul şi mult păcătosul rob al stăpînuluĭ Hristos, *Nestor Ureche* marele vornic al ţăreĭ de jos şi Cneghina luĭ *Mitrofana*, şi copiilor *Vasilie* şi alţĭ de Dumnezeŭ dăruiţĭ copiĭ aĭ lor, sfinţĭ părinţĭ care vă aflaţĭ aice rugaţĭ pe Dumnezeŭ pentru noĭ mult păcătoşiĭ robĭ aĭ luĭ Dumnezeŭ *Nestor Ureche* şi soţia sa *Mitrofana*, şi pentru tot neamul lor, şi pentru ertarea pacatelor lor şi s'aŭ întemeliet în annl 7103 Iunie 7 şi s'aŭ săvîrşit in acelaş an Octombrie 5 (1595)".

Vornicul Nestor Ureche este nepot luĭ Erimiea Movilă Vodă şi prin urmare rudă şi tuturor boerilor Movileştĭ.

Părinţiĭ luĭ Nestor sunt: Maxim şi Dumitra; părinţiĭ Mitrofaneĭ sunt Ioan şi Maria (Jora), copiĭ lor sunt: Vasilie Grigorie, Nastasia şi Maria.

Biserica zidită de dînşiĭ la M-rea Secu aŭ fost foarte mică de la fundul altaruluĭ până unde este acu zidită inscripţiea dinafară, de acolo încoace biserica este adăugită în urmă.

Biserica luĭ Ureche în Secu, ca şi biserica luĭ vornicu Costea Buciac în Raşca, sînt bisericĭ de model pentru vremea acelor boerĭ.

80. *Inscripţia şi Marca de la M-rea din cetatea Neamţuluĭ* „Această M-re o zidi Petru Voevod în anul 7038 (1530) şi s'aŭ „îngrădit cu zid, după moartea luĭ, de doamna luĭ *Elena* şi „cu fiĭ lor Ioan Ilieş Voevod, Ştefan şi Constantin în anul „7058 luna Septembrie 4 (1550)".

Această inscripţie a fost pusă sus pe zid la cetatea Neamţuluĭ, afară, la poarta de răsărit, spre dreapta. Inscripţia se referă la biserica sf. Nicolae (vezĭ No. 83) ca M-re, iară nu M-rea privită ca instituţie călugărească. Cetatea se preface în M-re de călugărĭ numită şi M-rea din deal, la anul 1650, şi a trăit ca M-re cu călugărĭ până la anul 1716 La anul 1716 bis. st. Nicolae din cetatea Neamţ, s'a strămutat cu totu la M-rea Secu (vezĭ la No. 83). Tot la acel an 1716, s'a strămutat şi *această inscripţie*, de la cetate la M-rea Secu şi s'a zidit aicea sus pe zidul pîrguluĭ despre amiază-zĭ, unde este şi acum, şi unde este în pirg paraclisul adormirea şi trapeza. Marca este sepată în formă de medalion cap de boŭ, cu inscripţia împrejur în limba slavonă, aicea am copiet'o în romîneşte. Pirgul să zideşte la 1665, inscripţia la 1716, şi paraclisul Adormirea 1852, detaliĭ în istoria M-reĭ Secu şi a M reĭ Neamţ pe la locurile respective Inscripţiile cetăţeĭ Neamţ Bucur. 1905 pag 35 şi următoarele.

81. „*Epitaful luĭ Ştefan Rareş Voevod.* Doamna Rucsanda, „fiica luĭ Ioan Petru Voevod, iară doamnă a luĭ Alexandru „Voevod, aŭ înfrumuseţat acest mormînt frateluĭ seŭ Ştefan

„Voevod, care s'aŭ strămutat la veşnicile lăcaşurĭ în anul 7060, „Septembrie 1 „(1552)".

Acest epitaf este a luĭ Ştefan Rareş Vodă pe care l'aŭ omorît boeriĭ la pod la Ţuţora şi soräsa doamna Rucsanda a lui Lăpuşneanu l'aŭ adus şi l'aŭ îngropat în biserica (M-rea) sf Nicolae din cetatea Neamţ, Iară la anul 1716 Nicanor Igumenu M-reĭ din cetate aŭ strămutat toată biserica sf. Nicolae la M-rea Secu şi cu această ocazie aŭ strămutat şi epitaful luĭ Ştefan Vodă Rareş....

Strămutarea inscripţieĭ No. 80 şi No. 81 de la M-rea din cetate la M-rea Secu, aŭ făcut'o Ieromonahul Nicanor ca să aibă un motiv maĭ mult de a stăpîni şi averea cetăţeĭ din Cetatea a M-reĭ tot la M-rea Secu, precum aŭ şi stăpînit'o până la secularizarea din 1859 Iunie 1 (vezĭ No. 83 şi No. 112). Epitaful este în partea dreaptă a bisericiĭ.

82. *Inscripţia din lăuntrul bisericeĭ mări din M rea Secu, scrisă romîneşte, sus pe perete în pridvor.* „Această sf. biserică „s'aŭ făcut la anul 7103 (1595) de Vornicul *Nestor Ureche* şi „soţia sa *Mitrofana*, făcînd aicea chinovie de monahĭ, iară la „anul *1763* părintele stareţul *Paisie* viind din sf. Munte în „M-rea Dragomirna. Iară la anul *1775* aŭ venit cu soborul „aicea în M-rea Secu, iară la annl *1779* s'aŭ mutat în M-rea „Neamţuluĭ, rămîind de atuncĭ amîndouă aceste M-rĭ sub cîr„muirea sfinţieĭ sale, s'aŭ zugrăvit biserica precum se vede „la anul *1850* cu cel maĭ însemnat ajutor al sf. sale părinteluĭ „Calistrat Duhovnicul, stareţ fiind părintele Arhimandritul „Neonil (79 şi 113)".

83. *Inscripţia de pe zidul bisericeĭ sf. Nicolaĭ din M-rea Secu:* „Această sfîntă şi Dumnezeiască biserică întru numele „celuĭ întru sfinţĭ părinteluĭ nostru ierarh şi făcător de „minunĭ *Necolaĭ*, împreună cu biblioteca de sub dînsa, şi cu „un rînd de chiliĭ, ce se trag de la un capăt la altul (rîndul „despre nord) s'aŭ zidit din temelie în vremea stăpîniriĭ bine „credinciosuluĭ şi iubitorul de Xc. Domnuluĭ nostru Ioan Sandu „Sturza Voevod, şi a preosfinţituluĭ mitropolit a toată Mol„davia chirio chir *Veniamin Costache.* Prin sirguinţa Prea Cu„viosuluĭ Arhimandrit şi stareţ sfintelor M-rĭ Neamţu şi Secu „chir *Dometian* cu ajutorul iubitorilor de Xc norod şi a altor „făcătorĭ de bine spre veşnica lor pomenire la anul *1824* „Septembrie 20".

Această biserică întâĭ aŭ fost zidită de Petru Rareş Vodă în cetatea Neamţuluĭ la anul *7038* (1530), iară la anul 1716 Ieromonahul Nicanor igumenul M-riĭ din cetatea Neamţu aŭ strămutat'o cu totul în M-rea Secu şi aŭ refăcut'o aicea pe acest loc, iară la anul *1824.* Stareţul Dometian aŭ înoit'o de peatră aice aşa precum se vede. Catapiteazma este înoită de Sofronie Miclescu. (Vezĭ No. 80. 81 şi No 112).

Să se maĭ ştie că această biserică a luĭ sfîntu Nicolaĭ din M-rea Secu (cea adusă din cetatea Neamţ) s'aŭ înoit şi la *18*

Aprilie 1776, după cum se constată prin o scrisoare a stareţului Paisie Velicicovschie, cu această dată, din care scrisoare se vede că: „Iosaf Cantacuzino de la Paşcanĭ aŭ trimes 100 leĭ pentru zugrăvitul bisericiĭ sfîntuluĭ Nicolae (Ist. M-riĭ Neamţ t. XI pag. 17 No. 8), (ist. M-riĭ Neamţ t. 6 519, şi 730 ; Pomelnicu M-rĭ 64 97).

Să se maĭ ştie că pe timpul cînd s'aŭ strămutat biserica sf. Nicolaĭ din cetatea Neamţ la M-rea Secu, tot atuncĭ (dacă nu şi maĭ înainte) această biserică s'aŭ făcut tot cu acelaş hram sf. Nicolaĭ şi la satul Ţuţuenĭ (o mahala în Tîrgu-Neamţ) care biserică s'aŭ învechit, s'aŭ stricat şi acum s'aŭ înoit tot pe acelaş loc. Cu acest chip dintr'o biserică aŭ eşit două.

No. 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, sunt inscripţiĭ din M-rea Secu.... care se continue de la No. 111, înainte.

Iarăşĭ inscripţiĭ din M-rea Neamţ

84. *Inscripţia de pe un aer din M-rea Neamţ.* „Făcut'aŭ „acest *aer* ieromonahul Siluan Igumenul de la Neamţ, în zilele „evseviosuluĭ şi iubitoruluĭ de Xc. *Ioan Ştefan* voevod şi s'aŭ „săvîrşit în anul *6945* Septembrie 1 (1437).

Siluan I aŭ igumenit la M-rea de la Neamţ între aniĭ 1422-1439.

Aerul să păstrează întins în dulap cu sticlă la bis. sf. Gheorghe din ograda M-riĭ Neamţ în partea dreaptă. Ştefan Vodă de pe aer este Ştefan Vodă cel bătrîn fiul luĭ Alexandru cel bun şi moş luĭ Ştefan cel Mare.

85. *Epitaful luĭ Ştefan Vodă cel bătrîn*: „Acest mormînt „l'aŭ înfrumuseţat *Ioan Ştefan Voevod* cu mila luĭ Dumnezeŭ „domnul ţereĭ Moldoveĭ fiul luĭ *Bogdan Voevod* unchiuluĭ săŭ „Ştefan Voevod, fiul bătrînuluĭ Alexandru Voevod, pe care „l'aŭ omorît Roman fiul luĭ Ilie voevod în anul *6955* (1447) „luna Iulie 13 şi s'aŭ îngropat în M-rea Neamţuluĭ în 16 zile.

Acest gropnic este în biserica Mare a M-riĭ Neamţ, în părţile din stînga e maĭ vechĭ cu 50 de anĭ de cît zidirea bisericiĭ, probă că mormîntul este adus aicea din alt loc, din biserica cea veche care se stricase la 1472.

Acest Ştefan Vodă este un mare ctitor al M-ri Neamţ; el aŭ închinat M-rea Boiştea cu toate averile eĭ M-reĭ de la Neamţ la 1446, biserica aŭ crăpat de cutremur la 1472, biserica nouă să face la 1497, cînd s'aŭ strămutat şi monumentul aicea în zid în dosul străneĭ.

86. *Faximilul din Evanghelia luĭ Gavril.* „Cartea neamuluĭ „luĭ Isuş Hristos, fiul luĭ David, fiul luĭ Avram, Avram a născut „pe Isac, iară Isac aŭ născut pe Iacov, iară Iacov aŭ născut „pe Iuda şi pre fraţiĭ luĭ, iară Iuda aŭ născut pe Fares şi „pre Zora din Ftamar, iară Fares aŭ născut bre Esron ş. m. „d." (aceasta este scoasă din Evanghelia luĭ).

Această Evanghelie este scrisă de ieromonahul Gavril Uricon (fiul luĭ Uric) în limba Slavonă, pe pergament, în M-rea Neamţ la anul 6944 (1436), începută la 6 April şi sfîrşită la 3 Februarie, s'aŭ scris în *10* lunĭ. Cartea groasă ca de *6* degete, grea de *10* kile, legată în argint, aur şi cu sfinţĭ, scrisoare tiparnică. Gavril aŭ fost egumenul M-riĭ Neamţ între aniĭ 1449-1452, Gavril aŭ scris mult, bine, n'are concurent nicĭ în calitate, nicĭ în cantitate.

87. *Capul sfîntuluĭ Simeoan.* „Moaştele sfîntuluĭ Simeoan „de la muntele minunat s'aŭ ferecat de către Ioan Ştefan „Voevod la anul *6971* (1463)".

Această inscripţie se referă la capul sfîntuluĭ Simion Stîlpnicul de la muntele minunat, serbat la 24 Maĭ.

Notă la capul sf. Simion

Sf. cap este în formă de scafă,—pe margine înprejur are o panglică de aur lată ca de doĭ centimetri şi pe panglică înprejur are pe 2 rîndurĭ inscripţia copietă maĭ sus la No. 87. Această panglică nu se vede pentru că capu este pus cu gura în jos, în cutie.

Peste cap în formă de cruce, are altă panglică brodată artistică ca podoabă, n'are inscripţie.

Alăturea este falca întreagă a sf. Marieĭ Magdalina, alte 3 părţĭ puse alăturea.... toate aranjate cu simetrie.

In fundu cutieĭ pe o hîrtie sînt detaliĭ, puse la 1903 Noemb. 23 cînd pregăteam aceste odoară pentru jubileul luă Ştefan Vodă cel Mare care s'aŭ făcut la 1904 Iulie 4 în toata Romînia, a fost ferecat cu argint şi aur de *Ioan Ştefan Voevod* la anul 6971 (1463) şi l'aŭ dăruit sf. M-rĭ Meamţ spre pomenireĭ sa. Ştefan Vodă cel Mare cînd aŭ ferecat capul l'aŭ pus într'o cutie mare de argint prea artistic lucrată. Capul este, cutia nu. Cutia de acum este cutie nouă, mare, patrată, de argint prefăcută de stareţul Sofronie Rusu la 1805.

In cutie se află capul sf. Simeon împreună cu alte părţĭ, maĭ marĭ şi micĭ de sf. Moaşte ale multor sfinţĭ, (No. 71, 72). Eŭ Narcis scriitorul acestor inscripţiĭ, am studiat capul sf. Simeon, l'am desfăcut din ferecătura luĭ şi am găsit pe cap borte în os, şi alte probe că capul aŭ maĭ fost ferecat şi maĭ înainte de Ştefan Vodă cel Mare. Iară Ştefan Vodă cel Mare nu este el cel întăĭ care să-l fi ferecat pentru întăia oară la 1463. Să tradiţionează că acest sf. cap cu îmbrăcămintea luĭ cea veche aŭ fost a luĭ *Bogdan Vodă* şi *Maria Doamna* tată luĭ Ştefan Vodă cel Mare, şi Ştefan l'aŭ avut zestre de la părinţiĭ luĭ, apoĭ l'aŭ ferecat a doua oară maĭ artistic în argint şi aur, 'ĭ saŭ pus inscripţia luĭ pe cap şi l'aŭ dăruit M-reĭ Neamţ la 1463.

87. *Inscripţia de pe panaghieru luĭ Ştefan Vodă cel Mare.* „Ioan Ştefan Voevod, cu mila luĭ Dumnezeŭ domnitoriŭ ţereĭ

„Moldoveĭ fiul luĭ Bogdan Voevod, aŭ făcut acest panaghier. „la sf. M-re Neamţul, în anul 7010 luna Dechembrie 18 (1502)“

Pe alt talger inscripţia „Ceea ce eştĭ maĭ cinstită şi celelalte pînă la fine.

Ştefan Vodă cel Mare aŭ făcut acest panaghier de argint aurit cu două talgere şi cu patru feţe, care cu balamale se închid şi se deschid, lucrare de artă şi de preţ, cu două icoane în relief sepat ajur cu inscripţie, fie-care talger şi fie-care faţă are săpătura luĭ.

Acest panaghier este maĭ avantajos a'l vedea şi a'l desena, decît a'l scrie şi a'l fotografia, este odor demn de a fi văzut ş păstrat şi ca artă şi ca vechime şi ca raritate.

88 *Inscripţia de pe o cruce slavonă tradusă în romîneşte... Panu Cârstea*: „Această cruce o făcu şi o ferecă *Panu Cristea* „jignicerul de Suceava şi *Oneghina luĭ Maria*, şi aŭ dat'o spre „rugă Sie-şĭ pentru sufletele lor şi ale părinţilor lor, în anul „7066 Maĭ 26 (1558), în M-rea Neamţuluĭ, unde este hramul „înălţarea Domnuluĭ Dumnezeŭ şi mîntuitorul nostru Isus „Hristos“.

Cruce cu 8 cornurĭ argintată şi aurită cu inscripţia în prejur „*Sava*“ argintariŭ, cruce mare rusească sapată în lemn de abanos saŭ de maslin.

89. *Inscripţia de pe crucea mitropolituluĭ Gligorie*. „Această „cruce o făcu şi o ferecă chir *Gligorie Nemţanul* mitropolitul „Suceveĭ şi aŭ dato spre pomenirea Sieşĭ, mînăstiriĭ Neamţuluĭ, „unde este hramul sfinteĭ înălţărĭ a Domnuluĭ Dumnezeuluĭ „şi a mîntuitoruluĭ nostru Isus Hristos, în anul *7068* luna „Decembrie (1560)“.

Cruce mare rusească cu 8 cornurĭ sepată de „*poga Nichifor*“ în lemn de maslin saŭ de abanos.

Preţul „92 pinegĭ pentru argint.
„ 50 pinegĭ pentru lemn.
„ 50 pinegĭ pentru petrele preţioase şi pentru mărgăritare.
„ 9 galbenĭ ungureştĭ pentru aurul de poleit.
„ 32 pentru facerea lucrărilor“.

Acesta este mitropolitul Gligorie Roşca (*Nemţanul*) cu metania din M-rea Voroneţ, văr primar cu Petru Rareş Vodă. El singur se numeşte pe sine în această inscripţie *Nemţan*, (ist. M-riĭ Raşca pag. 33, 34).

(Va urma) **Arhiereul Narcis Creţulescu**

CRONICI

O nouă speranță de vindecare a oftigeĭ

Zic o speranţă, căcĭ încercarea doctoruluĭ G. Billard, de la spitalul „Hôtel-Dieu“ din Clermont-Ferrand (Franţa), n'a intrat încă în domeniul public, ca să zic aşa. Nu e maĭ puţin adevărat, după cele ce găsim în „Presa medicală“ din 7 Aprilie 1900 (Paris), că încercarea sus numituluĭ Doctor, e o speranţă mare, de a tămădui ftisia (oftiga).

Şĭ încercarea aceasta să datoreşte ĭarăşĭ uneĭ întîmplărĭ. Doctorul G. Billard avînd în cura sa, maĭ multe oftigoase, observă că acele care lucraŭ într'o fabrică de sub-acetat de cupru, nu numaĭ că nu maĭ stupeaŭ sînge, dar de unde pănă atuncea, eraŭ slabe, lipsite de poftă de mîncare, şi foarte abătute, după un scurt timp, starea lor s'a îmbunătăţit. In curînd oftigoasele luĭ, căpătînd putere, poftă de mîncare, cîntărite regulat, s'a găsit că creşteaŭ în greutate şi după cum afirmă Doctorul, se poate spune, că sunt aproape vindecate.

Maĭ aflînd de la Directorul aceleĭ fabricĭ, că nicĭ un lucrător nu tuşeşte, orĭ cît de schimbătoare ar fi vremea, maĭ ales cum a fost earna 1908—1909, Doctorul s'a pus pe experienţă cu oftigoşiĭ, fie din serviciul săŭ din spital, fie din clientela de dinafară şi i-a tratat individual, cu inhalaţiunĭ de pulbere de sub-acetat de cupru şi aceasta, cite două inhalaţiunĭ pe zi de cîte o jumătate oară şi cu doze crescînde. Rezultatele care afirmă că le-a dobîndit, sunt din cele maĭ îmbucurătoare. Tusa, expectoraţia, scad gradat, gradat ; greutatea corpuluĭ, puterile, cresc şi semnele stetoscopice dovedesc, îmbunătăţirĭ adevărat miraculoase.

Cum datorĭ suntem, a aduce la cunoştinţa publiculuĭ, orĭ ce încercare, de felul celeĭ aci amintite, ne grăbim a o face, şi cine ştie, dacă aceste cîte-va rîndurĭ, nu vor fi un îndemn, cu rezultate binefăcătoare ne-aşteptate.

Maĭ 1909

Dr. Leon C. Cosmovici

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢEI ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

ABONAMENTUL:

Ediţia de lux, 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.

Ediţia de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuţĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem şi cîte-va colecţiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonaţĭ, spre a nu ne expune la corespondenţe şi cheltuelĭ, sînt cu stăruinţă rugaţĭ să bine-voĭască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iaşĭ.

Se pot trimete şi numere spre complectarea colecţieĭ, dacă le lipsesc, celor carĭ au plătit abonamentul pe 1909.

Toate ziarele şi revistele care reproduc diferite articole din „Arhiva“ sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

* * *

Rugăm pe adevăraţiĭ sprijinitorĭ aĭ cultureĭ să binevoĭască a trimite abonamentul neintîrziat, atît pe 1908 cît şi pe 1909, altfelĭŭ vom fi siliţĭ, celor carĭ n'aŭ plătit, să le suspendăm trimiterea revisteĭ, deoarece ne expun la marĭ pierderĭ.

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratori în 1909:

Președinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărău, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iași.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist-secretar-profesor la școala de arte și meserii.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academiei, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu.
Arhiereul Narcis Crețulescu, starețul mînăstirei Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovici, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academiei.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriu Hulubei, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Dr. George Meleticiu, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum, avocat, fost director a Penitenciarului Focșani.
Gh. Nether, avocatul statului.
Dr. Th. Nicolau, profesor liceul internat.
Gh. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statului Iași.
V. Popovici, judecător.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iași.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihai Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutului de Franța etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

Iași.—Tip. H. Goldner, str. Primăriei No. 17.

ANUL XX. Iunie 1909 No. 6

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orice privește redacția și administrația, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu, profesor, Iași.*

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

1909

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratori în 1909:

Președinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărău, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iași.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la școala de arte și meserii.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academiei, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Crețulescu, stareţul mînăstirei Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovici, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academiei.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriŭ Hulubei, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Dr. George Meletieiŭ, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum, avocat, fost director a Penitenciarului Focșani.
Gh. Nether, avocatul statuluĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
Gh. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statului Iași.
V. Popovici, judecător.
N. Rădulescu-Niger, publicist, București.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iași.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutului de Franța etc. etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

ARHIVA
ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE
DIN IAȘI

Anul XX. No. 6 Iunie 1909

SINUCIDEREA SOCIALĂ

I

Sunt unele fenomene sociale, care la prima vedere ni se par stranii, fiind că sunt cu totul opuse unor convingeri pe care ne credeam în drept să le avem. Astfel este, bunăoară, cestiunea sinuciderilor și natalităței în raport cu civilizația.

Logic ar fi ca cu cit civilizația crește, cu atit numărul sinuciderilor să se împuțineze, de oare ce prin creșterea civilizației viața devine mai ușoară, intru cît mijloacele luptei pentru existență sunt mai puțin barbare și multe din relele care veneaŭ din partea natureĭ aŭ fost inlăturate. Și cu toate acestea sinuciderile cresc într'un mod cu totul îngrijitor.

Tot astfel este și cu natalitatea, în loc ca ea să devie cu atit maĭ mare, cu cît civilizația crește; se observă, din potrivă că ea se micșurează.

Cu privire la acest subiect d. *J. Arren* [1]) a publicat un articol foarte interesat, în care dovedește cu statistice acest ciudat fenomen social.

Intre aniĭ 1881 și 1903, s'a observat *o micșorare* a număruluĭ nașterilor în toate țările, exceptînd pe Austria unde a rămas aproape staționar.

In Italia și Suedia natalitatea s'a micșorat cu 7 la sută în Scoția și Bavaria cu 10; în Rusia cu 11; în Imperiul german, cu 12; In Danemarca și Franța cu 15, în Englitera cu 17, în Noua Ze-

1) *Le Correspondant* 25 Novembre 1906.

landă cu 18‰; în Saxonia şi Belgia cu 24 ; în Victoria cu 25 în Noua Galie de sud cu 33; ĭar în Germania, după o statistică a profesoruluĭ *W. Lombart* [1]), natalitatea a scăzut de la media 37.4 la mie cum a fost în perioada 1891 — 1900, la 34 în 1905.

Această scădere a natalităţeĭ a început să preocupe mult opinia publică, maĭ ales în Englitera, unde dintr'o anchetă amănunţită s'a constatat că de la anul 1881 până la 1903 micşurarea număruluĭ naşterilor a fost de 15% în districte urbane, de 18% în cele rurale din Englitera şi ţara Galilor, şi de 13% în Scoţia. Din recensimîntul populaţieĭ Londreĭ, făcut în 1901, s'a constatat că numărul copiilor este cu 5000 maĭ mic de cît în decenia anterioară. In 1876, la 100000 Englezĭ se năşteaŭ 3630 de copiĭ ; în 1904, această cifră a scăzut la 2790.

In urma acestor constatărĭ, Societatea Fabiană (*Fabian Society*) şi Societatea regală de statistică (*Royal Statistical Society*) aŭ intreprins o anchetă pentru ca să afle cauzele acestuĭ fenomen, şi aŭ constatat următoarele:

1) Micşorarea natalităţeĭ este un fenomen care se observă maĭ ales în oraşe.

2) Ea este maĭ mare acolo unde copiiĭ incomodează maĭ mult pe părinţĭ, cum sunt cazurile în care mama este lucrătoare în fabricĭ saŭ are altă ocupaţie de acest fel, în cît ĭĭ lipseşte timpul trebuincios ca să se ocupe de progenitură.

3) S'a maĭ observat că în acele părţĭ din Londra unde se află cel maĭ mic număr de servitorĭ, natalitatea s'a micşorut între aniĭ 1881 şi 1901, cu cel mult 12%; pe cîtă vreme în părţile locuite maĭ cu seamă de către dînşiĭ, numărul naşterilor s'a micşorat cu 36%.

4) Micşorarea natalităţiĭ este cu mult maĭ mare în acele clase sociale caracterizate prin spiritul de *prevedere* şi *economie* de cît în celelalte.

Din toate aceste rezultate obţinute s'a dedus, cu drept cuvint, că micşorarea număruluĭ naşterilor *este voită*.

Această concluzie a fost adeverită printr'o anchetă făcută de către Societatea Fabiană, care a interogat 618 persoane căsătorite din clasa mijlocie a Englitereĭ, asupra acestuĭ fapt. Rezultatele obţinute îl adeveresc. După propria mărturisire a celor căsătoriţĭ, s'a constatat că *de bună voe* aŭ restrîns nu-

1) *Documents de Progrès* Dec. 1907 pag. 58.

mărul naşterilor, din deosebite cauze: economie, boala mameĭ provenită dintro naştere anterioară; alte boale şi, în sfîrşit, pur şi simplu, *voinţa mameĭ.*

Un alt tapt care dovedeşte şi maĭ mult că micşorarea natalităţeĭ e voită, este şi următorul:

Se ştie că religia catolică opreşte limitarea numărului copiilor. Eĭ bine, s-a constatat că acolo unde catoliciĭ sunt maĭ numeroşĭ, micşorarea ca de exemplu în Glascow, Liverpool, Manchester, micşorarea natalităţeĭ este maĭ mică. Ceva maĭ mult, în Irlanda, care se ştie că este catolică, natalitatea nu s'a micşorat, de cît acolo, cum e la Belfast, unde protestanţiĭ sunt maĭ numeroşĭ de cît catoliciĭ.

Cum că micşorarea numărului naşterilor este maĭ obişnuită în oraşe, acest fapt s'a observat şi în Germania, unde a început maĭ ales în părţile relativ bogate ale centrelor marĭ de poputaţie, ĭar de acolo s'a întins treptat-treptat şi în celelalte maĭ micĭ.

N'am avut date statistice îndestulătoare, din care să vedem cum se petrec lucrurile la noĭ, dar cunoaştem cazurĭ numeroase, atît în marea cît chĭar şi în mica burghezime, în care părinţiĭ singurĭ ne-aŭ mărturisit că nu voesc să aĭbă mulţĭ copiĭ şi că împedică *voluntar* înmulţirea lor.

Mijloacele de care se servesc pentru ca să nu facă copiĭ, deosebesc întru cîtva de cele din trecut. Nu este locul aicĭ să insistăm asupra lor, aceasta intrînd maĭ mult în domeniul medicineĭ; dar tot ce putem spune este, că pe cînd în trecut se recurgea la acelea prin care să omoare copilul după ce a fost conceput în sinul mameĭ, astăzĭ se caută maĭ mult să se împedece fecundaţia.

II

Printre ceĭ care s'aŭ ocupat de această interesantă cestiune a restrîgereĭ voluntare a numărului naşterilor se află şi o scriitoare engleză, *Irene Ashby Macfadyen*, care a publicat un articol remarcabil în celebra revistă *The Nineteenth Century*, din Martie 1907. Ea se plinge cu drept cuvînt poate, că în această cestiune nu s'a cerut părerea tocmaĭ a celor care eraŭ maĭ în drept să şi-o dea, a mamelor.

Osîndirea ce li se aduce pentru restrîngerea voluntară a numărului copiilor este nedreaptă, căcĭ dînsele aŭ motive bi-

ne cuvîntate, pentru aceasta. Unele dintre ele se referă în special, după cum se va vedea, la mamele engleze. Este nedrept să atribuim acest fapt unor motive egoiste. Ceea ce face pe mame să procedeze astfel este că, astăzi mai mult ca în trecut, îşi daŭ seamă atît de situaţia lor, cît şi de aceia a copiilor.

Sentimentul matern este cu mult maĭ dezvoltat în timpul de faţă. Durerea pricinuită de perderea unui copil este cu mult maĭ sfăşietoare. Şi pentru ca copii să fie expuşi maĭ puţin la pĭerzanie, este în interesul lor să fie maĭ puţin numeroşĭ; căcĭ numaĭ in acest caz mama le va putea da îngrijirea cuvenită. Aşa în cît, chiar dacă nu se nasc copiĭ aşa de mulţĭ ca în trecut, în schimb însă mor maĭ puţinĭ.

Pe cît se pare, femeile civilizate sunt maĭ fecunde. Pe de altă parte, se ştie cît de mult slăbeşte naşterea pe femee. De aceia este de trebuinţă ca intervalul între naştere să fie maĭ mare, aceasta chiar în interesul copiilor. Căcĭ aceia care se nasc prea des uniĭ după alţiĭ, sunt maĭ puţin viguroşĭ, din cauză că aŭ fost concepuţĭ, cînd mama lor nu s'a întremat în de ajuns.

Un alt motiv care îndreptăţeşte pe mamă să restrîngă numărul naşterilor, maĭ ales pe mamele sarace, este ceĭa ce se numeşte *mobilitatea munceĭ*. Din cauza creştereĭ colosale a populaţieĭ în ţările civilizate, familiĭ întregĭ sunt nevoite să cutriere distanţe marĭ pentru a găsi de lucru, ceĭa ce nu este tocmaĭ uşor cînd aĭ copiĭ mulţĭ şi micĭ. Şi faptul devine şi maĭ greŭ, cînd şi mama însuşĭ trebue să se angajeze ca lucrătoare, căcĭ atuncĭ va fi nevoită să-şĭ lase copiiĭ pe mînĭ străine, şi decĭ să-ĭ expue la fel de fel de neajunsurĭ.

Prin urmare —conchide scriitoarea în cestiune—învinuirile pe care preoţiĭ şi economiştiĭ le aduc mamelor, sînt nedrepte, căcĭ este în interesul uneĭ naţiunĭ să aibă cetăţenĭ maĭ puţinĭ dar maĭ viguroşĭ, de cît mulţĭ, însă răŭ înarmaţĭ in greaua luptă pentru existenţă.

III

Ne aflăm în faţa unuĭ problem social greŭ, dacă nu chiar cu neputinţă de rezolvat, căcĭ în felul cum se prezintă, interesul individual se află opus intereseluĭ naţional.

In adevăr, interesul uneĭ naţiunĭ este ca numărul membrilor eĭ să devie cît se poate maĭ mare. La urma urmeĭ, aceasta poate fi chiar o cestiune de viaţă şi de moarte. Şi cu drept cuvînt s'a socotit descreşterea populaţieĭ ca un simptom

de decandență a unuĭ popor. Ne explicăm de ce pe Franceji îĭ preocupă atît de mult această cestiune.

Însă pe individ în parte, ceea ce-l preocupă maĭ mult este interesul luĭ personal şi nu acela al statuluĭ. El ştie că cu cit va avea maĭ puţinĭ copiĭ, cu atît greutăţile vieţiĭ familieĭ sale vor fi maĭ uşor de îndurat.

Nu este vorba numaĭ, pur şi simplu, de existenţă; căcĭ, orĭ ce s'ar zice, cele strict necesare nevoilor vieţeĭ se obţin cu maĭ puţină trudă de cît în trecut, dar maĭ ales de *comodităţile* vieţeĭ, pe care or şi cine le doreşte să fie cît maĭ numeroase. Este adevărat că dacă e vorba să cîştigĭ numaĭ cele ce-ţi trebuesc pentru ca să trăeştĭ, acestea se pot obţine maĭ uşor astăzĭ de cît în trecut. Dar omul a devenit maĭ exigent; numărul trebuinţelor luĭ s'a mărit cu mult maĭ mult, de cit puterile de a le satisface şi aşa se explică de ce astăzĭ viaţa a devenit maĭ grea.

Argumentele pe care le invoacă partaşiĭ restrîngereĭ natalităţeĭ sunt greŭ de doborît. Astfel unul, om cult şi cu un venit relativ bun, îmĭ spune: De unde ştim că împedecînd naşterea unuĭ copil, nu-ĭ facem prin aceasta un mare serviciŭ? Ciţĭ dintre ceĭ care se nasc, nu regretă că s'aŭ născut? La „banchetul vieţiĭ" sunt foarte puţinĭ chemaţĭ. Viaţa este o neîntreruptă luptă înpotriva relelor cauzate de boale şi a celor ce ni le-ar putea cauza semeniĭ noştri trupeştĭ. Cu venitul ce am, de abia îmĭ pot întreţinea familia, aşa cum se găseşte acum. Apariţia unuĭ noŭ născut m'ar costa cel puţin 800 leĭ pe an. De unde să-ĭ scot? Prin urmare, de cît să mă martirizez pe mine şi familia mea pentru intreţinerea unuĭ noŭ venit, care poate că într'o zi mĭ-ar găsi o vină că i am dat viaţă; maĭ bine mă opresc la copiiĭ pe care îĭ am până acuma, îĭ fac să trăiască maĭ comod; îĭ înarmez maĭ bine în lupta pentru existenţă şi mă simt maĭ liniştit.

La obiecţia foarte firească ce i-am făcut, că această purtare a sa nu este tocmaĭ patriotică, dînsul mi-a răspuns: Maĭ bine este ca statul să aibă maĭ puţinĭ cetăţenĭ în stare de prosperitate, de cît mulţĭ şi în mizerie. Şi afară de aceasta, cu cît saŭ întru cît intervine statul pentru uşurarea nevoilor mele casnice? El ştie numaĭ să pretindă, şi te pot încredinţa că ceĭ maĭ mulţĭ dintre „patrioţiĭ" cari se bat cu pumnul în piept prin întrunirĭ publice şi cari ne blamează pe noĭ aceştia, care nu vrem să mărim numărul celor expuşĭ la nenorocirĭ şi mizerieĭ nu fac maĭ bine de cît noĭ. Eĭ sunt

întocmaĭ ca ceĭ cari te îndeamnă la luptă, ĭar cînd este vorba să intre în foc, daŭ bir cu fugiţiĭ.

* * *

Cu cît omul se civilizează, cu atît el introduce maĭ mult controlul inteligenţiĭ în faptele vieţeĭ sale, cu alte cuvinte cu atît el devine maĭ *prevăzător*. Aceasta este esplicarea psihologică a faptuluĭ că cel maĭ mare număr de naşterĭ se observă la aceĭ cari aŭ cele maĭ puţine mijloace de a-ĭ întreţine, la poporul incult. El este lipsit de puterea intelectuală de a vedea maĭ departe, de a *prevedea* ; el se lasă cu totul în voia instinctuluĭ.

Pe cîtă vreme oameniĭ culţĭ întrevăd urmările maĭ îndepărtate ale unuĭ fapt. Aceasta îĭ înfrînează şi-ĭ face ca, în felul de a se conduce în viaţă, să aĭbă maĭ multă socoteală. Această constatare întemeiată pe date statistice l'a făcut pe profesorul *W. Sombart* să spună că „scăderea numărnluĭ naşterilor este o consecinţă a progresuluĭ“ [1]).

Din cauză că acest fenomen se întîmplă la toate popoarele civilizate, el devine un pericol numaĭ la acea naţiune în care se petrece pe o scară cu mult maĭ mare de cît la celelalte. In acest caz se află în timpul de faţă Franţa. Cea maĭ mare scădere a natalităţiĭ în această ţară a fost în anul 1907, cînd *numărul deceselor a întrecut numărul naşterilor cu 19,920* [2]).

Ne explicăm prin urmare, de ce această cestiune preocupă maĭ mult pe Franceji de cît pe toate celelalte naţiunĭ ; căcĭ la eĭ a început să devie o cestiune de viaţă saŭ de moarte.

Remediul acestuĭ răŭ nu s'a găsit şi nicĭ nu se ştie dacă se poate găsi. Uniĭ aŭ crezut că ar sta în avantajele pe care statul ar trebui să le acorde părinţilor cu familiĭ numeroase. Insă aceasta nu e de cît un paliativ. Rezultatele practice vor fi nule, fiind că orĭcît de marĭ vor fi aceste avantaje, ele nu vor putea, nu întrece, dar nicĭ macar egala cheltuelile şi alte neplăcerĭ pe care le pricinueşte părinţilor naşterea unuĭ copil.

Acest răŭ nu va fi înlăturat decît atuncĭ cînd sentimentul patriotic va covîrşi pe cel curat egoist Fără această condiţie, credem că orĭ-ce încercare este de prisos.

N. Zaharia

---

1) *Documents du Progrès.* Dec. 1907.
2) «*Tour du Monde*» 1908 No. 25 pag. 200.

Sociologia şi psihologia

(Sfîrşit)

In psihologie însă problema principală o alcătueşte tocmaĭ determinarea şi explicarea legăturiĭ dintre fenomenele externe cu cele interne sufleteştĭ.

Cazurile în care trebue determinată corespondenţa fenomenelor interne cu mediul ambiant sînt foarte numeroase, variate, schimbătoare şi specifice, şi de aceia în acest domeniŭ de cercetărĭ, raportarea necontenită la mediŭ devine o necesitate neînlăturabilă, accentuată şi relevată la fie-care pas [1]).

Ne am servit de cuvîntul mediŭ în mod nederminat, social saŭ fizic; ambele îşĭ aŭ importanţa lor pentru geneza şi evoluţia vieţiĭ psihice; valoarea însă a celuĭ social are precădere.

In dezvoltarea vieţiĭ sufleteştĭ avem diferite grade de corespondenţă, începînd cu cele maĭ simple, omogene în spaţiu şi terminînd cu cele maĭ complexe, diferenţiate şi integrate. Formele inferioare de viaţă phisică se găsesc în lăuntrul uneĭ vieţĭ sociale rudimentare, formele complexe şi înalte în dependenţa mutuală a mediilor sociale superioare.

Corespondenţa nedesminţită dintre evoluţiile psihice şi sociale ne dovedeşte strînsa dependenţă a celor două mediĭ. Toţĭ exploratoriĭ sint de acord a recunoaşte impulsivitatea şi lipsa de prevedere a sălbaticuluĭ; el trăeşte pentru clipa prezentă, întocmaĭ ca şi animalele. Aptitudinea luĭ reprezentativă e limitată la un număr foarte restrîns de impresiĭ, combinate adesea în mod greşit, aşa că generalizarea, care e temelia prevederiĭ, îĭ lipseşte. Percepţiile omuluĭ primitiv sînt incomplecte, incoherente, foarte puţin diferenţiate unele de altele, de unde rezultă numeroase confuziĭ; gradul lor de evoluţie variază în aceĭaşĭ proporţie cu dezvoltarea puteriĭ de reprezentare. Evoluţia facultăţilor luĭ sufleteşfĭ nu-ĭ permit să observe cu atenţie, cu discernămînt, obiectele înconjurătoare, să le alăture şi să le clasifice, formînd noţiunĭ, din cauza repeziciuniĭ cu care se succed impresiile din afară, sub a căror dominare tiranică trăeşte sălbaticul. Şi nicĭ condiţiile sociale nu oferă formăriĭ percepţiilor un mediŭ maĭ stabil, la adăpostul căruĭa viaţa individuală sufletească să se disciplineze; şi în lăuntrul luĭ şi în afară de dînsul, sălbatecul găseşte con-

---

1) Maĭ pe larg în *H. Spencer*, Principes de psihologie, lr. fr. tom. I cap. VII pag. 129—143, cap. XI pag. 405—413. Paris Alcan 1892.

diţiĭ neprielnice dezvoltăriĭ mintale. Variabilitatea şi flexibilitatea unui mediŭ atrage după sine variabilitatea celuĭ-lalt.

Privită prin aspectul afectivităţiĭ, viaţa luĭ sufletească prezintă acelaş caracter de inferioritate, dat fiind că evoluţia sentimentuluĭ merge alăturĭ şi in dependenţa evoluţieĭ aptitudineĭ de reprezentare. Din lipsa unuĭ organ aperceptiv cu rolul de a selecţiona impresiile actuale şi a le integra asociidu-le derivă şi sărăcia vieţii sentimentale In conştiinţa sălbaticuluĭ impresiile primite se traduc imediat în acţiunĭ; de aceĭa se vorbeşte de impulsivitatea luĭ. Din incapacitatea de a depăşi cu închipuirea impresiile experienţelor concrete şi a-şĭ reprezenta noĭ stărĭ de conştiinţă relativ la împrejurările vieţiĭ sale vagabonde, decurge desăvirşita supunere a sălbaticuluĭ impresiunilor momentuluĭ; ca şi un animal care-şĭ consumă toată prada, fără nici o străfulgerare de ce poate aduce ziua de mine, sălbaticul îşĭ adaptează viaţa prezentuluĭ; şi luĭ ca şi animaluluĭ, iĭ lipseşte puterea de reprezentare a altor vremĭ şi condiţiĭ viitoare.

Cită deosebire între activitatea impulsivă a sălbaticuluĭ şi activitatea unuĭ legiuitor, care în formularea unor prescripţiĭ de legĭ, ţine socoteală nu numaĭ de experienţa trecută, de împrejurările actuale sociale, ci pe lingă toate acestea, amestecă şi consideraţiile viitoruluĭ. Puterea de reprezentare, ce care dă dovadă legistul, cind se rapoartă în mod ideal la interesele trecute şi viitoare, aptitudinea de a combina adevărurile particulare intr'un principiŭ maĭ general. grija de a-şĭ justifica legitimitatea măsurilor luate în raport cu circumstanţele sociale. trecute, prezente şi viitoare, legitimitate întemeiată pe conştiinţa sufletuluĭ omenesc, sînt facultăţĭ phihice carĭ şi-aŭ luat geneza şi aŭ progresat în lăuntrul societăţilor.

Evoluţia psihică s'a făcut în cel maĭ strîns raport cu cea socială.

Cînd societatea omenească a devenit maĭ stabilă, cînd s'aŭ putut repeta maĭ des experienţele pe care ea le oferea, s'a dat omuluĭ putinţa de a ţine prezent in conştiinţă maĭ multe stărĭ sufleteştĭ, a le compara, a vedea prin ce se aseamănă şi prin ce se deosebesc; prin aceste exerciţiĭ mintale a luat naştere percepţia; din combinarea percepţiilor a rezultat noţiunĭ cu o extensiune din ce în ce maĭ intinsă, potrivit evoluţieĭ sufleteştĭ ce se opera. Din alăturarea noţiunilor s'aŭ născut judecăţile şi aşa maĭ departe.

„De aci urmează, zice Spencer. că, în cursul progresuluĭ omenesc, ideile nu se pot naşte de cit pe măsură ce condiţiile sociale fac experienţele maĭ numeroase şi variate, în timp ce aceste condiţii sociale presupun ele înşile oare-care ideĭ generale. Fie-care pas înainte către o generalitate maĭ înaltă de ideĭ oferă un mijloc de ameliorare şi de întindere a cooperaţieĭ sociale; şi fie-care din aceşti paşi fac experienţele maĭ numeroase, maĭ variate, maĭ complexe, provenind dintr'un cîmp

maĭ întins. Şi atuncĭ cînd experienţele corespondente sînt organizate, se naşte posibilitatea de ideĭ încă maĭ înalte în generalitate, ca o nouă evoluţie socială" [1]).

In altă ordine de ideĭ Comte ajunge la constatarea aceloraşĭ adevărurĭ. Conveţuirea socială odată determinată din cauza preponderanţeĭ facultăţilor afective asupra celor intelectuale, a silit pe oamenĭ, printr'o deplorabilă coincidenţă, să-şĭ utilizeze şi să-şĭ dezvolte tocmaĭ acele facultăţĭ de care omul e maĭ puţin apt—inteligenţa—pentru ameliorarea stăriĭ primitive [2]).

Dar progresul intelectual e numaĭ un aspect al evoluţieĭ psihice; alăturĭ de el şi în dependenţa luĭ avem aspectul afectiv şi voliţional, sub care ni se prezintă viaţa sufletească în întregime; şi evoluţia lor e datorită coprinsuluĭ social.

Odată cu creşterea puteriĭ de reprezentare şi cu progresul operaţiilor superioare intelectuale a evoluat afectivitatea şi voinţa către forme maĭ înalte.

Din practica activităţiĭ colective, voinţa impulsivă a omuluĭ primitiv s'a disciplinat, a început a se raţionaliza, pe măsura creşteriĭ celor-lalte puterĭ sufleieştĭ intelectuale şi afective şi s'a ajuns în mod treptat, la cea maĭ înaltă expresie a cunoştinţeĭ psihologice, la „formarea şi cristalizarea individualităţiĭ şi a caracteruluĭ omenesc.

Cu cît psihologiĭ vor fi maĭ bine preparaţĭ în cunoştinţa sociologică, cu atît şi explicările psihice vor apărea maĭ sigure şi maĭ clare. Partea sociologieĭ în care se descrie evoluţia formelor vieţiĭ colective, începînd cu cele maĭ inferioare pînă la cele maĭ înalte, va arăta psihologuluĭ, în mod concret şi intuitiv, cum a evoluat viaţa psihică a indivizilor, cum s'a transformat treptat mentalitatea omenească, în raport cu mediul social, luînd diferite atitudinĭ în studierea naturiĭ, de la cea mistică şi religioasă pînă la cea pozitivă.

Acolo, în lăuntrul vieţiĭ colective, va găsi psihologul explicaţia, cum din afectivitatea obtuză a sălbaticuluĭ a luat naştere sentimentele înalte şi dezinteresate, ca emoţia estetică, în care individul acordă atîta atenţie şi interes obiectelor ce contemplă, în cît işĭ uită de sine, işi calcă în picioare propria sa individualitate.

Dar cunoştinţa evoluţieĭ vieţiĭ sufleteştĭ din trecut îl maĭ prepară pentru conjecturĭ asupra viitoruluĭ. Şi această încercare de a descifra conturul tainic ce-l va lua de acum înainte dezvoltarea sufletetească a omeniriĭ, nu poate fi dată drept o plăzmuire fără temeiŭ; ea are ca punct de plecare experienţa concretă a evoluţieĭ popoarelor, ce ţine pe psiholog pironit în cercul realităţiĭ.

E drept însă, acest fel de speculaţie, de a cerceta viitorul

---

1) *H. Spencer, Princ. de psyh. op. cit.* tom. II pag, 543.
2) *Aug. Compte.* op. cit. tom. IV, cap. statica socială, lecţia 50.

sufletesc al omenirii prin cunoştinţa trecutuluĭ, e ipotetică într'o bună parte; ea nu-ĭ lipsită însă de interes ştiinţific. Prespectiva acestuĭ procedeŭ e deschisă de Spencer, din moment ce principiuluĭ evoluţiei i s'a dat cea maĭ extinsă generalizare, aplicîndu-l tuturor fenomenelor universuluĭ.

Un alt cîştig ce decurge din influenţa ştiinţeĭ sociale asupra cunoştinţeĭ psihice e discreditarea doctrineĭ psihologice individuale, din care şi-aŭ luat naştere utopiile sociale ale veacului al 18-lea, cum că toate produsele colective, limbajul, religiile, societatea însăşi etc. sînt opere artificiale ale spirituluĭ individual, formate prin înţelegerea conştientă şi voluntară a indivizilor. Cu cît se vor răspîndi maĭ mult principiile ştiinţeĭ sociale, cu atît aceste concepţiĭ tradiţionale vor părea maĭ absurde, iar principiul dezvoltăriĭ naturale a sociabilităţiĭ şi determinizmul istoric al fenomenelor colective vor rămînea să îndrumeze mintea spre adevaratele cercetări ştiinţifice, în domeniul social.

Réné Worms maĭ indică şi o altă contribuţie a sociologieĭ ştiinţeĭ sufleteştĭ, raportată nu la înţelegerea coprinsuluĭ fenomenelor de conştiinţă, despre care s'a vorbit maĭ sus, ci la delimitarea cadrelor generale şi a diviziunilor raţionale de ansamblu pe care trebue să le adopte psihologia.

Pătrunderea punctuluĭ de vedere sociologic în studiarea problemelor psihice va da prilejul uneĭ noĭ clasificărĭ a fenomenelor sufleteştĭ, maĭ în acord şi cu raţiunea şi cu ştiinţa. Pentru înţelegerea acesteĭ noĭ contribuţiĭ, două fapte, zice Réné Vorms, trebuesc reţinute: a) formarea uneĭ psihologiĭ colective în timpurile noastre, b) tendinţa de a se explica geneza şi dezvoltarea spirituluĭ individual prin influenţe sociale.

„Concluzia legitimă ce ar decurge de aci e că de acum înainte există paralel o psihologie colectivă şi una individuală această din urmă de nuanţă sociologică" [1]).

Care-ĭ fundamentul aceste diviziunĭ, în ultima analiză, se întreabă R. Worms? E în adevăr, ireductibilă dualitatea psihologieĭ în colectivă şi individuală?

In cursul expuneriĭ noastre s'a atins chestiunea raportuluĭ dintre cele două psihologiĭ şi s'aŭ spus că spiritele colective neavînd o realitate distinctă şi separată de spiritele individuale, psihologia colectivă se reduce la studiarea mentalităţiĭ unuĭ grup de oamenĭ carĭ aŭ anumite însuşirĭ comune. Prin urmare şi psihologia zisă colectivă nu e de cît tot o psihologie individuală cu marginĭ maĭ restrînse, căcĭ în loc să studieze mentalitatea omuluĭ în genere, studiază numaĭ mentalitatea unuĭ grup, cu particularităţile rezultate din raportul reciproc al mentalităţiĭ acelor oamenĭ cu anumiţĭ factorĭ socialĭ.

---

1) *R. Worms*, Psych. colective et psych. individuelle, op. cit. pag. 25

Pe de altă parte, am arătat că evoluţia psihologieĭ propriŭ zise, denumită şi individuală, se datoreşte, în mare parte, factorilor socialĭ.

Din faptul că ambele psihologiĭ sînt individuale printr'un aspect şi colective printr'altul, nu e motiv să se conchidă la existenţa a două felurĭ de psihologiĭ. Sînt şi alte motive carĭ duc la netemeĭnicia uneĭ opoziţiĭ tranşante şi permanente între cele două ştiinţĭ sufleteştĭ.

Psihologia individuală ce studiază cele treĭ facultăţĭ sufleteştĭ abstracte şi generale, în înţelesul că aŭ în vedere orĭ-ce om în genere, logic vorbind, maĭ poate păstra această numire de individuală? Neţinînd socoteală nicĭ de timp şi spaţiŭ, nicĭ de deosebirile omeneştĭ, această psihologie se referă cu explicaţiile eĭ la noţiunea de „om universal". Datele şi principiile eĭ sînt valabile orĭ căruĭ individ omenesc, indiferent de condiţiile sociale saŭ subiective.

Prin urmare această psihologie ar trebui maĭ cu dreptul să se numească *„generală umană"* şi nicĭ de cum individuală. Raportîndu-se la om în genene, extensiunea eĭ e cu mult maĭ vastă de cît aceia a psihologieĭ colective, care n'are în vedere decît o grupă de oamenĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin restrînsă.

Pentru a se evita dificultăţile logice şi raţionale ce le crează păstrarea denumirilor de psihologie individuală şi colectivă, necorespondente cu realitatea, să recugem la altă împărţire maĭ metodică a ştiinţeĭ sufletuluĭ, conformă şi cu spiritul ştiinţific, întemeindu-ne pe consideraţiĭ sociologice.

In totalitatea fenomenelor psihologice, ce alcătuesc mentalitatea individuluĭ, se pot găsi treĭ grupe de elemente: a) Unele ce sînt comune tuturor oamenilor, indiferent de rasă saŭ naţionalitate, b) altele comune numaĭ unor membri ce fac parte din acelaş grup, fie general ca naţie, stat, fie particular, ca familie, cetate, profesie, asociaţie şi în sfîrşit c) elementele psihologice strict subiective, prin carĭ se disting indiviziĭ uniĭ de alţiĭ, chiar şi aceia ce se găsesc făcînd parte din acelaş grup; acestea sînt elementele absolut personale, ce caracterizează individualitatea intimă a fie-căruia.

Potrivit acestor treĭ seriĭ de elemente psihice, avem treĭ fragmente de psihologiĭ:

1. Una umană saŭ generală. Obiectul eĭ ar fi studierea mentalităţiĭ omeneştĭ în genere, fenomenele psihice comune tuturor indivizilor, indiferent de spaţiŭ şi timp.

2. Una specială, ce se raportă la studierea fenomenelor sufleteştĭ comune unuĭ grup de oamenĭ. Sub această rubrică am avea psihologia naţiunilor, a familieĭ, a cetăţeĭ, a profesiunilor. Eĭ i s'ar atribui rolul pe care-l are azĭ psihologia colectivă.

3. Rămîne al treilea fel de psihologie strict individuală în sensul propriŭ al cuvîntuluĭ. Ea va avea ca obiect de cercetare un individ concret; îl va studia pe cît îĭ va fi cu pu-

tință, în toată complexitatea luĭ psihică, ca să scoată în evidență particularitățile specifice prin care individul dat se deosebeşte de semeniĭ săĭ. Tipul de psihologie individuală ar fi monografiile.

După ce am trecut în revistă toate punctele principale ale contribuțieĭ pe care o aduce cunoştința sociologică ştiințeĭ sufleteştĭ, rămîne să arătăm şi cealaltă fața a aceleiaşi chestiunĭ, contribuția adusă de psihologie ştiințeĭ sociale [1].

III

Logiceşte sîntem obligațĭ să urmăm acelaş metod aplicat maĭ sus psihologieĭ. Să arătăm cum se concepe obiectul ştiințeĭ sociale, în raport cu celelalte ştiințĭ, să delimităm fenomenele ce aparțin socologieĭ şi din această procedare să rezulte invederat şi raportul eĭ cu celelalte discipline sociale. Aşa ar trebui să facem.

Sînt însă necesitățĭ, carĭ ne obligă să părăsim această cale, nefiind pe deplin fixat obiectul ştiințeĭ sociale [2].

Fie-care din cugetătoriĭ sociologĭ ce-şĭ pun această chestiune, o rezolvă conform concepțieĭ ce-şĭ fac despre ştiința socială. Nu putem nicĭ intra în discuția obiectuluĭ sociologieĭ, nicĭ adopta o anumită concepție a eĭ, la care să ne raportăm mereŭ, în studiarea contribuțieĭ ce psihologia o aduce ştiințeĭ sociale, căcĭ atuncĭ, în mod inerent, expunerea noastră ar lua o poziție maĭ mult saŭ maĭ puțin subiectivă.

Ne vom mărgini să studiem acest al doilea şi ultim aspect al problemiĭ de la început, orĭ cît de imperfectă ar fi această procedare, relativ nesistematică, indicînd utilitatea principiilor psihologice în studierea datelor ce intră, fără contestație, în cadrul ştiințeĭ sociologice

S'a văzut maĭ sus origina fenomenelor sociale şi natura lor. Inadins ne-am oprit maĭ mult asupra lor. Analiza ştiin-

---

1) Domnul D. Drăgulescu în „Le problème de la concience" Paris 907 pag. 4. merge aşa de departe cu accentuarea punctuluĭ de vedere sociologic în psihologie, în cît pretinde să se încețeze odată cu metoadele preconizate (e vorba de metoadele, introspectivă şi experimentală), ce pleacă de la individ şi să se dirijeze cercetările numaĭ asupra raporturilor inter-individuale, singurul procedeŭ succeptibil a ne duce la aflarea şi explicarea legilor spirituluĭ.

Nu se poate aduce altă vină aceșteĭ concepțiĭ drepte de cît că e exagerată. Motivarea principiilor domnieĭ-sale relativ originale ne-ar duce prea departe, abătîndu-se din drumul nostru; de aceia, asupra aceșteĭ concepțiĭ de şi foarte importante, nu ne-am oprit de loc, rezervîndu-o să revenim altă dată.

2) E seminificativă în această privință ancheta întreprinsă de o revistă germană recentă „*Monatsschrift für Sociologie*", cu scopul de a colecționa răspunsurile sociologilor la întrebarea, "*Care-i obiectul Sociologieĭ*", (Was ist das Objekt bezw. die Aufgabe der Sociologie). Aŭ răspuns până azĭ R. Worms, A. Loria, L. Ward, Fr. Tönnies, Vierkandt, Ad. Posada, (până în Aprilie 909).

țifică le reduce la fenomene psihice parte voluntare și conștiente, parte involuntare, petrecute în conștiința individuală. Asupra acestui punct sînt pe cale a se înțelege toți sociologi.

Nu poți dobîndi o interpretare rațională a conștiinței sociale, fenomene foarte complicate, până ce nu ești preparat în interpretarea mai simplă a aceluiaș fenomen, conștiința individuală.

Și una și alta sînt științ sufletești, se deosebesc numai cît sub raportul de complexitate și specialitate al fenomenelor.

Cea mai simplă și mai veche în timp, psihologia, prepară mintea pentru a fi mai aptă să abordeze, în mod științific, problemele mai variate și complicate ale disciplinei sociale.

In afară de acest serviciu metodic ce l aduce conștiința psihică sociologiei, principiile generale ale științei sufletului sînt postulate indispensabile pentru înțelegerea genezei și mecanizmului faptelor sociale. Legile cugetării omenești, cunoașterea evoluției vieții afective și volițional, condiționarea lor reciprocă, sînt „categoriile" raționale cu care înțelegem și interpretăm fenomene în fond de aceiaș natură, diferite numai sub aspectul extremii lor complexități.

Cine ar putea susține zădărnicia cunoașterii fenomenelor fizice, a proprietăților generale ale corpurilor, pentru un chimist? Tot așa de absurd e ca un sociolog să cerce studiarea fenomenelor sociale fără pregătire suficientă psihologică.

Preocuparea sociologiei de a studia corelația tuturor factorilor colectivi, economici, morali, politici, juridici, științifici, artistic, etc. de a vedea influența lor reciprocă, armonizarea lor, manifestă, sub o formă mai complexă *„Legea asocierii stărilor de conștiință"*. In virtutea acestui principiu fenomenele nu rămîn izolate și indiferente unele de altele, ci, în succesiunea lor necurmată, intră în tot felul de combinări, cari apar cu atît mai pronunțate, flexibile și caracteristice, cu cît viața sufletească e mai bogată în stări de conștiință. O viață psihică inferioară se manifestă printr'un număr restrîns de asocieri, a căror varietate fiind foarte redusă, rechemarea stărilor de conștiință, una prin alta, e mecanică.

Fenomenul se observă în proporții mai variate și în societățile omenești. In cele ce posedă o cultură înaintată, corelația factorilor sociali e multiplă, datorită bogăției vieții sufletești și echilibrarea lor foarte nestabilă, gata la fie-care pas să-și schimbe fizionomia,

Principiile cari dirijază evoluția vieții psihice găsesc aplicare și în evoluția socială. E un fel de concordanță tacită între progresul inteligenței, căruia se datorește dezvoltarea științei și progresul afectivității, de care atîrnă vorbind în termeni generali, propășirea artelor în genere,

Legea celor trei stări, preconizată de Comte ca cea mai eficace în explicarea progresului social, în virtutea căreia i

se atribue prioritate factoruluĭ intelectual, faţă de ceilalţĭ factorĭ sociali cnm socoate şi St. Mill [1]), nu-ĭ în fond de cît generalizarea unuĭ principiŭ psihologic, legea dezvoltăreĭ inteligenţeĭ aplicată în sociologie.

In „Les lois sociologiques“ sociologul belgian G. de Greef utilizează principiile psihologice ale degenerăriĭ memorieĭ expuse de T. Ribot, pentru a dovedi că aceïaşĭ cale urmează şi societăţile în decrepitudine. Achiziţiile cele maĭ recente se sting înaintea celor căpătate maĭ de mult. Degenerarea merge de la formele cele maĭ flexibile, de la cele maĭ speciale la cele maĭ stabile şi generale. O verificare a legiĭ avem în procesul invers, în reconstituirea stăriĭ normale.

„Ordinea sociologică, zice de Greef, fiind o continuare maĭ complexă a ordinuluĭ universal antecedent maĭ simplu, iată-ne preparaţĭ a înţelege natura legilor progresive şi regresive, în ceeia ce le priveşte.

In al doilea volum al Introducereĭ la Sociologie, am expus sistematic cum funcţiunile şi organele relative la fie-care din cele şapte clase de fenomene sociale se formează natural, unele din altele, după ordinea de complexitate şi specialitate crescîndă. Deformarea lor represivă urmează ordinea inversă, adică organizarea politică declină înaintea organizăriĭ juridice, aceasta înaintea structuriĭ morale, care se degradează înaintea instituţiilor ştiinţifice; aceste din urmă, la rîndul lor, se nimicesc înaintea formelor artistice, al căror declin precede pe acela al vieţiĭ familiare, care se stînge înaintea surpăriĭ economice, după care societăţile recad în modurile incoherente şi automatice ale formelor primitive“ [2]).

Nu ne intereseazā exactitatea procesuluĭ de compoziţie şi descompunere al societăţilor, aspru criticat de Tarde [3]), ci numaĭ preocuparea de a aplica legile psihologice domeniuluĭ social.

Se găsesc gînditorĭ serioşĭ, cari nu privesc studiile psihologice ca o călăuză în investigările ştiinţeĭ sociale. In special, şcoala mecanistă prin reprezentantul eĭ Durkheim, căruia se datoreşte afirmarea punctuluĭ de vedere obiectiv în studiarea fenomenelor sociologice, contestă orĭ-ce amestec al psihologiei în cercetarea faptelor sociale. Din împrejurarea că fenomenele colective derivă din fuziunea sufletelor individuale, nu reïese nicĭ un motiv să susţiĭ în mod inevitabil introducerea principiilor psihologice în explicările fenomenelor sociale. Asociarea fenomenelor sufleteştĭ, contopirea lor produce o nouă individualitate, conştiinţa colectivă, concretizată în fenomenele sociale, în înlănţuirea lor succesivă şi obiectivă trebuesc căutate explicaţiile sociologice, dacă vreĭ să obţiĭ din ştiinţa socială o ştiinţă obiectivă.

---

1) *St. Mill*, Logique tr. fr. tom. II. pag. 509—533. Paris, Alcan.
2) *G. de Greef, Les lois sociologiques*, pag. 174, Alcan. Paris, 1896.
3) *Tarde, Psychol. colective*, op. cit. pag. 95—119.

„In natura acesteĭ individualităţĭ (adică cea socială), se exprimă Durkheim, nu în aceea a unităţilor componente, trebuesc căutate cauzele apropiate şi determinante ale faptelor care se produc în societate. Grupul cugetă, simte, lucrează cu totul altfel decît membriĭ luĭ izolaţĭ. Dacă plecĭ de la aceştia din urmă, nu poţĭ înţelege nimic din ceĭa ce se petrece în grup. Intr'un cuvînt, între psihologie şi sociologie e aceĭaşĭ soluţie de continuitate ca şi între biologie şi ştiinţele fizico-chimice. Prin urmare, de cîte orĭ un fenomnn social e explicat printr'un fenomen psihic, să fim sigurĭ că explicaţia e falşă“ [1].

E dar de prisos, după acest autor categoric, să speculezĭ asupra ideilor din care aŭ luat naştere fenomenele sociale, instituţiile şi întregul mecanism concret al vieţeĭ colective. Asemenea procedărĭ sînt prin natura lor subiective şi se opresc tot-deauna în faţa unor constatărĭ dubioase, de vreme ce nu se poate şti în mod cert, ce anume ideĭ aŭ fost la baza cutăror fenomene concrete sociale.

„In adevăr, faptele psihice sînt, prin natura lor, date ca stărĭ ale subiectuluĭ, de cari nu se pot separa. Interioare prin definiţie, se pare că nu se pot trata ca exterioare decît violînd natura lor. Iţĭ trebue nu numaĭ o sforţare de abstracţie, dar şi un ansamblu de procedee şi de artificiĭ, ca să ajungĭ a le considera izolate. Din contra, faptele sociale aŭ mult maĭ natural şi maĭ imediat toate caracterele lucruluĭ (de la chose). Dreptul există în codurĭ, mişcările vieţiĭ zilnice se înscriŭ în cifrele statistice, în monumentele istorice, modelele în costume, gusturile, în opera de artă. Ele tind, în virtutea naturiĭ lor, să se constitue în afară de conştiinţele individuale, fiind că le domină (fenomen. sociale domină const. individuale). Pentru a le vedea sub aspectul lucrurilor, nu e nevoe să le torturezĭ cu ingeniozitate. Din acest punct de vedere, sociologia are asupra psihologieĭ un serios avantaj care n'a fost observat pănă acuma şi care trebue să-ĭ grăbească dezvoltarea. Faptele sînt maĭ greŭ de interpretat fiind că sînt maĭ complexe, dar ele sînt maĭ uşor de abordat. Psihologia, din contra, întimpină greutate nu numaĭ în a le elabora, dar şi în a le prinde. Prin urmare, e permis de a crede că din ziua în care acest principiŭ de metodă sociologică (de cea obiectivă e vorba) va fi unanim recunoscut și practicat, sociologia va progresa cu o repeziciune pe care n'o poate nicĭ bănui actuala încetineală a dezvoltăriĭ eĭ şi va cîştiga chĭar avansul pe care-l datoreşte psihologia numaĭ anteriorităţiĭ sale istorice“ [1].

Iată cum cugetă celebrul sociolog francez.

Ca să asigurăm valoarea obiectivă a ştiinţeĭ sociale, să procedăm întocmaĭ ca şi în ştiinţele fizice, studiind datele con

1) Op. cit. pag. 126—128,
1) Durkheim op. cit pag. 38—39·

crete ce ni se oferă, fără să mergem maĭ departe la intenţiĭ şi concepţiĭ, lucrurĭ ce nu se văd şi în studiul cărora am cădea în aprecierĭ subiective, compromiţînd ast-fel pretenţia de obiectivitate ce se cade s'o dăm sociologieĭ. Numaĭ întru cît ne desfacem de prenoţiunĭ, de procedărĭ subiective şi ne mărginim să aflăm cauzele eficiente ale fenomenelor sociale în însuşĭ gruparea cristalizată a colectivităţiĭ, asigurăm o bază solidă ştiinţei sociale. După cum nu-l interesează pe fizician chestiile de finalitate, tot aşa şi sociologul e dator să înlăture aceste speculaţi obscure şi metafizice, care nu cadrează cu cercetarea obiectivă.

Ilustrul întemeetor al şcoale mecaniste în sociologie are dreptate cînd relevează partea obiectivă a fenomenelor sociale şi ne atrage atenţia asupra eĭ, dar greşeşte, saŭ, in cazul cel maĭ bun, exagerează, depăşeşte măsura, cînd susţine că e suficient să studiezĭ faţa obiectivă a fenomenelor sociale şi nimic maĭ mult.

Instituţiile şi mărturiile concrete sociale ne oferă două aspecte: a) Unul exterior, asupra căruia insistă Durkheim şi b) altul interior, subiectiv, psihologic, ideile, concepţiile şi tendinţele din care şi-aŭ luat începutul acele „*date obiective*" sociale. In potriva acestuĭ din urmă aspect s'a ridicat sociologul francez.

Dacă fenomenele sociale se bucură de caracterul de a fi obiective, apoĭ graţie numaĭ conceptelor ce le-aŭ creat şi le întreţin.

Plecînd de la exterior şi îndreptîndu-se spre forul interior al conştiinţeĭ omeneştĭ, găsim origina şi înţelegerea fenomenelor sociologice obiectivate.

Această procedare psihologică nu face de cît să complecteze metoda obiectivă a luĭ Durkheim, să ne aräte cauzele, tot-deauna mintale, de unde purced fenomenele sociale

Tot de aci maĭ decurge şi alt avantaj.

Fenomenele de voinţă, în virtutea uneĭ finalităţĭ imanente cînd sînt traduse în acte, satisfac un scop urmărit de autorul lor. Faptele sociale nu-s de cît manifestarea voinţelor omeneştĭ. Ca atare, ele sînt supuse aceleĭ finalităţĭ intrinsecĭ, adică urmăresc realizarea uneĭ ţinte propuse de individ.

Ţinînd socoteală de această consideraţie îndepărtată, ni se lămuresc căile alese de urmat, ni se dă înţelegerea adevărată a mijloacelor de realizare. Nu e vorba de o teleologie transcendentă, metafizică, ci de una imanentă, reală, găzduită în însuşĭ modul de a fi al fenomenelor, menită să dea ştiinţeĭ sociale o vie orientaţie asupra alegereĭ mijloacelor de concretizare. Iată cum se exprimă în această privinţă, Réné Worms:

„Această finalitate nu face nicĭ un obstacol ştiinţeĭ, ea, din contra, îĭ facilitează elaborarea, fiind că e pe deplin inteligibilă. Pentru a reconstitui, de exemplu, trăsăturile uneĭ organizărĭ sociale dispărute, se poate, trebue chiar, să te ajuţĭ,

cu prudenţă fără învoială, de consideraţiile pe care autorii eĭ, date fiind circumstanţele unde aŭ trăit, aŭ vrut să le realizeze" [1]).

Psihologia colectivă, a cărei delimitare precisă se datoreşte ştiinţeĭ sociale, cum am văzut maĭ sus, vine să aducă o contribuţie foarte însemnată sociologieĭ, s'o ajute în înţelegerea multor fenomene colective, ce nu-s de cît manifestarea concretă şi adecvată spirituluĭ, în mijlocul căruĭa s'aŭ produs; odată această ştiinţă reconstituită prin materialul adunat de istorie, ştiinţa socială, literatură, folklor etc.. în mod inductiv, ea are menirea să facă inteligibile multe din manifestările fenomenelor sociale, plecînd de la efect la cauză.

Concluzia ce ni se impune din această expunere e următoarea:

Reciprocitatea psiho-sociologică e un fapt indiscutabil; aşa sînt de indispensabile psihologia şi sociologia una alteia, în cît orĭ-ce tendinţă de a zădărnici serviciul mutual ce şi-l pot da, va aduce o stînjinire înaintăriĭ lor.

Şi pe măsură ce vor progresa ştiinţele sociale, în special sociologia, în aceĭaşĭ măsură se va simţi şi maĭ mult necesitatea de a se rectifica cercetările sociologice prin cele psihologice. Aşa se prezintă cazul cu teoria socială a matriarhatuluĭ, pe care ştiinţa sufletuluĭ o confirmă din alte consideraţiĭ [2]). Socio logia e o ştinţă complexă şi în învestigările eĭ are nevoĭe de concursul tuturor ştiinţelor, cu atît maĭ vîrtos de concursul celeĭ maĭ apropiate ştiinţĭ, de psihologie.

Pe de altă parte, cu progresul ştiinţeĭ sociale, punctul de vedere sociologic în psihologie se va accentua. Ştiinţa sufletuluĭ e o disciplină eminamente socială, evoluţia vieţiĭ sufleteştĭ se face în şi prin societate; cînd legile sociale vor fi bine cunoscute, atuncĭ şi principiile evoluţieĭ psihice vor căpăta o formulă maĭ precisă, ĭar aplicarea lor, acolo unde azĭ se face cu temeritate şi nesiguranţă, va fi maĭ largă şi intensivă, graţie concusuluĭ ce vor primi principiile psihice din partea veritâţilor stabilite ale sociologieĭ.

Ilie Ghibănescu

---

1) *R, Worms*, Philosophie des sciences sociales, I. pag. 99—100. Girard Paris 1309.

2) *L. Gumplovicz*, Gr. der Sociologie, Wien, 1885 pag· 105—113.;comp. *Höffding*, Psychologie, tr. fr. Alcan 903, pag. 320—324.

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicționarul Geografic al Bucovineĭ de Em. Grigorovitza profesor“ [1])

Tot astfel s'a procedat şi cu ocaziunea facereĭ recensămîntuluĭ populaţiuneĭ, care s'a efectuat de către prefecturĭ. Indeosebĭ în părţile locuite de populaţiune mixtă, de romînĭ şi rutenĭ, prefecţiĭ respectivĭ aŭ delegat în comunele mixte, notarĭ comunalĭ polonĭ saŭ rutenĭ. Dacă în unele localitățĭ această numărare a fost făcută de romînĭ, precum în Şerbăuţĭ, Calafindeştĭ, etc., prefecţiĭ aŭ pus numărarea făcută la dosar, orînduind o alta, prin o persoană de naţionalitate vrăjmașă romînilor. Pentru a dovedi cele susţinute, arătăm cum la Călineştiĭ luĭ Cuparencu, idem a luĭ Enache, de ex., comune cu majoritate de romînĭ, d. Grigorovitza scrie în dicţionar: „1120 locuitorĭ, majoritate rutenĭ ; relig, gr. or.“ şi „548 locuitorĭ, în majoritate rutenĭ ; relig. gr. or.“ Ca dovadă că aicĭ există romînĭ, adăogăm că comuna posedă o însoţire romînească de păstrare şi credit cu 180 membri. Aceste nu sînt decît *„gogoriţe“*, care le poate crede numaĭ acela care nu cunoaşte nicĭ comunele şi nicĭ administraţia austriacă. Pentru mine toate datele statistice precum şi întregul *dicţionar-geografic* constitue un document absolut fără valoare şi suspect, care-ţĭ înveninează sufletul ; prin urmare nu merită să fie vîndut cu 10 leĭ bucata, ci ca maculatură cu cîntarul.

Comuna Călineştiĭ luĭ Cuparencu de ex. e în majoritate romînească, prin urmare este imposibil ca să nu să amintească numărul romînilor; *decĭ datele referitoare ş. m. a. rezultă din o copiere oarbă după ultimul recensămînt al populaţiuneĭ făcut sub influenţa prefecţilor slavĭ saŭ slavofilĭ.*

Cu privire la nelegiuirile comise de autorităţĭ în Bucovina la facerea recesămîntuluĭ în anul 1890, s'a dovedit că acesta conţine inexactităţĭ ca şi cel precedent din anul 1880, fiind că multe familiĭ romîneştĭ ca de ex. familia Ştefăniuc din comuna Mahala, cu toate protestările sale şi a preotuluĭ local, fu trecută între Germanĭ. Astfel recensămîntul din 1890, publicat în anul 1894, se poate cu drept cuvînt numi un capo d'operă de ticluire vrăjmaşă, plină de o sumedenie de neadevărurĭ şi inexactităţĭ comise în dauna existenţeĭ romînilor, de care nu te poţĭ folosi şi de care fără îndoială şi în mod conştient s'a folosit autorul dicţionaruluĭ geografic, cu toate avertismentele autoruluĭ D. Dan, pe care'l citează în bibliografia sa.

---

1). Vezĭ No- 4 şi 5 Arhiva 1909.

(Din scrierile luĭ D. Dan Cernăuţĭ 1902 V dărĭ de seamă critice, censimentul din anul 1890 şi Gazeta Bucovineĭ din 1895 No. 22).

Organele însărcinate cu facerea recesămîntuluĭ poporaţiuneĭ în districtele unde predomină elementul rutean, ba chiar şi pe alocurea, seamănă că şi-aŭ impus datoria de a extirpa cu totul elementul romînesc, fapt pe care'l dovedesc datele din unele comune ca de ex. din districtul Cosmanuluĭ ş. a : In anul 1880 se aflaŭ în com. rezeşească Nepolocăuţĭ 80 de romînĭ, pînă la 1890 se vede că o boală epidemică va fi bîntuit astfel numaĭ la romînĭ, încît la 1890 nu se maĭ pomeneşte nicĭ un singur romîn. Dovada : dicţionarul-geografic al d. Em. Grigorovitza, care scrie : „*Nepolocăuţĭ*, com. rur.... populaţia 1314 locuitorĭ, in majoritate rutenĭ gr. ort., restul israeliţĭ ş. a."

Se maĭ poate îndoi cine-va că cele scrise în acest dicţionar nu pot fi crezute de romînĭ ca scrierĭ *serioase*!? ca fiinţă de adevăr şi ca documente istorice ?

Maĭ răŭ păţiră romîniĭ din *Piedecăuţĭ*, tot o comună rezeşească, carĭ la 1880, fiind încă în număr de 120, la 1890 însă fură stîrpiţĭ de pe suprafaţa tabelelor de recensămînt, cu toate că eĭ continuă a trăi şi a se înmulţi; se înţelege că lipsesc şi în *dicţionarul-geografic romînesc* al d-luĭ Grigorovitza, care ni se recomandă ca un adept fervent al şcoaleĭ oficiale austriace pentru denaturarea adevăruluĭ şi extirparea romînilor.

Ivancăuţiĭ, cunoscută comună rezeşească, care în timpul din urmă stărue ca la şcoala primară din localitate să introducă limba de instrucţie romînească, ca copiĭ rezeşilor romînĭ să nu se desnaţionaliseze, după recensămîntul din 1890 n'are nicĭ un romîn cu toate că mulţĭ romînĭ de aicĭ, îşĭ procură jurnale şi cărţĭ romîneştĭ.

Se înţelege că şi dicţionarul geografic nu aminteşte de eĭ. Astfel merge peste tot în Bucovina, fiindcă romîniĭ sînt contopiţĭ cu deasila în numărul rutenilor, cu toate că eĭ protestează şi persistă şi astăzĭ a se ţine de romînĭ.

Soarta de maĭ sus o împărtăşesc şi comunele rezeşeştĭ: Orosăuţĭ şi Verbăuţĭ, care din urmă avînd in 1880 încă 130 de romînĭ, în anul 1890 însă, ambele comune nu aŭ nicĭ un suflet de romîn, precum ne dovedeşte dicţionarul geografic al d. Grigorovitza. Acestora urmează comunele: Verenceaca, Repujinetul, Davideştiĭ, Valeva, Şipeniţul saŭ Şipiniţĭ, Lujenĭ etc. etc. etc.

In comunele din jurul Cernăuţilor şi a Cosmanuluĭ unde există încă şi astăzĭ familiĭ de rezăşĭ romînĭ, autorul nu aminteşte nicĭ de existenţa şi nicĭ de numărul lor, producînd date statistice cu totul falşe, care nu aduc de cît pagube romînilor bucovinenĭ.

Camenca com. rur. ; autorul scrie.... populaţia 3496 locuitorĭ, rutenĭ şi ceva romînĭ....", pe cînd dovedim existenţa

uneĭ însoţirĭ romîneştĭ de păstrare şi credit cu 117 membrĭ şi existenţa unuĭ cabinet de lectură romînesc, numit „Luceafărul". Autorul are cuvîntul!

Caliceanca suburbie a oraşuluĭ Cernăuţĭ; să se adaoge: posedă un cabinet de lectură numit „Sentinela" şi o societate „Filiala Doamnelor Romîne din Bucovina".

Clocucica, suburbie a oraşuluĭ Cernăuţĭ; să se adaoge: posedă un cabinet de lectură numit „Sf. Ioan cel Noŭ" şi o societate a meseriaşilor romînĭ, numită „Frăţia".

Sistemul de desnaţionalizare propriu administraţieĭ Austriace, îşĭ are originea sa încă dinaintea încorporăriĭ Bucovineĭ, cînd vedem că comunele romîneştĭ sînt intenţionat pocite spre a servi următoareĭ pretenţiĭ necinstite: In 1773 Austria caută pretext ca să anexeze Bucovina şi susţine că Pocuţia luată în stăpînirea eĭ, are drepturĭ asupra Moldoveĭ, spre a-şĭ întregi hotarele. Toate protestările a domnitoruluĭ Moldoveĭ şi a poporuluĭ fură nesocotite. Vechea reşedinţă domnească din Suceava, Episcopia din Rădănţĭ fundată de Alexandru cel Bun, vechile mînăstirĭ: Putna, Voroneţul, Dragomirna, Suceaviţa ş. m. a., legile ţăriĭ de la descălicătoare, uricele doveditoare, etc. toate la olaltă *n'aŭ putut* să abată şi să convingă Austria de la pretenţia sa nejustificată. *Ea nu reclama decît reîntregirea hotarelor Pocuţieĭ*, în care scop ministrul Kaunitz scrisese agentuluĭ austriac Thugut din Constantinopole următoarele, cu data din 20 Septembrie 1774: „....de-„siunea imperială este de a lua în stăpînire cunoscutul *judeţ* (?) „al Moldoveĭ, ca o pertinenţă usurpată de Turcĭ, şi asupra „căreia avem drepturĭ în virtutea cesiuneĭ uneĭ părţĭ a re-„publiceĭ Polonieĭ către Casa împărătească!

In acest scop Austria întocmise o *hartă falşă* în anul 1773 şi o reproduse în 1774 intitulată: General Carte Theils „von der neüen Geometrichen Anfnahme, theils von denen „a la vüe aufgenohmenen Gegenden zusamengesetzt zu er-„sehung derjenigen Grëntzlinie welche bei Formirung eines „arrondissements, vor das Allerhöchste interrese Fürzuwählen „erforderlich wäre". Vezĭ opul citat a d-ruluĭ Werenka cu o hartă din 1774).

Spre a putea justifica în faţa Turcieĭ pretenţiunile eĭ absurde toate tîrgurile şi satele aŭ fost însemnate pe acea hartă falşă cu numirĭ polonizate şi germanizate ca:

Panilova în loc de Banila;
Saden „ „ „ Sadĕu;
Blosko „ „ „ Ploască;
Kimpolung „ „ Câmpulung;
Fradaucz „ „ „ Frătăuţul;
Radauce „ „ „ Rădăuţĭ;
Walowce „ „ „ Vilancea;
Berhance „ „ „ Părhăuţiĭ;
Bollaczan „ „ „ Balaceana;

Dotri „ „ „ Foutri ;
Koroula „ „ „ Corovia ;
Kuwka „ „ „ Cupca ;
Zobien „ „ „ Ţopenĭ ;
Badauce „ „ „ Bădăuţĭ ;
Marozie „ „ „ Mereţeĭ ;
Mogura „ „ „ Măgură ;
Lehetsen „ „ „ Lehucenĭ :
Vurva Semalolu „ Vîrful Şoldan ;
Patraucz „ „ „ Pĕtrăuţiĭ ;
Prisbocaren „ „ Presecăreniĭ ;
Poschance „ „ „ Bosancea ;
Kitzmann „ „ „ Cosmani ;
Suberanetz „ „ Subraneţul ;
Reviekufce „ „ Răvăcăuţiĭ ;
Mamajowitz „ „ Mămăeştiĭ ;
Mihalsj „ „ „ Mihalcea ;
Broskuze saŭ Broskowig în loc de Broscăuţiĭ ;
Waskug saŭ Waskofce „ „ „ Văşcăuţiĭ ;
Iudova „ „ „ Jadova ;
Kutsuruf „ „ „ Cuciurmic ;
Kutsur „ „ „ Cuciurmare etc.

Fostul ministru de externe Kaŭnitz şi agentul diplomatic al Austrieĭ Thugut la Constantinopole, izbutiră în fine pe baza acesteĭ hărţĭ, să convingă Turcia, că Bucovina, judeţul din nordul Moldoveĭ, face parte integrantă din Pocuţia.

Austria, işĭ pusese toată stăruinţa în joc, pentru reuşirea tratativelor, în care scop întrebuinţase pe lîngă dovezĭ convingătoare şi cele *sunătoare*, graţie cărora reuşi a bate mîna pentru încheierea tîrguluĭ.

Drept dovada politiceĭ necinstite întrebuinţată pentru justificarea pretenţiilor absurde, în scopul obţinereĭ Bucovineĭ, reproducem o parte interesantă dintr'o scrisoare originală a agentuluĭ diplomatic Thugut cătră ministrul Kaŭnitz, cu data de 3 Februarie 1773. Iat'o: „Am cetit adese-orĭ cu deplină luare aminte instrucţiunile, ce Alteţa Voastră a-ţĭ avut graţia a-mĭ trimite, privitor la Orşova veche şi ţinutul eĭ, precum şi la *împrejurările districtuluĭ moldovenesc situat la graniţa Pocuţieĭ* şi mi-am dat toată silinţa ca să-mĭ cîştig o deplină cunoştinţă despre această afacere.

„Am priceput pe deplin înţelesul înaltelor observărĭ cuprinse în ordinile date.

»Fiind însă că doresc a-mĭ putea îndrepta în deosebite „privinţe cunoştinţele mele despre districtele moldoveneştĭ, mă „aflu îndemnat a observa, cum că *am multă anevoinţă a cîş-* „*tiga o claritate în această cauză ş. a. din cauza, că schiţa de* „*plan ce mi-aţĭ trimis. reprezintă numaĭ o bucată izolată a ţăriĭ* „*şi că astfel este foarte greŭ a pricepe adevăratul raport şi legă-* „*tură cu întreaga ţară*, **de oare ce numele comunelor** *însemnate*

„*în acest plan, nu se află nicĭ în una în hărțile Moldoveĭ, care-mĭ* „*staŭ la dispoziție, parte pentru că ele în genere sunt* **pline de** „**greşeiĭ, parte pentru că acelea-şi localităţi poartă adese-ori** „**deosebite numiri**".

Frumoasa Arboroasă, trup smuls din trupul țăriĭ mume curînd îşĭ schimbă înfăţişarea proprie, prin o cîrmuire deosebită şi îndulgentă a împăratuluĭ Iosif al II-lea, care scutise pe locuitoriĭ țăriĭ de serviciul militar timp de 50 de anĭ (1780—1830). Ca prin farmec se populariză Bucovina; fugariĭ din țările învecinate se oploşiră aice, spre a se sustrage serviciuluĭ militar, apoĭ dezertoriĭ, golaniĭ fără palmă de pămînt veniţĭ din Galiţia, salahoriĭ, rîndaşiĭ, şi diferiţĭ pribegĭ şi fără căpătăĭŭ certaţĭ cu justiţia, se revarsară asupra ţăriĭ, în fine veniră jidaniĭ şi nemţiĭ, ceĭ dintăĭŭ cu o avere mişcătoare adusă în cusuturile caftanelor lor soĭoase şi rupte, ĭar ceĭ-l'alţĭ în legătură de cîrpe duse în spate saŭ în cărucioare sărăcăcĭoase, trase de cîte un cîne în tovărăşia neamţuluĭ respectiv, căutînd noroc în acest Canaan binecuvîntat de Dumnezeŭ. Iată ocrotirea Austrieĭ şi dragostea eĭ faţarnică!

Autorul Dimitrie Dan în „Scrierile sale" din 1902 pag. 71 scrie: „Mare este îndrăzneala unor oamenĭ veniţĭ ierĭ „alaltă-ierĭ aicĭ în ţară cu cîte un cărucĭor tras de cîte un „dulăŭ saŭ cu zdrenţe legate în spate, căcĭ tocmaĭ aceştĭ oa- „menĭ, care goĭ şi flămînzĭ aŭ venit la noĭ, ĭar astăzĭ s'aŭ îm- „brăcat în porfir şi vison şi s'aŭ îngrăşat din sudoarea bie- „tuluĭ Romîn, vin a-ĭ denega acestuia toate drepturile politice „şi cutează încă a striga sus şi tare, că limba romînă n'a e- „xistat nicĭ cînd în viaţa publică...."

Să vedem cum Austria care la început ridicase pretenţiile eĭ întru nimic justificate, se contrazice maĭ tîrziŭ; Iată diploma împărătească din 9 Decembre 1862: „Noĭ Francisc „Iosif Intăiŭ. Din mila luĭ D-zeŭ Impărat al Austrieĭ etc. etc. „am înţeles că dieta credincĭosuluĭ nostru ducat al Bucovineĭ „a înoit umilita sa rugare... pentru încuviinţarea uneĭ emble- „me propriĭ a ţăriĭ.

„Ca parte din Dacia veche, ţara aceasta Bucovina se nu- „măra sub stăpînirea Domnilor Moldoveĭ la aşa numită ţara „de jos (de sus aut.) maĭ tîrziŭ se numea „Arboroasa", „Plo- „nina" şi *în urmă Bucovina*.. Inainte de Stefan cel Mare *o* „*mică parte a ţăriĭ de dincolo de Prut se ţînea de Galiţiă* numaĭ „prin un scurt timp, eară o seamă din munţiĭ eĭ, de Ardeal.

„Astfelĭŭ hotarele Moldoveĭ şi prin urmare şi cele ale „Bucovineĭ, după biruinţele strălucite a numituluĭ principe în „contra Leşiĭor şi a Ungurilor, *fură restituite* şi statornicite „prin anumite tratate, pe temeĭul cărora graniţele eraŭ spre „Apus şi Miază-noapte, păraele Serafineştiĭ, Colacinul şi rîul „Ceremuş, apoĭ spre miazăzi izvoarele Ceremuşuluĭ, ale Suce- „veĭ, Bistriţeĭ şi a Trotuşuluĭ, pănă la Milcov. Ţara aceasta, „locuită la început de Dacĭ, apoĭ poporată de coloniile luĭ

„Traian fu bîntuită pe timpul năvălirii popoarelor de către „Goţi, Gepizi, Huni, Avari, Unguri, Tatari şi alte popoare, care „aŭ lăsat după sine numaĭ urme de groază şi de pusteire.

„In astfel de împrejurări grele de aproape o mie de anĭ „poporul băştinaş fu împedecat în calea sa spre propăşire.....

„Abia după ce fură împreunate prin Dragoş Vodă ţinu-„turile de sine stătătoare într'un stat, şi puterea poporuluĭ „băştinaş maĭ crescuse în cît-va prin apărarea popoarelor „vecine, statul acesta ajunse sub eroul Stefan cel Mare la un „renume impunător, prin biruinţele strălucite ale acestuia a-„supra duşmanilor Creştinătăţeĭ şi aĭ civilizaţiuneĭ...

„Din momentul acela, în care Bucovina fu împreunată „cu coroana noastră prin tratatul din 7 Maĭ 1775, *ţara începu „a maĭ răsufla sub binecuvîntările* uneĭ ocîrmuirĭ blînde, de duş-„măniile ce o turburaseră până atuncĭ necurmat şi *începu a „merge pe calea propăşireĭ* înainte.

„Arătîndu-se însă din trecut că deosebirea de limbă de „datine şi de obiceiurĭ nu admit dorinţa uneĭ contopirĭ cu „Galiţia, de aceĭa la anul 1848 Ne-am îndurat a ridica Buco-„vina la rangul de ducat şi i-am dăruit autonomia adminis-„trativă (pe hărtie! Aut.), care curînd fu reînoită în mod „statornic....

ss. Francisc Iosif
ss. Anton cav. de Şmerling
Ministru de Stat
La pre înaltă poronca proprie a M. S.
Apostol. Impăr. Reg. Carol cav. de Reich
consil. minist.
(L. S. I.)

Iată ocrotirea binecuvîntată a Austrieĭ cu ocîrmuirea-ĭ blîndă, care ne-a creat o situaţie din cele maĭ grele între naţiunile conlocuitoare, iată progresul şi prosperarea naţională deosebită a fraţilor Bucovinenĭ, cari se bucură maĭ ales de dreptul de întăietate de a deschide toate focurile în războaiele nenorocite purtate de Austria, de la Incorporarea Bucovineĭ încoace, Romînii fiind recunoscuţĭ ca escelent material de războiŭ. Iată dragostea şi recunoştinţa Austrieĭ, pentru sentimentele noastre prin excelenţă dinastice, graţie cărora ca popor etnic odinioară independent, ne stîngem zilnic, făcînd loc puhoiuluĭ străin protejat de toate guvernele de la încorporare încoace, care se revarsă necontenit peste ogoarele mănoase ale scumpeĭ noastre Arboroase.

Iată pe deasupra şi faĭmosul nostru autor, care adoptă o puzderie de localităţĭ cu numirĭ pocite, hărăzindu-ne şi un *„Dicţionar geografic pretins romînesc“*, cu aşa zisa scriere oficială (! ?) drept moştenire.

Iată şi instituţia romînească, care plăteşte, patronează şi publică actul vînzăriĭ neamuluĭ romînesc: aŭ nu merităm să

trecem la posteritate de buni patrioţi, cu cultură naţională deosebită? Cine simte, să judece!

Dorneştii, sat vechi; în rîndul al 4-lea să se adauge: Acest sat a fost dăruit mănăstirei Putna, de către Stefan Petriceicu Vodă, în anul 1673 (vezi protoc. împ. No. 149).

Drăgăneştii, sat vechi, istoric, stîns; lipseşte în dicţionar, deci să se pună în nomenclatură.

Drăgoeştii, Com. rur.; în rîndnl al 18-lea, dăm peste un alt mărgărintar preţios ş. a. autorul scrie: „a fost dăruită „(adică com. rur., autor.), de fiii lui *Dragoş Vodă, de monahul „Teodosie* şi *de sora sa Eudochia*, mănăstirei Voroneţ. La 5 A- „prilie 1558 Alexandru Lăpuşneanu confirmă această danie".

Şi să nu te strici de rîs, de publicarea unei astfel de imposibilitaţi, a cărei anacronism e atît de izbitor, şi încă pe cheltuiala unei societăţi romîneşti.

Pe legendarul Dragoş-Vodă îl amintesc unele cronici în anul 1352, ca întemeietor al Voivodatului Moldovei, murind după doi ani de domnie, îl urmează fiul său Sas Vodă, timp de patru ani. Apoi ştim că Dragoş Vodă n'avusese vre-un fiŭ monah cu numele Teodosie;.., ce minune e asta! din ce cronică a cules d. Em Grigorovitza această comunicare? Il rugăm să ne indice izvorul şi pagina; şi mai e vorba şi de o soră, care s'ar fi numit Eudochia? Nu cum-va este aceasta o glumă pe sama istoricilor noştri?!

Spre lămurire; Mănăstirea Voroneţ fu intemeiată de către Stefan cel Mare la 1488, adică 127 de ani mai tîrziŭ, prin urmare ce legătură poate fi între fiii lui Dragoş Vodă şi mănăstirea Voroneţ?

Autorul Dr Daniel Werenka scrie în opul săŭ „Topografie der Bukovina etc. pag·27" foarte lămurit: „Dragoeştii Dorf welches von den Kindern des *Dragoi*, dem Mönch Theodosie und seiner Schwester Odokia, dem Kloster Voronez geschenkt wurde".

Pe romîneşte: „Drăgoeştii, sat, carele fu dăruit de fiii lui *Drăgoi*, de monahul Teodosie şi de sora sa Eudochia, mănăstirei Voroneţ".

Va să zică autorul Dr. în filologie germană, copiase falş textul original german, confundînd pe *Părcălabul Drăgoi* cu Dragoş Vodă. Şi să nu creadă Onoraţii Cetitori că aceasta este o simplă eroare, nu, fiind că autorul inzistă şi mai departe asupra lui Dragoş Vodă scriind: „In acestă localitate circulă o mulţime de poveşti, (se vede copilăreşti, căci tradiţiile aŭ totdeauna un fond de adevăr istoric, nota autor.) ce aŭ de eroŭ pe Dragoş (!). Se află, apoi, aici, ruinile unei *cetăţi* (?) ale unei mănăstiri şi ale unei biserici..."

După tradiţia locală şi rămăşiţele de ziduri de piatră ş cărămizi precum şi urmele temeliilor care se văd încă şi as-i tăzi pe locul care se numeşte *Mitoc*. se spune că aici se aflaŭ în vechime curţile boereşii, pline de frumuseţe, scumpete şi

avuţie ale Părcălabuluĭ Drăgoĭ. Maĭ există şi un păr uriaş despre care se spune că ar fi martor adevărat al timpurilor acelora. De Dragoş şi despre cetate nu se *povesteşte* de cît in dicţionarul d-luĭ Grigorovitza! ı

Alexandru cel Bun dărui nepoateĭ sale Vasutca soţia lu Stancĭul Aurarul, satul Drăgoeştiĭ unde Părcălabul Drăgoĭ zidi o biserică, care în urma năvălireĭ Tatarilor fu cu totul dărămată. Din materialul acesteĭ bisericĭ ruinate, se zidî maĭ tîrziŭ biserica ungurească din Ioseffalva: Lîngă biserica de azĭ cea de lemn, se află încă o piatră funerară cu următorul epitaf în limba slavonă: Robul luĭ Dumnezeŭ Drăgoĭ Părcălab s'a depus în 16 Octombre 1519.

Denaturîndu-se astfel istorìa trecutuluĭ nostru într'un document ca dicţionarul geografic, oare nu constîtue aceasta un blam ce ne dăm noĭ singurĭ? Oare nu vor rîde străiniĭ cu compătimire?

Flora, munte, pag. 96, să se rectifice scriindu-se „Floarea".

Florinta, cîmpie, lipseşte în dicţionar, decĭ să se adauge cu nota: lîngă satul Costina distr. Suceava. dăruită M-reĭ Sînt Ilie, de către Mihaĭ Racoviţă Vodă la 5 Septembrie 1726.

Frătăuţul-vechiu Romînesc, com. rur., în rîndul al 6-lea să se adauge: dăruită M-reĭ Putna, de către Ştefan cel Mare cu uricul din 14 octombre 1489 (vezĭ protoc. împ. No. 107). Comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 300 membri şi un cabinet de lectură numit „Silvestru Morariu".

Frumoasa, com., rur., astfel scriŭ Nemţiĭ, să se rectifice în *Frumosul* şi să i se adauge: Satul a fost întemeiat abia in anul 1688 (vezĭ uric. Wickenhauser pag. 34) pe moşia făcută danie M-reĭ Moldoviţa de către Petru Vodă Rareş şi care se află lîngă pîrăul cu acela-şĭ nume. Comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 89 membri.

Fundul- Moldoveĭ, com rur., să se adauge la sfîrşit; tradiţia locală spune că această comună fu întemeĭată de către treĭ păstorĭ romînĭ adică: Petrea Colac, Nechita Ţimpăŭ şi Leonte Timul, cari măcelăriră 200 de Tătarĭ şĭ luîndu-le toată prada cu ciobaniĭ lor, pe care o aduseră Tătariĭ din Ardeal, descălecară şi întemeiară satul cu numele de maĭ sus. (Trad. pop. rom. de I. Fl. Marian).

Frumosul, pîrăŭ, aicĭ se adauge: avînd în jurul săŭ pădurĭ, aceste aŭ fost dăruite mănăstireĭ Moldoviţa de către Petru Vodă Rareş, cu uricul din 1534 (însemnat în protoc. împ. sub No. 74).

Găina, culme mică; în rîndul al 7-lea trebue adăugat, această culme de munte şi-a însuşit-o mănăstirea Solca. prin schimb cu Milişăuţiĭ jumătate,la 20 Ianuarie 1775.

Gigeul, munte; lipseşte în dicţionar (vezĭ Branişteа).

Giumălăŭ, masiv muntos; la sfîrşit se va adăoga: Muntele Giumalăŭ a fost dăruit mănăstireĭ Suceaviţa de către su-

rorile Maria şi Paraschiva Arbure, la 1 Maĭ 1584, care danie a fost confirmată de către Petru Vodă Şchiopul, la 28 Maĭ 1584 (vezĭ protoc. împ. No. 91, 92 şi 93).

Gîrla Cuzacuлuĭ ; lipseşte în dicţionar. Tradiţia spune că pe locul acesta situat între Bădăuţĭ şi Satul-Mare, Stefan Vodă a bătut pe Cazacĭ şi Tatarĭ. Gîrla a fost spartă de oastea moldovenească în scop de adăpost. Stefan drept mulţumire pentru victoria repurtată, zidi o biserică la Bădăuţĭ (vezi S. Teodorescu-Kirileanu, leg. l. Stef cel Mare pag. 85).

Gurahumora, tîrg, se va scrie „Gura Humoruluĭ" [şi în rîndul al 30-lea se va adăuga : are o primărie, edificiu propriŭ cu două etaje, sala de recepfiĭ, hotelul, etc.

Aicĭ e sediul societăţiĭ „Reuniunea districtuală a învăţătorilor" românĭ.

Haideica, tîrlă, pendinte de moşia cu adm. part.

„Chiseleu, ditr. Coţman ;" astfel scrie autorul ! Nu este adevărat că Haideĭca e tîrlă, ci un parc vast odinioară splendid aranjat, în care scop repausatul moşier şi boer romîn Iancu cav. de Zotta cheltuise peste 50,000 de florinĭ şi unde şi astăzĭ fac locuitoriĭ din împrejurimĭ escursiunĭ, deşi parcul actualminte este neîngrijit, fiind că a trecut împreună cu moşia Chiseleŭ în posesia jidovuluĭ Mochi Fişer, cunoscutul arendaş din nordul Moldoveĭ.

Horecea, com rur., în rîndul al 17-lea este a se adăuga. O parte din satul Horecea, a fost dăruită mănăstireĭ Horecea la 23 Octombrie 1780, protocolul împăr. însă nu spune de cine.

Horecea, mănăstire; în rîndul 1-iŭ după „mănăstire", să se adauge cu hramul Sf. m. m. Gheorghe. în rîndu al 25-lea Sub Episcopul Dositeiŭ de Herescul s'a înfiinţat în anul 1789 un seminar clerical, după metoda veche de învăţătură teologică pe scurt, cu limba de învăţămînt latină şi Germană. La 1800 Seminarul fu strămutat la Cernăuţĭ.

Fondatorul mănăstireĭ nu se cunoaşte, doar atîta, că pe la 1737 mănăstirea avea ca Egumen pe călugărul Ioan, care în acel an cumpărase pentru mănăstire de la Gheorghe Pinteĭŭ, un fînaţ lîngă Cernăuţĭ, cu 6 fl. de argint.

Pe uşa bisericeĭ stă scris că zidirea eĭ de a doua oară a fost isprăvită la anul 1767. Tradiţia spune că pentru acoperirea cheltuelilor zidireĭ, ar fi dăruit Caterina a II-a Împărăteasa Rusieĭ şi Grigore Ghica Voevod în anul 1766, suma de 40,000 ruble. Se maĭ zice că clopotul cel mare de la biserica mănăstireĭ Horecea, ar fi fost turnat din spijă rămasă de la monetăria, înfiinţată în nişte grădinĭ lîngă Cernăuţĭ la stînga Prutuluĭ, pe timpul ocupaţiuneĭ ruseştĭ a Principatelor Moldoveĭ, (1769—74) sub generalul Gartenberg, de către clopotarul Cristian Valentin, la 1773, însă pe cheltuiala mănăstireĭ, plătită prin egumenul Artemon.

Călugăriĭ din Horecea aflînd despre apropiata seculari-

zare a manăstirilor la venirea Bucovinei sub Austria, nu aşteptară decretul desfiinţării conventului, ci-şi strinseră averea mişcătoare cîtă putură duce cu sine, precum şi toate uricele mănăstirei şi o tuliră în Moldova, fără ştirea cuiva. Astfel se explică lipsa totală de documente, cu privire la zidirea şi înzestrarea mănăstirei Horecea.

In anul 1824, cînd Impăratul Franz al Austriei întîmpină pe împăratul Alexandru al Rusiei, în Cernăuţ, acest din urmă, se zice, se dusese pe neştiute la mănăstirea Horecea pe care o ştia înzestrată de mama sa Caterina a II-a, iar de acolo la preotul satului Toader Suhopanul, unde'l întîmpinară mai întăiu cînii răi. Impăratul surprins, alergă la gard şi rupse o nuia, pentru a se apăra, care se află şi acuma în păstrarea bisericei ca amintire.

Se mai spune, că cu această ocaziune Impăratul ar fi dăruit mănăstirei Horecea, după unii 100, iar după alţii 300 de galbeni.

Mănăstirea a stăpînit 14 proprietăţi, ş. a. 1) Săromnişca pămînt împrejurul mănăstirei; 2) Hreblea un lac lîngă Horecea, 3) un fînaţ tot lîngă Horecea, de la Hirtop, pănă în malul Prutului, cumparat la 8 Septembrie 1746 (vezi protoc. Imp. No. 214); 4) Terebişu, fînaţi lîngă Horecea, primit în dar la 10 Mai 1748, nu se ştie de cine (vezi protoc, împ. No. 204); 5) un fînaţ de 12 otgoane, mărginaş cu Cernăuţii, dăruit nu se ştie de cine, la 15 Martie 1764 (vezi protoc. împ. No. 202); 6) un fînaţ de 12 otgoane, pe malul drept al Prutului, de la Horecea pănă la Ostriţa, dăruit la 10 Noembre 1764, nu se ştie da cine (vezi protoc. imp. No. 203); 7) nişte fînaţe şi pomete la Cernauţi cumpărate la 23 Martie 1765 (vezi protoc. împ. No. 207); 8) o casă şi arătură în Cernăuţi, dăruite la 16 August 1769, nu se ştie de cine (vezi protoc. împ. No. 212); 9) o porţiune de pămînt la Căbeşti dăruită nu se ştie de cine la 5 Iunie 1774 (vezi protoc. împ. No. 200); 10) O parte din Moşia Horecea, dăruită nu se ştie de cine, la 23 Octombrie 1780 (vezi protoc împ. No. 201); 11) Căbeştî 1/8 parte din moşie, dăruită nu se ştie de cine, la 23 Octombre 1780 (vezi Protoc. împ. No. 201); 12) o casă şi un loc de pămînt în Cernăuţi, cumpărat la 21 Februarie 1782 (vezi protoc, împ. No. 210); 13) un pămînt în Cernăuţi cumpărat la 23 Februarie 1782 (vezi protoc împ. No. 208); 14) un pămînt lîngă mănăstire, dăruit nu se ştie de cine, la 22 Februarie 1882 (vezi protoc. împ. No. 309).

După protocolul oficial dresat de comisarul Metzger, la 16 februarie 1782, se constată că mănăstirea Horecea stăpînise şi alte patru proprietăţi, precum urmează, 1) O moară la Cernăuţi, numită „moara călugărilor"; 2) Mogoşeştii, sat în Moldova; 3) Mohorenii, sat, tot în Moldova, 1/8 parte; şi 4) trei locuri de case în Cernăuţi lîngă fîntîna turcească, cu casele lor, incendiate la 1770 de către soldaţii Ruşi. După fuga

călugărilor în Moldova, aceste locurĭ remase nereclamate, aŭ fost întrebuinţate ca cimitir pentru ostaşiĭ catolicĭ. Comuna Horecea posedă actualminte un cabinet de lectură, numit „Stejarul", şi o societate „Filiala Doamnelor Romîne din Bucovina", despre care tace autorul.

Horodnicul-de-Jos, com. rur.; rînduluĭ al 11-lea să urmeze: aicĭ s'a găsit un mormînt (tumulus) la fel cu cel de pe „Dealul-Ianculuĭ", făcut din lespezĭ de rîŭ, însă fără vre-un conţinut. In jurul acestuĭ sat se află o mare mulţime de astfel de tumuli ş. a. cam vre-o 60 la număr, dintre care unul fusese cercetat în anul 1893 şi a dat la lumină lucrurĭ interesante. In exterior acest tumulus avea 12 m. diam. şi 1.70 m. înălţime, cuprinzînd două morminte deosebite. Cel maĭ vechĭ situat la centru, păstrase o cantitate oare-care de cărbunĭ de lemn, pe o vatră în forma uneĭ gropĭ micĭ de 20 cm. adîncime şi 60 cm. diametru, unde se găsiră: fragmente de oase calcinate, o secure frumoasă de piatră, o placă de peatră pătrată, netezită şi găurită la colţurĭ şi două lame de cremene. Mormîntul al doilea situat aproape de centru, păstra într'un strat bituminos, un schelet omenesc în poziţie tupilată, din care cauză nu putu fi păstrat. După grosimea şi lungimea extraordinară ($54^{1}/_{2}$ cm. lungime a fluerilor)a extremităţilor, e neîndoĭos că scheletul aparţinuse unuĭ om uriaş. Afară de cîteva cĭoburĭ de oale răŭ întreţinute şi împrăştiate în stratul bituminos, nu s'a maĭ găsit alte obiecte.

Goroşăuţĭ (Horoszoutz), com. rur. numele comuneĭ să se îndrepte în *Arosăuţiĭ* comună răzăşască. Autorul nu aminteşte în special comunele răzăşeştĭ şi nicĭ numărul locuitorilor Romînĭ.

Hreblea. lac, lîngă Horecea; lipseşte în dicţionar. (Vezĭ mănăstirea Horecea).

Homorul, *mănăstire*: reproducem istoricul mănăstireĭ scris de autor, spre a dovedi iară şĭ denaturările comise ş. a:... în districtul Gura-humora (astfel scris pe nemţeşte, pe romîneşte însă: Gura-homoruluĭ), pe malul drept al rîuleţuluĭ cu acelaşĭ nume. A fost fondată la 1427 de către fiiĭ vorniculuĭ „*Lazăr*, numiţĭ *Stanciu* şi *Costea*, pe teritoriul satuluĭ Dobrin „ce exista în acel loc şi li se dăruise de domnul Alexandru „cel Bun,.."

Totodată reproducem textul original al documentuluĭ publicat de Wickenhauzer, Molda I. 83 şi R. F. Kaindl, pg. 40, de care s'a servit autorul:

„... Urkunde Alexanders den Guten von 28 December 1427.. „Von Gottes Gnaden wir Alexander Wojwode, Hospodar des „moldauischen Landes, tun Kund durch diesen unseren Brief „Allen, die solchen sehen oder lesen hören, wienach diese un- „seren wahrhaften Diener, *die Söhne Iwans des Hofrichters: Herr* „*Lazar*, *Stanczul und Kosta* uns aufrichtig und treu gedienet „haben. Da wir nun ihren aufrichtigen und treuen Dienst

„gegen uns gesehen; so haben wir sie mit uuserer besonderen „gnade begnädigt, ihnen ihr Vatergut bestätigt und ihnen in „unseren Lande das Dörflein Dobrin an der Humora, **wo ihre kirche** (Monastir) **ist** (!) gegeben.".

In fine dăm şi o traducere exactă a textuluĭ german ş. a :... document a luĭ Alexandru cel Bun din 28 Decembre 1427... „Cu mila luĭ D-zeŭ Noĭ Alexandru W. Domn al ţăriĭ „Moldoveĭ, facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor „celor ce o vor vedea saŭ cetind o vor auzi, precum că a- „ceste ale noastre adevărate slugĭ, *fiĭ luĭ Ivan vornicu...* „*Paniĭ Lazar, Stanciul şi Costea...* ne-aŭ slujit sincer şi „credincios. Deci văzind şi noĭ sincera şi credincioasa slujbă „făcută nouă, i-am milostivit cu a noastră prea bună voiţă, „de i-am întărit ocina părintească şi i-am dăruit în a noastră „ţară sătuşorul Dobriin, pe Homora, **unde este mănăstirea „lor** !

De aicĭ rezultă că: Vornicul nu se numeşte „Lazăr". ci Ivan şi nu are numaĭ doĭ fiiĭ „Stanciu, şi Costea", ci **trei fii** : Lazăr, Stanciu şi Costea; în fine biserica exista deja la 1427, cînd Domnul Alexandru cel Bun W. întăreşte ocina părintească şi dărueşte acestora sătuşorul Dobriin, *prin urmare n'a fost clădită la 1427.*

Prin copiare falşă, autorul denaturase istoricul; iată dovadă de seriozitatea lucrăriĭ, fapt relevat la început.

Autorul urmează :... mănăstirea... a căzut prada pustiireĭ... Sfîntul lăcaş a fost totuşĭ *roconstruit* la mica depărtare de către logofătul Teodor Bobojoc şi soţia acestuia Anastasia, la anul 1536".....

Cu ce ne poate proba autorul că biserica construită la 1427 (?), *a fost reconstruită la 1536....* (?)

A reconstrui însemnează a reedifica o clădire cu acelaşĭ material şi esact după planul original. In cazul de faţă e maĭ puţin probabil după un interval de 107 anĭ şi într'un alt loc. Ştim că biserica a fost zidită ceva maĭ sus de cea ruinată, **în anul 1530**, nu însă în 1536, de către Logofătul mare Toader Boboiog, ĭar nu Bobojoc! (vezĭ inscripţia bisericeĭ şi ist. Bucov. de R. F. Kaindl pag. 86).

Moşiile enumerate de autor, care se aflaŭ odinioară în posesia mănăstireĭ Homoruluĭ, sunt incomplecte, decĭ sunt a se adăoga încă următoarele: Drăguşeniĭ, Glodeniĭ, Mileniĭ: Botna, Ostra, Năstăroaea, Stăuceniĭ şi Stroan (nişte vii), fiind în total nouăsprezece; cele amintite aŭ fost dăruite de către Eustratie Dabija W. în anul 1663, Ianuarie 4 (vezĭ protoc. imp. No. 197—205).

Iacobeştiĭ, com. rur.; să se adauge: Din Iacobeştĭ a 4-a parte a fost dăruită mănăstireĭ Ilişeştiĭ, de către fondatorul eĭ, boerul Ionaşcu Isăcescul, la 14 Maĭ 1737 (vezĭ prot. imp. No. 42).

Iazlovăţul, com. rur.; în rîndul al 28-lea să se adauge la

„Radu:“ *Vodă cel Mare*, la 11 Februarie 1625.—Şi aice autorul ne aminteşte *despre un Radu*, fără indicarea anului. Ştie că existase un Stefan cel Mare, dar un Radu cel Mare se vede că nu.

Ilişeşti, mănăstire ; lipseşte în nomenclatură, deci să se adauge nota următoare : a fost întemeiată şi înzestrată de către boierul Ionaşcu Isăcescul în anul 1737 şi a stăpînit cinci proprietăţi ş. a. Ilişeştii a treia parte, Bălăceana şi Iacobeştii a patra parte, Săscioara şi Oroşenii jumătate. toate dăruite de fondatorul mănăstirei, dintre care primele trei la 14 Mai şi ultimele două la 24 Mai 1737 (vezi protoc. imp. No. 42). Mănăstirea a fost secularizată la 1785 Aprilie 23, sub domnia Impăratului Iosif al II-lea. Comuna Ilişeşti posedă un cabinet de lectură „Sprijinitorul“.

Intrepărăe munte, face parte din complexul munţilor Braniştei (vezi Braniştea); lipseşte în dicţionar.

Iordăneştii, com; rur., în rîndul al 21-lea trebue adăugat; „însă numai pe jumătate a căpătat'o mănăstirea Moldoviţa, prin schimb de la Paharnicul George Balş, dîndu-i Sălăşenii de lîngă Dumbrăveni (Moldova) în schimbul Iordăneştilor din ţinutul Berhometelui, prin uricul de schimb din 5 Iulie 1774 (vezi Wickenhauser pag. 185). Aceaştă moşie a fost în vechime a familiei Hăjdeu, a cărei urmaşi trăiau încă pe la mijlocul secol. al XIX-lea în Basarabia.

Iţcanii-Noi, Com. rur.; în rîndul al 18-lea trebue adăugat: în hotarul Mitocului, dăruit mănăstirei Dragomirna, de către Stefan XII George Vodă, la 22 Martie 1654.

Iuroviţa, munte, face parte din complexul munţilor Braniştei (vezi Braniştea); lipseşte din dicţionar.

Ivancicăuţi, sat stîns ; pe acest loc s'a întemeiat mai tîrziu, satul unguresc Iştensegiţ sau Ţibeni (rom.). Lipseşte în dicţionar.

Istenşegits sau Ţibeni să se înlocuească în nomenclatură cu Ţibenii, scriindu-se Iştenşegits în ( ).

Izvorul, cătun ; să se adauge : întemeiat mai tîrziu pe pămîntul Braniştei, dăruit mănăstirei Putna (vezi Braniştea munte).

Izvorul lui Stefan cel Mare, în com. Putna, distr. Rădăuţi; lipseşte în dicţionar. Să se adauge: Izvor limpede, care curge la poalele dealului Crucei, despre care spune tradiţia locală: că Stefan Vodă, cînd venea vara cu familia şi curtenii săi să petreacă, lua masa pe un dîmbuţ alăturea cu Izvorul mai sus numit. In amintirea aceasta Eromonahul Dorimidont Nichitovici a ridicat o cruce de piatră cu inscripţie, care lămureşte pe trecători, despre locul şi izvorul (vezi D. Dan M-rea şi com, Putna).

Jadova, mănăstire ; lipseşte în dicţionar. Să se adaoge cu următorul istoric : întemeiată de egumenul Gherasim Vlad la 1750, a avut următoarele proprietăţi ş. a. 1) pămintul mănăstirei, 2) unul în sat şi 3) trei pogoane în satul Vasilău, dăru-

ite de întemeetorul mănăstireĭ, cu uricul din 12 Februarie 1750, 10 Maĭ 1761 şi 4 Martie 1772 (vezĭ protoc. imp. No. 314 şi 315) şi un pămînt lîngă mănăstire dăruit de Vasile Tabără în anul 1654 (vezĭ protoc. imp. No, 213). Mănăstirea fu secularizată la 1785 Aprilie 23.

Neu-Zadova saŭ Cotul-Jadoveĭ, cătun ; în nomenclatură se va scrie *Cotul-Jadoveĭ* în locul pocitureĭ „Neu-Jadova“, cu care se făleşte d. Grigorovitza. Lucrurĭ interesante ne hărăzeşte autorul, a căruĭ parte cea maĭ tare este de a ne înstrăina localităţile din acest dicţionar.

Laşchiucă, com. rur.; să se adauge : „saŭ Sadova“. Acest sat a fost dăruit de către Alexandru Vodă cel Bun, Episcopieĭ de Rădăuţĭ, cu uricul din 8 August 1420 (vezĭ protoc. împ. No. 241 şi 242).

Laura cătun ; autorul scrie : „pendinte de com. rur. Vicovul de sus. distr. Bădăuţĭ. Are 118 locuitorĭ, şi o şcoală populară cu o clasă“.

Asta-ĭ tot :

De această localitate se leagă o tradiţie prea frumoasă şi cu regret constatăm că autorul o trecuse cu vederea şi aice, fără a ne aminti ceva.

Iată ce ne comunică preotul D. Dan în scrierea sa „M-rea Putna“, pag. 113, cu privire la căt. Laura (vezĭ şi din scrierile luĭ D. Dan, pag. 34): „Despre Daniil tradiţia locală din Vicovul de sus istoriseşte, că el a locuit maĭ întăiŭ în mănăstirea Sf. Laurentie, care se afla în vechime pe teritoriul Laureĭ de astăzĭ, a cătuneĭ din Vicovul de sus. Fiind el osîndit de stareţul mănăstireĭ sale, pentru o întîrziere avută în Siret să nu ĭasă din mănăstire vreme maĭ îndelungată, se retrase, după ce-şĭ împlini canonul, în codrul cu acea stîncă de lîngă părăul Viţeul şi scobi în vîrtoasa piatră cu multă trudă şi răbdare o bisericuţă pentru rugăcĭune şi o chiliuţă ca locuinţă pentru sine. Pe lîngă această stîncă să se fi rătăcit Stefan cel Mare şi să fi mas la Sihastrul Daniil în chiliuţa-ĭ din stîncă...“

Liporenii, sat : să se adăuge : „saŭ Săcălincea“.

In rîndul al 14-lea să se pue *după* : „1774“, în hotarul Mitoculuĭ Dragomirneĭ.

Liscăuţĭ saŭ *Păduricea* cătun, pendinte de com. rur. Broscăuţiĭ-Noĭ (vezĭ Păduricea).

Luca, schit, ce se găsea pe teritoriul com. Zwiniace „...“ să se adauge după „mazilul Atanasie Ţintă“: a fost căpitan; care dăruise mănăstireĭ un pămînt de 12 fălcĭ, unde stătu mănăstirea, cu uricul din 21 Iunie 1747 (vezĭ protoc. împ No. 157).

Va să zică în cazul de faţă, autorul pusese desfiinţatul schit „Luca“ în nomenclatură şi i-a adăugit şi istoricul necesar, lucru ce se cuvinea să'l facă la toate mănăstirile stinse precum o observasem la mănăstirea Babin. Paralel cu aceste trebue puse şi comunele istorice azĭ stinse, în nomenclatura dicţionaruluĭ care să ne servească ca dovezĭ sigure, pentru stabilirea în mod cert a evenimentilor istorice petrecute în anu-

mite localităţî şi timpurî. Astfel dicţionarul geografic ar fi umplut un mare gol în istoria ţăriî, redînd Bucovineî acea însămnătate istorică-tradiţională, ce i se cuvine, ca parte integrată a principatuluî Moldoveî.

Lucăceştiî, moşie, să se adauge la urmă: un sfert din moşie a fost dăruit de Teodosiu călugăru mănăstireî Homoruluî, la 16 Iulie 1574 (vezî protoc. împ No. 48).

Ludi-Humora, com, rur., în nomenclatură să se îndrepte în „*Ludiî-Homoruluî*" şi la sfirşit să se adauge: acest sat s'a numit în vechime şi Comăneştiî şi a fost cumpărat de cătră doî călugărî aî mănăstireî Homoruluî, cu contractul din 22 Septembrie 1743) vezî protoc. împ. No. 69).

Mănăstirea Homoruluî, com. rur., în rîndul al 20-lea, se va şterge „între aniî 1527—1530" şi se va înlocui cu „la începutul secol. al XVI-lea". Fraza următoare se va înlocui cu „Satul Homoruluî l'a dăruit Ştefan cel Mare mănăstireî cu acela-şî nume, la 27 August1491 (vezî protoc. împ. No. 67).

Mahala, com. rur., în rîndul al 25-lea se va îndrepta data cu „15 Septembre 1473" (vezî protoc. împ. No. 133) în loc de 25 Aprilie 1472.

Marginea, com. rur., în rîndul al 25-lea se va adăuga: „Satul acesta s'a întemeiat maî înainte de venirea Bucovineî sub Austria, în hotarul M-reî Suceviţa.

Măgura, munte: se va adăuga la sfîrşit: a fost dăruit M-reî Homoruluî de cătră Alexandru IV Lăpuşneanu Vodă, la 3 Ianuarie 1562 (vezî protoc. imp. No. 61)

(Va urma) **Vl. Mironescu**

CÎNTEC

Azî, ochiî tăî par doî luceferî —
Spuneam iubiteî mele-odată.
Şi vorba ta i-aşa cuminte!
Tu eştî cea maî drăguţă fată.

Şi i-a părut aşa de bine,
De parc'avea o 'mpărăţie,
Căcî lauda chiar cînd e falşă
Trezeşte'n suflet bucurie.

Dar într'o zi, i-am spus:
Vezî bine, femeia minte nu prea are,
La vorba ta şi 'n frumuseţă
Nu fiî aşa de 'ncrezătoare!

De-atuncî... s'a dus orî-ce nădejde!
Cum de-am avut astfel de gînd?
Ma'npins păcatul să nu laud.
Şi trec drept simplu om de rînd.

Eugeniu Revent

Privelişti şi datini populare în Moldova

VII

CĂLUŞARII

Jocul căluşarilor care a fost in timpurile vechĭ şi în Moldova şi unde acuma însă a dispărut cu totul, îl găsim că s'a păstrat cu mare sfinţenie şi pănă în ziua de astăzĭ atît în Valahia cìt şi în Transilvania. In săptămîna dinaintea *Rusaliilor*, se asociază maĭ mulţĭ flăcăĭ, carĭ îmbrăcaţĭ cu diferite cîrpe şi împodobiţĭ cu pene de păun, avînd bîte în mînă, zurgalăĭ la picĭoare şi un steag, merg pe la case şi joacă *căluşarul*, după cum se vede în figura aicĭ alăturată [1]).

Credem nimerit a arăta aicĭ origina acestuĭ joc şi modul cum se esecută la noĭ în ţară. Despre aceasta ĭată ce ne spune I. Eliade :

„Nu este popor unde se vorbeşte limba romînească, între care să nu fie cunoscut *jocul căluşarilor*, ce se săvîrşeşte în săptămîna dinaintea Rusaliilor. Se adună maĭ mulţĭ junĭ bunĭ dănţuitorĭ, şi formînd o ceată se împodobesc cu deosebite cîrpe cu pene de păun şi alte asemene, şi se înrolează pe o săptămînă sub un stindard, saŭ un steag ce înalţă. Unul dintrînşiĭ cu o superstiţie foarte religioasă e îndatorat a ţine tăcerea în toată vremea săptămîneĭ, şi devine mut de bună voie. Jocul se formează cînd se face regulat într'acest chip : în sunetul lăutelor juniĭ sevîrşesc deosebite danţurĭ cu versurĭ într'adins, a căror riturnel este : „pe ea“ ! steagul saŭ se ţine în mînă in vremea danţurilor saŭ se împlîntă în pămînt, împrejurul căruĭa se săvîrşesc jocurile eĭ pe lîngă care, fiece dănţuitor trece săltînd într'un chip de curtenire, pănă cînd strigînd neîncetat „pe ea“ unul dintr'înşiĭ rîpeşte stindardul şi fug cu toţiĭ în larmă. După aceasta intîlnindu-se, îşĭ încrucişează toiagele în semn de bataĭe. Unul din eĭ se ardică pe un loc maĭ înălţat,

1) Reprodus după un tabloŭ mare aflat la Ministerul Instrucţiuneĭ publice şi Cultelor.

de unde vin alţiĭ a'l goni. El stărueşte acolo şi strigă că e moşia şi cetatea sa întărită. Pe urmă după deprinderea şi îndemnarea dănţuitorilor, se încing feliurimĭ de jocurĭ gimnastice. Femeile aŭ o superstiţie a lua de la dănţuitorĭ felurimĭ de obiecte saŭ de vestminte saŭ de mîncare, iar maĭ cu seamă aiŭ saŭ usturoiŭ, care se crede că dacă vor juca căluşariĭ peste dînsul saŭ cu dînsul, e bun de frigurĭ şi de alte boale."

„Curat se vede origina acestuĭ joc şi după felul săŭ şi după versurile ce se cîntă că este jocul romanilor, întocmit de strămoşul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor. Penele de păun care la ceĭ vechĭ era paserea Junoneĭ, a gelozieĭ, care era acest Argos cu ochĭ mulţĭ, ce privighează asupra obiecuhuĭ dragosteĭ sale, e un fel de diviză a cavalerilor Romanĭ ce purtaŭ la cap, spre semn că trebue să aibă gelozia Sabinelor ce eĭ despreţuiseră. Secretul întreprindereĭ cavalerilor Romanĭ, trebuia să se păzască sub osînda de moarte. Mutul de bună voie se vede figurînd în joc.

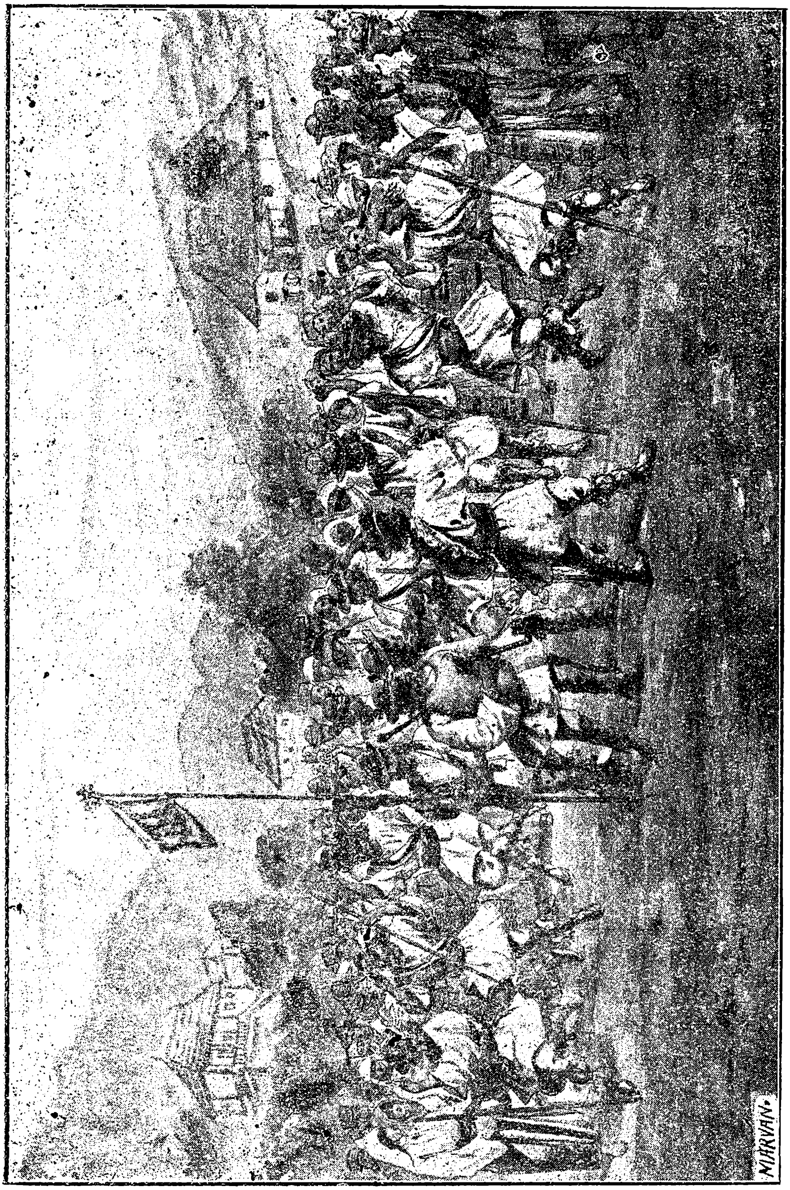
„Scopul joculuĭ era ca să atragă femeile Sabine, şi căluşariĭ pănă în ziua de astăzĭ atrag femeile, cu felurimĭ de obiecte, care prin strecurarea a miĭ de anĭ, deveniră superstiţioase.

„Sfîrşitul joculuĭ se împlinea prin răpirea Sabinelor, semnalul răpireĭ era: *pe ea*! adică *pe fată*, n'o lasa! *de a da*! şi altele. Căluşariĭ nu încetează acest semnal şi sfîrşesc jocul cu răpirea steaguluĭ după ce l'a curtenit şi cu o fugă şi larmă mare. După aceasta începe un fel de serbare de triumf în care se săvîrşesc jocurĭ gimnastice. Curat se vede la sfîrşitul juculuĭ căluşarilor, chipul unuĭ războiŭ ce avură Romaniĭ în urmă cu Sabiniĭ, închipuirea luĭ Romulus ce stărueşte a'şĭ apara moşiea şi cetatea, şi în sfîrşit pedeapsa a unuia dintre eĭ, care dezertă, închipueşte saŭ uciderea luĭ Remus, că a sărit şanţul cetăţeĭ, saŭ rezbunarea asupra Sabinelor. Toate înfăţişază foarte lămurit şi sub un chip alegoric pastrat şi desfigurat în aceiaşĭ vreme de veacurĭ, începutul şi originea noastră...." [1])

Acest joc care acuma nu se maĭ joacă de cît în Valahia şi Transilvania odinioară se juca şi în Moldova după cum am spus maĭ sus. *Dimitrie Cantemir* vorbind despre jocurile Moldovenilor ne spune că :

---

1) Curierul Romînesc. 1843. No. 41.

Căluşariĭ.

„Osebit de jocurile acestea ce se obicînuesc pe la veselii maĭ sunt şi alte jocurĭ cu eres, alcătuite cu număr nepotrivit adecă 7, 9, 11, şi jucăuşiĭ se chiamă *călușarĭ*, şi se adună odată într'un an, se îmbracă cu haine fimeeştĭ, şi pun pe cap cunună de pelin împletită şi împodobită cu alte florĭ, vorbesc cu glas femeesc, şi ca să nu se cunoască, îşĭ învălesc fața cu pînză albă, şi în minĭ poartă sabie goală, ca să tae cu dînsa orĭ şi pre cine ar cuteza să le descopere fața, căcĭ puterea aceasta le-a dat'o lor un obiceiŭ vechiŭ, aşa în cît niminea nu'ĭ poate trage la judecată cînd fac vre-o ucidere întru acel chip.

Povățuitorul ceteĭ se chiamă *Starețŭ*, şi cel de al doilea *Primiceriŭ*. şi are datorie să întrebe ce fel de joc pofteşte starețu, şi apoĭ se spue celorlațĭ în taĭnă, ca să nu audă norodul numele jucului, până nu-ĭ va vedea cu ochiĭ, pentru că eĭ aŭ maĭ mult de o sută de săriturĭ, şi unele aşa de potrivite, în cît aceĭ care joacă se pare că nu se ating de pămînt, ci se poartă în văzduh, şi cu acest fel de urmărĭ cu jocurĭ şi cu saltărĭ prin toate tîrgurile şi satele se petrec acele zece zile ce sunt între praznicul înălțăriĭ şi a coborîreĭ Sfîntuluĭ Duh, şi întru această vreme nu se culcă eĭ nicăerĭ fără numaĭ sub streşinile bisericilor şi zic: că de se vor culca la alt loc, ar fi căznițĭ de strigoaice, şi cînd se întîlnesc pe drum două cete de căluşarĭ, bat războĭ una cu alta, şi ceata cea biruită face loc celeĭlalte, şi după ce fac învoĭală de pace, apoĭ ceata cea biruită este supusă celeĭlalte nouă anĭ, şi întîmplîndu-se să se omoare vre-unul la acest fel de bătălie, atuncĭ nu se încape judecată, şi nic judecătorul nu întreabă pe cel ce a făcut ucidere, şi cel ce intră în vre-o ceată de acestea, trebue nouă anĭ în tot anul să se afle adunat d'impreună, ĭară întîmplîndu-se să nu se arăte vre-odată, atuncea zic ceilalțĭ că este căznit de duhurĭ rele, şi de strigoaĭce şi prostimea cea eretică crede, cum că eĭ au putere să gonească acel fel de boală. Căcĭ eĭ fac vindecare întru acest chip, adică: aştern la pămînt pre cel bolnv, şi încep a sări şi la o notă anume a cîntăriĭ, îl calcă fieşte carele de la cap până la călcăe, şi maĭ pre urmă îĭ zic la urechie nişte cuvînte alcătuite de dînşiĭ înadins, şi poroncesc beteşuguluĭ să se depărteze; şi după ce fac eĭ aceasta de treĭ orĭ în treĭ zile, apoĭ urmează lucrarea care o nădăjduĭaŭ eĭ; şi aşa întru acest chip cu prea puțină osteneală se pot vindeca boalele cele maĭ grele

care se împotrivesc meşteşuguluĭ doftoresc. Asemenea lucrare are nădăjduire şi în farmece“ [1]).

Şi Damaschin Bojinca vorbind despre jocul *colisaliilor romanĭ*, ne arată originea joculuĭ *căluşerilor* noştri spun'ndu-ne că: „*Colisaliĭ* aceştia şi până astăzĭ se maĭ ţin în Ardeal şi prin Banat (poate ca şi alt unde) şi se chiamă *căluşarĭ*, iar cel peste eĭ maĭ mare, după a căruĭ rînduĭală joacă şi fac toate să numeşte *vatau* adică *vates*. Intre căluşeriĭ aceştia se adună fecĭorĭ, maĭ de pe multe sate învecinate, cariĭ sunt maĭ bunĭ şi maĭ aleşĭ jucătorĭ. Joacă la Rusaliĭ (care maĭ tot în luna luĭ Maĭ cad) toată săptămîna umblînd maĭ prin multe sate. Şi precum *colisaliĭ* vechilor romanĭ eraŭ preoţĭ şi slujeaŭ uneĭ Dumnezeirĭ, aşa şi căluşariĭ romînilor de acum, cred că este o putere, care'ĭ ajută în saltare, şi priveşte neadormit spre jocurile lor, ba încă şi aceîa cred, că cel ce nu ştie juca bine şi de loc ĭesă dintre căluşerĭ. Incă şi un sbiceriŭ este cel ce, cînd ceilalţĭ saltă, neîncetat îĭ încunjoară, pocnind cu sbicĭul de carele toţĭ se feresc ; aceasta însemnează doară puterea nemărginită a romanilor, de care ca de sunetul sbicĭuluĭ se fereaŭ alte neamurĭ aĭ năpăciui. De mirare cu adevărat este ţinerea datinilor vechĭ la romînĭ, cum şi una aceasta, se putu pastra de atîtea miĭ de anĭ până acum. Nu credinţă deşartă doară, ci datină de la strămoşiĭ săĭ moştenită este jucarea *căluşarilor* romîneştĭ, decĭ păstrează-o deapururea, ca o mărturie nevinovată a urzireĭ sale“ [2]).

Despre acest joc, acel maĭ vechĭŭ la romînĭ şi păstrat ca prin minune de poporul romîn până astăzĭ şi Sulzer ne vorbeşte [3]):

„Este maĭ mult de cît probabil că *călvşariĭ*, sunt o rămăşiţă însemnată a *colisalilor* vechilor romanĭ; căcĭ nu numaĭ numele de *călvşarĭ*, cînd ne vom lua după numele latin, dar chiar şi îmbrăcămintea, jocul, timpul cînd se face această serbare a colisalilor, sunt în raport cu jocurile căluşarilor noştri, şi aceştia aŭ ca şi ceĭ a romanilor două centure acoperite cu bumbĭ de alamă saŭ curele puse cruciş pe umărul stîng şi drept, de cel drept se anină sabia şi se numeşte brîŭ de ţintă ; precum aceĭ aĭ romanilor aşa şi aceĭ a romînilor

---

1) Descrierea Moldoveĭ. cap. XVII.
2) Anticile Romanilor. Buda. 1832 tom. I. pag. 179 nota 1.
3) Geschichte des Transalpischen. Daciens 1782. t. II pag. 405 şi următ.

aŭ în loc de Suliță, un băț lung în mînă, și diverse basmale colorate, iar pe capul lor legăturĭ împodobite cu metal, ca reprezentațiunea auruluĭ roman și a purpuruluĭ. Chiar și pălăriile lor se deosebesc ca şi a colisaliilor romani, prin un pompon de pene şi alte ornamente care diferesc de a pălăriilor ordinare şi a căciulilor. Eĭ aŭ un *vătau* ca și *vates* a colisaliilor romanĭ, eĭ caută înainte, primește pe dănțuitorĭ saŭ îĭ izgoneşte, şi are dreptul de a da ordine ca și un *magister* saŭ *proesul*. Această serbare dănțuitoare se făcea după uniĭ la 9 saŭ 13 Ianuarie, după alțiĭ însă, la 21 Aprilie și la 21 Maĭ. In această din urmă lună coincide și timpul, și anume la Duminica mare, după care sărbătoare încep călușariĭ romînilor danțul lor. Eĭ esecută acest danț cu puțină diferință de acel ce'l esecutaŭ romaniĭ. Călușariĭ joacă în satul lor saŭ în cele vecine pe strade ca si preoțiĭ romanĭ, după melodiĭ propriĭ cu deosebite gesturĭ și săriturĭ. In genere eĭ aŭ printre dînşiĭ un individ mascat pe care'l numesc mut, fiind că fără a vorbi, are obiceĭŭ de a înspăĭmînta, și a lovi din glumă pe toțĭ aceĭ care'ĭ întilneşte şi maĭ cu samă pe femeĭ. Cîte odată acest individ are pus peste obraz o mască cu cap de cocoară saŭ de cocostîrc, a căruĭ plisc tras printr'o sfoară ascunsă, plesnește în cadeața joculuĭ spre mirare după ritmul muziceĭ. Călușariĭ esecută jocul lor cu toiagele în mînă, făcînd diferite figurĭ în salturile lor.“

Nouă nu ne maĭ rămîne nimic de zis în urma acestora ca dovadă despre originea romană a joculuĭ călușarilor noştri. După vechimea acestuĭ joc Dr. Valeriu Branisce ne spune Foaia Transilzania No. 8 din 15 Aug, 1891. pag. 230, după notițele culese din *Istoria Ungarieĭ de Nicolae Isthvanfi Pannoni Liber XXV an. 1572* că poetul maghiar *Balassi*, care în tinereța sa a petrecut multă vreme în Transilvania, a avut ocaziunea a învăța jocul național romînesc numit *călușerul*. La festivitatea încoronăriĭ luĭ Rudolf (25 Sept. 1572) a jucat acest danț obținînd admirarea tuturor celor de față“,

Asemenea și scriitorul ungro-seciŭ Dozsa Daniil, în opul istoric „Korais Ilona“ Resta 1859, ne vorbește despre vechimea joculuĭ călușarilor cu ocazia uneĭ serbătoare măreață ce a dat Zigmund Bathori principele Transilvanieĭ la 19 Oct. 1599 in onoarea Beatriceĭ, fiiceĭ celeĭ maĭ marĭ a luĭ Mihaĭ Vodă și la care fusese de față Doamna Munteniеĭ, cu două fiice, Beatrice și Florica, și cu Patrașcu fiul luĭ Mihaĭ. Locul

acesteĭ serbărĭ a fost valea între *Cricaŭ* (Krako) şi *Alba-Iulia* sub ruinile de pe *Peatra capreĭ.*

La sărbătoarea aceasta a luĭ Bathori—zice Dozsa—participară şi oştenĭ de aĭ luĭ Mihaĭ Vodă, *căluşeriĭ,* sub conducerea voiniculuĭ Novac Baba, care produseră următorul joc (danţ): „Intr'un cerc maĭ larg eraŭ aşezaţĭ 12 stîlpĭ, pe vîrful cărora se afla table de un stînjen patrat. Pe fie-care se postase cîte un jucăuş în costum de aceíaşĭ croitură romantică cum îl poartă şi astăzĭ jucăuşiĭ poporalĭ muntenĭ, numaĭ din stofă maĭ fină, din lăuntrul stîlpilor se afla o pînzătură orientală de ţesătură foarte tare, de la care se întindeaŭ 12 sforĭ de mătasă la vîrful stîlpilor în mînile celor 12 jucăuşĭ postaţĭ pe stîlpĭ. In jurul stîlpilor stăteaŭ înşiraţĭ una sută de căluşarĭ, rezemaţĭ după datina poporuluĭ cu mînile şi cu capul pe bîtele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveaŭ căciule de miel negre, împenate cu betele şi pene aurite. Purtaŭ cămeşĭ albe până la genunchi, care se contrageaŭ în creţe fantastice prin un brîŭ de piele (şerpariu) încărcat cu medaliĭ şi bumbĭ. Opincele eraŭ legate după datina romană cu curăle roşiĭ şerpuite preste pulpe până la genunchĭ şi prevăzute cu zurgălăĭ (clopoţeĭ) de argint, formînd un contrast pitoresc cu cioareciĭ de panură albă, croiţĭ pe corp.

„In centrul cerculuĭ de căluşerĭ se postă vatavul şi îĭ blăstămă pe căluşerĭ (Dosza zice în numele celuĭ necurat!) de a nu se însura şi de a nu participa la lucrurĭ sfinte, până ce nu vor fi dezlegaţĭ de acest jurămînt. „Nu ştiŭ—zice Dozsa—maĭ esistă şi acum jurămîntul acesta? Pe timpul copilărieĭ mele se maĭ vorbea de el şi dacă l'a ţinut poporul până acum, apoĭ păstrează suvenirea de două secole a luĭ Novac Baba, carele se zice că ar fi fost urzitorul acestuĭ juramînt [1]).

„Vatavul era un muntean cu numele Florean, cel maĭ renumit căluşer al ţinutuluĭ, un ţaran frumos, de musculatură şi tărie enormă. Dară şi ceĭ 12 de pe vîrful stîlpilor eraŭ toţĭ vatavĭ de la deosebite despărţeminte de căluşerĭ.

„Sosind principele şi Doamna Munteniеĭ, la un semn al

---

1) Jurămîntul nu esistă, şi nicĭ că a putut esista în sensul luĭ Dozsa »pe cel necurat» Era acela o simplă promisiune, o parolă a jucăuşilor, de a nu cocheta sub decursul joculuĭ cu fetele privitoare. parte spre a nu greşi eĭ înşiĭ în joc, parte spre a le feri pe acestea, ca să nu cază în boala cea grea «de arsura doruluĭ, vapaĭa focului». Esistă însă şi astăzĭ simbolizarea acestuĭ jurămînt. E regulă adecă, ca jucăuşiĭ înainte de a începe jocul, să lovească unul cu altul în dreapta şi stînga cu bîtele lor.

luĭ Florean începu muzica şi ceĭ 100 de căluşerĭ din jurul stilpilor porniră jocul recitînd unul după altul strofe de poezii (adică chiuind). Jocul e surprinzător la prima vedere. Se află espresiunea unuĭ timp antic în jocul acesta.

„La alt semn întinseră vatavii de pe vîrful stîlpilor sloarele şi ridicară pînzetura dinpreună şi pe Florean aşa de sus în cît pe sub pînzetură jucaŭ şi saltaŭ ceilalţĭ 100 de căluşerĭ Aicĭ întru înălţime pe pînzetura cea întinsă de mînile musculoase ale vatavilor de pe stîlpĭ începu şi vatavul Florean jocul şi saltul săŭ măestru.

„Chiuiturile curgeaŭ neîncetat în cît se părea că un cor lin acompaniază solo-aria uneĭ filomele din înălţime. Publicul remunera cu dese aplauze salturile surprinzătoare ale luĭ Florean, a căror frumuseţa naturală întrecea toată arta baletiştilor trimişĭ de principele Etrurieĭ. Dar maĭ mare surprindere cuprinse pe privitorĭ, cînd plecîndu-se vataviĭ de pe stîlpĭ sloboziră pînzetura ceva maĭ în jos şi apoĭ zmuncindu-o cu celeritate de fulger aruncară pe Florian în aer, carele învîrindu-şĭ bîta înpletită cu betele, se dete în aer peste cap şi bătînd de vr'o 10 orĭ din pintenĭ căzu în picioare pe pînzetură unde-şĭ urmă maĭ departe jocul. Aceasta se repeţi de treĭ orĭ; ĭară a patra oară nu maĭ căzu Florean pe pînzetură. ci pe unul din stîlpĭ, sărind în tot acel moment vatavul de pe stîlp în mijlocul pînzetureĭ. Şi acesta îşĭ produse salturile sale pe pînzetură şi în aer şi aşa se schimbară pe rînd toţĭ 12 vatavĭ de pe stîlpĭ, ĭar dedesuptul lor în cercul stîlpilor curgea jocul cu bravură şi desteritate rară. Ajungînd rîndul ĭar la Florean, fu aruncat maĭ sus de cît toţi ceilalţĭ până acum, atuncĭ de odată încetă muzica, ĭar Florean striga sus în aer cu voce sonoră: „Trăĭască Bathori Zsigmund, principele Măria sa". Aruncat a doua oară aduse un „să trăiască" principesa Maria Cristina, aruncat a treia oară într'o înălţime teribilă, esclamă în resunetul munţilor „trăiască Mihaĭ Vodă eroul de la Nicopole"' apoĭ Doamna Munteniei şi în fine boerul Novac Baba". (Vezĭ gazeta „Observatorul" Sibiŭ 14|26 Martie 1879, articolul „*căluşerul*" de Turturel Codreanu).

Theodor T. Burada

GLUMEAȚA

I

— Foae verde foĭ de dude
Ardă foc în pae ude.
Facă pălălae mare
Să se vadă peste zare;
De 'ncălzit m'oĭŭ încălzi
Și-oĭŭ porni pe drum de zi
De la noĭ la tine 'n sat
Fără teamă de păcat.

— Foae verde foĭ de dude
Arde foc în pae ude
Și de şapte zile arde,
Nicĭ nu creşte nicĭ nu scade.
Vino mîndro într-o doară
Și s'a face jar și pară
Să ne-aprindă pe-amîndoĭ
Să ştim dragostea şi noĭ.

— Las' să vie vara, bade,
Să le usce cum se cade
Și de-a fi cumva să fie,
N'a fi dragostea tirzie
Mirişlele-or fi uscate.
Nopţile pe jumătate,
Greeriĭ or ţîrii,
Doru 'ţi-a maĭ potoli.

II

Frunză verde de gorun
Arde 'n badea foc nebun
Și mă tem, maĭ ştiĭ păcatu
Nu cumva să ardă satu.

De sărit par'c'aş sări
Şi de foc nu m'aş feri,
Dar la pîndă vrăjmăşească
Staŭ flăcăĭ să mă pîndească,
Ci-c'ar fi păcat şi chin
Să 'ndrăgesc în sat străin,
Ci-că-ĭ dragoste cu bine
Să 'ndrăgesc în sat la mine.

Vino bade Sîmbăta
Cînd se lă Măicuţă-mea....
Flăcăiiĭ cu gînd vrăjmaş
Sunt cu schimbu la oraş,
Vino bade din străinĭ,
Nu căta la gard cu spinĭ;
Vino fără de necaz,
Nu căta că nu-ĭ pîrleaz.
Am făcut eŭ loc cu sapa
Cît să se strecoare apa,
Şi dacă n'aĭ încăpea
N'a fi, bade, vina mea.

N. Rădulescu Niger

Inscripţiile Monastirei Neamţu

90. *Inscripţia de pe Evanghelia mitropolituluĭ Teoctist de la Neamţ.* O inscripţie scrisă cu mîna, în sîrbeşte, pe o evanghelie sîrbească scrisă pe pergament de gramaticul Dimitrie, la Suceava, în anul 1512 din porunca şi cu cheltuiala mitropolituluĭ Teoctist, zice aşa:

„Scrisusaŭ această sfîntă evanghelie cu darea şi cu po-„runca mitropolituluĭ Teoctist de la Suceava. care aŭ fost „egumen sfîntuluĭ lăcaşuluĭ acestuia de la Neamţ în vremea „aceea, cînd să zidea această sf. biserică, cu darea şi cu po-„runca iubitoruluĭ de Hristos domnitorul ţereĭ moldoveĭ *Ioan „Stefan Voevod.* In aceiaşĭ vreme aŭ venit şi *Albert craiul le-„şesc,* cu multă putere, şi mult aŭ sepat, aŭ bătut la cetatea „Suceava, şi nu putu lua cetatea, şi saŭ întors fără ispravă. „Iară Ştefan Voevod aŭ mers asupra luĭ tare cu oştile sale

„şi l'aŭ doborît la *Cozmin* la *7005* (1497) ïară al domnieĭ-sale „anul 40/1 curgătoriŭ luna luĭ Octombrie 26, Joĭ în ziua sfîn-„tuluĭ Dimitrie, şi apoĭ saŭ întors de la războĭ *şi aŭ sfinţit bi-„serica aceastâ în acelaş an, luna Noembrie în 14*, care şi noĭ „neam ostenit cu zidirea eĭ şi cu fraţiĭ ceĭ de atuncĭ (vezĭ „inscripţia No. 1).

„Decĭ scrise acest tetravanghel arătatul mitropolit Teoc-„tist şi-l dădu sfinteĭ M-rĭ Neamţul întru ruga Eişĭ, şi celor „ce vor ceti pe el, şi celor ce vor asculta cu osirdie. Drept „aceea cine se va încerca să-l iee de la acest sfînt loc să-l „strămute aiurea saŭ să-l vînză să fie neertat de domnul nos-„tru Isus Hristos şi de smerenia noastră.

„— Şi s'aŭ scris sub bine credinciosul domn al ţereĭ mol-„doveĭ, Bogdan Voevod, fiul luĭ Ştefan Voevod, şi sub igu-„menul chir Parfenie, cn mîna gramaticuluĭ Dimitrie în anul „7020 (1512) curgătorĭ".

Să se ştie că sunt treĭ mitropoliţĭ cu numele Teoctist anume: Teoctist I 1399 de la M-rea Poeana (Probotă) Letop. moldoveĭ I. pag. 136), care mitropolit substitue pe Iosif I. Muşat Vodă.

Teoctist II cel bătrîn 1453-1477 Noembrie 18.

Teoctist III Neamţanu igumenul M-riĭ Neamţ 1487, 1503. El a zidit biserica mare din M-rea Neamţ 1487-1497, el a fost mitropolit întiĭ la Roman 1503 Septembrie 30, 1509 April 1, după aceea trece mitropolit la Suceava la 1509 April 3 pînă la 1528 genarĭ 16, cînd a murit la Suceava şi s'aŭ în-gropat în biserica mare din M-rea Neamţ de uceniciĭ seĭ anu-me: Dorofteĭ mitropolitul de la Roman şi Teofan mitropoli-tul de la Rădăuţĭ.

La anul *1512* (7020) Teoctist al III Nemţanu este mitro-polit la Suceava, el aŭ pus pe gramaticul Dimitrie de aŭ scris slavoneşte evanghelia aratată maĭ sus. Evanghelia este legată în argint şi aur, se păstrează în veşmîntărie.

Parfenie igumen 1512-1514. Teoctist înainte de moarte s'aŭ schivnicit cu numele *Teodor*. (Despre mitropolitul Teoctist al III Nemţanu se poate culege detaliĭ amănunţite din ist. M-rea Neamţuluĭ t. XI de la pag. 98 şi 101 înainte).

91. *Inscripţia de pe cristelniţa luĭ Iordache Cantacuzin.* La biserica mare a M-riĭ Neamţ este o cristelniţă mică de argint în formă de castron, aurită pe din làuntru artistic lucrată,

pe ea are inscripţia următoare pe margina de sus printre urechĭ:

„Aceaastă cristelniţă de argint s'aŭ făcut de domnia luĭ „*Iordache Cantacuzin* de la Paşcanĭ, şi s'aŭ dat sfinteĭ M-rĭ „Neamţuluĭ.. (nediscifrab)... dintr'untăĭ şi s'aŭ afierosit de al „doilea de însuşĭ chir Paisie stariţul sfinteĭ M-rĭ Neamţ în „anul 1781 Februarie 24".

Să se ştie că un boer cu numele Iordache Cantacuzin fiul stolniceseĭ Elena Cantacuzin) aŭ dăruit M-riĭ Neamţ şi anume bisericiĭ sf. Gheorghe, moşica Tînjeştiĭ şi cu aceasta este ctitor M-riĭ Neamţ la 1720-1722. Cantacuzin preface trapeza în biserica sf. Gheorghe. La 1740 dărueşte moşia şi la 1776 este un Iosaf Cantacuzin, care dă 100 leĭ pentru catapiteazma bisericiĭ sf. Nicolae de la Secu (Inscripţia No. 17 No. 4 şi No. 5 ; şi No. 83).

92. *Inscripţia de pe cristelniţa mitropolituluĭ Stamate*: La biserica mare este o cristelniţă de aramă lungăreaţă cu picioare,— argintată pe dinlăuntrul şi pe dinafară. Pe dinafară are un rînd de volane aurite, cristelnită mare, naltă, pe margine înprejur cu slovă veche este scrisă aşa:

„Această cristelniţă o au ofierosit la sfînta Mănăstire Neamţu „chir Iacov Mitropolit Moldaveĭ (1799). (vezi No. 96).

93. *Inscripţiea de la cerdacu de la bolniţa bătrînilor*

†„ Isaiea Duhovnic, Sava Duhovnic, şi Agapi Zugravul „au făcut acest cerdac că să fie de măngăiere părinţilor bă„trînĭ care se nevoesc în bolniţa bătrînilor din sf. M-re Neamţu „spre a noastră pomenire 1852."

Să se ştie că la bolniţa bătrînilor sus pe deal în partea despre apus aŭ existat un cerdac mare, frumos înpodobit cu icoane marĭ de lemn, prea frumos zugrăvite, cu scaune înprejur, acoperit cu obloane de închis şi de deschis, făcut la 1852, ca să vie aicĭ părinţiĭ bătrînĭ care se nevoea în bolniţă, ca să se plimbe, să eĭe aer stînd în acest cerdac, orĭ primblîndu-se pe verdeaţa din prejur.

După moartea părinţilor care l'aŭ făcut cu destule cheltuelĭ marĭ, aŭ rămas pe mîna părinteluĭ Ieremonahul Crischente, nepotul Duhovniculuĭ Sava, ca să-l îngrijească. Forma acestuĭ mare cerdac aŭ fost ca şi cel de la muntele Pleşu arătat la No. 20. Acum nicĭ urma acestuĭ cerdac frumos nu se maĭ cunoaşte.

94. *Inscripția de pe mormîntul Starețului Paisie Velicicovschi-Malorosianul.* [1])

†„ Aici să odihneşte fericitul părintele nostru starețul Ie-„roschimonah şi Arhimandrit *Paisie* Malorosianul. Carele viind „de la muntele Atonului în Moldavia cu *60* de ucenicĭ, şi ai-„cea mulțime de frați adunînd în veața de obştie, prin sine o au „înoit, şi aşa cătră domnul s'aŭ, mutat la anul *1794* Noemvrie „15, în zilele bine-credinciosuluĭ Domn Mihail Suțu şi *Preosfinți-„tuluĭ Mitropolit Iacov.*"

Să se ştie că în biserica mare la M-rea Neamțu, în biserică în partea dreaptă cum intri în ungher este mormîntul P. C. părinteluĭ nostrŭ starețul *Paisie* Velicicovschi Malorosianŭ, rus de la Pultava, el se naşte la 1722 Dechembrie 21, cu numele Petru—Pavel fiul preotuluí Ioan şi Irina Velicicovschie. Aŭ trăit 72 de anĭ şi aŭ murit la 1794 Noem. 15. S'aŭ îngropat în biserica mare în mormîntul căpitanuluĭ Moseĭ; pe mormînt i s'a pus o placă de marmoră albă cu inscripție de mare artă, sepată în două limbĭ ruseşte şi romîneşte acelaşĭ text. Pe cea romînă am copiet'o maĭ sus. Sepătorul aŭ fost monahul Iulian fratele Duhovniculuĭ Dionisie. Nicĭ până astă-zĭ nu i se poate admira în deajuns arta acestuĭ însemnat sepător.

La cap sus este pus portretul starețuluĭ tabloŭ mare pictat pe muşama. Arde o'candelă ne stinsă. Maĭ înainte de demult era obiceiŭ că cine trece pe lîngă mormînt punea o metanie pentru respect, aşa am făcut eŭ Narcis cu toțĭ părinții contimporanĭ (vezĭ Nr. 110) Tot Iulian au sepat inscripțiea de pe casa arhondariculuĭ celuĭ ars la 1862 (vezĭ Nr. 124).

Paisie cînd era copil îl chema Petru-Pavel.
„ cînd au fost rasofor „ Platon.
„ călugăr şi schivnic „ Paisie.

Rosieniĭ l'aŭ canonizat, romîniĭ nu.

Paisie 1790, s'aŭ făcut Arhimandrit cu mantie, cîrjă şi mitră şi de la el toțĭ stareții le-aŭ purtat ca ale M-riĭ. (Ist. M-ri N. t. XI pag. 129.) Ambroisie Zebrenicov vlădica de la Pultava aŭ venit în țară şi în M-rea Neamțŭ şi atuncĭ l'aŭ hirotonisit arhimandrit.

95. *Portretul Episcopuluĭ Pahomie în biserică la Procov*

In biserică la Procov deasupra uşeĭ este un tablou pictat care reprezintă pe Episcopul *Pahomie Pencovschie* fost episcop

---

1) Vezĭ portretul Starețuluĭ Paisie Velicicowschi-Malorosianul în No. 2 al Arhiveĭ 1900, pag. 89.

la Roman 1707—*1714*. Pahomie este ctitor la Pocrov (Procov). Portretu scris înprejur aşa :

„Pahomie Pencovschi cu mila luĭ Dumnezeŭ drept cre-„dincios Arhiepiscop ţerilor Ungrovlahieĭ şi Moldoveĭ."

Această inscripţie pare exagerată prin vorbele :

Arhiepiscop ţărilor Ungro-Vlahieĭ

Sus troiţa...... sub troiţă, sfîntul apostol Petru, la dreapta prea cuviosul Pahomie.

Pe nebederinţă scris :

„Cuviosul va primi pavaza credinţeĭ."

La stînga, Cuviosul Primen cel mare (de la 27 August) sub portret însemnare îmrejur :

La dreapta ; „Ca chedrul cel din livan se va înmulţi."

La stînga: „şi ca finicul va înflori."

Doĭ herovimĭ ţin portretu cu ramă împrejur, (ist. M-rĭ Neamţu t. X 570-583.)

Inscripţia slavonă tradusă romîneşte.

1674.—Se naşte Pahomie cu numele Petru în satul Glidiŭ în ţinutul Cetăţeĭ Bistriţa în Ardeal, din părinţĭ săracĭ şi obscurĭ (popa Iftimie şi preuteasa Ana,—pomelnicu M-riĭ Neamţŭ 184). Aŭ venit tînăr în Moldova şi în M-rea Neamţŭ adus de rudele sale : Ieromonahiĭ : Dosofteiŭ, Sofronie. Mardarie, Iosaf şi Lazăr, uniĭa eraŭ Nemţenĭ maĭ vechĭ, alţiĭ maĭ noĭ... Pahomie aŭ fost moş luĭ Iacov Stamati Mitropolitul Moldoveĭ 1792 Iunie 21—1803 Martie 10.

1694. Pahomie vine în M-rea Neamţu de la Durăŭ.

1697. Se călugăreşte în M-rea Neamţŭ cu numele Pahomie.

In acelaş an se duce (fuge) cu soborul la moşiea Strîmba în ţinutul Bîrladuluĭ cu sf. Icoană a M. D. cea mare, şi cu obiectele ce a putut lua cu dînşiĭ din pricina bejenieĭ; 3 anĭ aŭ stat la Strîmba.

1700.—Se întoarce Pahomie de la Strîmba.

1701.—Se face pe rînd Ierodiacon, Ieromonah, Duhovnic

1702.—şi eclisiarh mare al M-reĭ.

1702.—Se face Igumen M-ri Neamţu.

1703.—Tofana dărueşte M-ri moşiile : Visoca, Cotova, Cuşcăuţiĭ şi Poliniĭ pentru pomenirea fiuluĭ eĭ *Căpitanul Moseĭ*, bolnăvit la cetatea Neamţuluĭ, venit bolnav în M-rea Neamţŭ mort şi îngropat aice ca Rochinmeistru.

1704.—Pahomie lasă Igumenia, se duce în Rusiea să viziteze pe sf. Dimitrie Rostovschi, Kievu şi altele....

1705.—Pahomie se află încă în Rusiea.

1706.—Se întoarce din Rusiea, curăţă locul de la Procov, pregăteşte loc de pusnicie.

1707.—Ghenari 18, se alege Episcop la Roman unde pastoreşte anĭ 7 şi lunĭ 3.

1711.—Dosofteiŭ Ieromonah Nemţan—ucenic şi rudă luĭ Pahomie îĭ dărueşte biserica (cu schitul) de la Băleştĭ—din Codru Sirbilor cu toată zestrea luĭ... pe care îl făcuse Dosofteĭ.

1712.—1713—Episcopeşte la Roman.—dă viile de la Ţifeştĭ 7 pogoane M-reĭ Neamţu, viile aŭ fost a luĭ popa Toader. Pahomie l'aŭ călugărit cu numele Tofan, l'aŭ plătit de datoriĭ l'aŭ moştenit la 1713, Maĭ 21.

1714—Pahomie vine de la Roman la 10 Aprilie. La 14 Aprilie se apucă de urzit biserica Acoperemîntul Maiciĭ Domnuluĭ la Pocrov (Procov).

Tot pe cel timp Pahomie restaurează M-rea Neamţu: Acopere biserica mare, clopotniţa, face stranele, catapiteazma şi altele, îĭ dă viile de la Ţifeştĭ şi altele. . . . .

1715.—Pahomie aduce de la Iaşĭ—o carte de la Patriarhul *Samoil* de la Alexandria pentru Pocrov.

1716—Vin în Moldova nişte zurbagiĭ din Ardeal *Frenţa* şi *Velişcu* cu vre-o mie şi maĭ bine de soldaţi, s'aŭ încuĭbat în cetatea Neamţu. Caută cucerirĭ şi prăzĭ în domniea a treia a luĭ Mihaĭ Racoviţă.

Acum Mihaĭ Vodă bănueşte de conspirator pe Pahomie ca unit şi patriot cu capiĭ zurbagiilor. Acuma se jăfueşte şi averea luĭ Pahomie de la mitocul Timişeştĭ şi el apucă fuga...

1717.—Pahomie fuge în Transilvania, Liov şi Horodinca, la Chiev.—In această fugă Pahomie aŭ fost greŭ bolnav—frica l'aŭ silit a fugi până l'aŭ aşezat la Chiev, şi de acolo poartă conrespondenţă prin uceniciĭ săĭ cu Pocrovu.

1724.—Scrie de la Chiev la Pocrov, şi tot în acest an spre sfîrşit moare la Chiev şi se îngroapă acolo. Uceniciĭ săĭ cari aŭ stăreţit la Pocrov, după dînsul aŭ fost:

1. Sofronie—2. Mardarie (schivnic Macarie) 3. Lazar care aŭ crescut pe băetul Ioan Strămătură (în urmă băetul—ajunge Iacov Stamati Mitropolitul Moldoveĭ) şi cu el aŭ strîns pomană de aŭ făcut schitul *Iooneasa* de călugăriţe,—şi la 1734 (7242) aŭ fost schitul Adormirea M. D. de la Brăteştĭ (Brateş).

Acest Ieromonah Lazar aŭ fost şi egumen M-reĭ Neamţu; la 1742.—1744 (ist. M. N. t. I 110, 139; t. 7. 589 la No. 55 Pomelnicu de la Pocrov şi altele).

4.—Grigorie Blebea Ieromonah aŭ fost stareţ la Pocrov şi Igumen M-riĭ Neamţu 1747—1751.

Acest Igumen se numeşte Ghedeon, în schivnie se numeşte Grigorie. El aŭ Igumenit în multe rîndurĭ. El se numeşte *Blebea* şi Dinga. A fost bărbat de mare merit (ist. M. N. t. I. 126.; ist. M. N. cea tipărită la 1857 pag. 3 din dos).

5. Nicolae Ieroschimonah—(Naftanail Şeptelicĭ) fost Stareţ la Pocrov, igumen la M-rea Raşca aŭ murit la Roman.

6. Nifon Ieromonah Zugrav fost stareţ la Pocrov (ist. M. N. M. SS—t. X. 586), şi alţiĭ mulţĭ încoace spre noĭ.

96. *Inscripţiea de pe crucea Mitropolituluĭ Iacov de la Pocrov.*

La Pocrov pe sf. masă este o cruce mare de lemn de chiparos, săpată frumos, argintată şi cu sf. lemn în ea. Are inscripţia următoare:

† „Această sfîntă cruce, cu părticică din sfîntul lemn, saŭ „dăruit de Preosfinţia Sa Mitropolitul chirio chir *Iacov la bi-„serica moşuluĭ săŭ la Sihăstria Procov*".

Această inscripţie arată că Mitropolitul *Iacov Stamate* (Strămate—Strămătură din satul Strămătura din Transilvania din valea Jidanuluĭ) aŭ fost *nepot* Episcopuluĭ Pahomie Pencu, zis Pencovschie, care a făcut sihăstria Pocrov (Procov)—schitul Legen—schit vechĭŭ, saŭ strămutat din loc—saŭ înoit şi saŭ botezat cu numele Pocrov din Legen. (Vezĭ No. 36 şi 124).

97. *Inscripţiea de pe Evangheliea de toate zilele din bis mare din M-rea Neamţu;*

† „Această sfîntă Evanghelie s'aŭ ferecat cu argint din „altă Evanghelie veche maĭ adăogîndu se şi alt argint cu chel-„tuĭala părinţilor Duhovniciĭ: Ioan şi Neonil, Kiril ier(omo-„nah), schivnic Savate şi Dionisie Jecu,—pentru biserica mare „a M-reĭ Neamţu 1867".

(Va urma) **Arhiim. Narcis Creţulescu**

Bibliografii:

A apărut escelenta *hartă etnografică a Transilvaniei* de *Nicolae Mazere* profesor, Iaşĭ. Modul cum e întocmită această hartă este admirabil; dintr'o ochire se poate vedea exacta împărţire a populaţieĭ pe naţionalităţĭ în oraşele şi satele Transilvanieĭ. Oraşele şi satele sînt trecute toate cu numele romîneştĭ la care s'aŭ adaos cele ungureştĭ şi nemţeştĭ. Preţul hărţeĭ e de 4 lei.

Harta are şi un supliment—text—format mare—cuprinzînd următoarele capitole: 1) Nevoĭa la care răspunde această hartă. 2) Cum s'a lucrat. 3) Impărţirea administrativă judeţele, plăşile şi comunele cu numărul locuitorilor după izvoare romîneştĭ, ungureştĭ şi nemţeştĭ, în ordine alfabetică şi cu indicarea judeţuluĭ şi a plăşeĭ. Preţul 2 leĭ 50 banĭ.

Această hartă ar trebui să fie în casa orĭ căruĭ bun romîn. A se adresa autoruluĭ, Iaşĭ saŭ la librăriile maĭ însemnate din ţară.

In escelentul Institut de Arte Grafice «*Minerva*» din Bucureştĭ aŭ apărut următoarele:

Ecaterina Pitiş.—Poeziĭ, 168 p. Pr. 1 l. 50 b.

C. Negri.—Versurĭ, proză, scrisorĭ, cu un studiŭ asupra vieţiĭ şi operelor autoruluĭ.

Tot în acest institut va apărea un volum de nuvele datorit peneĭ d-luĭ Mihail Lungianu.

Anuarul universităţiĭ din Iaşĭ, pe aniĭ şcolarĭ 1906—7 şi 1907—8, Rector Dr. George Bogdan. Iaşĭ, Tip. Dacia, 1909.

Dr. Const. Popescu.—Starea igienică şi sanitară a industrieĭ noastre, anchetă. (Direcţiunea generală a serviciului sanitar). Carol Göbl. Bucureştĭ.

I. Luchianu şi M. Stroescu.—Carte de citire şi gramatică, Pentru cl. I secundară, pr. 3.10, pentru cl. II secundară pr. 3.20. Albert Baer, Bucureştĭ.

Bulletin of the Lloyd Library of Botany, Pharmacy and Materia Medica No. 11, Cincinati, Ohio. Life and medical discoveries of Samuel Thomson.

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ A. D. Atanaasiu, pictor şi profesor, Iaşĭ (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam 6 l.

*Rvista absolvenţilor şcoalelor com*e*rciale*, str. Palat No. 1, Iaşĭ abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

Iaşĭ—Tip. H. Goldner, str. Primărieĭ No. 17.

ANUL XX. Iulie și August 1909 No. 7 și 8.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orĭce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratorĭ în 1909:

Președinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărău, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iașĭ.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la școala de arte și meseriĭ.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academieĭ, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Crețulescu, starețul mînăstireĭ Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovicĭ, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academieĭ.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriŭ Hulubcĭ, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Dr. George Meleticiŭ, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist
Dr. I. Naum, avocat, fost director a Penitenciaruluĭ Focșanĭ.
Gh. Nether, avocatul statuluĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
Gh. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statuluĭ Iașĭ.
V. Popovicĭ, judecător.
N. Rădulescu-Niger, publicist, Bucureștĭ.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iașĭ.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D. Xenopol, profesor universitar, membru al Institutuluĭ de Franța etc. etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 7 și 8 Iulie și Aug. 1909

Priveliști și datini strămoșești

VIII

Capra sau Turca

Jocul cu *Capra* saŭ *Turca*, datează la noĭ din timpurile cele maĭ vechĭ. Atît Cantemir [1]) cît și Sulzer [2]), ne vorbesc despre acest joc.

In Moldova, ca și prin alte părțĭ locuite de romînĭ, este obiceĭul ca la *Crăciun*, să se joace *Capra* saŭ *Turca*. Să ĭea un cap de cerb saŭ de boŭ, cu coarnele pe el, saŭ de pasere cu cioc, și să poartă prin orașe saŭ sate, de către un om îmbrăcat cu haine cărpite cu peticĭ de diferite culorĭ, înfășurat așa ca să nu i se vadă picĭoarele, care prin mijlocul uneĭ sforĭ, face ca să clănțănească fălcile de la aceste capete, ca la un cocostrîc.

Iată ce ne spune Cantemir despre Turca [3]): „Este o joacă care s'aŭ iscodit în vremele cele bătrîne din pricina urăcĭuneĭ ce avea Moldovenii asupra Turcilor; adecă în ziua de Crăcĭun, îmbracă pe unul cu un sac de pînză, la care leagă un cap de boŭ, și peste acela încalecă altul, însă și tocmit ca cînd ar fi ghebos, și așa merg pe la toate casele și ulițile, cu jocurĭ și cîntărĭ".

---

1) Descrierea Moldoveĭ. Iașĭ, 1851, pag. 289.
2) Geschichte des transalpinischen Daciens. Viena, 1782, t. II, pag. 404
3) Loc. cit.

Turca saŭ Capra în Valahia se numeşte *Brezaia*, despre care ïată ce ne spune Dr. G. Dem. Teodorescu [1].

„De la prima zi a Crăcïunuluï, se vede în satele romîne jucînd un om, învăluit într'o manta lungă saŭ într'o zeghiă, şi împodobit cu mulţime de basmale, panglice şi florĭ de diferite colorĭ, adică împestriţat, de unde proverbul *parcă eştĭ-o brezaie*, adresat femeilor gătite cu exagerare şi cu panglice saŭ florĭ de diferite nuanţe.

Individul poartă un cap de animal cu bot, saŭ de pasere cu cioc, pe care, printr'o sfoară ce ţine 'n mînă, îl face să se mişte şi să clănţănească ca barza. In cazul dintăĭ, reprezintă o capră, un ţap, un lup, etc : în cel de al doilea un cocor, un cocoş, un păun, etc.

Astfel stravestit, individul paiaţ joacă şi modulează mişcările botuluĭ saŭ cïocul după cîntecul unuĭ bătrîn viorarĭŭ, care recită oare-care versurĭ lascive şi, amintind imitaţiunea animalelor, repetă adesea :

Brazăiţa Moşuluĭ
Pe coada *cocoşuluĭ*!

Mergînd din casă în casă, alergînd după copiĭ, legîndu-se de oamenĭ şi de femeĭ, saŭ spre a le imita gesturile, saŭ spre a le parodia voacea, rîsul şi figura. Brezaia ţine la ţară, şi în specie la munte locul teatruluĭ, balurilor, Vicleemuluĭ şi tuturor spectacolelor din oraşe, prelungind zgomotoasele'ĭ comicăriĭ în tot timpul carnavaluluĭ.

Cercetind bine acest primitiv germene al drameĭ populare, vedem concentrat întrînsul o mulţime de alte obiceiurĭ pe care le găsim la Elinĭ şi la Romanĭ. De exemplu, tot în felul Brezaieĭ se stravesteaŭ aceĭ care cîntaŭ versurĭ satirice în contra generalilor ce repurtaŭ vre-un triumf, învălindu-se cu pieĭ de ied şi punîndu'şi în cap căcïulĭ ţuguiate saŭ coĭfurĭ cu perĭ lungĭ şi zburliţĭ [2], spre a nu fi cunoscuţĭ de superioriĭ lor pe care îĭ batjocoreaŭ. Tot de acest gen, tot o specie de Brezaie eraŭ şi femeele *Citeria* şi *Petreia*, ce se vedeaŭ la procesiunile romane, pe care Catone le califica astfeliŭ : *effigies quoedam arguta et loquax ridiculi gratia* [3]. In Brezaie maĭ găsim poate, şi oarecare amintirĭ vagĭ despre danţurile cunoscute

---

1) Poeziĭ populare, Bucureştĭ, 1885, pag. 27 şi 28. Vezĭ şi *Şezetoarea* Fălticenĭ 1892, vol. III. pag. 181.
2) Dion. Halicaru. lib. VII cap. 74.
3) In Fest. voc. *Petreia* et *Citeria*.

la grecĭ sub numele de *Cocorul*, *Şoimul*, *Bufniţa* şi *Cucuvaia* [1]).

Orĭ cum ar fi, această tradiţională petrecere este o veche ereditate conservată inalterată, cu caracteru'ĭ nepreţios şi necioplit, prin urmare cu atît maĭ curioasă şi maĭ importantă pentru a putea oferi materia unuĭ studiu maĭ lung.

In Transilvania încă se joacă *Turca*, începînd din *ajunul Crăciunuluĭ* până în *ajunnl crăciunuluĭ cel mic.*

Iată ce ne spune şi cum descrie acest joc C. I. Tacit [2]):

Cantemir în descrierea Moldoveĭ vorbind despre Turca, zice că numele acesta l'a împrumutat Romînii din ura cătră Turcĭ; această se desminte însă prin faptul că nicĭ un popor din lume nu şĭ-a putut petrece cu obiectele ce-i inspiraŭ ură. Căpcăunii cu două gurĭ şi cu patru ochĭ, cari mîncaŭ carne de om şi umblaŭ prin pădurĭ, n'aŭ dat ocaziune la nicĭ un joc popular, ba încă din contra, bătrînii noştri exprimaŭ cu mare groază numele acestor monştri.

Turca nu s'a introdus dar de cînd Romîniĭ făcură cunoştinţă cu Turciĭ, şi nicĭ nu se putea introduce sub o dominaţiune deja încuibată a creştinismuluĭ, căcĭ deşi nu pare a fi în opoziţiune directă cu religiunea, totuşĭ abia era tolerată, dacă nu şi lovită: preotul se grăbi a declara Turca de *chipul draculuĭ*, şi buna mea spunea cu mare părere de răŭ că: *s'a stricat legea şi ne apropiem de coada veaculuĭ, fiind că popa comunică pe jucătorul turceĭ înainte de 40 de zile, în care timp lipseşte îngerul păzitor de lîngă dînsul.*

In compoziţiunea turceĭ actuale şi a celeĭ antice nu poate fi mare diferenţă.

Rugînd noĭ pe Dl Hajdeŭ a ne explica originea cuvîntuluĭ *turca*, iată notiţa pe care bine voi a ne împărtăşi:

„Această vorbă se maĭ găseşte în Slavonia, unde se ştie „că aŭ existat numeroase coloniĭ romîne slavizate maĭ în ur„mă, dar păstrînd până astăzĭ numele de *Vlahĭ*. La ceilalţĭ „slavĭ nu este de loc. In Slavonia *turca* se numeşte zina răz„beluluĭ *Bellona*. La Elinĭ zeul *Marte* se numea în anticitatea „cea maĭ depărtată *Thuras* şi *Thurios*, precum se poate vedea „în Suidas. Astfel originea cuvîntuluĭ se pare a fi de la Pelasgĭ „părinţĭ comunĭ aĭ Grecilor şi Latinilor".

---

1) Poll., lib. IV, cap. I, 4. Athen., lib. XIV.
2) Vezĭ *Traian* de P. Hajdeu 1869, pag. 212 No. 53.

Cantemir descrie turca din Moldova pe la începutul secolului trecut, şi eŭ cunosc turca actuală din Transilvania, anume pe cea din ţara Oltuluĭ, ambele sunt identice.

Cînd începe postul Crăciunuluĭ juniĭ se strîng la un loc. şi se constituesc, alegînd comitetul, care să derigă lucrările: *birăŭ, doĭ vornicĭ, doĭ juzĭ, doĭ pristavĭ* şi *patru părgarĭ;* alegerea şi responsabilitatea cărora ne indică în miniatură Constituţiunea municipiuluĭ.

Această adunare a junilor se numeşte *toană*, care cuvînt se aplică numaĭ la această adunare.

Mi se pare că de aci îşĭ are originea locuţiunea: *acest om are toane,* adecă *nu poartă grijă de nimic, ci umblă dintr'un loc într'altul, pare că ar fi cu fecĭoriĭ la Crăciun.*

Biräul îngrijeşte de buna ordine şi administrează; pedepseşte pe ce ceĭ ce se îmbată, fac bătăĭ saŭ nu merg la biserică, cu amendă, cu arest pănă'n două-spre-zece oare, saŭ în cazul cel maĭ răŭ cu escludere; pedepseşte pe fetele care refuză mîna vre unuĭ june cînd le invită la joc, făcîndu-le admoniţiunĭ saŭ oprindu-le de la joc pentru o zi saŭ două, saŭ şi pănă în cincĭ săptămînĭ.

Vorniciĭ poartă grijă de masă şi de băutură.

Juziĭ aranjază locurile, unde aŭ să joace în sările Crăcĭunuluĭ, şi invită a treia zi pe fete la joc.

Pristaviĭ ocupă funcţiunea de inspectorĭ şi ţin locul biräuluĭ.

Pîrgariĭ sunt executoriĭ ordinelor.

In satele maĭ marĭ se fac două toane: ceĭ micĭ de la 17—21 de anĭ, şi ceĭ marĭ de la 21 anĭ în sus, cîţĭ sunt neînsuraţĭ.

Astfel constituiţĭ, încep a învăţa colinde şi a prepăra turca.

Fie-care june e îndatorat a aduce panglice şi mahrămĭ, pe care le împrumută de la fete, sub condiţiune, ca îndată după desfacerea turceĭ să le înapoĭeze.

Ca să ne putem forma o ideĭe clară despre turcă, ĭată cum se face:

Două fălcĭ de lemn, încheiate la partea superioară printr'un cuĭŭ, în jurul căruĭa se învîrteşte falca inferioară cu mare înlesnire, formează capul; pe falca superioară se văd nişte arsurĭ carĭ formează ochiĭ şi nările; două beţe înţepenite în craniŭ, în cît fac un unghiŭ ascuţit, se numesc coar-

nele turceĭ şi sunt petrecute de la o parte la ceealaltă de panglice de maĭ multe colorĭ, maĭ aninîndu-se cu buchete de ederă şi vîsc, aspectul celor de maĭ sus samănă cu capul cerbuluĭ saŭ a capreĭ ; un baston înţepenit sub barba turceĭ închipueşte piciorul ; de la cerbice se întinde un covor ţesut anume în maĭ multe colorĭ şi cusut în formă de bundă ; lungimea acestuia este cît jucătorul, două mahrame numite pintenĭ, atîrnă de ambe laturĭ de un corn şi de altul, trecînd pe lîngă gîtul turceĭ pănă jos ; treĭ curele cu nasturĭ de alamă galbenă se întind de la cerbice pănă în vîrful coadeĭ în linie paralelă pe spinare; clopoţeĭ de o parte şi de alta, culoarea predominantă este roşul.

Jucătorul intră în turcă, prinde piciorul turceĭ într'o mînă, ĭară sfoara cu care se pune în mişcare falca inferioară în ceealaltă.

Poziţiunea luĭ e astfel că trunchiul corpuluĭ formează cu pămîntul linia paralelă în cît turca apare tocmaĭ ca un cerb saŭ căprioară.

Jucătorul nu se vede, ĭar pentru ca dînsul să vadă, e rezervată o mică spărtură la capul turceĭ.

Cu o mînă ridică şi lasă piciorul turceĭ după tactul lăuteĭ; cu ceealaltă trage şi lasă sfoara trasă prin falca inferioară, lovindu-le astfeliŭ unul de altul tot după tact.

Turca în joc, este mijlocul horeĭ.

Sunetul produs prin lovirea fălcilor se numeşte *clănţăire*, de unde se zice în unele locurĭ turca şi *clanţa*, precum s'a numit în altele *capra* şi *căprioara*, după aspectul ce prezintă.
Cu o săptămînă înainte de crăciun turca trebue să fie pregătită.

In unele locurĭ, cum de exemplu la Porceştĭ lîngă Turnul-Roşu, în loc de turcă se face un moş cu secerea în mînă întocmaĭ cum se reprezintă Saturn la ceĭ vechĭ.

Une-orĭ turca a fost oprită de administraţiune, dar nemulţumirea fu generală, sărbătorile fără turcă aŭ fost adevărate zile de doliŭ.

Ovăs pentru caiĭ cutăruĭa, vînat pentru celalalt, grîŭ, pentru al treilea, aŭ fost mediile, prin care poporul şi-a conservat vechile datine ; pedicele aŭ fost învinse dar corupţiunea deveni obiceĭŭ.

In ajunu crăciunuluĭ, juniĭ convin spre a fi împreună nedespărţiţĭ pentru o săptămînă : mănîncă, beŭ, cîntă şi joacă împreună.

Cantemir zice că tot aşa făceaŭ juniĭ ţăranĭ din Moldova. maĭ adăogînd însă, că atuncĭ nu se deosebĭaŭ nobiliĭ de popor.

Romaniĭ la Saturnalie petreceaŭ împreună cu Sclaviĭ, ba încă după cum zice Oraţiŭ, stăpîniĭ serveaŭ la masa sclavilor şi suferеaŭ mustrările lor, făcîndu-se astfeliŭ întru toate egalĭ, după cum aŭ fost sub Saturn, în onoarea căruĭa ţineaŭ aceste serbătorĭ.

Sulzer adaŭge de la sine, pe lîngă cuvintele luĭ Cantemir nobilĭ şi popor, cuvîntul *bătrînĭ* şi *tinerĭ*; de unde trage consecinţa, că n'aŭ aface cu *ludi juvenilis*, care se esecutaŭ numaĭ de juniĭ Romanĭ, fără bătrinĭ.

La noĭ juniĭ nu primesc între dînşiĭ pe ceĭ însuraţĭ, de cît cînd ĭes cu jocul afară în mijlocul satuluĭ, şi chiar atuncĭ numaĭ într'un loc anumit, ceea ce probează îndestul, că ceĭ însuraţĭ sunt numaĭ toleraţĭ ; apoĭ chiar cînd ar lua parte însuraţiĭ n'ar însemna nimic alta de cît că jocurile aŭ degenerat.

Sara în ajunul crăciunuluĭ încep colindele.

Familia preutuluĭ are preferinţă.

Fecĭoriĭ bine-cuvîntaţĭ de preot trec în capul satuluĭ şi colindă la fie-care familie pe rînd, de unde primesc un colac, o peciă saŭ costiţă de porc.

Vorniciĭ îngrijesc pentru a ave *toana* proviziunĭ în decursul sărbătoriĭ.

Cu turca se împacă stăpînul de casă, punîndu'ĭ cîteva monezĭ în gură, pe care le ĭe turcaşul cu mare abilitate prin spărtura cea mică de la capul turceĭ.

Din aceştĭ banĭ se plătesc lăutariĭ şi băutura. Unde sunt însurăţeĭ şi fete marĭ, joacă toată toana, şi în urmă sunt ospătaţĭ cu colacĭ şi cîte cu un pahar cu vin saŭ cu rachiŭ.

Unde sunt două turce, fie-care începe de la un cap de sat şi cînd se întîlnesc, se întrec jucătoriĭ ; turcaşul învingător primeşte o coroană de ederă, pe care ca un semn de distincţiune o poartă în coarne cît ţin sărbătorile.

Cînd se face ziuă terminînd colindatul, întră în biserică, apoĭ venind acasă prînzesc şi se culcă pănă la toacă.

Pe sară merg cu toţiĭ la o familie, unde juziĭ angajaseră serata: joacă, mănîncă şi beŭ pănă la douăsprezece oare, de aci trec la altă familie pănă dimineaţa, făcînd toate ca şi în ziua precedentă.

Pe la toacă vin toate fetele din sat, însoţite de mame, surorĭ măritate, mătuşe etc. şi aduc plocon, un colac de grîŭ,

ornat cu nucĭ, alune, mere, pere, ederă saŭ alte florĭ, care însă sunt rare în acest timp.

Craĭnicul bisericeĭ, cu unul din vornicĭ, primesc aceste donaţiunĭ, mulţumind la fie-care în parte.

Doĭ colacĭ maĭ frumoşĭ si maĭ bine împodobiţĭ îĭ duce birăul cu juziĭ în numele toaneĭ la popă şi la primar.

Femeile sunt invitate la masă. Puţin după aceasta fetele cu feciorii se pun la altă masă; toate fetele şed de o parte ĭară feciorii de alta în faţa fetelor.

Masa terminată se esecută un joc şi fetele se duc pe acasă, ĭar feciorii, ca şi maĭ înainte merg la serate prin familiĭ.

A treĭa zi pe la toacă, scot jocul în mijlocul satuluĭ: aci vin toate fetele din sat, după ce aŭ fost invitate de juzĭ.

Petrecîndu-se astfel pănă în ajunul crăciunuluĭ cel mic, desfac turca.

In alte locurĭ o desfac a doua zi după anul noŭ. Fetele la care n'aŭ putut face serate, aŭ rînd pentru anul viitor".

IX

Jocul halcalei

Una din petrecerile publice în timpurile vechĭ a fost şi *jocul halcaleĭ* (cerc de fer), care se făcea saŭ a treia zi saŭ a patra zi după paştĭ. In acele zile a fost vechĭul obiceĭŭ de eşia Domnul afară cu tot alaĭul de slujitorime şi cu toată boerimea marĭ şi micĭ, la *halcă*, orĭ în şesul Bahluiuluĭ, orĭ la Copoŭ, scoţîndu-se toţĭ caiĭ Domneştĭ; şi şăzînd Domnul la saivant şi boeriĭ pe scaune, pe cine din boerĭ rînduĭa Domnul, încăleca pe cal Domnesc şi se slobozia cu suliţa asupra halcaleĭ (care suliţe sunt aduse din ţara Ungurească, acolo se fac într'adins pentru această treabă), cu zicăturĭ de mehterhanea; şi care lua halcaoa în repeziciunea caluluĭ, venea de se închina Domnuluĭ şi-ĭ săruta mîna şi poala, şi celor maĭ marĭ boerĭ, li se dăruĭa de către Domn cîte o lastră saŭ canavăţ [1]), cu fir şi un postav, celor maĭ de jos postajĭ şi atlaz, ĭar celor maĭ micĭ postajĭ: fieşte căruĭa se da darul Domnuluĭ după cinstea sa, petrecînd în acea zi şi cu alte chipurĭ de glume pentru bucuria sărbătoriĭ [2]).

---

1) *Lastra*, un soĭ de materie de matasă. Canavăţ, materie de lînă vargată.

2) Letopisiţele Ţăriĭ Moldoveĭ. Bucureştĭ, 1871, t. III, pag. 321—322.

X

Jocul giretului

Atît Moldovenii cît şi Muntenii aŭ avut o iubire deosebită pentru călărie, şi aceasta era îndeletnicirea lor cea maĭ plăcută. Una din petrecerile la care norodul se grăbia să asiste a fost *jocul giretuluĭ*, şi adese orĭ în timpul cel frumos primăvara orĭ vara ne spune M. Carra, vede cineva tinerimea dedîndu-se de calare la *jocul giretuluĭ* din fugă, după cum fac Turciĭ [1]. Acest joc de origină arabă (djerid), se săvîrşeşte între doĭ călăreţĭ, cari aruncă unul într'altul un băţ de alun, lung de un metru, apărîndu-se de loviturĭ cu paveze de pîslă petrecute pe braţul stîng. Meşteşugul joculuĭ stă în ridicarea *djeriduluĭ* din fuga cailor, de jos, cu un fel de suliţă (cu cărlig în vîrf) ce poartă la brîŭ. Dintr'aceasta călăreţiĭ pot de multe orĭ să-şĭ facă rănĭ la pept şi la picĭoare [2].

XI

Scrînciob

Petrecerea cea maĭ plăcută şi maĭ însufleţită a poporuluĭ nostru de prin oraşe şi de prin sate, este acea de la scrîncĭob. După toate cercetările făcute nu putem spune anume în ce timp şi de către cine s'a introdus la noĭ în ţară scrîncĭobul, numit în Valahia *dulap*, cuvînt turcesc. Andreas Wolf [3], vorbind despre scrîncĭob ne dă şi desemnul luĭ, şi ne spune că scrînciobul nu este o invenţiune romînească, ci vine poate din Rusia, unde asemenea maşine sunt populare. Francejiĭ numesc scrîncĭobul *balançoire russe*, nemţiĭ *russische Schaukel*. La noĭ scrîncĭobul datează de mult. Pe la anul 1717, se afla un scrîncĭob în Iaşĭ, înaintea Curţeĭ Domneştĭ [4].

Petrecerile scrîncĭobuluĭ încep din ziua de paştĭ şi ţin pînă la Rusaliĭ.

De ordinar scrînciobul se află în oraşe pe la grădinĭ, ĭar în sate în faţa crîşmeĭ. In tot timpul cît se învirteşte scrîn-

---

1) Istoria Moldoviĭ şi a Romîniiĭ. Bucureştĭ, 1857, pag. 150.
2) După descrierea ce mi-a făcut Lt. colonel Papazoglu.
3) Beschreibungen des Fürstentum's Moldaŭ, 1805, pag. 237.
4) Letopisiţile ţăriĭ Moldoviĭ. Bucureştĭ 1874, t. III, pag. 61.

ciobul un scripcar şi un cobzar înveseleşte gloata. Acolo fetele şi flăcăi îmbrăcaţĭ frumos ca în zi de sărbătoare daŭ năvală la poliţele scrînciobuluĭ ca să se învîrtească în aer, cînd aude scrinciobarul că strigă cît îĭ ĭea gura *loc! loc!*

Dar petrecerea cea maĭ frumoasă din săptămîna luminată era acea ce se făcea a treia zi după Paştĭ, la scrînciobul din cotuna Buciumiĭ, de lîngă Iaşĭ, unde venea Domnitorul ţăriĭ şi toată boerimea.

Gh. Asaki ne descrie minunat această frumoasă serbare pe care noĭ o reproducem aicĭ pentru ca să nu se piardă în noĭanul uĭtăriĭ.

Iată-o:

„In partea răsăriteană a capitaleĭ în departare ca jumătate de oară, se formează un gavan, încunjurat de dealurile Bîrnoveĭ şi Repedeĭ; unde obîrşiază şi rîuleţul numit Repede, şerpuind printre viile şi pometele, de care sunt acoperite coastele acestor dealurĭ şi care de pe culmea Repedeĭ maĭ ales, înfăţoşează călătoruluĭ spre Iaşĭ cea maĭ frumoasă panoramă.

Acel Gavan de vînturile crivăţuluĭ aparat, încă din vechime s'aŭ împoporat de o colonie de păstorĭ carĭ cu turmele lor, aprovizionaŭ pe locuitoriĭ capitaleĭ şi'ĭ desfătaŭ cu sunetul bucĭumuluĭ de la care se trage şi numirea cotunuluĭ. Poziţia cea pitorească, aerul curat, îndeletnicirile cele idilice, adese orĭ atrăgeaŭ în sinul lor pe Ieşenĭ, dar în Joia luminată li era lege, a face acolo un pelerinaj. In acea zi îndată după eşirea din biserică, cete de pedestri şi călăreţĭ, de căruţĭ încărcate cu familiĭ şi cu merinde, trecînd puntea ominoasă numită roşie, se îndreptaŭ pe la Podul-lung, pe la ezătura laculuĭ numit a Frumoaseĭ, ce se întindea până sub poalele dealuluĭ Cetăţuieĭ, a căruĭa coaste umbrite de o frumoasă speluncă, serveaŭ nobleţeĭ de zilnică preumblare. Stolurile cele necurmate a locuitorilor, în curînd prefăceaŭ pacĭnicul cotun a Bucĭumuluĭ în o tabără zgomotoasă de familiĭ doritoare de a se desfăta. Nuciĭ ceĭ anuoşĭ, cu a lor ramurĭ tufoase formaŭ corturĭ pentru oaspeţiĭ aşezaţĭ pe covoarele cele naturale a erbeĭ înflorite, între care ouă roşie cu pască galbănă, cu ulciorul de vin, formaŭ buchete gustoase, aicĭ o grupă de lăutarĭ trăgeaŭ cu arcuşul pe vioară, sunînd nu ariĭ străine, ci cînturĭ vechĭ, a căror versurĭ eraŭ în formă de recitativ. Bardul, de razele şi de spiritul luĭ Apolo întipărit, zicea fapte strămoşeştĭ, cînd despre fapta eroică a luĭ Stefan V.V.

carele aŭ îavins pe regele Matias la Baia, cînd istoria melancolică a meşteruluĭ Manoli, carele a zidit pe femeia sa în murul bisericeĭ de Argeş. Despre altă parte un moşneag încă verde, acompania cimpoaiele sale cu nişte ziceri şagalnice care deşteptaŭ rîsul şi chiute între ascultătorĭ.

Pe un muncel se înalţă o maşină legănătoare,—scrîncĭob— care, ca aripele uneĭ morĭ de vînt, învîrtea în aer, o salbă de junĭ şi de fete, a căror horbote fluturînde, le asămănaŭ cu zîne zburătoare prin aer ; cînd hora rotundă întinsă şi arcanaoa, înşirată cu tropote cadenţate (măsurate) făceaŭ a răsuna pămîntul.

Departe era încă pănă la apusul soareluĭ cînd pe drum despre Iaşĭ se ridică un nour de colb, din care scînteia armele lucitoare ale panţirilor, ele dădeaŭ de ştire că vinea Domnitorul ţăriĭ, carele totdeauna, era în mijlocul poporuluĭ săŭ.

El vinea încunjurat de boerĭ şi de armaşĭ, spre a consfinţi prin a sa prezenţă astă serbare populară, şi după ce încunjura în miezul urărilor locurile petrecereĭ, se aşeza sub un cort, înaintea căruia o ceată de bătrînĭ, de junĭ, şi de fete prezentaŭ pîrga florilor, şi darurĭ cîmpene ; după aceia călăreţiĭ ghibacĭ şi luptătorĭ pedestri executaŭ feliurite jocurĭ gimnastice : Iar Doamna cu cucoanele şi a lor fiĭce sosite în rădvane şi leftice, trăgeaŭ la schitul Socoleĭ împoporat de călugăriţe evlavioase, vrednice de asemenea nume, unde în acel timp după rînduiala monahică nu putea călca bărbat străin. De aice ca din o galerie Doamna şi cucoanele gustaŭ plăcerea uneĭ priveliştĭ naţionale, unde un popor deşi de clase deosebite, era strîns unit de sentimentul patriotic, gata a sacrifica averea, ambiţia şi viaţa pentru pastrarea şi fericirea patrieĭ"[1]).

XII

Paparudele

La romînĭ este un obiceiŭ vechiŭ ca în marţa saŭ în Joia celeĭ de a treia săptămînă după Paştĭ saŭ în lunele Iunie şi Iulie, maĭ cu samă în timp de secetă mare, să joace *Paparudele* prin sate.

Fete de ţiganĭ, împletesc cununĭ de bojĭ şi le pun pe cap

---

1) *Gazeta de Moldova.* Iaşĭ 1858 No. 27 din 7 Aprilie.

apoĭ împodobindu-se cu panglice roşiĭ, şi cu salbe de firfiricĭ aşa împestriţate, maĭ mult goale, merg în sat de joacă dinaintea caselor. Fata cea maĭ în vrîstă începe a cînta şi a se ruga luĭ D-zeŭ ca să ploaie ; în timpul acesta celelalte fete încep, a juca făcînd fel de fel de săriturĭ, bătînd din palme, plesnind din degete, şi strigînd din cînd în cînd *ha! ha! ha!* Pe cînd joacă fetele, gospodina din casă, ie o găleată saŭ o doniţă cu apă; şi o zvîrle asupra lor, şi le udă din cap pănă în picioare. După aceea paparudele urează gospodineĭ anĭ mulţĭ şi fericiţĭ, şi apoĭ li se dă cîte un gologan, făină saŭ haine vechĭ. Este credinţa în popor că la casa la care n'a mers să joace paparudele n'aŭ să meargă bine trebile în vara ce urmează.

Cuvintele ce zic Paparudele cînd cîntă şi joacă sunt următoarele :

Paparudă, rudă
Vino de te udă
Ca să cadă ploile
Cu găleţile,
Paparudele;
Să dea porumburile
Cît gardurile.
Paparudele ;
Şi să crască spicele
Cît vrăbiile,
Paparudele ;
Să sporească grînele
Să umple pătulele,
Paparudele ;
Să deschizĭ cerurile
Să pornească ploile.
Şi să fereştĭ holdele,
De toate mălurile
Să goneştĭ tăciunele
Din toate ogoarele
Paparudele ! [1])

Despre vechimea paparudelor şi cuvintele ce spun ele, cînd joacă ne vorbeşte şi Dimitrie Cantemir Domnul Moldoveĭ ; această datină el o numeşte *papalugă*, şi iată cum o descrie :

---

1) G. Dim. Teodorescu. Loc. cit. pag. 128 şi *Şezătoarea*, Fălticenĭ, 1891 vol. I pag. 155.

„Vara cînd este săcetă cu primejdie pentru sămănăturĭ atuncĭ îmbracă ţaraniĭ cîte o copilă maĭ tînără de 10 anĭ, cu cămeşă de frunză de copacĭ şi de buruĭene, şi cu toate celelalte copile şi copiĭ de vrîsta eĭ, umblă jucînd şi cîntînd şi cum sosesc la fie-care casă, obicĭnuesc babele să le toarne pe cap apă rece, ĭar cuvintele pe care le cîntă ele sunt maĭ întru acelaşĭ chip : *Papaluga suite la cerĭŭ şi deschide porţile sale, şi ne trimite ploaie de sus,* ca să crească grîul şi popuşoĭul, malaiul şi altele“ [1]).

Acest obiceĭŭ există şi în Dobrogea şi pănă în ziua de astăzĭ [2]). Asemene se maĭ păstrează şi în Transilvania unde se numeşte *Papaluga* ca şi în Moldova [3]).

Romîniĭ din Macedonia numesc paparuda, *papaluga* şi *dodola.*

XIII

Dragaica

In timpurile vechĭ ĭera obiceĭul ca pe cînd se coceaŭ sămănăturile să se adune maĭ multe fete din cele maĭ frumoase de prin satele învecinate, şi împodobite cu spice de grîŭ să meargă prin ogoarele sătenilor, cu mare alaiŭ săltînd şi cîntînd. Intrînd prin ogoarele cu sămănăturĭ împletesc o cunună de spice de grîŭ şi o pun pe capul celeĭ maĭ frumoase şi maĭ voinice fete, căreĭa îĭ daŭ numele de *Dragaĭca.*

Această petrecere era una din cele maĭ plăcute şi era aşteptată cu mare nerăbdare de locuitoriĭ de prin sate.

In Dobrogea în unele comunĭ locuite de romînĭ, a rămas obiceĭul după cum era şi în Moldova, ca în ziua de *Sînzieniĭ* la 24 Iunie, patru fete, dintre care două îmbrăcate bărbăteşte apucîndu-se cruciş de mînă cu celelalte două, se dănţuiască pe la case la sunetul unuĭ fluerar, care zice diferite ariĭ de danţurĭ, apoĭ drept mulţumită să li se deie cîte un bacşiş [4]).

Despre această datină principele Dimitrie Cantimir ne spune că [5]): „Aceasta se înţelege *Ceres* cum se vede ; căcĭ la acea vreme a anuluĭ pe cînd încep a se coace sămănăturile

---

1) Loc. cit. pag. 288. nota 3.
2) Vəzĭ pag. 288 notă 4. *O călătorie în Dobrogea* de T. T. Burada Iaşĭ, 1889, pag. 24.
3) W. Schmidt. op. cit. p. 17.
4) O călătorie în Dobrogea de T. T. Burada Iaşĭ, 1889 pag. 24.
5) Loc. cit. pag. 287 nota 1.

se adună la un loc toate fetele ţaranilor de prin satele ce sunt pre aproape şi aleg pe cele maĭ frumoase dintre dînsele şi iĭ pun numele *Dragaĭca*, şi cu mare tovărăşie merg cu dînsa prin ţarinĭ, împodobind-o cu cunună împletită de spice şi basmale multe, şi iĭ daŭ în mînile sale cheile de pe la şurile (saŭ grajdurile) lor; şi Dragaica aceasta întru acest chip împodobită, cu mînile întinse, şi cu basmalele legate asupra vîntuluĭ ca cînd ar zbura, merge acasă de la ţarinĭ şi umblă prin toate satele tovarăşilor săĭ, cîntînd şi săltînd împreună cu toate tovarăşele sale, care de multe orĭ o numesc pe dînsa soră şi stăpînă; şi toate fetele ţaranilor din Moldova cu mare poftă se străduesc după cinstea aceasta, macar deşi sunt ele obicĭnuite se cînte totdeauna, cum că aceea care să face în chip de *Drăgaică*, nu poate să se mărite pănă după treĭ anĭ".

XIV

Pehlivanii

După ceia ce ne spun bătrîniĭ *pehlivanĭ* saŭ *pelivaniĭ* eraŭ un soiŭ de luptătorĭ, de comedianţĭ acrobaţĭ saŭ saltimbancĭ, carĭ se aflaŭ pe lîngă curtea Domnilor grecĭ, şi carĭ în totdeauna la petrecerĭ, la logodne, la nunţĭ şi la toate alaiurile domneştĭ, făceaŭ în faţa poporuluĭ ca petrecere, soĭurĭ de soĭurĭ de săriturĭ, întorsăturĭ şi lupte în care-şĭ arătaŭ puterea trupuluĭ lor.

Iată ce ne spun cronicariĭ despre aceştĭ pehlivanĭ:

Constantin Căpitanul, cronicarul Ţăriĭ Romîneştĭ, vorbind despre logodna fiiceĭ luĭ Duca Vodă din Moldova, Catrina cu Stefan feciorul luĭ Radu Vodă, în anul 1681, ne arată, că: „Strînsaŭ toată boerimea ţăriĭ cu toate jupănesele, şi aŭ întins corturile în deal despre Mihaĭ Vodă, în drumul Cotrocenilor, acolo făcea ospeţe în toate zilele. Adusaŭ *pelivanĭ* de ceĭ ce joacă pe funiĭ şi de alte lucrurĭ, aduseră şi un *pelivan* Hindiŭ harap, carele făcea jocurĭ minunate şi nevăzute pre locurile noastre, iute om era şi vîrtos.

Lîngă altele de nu le putem lungi, făcea aceste maĭ cĭudat: punea în rînd 8 bivolĭ, şi se repezia iute şi sărind peste eĭ, se da în văzduh peste cap, şi cădea în picioare de ceĭa parte; alta, un cal Domnesc gras mare, îşĭ lega chica de coadă-ĭ şi'l bătea comişelul cît putea, şi nu putea să'l mişte de

loc; alta, un copaciŭ mare din pădure adusese neted, şi înfipt, s'aŭ suit pre dînsul ca o maimuţă, deci după multe jocurĭ ce aŭ făcut în vîrf s'aŭ slobozit de acolo cu capul în jos şi aŭ dat în picioare; alta, un tulpan lung de mulţĭ coţĭ, îl ţinea oamenii în mînĭ cît era, şi se repezea iute şi mergea călcînd pre tulpan, şi nu se afunda; alta, se prindea mulţĭ oamenĭ cîte doĭ în mînĭ, şi făcea chip ca de o bute cu mînele şi maĭ lung, şi se repezia iute şi intra cu capul prin gaura aceia, şi nu'l simţia oamenii, şi de ceea parte cădea în picioare, ca acestea multe făcea, care nu le ţinem minte" [1]).

După această logodnă s'a pornit Duca Vodă cu fiica sa Catrina şi cu ginerele săŭ Ştefan Beizade, în Iaşĭ, unde în acelaşĭ an (1681) aŭ făcut nuntă mare Domnească pe care cronicarul Ioan Neculcea o descrie în modul următor: „S'a veselit două săptămînĭ cu fel de fel de muzicĭ şi de jocurĭ şi *pelivanĭ*, şi pusce, şi juca două danţurĭ prin ograda curţilor domneştĭ şi pre uliţe cu toţĭ boerii şi jupănesele, împodobiţĭ şi toţĭ negustorii, şi tot tărgul, şi un vornic mare purta un cap de danţ, şi alt vornic mare purta alt cap de danţ îmbrăcaţĭ cu şarvanale domneştĭ" [2]).

In Dobrogea, în comuna Eni-Sala districtul Tulcea, se află şi astăzĭ asemene *pehlivanĭ*. In ziua de S-taTreime este obiceiul ca să se adune flăcăii de prin maĭ multe sate, şi să se apuce la luptă, care se numeşte *pehlivănie*, de la cuvîntul turcesc *pehlivan*, care insamnă luptător. Luptătorii sînt desbrăcaţĭ în pele păn la jumătatea corpuluĭ şi se luptă numaĭ din mînĭ; în unele comunĭ îşĭ ung trupul cu unt de lemn [3]).

XV

Măscăricii

După ştiinţele ce avem, *măscăriciĭ* eraŭ un soiŭ de bufonĭ tocmiţĭ anume la alaiurĭ domneştĭ saŭ la festivităţĭ particulare pentru a înveseli lumea.

La încoronărĭ de pildă, eĭ mergeaŭ înaintea alaiuluĭ domnesc încălecaţĭ dea îndoasele pe caĭ, împodobiţĭ şi duşĭ de slugĭ domneştĭ. Măscăriciĭ eraŭ îmbrăcaţĭ în haine împestriţate cu toate

1) Magazin istoric pentru Dacia, Bucureştĭ, 1845 t. I, pag, 351.
2) Letopisiţile, Iaşi, 1851 t. II, pag. 238.
3) Vezi scrierea mea: *călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, pag. 19.

coloarele bătătoare la ochĭ şi cu felurite găitanurĭ, pe cap aveaŭ fes roşu de care'ş atîrnaŭ două saŭ treĭ cozĭ de vulpe ce fluturaŭ în jurul capuluĭ lor. Eĭ, călărind astfel, făceaŭ felurite schimonositurĭ caraghioase, strigaŭ, ţipaŭ şi căutaŭ prin toate chipurile să facă să rîdă poporul ce'ĭ privea.

Măscăriciĭ se făceaŭ din clasa poporuluĭ de gios, de rînd şi eraŭ priviţĭ ca nişte oamenĭ de nimică fără căpătăĭŭ, neavînd nicĭ o consideraţie în socîetate.

Iată ce găsim despre aceasta, în pravila luĭ Vasile Lupu Vodă din 1646 [1]), vorbind despre cazul cînd bărbatul prinde în flagrant delict pe femeia sa, ce pedeapsă trebue să se dea compliceluĭ: „ĭar de va fi fost vre un om de gios cum se zice ţaran, saŭ vre-un slugoĭŭ saŭ vre-un *măscăriciŭ*..... şi de'l va ucide pre acesta, nemic nicĭ o certare să nu aĭbă."

In privinţa *pehlivanilor* şi *măscăricilor* găsim următoarele note, într'o condică veche de cheltuielĭ a luĭ Constantin Basarab Vodă din anul 7203 (1695) [2]).

Darurile *pehlivanilor* cum scrie în jos anume celor dintăĭ Iunie 7 zile 7220 (1712) (pagina 106 a condiceĭ).

70 talerĭ, celuĭ maĭ bătrin, talerĭ 40 i un pastav şai i un atlaz.

35 talerĭ, celuĭ de al doile, talerĭ 20 i un postav şai.

10 talerĭ, la cel de al treile.

3 talerĭ, luĭ Cĭauş Cĭolac.

2 talerĭ, la ficiorul luĭ Cĭolac zloţĭ 10 i la istodor zloţĭ 2.

8 talerĭ, la *măscăricĭ*, talerĭ 3 i un postav sifit.

10 talerĭ, la mehterĭ.

Darul pehlivanilor celor de al doile ce aŭ jucat vinerĭ

---

1) Carte romînească de învăţătură de la pravilele împărăteştĭ şi de la alte giudeţe cu zisa şi toată cheltuiala a luĭ Vasilie Voevodul şi domnul ţăriĭ Moldoveĭ din multe scripturĭ tălmăcită, din limba ilenească în limba romînească. In tiparĭul domnesc saŭ tipărit în mînăstirea a Treĭ Svetitele în Iaşĭ, de la Hristos, 1646. (La titlul: Pentru cel ce'şi va ucide pe tatăl sèŭ, saŭ pre măsa, ce certare va ave, al. 47).

2) Această condică se află în biblioteca Seminărieĭ din Bucureştĭ, ea cuprinde în totul 122 file în folio, şi are titlul următor: «Anatofer care s'a făcut în visterie să se scrie toate dăjdiile şi orînduelele cîte es în ţară la fieştecare, cum şi în ce chip es şi alte obiceaĭurĭ, vînzărĭ do vămĭ şi de părcălăbii şi de dijmăriturĭ i oieriturĭ şi de teate dăjdiele şi slujbele precum se fac cărţile domneştĭ a fieştecăreia slujbă după a ei obiceiŭ şi rînduială ca să se poată şti fie cînd, care s'au făcut în zilele prea luminatuluĭ nostru Domn Io Constantin Basarad Voevod, pe vremea ce aŭ tost Şerban vistier mare, Let 7203» Iscăliţĭ «Iordachi Creţulescu vel Logofăt şi Az Şerban grec. vel vist. procit.»

cum scrie în jos anume: Iunie 9 zile, 7220 (1712) Pagina 107 a condiceĭ.

130 talerĭ, celuĭ maĭ mare talerĭ 100 i un postav şai i un atlaz.

30 talerĭ, la doĭ de al doile, două postavurĭ şaiurĭ.

25 talerĭ, *la cel ce saŭ lăsat din clopotniţă*, talerĭ 10 i un postav şai.

15 talerĭ, la treĭ copiĭ maĭ micĭ.

8 talerĭ la *măscăricĭ* talerĭ 3 i un postav sifit.

10 talerĭ la mehterí.

In timpurile maĭ vechĭ pehlivaniĭ se maĭ numeaŭ şi *pelivanĭ măscăricĭ*, de sigur atuncí cînd pehlivaniĭ pe lîngă săriturile lor maĭ făceaŭ şi caraghiozlîcurĭ ca şi *clowniĭ* de astăzĭ.

Despre acest soĭ de pehlivanĭ cronicarul Ioan Neculcea ne vorbeşte descriind obiceĭurile traiuluĭ luĭ Grigore Ghica Vodă, după ce s'a întors în ţară de la Constantinopol în anul 7235 (1727): „Şi în viaţă era tot în plimblărĭ şi tot cu mese marí, şi cîntărí şi cu feliŭ de feliŭ de muzicĭ. In toate zizilele pre de ave vre o treabă mare, să nu iasă la cîmp, ca să facă veseliĭ cu naĭurĭ şi cu cîntece hagimeştĭ şi cu mulţĭ *pelivanĭ măscăricĭ* [1]).

XVI

Suitarii

Bătrîniĭ ne spun că în timpurile maĭ de mult, la curtea Domnitoruluĭ era obiceĭul ca să fie până la patru *suitarĭ*, cari nu eraŭ altă de cît nişte bufonĭ, îmbracaţí arnăuţeşte ca paiaţiĭ, avînd pe cap căciulí marí de blană în vîrful cărora era atîrnate cozĭ de vulpe, carí de cîte orĭ se făcea vre-un alaĭŭ la curte eĭ mergeaŭ pe jos înaintea alaiuluĭ şi făceaŭ feliŭ de feliŭ de săriturĭ comice şi soiurĭ de soiurĭ de ghiduşiĭ strîmbîndu-se şi rîzînd cu hohote cătră lumea adunată, ca ea să fie cu chef şi veselă, cînd va trece vodă.

Cel maĭ cabazlîcos, după cît ne spun bătrîniĭ în Iaşĭ, a fost *Ioniţă suitariŭ* din comuna Săuceştiĭ judeţul Bacăuluĭ.

Ioan Ghica, vorbind despre alaĭul luĭ Neculaĭ P. Mavrogheni Vodă, cînd eşia la preumblare, ne spune că: După

1) Letopiseţele. t II pag. 351.

prînz, resturnat într'o caleaşcă poleită, trasă de patru cerbĭ cu coarnele de aur, eşia la primblare încunjurat de ciuhodarĭ (slugĭ domneştĭ), cu fuste albe şi işlice rotunde de samur, de arnăuţĭ şi de *soitarĭ* (paiaţi) *cu căciulĭ lungĭ de postav pestriţĭ împodobite cu cozĭ de vulpe şi cu clopoţeĭ, carĭ jucaŭ chiceeurile pe lîngă trăsura domnească, se strîmbaŭ la trecătorĭ şi insultaŭ femeile cu vorbe neruşinate*. Cu astfel de alaiŭ mergea de'şi bea cafeaua şi ciubucul lîngă havuzul din frumosul chiosc de la Izvorul Tămăduireĭ, în sunetul surlelor şi tobelor, al mehterhanelelor şi tumbelechiurilor" [1]).

XVII

Geamala

Geamala [2]) era un fel de păpuşă foarte mare, numită şĭ *paiaţ*. Era purtată pe stradă ziua, într'un paravan de pînză închis în patru părţĭ. Geamala avea pe cap o chivără în formă de căpăţînă de zahar împodobită cu hîrtie poleită şi colorată, în vîrful chivereĭ era atîrnată o coadă de vulpe. Geamala juca la sărbătorĭ marĭ, la paştĭ şi la anul noŭ. Inăuntru paravanuluĭ se afla stăpînul giamaleĭ, care cînd era să o joace o ridica în sus deasupra paravanuluĭ, punînd în mişcare prin ajutorul unor sforĭ, mînele şi picioarele eĭ, făcînd soiurĭ de soiurĭ de întorsăturĭ caraghioaze ce te făcea să rîzĭ.

Gh. Sion în „*Revista Carpaţilor*", Bucureştĭ t. I pag. 48, descriind *geamala*, ne arată că: „reprezintă un spectru saŭ fantasmă înspăĭmîntătoare, cu care părinţiĭ îngrozesc pe copiĭ şi că se obicĭnneşte încă în unele locurĭ în Ţara-Romînească, în Moldova nu e cunoscută". Mulţĭ bătrînĭ m'aŭ încredinţat că aŭ apucat jucînduse *geamala* şi în Moldova maĭ cu seamă în Iaşĭ.

Astăzĭ atît *suitariĭ* cît şi *geamala*, introduse la noĭ prin timpul fanarioţilor, aŭ dispărut din ţară încă de pe timpul luĭ Ioniţă Sturza Vodă.

XVIII

Hagi-Ivat

Pe timpul fanarioţilor se introduse la noĭ aşa numitul *Hagi-Ivat* care se compunea din doĭ indivizĭ şi care eraŭ de

---

1) «Cîteva paginĭ din istoria fanarioţilor în *Revista nonă*. Bucureştĭ, 1888 pag. 224.

2) Cuvînt turcesc ce însamnă *mare, uriaş*,

ordinar armenĭ orĭ turcĭ. Unul avea o tamburǎ din care cînta ĭar celalalt spunea cabazlîcurĭ, şi reprezenta diferite scene din viaţa poporuluĭ, apoĭ juca şi cînta cîntece turceştĭ „manele" de multe orĭ cînta şi cîntece romîneştĭ. Hagi-Ivat dădea aceste micĭ spectacole prin cafenele, maĭ cu seamă la cafeneaua de la hanul luĭ Manuc din Bucureştĭ. Uniĭ spun că în Moldova Hagi Ivat n'a fost nicĭ odată, alţiĭ că a fost şi că dădea reprezentaţiĭ la *Hanul Turcesc*. Astăzĭ însă Hagi-Ivat a dispărut cu totul de la noĭ.

Theodor T. Burada

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicţionarul Geografic al Bucovineĭ de Em. Grigorovitza, profesor" [1]).

Mămăeştiĭ, mănăstire, lipseşte în dicţionar, şi e a se înscrie cu următorul istoric: Mămăeştiĭ mănăstire de călugăriţe, întemeiată probabil de către fiica luĭ Eremia Movilă Vodă, cea măritată după Ştefan Potoţchi care întemeĭase şi mănăstirea romînească Schitul-Mare în Galiţia. Anul întemereĭ nu se ştie sigur, probabil însă la 1607, fiind că între 1658—70, primeşte daniĭ. Aceastǎ mănăstire a fost o filială a mănăstirilor Schitu-Mare din Galiţia şi Suceviţa. Ea a stăpînit 9 proprietăţĭ ş. a: 1) Geciuială din cîmpul Cernăuţilor, dar de la Ghika Vodă, la 23 februarie 1660, întărită de Ioan Nicolae Mavrocordat Vodă, la 23 Octombre 1744 (vezĭ protoc. împ. No, 188 şi 189); 2) Mămăeştiĭ Vechĭ şi ceĭ Noĭ, în dar de la mănăstirea Suceviţa, care primise tot în dar de la Constantin Movilă, cu uricul din 9 Februarie 1609 întărit maĭ tîrziŭ de către Iliaş II Vodă, la 26 martie 1673 şi 15 Iunie 1667 (vezĭ protoc. Imp, No. 181, 2, 3 şi 189); 3) Mitcăul 1|2 saŭ Brodocul, în dar de la Ileana Băneasa, fiica mareluĭ vornic Vasiliu Aurul, cu uricul din 8 Iulie 1710, întărit de către Nic. Mavrocordat Vodă la 4 Iunie 1712, apoĭ de către curtea împărătească la 30 Iunie 1780 (vezĭ protoc. împ. No. 185, 186 şi 187); 4) Birnova saŭ Revna, în dar de la Solomon Bîrlogeanul (vezĭ hrisovul de întărire din 11 Maĭ 1760 a luĭ Ioan Toader Calimach Vodă, consemnat în protoc. împ. No. 180 181 şi 184); 5) Pleşeştiĭ; 6) o arie în Cernăuţĭ, 7) Pelipopcea o cîmpie; 8) Miculiciĭ 1|8 parte şi 9) o vie la Spărieţiĭ, în Moldova (vezĭ protoc. împ. No. 186 pag. 617—623).

---

1) A se vedea numerele din urmă.

Proprietăţile aceste ale mănăstireĭ Mămăeştiĭ, care a fost o filială a mănăstireĭ Schitul Mare din Galiţia, după secularizarea mănăstirilor în Bucovina, trecură prin stăruinţele guvernuluĭ galiţian la fondul scolar catolic din Galiţia, aŭ fost însă restituite fonduluĭ relig. gr. or. al Bucovineĭ cu decretul împ. din 8 Septembre 1789, semnat de împ. Iosif al II-lea. Totu-şĭ până la 1865 decretul n'a fost pus în aplilare, în cît fondul religionar pretindea mereŭ restituirea avereĭ.

Mănăstioara saŭ, *Sînt Onufreĭ* com. rur.; lipseşte în nomenclatură.

Miculicii, moşie, lipseşte în dicţionar ; 1/8 parte a fost dăruită mănăstiriĭ Mămăeştiĭ (vezĭ protoc. împ. No. 186, pag. 617—23).

Mihoveniĭ, com. rur.; la începutul rînduluĭ al 13-lea să se adauge : dăruită mănăstireĭ de Maĭcĭ din Pătrăuţĭ pe Suceava de cătră Stefan cel Mare, cu uricul din 27 Iulie 1487.

Mihuceniĭ, com. rur.; după rîndul al 16-lea să se introducă nota : La descălecarea luĭ Dragoş Vodă exista, precum spune tradiţia locală, pe locul satuluĭ de azĭ un tîrg numit *Cotovăţ* [1]), acesta însă decăzînd cu timpul rămase satul de azĭ, care pe lîngă numele cel noŭ, poartă şi cel din început.

Milişăuţiĭ sat vechiŭ ; să se adauge la „Domnul Moldoveĭ“ : Toader Calimach Vodă.

Mologhia, com, rur.; să se rectifice scrierea în nomenclatură în *Molodia*.

Morile, micĭ ramificaţiunĭ ; să se adauge : 808 „în faţa mănăstireĭ Putna“.

Mitocul Dragomirneĭ saŭ *Dragomireştiĭ*, com. rur ; ĭată ce minune rîdicolă scrie autorul dicţionaruluĭ : „La 1551 Ştefan cel Mare a dăruit'o (adică comuna, aut.) Mitropolieĭ Suceava...“ (vezĭ dict. geogr. pag. 144).

Mulţumim autoruluĭ pentru preţioasa-ĭ comunicare, care ne pune în mirare văzînd cum autorul, doctor în filologie germană (Berlin), la simpla copiare a textuluĭ original german al cărţeĭ d-ruluĭ D. Werenka—Topographie der Bucovina... pag. 66—comite atarĭ denaturărĭ, cu toate că textul e cît se poate de desluşit ş. a. „...Dorf welches früher „Dragomireştiĭ“ hiess, wie wir aus einer Urkunde de Fürsten Stefan (1551—1552) vom 3 Oct. 7150 (1551) entnehmen“ pe romîneşte : sat care se numea maĭ înainte „Dragomireştiĭ“ şi pe care'l vedem menţionat într'un document a luĭ Ştefan Vodă (1551—1552) din 3 Oct. 7150 (1551). Va să zică autorul Werenka nu aminteşte de fel de „Ştefan cel Mare“ prin urmare ce caută acest domn pus cu anul 1551 în dicţionarul geografic, cînd toată lumea ştie că Ştefan cel Mare murise la 1504.

Fiind vorba de *un Stefan*, autorul dicţionaruluĭ face ca poporul de rînd, care atribue totul luĭ Ştefan cel Mare, fără să ţie cont de aniĭ domnieĭ, pe care—scuzabil—nu ĭ cunoaşte.

---

1) Cotovăţ azĭ Mihuceniĭ, vezĭ Trad pop. rom: de S. Fl. Marian pag: 57

Cu privire la acest Stefan cel Mare ne permitem să întrebăm dacă nu cumva autorul s'a lăsat indus în eroare prin consultarea cărţiĭ luĭ S. Teodorescu-Kirileanu (Legendele luĭ Stefan cel Mare, edit. Min. Instr. P. pag. 11) care spune: Ştefan cel Mare şi sfînt are să învie odată înainte de învierea cea de obşte aşa cum a fost cînd trăia, călare...şi pentru a fi maĭ clar se vede că autorul dicţionaruluĭ uitase să ne spue despre *Ştefan cel Mare*, pe care'l înviase *în anul 1551* spre a face amintită donaţia fără uric, dacă înviase *călare saŭ pedestru*, un adaus important la preţioasa d-sale comunicare, care merită să întregească şirul mărgăritarelor din acest dicţionar geografic, *„tipărit de Societatea Geografică Romînă, prin îngrijirea D luĭ George Ioan Lahovari secretarul general al societăţiĭ geografice, membru de onoare al Academieĭ Romîne!*

Pentru restabilirea adevăruluĭ adăugăm: în aniĭ domnieĭ 1551—1552, Ştefan VI Rareş dărueşte satul Dragomireştiĭ cu uricul din 3 Oct. 1551 Mitropolieĭ Suceava (Dr. De Werenka opul citat şi D. Onciul. Din istoria Romînieĭ pag. 266).

Mitropolitul Anastasie Crimca dărueşte maĭ tîrziŭ acest sat M-reĭ Dragomirna, care danie o confirmă Stefan al XII-lea George Vodă cu uricul din 22 Marte 1654 (vezĭ protoc. împ. No. 36 şi Dr. Werenka opul citat).

La sfîrşit să se adauge: Mitocul Dragomirneĭ saŭ Dragomireştiĭ un cabinet de lectură numit „Mitropolitul Silvestru şi o însoţire de păstrare şi împrumut cu 170 membri.

Movilă luĭ Răzvan, situată pe dealul Tătăraş, lîngă Suceava; lipseşte în dicţionar. (Vezĭ tradiţia sub Tataraş dealu).

Măgura Pojoriteĭ, munte; lipseşte în dicţionar.

Manaila, munte, lipseşte în dicţionar.

Macrişul, munte, din apropierea Dragoşeĭ; lipseşte în dicţionar, Idem *Bîtca Macrişuluĭ, Bobeica Frumosuluĭ, Ionuţ, Dămăcuşa*, poiana *Arşicioară, Hîga, Arsura, Cucoara, Dealul-Măruluĭ, Dealul luĭ Vodă*, care se află pe ţermul drept al pîrăuluĭ Solca saŭ *Ciurgăul-mic, Coasta Dragoşeĭ, Cîmpia luĭ Dragoş, Dealul Dragoşinuluĭ, Ciurgăul mare*, munte mic, se află pe ţărmul stîng al pîrăuluĭ Solca, *Cainovăţ* şi *Surupana* două văĭ lîngă satul Volovăţ, lipseşte şi dealul *Miezeni* lîngă Siret, idem *Ruina, Tatarcina* şi *Sasca* tot la Siret. Maĭ lipseşte *Runcul luĭ Ochian*, muncel lîngă apa Moldoveĭ *Ipati*, munte, *Tinoasa*, ţarina în direcţia spre Drăgoeştĭ şi *Mitoc*, o localitate pendinte de comuna Drăgoeştĭ, despre care spune tradiţia locală că aice se aflaŭ curţile părcălabuluĭ Drăgoiŭ, pe atuncĭ alăturea cu partea despre răsărit a satuluĭ de astăzĭ, care loc poartă şi acuma numele Mitoc şi unde se maĭ pot vedea rămăşiţele de petre şi cărămizĭ ale acelor curţĭ străvechĭ, precum şi urmele temeliilor şi un păr uriaş. Toate aceste lipsesc în dicţionar.

Munteanca, pîrăŭ lîngă Horodnicul de jos; lipseşte în dicţionar.

Muntele luĭ Vodă lipseşte în dicţionar, munte situat spre apus din sus de mănăstire, unde după tradiţie se ascunsese Ştefan Vodă Tomşa de mînia boerilor, fiind că lovise mortal cu buzduganul dîn răzbunare personală, pe mitropolitul Crimca în noaptea călătorieĭ acestuia la M-rea Dragomirna, după săvîrşirea sfinţireĭ M-reĭ Solca, (vezĭ tradiţia pop. rom. de S. Fl' Marian).

Obcina Arsineseĭ, munte, lipseşte în nomenclatura dicţionaruluĭ, idem valea *Feliazul*, dealul *Ciucoran*, *Sihla* în partea de sus a Cîmpulunguluĭ, *Valea Imaşuluĭ* pîrăŭ în parta Cîmpulunguluĭ idem *Pîrăul Sihastruluĭ*, *Munceiĭ Doduluĭ*, *Poiana Maricariuluĭ*, acolo se afla odinioară mănăstirea saŭ săhastria Doduluĭ, *Părăul Hagiuluĭ* lîngă Iacobenĭ, *Preluca luĭ Haidan Păgăniştea*, munte lîngă satul Şipot, *Tabăra* şi *C te*, munţĭ, cari se află între satul Straja, Brodina şi Valcăŭ. localităţile *Paltin*, şi *Nisipitul*, *Obcina Huhuluĭ*, muntele *Răchitiş*, *Pîrăul Robuluĭ*, care izvorăşte de sub Măgurelele marĭ saŭ Măgurelele luĭ Ionel ; *Pîrăul Moroşanuluĭ*, *Pìrăul Timuluĭ* saŭ Chimăn care izvorăşte în partea despre miază noapte şi apus a unuia dintre ceĭ maĭ frumoşĭ munţĭ, anume Floarea. Lipseşte: *Văzul-mare* munte, (pe huţăneşte : Vejul-mare) de pe culmea căruĭa cînd e timp frumos şi senin se poate vedea până la Cernăuţ. La poalele despre miazăzi-apus spune tradiţia că era înainte de 600 de anĭ o baĭe de argint şi de atuncĭ incoace atît pîrăul cît şi cătunul care s'a înfiinţat cu mult maĭ pe urmă pe ţărmurile şi la gura acestuĭ pîrăŭ, se numeşte Benea. Se zice că un Sihastru din Moldova a aflat o icoană în M-rea Neamţuluĭ cu însemnarea că în Benea a fost o baĭe înainte de 600 de anĭ. Argintul îl vindea băĭaşiĭ în oraşul Baĭa.

Văzul-mic şi *Răchitişul mic şi mare*, munţĭ, *Strunior* munte, *Pietrele Hîrleĭ*, munte, lipsesc, *Pîrăul Dediuluĭ*, pîrăŭ care curge pe hotarul satuluĭ *Pătrăuţiĭ* pe Suceava ; tradiţia spune că Dediul a fost un om foarte bogat, care-şĭ aşezase stîna luĭ pe valea pîrăuluĭ cu acest nume şi neavînd nicĭ un copil, ţinu pe un băiat luat de suflet, care era aşa de voinic şi tare că-ĭ merse vestea pănă la Vodă.

Dealul-Dediuluĭ, se află în partea despre mează-noapte a satuluĭ Părhăuţiĭ, ĭar nu departe de dealul acesta se află *Valea Dediuluĭ* ; toate aceste lipsesc în dicţionar, ĭar în ce priveşte tradiţia aceasta este neglijată ca de obiceĭŭ. *Pîrăul-icoaneĭ*, lipseşte asemenea în dicţionar ; acest pirăŭ se află în apropierea comuneĭ Putna de azĭ şi tradiţia locală spune că o cucoană tînără regăsîndu-şĭ ĭubitul de odinioară, călugărit şi retras la mănăstirea Sihăstria din apropierea Putneĭ î'l înduplecă a se lepăda de călugărie şi a fugi cu dînsa, la care se supuse calugăru. Părinţiĭ bătrînĭ Teodosie şi Sila, temîndu-se ca să nu li să întîmple şi de altă dată aşa ceva, luară o icoană de lemn de teiŭ pe care era zugrăvită Maĭca D-luĭ cu fiul Isus în braţe, o duse pănă pe malul părăuluĭ care trece

printre dealurile Glodul și Săhastrul și se revarsă în pîrăul Putna, și acolo atîrnîndu-o de un stîlp, blestemară și afurisiră toate femeile, care s'ar încumeta să meargă maĭ departe spre săhăstrie, de cît până la această icoană. Această icoană devenise cu timpul făcătoare de minunĭ și femeile care o sărutaŭ se însănătoșaŭ. Putrezind stîlpul, icoana fu atîrnată de un brad și învechindu-se și acesta, un locuitor romîn o luă acasă și o atîrnă între icoanele sale, până ce ajunse această icoană, prin intervenția unuĭ călugăr, la bisericuța cea de lemn strămătată de Stefan cel Mare din Satul Volovăț în satul Putna și unde se află atîrnată și astăzĭ deasupra ușeĭ din afară, ĭar pîrăul pe malul căruia a fost atîrnată de la început, se numește Pîrăul-Icoaneĭ (Vezĭ trad. pop. rom. de S. Fl. Marian).

Oprișeniĭ saŭ Panțiriĭ, com. rur.; să se adauge la istoricul comuneĭ: în secolul al XVIII-lea sub Grigorie Ghika Vodă se aflaŭ aicĭ de pază un fel de ostașĭ călărețĭ numițĭ „panțîrĭ" de la nemțescul „Panzerreiter".

Comuna posedă o înfrățire de păstrare și credit cu 87 membri, despre care nu amintește autorul.

Orășăniĭ, com. rur.; în rîndul al 16-le să se adauge! In anul 1737, Maĭ 24, Ionașcu Isăcescu a donat'o mănăstireĭ Ilișeștĭ (vezĭ protoc. împ. No. 42).

Ostra saŭ Bărbeștiĭ, mănăstire; să se scrie în nomenclatură (vezĭ Bărbeștiĭ, mănăstire secularizată).

Ostra, sat, în rîndul al 14-lea să se adauge: Eustratie Dabija Vodă a dăruit moșiea mănăstireĭ Homoruluĭ la 4 Ianuarie 1663 (vezĭ protoc. împ. pag. 197—205).

In rîndul al 22 lea să se șteargă „1762" și să se înlocuească cu „1776" și în sfîrsit să se șteargă „Nicolae" punîndu-se „Natanail".

Păduricea saŭ *Liscăuțĭ,* cătun, pendinte de com. Broscăuțiĭ-Noĭ, lipsește în dicționar și se va adăoga în nomenclatură, Posedă o școală primară cu 2 clase, cu limbă de învățămînt romînă.

Parliseniĭ, sat stîns; lipsește în dicționar. Pe acest loc s'a întemeiat satul unguresc Iștensegitz saŭ Țibeni.

Părteștiĭ de jos, com. rur.; în rîndul al 24-lea scrie autorul: „după dania unuĭ oare-care voevod Stefan...." Această precauțiune în contra uneĭ înfrîngerĭ, e luată de autorul Dr. D. Werenka în Topographie der Bucowina, pag. 74—75, pe care l'a copiat autorul dicționaruluĭ. Acest oare-care voevod Stefan, a fost Stefan cel Mare, care la 4 Iunie 1491 dăruește satul Părteștiĭ și Baiașeștiĭ jumătate mănăstireĭ Homoruluĭ, care danie fu confirmată de către Antonie Vodă la 29 August 1705 (vezĭ protoc. împ. No. 68 și 72). Aceasta se referă și la Părteștiĭ de sus, de astăzĭ.

Cu privire la „*Pătrăuțĭ*, mănăstire" autorul face istoricul ca de obiceiŭ în mod cu totul superficial. Spre a-șĭ face o idee maĭ precisă de trecutul acesteĭ comune unde se află și un

monument preţios, martor atîtor evenimente desfăşurate în juru-ĭ, redăm aci istoricul maĭ pe larg: Din fosta mănăstire de călugăriţe nu s'a păstrat alt ceva de cît numaĭ biserica zidită de către Domnul Ştefan cel Mare în anul 6995 (1487) Iunie 13, precum o arată inscripţia slavonă, săpată în două rîndurĭ în piatră şi pusă în zidul din afară deasupra uşeĭ de intrare, care sună astfel în traducere: „Ioan Stefan Voevod; Domn al ţăriĭ Moldoveĭ, flul luĭ Bogdan Voevod începu a zidi acest lăcaş în numele cinstiteĭ crucĭ în anul 6995 (1487) Iunie 13".

Această biserică a fost chiar de la inceput o mănăstire mică saŭ schit de călugăriţe, cu scop de a căuta pe ostaşiĭ răniţĭ în multele războaĭe ce le purta Ştefan cel Mare cu veciniĭ săĭ lacomĭ şi vanitoşĭ.

După care anume izbîndă s'a simţit îndemnat Ştefan cel Mare să înalţă această bisericuţă, nu se poate preciza, e probabil însă că după victoria repurtată la Şchee, cu un an înaintea zidireĭ bisericeĭ (azĭ com. Şcheea jud. Roman).

Iată ce spune cronicarul Miron Costin logofătul, cu privire la bătălia de la Şchee: „In anul 6994, venit'aŭ Hroiot „cu oaste de la ungurĭ, asupra luĭ Ştefan Vodă înainte pe Si- „ret la Şchee şi dîndu-ĭ războĭŭ vitejeşte într'o Lunĭ, Marte „6, aŭ pierdut Hroĭot războĭul şi oastea, maĭ apoĭ şi capul, „însă cu mare primejdie a luĭ Ştefan Vodă, că s'aŭ pornit „calul cu dînsul de l'aŭ dat jos, cît puţin de n'a căzut în mî- „nile vrăjmaşilor săĭ, iară pe Hroiot prinzîndu'l viŭ, Ştefan „Vodă i-aŭ tăiat capul." Şincaĭ contestă că în anul 1486 ar fi fost Hroiot decapitat de Ştefan Vodă. (Vezĭ Cron. Rom. de Gh. Şincaĭ, tom. II, Bucur. 1886, p. 125).

Ştefan Vodă dărui schituluĭ de călugăriţe din Petrăuţĭ pe lîngă cele trebuincioase serviciuluĭ bisericesc, ca: ornamente, cărţĭ, vase sfinte etc. şi două moşiĭ ş. a. Pătrăuţiĭ sat lîngă Suceava şi Mihoveniĭ, prin uricul din 27 Iulie 1488, care donaţie se află confirmată în uricul luĭ Constantin Mihaĭ Cehan Racoviţă Vodă din anul 1756 Septembre 7.

Lipsind uricile cu privire la aceasta mănăstire trecutul eĭ ne e foarte puţin cunoscut; fără îndoială însă că Tătariĭ Turciĭ, Poloniĭ, şi Unguriĭ, prin desele lor încălcărĭ în ţară, aŭ săvîrşit şi aice opera lor de distrugere, precum o dovedesc însă-şĭ uşciorele Naosuluĭ, sculptate în peatră, care poartă urme netăgăduite de loviturĭ barbare săvîrşite cu ghioage şi măcĭucĭ. Tradiţia locală spune că Turciĭ ar fi devastat schitul Pătrăuţiĭ şi că biserica ar fi rămas timp de 160 de anĭ cu totul pustie şi părăsită, în urma prădărilor făcute de Tatarĭ. Multă vreme lipsindu-ĭ acoperemîntul, i-aŭ crescut pe zidurĭ copacĭ, pănă cînd Episcopul Rădăuţuluĭ „Calistru". restaură schitul între aniĭ 1709—1724 şi întroduse în el iarăşĭ călugăriţe, redîndu'ĭ moşiile Petrăuţiĭ şi Mihoveniĭ, cum arată un uric din anul 1761 Septemhrie 16 şi un alt uric din anul 1765 Iunie 15.

Dintre odoarele dăruite n'a rămas până astăzi nimic alta de cit numai biserica cu picturile ei originale şi tabloul ctitoresc a lui Stefan cel Mare cu fiul său Bogdan, cu Doamna sa Maria şi cu două Domniţe, lucrat ca şi restul picturei bisericei în fresco, (vezi Bulet. ofic al al Expoz. din 1906, Romînia-Nouă No. 6—7 şi istoricul scris de parohul Const. Berariu şi pastrat în arhiva parohială din comuna Petrăuţii pe Suceava).

„*P rzilovca*“ cătun : această numire pocită de Leşi să se înlocuiască cu cea oficială existentă în actele administraţiei şi justiţiei, care se numeşte şi astăzi *Slobozia Perjului*, o colonie de ţărani liberi cari au întemeiat numitul sat pe moşia boerului Perjul (Vezi Dr. D. Werenka, opul citat pag. 94).

Poporul pe rînd obicînueşte a numi localitatea aceasta mai pe scurt cu „Perjuliucă“, nici odată însă Perzilovca, afară de Leşi bine înţeles.

Poiana Humorului, munte ; să se adauge ; fănaţul a fost dăruit mănăstirei Voroneţ de cătră Ştefan cel Mare cu uricul din 26 Noembre 1490 (vezi protoc. împ. No. 51).

„*Poiana Mărului*“; să se şteargă toată fraza : „sat vechiŭ ce se crede că ar fi existat...“ şi să se puie în loc : Bătrînii spun că în Poiana Mărului care se află în munţii despre apus de la tîrgul de astăzi Solca şi care e o seştină cam prăvălaeecă spre răsărit-amiază, de o întindere cam de 300 juguri, tra pe timpul Dacilor un tîrguşor, în care se adunaŭ aceştia de pe munţi şi opcini, cînd aveaŭ ceva de vîndut ori de cumpărat.

Şi cum că într'adevăr a trebuit să fie în vechime un tîrguşor în această poiană, se poate cunoaşte de pe mulţimea de urme de ziduri ce se mai văd şi astăzi. Iar urmele aceste se află mai ales spre muntele Scoruşet, care se hotărăşte cu pămînturile satului Mănăstirea Homorului.

Tot în Poiana Mărului s'aŭ mai aflat, vor fi acuma vr'o cîţi-va ani de atunci, şi o mulţime de bani vechi de cătră o femeie din satul Frumosul, anume Ana Dumbravă, care i-a arătat la mai mulţi oameni din satul săŭ. (Vezi Tradiţia pop. de S. Fl. Marian).

Piatra-Străjii, deal lîngă Pojorita ; lipseşte în dicţionar.

Piatra Tunată munte, se află sub muntele Feredeul, lipseşte în dicţionar.

Piciorul Dealului, munte, se află pe ţărmul drept al părăului Solca, lipseşte în dicţionar.

Piciorul-Cireşului, Piciorul-Bun, munţi.

Pietrele-Muerilor, munte în districtul Solca (are o tradiţie frumoasă); lipseşte în dicţionar.

Pinul-Mic şi *Pinul Mare*, munţi mici, sînt pe ţărmul stîng al pîrăului Solca; lipsesc în dicţionar.

Poiana Negri, cătun, scrierea se va îndrepta în *Poiana Negrii*. De această localitate se leagă o tradiţie frumoasă care

spune că, Negrea Basarab fost domn al Moldovei, avu o fiică prea frumoasă numită Neagra, a cărei faimă de frumuseţă şi bogăţie străbutuse toate ţările învecinate. Mulţi peţitori, fii de crai fură respinşi, pînă în fine fiul Hanului tătărăsc, indrăzneţ din fire, veni cu oastea sa în Moldova spre a lua pe Neagra cu forţa. Se încinse o bătălie pe viaţă şi moarte; Moldovenii fură respinşi şi Negru Basarab grav rănit se retrase în codrii ţării sale, însoţit fiind de fiica sa, care'l îngrijea. După reculegerea lui Vodă şi a ostaşilor, se încinse din noŭ lupta cu Tatarii cari fură goniţi, Neagra însă muri străpunsă de o sugeată. Pînă la un timp mai potrivit, Neagra fu îngropată în mod provizor într'o poiană care se numeşte şi astăzi Poiana-Negrii şi pîrăul în care ea se spălase, tot Neagra se numeşte. După ce se liniştise ţara, venise Negrea, luă trupul fiicei sale şi'l îngropă lîngă maica sa. (Vezi trad. pop. rom. de S. Fl. Marian).

Porcăreaţă şi Fortăreaţă, un loc pe dealul Edrei; lipseşte în dicţionar. Să se scrie în nomenclatură cu următorul istoric: loc încunjurat cu şanţuri străvechi, situat pe dealul Edrei. Tradiţia ce se păstrează în comuna Volovăţ, spune că oastea lui Dragoş Vodă venită la descălecare cu Domnul din Maramureşul şi-ar fi întărit un lagăr pe locul care poartă azi numele „Fortăreaţă". Locuitorii din apropiere însă, păscînd turme de porci într'o parte a acestui loc, i-aŭ dat supranumele „Porcăreaţă".

Porcescul, munte, la Cîmpulung; lipseşte în dicţionar. Se va scrie în nomenclatură cu nota următoare: şi l'a însuşit mănăstirea Solca prin schimb cu Milişăuţii-jumătate, la 20 Ianuarie 1775.

Prevorochii, com. rur,: în rîndul al 12-lea să se scrie după „Această comună": odinioară moşie; iar în rîndul al 13-le să se rectifice data falşă din 17 în 18; în rîndul al 16-lea să se rectifice „Bril în Berlic" (vezi uricarul lui A. Wickenhauser), în rîndul al 21-lea după „posesiunea" să se adauge: asemenea şi Matei Ghica Vodă, la 20 Iunie 1755.

Putna, mănăstire; descrierea e insuficientă, iar istoricul ca de obiceiŭ prea superficial şi departe de a corespunde scopului. Datele istoriee sunt în mare parte falşe şi indicaţiunile nu sunt precise; prin urmare istoricul trebue cu totul refăcut.

Iată istoricul mănăstirei: Mănăstirea cu hramul Adormirea Maicei Domnului, a fost zidită de către Stefan cel Mare, la 6974—78 (1466—70) Iulie 10 până Septembre 3 (Letop, T. I. pag. 152—3) in lauda lui Dumnezeŭ pentru victoria repurtată asupra Tuurcilor la Chilia şi Cetatea-Albă, pe care iară-şi le-a redat Moldovei şi a pus în ele părcălabi romîni, pe Isaia şi pe Buchtea (Letop, T. I pg. 153). Zidirea a urmat patru ani dearîndul, până cînd Stefan Vodă după o victorie repurtată asupra Tătarilor la dumbrava Lipinţi, aproape de Nistru, a sfinţit mănăstirea şi spre mulţumirea sfintei Fecioare, căreia Stefan atribuia victoria sa, a dedicat'o „adormire", în prezenţa

Mareluĭ Stefan şi a tuturor boerilor, a o mulţime de călugărĭ şi popor, de cătră Mitropolitul ţăreĭ Teoctist, împreună cu Episcopul de Roman Tarasie, cu Egumenul mănăstireĭ Archimandritul Iosif şi cu alt personal bisericesc, arhiereĭ, preoţĭ, diaconĭ, în număr de 64 persoane, care toţĭ aŭ liturghisit (Letop. ibid. pg, 123 şi Rev. Arch.) Mănăstirea aceasta era locul cel maĭ preferat al Mareluĭ Stefan unde petrecea în timpul vereĭ cu familia şi curtea sa.

In starea eĭ actuală, această mănăstire în zidurile eĭ, afară de turnul hexaedric al vistierieĭ şi turnul la intrare, cu poartă, nu ne-a păstrat alte zidirĭ din timpul luĭ Ştefan cel Mare, fiind că mănăstirea a fost dărămată pe la jumătatea secol. al 17-lea de „Vasile Vodă (Lupu), care aproape de mazilie aŭ greşit luĭ Dumnezeŭ, că i s'a întunecat mintea spre lăcomie, de a stricat mănăstirea Putna, gîndind că va găsi banĭ şi n'aŭ găsit. Şi s'a apucat să o facă din noŭ iară-şĭ precum a fos şi nu i-a ajutat D-zeŭ să o facă, că au zidit'o numaĭ din temelie din pămînt, până la fereştĭ. ci i-a luat D-zeŭ domnia. Că s'aŭ sculat George Ştefan logofătul cu oaste asupra luĭ şi l'aŭ scos din domnie. Iară plumbul cu care a fost acoperită M-rea Putna, l'aŭ luat Cazaciĭ (hatmanĭ) luĭ Timuş Chmielniţchi, a gineruluĭ luĭ Vasile Vodă, de l'aŭ dus la cetate la Suceava, de aŭ făcut glonţurĭ de puşcă să apere cetatea Suceveĭ despre George Ştefan. Ce ştiŭ, că aŭ aparat'o bine că s'aŭ osîndit şi Timuş, pentru prada şi jacurile ce aŭ făcut pe la sfintele mănăstirĭ şi s'aŭ pus şi el capul de glonţ precum scrie Letopiseţul. Şi pe urmă a gătit M-rea Putna George Ştefan după ce aŭ luat domnia, de este zidită precum se vede acum". (Letop. S. II 205). Biserica a fost din noŭ sfinţită în anul 1662, în primul an al domnieĭ luĭ Eustratie Dabija, precum arată mica inscripţia slavonă pusă deasupra uşeĭ, la intrare din pridvor (nartet) în biserică: „această biserică „a înoit'o Ioan George Voevod, şi s'a săvîrşit în zilele luĭ Eustratie Dabija Voevod, în anul 7170 (1662)". Chiliele călugăreştĭ, locuinţa Stareţuluĭ (Egumenuluĭ) şi reparaţiile radicale la clădirea bisericeĭ aŭ fost făcute de Mitropolitul Iacov Putneanul în an. 1757, precum şi diferite adăogirĭ de alţĭ urmaşĭ (vezĭ K. A. Romstorfer: Pas alte gr. ort. Kloster Putna 1904).

Această mănăstire care, precum spune cronicarul Neculce că „atît pre din lăuntru cît şi pre din afară, aurul era maĭ mult de cît zugrăveală", a fost ridicată de cătră Stefan cel Mare la treapta celeĭ dintăĭ, cu prerogativele de precădere şi distincţiune între toate mănăstirile ţăriĭ Moldoveĭ „singura de sine stătătoare, nicăirea supusă şi dintru începutul eĭ Archimandrie, cu protia ca Egumeniĭ să slujască cu nebederniţă, cu cruce pe pept şi cu cîrjă arhimandricească... şi cu mitră, ce se află la numita mănăstire" dăruindu-ĭ două zecĭ si şapte moşiĭ, din al căror venit să se întreţie mănăstirea şi conventul bazilican de călugărĭ, numeros pe atuncea, cu scop

de a face necontenit rugăciuni pentru sufletul lui şi al familiei sale, a cărei morminte se păstrează aice ş. a.

In partea stîngă a pridvorului se află mormîntul Mitropolitului Teoctist reposat la 1475, Noembre 8, cu inscripţia pusă de Marele Ştefan.

In despărţirea propriŭ numită templu, în laturea dreaptă se află mormîntul Marelui eroŭ Ştefan, sub un baldachin, ridicat de la pămînt şi acoperit de o lespede frumoasă de marmoră albă, cu inscripţie slavonă reposat la 1504 Iulie 2. Alăturea ceva mai jos, este mormîntul ultimei Doamne a Marelui Ştefan, numită Maria, fiica lui Radu Vodă, rep. 1511 Februarie a cărei mormînt este asemenea acoperit cu o lespede de marmoră albă.

In laturea stîngă este mormîntul soţiei a 3-a a Marelui Stefan, al Doamnei Maria de la Mangop, reposată în anul 1476, Decembre 19;

Mormîntul a doi fii a Marelui Ştefan: Bogdan şi Petru repausaţi în anul 1478 Iulie 25 şi 1480 Noembre 15;

Mormîntul lui Bogdan Vodă Ponivosul fiul lui Stefan cel Mare, repausat în anul 1517 Aprilie 18.

Mormîntul Principesei Maria, fiica Marelui Stefan, repausată în anul 1518;

Mormîntul întăiei Doamne a lui Petru Rareş, reposată în anul 1529, Ianuarie 14;

Mormîntul nepotului lui Petru Rareş, Stefan Vodă cel tînăr, repausat în anul 1527 Septembre 20;

Mormîntul lui Iacov Putneanul repausat în anul 1770, al părinţilor acestui Mitropolit Kir Andrian Ieromonah şi Maria Monahia aduşi aci la 1758. Afară din biserică se află mormîntul lui Teofan Episcopul Rădăuţilor, repausat în anul 1670.

In M-rea Putna se pătrează multe lucruri istorice şi arheologice, între care şi cusături preţioase şi alte odoare sfinte. care pe lîngă importanţa istorică, reprezintă şi arta contimporană, apoi cărţi vechi, manuscrise, vase sfinte, icoane vechi şi documente vechi numeroase. Mănăstirea Putna păstră şi arcul cu vîrtej şi păharul de iaspis, ambele dăruite mănăstirei de către Stefan cel Mare în anul 1686, însă cînd Ioan Sobieschi regele Polon ocupă Moldova de sus, răpi între alte prădăciuni şi acest arc, iar paharul cel de iaspis se păstră până la venirea lui Mihai Vodă Racoviţă la 1718, cînd ostaşii lui băură dintrînsul i'l scăpară şi sparseră în beţie.

Afară de moşiile dăruite de Stefan cel Mare, M-rea Putna poseda şi de la Domnii următori multe moşii, mori, fînaţe, heleştee, prisăci şi salaşuri cu robi mănătireşti.

După ce Bucovina trecu sub stăpînirea Austriei, aceasta recunoscu prerogativele ctitoreşti ale M-rei Putna, ca nefiind contrarii noului regulament bisericesc promulgat de guvernul Austriac.

In anul 1854 biserica M-rei Putna a fost înzestrată cu un acoperiş noŭ de formă cu totul străină celei vechi originale; tot atuncea a fost rezidită locuinţa Egumenului cu lo-

cuințe pentru vizitatorí, precum și capela de iarnă, ĭar în anii 1901 și 1902 aŭ fost restaurată radical, atît biserica cît și restul clădirilor mănătireĭ ce o încunjură în formă de careŭ.

La „*Rarăul*, lanț muntos", se va adăuga la sfîrșit: In vechime se afla pe muntele Rarăŭ un schit, pe care'l dăruise împreună cu niște poene M-reĭ Moldovița, sihastrul Serafim hagiul, prin uricul de danie din 26 Septembre 1756, care se află în stăpînirea fonduluĭ religionar gr. ort. până la sfîrșitul secoluluĭ al XIX-lea.

Rădăuțiĭ, oraș; autorul îl descrie în treacăt cu multe lipsurĭ cu privire la viața culturală a Romînilor, înfățișîndu-ne un tabloŭ incomplect și nedeslușit, ĭar în ce privește trecutul istoric, observăm aceia-șĭ lipsă de date istorice ca și la orașul Cernăuțĭ. Autorul scrie d. e. că orașul posedă un liceŭ real, fără să ne spue dacă e complect; este decĭ a se adăuga: „complect". Intre alte autorul spune că orașul posedă și o societate de lectură romînească, un spital mare, și celelalte oficiĭ ale unuĭ centru districtual".

Mă rog a-țĭ înțeles ceva din viața economică și culturală a Romînilor?

Ca să dovedim cu cîtă nepăsare a fost scris acest dicționar geografic al Romînilor adăogăm că aci se află: 1) Societatea Filiala Scoaleĭ-Romîne din Suceava, 2) Societatea Filiala Doamnelor Romîne din Bucovina, 3) Societatea Reuniunea districtuală a invățătorilor, 4) Societatea de lectură „Clubul-Romîn", 5) Un cabinet de lectură numit „Stefan cel Mare„, 6) un internat de băețĭ Romînĭ ort. or. numit „Internatul luĭ Ștefan cel Mare" in clădire proprie, 7) o însoțire de păstrare și credit după sist. Reiffeisen, 8) Casa națională romînă, 9) Prăvălia romînească „Albina" și 10) o bancă districtuală romînă a însoțitorilor de păstrare și credit.

De toate aceste nu amintește autorul dicționaruluĭ geografic.

Maĭ adăogăm că aci se află și sediul unuĭ protopresviterat ort. or.

Autorul tace de moarte existența unuĭ parohiat și a uneĭ bisericĭ catolice, situată în centrul orașuluĭ.

Maĭ există și un templu evreesc la periferia piețeĭ centrale și o societate orășănească de pompierĭ, pentru pază în contra incendiuluĭ.

Trecem decĭ la Rădăuțiĭ mănăstire: autorul dicționaruluĭ copiase ca de obiceĭŭ și aci opul citat a D ruluĭ D. Werenka cu deosebire numaĭ că întrebuințase ortografia germană la textul romînesc ș. a. la scrierea numeluĭ „*Lazco*" (Voevod) în loc să scrie Latsco saŭ Lațco.

Autorul Dr. Werenka scrisese în opul săŭ citat: *Kosmani*, pe cînd d-l Grigorovitza schimbase scrierea aceseĭ localitățĭ de altfel pe nemțește corect scrisă, în Coțman, cu intenția vădită de a face pe placul Austriacilor, ca toate localitățile să sune maĭ oficial.

Dr. Werenka ca autor german nu se atinsese de numirile originale romîneşti ale localităţilor şi a trebuit să apară pe orizont un romîn în persoana d-lui Grigorovitza şi profesor la Bucureşti, care să ne schimbe numirile geografice spre a se face plăcut în ochii străinilor, cari nu cruţă nici o ocaziune de a lucra în dauna romînilor Bucovineni.

Observăm că lipseşte nota istorică cu privire la Episcopia Rădăuţi care trebue adăogată, ş. a: Rădăuţii moşia, a fost dăruită Episcopiei de către Alexandru Vodă cel Bun, cu uricul din 8 August 1420 (vezi protoc. imp. No. 241 şi 242). Proprietăţile stăpînite de Episcopie aŭ fost şepte cu totul ş. a. 1) Rădăuţii. 2) Cosmanul, 3) Laşchiuca saŭ Sadova, 4) Suhoverca, 5) Clivodinul, 6) Davideşti şi 7) Rohosna (un fînaţ de 25 fălci şi 1513 stînjini) cu o cîrciumă.

Domnii pristăviţi în biserica Episcopiei sunt următorii!

1) Laţco Vodă (1366) şi nu 1374;
2) Bogdan I Vodă (1372) „ „ 1370;
3) Roman I Vodă (1392) „ „ —
4) Stefan I „ (1398) „ „ —
5) Bogdan II „ (1451) „ „ 1452.

Reuşeni, com. rur.; s'a numit în vechime şi Ruşenii de jos. In rîndul al 26-le să se rectifice anul falş al zidirei bisericei „1502“ în 1503—4, Aprilie 8. In rîndul al 30-lea să se adauge: pe acest Petru Vodă Aron l'a învins apoi Stefan cel Mare în 12 Aprilie 1456 la Doljeşti (jnd. Roman) în Moldova şi i-a luat domnia,

Romaneşti, com. rur.; să se adauge: la 1744 Martie 11 boerul Toader Braha dăruise 1|6 parte din moşie, mănăstirei Homorului (vezi protoc. imp. No. 70).

Roşa, saŭ Roşişea, mahala a oraşului Cernăuţi; să se adauge: posedă un cabinet de lectură romîn, numit; Ţeţina; asemenea o însoţire de păstrare şi împrumut după sistemul Reiffeisen cu 297 membri.

Rusu Plavalar, com. rur.; să se adauge: posedă un cabinet de lectură numit Progresul şi o însoţire de păstrare şi împrumut cu 28 membri.

Rusu-Mănăstioară, com. rur.; Să se adauge: posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 69 membri.

Ruşii-Moldoviţei, com. rur.: după rîndul al 32-lea să se intercaleze: Ruşii-Moldoviţei şi Vatra Moldoviţei aŭ fost dăruite mănăstirei Moldoviţa, ca proprietăţi la un loc, de către Petru VI Vodă Rareş, prin uricul din 1534. Această danie a fost confirmată de către Miron Barnovschi Vodă la 2 Iunie 1626 şi de către Vasile Lupu Vodă la 30 Martie 1642.

(Va urma) **Vl. Mironescu**

Cîntec

Aceleĭa care mĭ-e dragă
De drag nicĭ cînd nu i-am vorbit,
Tot dorul ce de ea mă leagă
In umbră e-a muri ursit....

Aceleĭa care mĭ-e dragă
De drag nicĭ cînd nu ĭ-oĭ vorbi,
Căcĭ o prăpastie întreagă
C-o vorbă numaĭ am stîrni....

De-aceĭa 'n gînd cu ea, din casă
Eŭ veşnic ĭes şi vin cu ea,
De-aceĭa-o jale mă apasă
Şi plîng, că'n toată viaţa mea,

Ea n'ar' să ştie nicĭ-o-dată
Ce taĭnă port în gîndul meŭ,
Nicĭ cît e ea de adorată,
Nicĭ c'am să mor de dorul seŭ...

Ci tacĭ, tu, inimă zdrobită,
Şi'n calea-ĭ fie-ţĭ glasul stîns,
De-o vezĭ trecînd, fiĭ fericită,
Priveşte-o şi te'neacă'n plîns....

Priveşte-ĭ fruntea luminată,
Ca luna printre sumbriĭ teĭ,...
Ca luna, ea n'a şti vre-o-dată
Martiriul tăŭ din urma eĭ....

Gordon

Din cunoştinţele înalte, ştiinţifice ale D-lui I. Atanasiu

profesor la facultatea de ştiinţĭ din Bucureştĭ

Răspund ereziilor ştiinţifice, găsite de dl. Athanasiu, în cunoştinţele mele şi pe care le profesez, ca profesor la Universitatea din Iaşĭ, *erezíĭ* pe care le înşiră în cronica ştiinţifică, din „Viaţa Romînească“ [1]), revistă destinată a propovedui şi adevărul şi ştiinţa.

Şi de sigur, cetitoriĭ, îşĭ vor fi pus următoarele două întrebărĭ:

1). Cine este dl. Athanasiu?

2). Cum se poate să se lase în Universitate să se propoveduiască, nu ştiinţă, ci ereziĭ şi ce pacoste e pe capul Universităţiĭ din Iaşĭ?

Tot cetitoriĭ îşĭ vor fi spus: dl. Athanasiu, cu rîndurile ce anunţă că scrie, şi le scrie, se arată ca o *personalitate*, care dacă afirmă, *aşa trebue să fie* şi dovadă, nu maĭ încape. Totul e persoana sa.

Şi natural, cum să nu fie dl. Athanasiu alfa şi omega a ştiinţelor din ţara romînească de oare-ce este profesor la facultatea de ştiinţĭ din Bucureştĭ şi nu la cea din Iaşĭ, în capitala ţăriĭ, unde este concentrat tot ce are România maĭ ntelect, maĭ capabil, maĭ muncitor, maĭ cinstit.

Şi tot natural, cum să tacă dl. Athanasiu, cînd „*în timpul din urmă*“ (loc. cit. p. 241, rîndul al 3-lea) a constatat că profesez ereziĭ?

Fac cunoscut cetitorilor, aceleĭ însemnate reviste „Viaţa Romînească“ că timpul din urmă al D-luĭ Athanasiu datează de cînd în *această* revistă, tot ieşană „*Arhiva*“, am pus pe două coloane, o ilustră publicaţie ştiinţifică a d-sale „Chien“ [2]), arătind nu numaĭ cum a plagiat, dar ce sistem de plagiatură a inventat.

Şi faţă cu aceste constatărĭ ar fi îndeajuns să răspund învinuirilor ce-mĭ aduce dl. Athanasiu; ca să dovedească exactitatea afirmaţiunilor sale, nefiind deajuns personalitatea sa.

Cum cred însă, că ar fi de mult folos pentru cetitoriĭ acesteĭ reviste, *o discuţie ştiinţifică*, nu voĭ aştepta acele dovezĭ, pe care nu le va da, nefiindu-ĭ cu putinţă aşa ceva (după cum se va vedea).

Pacat numaĭ că provocarea se datoreşte uneĭ cauze care nu lasă spirituluĭ toată linişte cerută.

---

1) No. 5 Anul IV 1909 p. 241.

2) Vedeţĭ Arhiva Anul XIX No, 7, 8, 11 şi 12.

Încep analiza pretinselor mele crezii științifice, constatate în timpul din urmă de dl. Athanasiu, cu prima sa declarație: „scriŭ aceste rîndurĭ pentru persoanele, care aŭ maĭ putut crede că dl. Dr. L. Cosmovicĭ, nu e cu totul strein de știința pe care o profesează".

Nu sunt decĭ, după dl. Athanasiu, nicĭ în curent cu știința – precum pretinde maĭ la vale—și nicĭ inzestrat cu acea educație științifică, ce se cere unuĭ profesor.

Cum să dovedesc contrariul? Cu diplomele ce am? D-sa însă spune ritos (loc. cit. pag. 246), „titlurile trebuesc respec- „tate atîta timp, cît purtătorul lor dovedește că posedă cu- „noștințele corespunzetoare; altfel ele constituesc o armă pe- „riculoasă, de care, trebue recunoscut, dl Dr. L. Cosmovicĭ, „a știut să se servească admirabil de bine". Decĭ titlurile mele sunt arme periculoase; de aceia s'a ferit ca de foc dl. Athanasiu, de a dobîndi cel maĭ mic titlu, ne avînd de cît—ca pregătire intelectuală scolară—*patru clase gimnaziale.*

Să nu se creadă că insinuez ceva!

Singur a declarat [1]) că n'a fost un secret pentru niminea că-ĭ lipseaŭ titlurile cerute așa de categoric, de legea instrucțiuneĭ, pentru a fi primit cineva a candida la o catedră de Universitate, nu încă a fi și numit.

Or și care cetitor nepărtinitor, poate cumpăni valoarea reală a aprecieriĭ d-luĭ Athanasiu, cînd e vorba de titlurĭ.

Să dovedesc contrarul cu atîtea și atîtea lucrărĭ publicate? Dl. Athanasiu este în drum și iarășĭ spune ritos: cutare? da nu-ĭ așa, ci așa! Doar pe timput luĭ Aristote se maĭ credea așa, acuma de cînd sunt eŭ (Athanasiu) la Bucureștĭ, nu se maĭ spune așa. (A se vedea maĭ la vale chestia hydrocarburelor).

M'am gîndit atuncea, să daŭ publicitățeĭ alăturata scrisoare particulară, din a căreĭ conținut se va vedea, că nu e o *scrisoare solicitată*—cum are dl. Athanasiu,—pentru a fi lasat în pace cu neposedarea titlurilor academice, decĭ cu lipsa educațieĭ științifice, ce se capătă, dobîndind acele titluri.

„Société eutomologique de France"
Reconnue d'utilité publique
Hotel des Sociétés savantes
28 Rue Serpente 28.

Paris le 7 Fevrier 1900.

Cher honoré et cher Collêgue

Je vous remercie cordialement de l'envoie de vôtre interessant mémoire *Clasificarea animală* qui prouve avec quel soin vous suivez les progrés de notre belle science zoologique.

En lisant l'important *Buletinul Societățeĭ de științĭ din Bu-*

1) Arhiva No. 11—12. Anul XIX pag. 410 rîndul 8.

cureştĭ România, j'ai vu aussi que vous travaillez activement avec le Dr. M. Jaquet à nous donner une connaissance plus compléte de la Faune de Roumanie.

Nous serions très heureux à la Société entomologique de France de vous compter au nombre de nos membres et personellement je me ferais un plaisir de vous servir de parrain ci cette proposition vous agréait.

Recevez cher et très honoré Collègue, l'assurance de nos sentiments les plus dévoués.

A. Giard.
14 r. Stanislas Paris.
Président de la Société entomologique.

Cînd va veni rîndul, *clasificăreĭ mele animale,* ca să fie cercetată de d-l I. Atanasiu? Vaĭ de dînsa! Ce maĭ de ereziĭ are să'mĭ maĭ găsească! Mă voĭ mîngîia cu aprecierile luĭ Alfred Giard, una din personalităţile cele maĭ savante ale Franţeĭ, a căreĭ moarte o regretăm cu toţiĭ, noĭ aceştia....

* * *

Trecînd la fapte precise, rog pe cetitor, să nu uite, că e în joc o *carte didactică,* pentru Liceŭ, nu pentru Universitate şi cum Dl. Athanasiu n'a făcut liceul, să cam naşte întrebarea, dacă poate să-şĭ dee samă, ce trebue de spus şi ce nu, în Liceŭ?

Şi fiind că împrejurările aŭ fost aşa, că începînd cariera mea didactică, a trebuit să mă ocup *special de învăţămîntul secundar, în ceia ce priveşte ştiinţele naturale,* totul fiind de refăcut, *mi-am cam atras multă ură* din partea acelora, care, orĭ din neştiinţă, orĭ din necinste, nu-şĭ puteaŭ face interesele.

N'am şovăit şi am arătat, că în Liceŭ să dăm ştiinţă pozitivă, precisă şi atîta cît trebue, fie pentru *desvoltarea intelectuluĭ tinerelor generaţiĭ,* fie pentru *foloasele imediate saŭ maĭ tîrziĭ,* ce rezultă din acele studiĭ, fie pentru o *educaţie ştiinţifică maĭ desvoltată.* A bate capul elevilor cu *echinoderme, hydromeduse, proto-vertebrate* şi cîte altele, absolut de nicĭ un folos, maĭ bine un studiŭ precis de organizarea şi viaţa insectelor de viaţa păsărelilor, de organizarea corpuluĭ nostru şi buna funcţionare ale acelor organe.

Cînd aş răsfira acuma, programele analitice, relativ la aceste ştiinţĭ (şi încă noroc că s'aŭ maĭ schimbat), atuncea s'ar vedea mentalitatea făuritorilor şi cît sunt de departe de ţinta la care trebue să tindă acele programe, acele studiĭ, atît de trebuitoare!

Aşa fiind lucrul, toată critica d-luĭ Athanasiu, relativ la cartea mea „Zoologie şi Anatomie“ de liceŭ, nu e de cît un *şir de răutăţĭ* şi un şir de *neexactităţĭ.*

Şi-a început critica cu *Protozoarele*, şi pentru susţinerea absurdelor sale concepţinnĭ, citează în paranteză pe Yves Delage, colegul şi prietinul meŭ de şcoală.

Şi să se observe bine, că numaĭ la acest punct, dl. Athanasiu apelează la un învăţat străin, la o autoritate ştiinţifică. Absolut la toate celelalte puncte, d-sa este acuzatorul şi tot d-sa, autoritatea competentă—judecătorul ! !

Dl. Athanasiu are însă de asistent pe dl. Călugăreanu, fostul meŭ student. Putea să'l întrebe, dacă fac cursul meŭ, luînd un text oare-care : *Delage* saŭ *Roule*, saŭ *Widersheim* saŭ *Lang*, *Gegenbaur*..... şi debitez după dînsul.

De sigur că i-ar fi spus, că citez toate controversele asupra orĭ căruĭ punct, fie anatomic, istologic, embriologic, fiziologic, biologic..., că le pun faţă în faţă şi discut, arătînd şi dovedind cum trebue să primim fie care fapt. Ar fi aflat că arăt în cursurile mele, cîte *greşelĭ peste greşelĭ* sunt, aproape în toate tratatele didactice, maĭ ales, ştiut fiind, *că se scriŭ cărţile cu cărţĭ*. Şi să daŭ cîteva exemple absolut doveditoare.

Maĭ nu e carte anatomo-fiziologică în care să nu se pue sp. ex. senzul tactuluĭ—**pelea** Se poate un maĭ mare anatomist ca *Sappey*, fostul meŭ profesor de anatomie, la facultatea de medicină din Paris? In tratatul săŭ de anatomie [1]) spune, „*Sens du tact*. Constitué par la peau, le sens du tact se „présente à nous sous l'aspect d'une vaste membrane, jetée à „la manière d'une voile sensitif sur les dernières limites du „monde organique".

Tot aşa sp: ex: în tratatul luĭ Küss şi M. Duval [2]) care pun ca titlu : *du tact et du toucher* şi scriŭ astfel : „l'organe „du toucher comprend tout le tégument externe et une partie „des muqueuses...."

Şi nu e de mirare dacă în cărţile noastre romîneştĭ, găsim: *organul pipăituluĭ—pelea* !

Absolut nu e *pelea*, organul de tact şi maĭ puţin al pipăituluĭ.

In cazul dintăĭ, n'avem de cît să tăem rădăcinile posterioare ale unuĭ număr oare-care de nervĭ rachidienĭ şi vom găsi regiunea din corp în legătură cu aceĭ nervĭ, astfel răniţĭ, că deşi este acoperită de pele, totuşĭ atinsă, împunsă, pişcată, arsă chiar, nu maĭ dă animaluluĭ nicĭ o ştiinţă de torturile la care este supus.

Organele de tact sunt anumite *corpuscule, bumbĭ, discurĭ*, împrăştiate cu anumită regularitate, în tegument (pele), organul cel maĭ superficial.

Şi ca să nu mi-se spue, că înaintez, fără a cita autorĭ, ĭaŭ aşa la întîmplare sp. ex : rezumatul de anatomie comparată a luĭ Henri Girard [3]), care spune perfect de bine : „**Tact.** L'appareil tactile comprend, chez les *Poissons* des groupes de cellules neuroépithéliales différenciées et chez les *Allantoïdiens*, des terminaisons tactiles libres : *buotons, menisques* et des *corpuscules*".

---

1) Traité d'anatomie descriptive t. 3. p. 560.
2) Cours de physiologie. Paris 1879. p. 564.
3) Aide—mémoire d'Anatomie comparée. Paris 1895 p. 352.

In cazul al doilea, greşala este şi maĭ mare, căcĭ *pipăitul* este altă ceva de cît *tactul*. Nu pipăĭ cu umărul, cotul etc. ci cu degetele, şi *umărul* ca şi *cotul* sunt regiunĭ acoperite de pele. Cine vrea să priceapă diferenţa mare şi greşala mare ce o fac aceĭ, care scriŭ: *organul pipăituluĭ—pelea*, n'are de cît să o priceapă.

Şi aşa şi cu celelalte sensurĭ. Toţĭ spun: *nasul*, organul mirosuluĭ. Numaĭ cu nasul nu mirosim, căcĭ sunt persoane care n'aŭ nas şi totuşĭ mirosă, precum şi mulţĭ care aŭ nas şi mirosul le e maĭ mult saŭ maĭ puţin dispărut; şi în fine sunt cele maĭ multe animale care n'aŭ nas şi totuşĭ mirosă.

Aşa şi cu *gustul*, cînd spun: că organul respectiv este *limba*. Poţĭ să aĭ limbă mare şi gust de loc şi de astă dată şi fiziologic vorbind şi psychologic.

Şi cum la punctul 2) al criticeĭ d-luĭ Athanasiu, sunt acuzat de modul cum am descris—**pentru liceu**—inervaţia acestuĭ organ, şi că ar fi o erezie din partea mea, că n'am pus toţĭ nervii care trimet ramurĭ, adecă şi pe *hypoglos*; d-sa maĭ adaugînd şi *coarda timpanuluĭ*, sunt silit a dovedi, că numaĭ *patima* de a mă *insulta* aşa pe datorie—cum se spune—l'a împins la o asemenea ne exactă imputare.

Pentru liceŭ, D-le Athanasiu am scris! Pentru ce numaĭ la *limbă*, trebuia să descriŭ toate ramurile nervoase şi nu şi la celelalte organe? Este saŭ nu este o limită. Pentru ce ne am opri, a spune—în cazul cu limba—că este cărnoasă şi să nu descriem şi muşchiĭ? saŭ cel puţin să-ĭ cităm? Pentru ce nu i-am descrie arterele şi vinele? Unde am ajunge atuncea?

Şi cine citeşte cu luare aminte cele ce am spus despre limbă, la pag. 18, cu cele ce am maĭ spus la pag. 166, cînd vorbesc de organul gustativ, va vedea, că am avut în vedere să scot bine la iveală, că nu limba este organul gustativ. Şi dacă am pus în paranteză sub titlul de organul gustativ, *limba*, eram silit să o fac de programa analitică. In text însă am dovedit greşala.

Prin urmare, răŭ şi fără cale îmĭ impută Dl. Athanasiu că n'am citat toate ramurile nervoase şi acuma să-ĭ dovedesc cu vîrf şi îndesat, ce greşală face, cînd pune *coarda timpanuluĭ* printre nerviĭ inervătorĭ a-ĭ limbeĭ,

Iată textul imputăriĭ: „pe nedrept desconsideră dl. Dr. „L. Cosmovicĭ nerviĭ hipoglos şi coarda timpanuluĭ, care fac „parte din inervaţia limbeĭ".

Coarda timpanuluĭ nu face parte din inervaţia limbeĭ, căcĭ a inerva un organ însamnă că viaţa aceluĭ organ stă sub influenţa aceluĭ nerv. Tăeţĭ coardele timpanuluĭ (ambele) la un cîne, şi acel cîne îşĭ va mişca limba ca şi maĭ înainte; tăeţĭ însă *hypogloşiĭ*, după ce s'aŭ despărţit de dînşiĭ ramurile descendente, thyro-hyoidiene, genio-hyoidiene şi ale muşchilor hyogloşi şi stylo gloşi şi veţĭ vedea, că limba să paralizează, fără ca animalul să peardă sensibilitatea tactilă pe care o are în-

tr'o proporţie oare care şi pe limbă, precum nicĭ sensibilitatea gustativă.

Efectele distrugereĭ coardelor timpanice, sunt de o altă natură (vedeţĭ experienţele luĭ Cl. Bernard şi ale luĭ Vulpian [1]) ambiĭ meĭ foştĭ profesorĭ) şi anume, *vaso-motore*, şi *secretorie*. Absolut nicĭ un ram din coardele timpanice nu să termină fie în muşchĭ, fie în mucoasa limbeĭ, eĭ, saŭ se duc la ganglionul sub-maxilar, saŭ la ghindura sub-maxilară saŭ amestecîndu-se cu tubiĭ nervoşĭ aĭ lingualuluĭ corespunzător, să sfîrşesc în păreţiĭ vaselor sanguine ale organuluĭ.

M'aşĭ putea opri aci, cu respunsurile căcĭ absolut toate celelalte criticĭ—ereziĭ—sunt dovadă de **patimă** şi de **neştiinţă** din partea d-luĭ Athanasiu.

Maĭ găsim greşelĭ marĭ în tratatele ştiinţifice, sp: ex: cînd e vorba de funcţia Rărunchilor, (Rinichĭ), precum şi în considerarea fenomenuluĭ, luîndu-l ca o secreţiune şi urina ca un produs de secreţiune.

Dovezĭ? Iată *A. Beaunis* [2]) care pune urina ca product de secreţiune prin *filtraţiune*. O greşală maĭ mare se poate?

M. Duval (loc. cit. pg. 658) deasemenea spune: *sécrétion de l'urine* şi o descrie ca o secreţiune.

R. Widersheim [3]) la pag. 348, descriind organizarea rărunchilor zice: „ces derniers représentent donc les éléments qui *sécrètent* l'urine".

L. Landois [4]) la pag. 461 are ca titlu „sécrétion urinaire".

Schlayer [5]) zic- „zur Theorie der Harnabsonderung".

Idem W. Lindermann [6]) „Beiträge zur Theorie der Harnabsonderung".

Şi pentru ca să nu maĭ înşir, aproape toate tratatele anatomo-fiziologice, ĭată P. Laulanié [7]) în tratatul săŭ de curînd tipărit, la pag. 427 pune ca titlu „de la sécrétion urinaire" şi la pag. 441 ne vorbeşte „mécanisme de la sécrétion urinaire".

Şi cum atiţia învăţaţĭ aŭ noţiunĭ greşite de natura fenomenuluĭ, prin care se capătă *urina*, saŭ producte urinifice, tot astfel aŭ noţiunĭ greşite şi asupra morfologieĭ tipice a unuĭ organ renal (nefridie).

Am scris şi asupra unuĭ punct şi asupra celuĭlalt în repeţite rîndurĭ [8]) şi cum e foarte greŭ a se rupe cu un trecut

1) Leçon sur l'appareil vaso-moteur 1875, t. I. p. 156.
2) Nouveaux éléments de Physiologie humaine, Paris 1888 T. p. 498
3) Manuel d'anatomie comparée des Vertébrés, Paris 1890.
4) Traité de physiologie humaine, Paris 1893.
5) Archiv für die gesammte Physiologie t. CXX 1907 p, 359—366.
6) Archiv. für pathologische Anatomie und Physiologie t. LIX 1908 p. 196—203.
7) Eléments de Physiologie Paris 1905.
8). Dr. Leon C. Cosmovicĭ. Organes sécréteurs dans la série animale (Naturaliste, Paris 2-a série 4 vol. 1890, p. 91—105). Ce qu'il faut entendre par système aquifère, organes segmentaires, organes excréteurs, néphridies (Rapport présenté au Congrès international de Zoologie de Moscou. 1892, Les néphridies (Bulletin scientifique de la France et de la Belgique. T. XXXII n° 194). Incrîngătura vermilor, Ord. Rotifere, Memoriile Acad. Romîne 1905 p. 64.

devenit clasic, abea acuma am reuşit a se vedea dreptatea spuselor mele. Şi asupra acestor chestiunĭ am făcut o dare de seamă în această revistă, aşa că de data aceasta nu voĭ cita de cît atta. In 1907 m'am adresat la societatea Biologică din Paris şi am cerut să se pue capăt uneĭ asemenea greşelĭ, considerîndu-se *urina* ca un *product de secreţiune* şi *funcţia renală* ca o *secreţiune*, printr'un articol publicat în Buletinul săŭ din Aprilie 1907 pag. 607.

Şi pe cînd pănă atuncea nu se scriea de cît, *secreţiune urinară*, de la acea dată, s'a început a se da fenomenuluĭ, numirea exactă, acea de *excreţiune* şi a nu se maĭ confunda fenomenul, cu evacuarea, pe care o numeaŭ—greşit—excreţie.

Deci am dreptul, faţă de dl. Athanasiu, să vorbesc în numele meŭ, în cestiunĭ zoologice, anatomice şi fiziologice. In urma celor amintite—pe lîngă multe altele—cred că cetitorul nu va sta la îndoială, şi dacă sunt romîn, nu urmează să n'am dreptul a avea alte părerĭ asupra multor puncte ştiinţifice, precum e sp. ex. *structura protoplasmeĭ animale*, şi earăşĭ nu un Athanasiu, fiind gurguţat pe căĭ ilegale, profesor la Universitatea din Bucureştĭ, are *dreptul* să mĭ impue să văd *fenomenele* şi *organele*, după cum le vede d-sa.

* * *

Şi odată situaţiile respective stabilite, să revin la strigătul de indignare al d-luĭ Athanasiu, că nu cunosc *structura protoplasmeĭ protozoarelor*, şi aceasta în anul 1903, ştiut fiind după D-sa, că aceste animalcule aŭ *gură*, *faringe* şi *anus*.

Nu-ĭ vorbă că-mĭ aruncă în faţă şi o altă neexactitate şi anume: „chiar presupunînd că aceste animale s'ar hrăni numaĭ cu substanţe licide..." Absolut nicăirea nu am afirmat aşa ceva. Cînd zic *alimente*, care străbat, se adun şi se diger şi resturile sunt aruncate, numaĭ ideia de a fi licide nu reesă. Dacă însă dl. Athanasiu ar fi cetit cu băgare de samă, cele ce spun relativ la *hrănirea protozoarelor* şi ar avea şi cunoştinţele trebuitoare de anatomie, de sigur că ar fi găsit că am mare dreptate, deşi descrierea mea este, absolut contrară celor scrise nu numaĭ în Delage ci şi în alţĭ autorĭ.

Nu, fiind că Delage scrise că Protozoarele aŭ faringe, urmează că aŭ un asemenea organ, şi Cosmovicĭ, n'are dreptul să spue că, neavînd un asemenea organ, Delage greşeşte.

Şi să discutăm. Nu cu dl. Athanasiu ci cu cetitoriĭ care'şĭ maĭ aduc aminte de studiile anatomice ce aŭ făcut în liceŭ.

Cînd zicem *faringe*, *esofag*, *stomac* etc., înţelegem *organe* cu păreţĭ propriĭ, cu legăturĭ precise (tocmaĭ în ordinea în care le am amintit) şi cu funcţiunĭ particulare şi generale.

Un *protozoar* însă nu e, decît o bucăţică microscopică (maĭ în totdeauna) de un aluat ce numim *protoplasmă*, încon-

jurată, la cele maĭ superioare, de un învăliş delicat : *membrană celulară* (stad celulă). Vă puteţĭ închipui acuma—dacă acea-sta le e adevărata organizare să aibă faringe, esofag, stomac, şi încă *gură* şi *anus*, care sunt orificiĭ ale unuĭ organ întreg numit *tub digestiv*! Dacă aŭ, atuncea corpul lor nu este re-dus cel mult la o celulă, ci este un corp pluricelular, un me-tazoar. Şi nimine nu pune infuzoriĭ printre metazoare, şi cu drept cuvînt, căcĭ sunt *protozoare*, decĭ animale avînd corpul redus la o celulă.

Aşa fiind, răŭ şi fără cale, li se descriŭ faringe, esofag, stomac. Şi ca să dovidesc, că toţĭ scriŭ, fără a ţinea samă de preceptele elementare sus citate, n'am decît să citez autorĭ, carí, la acelaşĭ animal protozoar şi pentru aceiaşĭ regiune, nu daŭ închipuituluĭ lor tub digestiv, aceiaşĭ numire. Aşa:

Emile Yung [1]) descrie Infusoriĭ, ca avînd corpul maĭ a-desa purtător de vesicule contractile, o *gură* un *anus*, însă fără tub digestiv.

Se poate o concepţie maĭ absurdă ! gura şi anusul după cum s'a spus—sunt orificiile de intrare şi de eşire ale tubuluĭ digestiv. Dacă n'aŭ un asemenea tub, n'aŭ nicĭ gură nicĭ anus. Şi cum există la Infusorĭ, un orificiŭ prin care străbat alimen-tele, prin *analogie*, se poate considera ca reprezentînd, nu gura (altă greşală) ci orificiul bucal şi pentru aceste rezoane, expresi-unea de *cytostoma* dată de Claus este mult maĭ nimerită.

C. Claus [2]), dă o descriere cu desăvîrşire desordonată : „le „parenchyme du corps, environné par la peau (dacă să maĭ poate omologa membrana celulară cu pelea vertebratelor !), se „partage en une couche corticale visqueuse et granuleuse, *exo-„plasma* (altă expresie greşită) et un parenchyme interne li-„quide et transparent (cavité digestive, remplie de chyme de „Greeff. Claparède et Lechmann), *endoplasma*, dans lequel pénè-„tre fréquemment un tube oesophagien en général mince...“ Dacă se maĭ poate, ca o cavitate digestivă, reprezentată prin endoplasma, să fie pătrunsă de un tub esofagien, ştiut fiind că un asemenea tub este o regiune din o cavitate digestivă.

Carl Vogt şi Emile Yuny [3]) spun *„la bouche qui* conduit dans un vaste entonnoir, *l'oescphage...“* Iată dară că după a-ceştĭ autorĭ, gura dă în esofag şi nu în *faringe*, cum ar fi natural, după cum însă o spune şi Delage. Pe ce rezoane se omo-loagă de aceştia, acel canal cu esofagul şi nu cu faringele ? Poate că dl. Athanasiu va fi în stare să o spue.

Maĭ departe ne spun „il n'y a pas de tube intestinal à „paroi propre ; les bols alimentaires s'en vont, sous forme de „boulettes, dans le protoplasma de la cavité digestive. .“ Cînd zicem cavitate, s'a sfîrşit, e vorba de un spaţiŭ mărginit de păreţĭ propriĭ ; decĭ răŭ şi fără cale, numesc regiunea corpo rală—*endosarcul*—cavitate digestivă.

---

1) Classification des animaux. Génève 1893 p. 9.
2) Traité de Zoologie. Paris 1884 p. 222.
3) Traité d'Anatomie comparée pratique. Paris 1888 p. 85.

Şi apoĭ cum se duc bolurile alimentare? Un act mecanic cere o putere. Care-ĭ acea putere? a afirma aşa, fără a demostra intră în cadrul multora, şidintre aceştia e şi dl. Athanasiu. Eŭ demonstrez şi am publicat în această privinţă [1]), şi pasagiul din textul cărţeĭ mele, *„alimentele sunt chemate în corpul protozoa- „relor de către curenţiĭ de apă întreţinuţĭ de contracţiunile va- „cuolelor contractile“* lămureşte perfect mecanismul introduce- reĭ alimentelor în interiorul endosarculuĭ (aşa trebue de numită regiunea) precum şi înaintarea lor în acea regiune. Dl. Athanasiu care avea nevoe să-mĭ găsească ereziĭ în scrierile mele, criticîndu-mă astfel: „dacă ar fi văzut saŭ macar ar fi cetit cum se hrăneşte o amebă nu avea nevoe să inventeze canalele capilare şi curenţiĭ de apă din corpul protozoarelor“ dacă ar fi cetit cu luare aminte cele ce am scris, şi d-sa ar fi acela care să fi cetit cele scrise respectiv prin tratate, după cum citez maĭ sus, desigur că ar găsi—nu invenţia—ci părerea mea, nu numaĭ conformă preceptelor normale ale morfologieĭ şi fiziologieĭ animale, dar şi cea maĭ adevărată.

Şi îmĭ spune *„dacă aş fi văzut saŭ dacă aş fi cetit“*. Ce doză de îndrăzneală. Intrebe d-sa, tocmaĭ pe Delage, pe Raphael Blanchard, pe Ed. Perrier, pe C. E. Bertrand, profesor la Lille—căcĭ din profesoriĭ meĭ, n'aŭ maĭ rămas,—dacă am văzut saŭ dacă am cetit! Poftească la mine să-ĭ arăt din 1874, cum am pus piciorul în Universitatea din Paris şi până în 1880 cînd am părăsit-o, cîte am scris, colecţionat, desenat. Poftească să-ĭ arăt desemnuri de Protozoare, căutate în România, timp de 20 de anĭ, cu datele exacte, cînd aŭ fost găsite, cînd studiate. Şi aceasta nu numaĭ cu Protozoarele, ci cu orĭ care alt grup de animale. Şi atuncea să maĭ îndrăznească a-mĭ spune, dacă am *văzut* saŭ dacă am cetit. E uşor de la înălţimea la care se pune, să arunce insulte, să inventeze neexactităţĭ pe socoteala acelora, care-şi fac datoria în conştiinţă şi care cer egală dreptate pentru toţĭ, respectarea legilor şi triumful adevăruluĭ şi al cinsteĭ.

Am dreptul a spune, că *răŭ* se interpretează organizarea Protozoarelor şi absolut în mod greşit, şi să lămuresc fenomenele fiziologice, care aŭ loc în corpul acestor animale inferioare.

Şi acest drept reesă, din cele ce am arătat maĭ sus, pentru a nu fi nevoe să maĭ vin şi cu alte fapte.

(Va urma) **Dr. L. C. Cosmovici**
Profesor Universitar

---

1) Sur la vésicule contractile des Rotiferès. Bullt. de la Soc. Zoologque de France T. 3. 1888 p. 167 şi Incrîngătura Vermilor. Ord. Rotifere. Annale Acad. Române. 1905 p. 63.

Inscripţiile Monastirei Neamţu [1]

98 *Inscripţia de pe cristelniţa luĭ Venedict Dinga din his. mare a M-reĭ Neamţu.*

† „Această cristelniţă este a sf. M-rĭ Neamţu făcută din ar-
„gintul M-reĭ, prin silinţa sf. sale Igumenuluĭ Venedict Dinga şi
„aŭ dato M-reĭ cu Mitrofan Leat 7284 Dechemvrie 2". (1776)
In fundul cristelniţeĭ este săpată icoana botezuluĭ Domnuluĭ XC. aurită peste tot. Venedict Dinga aŭ fost igumen M-reĭ Neamţu între aniĭ 1776—1779, (Vezĭ No. 34) şi igumen M-reĭ Raşca până la 1792 cînd face loc luĭ Varlaam Dinga Nemţanu, (ist M-reĭ Raşca pag. 90 şi 91).

99. *Inscripţia de pe aghezmătarul luĭ Cantu.*

„Pomeneşte Doamne pe robul tăŭ Dumitru Cantacuzin
„cu soţia sa Policsenia născută Beldiman.
„Saŭ afierosit acest aghezmătarĭ la sfînta M-re Neamţu
„cu îndatorire ca pe tot anul la ziua sfinţilor Voevozĭ să se
„facă cîte o panahidă. 1843 Dechemvre".

Aghezmătar mare de argint aurit în lăuntru, cu două torţĭ marĭ, pe din afară are patru medalioane—sepate cu sfinţĭ, şi aurite (vezĭ No. 91).

100. *Inscripţia de pe litierul cel mare din M-rea Neamţu.*

„Afierositaŭ acest litier sfinteĭ *Lavre a Pantocratoruluĭ Mol-*
„*doveĭ* de robul luĭ Dumnezeŭ Ioan Mihail Voevod *la aniĭ 1815*".

Litier dăruit de Mihaĭ Grigore Sturza Voevod M-reĭ Neamţu căruĭa el ca Domn îĭ zice *Pantocrator.*

101. *Inscriptia de pe sfeşnicul cel mare de argint din M-rea Neamţu.*

„Acest sfeşnic saŭ făcut de sfinţia sa părintele Arhiman-
„drit Neonil stareţ M-reĭ Neamţuluĭ anul 1846 Marte."

Această înscripţie este săpată de două orĭ pe acest sfeşnic. Odată săpată ca o panglică de fiorĭ, şi odată săpată în linie dreaptă.

Stareţul Neonil Buzilă (Harceag) aŭ făcut acest sfeşnic mare de argint bun, pe alocurea aurit ca să-ĭ fie de pomenire.

Maĭ este şi alt sfeşnic mare de alamă foarte curată cu un model prea artistic—ca şi cel de argint,—amîndouă pentru sfînta icoană a M. D. Sfeşnicul de alamă noaptea la luminare are efectul ca şi cum ar fi de aur. Este făcut de stareţul Gherasim Miron la 1857,—cu inscripţia pe dinsul—între fofeze, (vezĭ No. 55).

1) Vezĭ numerile dinainte ale revisteĭ.

102. *Două icoane vechĭ Maĭca Domnuluĭ.*

In veşmîntăriea bisericiĭ marĭ deasupra uşeĭ ce duce în altar, sînt două icoane vechĭ cu chipul M. D. şi anume: I, model vechĭŭ grecesc şi II model vechĭŭ rusesc:

I. Maĭca Domnuluĭ veche, mare la faţă, plecată spre stînga, se zice: „povăţuitoarea" pe romîneşte; căcĭ inscripţia e pe greceşte. Pe această sfîntă icoană tradiţia o zice a fi fost cînd-va în strana igumenuluĭ de la M-rea Neamţu—cu numele *Povăţuitoarea* şi ea cîrmuĭa (saŭ în numele eĭ se cîrmuĭa) toată sfînta M-re Neamţu la toate cumpenele cele grele. Eŭ se maĭ zic şi grabnică ascultătoare. Această sfîntă icoană a M. D. este o copie a s-teĭ ĭcoane a M. D. de la sf. M-re *Dochiaru* din sf. Munte Atos. Aice la noĭ în M-rea Neamţu această icoană—s'aŭ cinstit şi acum se bucură de un renume şi de un respect —prea mare; are coroană şi părţĭ argintate – după modelu vechiŭ n'are pe domnul XC. Candela arde nestîns.

II. Altă icoană M. D. tot veche, ceva maĭ mică ca M. D. cea de la No. I, cu Domnu XC. prunc pe mîna dreaptă. Maica domnuluĭ are în mîna stîngă orĭ o basma femeeascâ, orĭ o pelincă, orĭ un decret profetic (ceea ce pe icoanele noastre de acest fel nu există nicăirĭ—din cîte am văzut eŭ până acuma).

Icoana are două inscripţiĭ ruseştĭ, una jos pe margine pe care o traducem româneşte aşa:

„*Această icoană a Prea sfinteĭ Născătoareĭ de Dumnezeŭ „care se zice schimbare la faţă—este de la Poceaisca*—mîna luĭ „Dumnezeŭ. (1761) luna luĭ martie 4 zile."

(Poceaĭsca este o M-re mare, veche a M. D. în Gubernia – Cernicov—maĭ sus de Chiev în Rusia).

La cap are aureolă şi coronă, împrejurul capuluĭ are altă inscripţie slavonă care se traduce pe romîneste aşa:

„*Bucurăte uşa cea neumblată a Dumnezeescululĭ rod.*"

Tradiţia zice că această sf. icoană aŭ fost a preosfinţituluĭ Episcop de la Roman, *Ioanichie Hadămbu* (Hasan) care aŭ fost igumen M-reĭ Neamţu la 1746--1747 şi episcop la Roman între aniĭ 1747 Sept. 15, până la 1769 Genari 15.

Ioanichie este un mare titor la M-rea Neamţu şi la schitul Ovidenia. Preasfinţia-sa are şi un frate pe Ieromonahul *Nicolaĭ Hadămbu* (Hasan) şi el încă aŭ fost igumen M-reĭ Neamţu la 1756–1758 (ist. M. N. t. I. 140). Acest preot călugăr cu numele Nicolaĭ cînd aŭ fost ca igumen la 1756—1758, aŭ făcut cu a sa cheltueală pîrgul din ograda M reĭ Neamţu în colţul ziduluĭ despre răsărit. Aŭ stricat pîrgul cel vechĭ care fusese făcut de la începutul cetăţilor—şi aŭ zidit el pîrgu – ist noŭ—după cum se arată la isi. M. N. t. I pag. 128. Icoana lor se bucură de mare respect—stă alăturea cu cea de la No. 1 şi arde candela nestîns la amîndouă odată (No. 105).

103. *Inscripţia de pe icoana Doamneĭ Maria Cantacuzin.*

„Această sfîntă icoană am făcuto eŭ *Maria Cantacuzin* şi „am dat'o la chiliile ce le-am făcut eŭ la sf. M-re Neamţu

„spre veşnica pomenire 1821 Maĭ 6.“

Această inscripţie este scrisă pe faţa sfinteĭ icoane la umăru D. XC.

Altă inscripţie este pe dosul sfinteĭ icoane care se citeşte aşa :

„Chiliile făcute de Doamna *Maria Cantacuzin* sunt acele „două cu şala lor de la vale de paraclisul Adormirea M. D. „din catul I-ĭŭ, această icoană este hărăzită spre a sta în a„ceste chiliĭ în care am şezut şi eŭ, dar fiind că părinţiĭ se „schimbă în chilie şi iconiţa se poate înstrăina după cum am „găsit'o acum în altă chilie la părintele Gherman Cernescu, „carele i-aŭ pus ramă şi steclă, de aceia spre maĭ bună păs„trare sub-semnatul am găsit cu cale a o da să stee în bise„rica mare, a acesteĭ sfinte mînăstirĭ Neamţu, 1899 Oct. 26. „*Daniil Tomescul Monoh Casierul M-reĭ* “

104. *Inscripţia de pe mormîntul Episcopuluĭ Teofil de la Roman din pridvorul cel mic de la biserica mare din M-rea Neamţu.*

† „Aicĭ supt această piatră odihneşte părintele nostru chir „*Teofil* Episcop Romanuluĭ. Let. 7255 Sept. 1. (1744).

Acest *Teofil* este călugăr cu metenia din M-rea Neamţu şi tot aicĭ aŭ fost şi igumen M-reĭ între aniĭ 1725 până la 1734. El în igumenia luĭ aŭ adăugit M-reĭ Ţiganĭ robĭ precum arată Neculaĭ Sulgeriu cînd vorbeşte despre o ţigancă roabă (ist. M. N. t. I. 139).

Teofil aŭ fost Episcop la Huşĭ între aniĭ 1735—1742 (cr. Huşilor 207 şi 130), şi Episcop la Roman 1742—1747 Sept. 1 cînd aŭ murit (cr. Roman. 2. 28) şi s'aŭ ingropat la M-rea Neamţu.

Cînd era Episcop la Roman aŭ făcut 2 lucrurĭ însemnate :

a) Aŭ înoit pecetea cea veche a eparhieĭ de Roman la care aŭ adăugit în pecete şi *a Galaţilor*, adică Galaţul atunce aparţiunea la eparhia Romanuluĭ (cr. Roman T. 28).

b). Teofil cu cheltuiala sa, *a făcut întăiaşĭ dată zidul împrejurul M-reĭ Neamţu*, aŭ înoit zidul cel vechĭ care era ruinat la pămînt, şi un rînd de chiliĭ (ist. M. N. t. I 111, şi pomelnicu titoresc fila 22 din dos). Părinţiĭ luĭ s'aŭ călugărit cu numele Ghedeoan şi Salomiea (pomel. titoresc 200).

105. *Insripţia de pe mormîntul Episcopuluĭ Ionichie din pridvorul cel mic din bis. mare a M-reĭ Neamţu.*

† „Aicĭ se odihneşte prea fericitul părintele nostru chir „Ionichie Episcop Romanuluĭ ctitor sf M-tirĭ Neamţu care saŭ „prestăvit la anul 7277 Genarie 15 (1769).

S'aŭ săpat şi înfrumuseţat după 33 anĭ a reposăreĭ Preaosfinţieĭ-sale cu cheltueala M-reĭ, prin silinţa stareţuluĭ Dorofteĭ [1]) în zilele Prea înălţatuluĭ Domn Alexandru Neculaĭ Şuţu Voevod la anul 1802 Iunie 20“.

Ionichie Hadîmbu (Hasan) Episcop de Roman şi cu fratele luĭ trupesc Ieromonahul Nicolae Hadîmbu (Hasan) igu-

menul M-rei Neamțu (v. nota la No. 102), amîndoi sunt din satul Țuscanii, județul Roman (atuncea era județu Neamțu)— răzăși de neam, oameni simpli și bogați,— feciori a preotului Ursu și a preotesei Safta, Hadîmbu (Hasan). Neamuri cu dînșii sunt popa Tarasu și preuteasa Ioana, și cu popa Toader și cu alții—toți porecliți Hadîmbi — și —Hasani— de unde și feciorii s'aŭ poreclit astfel. Ionichie și Neculai sunt titori mari sf. M-ri Neamțu. Ei aŭ înoit biserica de la schitul Slătioara, și numai de la Ionichie încoace se zice schitul Ovidenia, înainte se zice schitu Slătioru după numele părăului care trece pe acolo. Ei aŭ înzestrat schitul cu averi de tot feliul.

La M-rea Neamțu ei aŭ înălțat zidul împrejurul M-rei, aŭ făcut catapiteazma, policandru cel mare, o cruce ferecată ciftiș, trei rînduri de veșminte, un rînd de chilii despre altar cu biserica sfîntului Ioan Botezătorul—la stînga pîrgului despre Nord, clopotul cel mare de 1800 de ocă—cu tochița cea de aleagiu,—aŭ dat zestre.—Popa Nicolae aŭ zidit pîrgul pe locul pîrgului celui vechi, cu multe case, cămări, beciuri și alte multe lucruri și hotarnice aŭ făcut (pomelnicul ctitoresc 23, Ist. M. N. t. I 112, 113, 117 și 118; t. 7. 518 și următoarele; t. 10, 542, și următoarele). Ionichie aŭ fost și inginer hotarnic în zilele lui. Aŭ fost un barbat influent și răzbătător în timpul lui. El aŭ scos pe Ilie Catargiu dintre M-ri și l'aŭ statornicit la tirgu Piatra pe moșia schitului Slătioru, zisă moșia Mărăței, și i-aŭ luat în schimb moșia lui Catargiu, zisă țarina mare (v. No. 102, 31 și 18).

106, *Inscripția de pe mormîntul starețului Dorofteĭ Rusu.*

„Aicea se odihnește prea Cuviosul părintele nostru Do„rofteĭ Arhimandritul și starețul Ieroschimonahul Malorosia„nul, carele aŭ stărețit aicea în sfînta M-re a Neamțului, o„cîrmuind soborul 2 ani și jumătate și saŭ paretisit la 1802 „Sept. 8. și saŭ mutat cătră Domnul la 1809 Aprilie 4“. (No, 105).

Dorofteĭ este de origină rus, om învățat, a tradus din rusește cartea sfîntuĭ *Dorofteĭ.* Aŭ studiat limba și literatura elină la colegiul Sf Sava din Bucureștĭ împreună cu colegu săŭ dascalul Gherontie trimiși la școală de starețul Paisie Velicicovschie, pe cheltuiala M-eĭ Neamțu Dichiĭ de la țara de jos: le trimite la școală cheltuiala în banĭ și haine din ordinul starețului, atuncĭ la școală. Gherontie s'a împrietenit cu Grigorie Miculescu de la Icoană și aŭ remas prietinĭ devotațĭ unu altuia cît aŭ trăit.

107. *Inscripția de pe peatra duhovniculuĭ Gudiil Rusu de la spălătoriu bis. marĭ pe dinafară.*

„Aŭ zis Domnul: Privighiațĭ și vă rugațĭ că nu științĭ ziua „nicĭ ciasul în care fiul omuluĭ va veni. Cînd vă rugațĭ po„menițĭ și pe robul luĭ Dumnezeŭ Ieroschimonahul Gudiil și „Duhovnicul Malorosianuluĭ adormit la 1840..“

---

1) Vezĭ No. 106.

Acesta este Duhovnicul Gudiil Rusu—cu chilia de la bolnița bătrînilor—partea despre văcărie.

Observație.

In biserica mare a M-reĭ Neamțu maĭ înainte de arderea M-reĭ la 1862, Noem. 25 era multe pietre cu epitafurĭ de tot felul puse pe morminte la boerĭ, părcălabĭ, Igumenĭ, Stareţĭ, Episcopĭ şi alţĭ notabilĭ patrioțĭ—în biserică în 2 pridvoare, înprejurul bisericiĭ pe dinafară, înprejurul bisericeĭ Sf Gheorghe şi unele împrăştiete prin ogradă.

După restaurarea de după ardere, unele inscripţiĭ nu s'aŭ înoit, şi după ce bis. mare s'a pardosit peste tot cu marmoră, inscripţiile s'aŭ *afundat* sub marmoră şi acum nu se maĭ văd. Cîteva nume ici colea s'aŭ scris pe părete în dreptul loculuĭ unde i-aŭ fost Mormîntul. D. ex. M-rea Secu şi bis. mare din M-rea Neamţu. Este prea uşor să-şĭ imagineze cetitorul cam cîţi notabilĭ se vor fi îngropat în M-rea Neamțu cu cimitirile eĭ în răstimpul de *538* de anĭ de la *1367* încoace, (bis. M. N. t. I pag 6 şi t. anul *6875)*, ştiind că numaĭ Monahĭ s'aŭ îngropat peste tot locul *28,460*, şi aceştiea sunt numaĭ aceea pe care i-am putut colecta prin deesebitele pomelnice vechĭ şi noĭ ale M-reĭ, dară existența bisericeĭ cu cîntările eĭ se sue maĭ sus de anul *1367* (ist. M. N. t. IX 245).

Pe lîngă acestea maĭ este şi obiceiul mînăstireĭ de a desgropa osemintele morţilor după 7 anĭ, oasele se pun în criptele gropniţeĭ, ĭară tidvele numaĭ cele întregĭ se pun în dulapurĭ închise cu geamurĭ de sticlă şi să păstrează pentru istorie la urmaşĭ.

Pe cap este scris numele, rangul, şi anul morţiĭ, şi astfel şed în rînd unul lîngă altul toate capetele în toate dulapurile însemnate pe litere : A, B, C, D, şi celelalte.

Litera arată începutul numeluĭ la capul decedatuluĭ ce voim al căuta pentru ştiinţa istorieĭ (vezĭ registrele şi pomelnicile de la gropniță la biserica Bogoslovu).

Iară petrele cu inscripţie care aŭ fost puse pe mormînt după desgropare s'aŭ mutat de la locul lor unde fusese şi : orĭ s'aŭ perdut, orĭ s'aŭ strămutat, orĭ sunt sub pămînt, orĭ pe afară unde-va.

Ca să probez cele zise maĭ sus aduc la cunoştință cîteva exemple.

I. Dintre Stareţiĭ Moderniĭ şi anume :

aniĭ

1794. Noem. 15. *Paisie* epitaful văzut în biserică, (V. 94), pus în gropnicul Căpitanuluĭ Moseĭ.

1805 Maĭ 3. *Sofronie* Ieroschimonah Arhimandrit şi stareț în două rîndurĭ 1794—1799, 1803—1805 în Sf. M-re Neamţu Secu cu schiturile lor, îngropat în pridvorul cel mic, este rus malorosian.

Acum piatra cu inscripţia de pe mormînt este afară lîngă

biserica mare la piciorul cel al doilea spre stînga partea despre miază-zi.

1809, April 4. *Dorofteĭ* Ieroschimonah, stareț (No. 106) îngropat în pridvorul cel mic, acum piatra cu inscripția de pe mormîntul luĭ este afară lîngă a luĭ Sofronie.

1810, Noem. 8. *Dosofteĭ Calmuschi* (Calmuş), originar de la Cîmpu lung, Ieroschimonah, Arhimandrit şi stareț sf. M-rĭ Neamțu şi Secu cu schiturile lor, aŭ stărețit de la 1805—1808. Ruşiĭ zic că este rus malorosian,—Moldoveniĭ zic că este moldovanul Calmuş de la Cîmpulung din Bucovina. S'aŭ îngropat în pridvorul cel mic, acum piatra luĭ cu inscripția este lîngă bis. sf. Gheorghe afară lîngă zid despre amiază-zi.

1812, Decem. 20. *Ioan* (Iacinft) rus malorosian Ieroschimonah Arhimandrit și stareț sf. M-rĭ Neamțu, Secu, cu schiturile la 1808—1812 îngropat afară lingă bis. mare; acum piatra de pe mormînt este numaĭ o parte pusă în cărarea ce duce la trapeză ; nu se poate citi.

1818, Martie 26. *Silvestru* Ieroschimonah, Arhimandrit și stareț sf. M-rĭ Neamțu şi Secu cu schiturile 1812—1818 de la Cheoanĭ din Ungaria, îngropat lîngă bis. mare; peatra este pusă răsturnată în cararea trapezeĭ, nu se poate ceti.

1823, Noem. 23. *Ilarie* Cernischi Ieroschimonah Arhimandrit și stareț M-rĭ Neamțu Secu cu schiturile 18 8—1823. Huțan romanizat din Bucovina, îngropat în pridvorul cel mic, piatra nu este, numele scris pe părete,

1834, Oct. 4. *Dometiean* Braşovanu Ieroschimonah, Arhimandrit şi stareț sf. M-re Neamțu, Secul cu schiturile lor, stareț. 1823—1834. Transilvanean din Braşov, îngropat în pridvorul cel mic, numele scris pe părete, piatra sub-paviment.

1840, Maĭ 1. *Mardarie*, rus malorosian Ieroschimonah, Arhimandrit şi stareț în două rîndurĭ, 1835 Noembrie 12, până la 1838 April 10 şi de la 1839 Dec. 27 până la 1840 Maĭ 1, cînd a murit, îngropat în pridvorul cel mic, acum piatra sub-paviment, numele nescris.

1853, August 16. *Venedict* (Vasiean), Arhimandrit stareț de la 1 Maĭ 1840 până la 19 Iunie 1843, cînd a demisionat și a murit tocmaĭ la 1853 August 16, piatra nu se găsește, numele nu este scris. Venedict este de origină Țigan din Transilvania, romanizat. Ruşiĭ zic că este rus Malorosian, Venedict ştia ruseşte, învățase în M-rea Secu, de unde era cu metaniea şi unde fusese şi Egumen. El a avut și mare gust și a făcut prea frumoase odoare la Secu.

1853, Oct. 16. *Neonil* Buzilă (Hărceag) Cernischi (Cernoveschi) Ieroarhimandrit şi stareț sfinteĭ M-rĭ Neamțu și Secul cu schiturile lor, a stariții în treĭ rîndurĭ.

1). 4—23 Octombrie 1834 până la 1—12 Noem. 1835.
2). 10—11 Ianuar 1838 până la 27 Dec. 1839.

3). 19 Iunie 1843 până la 16 Oct. 1853, cînd a murit, s'a îngropat în pridvorul cel mic, piatra sub-paviment, numele scris pe părete.

Neonil este Huțan din Bucovina, nepot stareţuluĭ Ilarie, văr primar cu calfa Nicolae Cernoveschi, moş luĭ Gavril Diaconu (poreclit Boşu), (vezĭ No. 40 şi 22, 8, 9, şi 101).

1856, Maĭ 29. *Naftanail* Bandrahul Luh, din Movilăŭ. Ruşiĭ zic că este rus malorosian, Moldoveniĭ zic că este moldovan rusit de la Movilăŭ. Ieroschimonah, Arhimandrit şi stareţ Mănăstirilor Neamţu, Secu, cu schiturile lor; a stariţit de la 26 Octombrie 1853, până la 15 Februarie 1855, iar la 24 Februarie a fost surgunit. A murit la Ocea şi l'aŭ îngropat în pridvorul cel mic la biserica mare a M-reĭ Neamţu; piatra sub-paviment, numele scris pe părete. 1855, Maĭ 29 până la 11 Iulie 1856, *Dionisie*—Romano—Sadoveanu, a stariţit 1 an, 1 lună şi 13 zile, a fost răsturnat,—în urmă Episcop la Buzeŭ, a murit acolo la 1873, Ianuar 18.

Acesta a fost om învăţat, de aceea n'a putut stareţi. Tot ce a lucrat el, călugăriĭ aŭ stricat pe urma luĭ.

1856, Decembrie 11. *Iustin* Crevet Handoca, Arhiereŭ, Edesis, locotenent episcop la Roman, între aniĭ 1852—1856, cînd a murit în M-rea Neamţ, de unde era cu metania. S'a îngropat afară lîngă zidul bisericeĭ marĭ, partea despre mează-zi, lîngă piciorul din dreapta. Piatră şi inscripţie n'are, numele ne scris, mormînt nivelat, oasele la gropniţă la Nr. 3.

1861, Maĭ 21. *Sofronie* Miclescu, boer, Mitropolit Moldoveĭ cu metania din M-rea Secu, ucenicul stareţuluĭ Venedict aŭ păstorit între aniĭ 10 Febr. 1851, până la 8 Noem. 1860, cînd aŭ fost exilat la M-rea Slatina. Mort la Iaşĭ la 18 Maĭ 1861, îngropat la M-rea Neamţu în biserica mare în pridvorul cel mic la 21 Maĭ acelaş an. Piatra, inscripţia, numele şi oasele s'aŭ prefăcut cu totul cînd aŭ îngropat în acest mormînt pe Mitropolitul *Calinic* Miclescu nepot Mitropolituluĭ Sofronie. Capul luĭ Sofronie este la Bogoslovu la No. 1.

1861, August 18. *Gherasim* Miron Ieroschimonah, Arhimandrit şi stareţ. Acesta este cel întâĭ stareţ a M-reĭ Neamţu Secul, ales dintre Moldovenĭ de la 1779, până la 1856, toţĭ stareţiĭ de dinaintea luĭ aŭ fost ruşĭ, transilvanenĭ, orĭ huţanĭ (Rutenĭ). El este cel întâĭ moldovan ajuns stareţ în Moldova la o M-re moldovenească şi anume la Neamţu-Secu. Aŭ stariţit de la 1 Septembrie 1856, până la 14 Noembrie 1860. Cînd l'aŭ surgunit la M-rea Coşula. Iară la 18 August 1861 au murit în etate de 61 de anĭ. El aŭ stariţit după stareţul Dionisie Romano, fost Episcop la

Buzeŭ şi mort acolo la 18 Genari 1873 în etate de 73 de anĭ.

Gherasim este moldovan neauş, fiul preutuluĭ Miron, din satul Ciuşme de lîngă Botoşanĭ, s'aŭ îngropat la M-rea Neamţu afară despre amează zi lîngă Veşmintărie. Piatră cu inscripţie n'a avut, oasele la Bogoslovu la No. 13. Gherasim aŭ fost cel maĭ bun dintre toţĭ stareţiĭ înaintaşiĭ luĭ. El cu Mitropolitul Sofronie aŭ apărat averea şi drepturile M reĭ la Secularizarea de la 1859. Iară guvernul Cuzist pe amîndoĭ i-aŭ făcut jertfă secularizăriĭ Moartea amindorura a fost provocată fiind apărătoriĭ averilor mănăstireştĭ.

1864, Fevruarie 23 *Marchian* Stihi (Folescu) Arhiereu Ierapolios cu metania din M-rea Neamţu. Fondatorul şcoaleĭ Marchian de la Botoşanĭ, îngropat la M-rea Neamţu, afară lîngă bis. mare aproape de Iustin. Romîn Moldovan, fost igumen la M-rea Goroveĭ şi Coşula. N'a avut piatră cu inscripţie, mormînt nivelat, Capul la Bogoslovu la No, 5.

1867, Ianuarie 19. *Iosif* Rîşcanu, boer Moldovan, Arhiereŭ, Evhaiton cu metania din M-rea Neamţu, îngropat afară lîngă biserica mare aproape de Marchian. Fost egumen la M-rea Mavromol în Galaţĭ şi la M-rea Raşca. N'a avut pieatră cu înscripţie, Capu la Bogoslovu la No. 4.

1867, Iulie 19. *Nictare* Hermeziu, Arhiereu Sotiriopoleos, romîn, Locotenent episcop la Roman—după Iustin, între aniĭ 1856—1864 şi retras la metania sa din M-rea Neamţu, a murit şi s'a îngropat afară lîngă Rîşcanu. N'a avut piatră cu inscriţie, mormînt nivelat. Capu la Bogoslovu la No. 2.

(Urmează) **Arhim. Narcis Creţulescu**

CRONICI

Forma pămîntuluĭ

Suntem nu numaĭ deprinşĭ, ci încredinţaţĭ, că pămîntul este *rotund*, saŭ maĭ ştiinţificeşte vorbind, de formă elipsoidală, turtit la ambele polurĭ. Astăzĭ, teoria înaintată de *Lowthian Green*, astronom englez, pe vremurĭ cînd nu se cunoştea nimica din regiunile polare, *că pămîntul ar avea o formă tetraedrică maĭ mult saŭ maĭ puţin regulată*, pare a fi chiar demonstrată, Cel puţin aşa se exprimă abatele Th. Moreux, directorul observatoruluĭ din *Bourges* capitala judeţuluĭ Cher (Franţa).

După această teorie, vîrfurile sunt ocupate de continente, care se întind în dreptul muchilor corespunzetoare şi feţele sunt ocupate de oceane. Şi 3 vîrfurĭ : unul *scandinav* (Europa), al 2-lea *siberian*, înspre *Yakoust* (Asia) şi al 3-lea *canadien* (America de nord), sunt—după cum se vede—în hemisferul boreal. Opus acestor vîrfurĭ—la antipod, după cum se maĭ spune—sunt oceanele, şi anume *Pacificul, Atlanticul* şi *Indianul*. Maĭ rămînea, ca teoria să fie demonstrată, să se găsască un al 4-lea vîrf continental şi o a 4-tra faţă opusă, marină.

Cînd explorările la polul Nord, dovediră că acea întinsă suprafaţă din globul pămîntesc, nu e de cît un Ocean şi foarte adînc şi că gheţariĭ sunt datoriţĭ solidificăreĭ apeĭ marine, imediat învăţaţiĭ carĭ se ocupă cu asemenea chestiunĭ, se întrebară, dacă nu cumva polul sud, este ocupat de un întins continent.

Şi încercările înspre acel pol, se înţeleg uşor, că a fost şi sunt mult maĭ grele, şi maĭ grele, nu atîta din cauza furtunelor groznice ce vecĭnic se deslănţuesc prin acele locurĭ, cît depărtăreĭ de Europa şi America de Nord, centrele culturale, şi de unde pornesc aceĭ oamenĭ, care ştiind că n'aŭ nimica de a cîştiga personal, să avîntrează în asemenea explorărĭ pentru progresele ştiinţeĭ.

Totuşĭ expediţiunĭ peste expediţiunĭ s'aŭ tot întreprins şi acuma de curînd locotenentul Schakleton, plecînd la 1 Ianuarie 1908 din Noua-Zelandă, a ajuns cu escorta sa după 21 zile de navigaţie, la bariera imensă de ghiaţă, care încunjoară polul sud, barieră care după *glaciologie* (studiul gheţarilor), ar fi o dovadă, că acel pol este cuprins de continent şi nu de apă marină.

Uniĭ din exploratorĭ să înturnară înapoi în spre pămîntul Victoria şi ceĭ maĭ mulţĭ porniră în săniĭ în spre polul sud, şi aproape după un an, de la plecare după ce s'aŭ suit pe o serie de gheţarĭ şi aŭ trecut o serie de lanţurĭ de munţĭ, aŭ ajuns pe un întins platoŭ avînd o înălţime de 3000 metri deasupra măriĭ, pe care tot înaintînd, aŭ ajuns aproape de polul sud, numaĭ de 170 kilometri rămînînd în urmă. Şi aŭ rămas acolo, pentru a să întoarce, nemaĭ putînd înainta din cauza osteneleĭ şi a lipseĭ de mîncare. In tot cazul, demonstraţia e făcută, că acest pol sud, este continental şi conform teorieĭ sus amintite, acest pol reprezintă al 4-lea vîrf al tetraedruluĭ terestru, avînd la antipod (opus) o faţă (polul Nord) cuprinsă de un întins ocean; *oceanul glacial arctic.*

Dacă cu mintea noastră, rotunzim muchile tetraedruluĭ şi maĭ ales tocim vîrful al 4-trulea după cum e şi în natură, fiind ocupat de un întins platoŭ, reesă că forma pămîntuluĭ este acea a uneĭ pere.

Chestiunea aceasta, privită dintr'un punct de vedere maĭ ştiinţific, are o maĭ mare însemnătate, căcĭ şi de astă dată, ca şi'n alte împrejurărĭ, se vede, că felurite studiĭ făcute în aceeaşĭ direcţiune, dacă ne daŭ rezultate deosebite, saŭ sunt premergătoarele hotărîreĭ uneĭ nuoĭ ideĭ, asupra punctuluĭ studiat—decĭ locul uneĭ nouĭ *teoriĭ ştiinţifice*—saŭ sunt învăţăminte, în a şti cum să procedăm, pentru a afla adevărul.

Aşa măsurătorile razeĭ equatoriale, ne daŭ cifre, care se deosebesc de la un geodesian la altul. Ba chiar acelaş geodesian, precum este Clarke, a capatat cifre deosebite, măsurînd în diferite regiunĭ, care nu pot fi lămurite altfel decît că, forma Pămîntuluĭ nu este acea a unuĭ elipsoid,

Nu e vorba de greşelĭ de calcul, de procedeurĭ, cum se părea până acuma, ci rezultatul unor stărĭ normale, care nu se puteaŭ încadra în concepţia veche asupra formeĭ pămîntuluĭ.

Şi nu numaĭ *Geodesia,* dă lovitură teorieĭ vechĭ asupra formeĭ pămîntuluĭ, ci şi *Gravimetria,* adecă cercetările cu mişcările penduluĭ, pe diferite latitudinĭ.

Dacă am vroi să dăm o maĭ mare întindere, expunereĭ numeroaselor studiĭ făcute în diferite direcţiunĭ şi care cu toatele contribuesc la cunoaşterea formeĭ pămîntuluĭ, atuncea ne-am încredinţa şi maĭ mult *cîtă consideraţie se cuvine acelor persoane, care fac ştiinţă pentru ştiinţă.*

Şi de astă dată, rîndurile acestea urmăresc scopul, ca să îndemne tineretul romîn şi'n spre studiĭ ştiinţifice, de şi maĭ întotdeauna, ele nu aduc nicĭ un folos material, şi la noĭ în ţară, nicĭ chiar moral.

Maĭ 1909.

Dr. Leon C. Cosmovici
Profesor Universitar

A apărut escelenta *hartă etnografică a Transilvaniei* de *Nicolae Mazere* profesor, Iaşĭ. Modul cum e întocmită această hartă este admirabil; dintr'o ochire se poate vedea exacta împărţire a populaţieĭ pe naţionalităţĭ în oraşele şi satele Transilvanieĭ. Oraşele şi satele sînt trecute toate cu numele romîneştĭ la care s'aŭ adaos cele ungureştĭ şi nemţeştĭ. Preţul hărţeĭ e de 4 leĭ.

Harta are şi un supliment—text—format mare—cuprinzînd următoarele capitole: 1) Nevoïa la care răspunde această hartă. 2) Cum s'a lucrat. 3) Impărţirea administrativă: judeţele, plăşile şi comunele cu numărul locuitorilor după izvoare romîneştĭ, ungureştĭ şi nemţeştĭ, în ordine alfabetică şi cu indicarea judeţuluĭ şi a plăşeĭ. Preţul 2 leĭ 50 banĭ.

Această hartă ar trebui să fie în casa orĭ căruĭ bun romîn. A se adresa autoruluĭ, Iaşĭ, saŭ la librăriile maĭ însemnate din ţară.

In institutul Minerva va apărea un volum de nuvele datorit peneĭ d-luĭ Mihail Lungianu.

In escelenta bibliocă Socec aŭ apărut:

Dr. Em. Veisa. Cum se poate ajunge la noĭ profesor universitar. 1909.

Ioan Neculcea. O samă de cuvinte şi cronica. Pr. 95 banĭ.

In aceïaşĭ bibliotecă populară a 30 banĭ.

No 79. *Guy de Maupasant.* Pe coastele Africeĭ, trad. de A. Mîndru.

No. 80. *Halima saŭ O mie şi una de noptĭ*, trad, de Barac 1836, revăzută şi întregită de Em. Gărleanu, cartea II.

No. 81--82. *Ioan Popovicĭ Bănăţanu.* Nuvele din viaţa meseriaşilor vol. I.

No. 83. *Ioan Dragoslav.* Fata popeĭ.

No. 84. *Ioan Creangă, E. Baican, T. Stefanelli, şi E. Teliman.* Nuvele umoristice.

No. 86—86, *Artur Gorovei.* Zmeĭ şi Zîne.

Cleant Spiiescu, Laura, idilă originală, (Depositul la Revista Ideeĭ str. Epurilor 10, Bucureşti). Pr. 50 b.

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ A. D. Atanaasiu, pictor şi profesor, Iaşĭ (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢEI ŞTIINŢIFICE şi LITERARE

Numărul jubilar al revisteĭ Arhiva va fi cel de pe Decembrie 1909, cînd şi revista împlineşte 20 de anĭ. D-niĭ colaboratorĭ vechĭ şi nuoĭ sunt rugaţĭ a trimite cîte ceva pentru acest număr pînă la 15 Noembrie a. c.

ABONAMENTUL:

Ediţia de lux, 15 leĭ pe an, în ţară şi străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.

Ediţia de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuţĭ, a se adresa ad-ţieĭ. Avem şi cîte-va colecţiĭ complecte de la anul I—XX.

Domniĭ abonaţĭ, spre a nu ne expune la corespondenţe şi cheltuelĭ sînt cu stăruinţă rugaţĭ să bine-voĭască a trimete abonamentul la revistă, pe adresa ad-ţieĭ, str. Hotin 2, Iaşĭ

Se pot trimete şi numere spre complectarea colecţieĭ, dacă le lipsesc, celor carĭ au plătit abonamentul pe 1909.

Toate ziarele şi revistele, care reproduc diferite articole din „Arhiva", sînt invitate a nota numele autoruluĭ şi numele revisteĭ noastre.

* * *

Rugăm pe adevăraţiĭ sprijinitorĭ aĭ cultureĭ să binevoĭască a trimite abonamentul neintîrziat, atît pe 1908 cît şi pe 1909, altfelĭŭ vom fi siliţĭ, celor cari n'aŭ plătit, să le suspendăm trimiterea revisteĭ, deoarece ne expun la marĭ pierderĭ.

Domniĭ abonaţĭ, care ar avea intenţia să nu plătească abonamentul, sînt rugaţĭ a înapoĭa numerele primite.

Iaşĭ.—Tip. H. Goldner, str. Primărieĭ No. 17.

ANUL XX. **Septembrie 1909** **No. 9.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orĭce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratori în 1909:

Președinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărău, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iașĭ.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la școala de arte și meseriĭ.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academieĭ, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Crețulescu, starețul mînăstireĭ Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovicĭ, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academieĭ.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriŭ Hulubeĭ, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Mihail Lungianu.
Dr. George Meleticiŭ, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum, avocat, fost director a Penitenciaruluĭ Focșanĭ
Gh. Nether, avocatul statuluĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
G. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statuluĭ Iașĭ.
V. Popovicĭ, judecător.
N. Rădulescu-Niger, publicist, Bucureștĭ.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iașĭ.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutuluĭ de Franța etc. etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 9. Septembrie 1909

Cum trebue înțeles pesimismul lui Schopenhauer

Intr'un articol precedent [1]) am încercat a trata această temă din punctul de vedere al simțuluĭ comun și al științeĭ contemporane. Aci voiŭ atrage luarea aminte asupra contrastuluĭ aparent dintre estetica și morala luĭ Schopenhauer, și asupra deosebireĭ dintre pesimismul săŭ și al cîtor-va din elevii săĭ.

1) *Arta și pesimismul.*—Cel maĭ puternic argument în contra doctrineĭ sale pesimiste ni-l dă însușĭ Schopenhauer, în estetica sa (cartea III-a a opereĭ „Lumea ca voință și reprezentațiune"). Este un uimitor contrast între plăcerea estetică și descurajatoarea teorie despre durerea lumeĭ, între farmecul frumusețeĭ, care ne deschide calea către o fericire paradisiacă, și între principiul negațiuneĭ la care ajunge morala luĭ Schopenhauer. Dar acest contrast dispare cînd ne deprindem cu modul de expresiune al autoruluĭ și ne pătrundem de spiritul filosofieĭ luĭ.

Viața e suferința, zice dînsul. Ea are, în adevăr, și bucuriĭ și plăcerĭ; și cele maĭ senine plăcerĭ le găsim în contemplarea frumusețelor natureĭ și ale operelor de artă. Dar orĭ-ce plăcere e numaĭ *negativă*, adaugă dînsul, e numaĭ încetarea suferințeĭ; *pozitivă* e numaĭ durerea.

Această temă o dezvoltă Schopenhauer cu atîta elocuență și erudițiune, în cît, cînd lașĭ din mînă cartea, rămîĭ

---

1) Publicat în ultimiĭ numerĭ aĭ *Revisteĭ politice și literare* din Blaj, în anul 1907.

îngrozit de viaţă, şi ţi se pare că dacă înainte de a te naşte aĭ putea vedea ca într'o oglindă, cum le vezĭ în cartea sa, toate prăpăstiile şi suferinţele existenţeĭ, maĭ numeroase şi mult maĭ viŭ simţite de cît bucuriile, aĭ renunţa la viaţă şi aĭ preferi nefiinţa. De un lucru însă nu ne pot convinge toate dovezile filosofieĭ pesimiste: ea nu ne poate smulge din suflet plăcerea de a exista şi speranţa, fie cît de neînsemnată, de a ameliora ezistenţa actuală şi de a ne apropia de idealul vieţiĭ pe care o dorim. Aceasta e firea voinţeĭ de a trăi, şi ea nu se poate nega fără a-şĭ nega propria sa natură. Tendinţa către fericire este fondul sufletuluĭ omenesc şi al întregeĭ naturĭ. „Simbolul eĭ—cum aşa de frumos zice un tînăr filosof francez—ni'l desemnează ritmul şi armonia lumilor în drumul stelelor, în căile nemărginireĭ".

Ceea ce numeşte Schopenhauer „negaţiunea voinţeĭ de a trăi", este numaĭ renunţarea la fericirea individuală, după ce am ajuns la cunoaşterea adevăruluĭ, că fericirea şi însăşĭ existenţa individuluĭ sunt imposibile, fără fericirea şi existenţa întreguluĭ, din care el face parte.

Dacă prin *pozitiv* înţelegem ceva real saŭ aievea, adecă văzut şi simţit, ĭar prin *negativ* ceva nereal şi imposibil, atuncĭ aserţiunea luĭ Schopenhauer despre negativitatea plăceriĭ implică, în adevăr, o izbitoare contradicţiune, pentru că o plăcere, care nu se simte, nicĭ nu există, nicĭ nu se poate închipui. Binele şi răul, bucuria şi întristarea, plăcerea şi durerea, sunt de o potrivă pozitive; şi ele sunt cele două condiţiunĭ esenţiale ale vieţi, condiţiunĭ opuse una alteĭa, cum e d. e. electricitatea negativă faţă cu cea pozitivă. Şi epitetele date de Schopenhauer dureriĭ şi fericiriĭ nu pot avea de cit acest înţeles, care nu esclude nicĭ într'un mod realitatea plăceriĭ, precum termenul *negativ* nu esclude realitatea electricităţeĭ numite astfel.

Cu atît maĭ puţin se poate susţinea negativitatea plăceriĭ estetice, care ni-o dă arta, „cea maĭ credincĭoasă oglindă a lumeĭ şi a vieţiĭ", cum o numeşte marele pesimist. Şi, lucrul cĭudat, tocmaĭ aci, maĭ ales în poezia epică şi dramatică precum şi în muzică, află dînsul un argument în favoarea teorieĭ sale. „Orĭ-ce poezie, epică saŭ dramatică, ne poate înfăţişa numaĭ tendinţe şi lupte pentru fericire, însă nu o fericire deplină şi durabilă. Ea conduce pe eroul săŭ prin miĭ de greutăţĭ şi primejdiĭ, pînă la ţinta ce o urmăreşte; însă

îndată ce a ajuns-o, lasă cortina. Pentru că nu i-ar rămânea decît să arăte că strălucitul scop, în care eroul crede ca să-şi afle fericirea, l-a amăgit, şi el se află în aceiaşi stare ca şi mai înainte. Tocmai pentru că o curată şi statornică fericire nu e cu putință, ea nu poate fi obiect al artei. Singura fericire curată, care nu e precedată de suferinți, nici de lipsă saŭ trebuință, şi după care nu urmează căință, durere şi desgust saŭ urît : este plăcerea care o gustăm în poezia descriptivă, „adecă în zugrăvirea frumuseţelor naturei şi vieţii cîmpeneşti şi, în general, în viața contemplativă proprie geniului". Pentru că aceasta e o plăcere curat intelectuală, care izvorăşte adecă din activitatea armonică a inteligenței, „liberă de amestecul voinței.... Insă care nu durează toată viața, ci numai în rare minute" [1])

Dar ori cît de scurte ar fi asemene plăceri, ele sunt reale şi le simțim, ele ne inseninează şi de îndulcesc viața, asemenea luminei înveselitoare a soarelui, cînd se iveşte de după nori. Apoi izolarea „de amestecul voinței" în contemplarea estetică („das reine willensfreie Erkennen") nu poate avea de cît un înțeles relativ, întru cît voința nu urmăreşte aici un scop egoistic, şi în artă nici chiar altruistic saŭ ştiinţific. O deplină isolare deolaltă a voinței, inteligenței şi simțirei nu e cu putință de cît în teorie. Aceasta ni o arată însăşi vorbele *plăcere* şi *estetică*.

Voința nu lipseşte nici chiar în actul suprem al vieței morale în renunțarea la bunurile lumeşti ale existenței individuale, în jertfirea saŭ „lepădarea de sine" numită de Schopenhauer „negațiunea voinței de a fi". Contradicțiunea şi aici e numai aparentă, numai de formă, nu şi de fond. Din contra, cu cît e mai mare încordarea voinței în urmărirea unui scop, cum e în dramă şi în luptele vieții reale, cu atît e mai vie plăcerea ce o simțim în triumful asupra dificultăților învinse.

Ciudatul contrast între estetică şi principiul final al moralei lui Schopenhauer, cu atîta avînt poetic relevat de Rzewuski în studiul săŭ asupra acestui filosof, este dar numai părut, ca multe alte contradicțiuni cari i se impută. „Dacă viața este un răŭ radical şi fără leac,—zice Rzewuski—şi cea mai înaltă înțelepciune stă în a o nega, a o nimici şi a ajunge la neființă ; atunci pentru ce reproducerea ei în artă ne

1) Die Welt als Wille, I, 377, ed. III.

pătrunde de admirațiune și ne umple de cea maĭ adîncă liniște și mulțămire sufletească? Pentru ce imagina acesteĭ osîndite voințe de a trăi, concentrată, mărită și maĭ adevărată în creațiunile artistice decît însășĭ realitatea, poate avea asupra sufletuluĭ o înrîurire atît de bine-făcătore și reînoitoare?.. Este aci de sigur o contradicțiune, care a scăpat până acum nenumăraților comentatorĭ aĭ mareluĭ filosof german, și pe care toate sofismele și paradoxele nu vor izbuti a o înlătura... Ce ne-ar putea răspunde ilustrul maestru, dacă ar maĭ fi între noĭ și dacă, trecîndu-ĭ mînia, ar găsi lucru demn să-șĭ apere doctrina în contra obiecțiunilor ce i le aduce aci unul din ceĭ maĭ entusiaștĭ admiratorĭ aĭ săĭ?“ [1])

Cred că filosoful i-ar da același răspuns ca și altor adepțĭ și admiratorĭ aĭ săĭ, care nu se puteaŭ împăca cu pesimismul luĭ. Pentru că Rzewuski nu e cel dintăĭ care a observat contrastul între estetică și morala schopenhaueriană. Cînd exteticianul de Quandt, unul din ceĭ maĭ bunĭ și maĭ statornicĭ prietinĭ aĭ luĭ Schopenhauer, îĭ ceru o lămurire relativă la deosebirea și contrastul între estetica și morala sa, filosoful, drept orĭ ce răspuns, îl îndrumă să citească maĭ bine cartea a IV-a a „Lumeĭ ca voință și reprezentațiune“, de a căreĭ frumuseță se mira el însușĭ la bătrînețe, și zicea că așa ceva numaĭ în aniĭ tinerețeĭ se poate scrie.

Dar Rzewuski, urmărind, în înflorita sa scriere citată aci, „deslegarea mareĭ probleme“, recunoaște însușĭ că „contradicțiunea (relevată de dînsul) e numaĭ părută, și că ea este o probă maĭ mult despre tarea unitate filosofică a opereĭ, rezumată în sinteza finală, despre integritatea desăvîrșită a uneĭ cugetărĭ consciente de tăria sa, gata a admite toate punctele de vedere, care se impun dialecticeĭ metafiziculuĭ, cînd studiază evoluțiunea lumeĭ. Cu această largă și minunată sinteză, care desvălește ochilor noștri deodată nemărginite perspective, se termină opera luĭ Schopenhauer“. [2])

2) *Deosebirea între vederile luĭ Schopenhauer și ale luĭ Bahnsen, Hartmann și Mailänder.*—Pesimismul luĭ Schopenhauer, redus în marginile hotărîte de știința actuală și de simțul practic și comun al vieții, rămîne o critică aspră, în adevăr, însă în fond întemeiată, a întocmiriĭ și moduluĭ de viață de astăzĭ. Cartea a IV-a a opereĭ sale, curățită de exagerărĭ

1) Stanislas Rzewuski, L'optimisme de Schopenhauer, p. 86, 87, 93.
2) St. Rzewuski, L'optimisme de Schopenhauer, p. 134.

şi de părutele contraziceri, remîne astfel cartea celor maĭ curate şi maĭ adevărate morale, îmbrăcate în haĭna frumoasă şi sublimă a poezieĭ; rămîne adevărata expresiune a geniuluĭ săŭ. Pentru că deşi pesimist în teorie, el n'a fost nicĭ odată pesimist cu inima, nicĭ ca tînăr, cu atît maĭ puţin la bătrîneţe, cum ne spune însuşĭ şi cum se vede din ale sale „Aforisme pentru înţelepcĭunea în viaţă", în care se face mentorul endemonismuluĭ. El descrie relele vieţiĭ ca un artist, care caută să pună într'un relief cît maĭ viŭ însuşirile caracteristice ale persoanelor sale; ceea ce a făcut, între alţiĭ pe Chamisso să-ĭ observe, că zugrăveşte pe dracul prea negru, că o bună coloare sură i-ar ajunge. Şi, ca un bun, dar aspru educator, el critică fără cruţare scăderile şi rătăcirile oamenilor, în prima linie a conaţionalilor săĭ; însă lasă o poartă larg deschisă speranţeĭ şi aspiraţiunilor maĭ înalte ale sufletuluĭ.

Mult maĭ inconciliabile, ciudate şi une-orĭ bizare sunt părerile altor pesimiştĭ din scoala luĭ Schopenhauer, ale luĭ Bahnsen, Hartmann şi Mailänder. Aceştia, nu Schopenhauer, aŭ profesat aşa zisa filosofie a disperăreĭ. Iulius Bahnsen, fost profesor la gimnaziul din Lauenburg, altfel foarte bun pedagog şi mult iubit de eleviĭ săĭ, părăsind idealismul subiectiv al luĭ Kant şi Schopenhauer, admite realismul obiectiv, în spaţiŭ şi timp, independent de inteleganţă; nu recunoaşte nicĭ un scop în lume, nicĭ o finalitate, nicĭ interioară, nicĭ exterioară, şi nicĭ o legătură între fenomenele natureĭ. După el, lumea şi viaţa sunt o ţăsătură de contraste neexplicabile şi un izvor nesecat de durere, care este însăşĭ legea lumeĭ. Orĭ ce plăcere, orĭ ce bucurie, pentru el sunt iluziunĭ deşarte. El nu recunoaşfe ca reale nicĭ plăcerile senine ale arteĭ şi ştiinţeĭ, singura oază de adevărată mulţămire pentru Schopenhauer. Viaţa e un răŭ atît de mare, e atît de plină de chinurĭ şi suferinţe, în cît lumea este un adevărat iad. Şi cea maĭ rea din toate amăgirile este de a crede, că este orĭ va fi cîndva cu putinţă vre-o eşire din iadul, în care intrăm cînd ne naştem. Pesimismul luĭ Schopenhauer, menit a vindeca prin energia sa critică multe rătăcirĭ ale fireĭ omeneştĭ, a devenit la Bahnsen o tristă teorie a disperăriĭ.

Eduard Hartmann, în „Philosophie des Unbewusten", recunoaşte că lumea de faţă e organizată după cel maĭ înţelept şi maĭ bun plan ce se poate închipui, şi că trebue privită ca cea maĭ bună din toate lumile posibile. Cu toate a-

cestea, ea este, după dînsul, în cel maĭ înalt grad nefericită, şi maĭ rea de cît nefiinţa eĭ. Omenimea, cînd va înţelege şi se va convinge de aceasta, va renunţa pentru totdeauna la orĭ-ce speranţă de fericire, şi nu va maĭ aspira de cît la încetarea dureref, la neexistenţă. Aceasta însă nu se va putea face în mod individual, ci de către întreaga omenime. Şi la acest liman al mîntuireĭ nu se va putea ajunge prin sinucidere, nicĭ prin renunţare la plăcerĭ şi prin isolare şi ascetism, nicĭ chiar prin înfrînarea generală a reproducţiunii. Pentru că, şi dacă prin acest mijloc ar dispărea omenimea, ar rămânea în urma eĭ inconştientul, şi ar da naştere uneĭ nuoĭ omenimĭ saŭ altuĭ tip analog. Eliberarea de răŭ se poate ajunge numaĭ prin „procesul cosmic" în totalitatea sa şi „prin deplina lăsare a individuluĭ în voĭa acestuĭ proces"—Aşa dar nu prin înfrîngerea, ci prin confirmarea „voinţeĭ de a trăi", care e tendinţa natureĭ, poate omul contribui la evoluţiunea procesuluĭ cosmic şi la scopul luĭ final.

Intre argumentele, prin care Hartmann explică, nu numaĭ posibilitatea, ci chiar necesitatea acestuĭ fenomen final, amintim următoarele : fiecare individ, orbit de îmboldul inconscientuluĭ,—zice dînsul,—află viaţa sa maĭ bună de cît nefiinţa, de şi e plină de suferinţe ; însă consideră nefiinţa de preferit tuturor fiinţelor inferioare luĭ, pentru că vede maĭ limpede răul şi deşărtăciunea existenţeĭ lor. Insă cînd omul înţălege, că toată existenţa, fără deosebire de a sa, este maĭ rea, de cît nefiinţa, el nu stă la îndoială de a renunţa la viaţă, cum probează exemplele de resignaţiune ale atîtor sfinţĭ şi martirĭ, şi moartea de bună voie a schimnicilor, în contra tendinţelor natureĭ inconştiente. Cînd omenimea întreagă, ajungînd la sfîrşitul evoluţiuneĭ sale şi a planeteĭ pe care trăeşte, va fi dobindit deplina conştiinţă de sine şi de valoarea vieţiĭ în general, şi va fi pătrunsă de adevărul pesimismuluĭ, recunoscut azĭ de oameniĭ cugetătorĭ, de elita omenimeĭ ; atuncĭ voinţa, concentrată în viaţa omenimeĭ, va avea o influenţă precumpănitoare asupra voinţeĭ universale şi, prin renunţarea sa la existenţă, va înceta de a exista şi natura neorganică şi întreg nniversul, şi se va reîntoarce în nefiinţa din care a eşit.

Cîte ideĭ, atîtea contradicţiunĭ cu realitatea, cu simţul comun şi cu ştiinţa. Maĭ întăĭ nu ĭ adevărat că fiecare îndivid superior, fiecare om de geniu află nevrednică de trăit vi-

aţa celor inferiorĭ şieşĭ cum şi viaţa animalelor, şi că teoria pesimismuluĭ este un adevăr recunoscut de elita omenimeĭ, adică de ceĭ maĭ mulţĭ cugetătorĭ. Realitatea ne arată tocmaĭ contrariul. Apoĭ, ce să zicem de uriaşa închipuire, că toate fiinţele, nu numaĭ de pe pămînt, ci de pe toate nenumăratele planete, cîte vor fi locuite în spaţiul nemărginit al universuluĭ, vor ajange, nu numaĭ să comunice cu înlesnire între dînsele, ci să fie în deplin acord asupra hotărîreĭ de a înceta să existe, şi aceasta fără excepţiune; pentru că în această problemă de suprem interes, şi numaĭ un singur veto, ca în parlamentul de odinioară al Poloniei, ar putea nimici hotărîrea şi ar putea opri doritul sfîrşit al „procesuluĭ cosmic". Afară de aceea, ne vom putea noĭ închipui, că omul va ajunge să impună voinţa sa întreguluĭ univers, cînd ştim că el, cu inteligenţa sa de abea poate străbate o mică parte a universuluĭ, iar puterea voinţeĭ sale nu se întinde nicĭ până la marginile atmosfereĭ pămînteştĭ, şi chiar aci pe pămînt omul nu are influenţă, independentă de natură, asupra vieţiĭ şi a morţiĭ, căcĭ el nu poate nicĭ plăsmui, nicĭ subtrage de la moarte un singur organism viu. Avea dreptate Edgard Quinet, să zeflemiseze, în „L'esprit nouveau", filosofia „Inconscientuluĭ".

Este lesne de înţăles,— continuă Hartmann, — că până cînd globul nostru se va răci, se va stînge toată viaţa de pe el, cum ne spune ştiinţa că se va întîmpla odată; omenimea are destul timp, ca fără suicidiu, fără schimnicism, fără înfrînarea silită a pornirilor egoiste, înnăscute în fiecare, ci numaĭ prin progresul cultureĭ intelectuale şi morale, va ajunge să inţăleagă şi să simtă adevărul pesimismuluĭ, să se deprindă cu resignaţiunea, şi să dorească pacea de vecĭ. Ideile şi simţimintele pesimiste, concentrate la început într'un mic număr de suflete, se vor întinde tot maĭ mult, dispoziţiunile lor fiînd transplantate prin moştenire fisiologică de la o generaţiune la alta, şi vor deveni odată generale.

Generale în inţăles relativ, adică pentru fiecare existenţă individuală la timpul săŭ, cînd ea va fi îndeplinit cursul natureĭ. Foarte bine. Dar aceasta însemnează a confnnda pesimismul cu desvoltarea firească a naturiĭ şi a vieţiĭ, care se face, nu în contra, ci în armonie cu legile „inconscientuluĭ" saŭ ale „voinţeĭ universale", cum numesc aceştĭ filosofi fondul tainic al natureĭ şi puterilor eĭ. Şi aceasta e o probă invede-

rată, că pesimismul e o cestiune de temperament, că el e maĭ de grabă un simţimînt de cît o teorie ştiinţifică [1]).

Un răspuns deosebit dă problemeĭ un alt pesimist, Mailänder Philip, în „Philosophie der Erlösung“, 2 volume, întemeiat pe o serie de ideĭ, carĭ se deosebesc de cele din basme numaĭ doar prin lipsa înţelesuluĭ figurat. La început, zice Mailänder, exista numaĭ Dumnezeŭ. Urîndu-i-se cu viaţa şi voind să pună capăt existenţeĭ, Dumnezeŭ s'a prefăcut în lumea actuală, ca singurul mijloc de a trece la existenţă. Scopul aceste lumĭ dar e nefiinţa, cătră care tinde evoluţiunea eĭ de la început. Şi ea merge cătră acest scop prin o continuă micşorare a puteriĭ, a căreĭ deplină dispariţiune va aduce mîntuirea divinităţiĭ. Destinaţiunea omuluĭ este de a contribui la această mîntuire prin renunţarea la viaţă şi prin înfrînarea reproducţiuneĭ sexuale. Dar, ca să ajungă la acest de pe urmă scop, omul, ca şi animalul, trebue să guste viaţa în toată plinătatea şi puterea eĭ, căcĭ numaĭ pe această cale va putea ajunge în urmă, prin desvoltarea ştiinţeĭ şi a cugetăriĭ, la încetarea tuturor poftelor şi pasiunilor, şi la dorinţa de a trece, prin moarte, la nefiinţă.

Acest tînăr filosof vorbeşte cu entusiasm de viitorul, pe care-l prezic oameniĭ ; şi era atît de convins de teoria sa, că omenimea nu s'a născut de cît ca, trecînd prin focul vieţiĭ, să ajungă la neexistenţă şi să grăbească mîntuirea supremă, în cît îşĭ puse capăt vieţiĭ la vîrsta de 35 de anĭ.

Sub toate formele, în carĭ n'a desvoltat pesimismul în veacul al 19-lea, se află un fond de adevăr, uneorĭ maĭ mult alteorĭ maĭ puţin interesant prin vederĭ desarmonice. Două greşelĭ maĭ ales par a predomina în teoriile pesimiste: întăiu, exagerează peste măsură relele vieţiĭ şi le zugrăvesc în culorĭ maĭ negre de cît sunt aĭevea, scăpîndu-le din vedere că răul însuşĭ este o condiţiune a progresuluĭ şi a bineluĭ,—a doua, nicĭ un pesimist, afară de Schopenhauer, nu ţine în destul seamă de strînsa legătură, ce o are individul cu specia sa şi cu natura. Toţĭ vorbesc maĭ mult de fericirea individuală, pe care fireşte o găsesc imposibilă, şi uită că echilibrul dorit e cu neputinţă, individuluĭ izolat de întregul, din care el face o mică parte.

---

1). O critică amănunţită a făcut, luĭ Hartmann şi Schopenhauer, Caro în „Le pessimisme au XIX siècle“. Dar el nu arată deosebirea între eĭ, şi ca şi la Brunetière, se vede şi la el pe alocurea conivenţa cu spiritul clericalismuluĭ ultramontan.

Pesimismul a găsit un teren prea bine pregătit de o parte prin slăbirea credinţeĭ in marile tradiţiunĭ religioase şi metafizice ale trecutuluĭ, prin reacţiunea firească în contra optimismuluĭ exagerat din veacul al 18-lea al luĭ Leibnitz şi al şcoaleĭ sale, şi prin desamăgirile sociale şi politice, urmate după aspiraţiunile de la începutul veaculuĭ al 19-lea; de altă parte prin răspunsurile unilaterale şi neîndestulătoare, ce le-a putut da până azĭ ştiinţa despre natura şi originea vieţiĭ şi despre destinaţiunea omuluĭ în mijlocul natureĭ.

Putea-va da ştiinţa singură, fără ajutorul metafiziceĭ saŭ religiuneĭ, răspunsurile cerute la problemele cele marĭ? Uniĭ răspund afirmativ, alţiĭ negativ, mulţĭ se îndoesc. Intr'un singur caz cred că ştiinţa ar putea înplini, cel puţin pentru uniĭ oameni absorbiţĭ în problemele eĭ, această mare misiune: cînd după vederile celebruluĭ Metchnikoff, ştiinţa va înlocui, cel puţin în majoritatea cazurilor, bătrîneţa şi moartea „patologică“ prin o bătrîneţă şi moarte „fisiologică“ saŭ naturală, cînd omul, după un traiŭ regulat şi normal, după o activitete pentru binele deobşte, în armonie cu legile natureĭ şĭ ale moraleĭ, va ajunge să dorească în aceeaşĭ măsură repausul morţiĭ, cum doreşte viaţa la începutul existenţeĭ sale. „Această îndreptare a desarmoniilor natureĭ omeneştĭ, cu ajutorul metoadelor ştiinţifice, pare cu putinţă,—zice Metchnikoff,— pentru că altă dată bătrîneţa oamenilor era maĭ fisiologică şi moartea lor maĭ firească de cît astăzĭ“ [1]), şi pentru că ceea ce numeşte dînsul „instinctul morţiĭ naturale, se află latent în adîncimea natureĭ omeneştĭ“ [2]), cum arată exemplele analoage ale altor vieţuitoare şi rarele exemple de resignaţiune ale oamenilor de astăzĭ.

Fireşte, o reformă morală atît de radicală este astăzĭ cu neputinţă. Ea este un ideal, care se va realiza odată, şi de care se vor putea apropia numaĭ generaţiunile viitoare, după o maĭ mare desvoltare şi întindere a ştiinţeĭ şi a cultureĭ morale, prin o educaţiune făcută în noul mod de vedere şi de simţire, indicat de ştiinţă. Atuncĭ se va înfăptui cea maĭ înaltă concepţiune a moraleĭ şi a filosofieĭ, care, după J. M. Guyau, „este un fel de ligă sfîntă, în vederea bineluĭ, a tuturor fiinţelor superioare ale pămîntuluĭ şi chiar ale lumeĭ“. Atuncĭ omul ajuns la bătrîneţa hotărîtă fiecăruia de legile natureĭ, convins

1). E. Metchnikoff, Etudes sur la nature humaine, p. 381.
2). Idem, op. citat, p. 391.

de nemurirea elementuluĭ fundamental al ființeĭ sale, împăcat în conștiința sa că, prin faptele saŭ operele sale, a adus partea datorită bineluĭ de obște, și sigur că gîndurile și simțimintele sale vor rămînea viĭ în sufletele contemporanilor săĭ și ale generațiunilor viitoare, căror le este închinată existența sa ;—va aștepta ora din urmă cu aceeașĭ liniște și mulțămire, cu care așteaptă somnul după o zi de muncă. Convins de solidaritatea cu natura și cu viața universală, el își va zice, împreună cu filosoful poet:

Je ne m'appartiens, car chaque être n'est rien
Sans tous, rien par lui seul; mais la nature entière
Resonne dans chaque être, et sur son vaste sein
Nous sommes tous unis, égaux et solidaires,
Je crois sentir la rose eclore dans mon coeur,
Avec le papillon je crois baiser la fleur." [1]).

Rele și suferințe vor fi și atuncĭ, căcĭ viața fără ele e cu neputință. Insă după o lege binefăcătoare a natureĭ, suferința devine cu atît maĭ ușoară cu cît e împărtășită de maĭ mulțĭ ; și din contra, bucuria crește împreună cu numărul celor carĭ o simțesc de opotrivă.

„Une joie ici bas est d'autant plus profonde
Qu'elle est plus large...
La soufrance s'emousse
Lorsqu'elle unit les coeurs comme fait un aimant,
Et les soulève tous d'un même battement ;
Ainsi que la pitié, la douleur devient douce." [2]).

Nicĭ știința, nicĭ frumusețele natureĭ, nicĭ admirațiunea și cultul artelor nu ne pot da acea plăcere și adîncă mulțămire, care o găsim în simpatia și iubirea semenilor noștri. Cea maĭ mare mîngîiere și, în împrejurărĭ norocoase, o adevărată fericire este a lucra și a trăi pentru aceia, despre care

---

1). Eŭ nu-mĭ aparțin, căcĭ orĭ ce ființă nu e nimic prin ea singură, nimic fără toate celelalte. Natura întreagă răsună în fiecare ființă, și pe întinsul eĭ sîn noĭ toțĭ suntem unițĭ, egalĭ și solidarĭ. Mi se pare că simt cum înflorește trandafirul în inima mea, cum, împreună cu fluturul, sărut florile.
Jean Marie Guyau, vers d'un philosophé solidarité
2). O bucurie aci jos e cu atît maĭ adîncă, cu cît este maĭ largă.. Și suferința se micșorează, cînd ea unește inimile ca un magnet și le ridică pe toate cu aceeașĭ palpitațiune; durerea devine dulce ca și compătimirea.
J. M. Guyau, Ibidem.

ştiĭ că simţesc şi cugetă ca tine, cultivă şi adoră cu aceeaşĭ sfinţenie idealul tăŭ, care este şi al lor, şi în care vezĭ astfel eul tăŭ propriŭ şi poţĭ zice cu mulţămire vorba înţălepţilor Indieĭ: *tat twamasi*, aceasta eştĭ tu.

A trăi într'o societate, în care cel puţin majoritatea oamenilor să fie astfel, este astă-zĭ un vis, un ideal, către care se înalţă dorul omuluĭ de bine. Şi el e foarte mulţămit, cînd are rarul noroc să întîlnească şi numaĭ un mic cerc da oamenĭ semenĭ şieşĭ, carĭ să-l înţăleagă şi în care să se vadă aievea pe sine însuşi. Căcĭ pe cît de uşor şi plăcut este a fi virtuos şi resemnat şi a te devota pentru aceia carĭ te înţeleg; pe atît este de greŭ celuĭ bun şi drept, cînd se vede încunjurat de egoiştĭ şi răĭ, carĭ răspund simpatieĭ şi devotamentuluĭ tăŭ prin nepasare, prin ură şi nedreptate. In atarĭ împrejurărĭ, foarte dese în lupta pentru existenţă, a rămînea liniştit şi egal şieşĭ este pentru omul bun cel maĭ nobil eroism şi cea maĭ înaltă înţelepciune.

In stadiul cultureĭ şi civilizaţiuneĭ, de care e vorba aci, viaţa nu va maĭ fi înăbuşită în tendinţele şi aspiraţiunile eĭ prin silă şi volnicie omenească, nicĭ prin rătăcirĭ ale spirituluĭ şi prin asprimea unuĭ ascetism fără înţeles. Resemnarea, venită la timp, va fi o sinceră renunţare la existenţa individuală. Insăşĭ religiunea, înnobilată şi înalţată prin simţimîntul adevărateĭ iubirĭ şi a simpatieĭ universale, care este esenţa eĭ, va fi maĭ adevărată; şi cultul eĭ cu al celuĭ maĭ înalt ideal de bunătate, de frumuseţă şi adevăr, va fi maĭ sincer. Zic că însăşĭ religiunea şi religiozitatea vor fi maĭ adevărate, pentru-că răspunzînd întrebăriĭ puse maĭ sus, după convingerea celor maĭ marĭ cugetătorĭ de astăzĭ, religiunea şi ştiinţa, ca cele două fundamente ale civilizaţiuneĭ, sunt menite a se dezvolta împreună şi a se înnobila prin o influenţă reciprocă. Amîndouă aŭ aceeaşĭ origine, în dorinţa de a şti şi a fi fericit. Ştiinţa este revelaţiunea lumeĭ materiale prin simţurile esterioare, religiunea, identică în fond cu metafisica, este revelaţiunea lumeĭ morale prin conştiinţă. Caracterul distinctiv al ştiinţeĭ este certitudinea, cîştigată prin măsură şi calcul; caracterul distinctiv şi elementul predominant al religiuneĭ este simţimîntul moral, isvorît din adîncul tainic al sufletuluĭ omenesc, în strînsă legătură cu adîncul nemărginit al natureĭ exterioare.

M. Strajan.

Din cunoştinţele înalte, ştiinţifice ale d-lui I. Athanasiu

profesor la facultatea de ştiinţĭ din Bucureştĭ

(Sfîrşit)

Trecem maĭ repede la cele alte puncte, care sunt ne-exactităţĭ in gîndirea d-luĭ Athanasiu şi nu în expunerea mea.

La No. 3 mă critică, că am pus fosfor şi săruri, ca întrînd în compoziţia albuminoïdelor, de şi e clar spus că elementele principale sunt C. H O. Az şi că celelalte sunt variabile. Dacă'mĭ reproşază că fosforul nu se află decît în *nucleo-proteïde*, atuncea să-ĭ spun că Beaunis (loc. cit. p. 160) spune, că fosforul nu se află nicĭ odată în compoziţia albumineĭ, „elles ne contiennent pas de phosphore ; le phosphore „qu'on leur a atribué provient de la lécithine qui est souvent „mélangée aux albuminoïdes et dont ces substances étaient „incomplétement débarassées". Apoĭ sulful de care nu se anină, nu se află în *mucina*, în *elastina*, ambele fiind cîte o specie de albumină. Prin urmare modul meŭ de a expune, acela pe care-l ĭea d. Athanasiu la criticat *„albuminoïde, cu compoziţia „albumineĭ, numite încă azotoase (quaternare), căcĭ cuprind „C. H.*[*] *O. Az, pe lîngă o cătime oarecare de sulf, fosfor şi sărurile amintite maĭ sus"* este cel maĭ exact. Spune totul fără detaliĭ. Şi apoĭ să ştie, că compoziţia albumineĭ este cea maĭ grea şi asupra constituţieĭ moleculeĭ de albumină, sunt părerĭ peste părerĭ.

Trebue să maĭ aibă în vedere d. Athanasiu că o carte didactică, *nu are şi rolul de a înlocui profesorul.* Dacă ar fi aşa, atuncea să închidem şcolile. *Cartea conduce şi profesorul deşteaptă dragostea şi încrederea.* Răŭ şi fără cale a maĭ insinuat o erezie. Ereziele şi depăşirea buneĭ cuviinţĭ, sunt din partea d-sale.

* * *

No. 4. Aicea o scaldă răŭ de tot, onorabilul meŭ criticător. Iată ce-mĭ impută : „Cu mult înainte de 1903 (data cărţeĭ mele), se ştia că grăsimile sunt saponificate în aparatul „digestiv, adică sunt desfăcute în glicerină şi acizĭ graşĭ, iar „aceştia din urmă se combină cu baze alcaline şi formează „săpunurĭ solubile în apă. Sub această formă se absoarbe cea „maĭ mare parte din grăsimea ingerată, şi bila dizolvă o oare-care cantitate de grăsime şi înlesneşte absorbţiunea. Pă-

„trunderea grăsimeĭ însă, sub formă porfirizată, devine din ce „în ce maĭ problematică“.

Maĭ categoric nu se poate. Eŭ spun că cea maĭ mare parte din grăsime trece porfirizată şi d. Athanasiu spune, că trece in stare de sopon şi porfirizarea e ceva problematic.

Nu pot să citez experienţe şi experienţe, teoriĭ şĭ teoriĭ ca să-ĭ dovedesc că, habar n'are de cum sunt lucrurile, în realitate. Mă voĭ mărgini la un text din Fiziologia luĭ Laulanié de la 1905, p. 77, pe care-l daŭ în original, ca nu cumva să mi să spue, că am tradus intenţionat răŭ. Iată ce găsim :

„A l'encontre de ce qui a lieu pour les autres principes „immédiats, les graisses ne réclament pas, pour être absorbées „et assimilées, une modification chimique, préalable. (Tocmaĭ „ce am spus eŭ în 1903). Elles sont *émulsionnées*, c'est-à-dire „amenées à un état, de division extrême. Elles forment ainsi „une sorte de poussière dont les grains, visibles seulement au „microscope, peuvent, en raison de leur ténuité, pénétrer par „une véritable effraction â travers l'épithelium intestinal et le „[illegible] jonctif de la muqueuse, jusque dans les capillaires [illegible]ins et les vaisseaux chylifères. L'émulsion des graisses „[illegible] opérée dans l'intestin grêle par la bile et par le suc „[illegible] éatique“.

[illegible]ra să zică, autoriĭ spun ca mine şi nu ca d. Athanasiu. Şi [illegible] maĭ spune un alt neadevăr: că *bila dizolvă* grăsimea, [illegible] o dizolvă, ci o *porfirizază*. Şi aşa fiind lucrurile, într'un curs de liceŭ, atîta trebuia să spun şi să nu mă ocup şi de [illegible]ponificare, care în adevăr are loc, însă — contrar afirm[illegible] d-luĭ Athanasiu—are loc pe o scară mult maĭ m[illegible] după un timp mult maĭ îndelungat.

[illegible] adaogă „cette saponification est incontestable, „m[illegible] est insignifiante et réclame pour se produire un „tem[illegible] trés long. Enfin circonstance décisive, les chylifères „examinés au cours de la digestion ne contiennent non plus „que des graisses neutres. Il semble donc que l'émulsion soit „le procédé essentiel de la diggestion des corps gras“.

Maĭ concludent. nicĭ nu să poate. D. Athanasiu înaintează, cu o îndrăzneală caracteristică, **neadevărurĭ patentate.**

No. 5. Imĭ impută că am pus în parantez (chiag), care ar însemna că sub această numire, am înţăles fermentul din sucul gastric, numit *pepsină*.

Un adevărat nod în papură. Ar urma cînd scriĭ o carte, să cunoştĭ toate mentalităţile şi nu ale acelora ce te vor ceti cu dragoste şi pentru ştiinţă, cultură, ci ale acelora ce aŭ meseria nodurilor. Fiĭ sigur d-le Athanasiu, că nicĭ un profesor n'a înţăles paranteza, cum aĭ înţăles-o. Şi cînd vă apucaţĭ şi spuneţĭ „se dă numele de „chiag“ unuĭ alt ferment, zis şi lab ferment, saŭ presură“ atuncea, vă daţĭ în teapă, după cum se spune pe la noĭ. In limbagiul rominesc, nu avem terminĭ, pentru fermenţĭ şi acela care încheagă laptele, numit ştiinţificeşte

lab-ferment, se află în chiag, iar nu se numeşte chiag Chiagul este porţiunea din stomacul Rumegătoarelor, în mucoasa căruia se află ghindurĭ pepsinifere şi elementele fabricătoare de lab-ferment şi sub această numire să află în comerţ. Stomacul nu e un ferment d-le Athanasiu, maĭ ales că sunteţĭ şi veterinar.

No. 6. Sunt criticat că am zis „balele ce ajung în stomac, „din cauza alcalinităţeĭ lor, provoacă pe cale reflexă, o secre„ţiune maĭ îmbelşugată de suc gastric". Că ar fi o monstruozitate cele ce spun pentru anul 1903, cauzele secreţiuneĭ imbelşugate, fiind altele.

Vorba de maĭ sus. Ce să facĭ cînd aĭ mentalităţĭ de sistemul I. Athanasiu. De unde mi-a trăsnit prin cap, că are să se găsească un aseminea savant şi să-mĭ ĭea pasagiul încriminat, drept explicaţia cauzelor care întreţin secreţiunea pepsică!

Pasagiul, e din capitolul *„fenomenele chimice ale digestiuneĭ"* şi am în vedere să atrag luarea aminte a profesorilor să înveţe pe eleviĭ lor, că să se mestece bine în gură sp. ex. *pînea*, căcĭ amilaceele nu pot fi atacate într'un mediu acid şi cum în mod mecanic şi pe cale reflexă, se adună in stomac, mult suc *acid* (d-le Athanaşiu! nu e vorbă de pepsină, ea bine sama!) acele alimente amilacee, se vor găsi într'un mediu nefavorabil digerăreĭ lor.

Nu m'am ocupat de loc, de secreţiunea suculuĭ gastric, ceia ce nu se poate face în liceŭ şi lecţia care o dă d. Athanasiu, cu această împrejarare, păcătueşte ca şi toate cele alte, ce am analizat pînă aicea. Păcătueşte, fiind că, calităţile organoleptice ale alimentelor nu provoacă secreţiunea unuĭ suc gastric de bună calitate: *cu pepsină*. Şi ca să dovedesc cele ce afirm, trebue să expun în întregime, teoria peptogenetică a luĭ Schiff şi lucrările care o confirmă şi o combat.

Oare aşa ceva, are loc, într'un aseminea respuns?

Maĭ păcătueşte, cînd afirmă din înălţimea la care s'a pus „că nicĭ într'un caz saliva nu este un excitant al secreţi„uneĭ suculuĭ gastric".

Reflexele care întreţin secreţiunile sunt numeroase şi să ştie, că secreţiunile stomacale provoacă şi pe cele bucale şi vice-versa. Ştiut e, că numaĭ apă dacă se bea, imediat secreţiunea gastrică începe şi începe pe toată suprafaţa mucoaseĭ. Demonstrat e, că numaĭ înghiţînd, adică actul înghiţireĭ (deglutiţieĭ) este o cauză reflexă, provocătoare de secreţiune gastrică. Demonstrat e, că apele alcaline care se daŭ bolnavilor, dacă neutralizază aciditatea suculuĭ gastric, nu opreşte acea aciditate, apa alcalină fiind un stimulus provocător de nuoĭ cătimĭ de suc gastric.

Apoĭ, nicĭ odată nu putem afirma—cum îndrăzneşte a face d. Athanasiu—că în urmărirea fenomenelor fiziologice, lucrurile staŭ aşa şi aşa, căcĭ în totdeauna şi în toate, avem experienţe pentru şi experienţe contra.

Decĭ, înceteze d. Athanasiu, cu darea de lecţiunĭ. Şi profit de această împrejurare pentru a respunde aci—de şi nu am ajuns la No. 17—că nu-ĭ voĭ maĭ respunde, atîta cît nu va demonstra cu fapte precize. Că la ameninţarea de a-mĭ găsi ereziĭ şi în cursul ce profesez la Universitate, il poftesc să bine voiască a asista—pe neaşteptate—la un aseminea curs şi va vedea, că dacă sunt probleme nuoĭ, teoriĭ nuoĭ, experienţe nuoĭ, pe lîngă cele ce am publicat, că le expun pe deaîntregul. Dacă în tratatul meŭ de curs Universitar, la care face aluzie ameninţătoare, sunt părerĭ pe care le susţin, contra părerilor chiar a majorităţeĭ fiziologiştilor, susţinerea mea este demonstrată, atîta cît se poate în scris şi demonstrată cu toată vigoarea cuvenită, cînd le expun prin viŭ graĭ. Şi-l maĭ poftesc pe d. Athanasiu să bine voească a face un curs la noĭ în Iaşĭ, sp. ex. : asupra elementuluĭ secretător al *fiereĭ* şi să respundă—dacă poate—la numeroasele obiecţiunĭ ce am rîdicat, contra părerilor majorităţeĭ tinerilor fiziologiştĭ şi istologiştĭ. Şi sunt multe, multe alte chestiunĭ, de mare însemnătate, pe care nu le debitez de pe o carte oare-care, ci le studiez aşa cum trebue studiate în Universitate, căcĭ —pentru mine unul—Universitatea nu e, nicĭ un local de căpătueală, şi nicĭ un local de a scoate solicitatorĭ de căpătuelĭ. Universitatea e un local unde, să se facă ştiinţă, să se dezvolte *rezonamentul serios* şi a nu se maĭ avea încredere, numaĭ în fraze goale, sforîitoare, pompoase ; ştiinţă pentru ştiinţă şi pentru binele omenireĭ.

Nod în papură şi maĭ ales pentru a insinua ceia ce nu a gîndit cine-va, e uşor, pentru aceia, care aŭ spiritul strîmt şi sunt lipsiţĭ tocmaĭ de *educaţia*, care dă libertate gîndirilor şi îndemnare pentru adevăr.

Decĭ şi cu chestia balelor, d. Athanasiu păcătueşte.

* * *

In No. 7 critica că nu se află peptonă în sîngele din vîna poartă şi nicĭ în sîngele din corpul animaluluĭ, mă pune din noŭ în încurcală, să ştiŭ. cum ar trebui să ne sucim limba, gîndul cînd vorbim ; şi cum, cînd scriem, pentru ca în Liceŭ, să spuĭ aşa lucrurile, în cît toate teoriile, să le poţĭ exprima printr'un cuvînt.

Insă d-le Atanasiu, pasagele pe care le criticaţĭ, sunt relativ la digestiune şi rezultatul digestiuneĭ albuminoïdelor e *peptonizarea*, decĭ căpătarea de *peptone* şi'n *chyl* să află *peptone*, în cît *peptonele* sunt absorbite şi în stare de *peptone*. Şi în Liceŭ, nu putem spune maĭ mult. Dacă sunt teoriĭ care susţin, că în timpul absorbţiuneĭ, acele peptone sunt transformate în anumite feliurĭ de albumine, nu putem să vorbim de dînsele, în asemenea cursurĭ.

Şi părăsind terenul liceal şi punîndu-ne pe acel pur ştiinţific, vă întreb, în mînile tuturor experimentatorilor s'a găsit că peptonele întroduse direct în sînge, sunt otrăvurĭ? şi nimene n'a găsit peptone în sîngele vîneĭ poarte, după cum afirmaţĭ dv., şi iară-şĭ nimene nu afirmă că se află peptone în sîngele omuluĭ (de dînsul ocupîndu-ne în special)?

Răŭ fac, că întreb, căcĭ d-sa afirmă ritos „se caută de „mult timp peptone în sîngele vineĭ poartă şi nu se găseşte. „D. Dr. L. Cosmovicĭ trebuia să ştie aceasta. Şi dacă ar fi „ştiut că produsele de digestiune ale substanţelor albuminoïde „(propeptone şi peptone), întroduse deadreptul în sînge, sunt „otrăvurĭ pentru organisme, nu ne-ar spune că *„sîngele con- „ţine porţiunĭ din substanţele peptonice ce aŭ rămas neabsorbite „de elementele corpuluĭ“*.

Pentru cetitorĭ, am maĭ spus, că sunt nenumărate controverse în toate chestiunile biologice şi ca să-şĭ facă cineva o credinţă, trebue să asiste la o discuţie largă, serioasă, ceia ce nu putem face aicea.

Totuşĭ reproduc următoarele pasage din tratatul de fiziologie a luĭ Beaunis (loc, cit. p. 181, vol. I), unde avem un paragraf special *„Peptone“*.

„A ces caractères chimiques peuvent s'ajouter un certains „nombre de *caractères physiologiques*“.

1). Injectées dans le sang les peptones ne reparaissent „pas dans l'urine, à moins qu'on n'en ait injecté en excès. „Cependant Hofmeister est arrivé, à des résultats differents; „d'après lui 83 p. 100 de la peptone injectée dans le sang „se retrouve dans l'urine (lapin).

Maĭ clar nu să poate. Aşa cum spunem noĭ, sunt în realitate lucrurile şi nu după cum îndrăzneşte a afirma d. Athanasiu, care vroeşte a mă găsi fără cunoştinţĭ ştiinţifice, deşi posed multe titlurĭ academice.

Şi natural e ca d. Athanasiu să afirme una, căcĭ nu consultă de cît o carte, pe care o ea drept *evanghelie* şi după care-şĭ face cursul.

Peptonele sunt foarte *absorbabile*, adecă trec imediat prin păreţii tubuluĭ digestiv (stomac şi intestinul subţire) şi foarte *asimilabile*, adecă, ajunse în atingere cu ţăsuturile, sunt luate de elementele viĭ ale acestora. Natural că sîngele se va descarca de peptone, *încărcare*, care are loc numaĭ în timpul digestiuneĭ.

Dacă cineva, va analiza sîngele la un animal care nu s'a hrănit de multă vreme, de sigur că nu va găsi nicĭ o urmă de peptonă.

Dacă cineva injectează o mare cătime de peptone, de sigur că va găsi porţiunĭ din acele peptone, în *urină*, căcĭ lipseşte timpul trebuitor pentru a fi absorbite de ţăsăturĭ, orĭ cît de însătate (ca să mă exprim aşa) ar fi ţăsetnuile. In natură, totul să petrece după auumite norme şi nu după capriciile noastre.

Şi orĭ cît de asimilabile ar fi peptonele, prin faptul că s'a injectat în sînge *direct*, o mare cătime, *ele sunt în acel moment*, **corpĭ străinĭ natureĭ animaluluĭ** şi nu e de mirare, că în unele cazurĭ, să observă accese aşa zise de otrăvire.

De acolo, a conchide că peptonele sunt otrăvurĭ, după cum afirmă d. Athanasiu, e dovada cea maĭ patentă, *de lipsa de educaţie ştiinţifică*, capabilă, a forma gîndirea serioasă. Dovadă, că nu maĭ fiziologist nu e persoana care afirmă aşa cu uşurinţă. Şi numaĭ fiziologist nu e d. Athanasiu, cu toată reclama ce şĭ face prin „Viaţa Romînească“ ! !

In fine se mai ştie că *animalul* asupra căruia se fac experienţele, este un *factor* de care trebue ţinut samă, căcĭ rezultatele depind de el. Şi maĭ ales Epurele de casă, este acela care dă mult necaz experimentatorilor.

Maĭ departe (p. 183) găsim : *„Existence dans l'organisme*-„Les peptones se rencontrent dans l'estomac et l'intestin au „moment de la digestion des albuminoïdes ; *on les retrouve „aussi à ce moment dans le sang, spécialement dans le sang de „la veine porte, dans le chyle...“*

Maĭ clar se poate ?

Maĭ departe (p. 183 jos) găsim : „que devient la peptone ? Les quantité tres faibles qu'on trouve dans le sang et „dans le chyle prouvent qu'elle disparait trés rapidement. „Comment, se fait cette disparition ? Il est peu probable qu'elle „soit détruite et oxydée directement dans le sang, car on „peut nourrir un animal en lui donnant exclusivement des „peptones comme aliments azotés ; il faut donc qu'elle soit „assimilée“.

Earăşĭ maĭ categoric şi maĭ limpede se poate ?

Aduc dară dovezi să arăt, nu ereziile d-luĭ Athanasiu, căcĭ ca cine-va să aibă ereziĭ, trebue să fi învăţat ceva şi să fi învăţat răŭ; ci absoluta patimă de a-mĭ găsi ereziĭ.

Adevărul e *cum spun eŭ* şi **îndrăzneală** e, *tot ce afirmă d. Athanasiu.*

* * *

Imputarea cu fibrina din plasma sîngeluĭ (No. 8) e o enormitate de îndrăzneală de a-mĭ găsi mie neştiinţă, înlocuind cele ce spun, cu adevărate inepţiĭ.

Rog pe cetitorĭ să eie bine sama ce spune d. Athanasiu : „Tot aşa susţinea şi Burdach la 1837“, adică că fibrina ce se află în soluţie în partea licidă a sîngeluĭ, se precipită, cînd sîngele este scos din vinele animaluluĭ. Şi adaogă : „De atuncĭ însă, chestiunea formăreĭ fibrineĭ a făcut progrese, de „care d. dr. Cosmovicĭ este cu totul străin. Se ştia la 1903, „că fibrina nu este o precipitare a celeĭ disolvite în sînge. Ea „este un corp noŭ, care să produce în sînge, în anume condiţiunĭ...“

Vra să zică sunt în sînge două felurĭ de fibrine, una în disoluţie, care nu se precipită şi o alta care se naşte în anume condiţiunĭ şi care să precipită, scoţind sîngele din vasele sanguine.

Să maĭ poate discuta, o asemenea afirmare ? In care oare tratat modern (căcĭ văd că d-sa cunoaşte numaĭ pe cele vechĭ) a maĭ găsit aşa ceva ?

Apoĭ teoria feliuluĭ de a fi a fibrineĭ în partea licidă a sîngeluĭ, este şi o chestie în afară de un curs de liceŭ şi nu e unica, în ceea ce priveşte şi alte substanţe aflătoare în alte licide. Aşa e şi cu pepsina, tripsina, şi altele. A spune că din sînge nu capeţĭ fibrină, fiind că substanţa această albuminoidă se află sub formă de *fibrinogen*, este tot atît de absurd ca şi cum aĭ cere să nu spuĭ că partea licidă a sîngeluĭ cuprinde apă, ci H^2 şi O, fiind că molecula apă, este formată din H_2O !

Şi o imediată dovadă că *fibrina* se află sub formă de *fibrinogen* şi că teoria luĭ Alexandre Schmidt, arată şi condiţiile transformăreĭ, cînd pune că intervine pe de o parte şi o altă substanţă albuminoïdă : *fibrinoplastica* (şi nu sărurile de calciu, după cum scrie d. Athanasiu) şi pe de altă parte şi un ferment : *fermentul închegăreĭ,* daŭ aicea textul fisiologistuluĭ L. Landois [1]) pag. 54.

„Aussi doit on considérer la *fibrine* comme un dérivé „oxygéné du *fibrinogène...*"

Şi mă mir, de ce nu a sărit d. Athanasiu să găsască aceiaşĭ greşală sp. ex. : şi cu sucul *gastric*, în care spun—cum trebue de spus—că se află *pepsina,* ştiut fiind că ea este rezultatul transformăreĭ uneĭ alte substanţe premergătoare : *substanţa pepsinogenă* saŭ *zymogenă* saŭ *propepsina* luĭ Schiff.

Eată şi texte H. Beaunis (loc. cit) p. 59 : „Ce qui parait „certain, que la pepsine soit formée par les cellules princi-„pales ou par les cellules de revêtement, c'est que sa forma-„tion est *précédée* dans les glandes par la formation d'une *subs-„tance pepsinogène* (ca şi *fibrinogena* pentru *fibrină*) ou *zymo-„gène*, *propepsine* de Schiff, aux dépens de laquelle elle prend „naissance".

Iarăşĭ maĭ categoric nu se maĭ poate. Aicea'mĭ dă voe d-l Athanasiu să spun, că în sucul gastric ce culegem, găsim *pepsina* şi nu'mĭ dă voe să spun că din sîngele ce scoatem dintr'un vas sanguin, căpătăm *fibrină*, şi că în sînge se află fibrină.

Cu aşa savanţĭ, maĭ rar putem avea ocazia de stat la vorbă !

In fine ce să mă maĭ opresc asupra celorlalte puncte. Toate aŭ aceleaşĭ pacate: în primul loc, exactitatea din partea mea şi în al 2-lea loc, *ne-exactitatea revoltătoare,* în cele ce propune saŭ în explicaţiunile ce dă.

1). Traité de Physiologie humaine. Paris 1893.

Dacă ar fi să răspund, la cele ce debitează relativ la nervĭ, ar trebui încă multe paginĭ, şi mărturisesc că'mĭ e milă de necuminţenia d-luĭ Athanasiu. Maĭ bine tăcea şi rămînea necunoscut de ceĭ ce nu'l cunosc, saŭ care'l cunosc din auzitele de reclamă.

In cît numaĭ două puncte de acuzare maĭ ating şi acele, fără a insista mult.

* * *

Unul, e relativ la vasele lymfatice. Ce chestiune frumoasă şi cum un profesor îşĭ poate arăta *destoĭnicia*, făcînd să înţăleagă eleviĭ, acele comunicărĭ invizibile între capilarele sanguine şi capilarele limfatice şi hrănirea ţăsăturilor de cătră sîngele, care le aduce hrana şi cum le o dă acea hrană.

D-l Athanasiu spune, că dacă aşĭ fi trăit pe la 1628, pe timpul luĭ Harvey (tare maĭ e D-sa în literatură!) aşĭ fi putut crede că este o comunicare între aceste două sisteme de capilare, dar la 1903 se ştia că nu există.

Ca cetitoriĭ să se încredinţeze că există comunicărĭ, ar trebui să citească un nămol de lucrărĭ din partea somităţilor istologice. Avem în fiziologie, fenomenul *diapedezei*, despre care d-l Athanasiu—medic veterinar—probabil că nicĭ n'a auzit, da încă *văzut* (ca profesor de fiziologie ce este)! Şi trebue să afirm că n'a auzit şi nicĭ văzut, de oare-ce spune aşa: „In dreptul capilarelor se face schimbul de materiale între „plasma sîngeluĭ şi ţesuturĭ. Mecanismul acestuĭ schimb tre„bue căutat în legile ozmozeĭ şi în activitatea celulelor endo„teliale; comunicările despre care vobeşte d. dr. L. Cosmovicĭ „sunt o invenţie a fantazieĭ sale ştiinţifice".

Vra să zică nu sunt comunicărĭ, după d-l Athanasiu şi inventez fanteziĭ. Oare tot aşa ar spune despre *Ranvier*, Hayem, Rouget, Vulpian, despre Héring. Scharrenbroich, Cohnheim (descoperitorul) şi cîţĭ, cîţĭ alţiĭ? Cel puţin fanteziile mele sunt colaborate cu lucrările atîtor oamenĭ, care fac cinste ştiinţeĭ.

Şi acuma să ne înţălegem asupra cuvîntuluĭ de comunicărĭ. D-l Athanasiu a luat înţălesul ad literam. Noroc că sunt profesorĭ, educaţĭ anume pentru a fi profesorĭ, care nu înţăleg ca D-sa, ci aşa cum trebue.

Plasma (partea licidă a sîngeluĭ) trece prin păreţiĭ capilarilor prin *imbibaţie* şi *filtraţie*, atît cît trebue, în fie-care organ şi parte din acea plasmă este luată, întrebuinţată de ţesuturile aceluĭ organ, ĭar *restul*—neîntrebuinţat—nu se poate perde, ci să scurge în gurile—ca să zic aşa—de origine ale limfaticelor, pentru ca în cele din urmă, să fie adus din noŭ în sistemul sanguin.

Iată comunicările despre care este vorba. Exact acelaş lucru ca şi într'o irigaţie şi drenaj. Maĭ mult de cît atîta. Să ştie că permeabilitatea cere existenţa de porĭ şi că s'a admis

porĭ capilarĭ şi porĭ *intermoleculari*, fără de care nu se poate lămuri *imbibaţia* şi nicĭ fenomenul *osmosă* asupra căruia am să revin.

Vra să zică avem comunicărĭ şi maĭ precise şi despre acestea e vorba în pasagiul pe care mi-l citează d-l Athanasiu la No. 11 şi mi'l critică.

De unde să ştiŭ—maĭ repet odată—că are să răsară o mentalitate ca acea a d-luĭ Athanasiu şi să dee celor scrise de mine un înţeles ca aceala pe care'l dă, adică: o legătură, un canal saŭ maĭ ştiu eŭ ce, între un capilar sanguin şi cel limfatic? Ştiŭ că am a face cu oamenĭ care aŭ cultură ştiinţifică şi nu cautà de cît adevărul -şi nu intortocherea gîndirilor.

Şi acuma să daŭ şi un text, din care reesă că permeabilitatea este comunicarea de care vorbim.

I. P. Morat şi M. Doyon [1]) zic: „La quantité de sang „qui sort d'un organe par ses veines est bien dans l'ensemble „sensiblement la même que celle qui y entre par les artères, „mais sa composition à été changée. Il a laissé certaines sub-„stances et en emporte d'autres. Le système vasculaire, clos de „toutes parts, est, à ce niveau, si non ouvert, du moins *per-„méable*. Les liquides le traversent avec les corps qu'ils tiennent „en dissolution. Il y a même plus, les globules (surtout les glo-„bules blancs) ont le pouvoir d'éroder ses parois pour en sortir, „phénomène auquel on a donné le nom de *diapédèse* (Cohnheim)".

Aceştia vorbesc de permeabilitate şi prin permeabilitate adică prim imbibaţie şi filtraţie, trec părţĭ din plasmă prin păreţiĭ capilarilor sanguine. D-l Athanasiu vorbeşte de osmosă. Iată o expresie în gura tuturora şi a multora, fără habar să aibă, dacă expres a se aplică fenomenuluĭ saŭ faptuluĭ despre care vorbesc.

Cum, trecerea sîngeluĭ prin păreţiĭ capilarelor, este o osmosă? Unde sunt cele două licide miscibile, condiţie *sine qua non*, pentru ca să spunem că osmosa are loc?

Şi din această expunere, orĭ şi care cetitor va vedea *cît e de lipsit de ştiinţă marele savant I. Athanasiu!*

*
* *

Celalt punct ce maĭ ating, e vorba de expresia *hydrocarbure* dată unor anumite substanţe alimentare. Şi ĭată critica:

„De data aceasta semnalez numaĭ că d. dr. L. Cosmovicĭ „numeşte *hydrocarbure* nişte principiĭ alimentare formate din „C. H. şi O, in care H şi O se găsesc în proporţiunile din apă „şi a căror formulă generală este: $C_n H^2_n O_n$. Se ştie că „hydrocarburele sunt formate numaĭ din C şi H şi că aceste „corpurĭ sunt otrăvurĭ pentru organism (ex. petrol, parafină etc.) „Tocmaĭ pentru a se înlătura orĭ-ce confuziune s'aŭ nu-

1) Traité de Physiologie. Paris 1899. Fonctions de nutrition p. 213.

„mit *hydrocarbonate* substanţele, în compoziţia cărora întră „C. H. şi O cum sunt: amilacelle, glycoza, zaharosa etc."

Vra să zică, după d-l Athanasiu, răŭ am numit zaharurile, amilaceele: *hydrocarbure,* căcĭ cu o semenea numire sunt acele ce cuprind numaĭ C şi H şi Hydrocarburele sunt otrăvurĭ.

De ocamdată să vedem textele.

L. Landois (loc. cit.) p. 457 are ca titlu § 254: *Hydrates de carbone* şi le caracterizează: „ces substances que l'on rencontre dans le règne animal et végétal, sont ainsi nommées „parce que leur molécule renferme toujours, outre du carbone „(au moins 6 atomes), de l'hydrogène et de l'oxygène, dans la „proportion de l'eau (H^2O).

Morat şi Doyon (loc. cit.) p. 327 are ca titlu: *Hydrates de carbone* şi le caracterizează exact cum am spus adecă: „Les „hydrates de carbone sont des composés qui renferment avec „le carbone de l'hydrogène et de l'oxygène exactement dans „la même proportion que l'eau. Ceux d'entres eux auquels re„vient le rôle le plus actif dans l'alimentation sont les *sucres* „proprement dits (saccharose C^{12} H^{22} O^{11}, *glucose* C^6 H^{12} O^6...) „et les substances amylacées (*amidon* C^6 H^{10} O^5...)".

Şi tot astfel absolut în toate tratatele de fiziologie şi de chimie biologică.

Urmează că în limbagiul ştiinţific francez aceste substanţe poartă numirea de: „*hydrates de carbone*" şi că ar fi trebuit să le traducem prin expresiunea: de *hydraţĭ de carbon* numire greşită, după cum o afirmă şi D. Dr. Istrati [1]).

Numirea de hydrocarbure însă, este cea maĭ apropiată de adevăr, căcĭ sunt derivate de hydrocarbure.

Aşa glucoza spr. ex, nu e un hexan pentolal (Dr, Istrati. loc. cit, pag. 308)? decĭ o hydrocarbură cu o constituţie complicată.

Dacă dar, constituţia acestor substanţe alimentare: *zaharurile, amilaceele*, este acea a unor hydrocarbure complicate, de unde sunt şi corpĭ cu funcţiĭ mixte, după cum le spune d. Dr. Istrati (loc. cit. p. 308), cu tot dreptul trebue să le numim hydrocarbure şi nu hydraţĭ de carbon. Şi maĭ ales **nu** *hydrocarbonate,* după cum propune d-l Athanasiu, de oare-ce iată ce definiţie găsim, a acesteĭ expresiunĭ, în dicţionarul luĭ Littre [2]) p. 762.

„Hydrocarboné. adj. *Qui est formé d'hydrogène et de Carbone*". Şi în nomenclatura modernă, hydrocarbonate, ar însemna, carbonaţĭ hydrataţĭ, ceia ce este *un neadevăr.*

Decĭ răŭ şi fără cale se anină şi de astă dată d-l Athanasiu. Expresia D-sale de hydrocarbonate greşeşte, căcĭ, saŭ exprimă corpĭ compuşĭ numaĭ din *C* şi *H*, ceea ce nu este exact—cuprinzînd în realitate şi *O*—saŭ exprimă *carbonaţĭ hydrataţĭ,* ceea ce nu sunt nicĭ amilaceele şi nicĭ zaharurile.

---

1) Curs metodic de Chimie şi Mineralogie. Bucurşetĭ 1908, p. 320.
2) Dictionnaire de médecine.

In definitiv, nici expresia de *hydrați de carbon* nu este bună și ca să fim cu desăvîrșire mai aproape de adevăr, ar trebui să le numim: *hydrocarbure derivate alimentare.* Dacă n'ar fi fost la mijloc răutatea de ponegreală din partea d-lui Athanasiu, atuncea chestiunea aceasta, s'ar fi putut pune, *ca ceva de dezlegat*, ceia ce am făcut.

Urmează dară, și din discuțiunea făcută în ultimul moment, că de la început și pînă la sfîrșit, toate încercările d-lui Athanasiu de a ne da lecțiuni, *sunt încercări zadarnice* și *dăunătoare reputațiunei* ce și-a creat prin mijloace puțin mărturisibile. In totdeauna, a dat dovezi, că nu știe despre ce e vorba și că explicațiile sale, sunt cu toatele în contră-i.

A luat după o carte, cutare saŭ cutare fapt și înțălegîndu-le după mentalitatea ce are, a crezut că ne le poate opune ca *axiome* nediscutabile, căci vorbește în numele săŭ! și doară unul este I. Athanasiu, profesor la Universitatea din Bucureștĭ numit la catedră, fără a avea vre-un titlu academic (nici macar bacalaureatul, dar încă licența saŭ doctoratul!) și fără a prezenta vre-o lucrare senatului Universitar, după cum se vede din procesul verbal încheiat cu acea ocaziune [1]). Și a fost confirmat profesor în contra tuturor dispozițiunilor legeĭ, ca apoĭ d-l Athanasiu să înceapă a-și varsa știința întinsă, după cum și-o varsă în articolul pe care am fost nevoit să-l analizez.

Mă mir—odată avînd un precedent—de ce candidații care se prezintă la o catedră universitară, maĭ înaintează lucrări? E destul a înșira o listă, cît de lungă și senatul Universitar, trebue să o creadă ca bună; rămîne numaĭ să se găsască un profesor, care să facă un raport favorabil, asupra acelor pretinse lucrări, cum a fost cazul cu d-l Athanasiu. Raportorul D-l Voinov, a afirmat sub a sa iscălitură „că *legea nu cere lucrările ci numaĭ să le anunțe*“ și de aceea d-l Gr. Stefănescu, alt profesor universitar cerea să vadă lucrările științifice ale d-luĭ Athanasiu, căcĭ, dacă numaĭ le-a amintit și nu prezentat, cum a putut D-l Voinov, să facă asupra lor, acel lung raport scris de aproape *treizecĭ paginĭ* (vedețĭ Monitorul)!

Și cînd **acesta e**, d-l Athanasiu, cum trebue oare considerat, cînd îndrăznește a-mi spune: „toate acestea arată numeroasele golurĭ, care se găsesc în cunoștințele de Fiziologie ale dr. L. Cosmovicĭ“ ? [2]).

Mi se pare că noĭ putem dovedi, că d-l Athanasiu e un adevărat *gol* în toată puterea cuvîntuluĭ, în ceea ce privește știința ce posedă.

Și ca încheere să maĭ analisez ultima sa îndrăzneală, relativ la transformarea albuminoidelor în grăsime.

---

1) Monitorul oficial din 3 Martie 1905 p. 10.070—10,080.
2) Arhiva. Anul XIX, 1908 No: 7 și 8 p. 299—207.

* * *

Iată ce ne spune :

„S'aŭ publicat asupra acesteĭ chestiunĭ atîtea lucrărĭ, „încît, adunate la un loc, ar alcătui maĭ multe volume. Toate „probele aduse în sprijinul transformăreĭ albuminoidelor în „grăsime aŭ fost dărămate prin cercetărĭ experimentale. O „lucrare, pe care am făcut-o în institutul de Fiziologie de la „*Bonn*, dovedeşte ca nefundată şi opiniunea că în intoxicarea „cu fosfor albuminele s'ar transforma în grăsime".

Iată o îndrăzneală, fără marginĭ. Tot ce poate fi maĭ sublim, ca rezultat experimental, e tocmaĭ *transformarea albuminoidelor în grăsime* în organismul animal, care după d-l Athanasiu este o greşală, căcĭ nu degeaba a lucrat asupra acestuĭ punct la *Bonn*.

Zic îndrăzneală, căcĭ alta este interpretarea ce trebue de dat rezultatuluĭ experienţeĭ sale, făcute sub conducerea luĭ Pflügher.

Şi eată şi texte precise :

Morat şi *Doyon* (loc. cit. 1899) p. 324 spun: „seule *l'al-* „*bumine* ne dérive pas des deux autres aliments : elle peut faire „**graisse** et *sucre*".

Vra să zică grăsimele şi zaharurile nu pot sluji organismuluĭ animal, să fabrice *albumină* ; albumina însă dă naştere la grăsime.

La pag. 328: „lorsque pendant l'absorbtion digestive il „pénétre dans le sang une grande quantité d'albumine, celle-ci „se dédouble rapidement et fournit de la *graisse*".

Mi se va spune : aceste sunt scrise pe la 1899. Ceva maĭ modern. Avem şi scrierĭ cît să poate de apropiate.

Laulanié (loc. cit. 1905, decĭ, după citata lucrare a d-luĭ Athanasiu) p. 551 : titlu : „**production de la graisse aux dé-** „**pens des principes albuminoides.** a) *Preuves tirées des effets* „*d'une alimentation exclusive albuminoide.* b) *Preuves tirées de* „*la composition de la ration.* c) *Preuves tirées du bilan nutritif.*

Maĭ experienţe precise se poate ?

Şi conclusia luĭ Laulanié este zdrobitoare : „on voit *clai-* „*rement* que, si l'alimentation est *surabondante*, toute l'albu- „mine de la ration n'est pas consacrée à l'entretient de l'ani- „mal et qu'une part de cette albumine est distraite pour être „employée à l'accrois sement des réserves *adipeuses*" (reserve de grăsime).

Las pe cetitorĭ, să aleagă acuma.

Şi sfîrşesc prin citarea pasagiuluĭ următor din articolul D-luĭ Athanasiu :

„Eŭ doresc din toată inima (?!) ca d. Dr. L. Cosmovicĭ „să se ocupe în adevăr serios cu ştiinţa, spre fericirea cate- „dreĭ ce ocupă şi a tratatelor didactice pe care le va scrie pe „viitor. Până atuncea însă, rog pe d-l Ministru al Cultelor şi „Instrucţiuneĭ publice, să ĭea măsurile ce va crede de cuviinţă,

„pentru a nu maî fi admisă în învăţămînt cartea de anatomie „şi Fiziologie animală a d-luî Dr. L. Cosmovicî".

Sarmană catedră Ieşană, cine te plînge?

Şi eŭ sunt de părerea D-luî Athanasiu Şi-î *mulţumesc* de însărcinarea ce şi-a luat să ceară scoaterea din învăţămînt a cărţilor mele didactice". Are mare dreptate; **nu trebue ştiinţă serioasă, nu trebue pregătire pentru dobîndirea de diplome**, căci sunt *arme periculoase*!

Rog pe d-l Athanasiu să nu se lase şi acuma cît e proaspăt lucrul, să silească se scoată cărţile mele din Licee şi să se înlocuiască cu un Manual „*fin de siècle*", splendid şi ca concepţie şi ca rezultat: **manual de plagiatură, sistem I. Athanasiu**" profesor de fiziologie la Universitatea din Bucureştî.

Iaşî Iunie 1909.

Dr. L. C. Cosmovici
Profesor Universitar

SONET [1]

Nu ne cunoaştem, D nă, deşi sunt anî de zile
De cînd acele visurî ce un poet le are
Mi le inspiră ochiî seninî, ca-albastra zare,
Prin taina lor adîncă duîos spunîndu-mi-le...

Nu ne cunoaştem, D-nă, deşi în fie-care
Clipită-a întîlnireî, priviriî mele-umile,
I se deschid de o-dată ca'n vis cereştî azile,
Şi inima-mî inundă un dor ş'o întristare....

Nu ne cunoaştem, D-nă, străinî trecem prin lume;
Doar dacă întîmplarea ne-apropie, sermaniî,
De şi atuncî, în urmă-ţî, plîngînd, te chem pe nume..

Şi nicî nu ne-om cunoaşte de-a lungul vieţiî noastre..
Voî ţine-ascunsă taîna priviriî tale-albastre...
Iar doru'mî n'aî să-l afli, nicî nu-l vor stînge aniî...

Gordon

---

1) Din volumul «Petale» care va apare în curînd,

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicționarul Geografic al Bucovinei de Em. Grigorovitza, profesor“ [1]).

„*Rohosna*, com rur.,“ în rîndul al 21-lea este a se adăuga după „menționată pentru prima oară“ în anul 1420, într'un uric din 8 August, cînd Alexandru Vodă cel Bun, dărueşte Episcopiei Rădăuților un fânaț de 25 fălci şi 1513 stînjini şi o cărcīumă. (vezī protoc. imp. No. 241 şi 242).

„*Romaneştī*, com. rur.,“ după rîndul al 21-lea este a se adăuga: La 1744 Martie în 11, boerul Teodor Braha, dăruise a şesea parte din moşie M-reī Homoruluī. (vezī protoc. impăr. No. 70).

„*Ruşiī-Moldoviţeī*, com. rur„“ în rîndul al 32 lea este a se adăuga: Ruşiī şi Vatra-Moldoviţeī aŭ fost dăruite M-reī Moldoviţa (ca proprietățī la un loc) de către Petru VI Vodă Rareş, prin uricul din 1534. Această danie a fost întărită de către Miron Barnovschi Vodă la 2 Iunie 1626 şi de către Vasile Lupu Vodă la 30 Martie 1642.

Revna, com. rur., aci este a se adăuga: pînă la 1781 această comună s'a numit Bîrnova, īar după aceea Revna.

In rîndul al 35-lea scrie autorul: „Aci a zidit în anul „1744, Isaia proegumenul Schituluī Mare o mînăstire de lemn“.

Dl. Grigorovitza ca autor al unuī dicționar romîno-rus, ar trebui să ştie că mănăstirile de lemn nu se zidesc ci se durează.

Cu privire la menționata mănăstire autorul nu ne dă vre-o lămurire. Să se adaoge deci că această mănăstire a fost o filială a mănăstireī de maīce din Mămăeştī, care stăpînea şi satul cu pămînturile luī, primit în dar de la Solomon Bîrlogeanul prin uricul din 11 Maī 1760 întărit de către Ioan Toader Calimach Vodă (vezī protoc. imp. No. 180, 181 şi 184).

Această mănăstire durată de lemn de teiu şi înzestrată cu treī turnurī, a fost mutată în anul 1895 în comuna Comăreştī unde se află şi astăzī reconstituită, pe cînd în comuna Revna s'a construit o altă biserică tot de lemn, însă mult maī înaltă şi maī încăpătoare, peste drum de locul celeī vechī de odinioară.

Aci în localitate se află sediul administratoruluī silvic şi al forestieruluī fonduluī religionar gr. ort.

„*Săcăluşul*, pisc de munte“, lipseşte în dicționar.

---

1) A se vedea şi numerele anterioare.

„*Săcălincea* saŭ Lipoveni, sat, distr. Suceava“ trebue pus în nomenclatură.

Maĭ lipseşte şi: *Săscioara*, o cîmpie lîngă satul Costîna, aproape de Suceava, care a dăruit'o M-reĭ Moldoviţa Ştefan cel Mare prin uricul din 15 Noembrie 1499. M-rea Moldoviţa o vîndu boeruluĭ Ionaşcu Isăcescul cu 100 leĭ moldoveneştĭ, prin uricul din 1 Iulie 1714. ĭar acesta o dărui maĭ tărziŭ M-reĭ Ilişeştĭ, prin uricul din 14 Maĭ 1737, (vezĭ protoc. împ. No. 42),

Săromnişca, lipseşte asemenea, e un loc de pămînt aşa numit, situat in jurul M-reĭ Horecea, cumpărat de către aceasta, prin contractul din 21 Iulie 1737 (vezĭ protoc. împ. No. 206).

Lipseşte şi *Selişte*, loc aşa numit de locuitoriĭ satuluĭ şi situat în apropierea bisericeĭ de astăzĭ din com. Volovăţĭ, care însemnează sat saŭ colonie; deci acolo lîngă biserică se zice ar fi fost vatra cea dintăĭ a satuluĭ, biserica actuală servind totdeauna ca biserică de mir saŭ parochială şi nicĭ odată ca mănăstire. De acest loc se leagă şi legenda babeĭ „Uţa“ la descălecarea luĭ Dragoş Vodă (vezĭ Volovăţ comună).

„*St. Ilie, com. rur., mănăstire şi moşie*“; numele se va scrie deantregul *Sînt-Ilie*, fiindcă constitue o numire geografică.

Observăm că autorul cu obicĭnuita-ĭ superficialitate scrie: „... mănăstire.... întemeĭată, pe cît se crede, de Stefan cel Mare „la 1504, lucru care nu se poate constata cu certitudine (! ?) „hrisovul respectiv fiind învechit şi rupt“.

Deşi autorul copiase ca de obiceiu opul citat al D-ruluĭ Werenka, care necunoscînd anul întemeĭereĭ bisericeĭ, pusese aniĭ domnieĭ luĭ, Ştefan cel Mare (1457—1504) cînd s'a săvîrşit zidirea, totuşĭ autorul dicţionaruluĭ, vrînd să fie maĭ precis şi crezînd că nu există alte probe de constatare decît *hrisovul învechit şi rupt*? indicase anul 1504, aşa ni tam ni sam.

Cu toate acestea ştim pozitiv că autorul dicţionaruluĭ nicĭ nu văzuse macar acel hrisov, ci copiase pur şi simplu părerea autoruluĭ Werenka. Autorul dicţionaruluĭ nu se interesase macar prin parohul local de datele cele maĭ strict necesare cu privire la biserică şi nicĭ nu călcase vre-odată în comuna Sînt-Ilie, căcĭ dacă s'ar fi ostenit, ar fi găsit pe păretele din afară a bisericeĭ, deasupra uşeĭ de intrare, o inscripţie în treĭ rîndurĭ săpată în piatră calcară cu litere slavone, care sună în traducere: Ioan Stefan Voevod fiul luĭ Bogdan Voevod, Domn al ţăriĭ Moldoveĭ, a zidit acest templu în numele sfîntuluĭ prooroc Ilie, şi s'a început în anul 6987 (1479) luna Maĭ, şi s'a sfîrşit acelaşĭ an Octombre 15.

Biserica în interiorul eĭ e peste tot pictată cu sfinţĭ a fresco şi la stînga intrăreĭ în naos se află pe păretele ctitoresc chipul luĭ Stefan cel Mare, în vîrsta tinereţeĭ.

Pardoseala altaruluĭ e făcută din cărămizĭ smălţuĭte de formă rombică. Zidurile bisericeĭ sunt bine conservate şi poartă

un turn svelt de înălţime amăsurată, pus pe un soclu stelar, faţada are la abside arcade oarbe de cărămizĭ aparente şi o cornişe de oale circulare smălţuite multicolore. Biserica posedă ca odoare un pocrovăţ de matasă, cusut cu fir de aur, în jurul margineĭ căruĭa se află o inscripţie brodată, care spune că e făcută de Bogdan Vodă fiul luĭ Stefan Voevod. Se maĭ află şi o cruciuliţă portativă, admirabil lucrată în lemn de chiparos şi ferecată cu argint lucrat ajour.

Mănăstirea stăpînise odinioară următoarele proprietăţĭ : satul Costîna pe jumătate, Satul-Mare, Juleştiĭ, Drăghineştiĭ, Florinta (cîmpie lîngă satul Costîna), Milişăuţiĭ jumătate sat, un pămînt între Scheea şi Gropile, un heleşteŭ şi 24 fălcĭ de pămînt la Tătăraş lîngă Suceava, Sînt-Ilie sat, una vie de şese pogoane, la Cotnarĭ, două cîmpiĭ lîngă satele Juleştiĭ şi Hodera, Copcea heleşteŭ şi 24 fălcĭ de pămînt la Suceava, lîngă moşiile Mitropolieĭ.

Autorul neglijase de a aminti toate aceste proprietăţĭ, precum şi existenţa unuĭ cabinet de lectură numit „Sînt-Ilie“.

„*St. Onufreĭ*“ com. rur., scrierea localităţeĭ se va rectifica ca maĭ sus. In rîndul al 20-lea să se adauge : Satul cu pămîntul luĭ a fost dăruit M-reĭ Putna, de către Vasile Vodă Lupu la 1 Aprilie 1646. (vezĭ protoc, împ. No. 148).

In dosul bisericeĭ din com. Sînt-Onufreĭ saŭ Mănăstioară se află o movilă care poartă numele „Movila cu gloanţe“, de oare-ce conţine multe gloanţe din timpurile vechĭ. Tradiţia locală spune că aicĭ a fost odată o bătălie înverşunată între Stefan cel Mare şi Turcĭ. (Vezĭ Leg, l. Stefan cel Mare de S. Teodorescu-Kirileanu, pag. 129—130). Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Renaşterea“.

Smidovaticul, munte, lipseşte în dicţionar, Să se înscrie cu nota următoare : care e spre apus de la Poiana-Măruluĭ şi care se ţine de aceasta şi se despărţeşte de dînsa numaĭ prin apa Prislopuluĭ şi a Poeniĭ Măruluĭ, de altă parte însă stă în legătură cu Ciumărna, şi cu muntele Calul, se află două pivniţe foarte lungĭ zidite cu lespezĭ foarte marĭ pătrate şi aşezate una peste rostul celeĭlalte.

Una dintre aceste două pivniţe, despre care asemenea se zice că sunt de pe timpul Dacilor, e cam de 4 m. de lată şi 2 m. de înaltă. In această pivniţă a intrat, înainte de vre-o cîţĭ-va anĭ, Andreĭ Furcal din Dragoşa cu o lumănare aprinsă pănă la vr'o 50 m, adîncime, însă stîngîndu-i-se lumînarea, şi neputînd merge maĭ înainte, nu putu să-ĭ dea de capăt. Acuma pe pivniţele acestea, a căror gîrliciŭ e îngust, aŭ crescut o mulţime de copacĭ foarte marĭ şi groşĭ, şi de aceea nimenea nu maĭ poate intra într'însele.

In pivniţele acestea zice-se că-şĭ ţineaŭ Daciĭ din Poiana Măruluĭ averile lor.

In apropierea pivniţelor acestea s'a aflat înainte de 30 de anĭ o ladă cu banĭ, la o adîncime de 2 m. Lada era fă-

cută din dulapurĭ groase de brad cioplite din topor şi prinse la capete cu cuie asemenea de brad. Scîndurile eraŭ din cauza vechimeĭ lor, albastre. (Vezĭ Tradiţii pop. rom. de S. Fl. Marian).

Senatorul, munte; lipseşte în dicţionar.

Slobozia-Ropcea, cătun; este a se îndrepta în *SloboziaRopceĭ*, adăogîndu-i-se: satul a fost dăruit de către Calistru Episcopul Rădăuţilor la 2 Noembre 1762 şi întărit după aceea de către Grigorie Ghica Vodă la 23 August 1775 (vezĭ protoc. împ. No. ·24,—5,—6).

Stăucenĭ, com. rur.: în rîndul al 30-lea să se adauge: jumătate din pămîntul acesteĭ moşiĭ aparţinu mănăstireĭ Homoruluĭ, dăruită de către Eustratie Dabija Vodă la 4 Ianuarie 1663 (vezĭ protoc. împ. p. 197—205).

Succviţa, com. rur.; să se adauge: comuna posedă o însoţire de păstrare şi credit cu 50 membri şi un cabinet de lectură numit „Ajutorul".

Sucevița, mănăstire; autorul escluse şi aici tradiţia istorisită de călugărĭ care zice că maĭ întăĭ ridicase pe acest loc Episcopul Rădăuţilor George Movilă, care deveni maĭ tîrziŭ Mitropolit al Moldoveĭ, o mănăstire de lemn. Pe acest timp se ivi o tînără nevastă romîncă cu un car şi cu un jug de bivolĭ şi se prinse înaintea soboruluĭ mănăstireĭ, că va căra cu carul şi cu bivoliĭ eĭ, peatra şi materialul trebuincios pentru o mănăstire zidită. Pentru această muncă ea nu ceruse altă răsplată, de cît numaĭ favorul, ca după moarte să fie înmormîntată în locul ctitorilor în biserica cea nouă. Fiind asigurată de sobor, că dorinţa eĭ va fi împlinită nevasta a cărat timp de 30 de anĭ cu excepţia Duminicilor şi sărbătorilor neîntrerupt zi şi noapte materialul pentru biserica ce avea să se zidească şi care apoĭ se zidi de marele vornic al ţăreĭ Moldoveĭ Ieremia Movilă.

După moartea nevesteĭ Sinodul Episcopilor decise că nu i se cuvine înmormîntarea ctitorească, însă ca amintirea eĭ să rămînă neuĭtată consimţi ca chipul eĭ să se sculpteze în piatră şi să se aşeze pe un turn ale zidurilor încunjurătoare mănăstireĭ. Astfel fu aşezat chipul Romînceĭ pe un colţ al turnuluĭ de către apus, cu capul acoperit cu o învelitoare, în amintire că a cărat materialul cu atîta răbdare şi abnegaţie de sine pentru zidirea mănăstireĭ.

Autorul dicţionaruluĭ a maĭ trecut cu vederea să amintească despre nefericita doamnă Elisaveta a luĭ Eremia Movilă al căreia păr gălbuĭ împletit în coadă se păstrează în sfera de alamă a policandruluĭ mare a mănăstireĭ, Un călător din România care vizitase vre-o 20 de anĭ în urmă acea mănăstire văzîndu-se neobservat, a tăiat o parte din capătul coziĭ Domniţeĭ—după cum ne istorisi repausatul stareţ şi arhimandrit Filipovicĭ.

Cît priveşte istoricul mănăstireĭ se spune că Mitropolitul George Movilă întemeia pe cea dintăĭŭ în ruga luĭ D-zeŭ de

a scapa ţara Moldovei de Ioan Vodă Tiranul saŭ Ioan I Vodă cel Cumplit (1572—1574), şi apoi de Ioan al II-lea saŭ Iancu Sas Vodă (1579—1582), tot un Domn tiran şi de prădăciunile şi devastarile suferite din partea Cazacilor conduşi de unii Moldoveni fugari, care se pretindeaŭ a fi fiii lui Ioan Vodă cel Cumplit şi cu drepturi la Domnie. Astfel se năpustiră asupra Moldovei în anul 1577. Cazacii conduşi de Ioan Cruţul Vodă Potcoavă, ocupînd şi storcînd Moldova timp de două luni, pănă cînd Petru V Vodă Şchiopul (1574—1579) îi bătu şi alungă. Tot astfel veni la începutul anului 1578 în fruntea tătarilor un anume Alexandru Cruţul, fratele lui Ioan, dar şi acestu fu bătut după cîte-va săptămînĭ, prins şi omorît. După aceea năvăliră Cazacii de sine, încă de două ori, cari deşi fură învinşi, prădară cumplit ţara.

După zidirea mănăstireĭ de către Eremia Movilă, pe atuncea încă mare vornic, acesta ceru lui Iancu Sas Vodă care tiraniza poporul şi în contra căruia se înţeleseră boerii ţerii împreună cu Movileştii să-l omoare, încuviinţarea de a sfinţi acea mănăstire, fapt care nu era de cît un pretext de a fugi din ţară, fiindcă Domnul prinse de veste de complotul urzit contra lui. Drept aceea Movileştii ca ctitori aĭ mănăstireĭ Suceviţa, în loc s'o sfinţească, fugiră în Polonia unde scăpară cu viaţă aşteptînd căderea tiranuluĭ din Domnie la anul 1582; prin urmare tărnosirea bisericeĭ pusă pe a. 1581 e falşă, trebue îndreptată şi tradiţia cu istoricul, adăogite. In anul 1583 Ieremia Movilă sfînţi mănăstirea.

După căderea lui Iancu Sas Vodă, îi urmă în Domnie: Petru V Vodă Şchiopul a doua oară (1582—1591), Aron tiranul (1591—1592), Petru Cazacul (1592), Aron Tiranul a doua oară (1592—1595), Ştefan VII Răzvan (1595) până în fine ajunse şi Eremia Movilă a fi Domn (1595—1600) şi a doua oară (1600—1606).

Tradiţia spune că într'o pivniţă a mănăstireĭ, Eremia Movilă Vodă ar fi lăsat după moartea sa, foarte mulţi banĭ, pe cari îi întrebuinţă fiul seŭ Constantin pentru redobîndirea tronuluĭ răpit de unchiul săŭ Simion Movilă.

Din viţa Domnilor Movileşti se trage familia boerească a baronilor Hurmuzachi din Bucovina.

Cu privire la proprietăţile mănăstireĭ Suceviţa, observăm:

1) Volovăţul; să se îndrepte anul donaţiuneĭ resp. uricului din 1589 *în 1580* (vezi protoc împ, No. 88).

4) Muntele Giumălăul: să se îndrepte data şi în loc de 11 Maĭ sà se puie 28 Maĭ (vezi protoc. împ. No. 91, 92 şi 93).

6) Jumătate moşia Ploşniţa; să se îndrepte cu *Pleşinţa* (vezĭ protoc. împ. din 21 Ianuarie 1782 pg. 309—318).

7) Ibăneştiĭ să se îndrepte în *Ivăneştiĭ*. 8) Noscova în *Coşcova*; 9) Verbica în *Vărbica*, 10) Osoneştiĭ în *Osăneştiĭ* şi 11) David în *Dăveda* (cîmpie) (vezĭ protoc. împ. de demarcare din 21 Ianuarie 1782 pg 309—318).

Afară de · aceste maĭ lipsesc următoarele proprietăţĭ care sunt a se adăoga; 12) Răşineţul jumatate sat; Un heleşteŭ, a treia parte; 13) Pihotin, o grădină de prisacă; o moară (nu se înseamnă unde); 14) o vie de 4 pogoane la Bezedeştĭ; 15) o vie de 6 pogoane la Cruce şi 16) Un pomet de 5 fălcĭ la Horodeştĭ. In total 16 proprietăţĭ. (vezĭ mănăstirile fond, relig. de Aron Pumnul).

Suhardul-Mare, munte; lipseşte în dicţionar şi să se adauge cu nota următoare: dăruit mănăstireĭ Moldoviţa de cătră Alexandru Vodă cel Bun, prin uricul din 15 februarie 1410 şi întărit după aceea de către Eustratie Dabija Vodă la 30 Martie 1662; socotindu-se la această danie şi Suhardul-Mic. Urmează apoĭ şi întărirea luĭ Miron Barnovschi Vodă din 2 Iunie 1626 (vezĭ uricarul Wickenhauser pg. 104).

Suhoverha, com, rur., se va îndrepta în Suhoverca, Autorul spune că acest sat este menţionat într'un „*hrisov*“ a luĭ Stefan cel Mare din anul 1503 şi în altul a luĭ Stefan cel Tînăr din anul 1519 Oct. 6, fără a le precisa. Cunoaştem o dată maĭ veche şi maĭ precisă, cînd acest sat a fost dăruit de cătră Alexandru Vodă cel Bun Episcopieĭ Rădăuţilor, prin uricul din 8 August 1420 (vezĭ protoc. împ No. 241 şi 242).

Suliţa-Moldoveĭ, (vezĭ Moldova-Suliţa) munte; lipseşte în nomenclatură şi trebue pusă.

Tătăraş deal, situat lângă oraşul Suceava; alăturea trece pîrăul Cacaina, revărsându-se în rîul Suceava.

Tradiţia locală spune că Eremie Vodă bătînd pe competitorul la scaunul domnesc Răsvan Vodă la satul Arenĭ, l'ar fi sluţit, tăindu-ĭ nasul şi buzele şi l'ar fi ucis pe vîrful movileĭ de pe dealul Tătăraş, situat între Suceava şi satul Ipoteştĭ şi că movila aceea se numeşte şi astăzĭ „Movila luĭ Răsvan“. Lipseşte în dicţionar.

Tătarca, munte; lipseşte tradiţia, care spune că Hanul Tătarilor care venise în Bucovina cu cetele sale să prade, fu bătut şi apoĭ prins şi adus la un locuitor foarte voinic de munte, numit Moroşan, căruĭa cerînd Hanul apă ca să şi astîmpere setea, acesta îĭ dădu moare de curechiŭ (varză) să bea dintr'un poloboc ce-l avea în tinda caseĭ, şi Hanul de voe de nevoĭe aplecîndu-se să bea cu deasilă, Moroşanul îl apucă de picioare, îl ridică in sus şi'l cufundă cu capul în moare; după ce îl ţinu astfel un moment, resturnă polobocul şi îl slobozi apoĭ cu Han cu tot de pe munte unde se află casa locuitoruluĭ şi astfel Hanul, slobozit la vale a ajuns zdrobit cu poloboc cu tot. In amintirea acesteĭ întîmplărĭ s'a dat numele acestuĭ munte „Tătarca“, ĭar valea unde a ajuns polobocul „Valea Tatarciĭ“. (Vezĭ tradiţ. pop. de S. Fl. Marian).

Tărăşenĭ, com. rur.; la sfîrşit să se adaoge: Aci este oficĭul administratoruluĭ silvic şi al forestieruluĭ relig. gr. ort.; apoĭ poşta şi un post de jandarmĭ, permanent.

Terebiş, un fînaţ şi lîngă Horecea, primit în dar de mă-

năstirea Horecea la 10 Maiŭ 1748, dar nu se știe de cine, donatorul nefiind numit în protoc. împ. No. 205. — Lipsește în dicționar.

Tereblecea Romînească, com. rur.; în rîndul al 51-lea să se adaoge după „1748“: apoĭ Calimach-Vodă la 1 Noembrie 1762 (vezĭ protoc. imp. No. 108, 9, 10, 11).

In rîndul al 62-lea să se adaoge: In aproprierea comuneĭ se află o culme care poartă numele „Cetatea Tătarilor“ și despre care spune tradiția locală eă, pe timpul domnieĭ luĭ Ștefan c. M. Tătariĭ încălcînd Moldova spre a o prădà, o parte din eĭ se îndreptă spre Tereblecea. Locuitoriĭ satuluĭ prinzînd de veste despre venirea lor, se înarmară cum putură și se adunară din sus de sat pe o culme, unde se întăriră din toate părțile cu șanțurĭ și cele trebuincioase apărăriĭ. Sosind Tătariĭ și văzînd satul pustiŭ, Hanul se înfurià și dădu ordin a se da foc și cum Tătariĭ se desfătaŭ privind satul cum arde, o fetiță de Romîn ducea greŭ în spate prin mijlocul flacărilor pe tatăl săŭ, un moșneag bătrîn și bolnav, din care cauză nu putu fugi de urgia Tătarilor. Nu apucă însă biata copilă a eși din sat, se văzu urmărită de Tatarĭ, deci îndesîndușĭ pașiĭ, fugia urmărită spre culmea unde se aflaŭ locuitoriĭ satuluĭ adunațĭ și întărițĭ. Istovită de greutatea poveriĭ și înfricoșată, fata căzu leșinată, în timp ce Tătariĭ se apropiară de ea, fură primițĭ cu o ploae de săgețĭ de pe deal. Fata venindu-șĭ în fire, se refugiă în cetate, pe cînd locuitoriĭ încinseră o luptă crîncenă cu Tatariĭ carĭ dăduseră asalt culmeĭ întărite. Noroc că Ștefan c. M., întorcîndu-se dintr'o expediție în care bătuse pe Ungurĭ și aflînd grabnic de veste, veni în ajutorul bieților locuitorĭ din Tereblecea. Domnul sosind în grabă atacă pe Tatarĭ din treĭ părțĭ și-ĭ zdrobi cumplit.

Feciorul ce-ĭ aduse vestea despre venirea Tatarilor și fata care dusese pe tatăl său în spate după cererea luĭ Ștefan Vodă se cununară, primind pămînturĭ în dar. (Trad. pop. rom. de S. Fl. Marian).

La sfîrșit să se adauge: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Luminătorul“ și o însoțire de păstrare și împrumut cu 95 membri.

Todorescul, munte; după rìndul al 6-lea să adauge: Mănăstirea Moldovița îl primise în dar de la Vătavul-Mare Grigorie Udrea, care îl avea de la Bogdan III Vodă.

Tocilele, munte; lipsește in nomenclatură. Să se adauge: se află pe țermul drept al părăuluĭ Solca.

Toplița, mic afluent; să se adauge în rîndul al 10-lea nota următoare: Toplița împreună cu o moară pe ea, o dăruise Stefan cel mare slugeĭ sale Corlat, prin uricul din 13 Septembre 1473. Corlat vînzînd Toplița luĭ Petru Rareș Vodă cu 480 florinĭ tătărăștĭ, acesta o dărui mănăstireĭ Moldovița, prin uricul din 11 Aprilie 1533 și întărise dania într'a doua domnie prin uricul din 27 Maĭ 1546. apoĭ Grigorie Ghica Vodă la 18 August 1776. (Vezĭ protoc. împ. No. 78, 79 și 80)

Ulma, cătun ; să se adauge : acest sat s'a întemeiat maĭ tîrziŭ pe pămîntul Branişteĭ, care a fost în stăpînirea mănăstirei Putna, primit în dar de la Stefan cel Mare cu uricul din 15 Martie 1490

Unghiul, cîmpie ; lîngă rîul Suceveĭ, dăruit de Petru Vodă Şchiopul la 21 Octombre 1584, mănăstireĭ Dragomirna (vezĭ protoc. împ. No. 35). Aceasta lipseşte în dicţionar,

Uricele luĭ Stefan cel Mare, astfel se numesc cincĭ movile în partea despre răsărit a satuluĭ Horodniculuĭ-de-jos. (Vezĭ tradiţia locală din Horodnicul-de-jos şi Trad, pop. rom. de S. Fl. Marian).

Vama, tîrg, distr. Cîmpulung. Descrierea e foarte superficială. Să se adauge : Moşiile Vama-de-sus şi Vama- de jos aŭ fost dăruite mănăstireĭ Moldoviţa de către Alexandru cel Bun cu uricile din 18 Noembre 1409 şi 14 Aprilie 1411, care danie fu întărită de către Stefan cel Mare la 11 Februarie 1503 şi de către Ioan Toader Calimach Vodă la 27 Iulie 1759 (vezĭ protoc. împ. No. 75, 76 şi 77).

(Vezĭ Wickenhauser pg. 160 care pune data uric. luĭ I. T. Calim. Vodă pe 29 Iunie 1759).

Locuitoriĭ din Vama se răzvrătiră în maĭ multe rîndurĭ în contra stăpînireĭ mănăstireĭ Moldoviţa, fiind că conform uricelor vechĭ domneştĭ fură trataţĭ ca robĭ şi siliţĭ să lucreze neîncetat mănăstireĭ şi altor proprietarĭ marĭ. Decĭ locuitoriĭ cuprinşĭ de furia şi amărăciunea atîtor muncĭ, se împotriviră de a maĭ lucra şi a maĭ plăti mănăstireĭ nicĭ ceea ce i se cuvinea, iar o parte din eĭ părăsiră locul, fie din cauza asupririeĭ birurilor şi muncilor. fie din cauza năvălireĭ Turcilor şi Tătarilor, din care cauză locuitoriĭ se împuţinară. Pentru facerea munceĭ necesară pe moşiile mănăstireĭ, fură aduşĭ locuitorĭ liberĭ din alte părţĭ şi stabiliţĭ aci, regulîndu-li-se cuantumul munceĭ şi plăţeĭ, care era maĭ uşoară de cît cea a locuitorilor băştinaşi. Aceştĭ din urmă văzînd nedreptatea, se revoltară ĭarăşĭ şi astfel se născură multe procese între egumenul mănăstireĭ şi locuitorii Vămenĭ, pănă cînd Const. Nic. Mavrocordat Vodă, prin uricul din 12 Ianuarie 1742, porunci ca fie care locuitor saŭ va lucra 12 zile pe an şi va da zeciuială din toate fructele pămîntuluĭ săŭ, saŭ va plăti cîte 2 leĭ moldoveneştĭ de casă plus zeciuială drept bir.

(Va urma) **Vl. Mironescu**

TEATRUL IN MOLDOVA

(Urmare)

Stagiunea 1852–1853

Decăderea teatruluĭ moldovenesc cum şi a celuĭ franţuzesc.—Desvoltarea gustuluĭ ieşenilor pentru Opera italiană.—Mateĭ Millo părăseşte direcţia teatruluĭ moldovenesc, care se încredinţază apoĭ actorilor Poni şi Luchian.—Greutăţile cu care luptă trupa naţională cu trupa italiană.—Programul şi personalul opereĭ italiene.—Renumita primadonă Brambilla *debutînd în opera* Atilla.*—Plecarea trupeĭ italiene la Galaţĭ.*

La această stagiune, ca nicĭ in una din cele precedente, teatrul moldovenesc îşĭ începe a rări reprezentaţiile sale din diferite împrejurărĭ; teatrul francez aproape dispare, şi numaĭ opera italiană, introdusă de curînd în capitala Moldoveĭ, pare a lua locul de onoare a ambelor trupe dramatice, ce până acum desfătase aşa de mult publicul ieşan.

Aşa vedem, că de la început direcţia teatruluĭ Naţional o avusese iarăşĭ Mateĭ Millo, însă din ce împrejurărĭ nu ştim, acesta părăseşte teatrul naţional prin luna Decembrie 1852, aşa că reprezentaţiile moldoveneştĭ carĭ începuse a se da, încetează cu totul în mijlocul stagiuneĭ.

Victor Delmary, care avusese şi el concesiunea din partea ocîrmuireĭ de a îngriji de reprezentaţiile Teatruluĭ naţional, se văzu pus în neputinţă prin părăsirea neaşteptată a luĭ Millo, de a maĭ continua cu asemenea reprezentaţiĭ, aşa că fu nevoit să recurgă pentru această stagiune la concursul unora din actoriĭ localĭ, după cum vedem din următoarea înştiinţare pe care o publică în franţuzeşte şi o reproducem aicĭ în traducţie romînească.

INŞTIINŢARE [1])

Onorabiluluĭ public şi obicĭnuiţilor Teatruluĭ

„*Dl. Millo,* care prin contractul încheiat cu *Dl. Victor Delmary,* era însărcinat cu Direcţia Teatruluĭ moldovenesc

1) Se află la biblioteca Academieĭ Romîne.

pănă la sfîrşitul luneĭ Aprilie 1854, părăsindu-l pe neaşteptate în mijlocul stagiuneĭ curente, a pus pe Dl Victor Delmary în neputinţă de a organiza cum se cade în chip statornic teatrul naţional pentru cursul acesteĭ ĭerne ; dar pentru a nu lăsa să rămînă fără ocupaţie şi a nu se împrăştia actoriĭ moldovenĭ, carĭ aŭ conlucrat prin talentele lor la formarea şi la propăşirea Teatruluĭ naţional, precum şi pentru a satisface legitima dorinţă a publiculuĭ, Dl. Delmary a încheiat cu d-niĭ *Poni* şi *Luchian*, o convenţie vremelnică, prin care le trece cu aprobarea ocîrmuireĭ privîlegiul teatruluĭ moldovenesc pentru timpul ce maĭ rămîne din stagiune.

„D-sa se crede dar, prin urmare, dator a declara prîn această înştiinţare, că de astăzĭ înainte, ceĭ doĭ actorĭ sus arătaţĭ, sînt imputerniciţĭ dnpă înţelegerea anumită, cu dreptul Direcţiuneĭ Teatruluĭ Naţional, a îndatorireĭ de a'l organiza într'un chip potrivit, şi a'l face să urmeze înainte pănă la primavară.

„Intemeindu-se în tot cazul pe indulgenţa onoratuluĭ public, care fără îndoială în simţul săŭ cunoscut de dreptate, va lua parte la uşurarea încurcătureĭ ce i s'a pricinuit în acest an, prin părăsirea neprevăzută a teatrului de d-l Mateĭ Millo ; D-l Delmary profită de acest prilej spre a asigura pe public de adînca sa gratitudine, pentru toate dovezile de indulgenţă ce acesta i-a arătat în tot cursul întreprindereĭ sale“.

Iaşĭ în 23 Dec. 1852.

După această înştiinţare, sus numiţiĭ noĭ directorĭ *Poni* şi *Luchian*, urmară cu reprezentaţiile teatruluĭ moldovenesc, aşa ca publicul ieşan să nu fie lipsit de plăcerea de a vedea şi trupa naţională, dîndu-şĭ osteneală de a contribui la propăşirea arteĭ româneştĭ.

Un articul critic ce'l găsim în *Gazeta de Moldavia* No. 23 din 19 Martie 1853, ne dă samă de chipul cum aŭ urmat a *noua* şi a *zecea* reprezentaţie romînească din această stagiune, conţinînd maĭ multe aprecierĭ personale, atît asupra pieselor şi a actorilor, cît şi asupra maĭ multor diletanţĭ din societatea cultă a Iaşuluĭ, care după cum se vede aŭ luat parte împreună cu actoriĭ la aceste două din urmă reprezentaţiĭ.

Ceea ce ne face a reproduce acest articol, este modul cum autorul săŭ, apreciază aceste două reprezintaţiĭ. Iată acest articol:

„După o lungă aşteptare ca să pot zice ceva maĭ mult pentru reprezentaţiile Teatruluĭ naţional, iată că în sfîrşit mi s'a înfăţişat ocazia, cu a noua şi a zecea reprezentaţie, adică: *Săhăstria de Castro* şi beneficiul *Domnuluĭ Luchian.* Pentru că de este să spun adevărul, nu ştieam până acuma dacă visez saŭ în adevăr se cuvine a'mĭ retrage în parte cele ce am maĭ zis, şi pentru că ce-ĭ dreptul, reprezentaţia plină de senzaţiea *Sehastriceĭ de Castro* şi benefisul *Domnuluĭ Luchian* m'aŭ îndemnat să ieŭ condeĭul în mînă. Nu doar că reprezentaţiile urmate până acum nu mi-aŭ vederat că nu s'ar realiza speranţa me de a privi voinţa între actorĭ, nu, asta nu m'aŭ reţinut până acuma, căcĭ ce-ĭ dreptul în cîteva reprezentaţiĭ, actoriĭ şi damele cărora le am dat cîte un sfat, aŭ conlucrat bine la succesul pieselor şi ajunsese a nu-ĭ cunoaşte, ba încă m'am convins că departe de a lua de supărare, consiliul le-aŭ priit şi sper că încă le va prii. Insă de aceste două reprezentaţiĭ în care aŭ conlucrat şi amatoriĭ, neaparat că fie-care s'ar interesa maĭ mult, şi eŭ n'aşĭ face răŭ dacă pentru îngustime m'aşĭ mărgini să vorbesc numaĭ de ele, ca de singurele reprezentaţiĭ în care curtea teatruluĭ, se apropia de îndeseala trăsurelor la opera italiană. Nu voĭ zice că eraŭ şi tot a acelor spectatorĭ de prin loje, afară de o parte la benefisul D. Luchian. Căcĭ, de este să vorbim despre *Săhăstria de Castro,* acea piesă aleasă a repertoruluĭ francez, acea nenorocire crudă în care în timpurile vechĭ, o fiică se vedea osîndită de însuşĭ părintele săŭ pentru o disalianţie (căsătorie înjositoare), acele încercărĭ disperate ce numaĭ amorul le insuflă amantuluĭ adevărat spre a'şĭ smulge amanta şi soţia din închisoare, aceea a amiciţieĭ zugrăvită cu aşa de viĭ colorĭ în capitanul Ranucio, scena cind Elena adormită prin narcoticul dat înadins, se crede de toţĭ moartă pe catafalcă, sînt scene în care D. *Poni* aŭ fost dramaticul nostru şi aŭ cules aplausele meritate. *Teodorini* ne-aŭ arătat că vre să fie acel ce dorim, şi ne-aŭ adăogat speranţa ce pe la maĭ multe reprezentaţiĭ ne-aŭ insuflat, iar D. *Fratiţa,* prefăcutul Montalto în bătrîn neputincĭos spre aşĭ ajunge la scop, în adevăr şi l'aŭ ajuns, şi fie-care dorea să maĭ revadă acel talent, ce pentru prima oară jucînd pe scenă aŭ făcut senzaţie în rol, şi aşa după cum trebuia. Dacă astă piesă s'aŭ nemerit, nu voĭ ascunde şi meritul Doamnelor *Homiceanu* şi *Gabriela,* care cu toată plăcerea, voinţa şi aplaose aŭ contribuit, şi nu voĭ trece

sub tăcere scena bine jucată de D. *Handoca*, cu carceriul îmbătat. Dar, trebue a mă maĭ păstra şi pentru benefisul D-luĭ Luchian, o reprezentaţie unde voĭ vorbi încă ceva de uniĭ actorĭ, ce aŭ gĭucat în aceasta. Cine ţine minte întăia reprezentaţie a *Văduveĭ viclene* (la 1838), la începutul teatruluĭ naţional, şi cine a maĭ văzut încă odată pe *Ştrengarul de la Paris*, chiar şi acela nu va tăgătui că *Văduva* s'aŭ reprodus cu nemerire, şi că d. Luchian, acum în rolu-ĭ a fost maĭ *ştrengar*.

„De aşĭ sta să enumăr pasagele pe unde aŭ produs rîs şi aplause în una, ar trebui să citez piesa, şi rolul comiculuĭ nostru, însă eŭ socot că destul va fi de voĭ spune că, însuşĭ parterul avea a doua scenă prin rìsul bizar la care strengarul silea pe un spectator. Rìsul era un lucru firesc în astă reprezentaţie, şi d l *S. Botezatu*, carele din buna vroinţă aŭ făcut pe Boureanu cu nemerirea şi plăcerea gioculuĭ întăĭŭ, cìnd l'aŭ creat pe scenă, aŭ cules aplausele ce publicul îĭ da pentru astă bună vroinţă. Tot acele aplause se daŭ cupletelor cîntate de D. Botezatu şi d na Gabriela, ear cîntecul şi giocul luĭ Pipirig, reprezentat de *Teodorini*, în filosof, doctor şi fată, în ariĭ aŭ fost de buna speranţă şi în gioc aŭ nemerit. Tot astă nemerire s'aŭ observat cu plăcere şi în *Asesorul Della*, giucat de D-l Bălănescu. In cît pentru Doamnele Savastiţa şi Marghioliţa, ce aŭ contribuit în *Strengarul de Paris*, nu voĭ tăgădui că mulţĭ nu cunoşteaŭ că D-na Marghioliţa făcea pe Madam Meonie, bunica Ştrengaruluĭ, şi că d-na Sevastiţa aŭ fost bine în rolul săŭ ; de prisos să maĭ spun că d. Teodoru şi-aŭ făcut bine rolul ce ĭ ie de caracter, şi că în Ştrengarĭŭ D-na Gabriela cu cîntec şi gioc aŭ smuls aplausele deprinse a le primi. Insă cu cìtă mirare şi bucurie am primit în al doilea gioc de scenă pe d-l Frătiţă, giucìnd bine şi în comedie, cu atîta ne-aŭ fost şi surpriza ce ne-aŭ facut-o d-l Poni, ĭar în comedie cu rolul generaluluĭ, rol potrivit bine şi giucat numaĭ de d-l Poni, ne făceam o ideĭe de soldatul luĭ Napoleon, răpede, sincer, nobil in purtare şi vorbind adevărul.

„De maĭ avem încă ceva de zis, încheind aceasta este dorinţa din inimă să avem astfel de reprezentaţiĭ, să ne vedem des în poziţie de a spune adevărul fără părtinire, şi de a nu se răci iarăşi spectatoriĭ acestor două reprezentaţiĭ romîneştĭ maĭ ales cìnd vedem silinţa a ne mulţămi, şi de datorinţă, a sprijini Teatrul naţional... ."

A. O.

Reprezentaţiile trupeĭ Moldoveneştĭ continuară şi după aceste două piese de care se vorbeşte în articolul ce l'am reprodus, totuşĭ se pare că în această stagiune actoriĭ localĭ nu maĭ eraŭ încurajaţĭ de pubtic cu acelaş entusiasm, cu care fuseseră susţinuţĭ în aniĭ precedenţĭ. Maĭ ales tinerîmea elegantă acum se învîrtea maĭ mult împrejurul trupeĭ de *operă italiană*, în care vedem arta adevărată străină, ridicată maĭ presus de acea naţională, considerînd pe bieţiĭ actorĭ romînĭ şi piesele ce eĭ le representaŭ în limba patrieĭ, ca lucrurĭ maĭ pre jos de nivelul cultural.

Cu toate acestea nu lipsiră însă şi oamenĭ cu dor de înălţarea arteĭ naţionale, şi orĭ cît de puţinĭ fură aceştia, totuşĭ eĭ dădeaŭ înboldirĭ necontenite spre a nu lasa ca reprezentaţiile teatrale romîneştĭ să disparǎ cu totul, faţă cu acele ale trupelor străine ce se perindaŭ regulat în fie-care iarnă în capitala Moldoveĭ şi care atrăgeaŭ în fie-care sară elita societăţeĭ, lăsînd pentru teatru, numaĭ puţinul public care venea să-l susţie din dragostea pentru artă şi întreprinderile naţionale.

In numărul 28 al *Gazeteĭ de Moldavia* din 6 April 1853, găsim iarăşĭ o dare de samă amănunţită despre greutăţile cu care avea de luptat trupa moldovenească faţă de cea a opereĭ italiene, atrăgînd tot odată atenţiunea directorilor asupra modificăriĭ repertoruluĭ Teatruluĭ Naţional.

Aprecierile din articolul despre care vorbim, înfăţişînd oare-care importanţă, îl reproducem aicĭ în întregimea luĭ :

Domnule Redactor !

„M'am fost deprins cu acustica melodioasă a *opereĭ*, şi atuncĭ cînd se suna vorba că o s'avem şi noĭ în astă ĭearnă *Teatrul nostru Naţional*, mi se păru un proect precît popular, pre atîta şi neputincĭos ; neîmpăcarea mea fu şi maĭ mare cînd mi-se propuse a subscrie pentru teatru o petiţie. Cu toate acestea am subscris, împins de un amor propriŭ, văzînd teatrul Nostru proscris chĭar în timp cînd acel străin ne-aŭ adus pănă la entusiasm, s'aŭ maĭ bine a zice, cînd în gradul cel maĭ înalt de civilisaţie, asistăm la o operă ! dar nu pot ascunde că după astă subscriere, am avut un moment mîhnicĭos în care perdusem toată convicsiea mea intimă.—Intr'una din zile, stam închis în odaea mea şi meditam tot ce am putut şti despre ori-

gina teatruluĭ, care după ce la Elliniĭ se născu din cultul credinţeĭ, apoĭ ajunsă în Franţa prin exercitarea organelor, adevelopa facultăţile intelectuale, a perfecţiona arta şi ştiinţa, a răspîndi ideile şi a da cuvîntuluĭ un senz pentru spirit şi o impulsie pentru om—în scurt, pe cînd cugetam la toate acestea, la nevoĭa publiculuĭ Nostru de un teatru adevarat Naţional, şi la aceea ce cu atîţa secolĭ în urmă aŭ fost pentru Atenienĭ, Tespis, Frinicus, Aristofan; pentru Franţezĭ, Corneil, Rasin, Volter şi alţĭ barbaţĭ, ce prin teatru se făcură arbitri patrieĭ lor, mi se înfăţişă pe Biuroul meŭ un Avis, în dialect străin, a D. Delmari, înştiinţînd pe onorabilul public, et *les habitués du théâtre*, că s'au învoit DD. Poni şi Luchian o provizornică ţinere a teatruluĭ Romînesc, care din pricina D. Millo, ar fi venit la dezorganizare. — Pretextul era măgulitor, dar cît pentru succes, eu unul în calitatea dişanţată de petiţioneriŭ, eram departe de a-l aştepta—cu cîte-va zile maĭ înainte de ivirea împrăştieţilor Noştri artiştĭ, mă găseam şi eŭ într'o seară cu acea în parte societate a opereĭ Italiene; adevărul vorbind mi se urîse acum de acele cuvinte, unele zugrumate de muzică, iar altele ca prin elasticitate lungite cîte de treĭ coţĭ; stam în bufet şi jeleam neaparaţiĭ *cincĭ-spre-zece leĭ*, dorind din suflet s'ascult un dialog rostit în limba maiceĭ mele, atuncĭ văzuĭ expus şĭ afişul teatruluĭ Romînesc, care anonsa două piese traduse: *Castelul găineĭ* [1]) şi *Intîmplările diligenţiĭ* [2]), şi cum vă închipuiţĭ D-le Redactor, că era acel afiş?... In mînele unuĭ june Romîn, abonat la opera Italiană, şi stricat de moarte cu teatrul local: se lupta cu un altul spre a'ĭ dovedi că piesile acestea deşi nu le-a cetit, dar nu pot avea nicĭ o însemnătate după titlul care poartă. Cel-lalt calomnia cenzura cum de aŭ lăsat să treacă piesa din urmă, cînd şapte sau opt diligenţe ce avem în ţară, produc atîtea şi atîtea avantajurĭ! după un moment aceiaşĭ doĭ romînĭ amatorĭ zeloşĭ a opereĭ străine, s'aŭ repezit asupra unuĭ alt afiş ce anonsa opera Italiană din sara aceea, dar astă-dată îĭ văzuĭ că se amuzarisesc, slovenind cuvîntul „chi dura vince", precum şi s'a întîmplat şi mie în zilele trecute, cu literile durate a D-luĭ *Haferl*, tapisier pe uliţa mare — martur ocular acestor două

1). După cum autoruluĭ Scribe i-aŭ placut a-l boteza.

2). Negreşit că o diligenţă străină, pentru că diligenţile noastre, deşi încă nu respund la etimologia cuvîntuluĭ, dar nu suntem in putinţă, şi nicĭ am avea dreptul a le urca de pe acum pe scenă.

scene din bufet, m'am întors în sala teatruluĭ cu descurajarea în inimă, fără să vreaŭ a'mĭ aminti că în prezent trebue s'aspirăm viitorul.

Am azistat dearîndul la toate reprezentaţiile romîne, şi totdeauna m'am întors împacat cu sinemĭ. — La 19 Febr. se reprezintă *Săhăstria de Kastro*; o dramă în care se vede toată puterea amoruluĭ îngeresc a unuĭ june brav din popul şi totodată tirania sau prejudiţiile de mezalianţă a unuĭ conte; două contrasturĭ destul de importente pentru scena Noastră; Teatrul Naţional astă-dată fu aşa de bine îndesuit, că chiar şi între logile ranguluĭ întăĭ, prea puţine se vedeaŭ neocupate. Eu unul Domnule Redactor, dacă am tăcut pănă acuma, asta-ĭ pentru că n'am vrut a vă deranja din alte ocupaţiĭ poate maĭ mult serioase, dar mă simt dator la aşa ocazie a mulţumi artiştilor noştri, şi d-lor amatorĭ, carĭ prin simţul cel maĭ nobil aŭ luat parte la executarea celor maĭ însemnate rolurĭ din astă bucată.—D. *Fretiţa,* deşi pentru întăĭa dată se sui pe scena lunecoasă a unuĭ teatru, dar sub mîna acea patriarcală, s'aŭ înfăţişat cu totul aplombul unuĭ actor deprins cu scena şi am fi prea mulţumiţĭ a maĭ vedea talentul acesta. — D. C. Dimitriu, pe care l'am maĭ văzut şi altă-dată, şi-a improvizat cu destulă importanţă aerul rece şi impuitoriŭ a unuĭ despot de toţĭ secoliĭ. Accentul împătimitor a D-neĭ Homiceanu, în desperarea sa de mamă simţibilă, aŭ produs adîncă senzaţie şi aŭ tras lacrămĭ din ochiĭ a maĭ multor mume de familie,— nu maĭ puţin şi d-na Gabriela în caracterul acel gingaş şi candid, s'aŭ văzut cu desăvîrşire impresionată de rolul ce purta,—cît pentru d. Poni, talentul săŭ dramatic e cunoscut, totdeauna aŭ izbutit maĭ bine în rolurĭ serioase; şi astă dată nu avem de cît a'ĭ arăta adevărul cu îndoită afecţie pentru că după atîtea lupte periculoase a acestuĭ teatru, cu toate dificultăţile, s'aŭ hotărît a nu'l părăsi.—Am dori ca teatrul Naţional, lăsînd vodevilurile pentru un alt timp, să se ocupe maĭ serios cu dramile, pentru că aşa cere însuşĭ poziţia noastră actuală; la asta ne-am aştepta să suferim lipsa d-luĭ Luchian, dacă noĭ am fi uĭtat succsele ce avură în rolurile dramatice, a bătrînuluĭ de *Germani*, a luĭ *Pol* şi altele.

Primiţĭ etc. *A. M.... i.*

Reprezentaţiile moldoveneştĭ aŭ maĭ urmat împreună cu cele ale opereĭ italieneştĭ, pănă la închiderea stagiuneĭ.

*
* *

In ceea ce privește opera italiană impresariul eĭ Victor Delmary se îngrijise încă din timpul vereĭ anuluĭ 1852, să publice programele şi invitările la abonamente pentru stagiunea ce urma să aibă loc în iarna anilor 1852—1853. Aşa vedem că, încă de la 7 Iulie se publică în *Gazeta de Moldavia* No. 51 din 1852, programul întreguluĭ personal al opereĭ; cum şi cîte-va din operile noue ce urmaŭ să fie jucate în stagiunea viitoare, arătînd că abonamentul se va compune din 50 de reprezentaţiĭ.

Acest program îl reproduce în întregime, fiind în următorul cuprins:

TEATRUL DIN IAȘI

Direcția D. Victor Delmary

Compania opereĭ italiene pe 1852—1853

Trupa se compune din:

Prima dona „mare Cartello .	Segniora	Giuseppina Brambilla
Prima dona assoluta. .	„	Luigia Vasquetti
Comprimaria . , . ,	„	Delfina Ademoro
Secundo Donna.	„	Rosina Aghemio
Primo tenore assoluto . . .	Segnior	Paolo Scotti
Tenore Comprimario e supplemento	„	Ademollo
Secondo Tenore	„	***
Primo basso profundo Assoluto	„	Ippolito Bremond
Primo baritono Assoluto .	„	D. Donelli
Primo Bufo e Basso . . .	„	Pietro Tozzoli
Secondo Basso	„	Nicolai
Regisore	„	Ernesto Tey.
Secretario inspetore. . .	„	Laffite
Maestro direttore.	„	Galea
Suggeritore.	„	Tasca
Maestro corurilor	„	Gaetano.

Coruri: 6 Dame *şi* 10 barbaţĭ.

Deschiderea Teatruluĭ în 25 Sept. 1852. (Abonamentul se compune din 50 opere).

Va începe cu *Attila*, operă de Verdi.

Se va juca opere nouă: Attila, Figlia di Regimento, Sonnabula, Linda di Chamounix.

Lista abonamentuluĭ este deschisă de astăzĭ.

Cu toate că deschiderea opereĭ fusese anunţată pentru sara de 25 Sept. 1852. vedem însă, că nu ştim prin ce împrejurărĭ reprezentaţiile aŭ început abia la 9 Oct. acel an, cînd s'a jucat pentru întăia oară opera *Atila* de Verdi.

Asupra acesteĭ reprezentaţiĭ de deschidere, găsim aprecierĭ interesante în No. 82 al *Gazeteĭ de Moldavia* de la 23 Octomvrie acel an, din care estragem următoarele:

„*Intăia debutaţie (încercare) a D-neĭ Brambilla în opera Attila de Verdi.*

Această artistă însemnată, care aŭ căpătat cel maĭ strălucit succes pe teatrele cele marĭ din Paris şi Barcelona, de asemenea şi pe scena noastră aŭ primit dreapta recunoaştere a meritului săŭ în rolul *Odabeleĭ.* Glasul săŭ tremurător [1]) şi plăcut, precum şi buna sa metodă, unită cu un gioc de scenă plin de energie şi de sentimenturĭ, înfăţişarea sa plăcută şi graţioasă, i-aŭ cîştigat chiar de la cea întăia reprezentaţie, prelungite aplaudărĭ din partea publiculuĭ"....

„Joia trecută s'aŭ dat întăia reprezentaţie a *Somnabuleĭ* de Bellini. Debutaţia D-eĭ *Vaschetti*, în rolul *Amineĭ*, a căruia succes aŭ fost strălucit. Incă de multă vreme, publicul nostru nu simţise nişte mişcărĭ aşa dulcĭ ca şi acele pe care D-la Vaschetti are talentul de ale insufla, căcĭ, cine va sta la indoială, că ce ar trebui să admireze maĭ mult întrînsa, curăţănia unuĭ glas ce păstrează ezacteţa pănă şi în cele maĭ grele bucăţĭ? orĭ giocul săŭ ingenios şi plin de graţiĭ?".....

Aŭ urmat apoĭ maĭ multe reprezentaţiĭ ale opereĭ *Linda di Chamounix*, de Donizetti; apoĭ la 4 Noemvrie s'a jucat *I Masnadieri*, tragedie lirică în 4 acte de Verdi; la 13 Noemvrie s'a reprezentat *La fille du Regiment*, operă în 3 acte de Donizetti; la 25 ale aceleiaşĭ lunĭ s'a cîntat *Norma,* de Bellini; la 4 Decemvrie s'a dat *L'Elesir d'Amore*, operă comică în 3 acte de Donizetti.

Asupra reprezentaţieĭ acesteĭ opere, găsim în *Gazeta de Moldavia* No. 95 din 8 Decemvrie, maĭ multe aprecierĭ asupra calităţilor şi a joculuĭ unora dintre artiştiĭ aceleĭ opere pe cari le credem nimerit a le reproduce de asemenea:

„Reprezentaţiile opereĭ italiene, urmează a concentra toată

---

1) Acest articol fiind publicat şi în limba franceză, cuvîntul *tremurător*, este tradus prin cuvîntul *vibrante*; care însamnă cu totul altă ceva decît *tremurător*.

(Nota autoruluĭ)

plăcerea doritorilor de muzică. Gustul publiculuĭ se pare maĭ cu preferinţă ţintit asupra pieselor serie, ce sînt maĭ mult frecventate, deşi ecsecutarea opereĭ bufe, maĭ ales cînd este bine aleasă, se face cu toată deplinătatea. Noĭ am avut ocazion a asista în maĭ multe rîndurĭ, şi tot cu de asemene plăcere, la reprezentaţia Elisiruluĭ de Amor, ce este fără îndoială una din cele nemerîte producte a nemuriloruluĭ Donizetti şi cari s'aŭ ilustrat şi acum şi pe scena noastră prin conlucrarea artiştilor nuoĭ. Siniora *Luigia Vaschetti*, prima Donna asoluta este o giune şi plăcută apărere, care se deosebeşte prin prospăţimea şi curăţenia versuluĭ, de o înălţime minunată şi totdeauna armonioasă, atît în tonurile adîncĭ cum şi in cele înalte şi avînd în a sa dispoziţie tonurile de mijloc care umplu cu mare plăcere urechea şi inima ascultătorilor, a eĭ rulade şi cadenţe cele maĭ grele resună cu înlesnirea cînteculuĭ privighitoareĭ. Aclamaţiile şi aplaudările de care se învredniceşte purure din partea unuĭ public drept apreţuitor, sînt cu atîta maĭ linguşitoare, că acele manifestaţiĭ sînt spontanee şi produse în acelaş timp de farmecul cîntăreţeĭ Siniora *Vascheti*, aŭ produs a eĭ talent şi în opera serie, în *Masnadieri*, deşi astă piesă nu are acele frumuseţe care favorează succesul uneĭ prima donne, de aceea credem că vom avea ocazie de a o admira în rolul a vreuneĭ alte opere serie. Sinior *Scotti* primo tenore assoluto, cîşigă şi sporeşte din zi în zi ce merge favorul public, şi în astă piesă cu *Nemorino*, aŭ cîntat cu multă graţie, în cît în scena *farmeculuĭ* precum şi în duo cu Adina mult s'aŭ aplaudat. Siniorii *Donneli* şi *Tozzoli*, bine apreţuiţĭ aŭ dat şi în astă operă prubă de a lor talent clasic. Ist din urmă ca doctor *Dulcamara*, aŭ reprodus în astă piesă pe empiricul (şarlatanul) cu o nemerire cimpoetă, ca cum el ar fi de acea profesie“.

La 18 Decemvrie 1852 se joacă în beneficiul prima doneĭ Giuseppina Brambilla, opera Linda di Chamounix [1].

---

1) La această reprezentaţiune Spatarul Gheorghe Burada a dat concursul săŭ esecutînd pe violină concertul No. 1 op. 16 de Ch. Beriot, cu acompaniament de piano. El fu cel întăĭ fiŭ be boer moldovan, care învingînd prejudiţiile timpuluĭ, îndrăzni să se arăte în faţa publiculuĭ pe scenă cu scripca în mînă, lucru pe care societatea de atuncĭ, îl credea înjositor şi potrivit în ţara noastră numaĭ pentru ţiganiĭ lăutarĭ. Diletantul moldovan a cîntat cu multă acurateţă şi sentiment. Uniĭ după ce'l auziră cîntînd îl aplaudară, iar alţiĭ clătinînd din cap, îl căinară şi-l dispreţuiră. (Vezĭ *Grigore C. Buţureanu*, Spatarul Gheorghe Burada (schiţa biografică), Iaşĭ, 1904, pag. 4).

Apoĭ la 29 Decembre găsim că s'a jucat *Lucia di Lammermoor*, operă serie în 3 acte, de Donizetti.

In cursul luneĭ Ianuarie 1853, între alte piese s'a maĭ jucat şi *I Puritani*, de Bellini, şi la 20 Martie următor, s'a închis stagiunea opereĭ italiene cu piesa *Linda di Chamounix*, după care trupa a plecat la Galaţĭ.

Asupra închidereĭ stagiuneĭ, *Gazeta de Moldavia* din 2 Aprilie 1853, face următoarele aprecierĭ:

„Aceasta este a treía trupă a opereĭ italiene, de la înfiinţarea opereĭ italiene la noĭ, poate fi considerată că era în propăşire şi lucrarea eĭ care ne lasă plăcute suvenire, nu va rămînea fără înrîurire asupra informăriĭ gustuluĭ public pentru muzica cea clasică. Cea maĭ mare parte dintre artiştĭ s'aŭ unit în companie sub direcţia luĭ *Sinior Ademolo*, spre a organiza la Galaţĭ după cererea boerilor de acolo, un teatru în cursul vereĭ".

(Urmează) **Theodor T. Burada**

Inscripţiile Monastireĭ Neamţu [1)]

108. *Inscripţia de pe marmura mitropolituluĭ Calinic.*

1886 August 14.

„Calinic Miclesec.

„Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ primat al Ro-
„mânieĭ.

„Fiul mareluĭ logofăt Scarlat Miclescu şi a soţieĭ sale
„Maria născută Beldiman. Născut în anul 1821 April 4 şi în-
„cetat din viaţă în anul 1886 August 14, în Bucureştĭ.

„A fost :

„Locotenent Episcop de Huşĭ, Mitropolit Moldoveĭ şi Su-
„ceveĭ şi în urmă Primat al Românieĭ.

In timpul arhipăstorieĭ sale s'aŭ dobândit :

„Autocefaliea bisericeĭ Ortodoxă Romînă, sfinţirea sfîn-
„tuluĭ Mir de Arhiereĭ Romînĭ şi facultatea de Teologie".

Calinic Miclescu s'a îngropat în biserica mare din M-rea Neamţu în pridvorul cel mic în mormîntul moşuluĭ săŭ Mitropolitul Sofronie. Epitaful să vede. Calinic a fost desgropat la 13 Aug. 1902, panahidă i s'a făcut Duminică 18 August, slujită de tot sinodul Românieĭ cu cheltuială de *3569* de leĭ din casa M-reĭ. Cu acea ocazie oasele luĭ—contra obiceiuluĭ

---

1) A se vedea Arhiva numerele precedente.

M-reĭ, în loc să le aşeze la gropniţă—lîngă ale moşuluĭ săŭ Sofronie la No. 1, s'aŭ pus într'o lădiţă şi s'aŭ îngropat înapoĭ sub paviment unde nu se poate umbla la ele. Aceasta aŭ făcut'o oamenĭ noĭ cu legĭ noĭ, în M-rea veche cu legĭ vechĭ.

1887, Iunie 7. *Timofteĭ* Ionescu Ieroshimonah, Arhimandrit şi stareţ intre aniĭ 1860 Decembrie 25, până la 1887, Iunie 7, cînd a murit. El a restaurat M-rea după arderea din 1862, Noembrie 25, s'a îngropat în pridvorul cel mic în gropnicu luĭ Ionichie Hadîmbu de la Roman (No. 105), piatră cu inscripţie n'a avut. Mormîntul nivelat sub paviment, la 13 August 1902 s'a desgropat, oasele la gropniţă. Timoftei este moldovan din Basarabia, născut la 18(6, cînd Basarabia era a Moldoveĭ, a fost stareţ bun, şi gospodar bun. Eŭ i-am făcut la moarte cuvînt publicat la 1904.

1892, August 13. *Teodosie* Florea (Florescu) moldovan, Ieroarhimandrit şi stareţ de la 1887' Iulie 27, până la 13 August 1892, s'a îngropat afară lîngă Veşmîntărie aproape de gropnicul stareţuluĭ Gerasim, piatră cu inscripţie n'a avut.

Capu la gropniţă la No. 14. Teodosie este originar din satul Gîsteştĭ de lîngă Paşcanĭ,

1899, Septembrie 30. „Arhimandritul *Teodorit* Badarschi „călugărit la 3 Decembrie 1849. Ales stareţ sfinteĭ M rĭ Neam-„ţu-Secu, 10 Iunie 1893, răposat 1899, 30 Septembrie, în etate „de 72 anĭ. Dumnezeŭ să-l odihnească".

Badeschi este Leah originar de la Hotin. Moşu luĭ Ion, a fost negustor la Bălţĭ, porecla lor este *E*., la 1812 Ioan a trecut în Moldova, parte din copiĭ i-aŭ dat acolo la rude, iar parte i-aŭ adus cu dînsul la Iaşĭ, o fată *Mariea* şi un băet *Dumitru*.

Mariea s'a măritat cu popa Ion de la Lunganĭ şi a născut la 4 Iulie 1829, pe Duhovnicul Andronic Balanu, care în urmă a eşit om mare şi renumit scriitor şi stareţ la M-rea Noul Neamţ din Basarabia cu metaniea din M-rea Neamţu din Moldova.

Băetul Dumitru s'a însurat şi a dat naştere luĭ stareţul Teodorit, preotul Dimitrie, şi luĭ Nicolaĭ Badvsch ?

Teodorit s'a călugărit la schitul Părveştĭ, a fost ales stareţ la M-rea Neamţu, contra asezămîntuluĭ M-reĭ. S'a îngropat afară la fereastra de la proscomedia bisericeĭ sf. Gheorghe. Inscripţia e copietă maĭ sus. El nu s'a desgropat.

1900, Ianuar 7. „Arhimandritul *Isaiea* Persiceanu, fost „stareţ, născut la anul 1814, Maĭ în 20, reposat la anul 1890, „Ianuar 7".

Isaiea Persiceanu (Drumea) cu metaniea din M-rea Neamţu, a stariţit 7 lunĭ, şi 11 zile.

De la 11 Octombrie 1892, până la 1 Iunie 1893. El n'a primit semnele stăriţeştĭ p. c. manta, cîrjă şi mitră ca ceilalţĭ stareţĭ din zilele luĭ şi ca ceĭ de dinaintea luĭ. (Vezĭ nota la No. 94). Era Arhimandrit cînd s'a ales stareţ, fusese preut la capela romînă din Paris şi preut în armată, ştia limba fran-

ceză, italiană, greacă şi romînă. Nu era bisericaş. Voiajase mult sudul Europeĭ şi apusul Asieĭ cu Ierusalimu. Din voiaj culesese obiceiurĭ ĭezuite.

Isaiea avea două calităţĭ marĭ :

1) statornic la cuvînt.

2) nu să mituea după modă.

Aceste două virtuţĭ l'aŭ silit să demisioneze din stăreţie, s'a dus la Ierusalim, apoĭ s'a întors la M-re ca să moară acasă şi s'a îngropat după cererea luĭ la fereastra proscomedieĭ la Bogoslovu, cu îndatorire să nu fie desgropat. Isaiea a stăriţit înaintea luĭ Teodorit şi a murit în urma luĭ la etatea de 82 de anĭ.

P. S Să se ştie că întru cît de stăriţiea luĭ *Veniamin* Niţescu Moldovan cu metaniea din M-rea Neamţu, originar din satul Hîrtop, jud. Suceava, plasa Şomuz, fiul dascaluluĭ Toader Niţescu, a stăreţit de la 1 Ianuarie 1900 până la 1 Octombrie 1902. Era Arhimandrit licenţiat in Teologie cînd s'a ales stareţ. A murit la Iaşĭ în spitalul sf. Spiridon, la 12 Februarie 1904, s'a îngropat acolo la Iaşĭ la cimitirul Eternitatea în cl. III-a, de fratele luĭ, preutul Petru Niţescu. Veniamin face excepţie în M-re, pentru că a murit şi s'a îngropat afară de M-rea luĭ.

Să se ştie că după Veniamin s'a ales la stăreţie la 6 Octombrie 1902, s'a decretat la 24 Octombrie şi s'a instalat la 10 Noembrie P. S. S. Arhiereul Narcis Creţulescu, care este fiŭ, părinte, ctitor şi stareţ acestor sfinte M-rĭ Neamţu şi Secu. Este bătrîn, bolnav, orb şi serac cînd la etatea de 72 de anĭ scrie aceste rîndurĭ, ca să stimuleze pe alţiĭ, a scrie faptele părinţilor noştri.

II *Exemple arătate din pridvorul cel mare.*

Biserica zidită de Stefan Vodă cel mare la 1497, avea înapoĭ treĭ pridvoare. Stareţul Dometian la 1828—1830 a prefăcut interiorul bisericeĭ partea din urmă, ca să lărgească biserica a stricat pridvorul cel dinainte, cu acest chip aŭ remas cele două pridvoare dinapoĭ : *Tinda* sau antretul care la noĭ se zice pridvorul cel mic,—pridvorul cel mare care se zice Nartica, litier saŭ litanic.

Aicĭ în pridvorul ist mare, partea spre stînga cum merge în biserică în timpurile relativ vechĭ eraŭ multe pietre mormîntale puse pe spaţiul ce cuprinde de la mijlocul pridvoruluĭ spre stranele din stînga. Eŭ Narcis fiind Nemţan vechĭ le ştiŭ pintre aniĭ 1840—1862, înainte de arderea M-reĭ. Toate pietrele aceştea cu toate inscripţiile lor epitafice astăzĭ nu maĭ sunt însemnate nicĭ una nicăirĭ. Ele s'aŭ prefăcut la 1883 cînd s'aŭ pavat biserica peste tot cu marmora albă adusă de la Constantinopol. Maĭ înainte biserica era pavată peste tot cu cărămidă mare patrată făcută de stareţul Dometian aicea în M-re, o cărămidă foarte tare de care acum nu maĭ este nicăirĭ. Acele petre pe cît îmĭ aduc aminte eraŭ ale patrioţilor no-

tabilĭ de pe la tărgurile şi satele vecine, p. c. părcălabĭ de la cetatea, părcălabĭ de la judeţu Neamţu, boerĭ fruntaşĭ ctitorĭ de aĭ M-reĭ.

Tot în acest pridvor pe partea din dreapta dinaintea icoaneĭ Inălţarea, este gropnicul luĭ Siluan I şi a celebruluĭ cărturar Grigorie Ţamblac—care întăĭ aŭ fost Mitropolit la Chiev apoĭ igumen M reĭ Neamţu între 1439—1449.

Tot aice alăturea este gropnicul celebruluĭ scriitor Gavril Urican care a fost igumen M-reĭ Neamţu între aniĭ 1449—1452, şi a scris un mare număr de cărţĭ de cult—pe care nicĭ pănă astăzĭ nu ne săturăm a le admira.

Tot aice în ungherul din urmă este gropnicul Episcopuluĭ Pavel—cu metania din M-rea Neamţu care a episcopit la Huşĭ şi la Roman între aniĭ 1613 pănă la 1639, (ist. M. N. t. X pag. 70, 476) şi alţiĭ mulţĭ de tot—corpurĭ supra-puse unu peste altu, clae preste gramadă.—La zidirea bisericiĭ şi corpurile de la biserica veche s'aŭ strămutat aice într'un gropnic mare.

Aice sunt:

1392 Chiprian leromonah ctitorul M-reĭ Chipriana, îngropat la biserica albă, strămutat aice.

1392 Macarie Ieromonah—Ron—idem.

1393 Sofronie Ieromonah—idem.

1407 Pimen Ieromonah—idem strămutat.

1416 Iosif Muşat Vodă Mitropolit strămutat.

1422 Dometian Ieromonah idem.

1439 Siluamel Ieromonah şi alţiĭ, toţĭ aceştia aŭ fost şi igumenĭ M-reĭ Neamţu după cum se vede (istoriea M-reĭ t. I. pag, 135 şi următor).

Să se maĭ ştie şi aceea—că în vechime... călugărilor vechĭ ca şi celor maĭ noĭ—şi maĭ săracĭ, de regulă, aice în M-rele Nemţene, nu li se punea peatră săpată pe mormînt, pe uniĭ nicĭ nu'ĭ îngropa în sicriĭ saŭ raclă, ci numaĭ două scîndurĭ—se punea pe două stinghiĭ deasupra trupuluĭ, şi la toţĭ se punea cîte o cărămidă săpată cu *numele, rangul* şi *anul* morţeĭ în loc de pernă sub cap. De aceea acum nu pot copia nicĭ o inscripţie, cu toate că aŭ fost prea multe, acum—din negligenţă—nu-i nicĭ una.

Dacă nu le vom publica nicĭ pe cele copiate maĭ sus, apoĭ cu timpul se vor perde şi pe urmă nu se va şti nimic. Aşa suntem noĭ Romîniĭ—orĭ lăsăm treaba de azĭ pe mînĭ, orĭ alegem pănă nu avem ce culege, orĭ nu ştim că lucrul vechĭ se înoeşte, şi lucrul noŭ se învecheşte, ĭară istoria cu datorie le cere pentru urmaşĭ.

Omuluĭ înţelept destul.

Note prescurtate despre Bogoslovul de la M-rea Neamţu

Biserica Bogoslovul, numele, hramul, vechimea, istoria, înoirea şi inscripţiile eĭ.

„Biserica sfîntul evanghelist Ioan Theologul aicĭ la noĭ în M-rea Neamţu din timpurĭ străvechĭ este şi se numeşte de

toţĭ: *Biserica Bogoslovul.* Acest Bogoslov este hramul bisericeĭ noastre, care se serbează regulat în toţĭ aniĭ de cînd există această biserică aicĭ între noĭ. Vezĭ inscripţiile No. 8, 17, 19, 41, 43, 44, 45, 52, 63- 75 şi altele.

„Numele Bogoslov, prin care înţelegem pe Evanghelistul Ioan pus hram la 27 Septembrie şi 8 Maĭ, aicĭ la biserica noastră, *ca o excepţie* a loculuĭ nostru, arată foarte lămurit că această biserică este foarte veche, numaĭ pentru că are acest hram, sub vechimea acesteĭ bisericĭ până la anul *1210.* Pentru că în vechimea depărtată, *n'a existat obiceiul* în ţările noastre romîneştĭ să se pue la vre o biserică *hram* Evanghelist, fie saŭ nu fie zis *Bogoslov*; şi pentru dovadă căutaţĭ şi vedeţĭ că n'a existat în vechime nicĭ o biserică cu hramul Evanghelist, n'a existat nicĭ un Evanghelist care să fi fost pus undeva hram, la vre-una din bisericile ţăriĭ noastre, fie la ţară saŭ la oraş, fie la mirenĭ s'aŭ la călugărĭ, fie la sat orĭ M-re, *absolut nicăire.* Maĭ mult încă că nu există biserică cu hram Evanghelist nicĭ chiar în zilele noastre în toate ţările zise Romănia şi pe unde locuesc Romînĭ.

N'a existat şi nu există în Romănia nicĭ o biserică cu hramul Sf. Evanghelîst Luca. N'a existat şi nu există nicĭ o biserică în Romănia cu hramul Sf. Evanghelist Marcu. N'a existat şi nu există nicĭ o biserică în Romănia cu hramul Sf. Evanghelist Mafteĭ. N'a existat şi nu există nicĭ o biserică în Romănia cu hramul Sf. Evanghelist Ioan supranumit Bogoslov, ci numaĭ cu o excepţie locală se găseşte aicĭ la noĭ în M-rea Neamţu *acest hram Bogoslov* [1]).

---

1) Maĭ pe urmă de la 1518, încoace spre noĭ, s'aŭ făcut vre-o 2-3 bisericĭ cu hramu Bogoslov, imitate după aceasta de la M-rea Neamţu, pentru că călugăriĭ carĭ le-aŭ făcut aŭ fost Nemţenĭ şi iată cum:

I. Mitropolitul Teoctist al III-lea Nemţanu (v. n. 90) la 1516—1528, a făcut un paraclis cu hramul Bogoslov şi l'a înzestrat cu moşia Bogoslovul la M-rea Bogdăneştĭ, (Ist. M-reĭ Rîşca, 5, 14, 15). Astă-zĭ şi biserica şi moşia sunt stînse.

II. Ieromonahul Parthenie de la M-rea Bisericanĭ a făcut schitul *Babe*, cu hram Bogoslovul (imitat după acesta de la M-rea Neamţu) pe rîul Putna la 1640, care schit maĭ pe urmă a primit pe vatra luĭ să se facă M-rea *Sovcja* la anul 1645 (Cr. Rom. I, 262),

Bogoslovul de le M-rea Agapia este biserică nouă de la 1824, înoită de Nemţenĭ după Bogoslovul lor.

Bogoslovul de la M-rea Secul este biserică de la 1560, cu hram Naşterea Sf-luĭ Ioan Botezătorul; călugăriĭ din obiceĭ Nemţan l-aŭ poreclit Bogoslv, fără să fie.

Bogoslovul de la Seseniĭ noĭ
» de la Neruja
» de la Cara-Mehmet
} sunt bisericĭ nouă cu *hram* imitat după acesta de la Mănăstirea Neamţu.

La Schitul Matheĭ, hram S-ţiĭ Ingerĭ.

La Vătăjeştĭ Sf. Mateĭ, numele proprietaruluĭ; biserică nouă,

Iată dar că eŭ nu ştiŭ nicĭ o biserică de la 1210 până la noĭ cu hramul Bogoslov.

Dar *să ne fie ştiut* că M-rea Neamţu se numeşte cu acest nnme numai de la *1400* încoace. *Mai înainte ea a purtat multă vreme alte numiri*. Hramul *Bogoslov* cu hramul *„Inălţarea“* a născut vorba *Neamţu*. Neamţu s'a înţeles: cetatea, judeţu, tîrgu, valea, apa, locul şi locuitorii care aŭ făcut o şi aŭ locuit-o, de unde şi M-rea Neamţu.

Cu toate că nu ne permite nicĭ scopul nicĭ cuprinsul ca să întrăm în detaliĭ, să arătăm anume de cînd şi pănă cînd s'a numit M-rea altfel, totuşi pe scurt şi în trăsăturĭ generale le însemnăm în chipul următor:

Numirile M-reĭ Neamţu

I. Numirile vechĭ.
II. Numirile nouă.

I. *Numirile vechĭ*

Aniĭ:

I) 1210—1300 Ea să numea biserica albă. (Neamţu şi Magherniţa).

II) 1300—1325 Ea să numea *biserica Albă* şi *Bogoslovu vechĭ* (Biserica Albă, Biserica Bogoslovu).

„Aceste două numiri se găsesc în procesul de judecată între Mănăstirea Boiştea cu Biserica Albă—Bogoslovul vechĭ, —pentru Biserica Albă din Tacote şi Coarne; şi într'un zbornic sîrbesc care arată corespondenţa cu Iftimie de la Tîrnov. (Amîndouă în biblioteca şi arhiva M-reĭ Neamţu) şi zapisul de la Anton Rusu. (Ist. M. N. t, I. 141).

III) 1225—1374 Ea se numea M-rea *Sf-luĭ Gherman* (sfînt)

Această numire se găseşte: a) la Aga Gheorghe Asachi în broşura luĭ francezo-romînă din anul 1839 la Iaşĭ la institutul Albineĭ... cînd vorbeşte despre Alexandru Vodă cel Bun şi Cesuru Ioan Paleologul zice: M-rea Sfîntuluĭ Gherman (Neamţu), (Ist. M-reĭ Neamţu Mss. t. I. 363) b) La boerul Neculaĭ Istrati, în cuvîntul ce face la moartea Mitropolituluĭ Veniamin Costache şi-l publică în „Calendarul pentru Romînĭ pe anul 1851, la pag. 17 Tipografia Instituluĭ Albineĭ“. (Ist. M-reĭ N. Mss. t. I. 363). c) Se găsea în vechime şi se găseşte şi acum în tradiţia bătrînilor.

IV) 1374—1393, „Ea se numea M-rea „Inălţarea“ după cum se arată pe o pecete sîrbească cu acest an. (Pecetea este în casa de fier a M-reĭ). Pecetea maĭ este aplicată în facsimile la ist. M. N. t. XI. 3, 4, 5.

V. 1393—1400. Ea se numea *Mănăstirea de la Neamţ a Inălţăreĭ* după cum se arată pe inscripţia unuĭ clopot cu acest an. (Vezĭ No. 28).

(Urmează) **Arhim. Narcis Creţulescu**

In escelentul institut de arte grafice „Minerva" Bucureşti 1909, au apărut:

Caton Theodorian.—Calea sufletuluĭ un volum de nuvele, 274. Preţul 1 leu 50.

Mihail Sadoveanu.—Cîntecul amintiriĭ. 1 vol. nuvele, 271 p. Preţul 2 leĭ.

Henry Murger.—Viaţa de Boem, roman, traducere de V. G. Nalbă.

In „Biblioteca Minervei" a 30 b. numărul, au apărut:

No. 40. *Victor Anestin.*—Stelele, noţiunĭ populare de astronomie.

No. 42. *Ion Ciocîrlan.*—Vis de primăvară, nuvele.

No. 43. *Jules Claretie.*—Mansarda, trad. de *J. B. Hêtrat.*

No. 41. *G. Verga.*—Fire de tigroaică, traducere de Isabela Sadoveanu.

No. 44. *Emile Zola.*—Două nuvele, trad. de I. Bărseanul.

* * *

C. Rădulescu-Motru.—Poporanismul politic şi democraţia conservatoare. Albert Baer, Bucureştĭ, 1909, Pr. 50 b.

C. Cernăianu.—Biserica şi romînismul, studiu istoric. Bucureştĭ 1909, Tip. profesională C. Ionescu. 1 vol. Pr. 2 lei.

Cleant Popescu.—Laura, idilă originală. Preţ. 50 b. Depozitul la Revista Ideeĭ, str. Epurilor 10, Bucureştĭ.

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ A. D. Atanaasiu, pictor şi profesor, Iaşĭ (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

ANUL XX. Octombrie 1909 No. 10.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orice privește redacția și administrația, a se adresa d-lui *A. D. Atanasiu, profesor, Iași.*

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

1909

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratorĭ în 1909:

Preşedinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărăŭ, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iașĭ.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la școala de arte și meserii.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academieĭ, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Crețulescu, stareţul mînăstireĭ Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovicĭ, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academieĭ.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriŭ Hulubeĭ, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Mihail Lungianu.
Dr. George Meleticiŭ, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum avocat, fost director a Penitenciaruluĭ Focșanĭ.
Gh. Nether, avocatul statuluĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
G. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statuluĭ Iașĭ.
V. Popovicĭ, judecător.
N. Rădulescu-Niger, publicist, Bucureștĭ.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iașĭ.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutuluĭ de Franța etc. etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 10. Octombrie 1909

Breasla Armenilor din Roman

In anul 1820, luna Octombrie, domnul Mihail Grigorie Suțu Voevod dă un hrisov breslei negustorilor Armenĭ din Roman în cuprinderea următoare:

Cu mila lui Dumnezeu Io Mihail Grigorie Suțu Voevod Domn țării Moldavlei [1]) Să face știre cu acest hrisov al domnieĭ mele pentru *breasla neguslorilor armenĭ din tîrgul Romanuluĭ* [2]), care prin jaloba ce aŭ dat cătră Domnia me aŭ arătat cum că aŭ hrisoave gospod de la *ceĭ maĭ înainte luminațĭ domnĭ* [3]) cuprinzătoare atît pentru darea biruluĭ c't și pentru alte rînduele a neguțitorieĭ lor în ce chip să să păzască și să să urmeze, făcînd ca *să li să înnoiască privileghiurile* și să să hotărască și pentru darea biruluĭ în ce chip să să urmeze. Deci cercetînd domnia me și încredințîndu-mă din hrisoavele gospod ce mi-aŭ arătat că atît pentru darea biruluĭ cît și pentru alte rînduele a neguțitorieĭ lor aŭ avut privileghiurĭ în ce chip să se urmeze și socotindu-ne că breasla aceasta cu neguțitoria care fac, aduc folos și cămăriĭ gospod și locuitorilor înlesnire la alijveriș să cuvine după dreptate a ave și acum acele privileghiurĭ [4]). Nu li-am trecut cu vedere rugăminte, ce prin hrisovul acesta le întărim și hotărîm:

Intăiŭ Tot *birul breslеĭ* [5]) aceștia să fie pe un an *una mie opt sute leĭ,* baniĭ visterieĭ, și osăbit cîte 15 parale de tot leul *răsura* [6]), la care banĭ să plătească cu toțiĭ după dreapta *cislă* [7])

ce vor face între dînşiĭ, afară de ceĭ ce sînt aşezaţĭ cu osebite cărţĭ la *rînduiala ruptelor visteriei* [8]) şi soma banilor acestora să aĭbă aĭ plăti cu doă vadele, adică giumătate de banĭ la sfîntul Gheorghie şi giumătate la sf ntu Dumitrie [9]).

Al doilea. Dughenile ce vor avea neguţitoriĭ armenĭ a bresleĭ aceştia din tîrgul Romanuluĭ, atît în tîrgul Romanuluĭ cît şi întralte ţinuturĭ, adică la Tîrgu Frumos, la Tîrgu Neamţuluĭ, și la Tîrgul Bacăul să aibă a da la *ajutorința de ĭarnă* [10]) cîte 15 leĭ de o dugheană *bogasierie,* zăce leĭ de dugheană *brașovenie,* zăce leĭ de dugheană *căvăfărie,* opt leĭ de dugheană *băcălie,* şi opt leĭ de dughiană *rachierie,* şi cîte 15 parale de leŭ răsură, ĭar *cafenelele* ce vor avea atît la Roman cît și la Neamţ fiind că plătesc *avaetul luĭ Cafegi bașa* [11]) să nu să supere.

Al treilea. Pentru crăciumile, ce vor avea să plătească în vreme *ajutorințeĭ* cîte treĭ leĭ de bute şi cîte 60 de parale de poloboc [12]).

Al patrulea. Feciorii i fraţiĭ lor cît și calfele celor ce slujesc pe la dughene *fiind holteĭ* [13]) să nu fie supăraţĭ cu dare de bir saŭ de havalele, cum şi cind vor umbla pre la *iarmaroace* [14]) şi zile de tîrg şi prin sate cu marfă de vînzare și aceĭ ce să numesc *desăgarĭ* [15]) să nu să supere de către diregătorĭ, nicĭ să li să ia vre un ban cu pricină de bir saŭ cu nume de alte cheltuelĭ, fiind că eĭ toate dările îşĭ plătesc după aşezare la ţinutul Romanuluĭ, însă aceştia toţi să fie adeveriţĭ prin mărturie dregătorilor de Roman. Asămine și *argaţiĭ* ce vor avea pre la casele lor fiind holteĭ să nu să supere. Aşijderea și *păstoriĭ* ce vor avea pre la bucatele lor, *cîşlele lor* [16]) fiind *mazurĭ rușĭ* [17]) oamenĭ străinĭ și adiveriţĭ prin mărturia dregătorilor de margine că sunt străinĭ și n'aŭ avut nicĭ un amestec de bir cu locuitoriĭ ţăriĭ, să fie apăraţĭ și scutiţĭ de tot birul visterieĭ, cum şi de toate alte dărĭ.

Al cincilea. Cu caĭ de menzil, zahere, salahorĭ, şi orĭ ce alte havalele [18]) vor fi pe alţĭ locuitorĭ să nu să supere cît de puţin breasla aceasta, ĭar la cheltuelile ce să vor întîmpla acolo în Roman să dee ajutoriŭ celorlalţĭ tîrgoveţĭ cîte 60 banĭ de casă pe an, [19]) iar pe la celelalte tîrgurĭ pe unde vor avea dughenĭ să nu să supere nicĭ cu o cerere de banĭ supt nume de cheltuelile tîrguluĭ.

Al şăselea. La vremea slujbeĭ *desătineĭ* [20]) pe toate bucatele

ce vor avea *stupĭ*, *sfini* să aibă a plăti cîte patru parale vechĭ de stupi i sfini. ĭar maĭ mult să nu fie supăraţĭ.

Al şaptelea. Cibotariĭ [21]) din breasla aceasta ce vor lucra pe la casăle lor şi nu vor avea dugheni să nu să supere cu vre o cerere de dare pentru lucrul meşterşuguluĭ lor.

Al optulea. Pentru boi ce să rup cîrdurĭ din girezile lor şi fug, cum şi cai, epe din hergheliĭ să aibă *a da colacĭ* [21]) la cine să vor găsi numaĭ cîte doĭ leĭ de cîrd; ĭar cînd să vor răzleţi din gireadă cîte un boŭ saŭ doĭ, cum şi hergheliĭ cîte un cal, iapă saŭ două atuncĭ va da colacul cheltueliĭ.

Al noîlea. Pentru trebuinţa casălor lor slobozĭ să fie a tăe oĭ şi capre, ĭar a vinde carne şi la alţĭ străinĭ [23]) sînt opriţĭ.

Al zăcelea. Pentru moşiile ce le ţin cu anul pentru păşunatul bucatelor şi pentru fînul ce fac pentru hrana vitelor lor, măcar că este dată poroncă în ce chip să să urmeze, dar prin hrisovul acesta poroncim că pentra ceĭ ce li să *va cădea protimisire* la cumpăratul veniturilor de moşiĭ cu anul pănă la sfîntul Gheorghe fieşte care să aibă aşĭ căuta protimisire după dreptate. ĭar după sorocul arătat nimene să nu fie volnic a cere protimisire: aşîjderea şi pentru aceĭ ce nu ar avea loc de arat saŭ de cosit pe moşiile care să află şezătorĭ şi nu va fi venitul aceĭ moşiĭ vîndut la alţiĭ pentru neguţitorie, de nu să vor putea învoi cu stăpîniĭ moşiilor ca să le dea loc în dijmă pentru arat, atunce dumnevoastră dregătoriĭ să le găsiţĭ loc pe moşiile ce să megieşăse prin învoială şi cu dijmă să-şĭ facă arăturile trebuincioasă pentru hrana lor, dîndu-li-să loc de o parte, ĭar nu împrăştiat cu stricăciunea moşieĭ. [24])

Al 11-lea. Neguţitoriĭ bresleĭ aceştia umblînd prin ţară pentru alijverişul lor şi avînd pricină de giudecată cu cineva poroncim Domnia mea dumnevoastră dregătorĭ aĭ ţinuturilor să aveţĭ a-ĭ giudeca cu dreptate saŭ nemulţămindu-să cu giudecata de acolo *cu zi de soroc* [25]) şi mărturia dumnevoastră de toată curgerea pricineĭ să vie la divanul domnesc. Drept aceia poroncim Domnia me dumnevoastră ispravnicĭ cum şi altor zapciĭ, i slujitorĭ şi slujbaşilor desătini pentru toate să aveţĭ a urma întocma după cum maĭ sus să cuprinde prin hrisovul acesta. Poftim Domnia me pe alţĭ fraţĭ luminaţĭ domnĭ pe care sfîntul Dumnezeŭ îĭ va rîndui în urma noastră la domnie acesteĭ ţărĭ să nu strice această aşezare. ci maĭ vîrtoş să întărească pentru a dumilorsale veşnică pomenire.

Scrisu-saŭ hrisóvul acesta la scaonul domnieĭ mele în oraşul Eşiĭ întru cea dintăĭ domnie a noastră la Moldavia la anul al doilea.

Anul 1820 Oct.

Io Mihail Grigorie Suţu Voevod
(L. p. gospod în
tuş roş) Iordachi Roset vel vist. procitoh.
saŭ trecut la condica vistirieĭ:
Grigoraş Căminar.

Originalul acestuĭ hrisov e scris pe hîrtie mare turcească cu slove de o caligrafie ireproşabilă. Punctele, iniţialele, titlurile, şi încheerea sînt scrise cu chinovar roş. Iar pecetea cuprinde pentru prima oară mărcile tuturor celor 16 judeţe ale Moldoveĭ cu litere greceştĭ. Exerga este aceasta: † 1819 Ioanu. Mihail. Grigorie. Suţu. Vv. cu mila. luĭ Dumnezeŭ. Domnu. a toată ţara Moldoveĭ

Domnul şi visternicul Iordachi Roset iscălesc hrisovul cu propria lor mînă.

Am dat acest hrisov, ultimul în serie, pentru că cuprinde maĭ multe dispoziţiunĭ în cele ale luĭ 11 ponturĭ şi pentru că rezumă pe toate celelalte hrisoave anterioare.

Originalele mi-aŭ fost încredinţate spre copiere de d. avocat Socor. din Iaşĭ, care le are de la o rudă a sa Cerkez din Roman.

Iată hrisoavele ce intăresc privilegiile bresleĭ:

1). 7268 Ghenarie 1 (1760), de la domnul Ioan Teodor Calimah Vodă în 4 ponturĭ.

2). 1799 Sept. 24, de la domnul C. Alex. Ipsilante Vodă în 8 ponturĭ. El aminteşte de un alt hrisov intăritor de la Alex. Ion Calimah Vodă (1796).

3). 1803 Mart 7 de la domnul A. C. Muruz Vodă, în 8 ponturĭ.

4). 1814 Maiŭ 10 de la domnul Scarlat A. Calimah Vodă în 11 ponturi.

N O T E

1) *Titluşul domnesc în hrisoare.* La început titluşul domnesc în cărţile domneştĭ se dădea în slavoneşte: „bojicio milosticio mi Io... gospodară zemli Moldavscoi". Acest obiceiŭ al cancelarieĭ a ţinut în Moldova până cătră 1792, după ocupaţia

Nemţască, cînd a început a se scrie titluşul în romîneşte în domnia luĭ Suţu Voevod. In diplomatica Valahieĭ titluşul slavon a continuat pănă cătră 1820 şi *zemle Vlahiscoe* a trăit maĭ mult ca *zemle Moldavscoi*. Pricina acesteĭ păstrărĭ de titluş slavon se datoreşte şcoaleĭ slavone, care a fost maĭ bine organizată în Bucureştĭ şi dieciĭ de cancelarie recrutîndu-se din eleviĭ acesteĭ scolĭ slavone aŭ păstrat tradiţia slavistică cel puţin 30 de anĭ maĭ mult la Bucureştĭ ca la Iaşĭ.

2) *Breasla neguţitorilor armenĭ din Roman.* M. Gr. Suţu Voevod găseşte la venirea sa în scaun întemeiată din străvechĭ breasla Armenilor în tărgul Romanuluĭ. Cum acea breaslă era alcătuită pe anumite privilegiĭ, cari priveaŭ fiscul, starostele bresleĭ era ţinut să ceară şi la noul domn înoirea privilegiilor pentru ca să aĭbă fiinţă şi sub domnia sa. Domnul putea să primească recunoaşterea privilegiilor saŭ putea să respingă. De aceia cu fie-care domnie nouă hrisoavele vechĭ de întărirea privilegiilor eraŭ aduse la Domnie şi introduse cu jalobă anumită. Hrisovul chiar zice lămurit „cari prin *jaloba ce aŭ dat cătră domnia me* aŭ arătat".

In această categorie avem rufetul tîrguluĭ Ocneĭ, breasla calicilor, apoĭ diferitele mănăstirĭ, care aveaŭ scutirĭ de la uniĭ domnĭ pentru moşiile şi averile lor şi foarte mulţĭ particularĭ, boerĭ, curtenĭ, neguţitorĭ şi slugĭ domneştĭ. Dacă am avea o condică a privilegiurilor, am ceti acolo multe lucrurĭ despre felul întocmireĭ vechĭ a statuluĭ cu privilegiaţĭ şi ţară.

De cînd era această breaslă a neguţitorilor armenĭ la Roman şi cum era organizată ea, pentru a înţelege rostul înoireĭ privilegiilor?

Fără a intra în alte amănunte asupra vechimeĭ Armenilor la noĭ în ţară, nicĭ mărind nicĭ micşurînd chestia, nu greşim cînd spunem că pe Armenĭ îĭ găsim la Roman din cele dintăĭ timpurĭ ale fiinţăriĭ acestuĭ tîrg. Armeniĭ eraŭ maĭ vechĭ prin Iaşĭ, Suceava şi alte tîrgurĭ de la margine, cum e Cameniţa. Impră̆ştiaţĭ prin Europa în veacul al XI-lea d. Hr. eĭ aŭ ocupat tîrgurile, care sporindu-le populaţia, care întemeindu-le.

Romanul îşĭ datează începuturile sale de prin veacul al XIV-lea. Maĭ întăiu a fost *cetatea* (grad, gorod) şi apoĭ a fost tărgul (*trăg*). In 1392 Mart 30 Roman Vodă dă un hrisov luĭ Ianăş viteazul (soldatul) prin care îĭ întăreşte stăpînirea peste 3 sate pe Siret anume *Ciursăceuţiĭ Vladimirăuţiĭ* şi *Bucurăuţiĭ*. Hrisovul îl dă din *cetatea luĭ* Roman Vdă (u naşemă gorodea u Romana voevodi) [1]. Credem că tîrgul s'a desvoltat încetul cu încetul în preajma *cetăţiĭ nouă* (Novogradul), cum s'a obişnuit să se numească cetatea Romanuluĭ în actele oficiale, nume care ţine pănă cătră mijlocul sec. al XVIII-lea, cind începe a fi înlocuit cu numele de *Roman*. Peste Cetatea Nouă

1) Arh. ist. I. I. 19 Melhisedec. Cronica Romanuluĭ. I. 5.

era un *parcalab*, care maĭ apoĭ rămîne şi *parcalab Romanuluĭ* după ce cetatea s'a surpat.

Nimica nu ne opreşte de a afirma că între ceĭ dintăĭ negustorĭ, ce aŭ venit să se aşeze în tîrgul Romanuluĭ, să nu fi fost şi *Armeniĭ*. Poate să fi venit în 1418 supt Alexandru cel Bun, cum se afirmă de istorici [2]), în orĭ-ce caz secl. al XV-lea a văzut Armenĭ în Roman, cum secl. al XIV-lea i-a văzut la Iaşĭ, unde îşĭ zidesc şi biserică (1395). Neguslorii Armenĭ în Roman eraŭ prea puţinĭ, ca să poată forma o comunitate, şi a trebuit să treacă aproape 200 de anĭ ca sporind numărul lor să poată zidi o biserică.

Biserica Armenilor din Roman e din 1609 (după era armeană 1058). Pisania bisericeĭ zice acestea: „Prin graţia, mi lostivirea şi voinţa luĭ Dumnezeŭ şi prin alegerea a prea puternicului Dumnezeŭ şi întru slava celuĭ născut dintru dînsul în aceste vremurĭ răle ales-a Dumnezeŭ un om bun, numit Agopşa, carele a zidit acest hram în numele Maiceĭ Domnului spre pomenirea sufletuluĭ săŭ şi a soţieĭ sale doamneĭ Mugara şî a părinţilor săĭ Vartan şi Dolvat. şi a fiilor săĭ Vartan, Saco şi Donic, şi a fiicelor sale Meluşa şi Dolvat la anul 1059 Sept. Părintele Caciadur“ [3]).

Armeniĭ din Roman aŭ suferit soarta comună a celorlalţĭ Armenĭ din celelalte oraşe. Povestea cu hrisovul luĭ Stefăniţă Vodă din 1526 e o grosolană făuritură Sionească, după ce se dădură hrisovul luĭ M. Gr. Suţu Vodă în 1820, care cuprinde cîteva restricţiunĭ asupra dreptuluĭ de a tăia şî vinde carne. Credem că şi Armeniĭ din Roman aŭ suferit de pe urma persecuţiilor luĭ Stefan Vodă Rareş, despre care iată ce scrie cronica; „pre Armenĭ pe uniĭ de bună voe cu giuruinţă împlîndu-ĭ, pe alţi cu sila ĭ-aŭ botezat şi i-aŭ întors la pravoslavie, mulţĭ din ţară aŭ eşit la Turcĭ, la Leşĭ şi printralte ţărĭ vrînd să'şĭ ţie legea lor“ [4]).

Se afirmă că o parte din Armenĭ din Moldova, deci şi ceĭ din Roman, ar fi emigrat în Ardeal, spre Gherla supt domnia luĭ Duca Vodă bătrînul în a doua luĭ domnie, de cînd cu răscoala luĭ Hîncu şi Durac serdarul, eĭ fiind Armenĭ (1672) Cronica tace acest lucru, iar hrisoavele domneştĭ îl desmint. Nu din cauza mişcăriĭ luĭ Hîncu şi Durac contra Grecilor luĭ Duca aŭ fugit Armeniĭ din Moldova, ci din cauza năvălireĭ Tatarilor, din care una şi cea maĭ însemnată s'a petrecut supt Dumitraşco Cantacuzino (1674); dar iată ce zice hrisovul luĭ Ion Teodor Calimah Voevod din 1769 Ghenar 1: „arătînd că de cînd li s'a stricat aşezarea biruluĭ ce aŭ avut maĭ dinainte, cum şi *de la răscoala Tatarilor ceĭ maĭ mulţĭ dintre dînşiĭ saŭ înstrăinat printralte părţĭ de loc*“.

---

2) Pray G. «Dissertationes» Viena 1775. pag. 170 cap XI.

3) Melhisedec. Cronica Romanuluĭ I. 34. Era armeană socoteşte aniĭ de la 551 după Cristos, căcĭ catolicismul lor Moise II intruni în Tavîn un'sinod pentru regularea calendaruluĭ.

4) Letopiseţe I², 207.

Pentru ca membrii breslei să vină să se jăluească că breasla lor s'a stricat din cauza năvălirii Tatarilor, credem că e prea departe ernatecul Tatarilor din 1674 supt D. Cantacuzino, şi mai degrabă punem răscoala Tatarilor Nogai din 1730 supt Gr. Ghica Vodă, cînd îi bate, îi pune la dare de hac şi le ia despăgubiri de războiŭ 700 pungi de bani, încheind pace cu ei pentru totdeauna.

Armenii din Roman s'aŭ înstrăinat pe la 1730, stricîndu-li-se şi birul şi breasla. Treizeci de ani aŭ dăinuit ei aşa răzleţiţi, până cînd iarăşi s'aŭ aciuiat pe la casele lor şi comerţul a început să mişte. Dacă am avea la îndămînă hrisoavele lor cele mai vechi am putea preciza şi mai bine; cel mai vechiŭ ce l'am găsit eŭ în pachet este din 1760 Ghenar 1 ; însă in el se zice că „viind neguţitorii armeni înaintea domniei mele ne-aŭ arătat cărţi şi de la alţi luminaţi domni mai denainte pentru aşezarea birului că aŭ fost cu rupta la camară osăbiţi de altă ţară".

3) Am dat mai sus lista hrisoavelor domneşti ce privesc breasla neguţitorilor armeni din Roman. M. Suţu Vodă face aluzie la cele 4 hrisoave anterioare lui, începînd de la 1760 Ghenar 1 ; Cu totul altfel zice Ion Teodor Voevod Calimah care şi el a văzut alte „cărţi de la alţi luminaţi domni mai dinainte" de 1760, probabil de la Ghiculeşti, Mavrocordaţi şi Racoviţeşti. Pentru cuprinsul acestor cărţi domneşti s'ar putea induce din cuprinsul cărţii lui Ion Teodor Vodă de felul cum plăteaŭ birul, cum şi de alte privilegiuri ce avea breasla. Dar răscoala Tătarilor a spărcuit breasla şi abia în 1760 găsim că eraŭ 21 capi de familie armeni şi 14 holtei.

4) *Inoirea privilegiilor.* Ori cine avea carte de scuteală saŭ de privilegiŭ de la un domn acea carte de scuteală n'avea tărie de cît subt domnia voevodului, care a dat'o şi se ţinea în samă de slujitorii statului. Chiar legenda spune astfel, cînd vorbeşte de argaţii lui Rareş, cărora le-a zis jupînul lor ajuns Vodă „iar acum veniţi după mine la Suceava să vă dau cărţi de scuteală, să nu plătiţi nimic cît voi fi eŭ domn". Pentru ca o carte de scuteală şi de privilegiŭ să aibă tărie supt domnul următor, trebuia să fie recunoscută şi de noul domn, de aceia la începutul fiecărei domnii nouă, se reînoiaŭ privilegiile mănăstirilor, boerilor, slujitorilor, breslelor şi a ori căror feţe particulare. Sînt sute de asemenea cărţi de înoire; şi sunt foarte interesante motivele aduse de noul domn întru întărirea privilegiului înoit. Pe lîngă unele formule stereotipe, se vede însă în ele preocuparea practică a domniei de a mănţinea continuitatea trebilor din Iăuntru, continuitatea aşăzămintelor cu toată vremelnicia domniilor, şi deci raţiunea de stat care a precumpănit în totdeauna la darea şi înoirea privilegiilor, statul Romîn fiind croit pe baze aristocrate şi de privilegii,

M. Gr. Suţu îndreptăţeşte astfel întărirea şi înoirea pri-

vilegiilor bresleĭ Armenilor: „socotindu-ne ca breasla aceasta cu neguţitoria care fac, aduc folos şi cămăriĭ gospod şi locuitorilor înlesnire la alijveriş se cuvine după dreptate a avea şi acum acele privilegiurĭ". Era aice repetarea stereotipă a raţiuneĭ oficiale, care a precumpănit la acordarea primuluĭ lor privilegiŭ. Ioan Teodor Vodă zice: „socotind că şi cămara gospod să se folosască maĭ mult, am făcut milă...." Alex. C. Ipsilante Vodă zice: „socotindu se ca uniĭ ce cu neguţitoria care fac, aduc folos şi cămăriĭ gospod cum şi locuitorilor înlesnire alijverişuluĭ lor, cu cale şi cu dreptate li saŭ făcut privilegiul..," A. C. Moruz Vodă zice: „socotindu-se că ca uniĭ ce cu neguţitoria ce fac aduc folos şi cămăriĭ gospod şi locuitorilor înlesnirĭ la alijveriş". Tot aşa îndreptăţeşte şi Scarlat A. Calimah Vodă, cînd zice: „socotindu-se că breasla aceasta cu neguţitoria care face aduce folos şi cămăriĭ gospod şi locuitorilor înlesnire la alijveriş".

Continuitatea actelor de stat era asigurată şi raţiunea acesteĭ continuităţĭ o vedem întrupată în considerentele practice ale actuluĭ public Elementul personal era stratul vremelnic şi schimbăcios în statul nostru în trecut ca şi astăzĭ încă: elementul material al lucrurilor conţinea în însăşĭ natura luĭ cuvîntul stabilităţiĭ sale.

5) *Birul bresleĭ.* Birul era capitaţia, cea maĭ veche dare cunoscută în cronicarĭ şi acte. Dar acesta cuprindea în sine *numărarea* contribuabililor, căcĭ rădăcina luĭ e numărul *un* (turc. *bir*). Numărarea se făcea şi la oamenĭ pe capete, ca şi la vite; şi fie-care om numărat era *birnic*. Plata biruluĭ însă pentru maĭ multă siguranţă nu se făcea pe individ, ci şi pe grupă, pe comunitate, pe *breaslă*, pe *rufet*, cînd individul nu prezenta fisculuĭ destulă suprafaţă socială nicĭ garanţie legală.

Suţu Vodă hotărăşte birul cisleĭ la 1800 leĭ pe an, baniĭ visterieĭ. Suma aceasta a variat în cursul timpuluĭ, între aniĭ 1760 şi 1820. In 1760 Ion Teodor Calimah Vodă socoteşte ca breasla să plătească birul 720 leĭ, de unde maĭ înainte birul îl plătea în galbenĭ, 26 la şfert. In 1760 breasla Armenilor din Roman cuprindea 21 liude căsaşĭ şi 14 liude holteĭ, în total 35 liude saŭ cam 120 de suflete.

In 1799. C. A. Ipsilant Vodă rîdică birul bresleĭ la 911 leĭ 60 banĭ. In 1803 A. C. Muruz Vodă păstrează aceiaşĭ sumă pentru plata biruluĭ, dar în schimb le dă şi pe ceĭ 4 fraţĭ Misireştĭ să intre în cisla biruluĭ. In 1814 Sc. A. Calimah Vodă rădică plata biruluĭ la 1500 leĭ, baniĭ vistirieĭ, pentru a ajunge la 1800 leĭ în 1820.

Cum ne explicăm noĭ această urcare? Era ea o îngreuere făcută bresleĭ, căcĭ în curs de 60 anĭ s'a întreit aproape plata biruluĭ, orĭ creşterea biruluĭ stă în raport şi cu sporul număruluĭ de liude ce intraŭ în breaslă?

Inainte de 1760 breasla Armenilor din Roman plătea birul în galbenĭ, cîte 26 de galbenĭ la şfert. Cum eraŭ atuncĭ 6

şferturĭ, plus unul al mucarerului, adică taxa înoirei domnieĭ, breasla plătea înainte de 1760 suma de 182 de galbenĭ pe an Această taxă era oneroasă, căcĭ în breaslă rămăsese numaĭ 35 birnicĭ, şi „acestia sînt ceĭ maĭ slabĭ şi săracĭ din prilej fiind că ceĭ maĭ fruntaşĭ aŭ lipsit“. Deci în 1760 se părea oneroasă breslaşilor armenĭ plata a 5 galbenĭ de cap pe an şi Ion Teodor Vodă le pune plata biruluĭ în leĭ, dar de-odată o socoteşte la 720 leĭ pe an, ceia ce ar veni de cap birnic cîte 20 leĭ pe an.

Decĭ în mintea celor de atuncĭ plata biruluĭ de 20 leĭ pe cap era maĭ puţin oneroasă ca 5 galbenĭ, de şi galbănul pe atuncĭ nu valora maĭ mult ca 4 leĭ : procurarea luĭ însă dădea loc la şicane şi greutăţĭ, de care breasla fuge şi se crede uşurată să facă plata în leĭ, nu în galbenĭ.

Urcarea plăţiĭ biruluĭ în leĭ de la 720 leĭ până la 1800 maĭ corespunde şi urcăriĭ valoriĭ auruluĭ în piaţă şi deprecieriĭ arginutluĭ. In 1820 galbănul nu maĭ costa 4 leĭ de argint ca în 1760, ci 15 leĭ, decĭ se împătrise în valoare

Urcarea dar a dajdieĭ biruluĭ corespunde nu atît sporireĭ număruluĭ liudelor din breaslă, cît urcăriĭ valoriĭ auruluĭ şi deprecieriĭ argintuluĭ, întru cît liudele holteĭ nu maĭ plăteaŭ bir, ci numaĭ liudele căsaşĭ.

6). *Răsura* era zeciuiala la leŭ, ce se lua la dajdia biruluĭ şi ajutorinţeĭ. Cînd statul a început a plăti lefĭ la slujbaşĭ, mijlocul ce l'a crezut maĭ nimerit să facă faţă la aceste noĭ sarcine bugetare a fost să arunce asupra biruluĭ şi a patentarilor o zecĭuĭală, care a mers din ce în ce crescînd, până ce astăzĭ zecimele au întrecut baza impozituluĭ. Cu răsura se plăteaŭ slujbaşiĭ.

Până la 1760 breasla Armenilor plătea numaĭ dajdia biruluĭ fără răsură. Nicĭ chiar Ion Teodor Vodă nu le pune în samă răsura, ci numaĭ taxa mucareruluĭ. Cea întăiŭ pomenire de răsură o găsim în hrisovul domnuluĭ Ipsilante din 1799 şi de sigur că a trebuit să fie şi în hrisovul luĭ Calimah Vodă din 1796, ce lipseşte în serie.

In 1799 Ipsilant Vodă socoteşte răsura 4 parale de leŭ ; ea creşte la 5 parale de leŭ în 1803; creşte la 15 parale de leŭ în 1814 şi tot aşa e şi în 1820. Decĭ şi răsura s'a împătrit în formă. Cînd leul de argint era de 4 orĭ maĭ scump, şi răsura la leŭ era de 4 orĭ maĭ mică; la un leŭ se lua 4 parale (1796), pentru a se lua 15 parale la 1820.

Decĭ dajdia biruluĭ şi cu răsura se urca la 720 leĭ (1769) fără răsură, 1002 leĭ în 1799 (911 birul + 91 leĭ răsura) 1025 leĭ în 1803 (911 birul + 114 răsura), 2062 leĭ în 1814 (1500 birul + 562 răsura), 2475 leĭ in 1820 (1800 birul + 675 răsura).

7). *După dreaptă cislă*. M. Suţu Vodă dispune ca dajdia biruluĭ să o plătească breasla neguţitorilor după dreaptă cislă. Plata biruluĭ în cislă era o garantare a statuluĭ *stabil* contra

individuluĭ *nestabil*. Dacă fie care ţaran ar fi fost solvabil la execuţia dărilor şi ar fi fost legat de casa luĭ, de satul luĭ, de moşia luĭ— care nu le avea —statul n'ar fi fost silit să recurgă la forma încasăriĭ dajdieĭ biruluĭ în cislă, silind satul să asigure plata globală a biruluĭ indiferent de ciţĭ ar fi fost faţă la plată. Cum însă pe atuncĭ eraŭ foarte mulţĭ, carĭ dădeaŭ bir cu fugiţiĭ, adică dispăreaŭ din sat, după sistemul timpuluĭ fiscul făcea răspunzătoare pe obştia satuluĭ pentru individul dispărut. Aicĭ era partea jenantă a plăţiĭ biruluĭ în cislă. Să nu se crează însă că plata biruluĭ în cislă nu avea în vedere proporţionalizarea dăriĭ cu starea birniculuĭ. Cînd săteniĭ se adunaŭ la cislă în faţa caseĭ vorniculuĭ şi se număraŭ se avea în vedere put'nţa de plată şi nu fie care sătean plătea exact aceiaşĭ sumă cu altul, ci proporţional cu starea.

De ce domnia primea breasla Armenilor să plătească birul după *dreaptă* cislă? Inainte de 1760 breslaşiĭ armenĭ plăteaŭ birul cu *ruptura* la camara gospod osăbiţĭ de altă ţară. Adică în practica lucruluĭ de atuncĭ Armeniĭ *rupsese* cu visteria şi cămara gospod cît bir să plătească fie care pentru sine, saŭ să garanteze unul pentru altul în cislă.

Eĭ eraŭ 35 persoane; ştia că fie care avea a plăti 5 galbenĭ pe an, fie că în cursul anuluĭ dispărea saŭ nu vreunul dintre eĭ. Dacă ar fi plătit birul în cislă trebuia eĭ să garanteze la fie care şfert ceĭ 26 galbenĭ, fie că eraŭ saŭ nu eraŭ 35 la număr.

Vin Tatariĭ prin 1728: breasla Armenilor din Roman se spărcue; „ceĭ maĭ fruntaşĭ" aŭ trecut hotarul şi aŭ rămas în tîrg „ceĭ maĭ slabĭ şi săracĭ". Birul continuă a-l plăti tot *cu ruptura*, nu în cislă, fie care partea luĭ aferentă, fără solidarizare de unul pentru altul. Ion Teodor Vodă le menţine tot plata *cu ruptura* „şi li s'aŭ aşazat cu hotărîrea dajdeĭ biruluĭ lor pe an *cu ruptoare* la camară".

Eĭ continuă a da dajdia biruluĭ cu ruptura şi la 1799, „că eĭ din vechĭ au avut aşezare *cu ruptura*".

In 1803, Alex. C. Muruz Vodă schimbă felul plăţiĭ biruluĭ, punînd să plătească *toţĭ la un loc* „ca să şĭ poarte birul toţĭ la un loc". Muruz Vodă a fost adus la această măsură după rugămintea breslaşilor armenĭ carĭ „din întîmplare aŭ sărăcit şi aŭ scăpătat în cît suma biruluĭ ce aŭ dat până acum pe an le este cu însărcinare peste putinţă". Iar ca să-ĭ uşureze şi maĭ mult vîră cu de-a sila la plata biruluĭ în cislă pe 4 fraţĭ armenĭ Misireştĭ, carĭ până atuncĭ îşĭ purtase birul cu osebit hrisov şi acum eraŭ puşĭ la plata de bir „cu toţiĭ la un loc".

Sărăcia bresleĭ a fost cauza schimbăriĭ feluluĭ plăţiĭ biruluĭ, silindu-ĭ a plăti toţĭ la un loc şi cu ceĭ 4 Misireştĭ maĭ chiaburĭ suma globală a biruluĭ după dreaptă—adică *proporţionată*—cislă

In 1814 Sc. A. Calimah scuteşte de plata biruluĭ în cislă

pe 2 din frații Misireștĭ, pe Mihalachi și Cristea Misir, „carĭ sînt așazațĭ la rînduiala ruptașilor de cămară prin osebită carte a domnieĭ mele“, restul urmînd a-și plăti birul, după *dreaptă cislă*.

4). *Ruptele visterieĭ.* Toțĭ birniciĭ ce eraŭ trecuțĭ *nominal* în tabelele visterieĭ și care plăteaŭ dajdia biruluĭ cu ruptura, adică cu învoială după putința birniculuĭ, constituiaŭ clasa ruptașilor de visterie. Ruptașiĭ erau deosebițĭ de țară, căcĭ visteria trecea în tabelele sale *satele*, nu săteniĭ din sat. Iar vorniciĭ satelor, saŭ alt fruntaș din sat trebuia să și țină catastih de numărul birnicilor în cislă, el răspunzînd sameșuluĭ săŭ de ținut de toată dajdia biruluĭ, nu de plata individuluĭ.

Tot ce era străin, ambulant cu birul, meseriaș, tîrgoveț neașezat încă, intra în *rupte*. Și așa eraŭ și Armeniĭ de la Roman, ruptașĭ. Sărăcind eĭ aŭ fost transformațĭ în *cislași* iar ruptașiĭ aŭ rămas numaĭ ceĭ maĭ răsăriți puțin, și care căpătase favorul Domnuluĭ de a nu-i maĭ amesteca cu țara, cu gloata, cum aŭ fost ceĭ 2 Misireștĭ, Mihaĭ și Cristea.

Orĭ ce ruptaș își avea cartea luĭ domnească deosebită, așa că catastihul ruptelor era nominal. Osebirea socială și economică a adus după sine și osebirea fiscală.

9). *Două vadele.* M. Suțu Vodă urmînd pilda înaintașilor săĭ a dispus ca plata biruluĭ în cislă să se facă în două vadele, la sf. Gheorghe și la sf. Dumitru. Măsura aceasta n'a fost de la început. In 1760 breasla negustorilor Armenĭ plătea birul în sferturĭ ca și ceialaltă țară. Măsura plățiĭ în sferturĭ a luat'o întăĭ C. Mavrocordat ca o ușurință pentru contribuabilĭ, carĭ eraŭ maĭ năpăstuițĭ cînd urmaŭ să plătească o dare de odată integral. Desțărarea miilor de sătenĭ de aceasta era pricinuită, cum și de lipsa de control a sumelor plătite și de nestabilitatea sumelor de plată.

Numele de șferturĭ nu însamnă că s'aŭ oprit la *patru*, ci ele aŭ crescut chiar supt Mavrocordat la 6 sferturĭ, cum le și găsim în 1760: „După rînduiala lunilor se vor urma șferturile *tot cîte pe 2 lunĭ un sfert* începîndu-se *sfertul întăiŭ* de la luna luĭ Ghenar-Fevruare, și al *doilea sfert* Mart-April, și al *treilea sfert* Mai-Iunie, și al *patrulea sfert* Iulie-August, și al *cincilea sfert* Septemvrie Octomvrie, și al *șăsele sfert* Noemvri-Dekemvri, și un sfert maĭ mult la vreme *mucareruluĭ*“.

Inbucătățirea biruluĭ în 6 sferturĭ era de fapt o ușurare pentru birnicĭ, căcĭ aveaŭ a da ceĭ 35 liude în 1760 cîte 26 galbeni la sfert saŭ cîte 160 leĭ vechĭ. Schimbările aduse apoĭ în plata birului țăriĭ s'aŭ resfrînt și la breasla Armenilor, căcĭ Ipsilant în 1799 vedem că-ĭ pune la plata biruluĭ în 2 vadele (rîndurĭ): sf. Gheorghe și sf. Dumitru. Deci buclucul celor 2 sfințĭ aĭ bisericeĭ ca termen de cîștiurĭ, de vadele, de imposesuirĭ de moșiĭ, s'a început numaĭ către sfîrșitul sec. al XVIII-lea, cînd și moșiile au început a fi maĭ căutate prin vînzarea veniturilor la orîndatorĭ.

10). *Ajutorința*, după cum și numele o arată era sporul de dări ce se plăteaŭ de țară pentru a face față la plusurile de cheltuelĭ neprevăzute. Multe din aceste cheltuelĭ le cereaŭ Turciĭ, hanul de Caușenĭ și pașalele de Hotin și Bender. Conturile lor în sama bugetuluĭ țăriĭ eraŭ totdeauna paragrafe deschise, și cum baza biruluĭ era fixată pe sferturĭ cu pecetluiturĭ pe fețele fiecăruia, birul nu se putea urca la infinit, orĭ în cîte sferturĭ s'ar fi împărțit, Birul fiind o taxă pe cap, pe persoană, s'a căutat ca să se facă față cheltuelilor extraordinare, să se scoată din dările pe profesiunĭ și întreprinderĭ. Un articul imposabil era comerțul supt orice formă; decĭ pe lîngă impunerea persoaneĭ s'a impus și averea persoaneĭ izvorîtă din ocupația sa.

Comercianțiĭ fiind maĭ puținĭ și decĭ avînd pretențiĭ de a umbla maĭ des cu baniĭ prin mînă, statul i-a impus pe ei ca pe lîngă capitația ce aveaŭ a da *de om*, să maĭ dea *și ajutorința* pe an pentru alte sporurĭ de cheltuelĭ.

In 1820 breasla Armenilor din Roman luase o desvoltare destul de mare în ceia ce privește comerțul. Eraŭ în breaslă următoarele categoriĭ de negustorĭ:

1). *bogasierĭ*, carĭ aveau a plăti cîte 15 leĭ pe an ajutorința;

2) *brașovenĭ*, plăteaŭ 10 leĭ pe an ajutorința;

3) *cavafĭ*, plăteaŭ tot 10 leĭ pe an ajutorința;

4) *băcanĭ*, plăteaŭ cîte 8 leĭ pe an ajutorința;

5) *rachierĭ*, plăteaŭ cîte 8 leĭ pe an ajutorința;

6) *cafengiĭ*, plăteaŭ bavaetul luĭ Cafegi bașa.

In enumerarea acestor categoriĭ de comercianțĭ armenĭ noĭ cetim toată desvoltarea bresleĭ Armenilor din Roman și creșterea comerțuluĭ lor. Ia 1760 Vodă Ioan Teodor Calimah nu pomenește nimic de categoriile de comercianțĭ. Se vede că în urma răscoaleĭ Tatarilor negustoriĭ Armenĭ din Roman aŭ fugit peste hotară, și aŭ rămas numaĭ birniciĭ fără meseriĭ și aceĭ ce aveaŭ oĭ, stupĭ și mascurĭ. In 1799 însă găsim pe Armeniĭ din Roman fiind bogasierĭ și crîșmarĭ (pontul 2). In 1803 deja Armeniĭ din Roman îșĭ lățesc comerțul și în alte ținuturĭ unde eĭ aveaŭ bogasieriĭ și crîșme în număr de 7, și anume 3 dughene la Tîrgul Frumos, 2 dughene la Neamț și 2 dughene la Bacăŭ. In 1814 comerțul lor era deja rîdicat la 6 categorii, cum îi găsim și în hrisovul luĭ M. Suțu Vodă din 1820, iar taxele eraŭ și în 1814 tot aceleașĭ ca și în 1820

Cea maĭ aleasă specialitate era manufactura fină, ce se vindea în *bogasieriĭ*. Apoĭ venea manufactura maĭ ordinară de la Brașov—*brașoveniĭ*, apoĭ veneaŭ magaziile de încălțăminte *cavafiĭ*, apoĭ veneaŭ *bacaliĭ* și *rachieriĭ*.

Fixarea taxelor de ajutorință varia după tîrgurĭ și felul negoțuluĭ. In Roman tocmaĭ în 1814 breasla plătește ajutorința de 15 leĭ la dughenile bogasieriĭ. In Iașĭ din contra comercianțiĭ plăteaŭ ajutorința încă din 1795 și anume 25 leĭ

de dugheană cu lipscănii, 20 leĭ pentru braşovenii şi blănării, 15 leĭ pentru bogasierii; iar răsura era de 15 parale la leŭ. Progresia aceasta a dărilor la ajutorinţă avea în vedere alijverişul după loc şi marfă, considerente practice în fixarea unor dărĭ nouă, ca să nu pară vexatoriĭ. La Iaşĭ era alijverişul maĭ mare ca la Roman şi deci şi darea ajutorinţiĭ apăsa maĭ greŭ pe neguslorii din Capitală ca pe ceĭ din provincie.

Ajutorinţa era de *iarnă* şi de *vară* : cea de iarnă era de fapt un sfert noŭ, ce se încasa de la birnici însă din alijverişul lor, nu de la persoana lor. Un breslaş arman plătea birul 20 leĭ pe an cu răsura cu tot; dacă era bogasier mai plătea alţĭ 20 leĭ (15 leĭ ajutorinţa şi 5 leĭ răsura).

11). *Cafegi başa* adică primul Cafegiŭ al domnuluĭ, era înlesnit în veniturile luĭ din avaetul ce lua de la toţĭ cafegiiĭ din ţară, cărora domnia nu le cerea nimic la ajutorinţă. Cafegii fiind puţinĭ abia-abia puteaŭ întreţine luxul luĭ Cafegi başa la curte.

Viaţa de cafenea este o inovaţie turcească. Turciĭ aŭ obiceiul să stea toată ziua la cafenea bînd cafele, gust turcesc, cum Ruşiĭ aŭ *tractirurile* lor unde se bea ceaiŭ. Cafenelele aŭ luat o desvoltare în secl. al XIX-lea, cînd şi tîrgurile aŭ început a mişca ceva economiceşte şi nu e lucru fără interes să se ştie cine au fost primiĭ cafengiĭ în fie care tîrg, căcĭ azĭ ni se pare că totdeauna aşa a fost: *tîrgurĭ cu cafenele !*

Cafegiul başa îşĭ primea venitul de la ceĭ de o profesie cu el, domniĭ neluînd nimic pentru sine din ajutorinţa cafenelelor.

12). *Crîşmele*. In 1760 breasla armenilor din Roman nu practica crîşmăria, căcĭ Ion Teodor Vodă nu prevede nimic despre crîşme ; şi apoĭ aicĭ negoţul de crîşmărit nu era aşa de răspîndit. De cînd însă a început a se vinde horilca fabricată în ţară, de atuncĭ şi crîşmele aŭ luat o desvoltare maĭ mare. Dreptul de a vinde vin îl aveaŭ boeriĭ, carĭ plăteaŭ visterieĭ o dare globală pe pivniţă, cam 10 - 15 leĭ pe an, indiferent de ce vindeaŭ într'un an. Slujba aceasta o făceaŭ *pivniceriĭ*. Cu vremea domniĭ aŭ schimbat felul dăriĭ, în loc s'o ia global pe pivniţă, aŭ luat'o în detaliu pe cantitatea ce se desfăcea ; şi măsura era *butea* saŭ *poloboşul* (jumătate de bute).

Darea pe bute era maĭ oneroasă, dar mult maĭ dreaptă ; şi vedem că uniĭ boerĭ continuă de a cere favoarea de la domnie ca să plătească darea vinăriciuluĭ pe pivniţă, nu pe bute. Se vede însă că breslele de negustorĭ n'aŭ mai putut căpăta această uşurare şi darea vinuluĭ a rămas cea pe cantitatea desfăcută. Ceĭ întăĭ care aŭ căpătat hrisoave aŭ fost neguţitoriĭ din Iaşĭ, şi apoĭ din alte tîrgurĭ.

Breasla armenilor din Roman capătă privilegiurĭ pentru crîşme abia supt A. C. Calimah Vodă în 1795, după care a-

poĭ C. A. Ipsilant Vodă in 1799 dispune la pontul al 3-lea că crîşmele vor plăti cîte 3 leĭ de bute, cîte 60 parale de poloboc, şi 14 parale răsură la vremea ajutorinţeĭ. Măsura era generală pentru toţĭ neguslorii, căcĭ şi breasla neguţitorilor din Iaşĭ capătă pe la Calimah Vodă în 1795 aceleaşĭ privilegiĭ ca şi Armeniĭ de la Roman.

Decĭ tot ce era comerţ şi industrie plătea *ajutorinţa*, explicîndu-ne prin aceasta economia dărilor vechĭ, că ceia ce nu putea îndeplini birul pe capete de oamenĭ, se lua de la profesiĭ, care fiind maĭ bănoase, deşi maĭ puţine, plăteaŭ şi o taxă maĭ mare şi răsura era maĭ încărcată ca la bir.

Acum dacă un crîşmar desfăcea 10 poloboace a 50 vedre unul, el plătea fisculuĭ 15 leĭ vechĭ, şi cu 5 leĭ răsură, tocmaĭ 20 de leĭ ajutorinţa pe l ngă birul tot de 20 leĭ. Singura schimbare ce s'a adus acesteĭ taxe este că a fost scutită de răsură, adică de zăcime încă din 1814 supt Sc. A. Calimah Vodă. Pentru aceasta şi hrisovul scoate ajutorinţa crîşmelor in pont deosebit, întru cît reuşise crîşmariĭ—cari ceĭ maĭ mulţĭ eraŭ reprezentanţiĭ boerilor orĭ aĭ breslelor—să fie uşuraţĭ cel puţin cu răsura la ajutorinţă, adică cu zăciuiala de 15 parale la leŭ răsură.

Rachiul era prevăzut la pontul 2 al ajutorinţeĭ dughenilor, şi se plătea cîte 8 leĭ pe an de dughiana *rachierie*; în ajutorinţa crîşmelor intră numaĭ vinderea vinuluĭ, care a fost singurul articol maĭ bogat prin faptul că producătoriĭ de vin eraŭ ceĭ maĭ mulţĭ şi ceĭ maĭ vechĭ.

(Va urma) **Gh. Ghibănescu**

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicţionarul Geografic al Bucovineĭ de Em. Grigorovitza, profesor" [1]).

Locuitoriĭ carĭ nu se supuseră de cu bună voie acesteĭ îndatorirĭ, fură bătuţĭ la falangă (batae la tălpi). Totu-şĭ eĭ nu maĭ vroiră să muncească nicĭ cele 12 zile pe an şi nicĭ să dea zeciuĭală, până cînd divanul domnesc hotărîse a se dărăma casele oamenilor nesupuşi şi a-ĭ alunga din sat. Constrînşĭ de măsurile luate în contra lor se supuseră în aparenţă pentru a se revolta iarăşĭ, şi astfel mănăstirea purta zecĭ de anĭ neîntrerupt procese cu locuitoriĭ, carĭ la rîndul lor făceaŭ pe moşiile mănăstireştĭ, multe prădăciunĭ şi stricăciunĭ, până cînd Grig. Ion Calimach Vodă trimite în 1764 anume comisarĭ carĭ să facă mănăstireĭ dreptate.

---

1). A se vedea numerile anterioare.

Să se adaoge: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Stîlpul luĭ Vodă“.

Cu privire la „vechiul monument tătăresc“ cum îl numeşte autorul, relatăm următoarele: Locuitoriĭ satelor precum şi toată suflarea romănească, iĭ zice: „Stîlpul luĭ Vodă“; în realitate acesta nu e de cît un monolit paralelopiped de 3 m. înălţime, cioplit brut din pieatră calcară, av'nd la partea-ĭ superioară o placă patrată cu vîrf conic suprapusă, în formă de abac. Acest aşa numit „stîlp“ are pe cele patru feţe inscripţiĭ slavone cioplite în relief, pe a căruĭ faţă spre mează zi şi răsărit Mihaĭ Racoviţa Vodă spune: „Acest stîlp l'am înălţat, cînd am trecut peste munţiĭ Mesticănişi şi a Şuharduluĭ şi ne-am scoborît la Coşna Astfel am ajuns într'un sat din ţara ungurească care se numeşte Rodna şi împreună am mers cu Hanul şi mulţimea de Tatarĭ tot maĭ departe arzînd şi jefuind până la Bistriţa şi înconjurarăm oraşul, care se predă, numaĭ cetatea rămase. Noĭ însă dădusem voe Tătarilor ca la întoarcere să prade Ungaria spre a avea hrană, şi eĭ se despărţiră de noĭ trecînd iarăşĭ peste Maramureş de a prăda acolo şi a robi din sate ceea ce vor pomeni Unguriĭ...“

Varniţa, cîmpie şesă şi întinsă lîngă Băudăuţiĭ; loc istoric unde Stefan cel Mare a repus o mare mulţime de Tatarĭ veniţĭ în Moldova spre a prada.

Aceasta lipsind în dicţionar, se va pune cu nota de maĭ sus.

Valea-Dragoşeĭ, care isvoreşte nu departe de Poiana-Măruluĭ, lipseşte în dicţlonar. Să se înscrie cu nota: înainte de 40 anĭ s'a aflat aicea un sfredel şi un topor de peatră în forma celor de azĭ avind pe cealaltă parte un tăiş de forma casmaleĭ.

Valcău, (Falcău) lipseşte în dicţion r: străiniĭ numesc această localitate Falchen, pe cînd Romîniĭ în timpul de faţă iĭ zic Falcăŭ. Numele adevărat însă e Valcăŭ după cum îl pronunţă Romîniĭ din Frumosul, Dragoşa şi Vatra-Moldoviţeĭ, la carĭ există şi numele familiar Vălcan. Făcîndu-se aci o fabrică de ciment şi tăindu-se în acest scop o parte de pădure foarte veche, s'aŭ aflat sub rădăcinele maĭ mult r copacĭ urmele unuĭ zid, pe care risipindu-l, s'a găsit o piatră cu insscripţie pe care sta scris că acolo a fost un sat al Dacilor. De la Valcăŭ aveaŭ Daciĭ un drum, care ducea pe apa Suceviĭ în sus până la obîrşia acesteia şi de aicea apoĭ peste plaiul Moldoveĭ şi peste Sucina la Maramureş şi Ardeal. (Vezĭ Trad. pop. rom. de S. Fl. Marian).

Valea luĭ Pintea şi *Poiana luĭ Pintea*, saŭ simplu Poiana Pintiĭ; valea şi poiana din munţiĭ Dorneĭ unde dupĭ tradiţie a petrecut banditul Pintea şi a căruĭ vitejiĭ aŭ rămas neşterse din memoria poporuluĭ (Trad. pop. rom. de S. Fl Marian); lipseşte cu totul din dicţionar.

Vatra-Moldoviţeĭ, mănăstire; lipseşte în nomenclatură

Această mănăstire zidită de Petru Rareş Vodă, păstrează mormîntul Episcopuluĭ Efrim al Rădăuţilor din anul 1619, deasupra căruia se înalţă un baldachin sculptat de peatră, la fel cu cel al Vorniculuĭ Luca Arbore.

In rîndul al 32-lea să se ădaoge nota următoare: Vatra Moldoviţeĭ şi Ruşiĭ-Moldoviţeĭ, ambele proprietăţĭ aŭ fost dăruite la un loc de cătră Petru Rareş Vodă, mănăstireĭ Moldoviţa prin uricul din 1534 (vezĭ protoc, împ. No. 47).

Această danie a fost întărită de cătră Miron Barnovschi Vodă la 2 Iunie 1626 şi de către Vasile Lupu Vodă la 30 Martie 1612 (vezĭ uric. A. Wickenhauser pg. 104, 107 şi 108).

Proprietăţile pe care le-a stăpînit mănăstirea Vatra-Moldoviţeĭ, sunt următoarele:

1) Vama de sus şi Vama de jos, moşii dăruite de Alexandru Vodă cel Bun, (vezĭ com. Vama).

2). Suhardul mare, munte, idem, prin uricul din 15 Februarie 1410, întărit de Eustr. Dabija Vodă la 30 Martie 1662 (prot. împ. 84, 85).

3). Văculeştĭ (în ţinutul Hîrlăuluĭ) idem, prin uricul din 14 Aprilie 1415 (prot. imp. pg 235—247).

4). Prevorochi
5). Oprişeniĭ } dăruite de cătră boerul Alex. Bril, prin uricul din 18 Martie 1418, întărit maĭ tîrziŭ de cătră Stefan Vodă cel Mare la 1593 şi de Mateĭ Ghica Vodă la 20 Iunie 1755 (prot. imp. pg. 81, 82 şi 83).

6). Svoreştiĭ, jumatate, dăruit de cătră Stefan cel Mare, prin uricul din 12 Martie 1488 (prot. imp. pg. 235—247).

7). Răciuleniĭ—jumatate, (lîngă Baia în Moldova) dăruită de cătră Bogdan al III-lea Vodă, Incrucişatul, prin uricul din 8 Decembrie 1514 (prot. imp. pg. 235—247).

8). Berchişeştiĭ, o biserică, rîul Topliţa şi o moară pe Topliţa, dăruită de cătră Petru VI lea Rareş Vodă prin uricul din 11 Aprilie 1533, întărit în a doua domnie prin uricul din 27 Maĭ 1546. apoĭ de cătră Grigorie Ghica Vodă la 18 August 1776 (prot. imp. pg. 78, 79, 8).

9). Vatra Moldoviţeĭ
10). Ruşiĭ Moldoviţeĭ } dăruite de Petru VI Vodă Rareş, prin uricul din 1534 (prot. imp. No. 47).

11). Frumosul, idem (prot. imp. No. 74).

12). Unceniĭ (ţîn. Botoşanĭ) dăruit de Petru VII Vodă Şchiopul prin uricul din 25 Septembrie, 1538 (prot. imp. pg. 235—247).

13). Iordăneştĭ—jumatate. moşie căpătată prin schimb cu paharnicul Georgi Balş, prin uricul de schimb din 5 Iulie 1774 (vezĭ călind. bucov. din 1865 şi uric. Wickenhauser pg. 185).

14) Folticeniĭ (Moldova) în dar de la Alexandru Lăpuşneanu, prin uricul din 12 Martie 1551, (prot. imp. pg. 235—247).

15). Serafineştiĭ şi Miteştiĭ cu o moară în Moldova, idem, prin uricul din 26 Maĭ 1555, (prot. imp. pg. 235—247).

16). Un heleşteŭ (lîngă Dorohoiŭ
17). Una vie de 4 pogoane la Beizedeştĭ
18). Una vie de 10 „ „ Cruce
} proprietăţĭ găsite în stăp'nirea mănăstireĭ, fără a se şti de cine dăruite.

19). Două morĭ la Baea, o berărie, o moară de urluit şi 4 case de clăcaşi (tătarĭ, robĭ pentru lucrul moareĭ) dăruite de Alexandru Vodă cel Bun prin uricul din 31 Oct. 1402.

20). Leonta (heleşteŭ la Nistrnl de sus) de-a întregu cu împrejurimĭ, dăruit de Alexandru cel Bun prin uricul din 24 Februarie 1409

21). Zece buţĭ de vin pe an şi o sălişte din sus de Baia, date în schimb de către Iliaş Vodă prin uricul din 2 Martie 1439.

22). Covurul—jumatate (heleşteŭ lîngă Prut la Dunăre) care curge în Ialpuc, cu toate vămile, dăruit de către Ştefan III Vodă prin uricul din 20 Februarie 1445.

23). Bliscata (baltă), o prisacă şi vamă—jumătate la trecătoarea călugărilor, în dar de la Stefan III Vodă prin uricul din 11 Februarie 1445.

24). Una casă în Suceava (pe strada principală spre cetate), în dar de la Ioan Cămărsan şi de la Stana soţia luĭ, prin uricul din 1448 şi scutită de bir şi beilic prin uricul luĭ Bogdan II Vodă din 10 Ianuarie 1451.

25). Una vie de 5 pogoane (pe dealul Hîrlăuluĭ), prin schimb cu Stefan Vodă cel Mare, prin uricul din Ianuarie 1453.

26). Borgineştiĭ (sat) nu se ştie de cine dăruit mănăstireĭ. Stefan cel Mare, prin uricul din 31 August 1458 scuteşte pe locuitorĭ de orĭ ce fel de bir.

27). Singureniĭ
28). Fînaţul luĭ Brumar
29) Prisaca „ „
30). Blescatul-mare (heleşteŭ)
31). „ mic „
32). Budoiala (heleşteŭ)
33). „ (pîrăŭ)
34). Sîcriul (heleşteŭ)
35). Cotul Rusuluĭ (pîrăŭ)
36). Vulcan (pîrăŭ)
} toate primite în dar de la Stefan Vodă cel Mare, prin uricul din 8 Ianuarie 1473.

37). Bălţaţii (sat) în ţinutul Cîrligătura, în dar de la Stefan cel Mare prin uricul din 8 Ianuarie 1478.

38). Pilĭna (sat) lîngă rîul Başa, în schimb, de la vìsticrnicul Ieremia şi Vornicul George, prin uricul de schimb din 4 Februarie 4522.

39). Una moară, în dar de la Cancelarul Totruşan prin uricul din 24 Maĭ 1539.

40). Un pîrău (din sus de Baia) în dar de la Petru Vodă Rareş prin uricul din 17 Septembrie 1545.

41). Sălăeştiĭ (sat)
42). Oricovul (heleşteŭ)
43). Bălăceana—jumătate
în dar de la Petru Vodă Rareş prin uricul din 25 Maĭ 1546.

44). Una moară din jos de Baia.
45). Folteştĭ (sat), nu se ştie de cine dăruit.
46). Toderescul, munte, lîngă Rarăul, în dar de la Vatavul-Mare Grigorie Udrea.
47). Lodoşina (pădure lîngă satul Văculeştĭ).
48). Cebălăul (heleşteŭ).
49). Maĭ multe bălţĭ (din jos de satul Sirieeniĭ (dăruite de către Bogdan IV Vodă prin uricul din 20 Maĭ 1570.

50). Corlata (sat) cumpărat 1|8 parte de la Ioan Îsăcescul, 1|4 parte de la Ştefan Dascălu, 1|8 parte de la Turcul şi de la Tudosca, 1|8 parte de la boerul Ioan Roşca.

51). Una moară (din sus de Baia) cumpărată de la Şoltuzul de la Baia Nicoara, prin contractul din 8 Maĭ 1592.

52). Un schit şi nişte poene pe muntele Rarăul în dar de la Serafim Hagiul sihastru prin uricul din 26 Septembrie 1756.

53). Una vie de 12 pogoane (la Crucea în ţinutul Putna), ş. a. 6 pogoane cumpărate, iar 6 pogoane dăruite de către Ştefan Bode, prin contractul din 30 Septembrie 1758.

54). Un pămînt pustiŭ de 4 1|2 pogoane în ţinutul Putna la Crucea de sus lîngă viea ce o avea de la Ştefan Bode, dăruit de către Teofil Egumenul mănăstireĭ Bogdana (Moldova), prin uricul din 10 August 1773, cu îndatorirea a se da Egumenuluĭ 2 iepe.

Văzul mare, munte, lipseşte în dicţionar. Se va pune cu notă: la poalele despre ameazăzi ale acestuĭ munte exista 600 de anĭ în urmă o bae de argint, iar cătunul şi pîrăul de azĭ se numesc Benea.

Văzul mic, munte, idem.

Vicovul de sus, com. rur.; tradiţia locală lipseste, iat-o: Despre Daniil tradiţia locală istoriseşte că el a locuit maĭ întăiŭ în mănăstirea sf. Laurenţie, care se afla în vechime pe terîtorul Laureĭ de astăzĭ, adică a cătuneĭ din Vicovul de sus. (Vezĭ Laura, cătun şi tradiţia locală, de D. Dan). Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Luceafărul“ şi o societate de arcaşĭ.

Vieşaniĭ, sat, stîns; a fost în stăpînirea mănăstireĭ Putna. (Vezĭ protoc. imp. din 25 Iunie 1782). Lipseşte în dicţionar, deşi locul istoric există.

Vijniţa, mănăstire, lipseşte în nomenclatură şi i se va adăoga următoarea notă istorică: întemeiată de către Constantin Turcul, pentru călugăriţe, fără a se şti anul şi a stăpînit numaĭ pămîntul pe care stătu mănăstirea, dăruit de întemeĭetor. (Vezĭ protoc. imp. din 15 Februarie 1782 p. 611—12).

Vilaucea, com. rur., în rîndul al 27-lea să se adaoge: dat în dar de către Dumitru Cerneschi, prin uricul din 22 Ianuarie 1726, (vezi prot. imp. No. 199).

Viţeul, partea de sat a comunei Putna, situată pe pîrăul Viţeul; lipseşte în dicţionar.

Valea-Seacă, com. rur.; să se adage: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Infrăţirea" şi o înfrăţire de păstrare şi imprumnt cu 135 membri.

Valea-Putnei com. rur.; să se adaoge: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Dreptatea".

Volcineţ, com rur.; să se adaoge: Comuna posedă un cabinet de lectură numit „Dumbrava" şi o însoţire de păstrare şi împrumut cu 120 membri.

Voloca pe Derehluĭ, com. rur.; să se adaoge: saŭ Voloca sereteană. Comuna posedă o însoţire de păstrare şi împrumut cu 180 membri.

Voloca, mănăstire; lipseşte în nomenclatură. In rîndul al 19-lea să se adauge: Constantin (din familia Donici); această mănăstire a avut numaĭ o singură mică proprietate care consta dintr'o falce de pămînt pe care stătu odinioară mănăstirea, dăruit de întemeetor, însemnat în protoc. împ. din 17 febr. 1782 pg 681.

Vorniceni, cătun: să se adauge; a fost dăruit mănăstireĭ Homoruluĭ de către Eustratie DabijaVodă la 4 Ianuarie 1663 (vezi prot. imp, pg 197—205).

Volovăţ, com rur.; iată ce scrie autorul: In anul 1502 „Stefan cel Mare a zidit o biserică de piatră în locul celeĭ de „lemn făcută se zice, de Dragoş Vodă, la 1300 şi transportată „la Putna". Maĭ urmează o frază care spune că numita comună a fost dăruită de către Episcopul Movilă şi mama sa Stăniţa. M-rel Suceviţa şi cu aceasta sfîrşeşte istoricul.

Reproducem tradiţia locală păstrată cu sfinţenie de locuitorii satuluĭ culeasă la faţa loculuĭ în 1903 ş a. Se zice că Dragoş Vodă coborîndu-se din Cuha din Maramureş şi trecînd peste Carpaţĭ în părţile Bucovineĭ de azĭ, descălecă cu oştirea sa în trecere spre răsărit. parte în şesul riuluĭ Suceava, parte pe coasta dealuluĭ Edreĭ, în faţa satuluĭ de azĭ unde se întări cu şanţurĭ, şi a căror nume se vede încă şi astăzĭ şi de la care se trage şi numele „fortăreaţă",

Locuitorii satuluĭ şi ceĭ din înprejurimĭ transformară o parte a acestuĭ loc într'o păscătoare de turme de porcĭ şi-ĭ adăogară porecla (supranumele) porcăreaţă, care se păstrează alăture de numele original fortăreaţă.

Se maĭ spune că pe timpul acela Dragoş Vodă ar fi făcut umblărĭ întovărăşit de curteniĭ săĭ în părţile apropiate şi astfel ar fi găsit în pădure într'o căsuţă o babă cu numele Uţa *), pe care întrebînd o Vodă de multe lucrurĭ din locurile

*) Derivă probabil de la Uţi, sing. fem.—Uţa. Şi astăzĭ se numeşte poporul slav de la munte «huţani», care nu poate de cît să-şĭ aĭbă originea în Uţi. Uţani saŭ Huţani.

acele, baba ar fi prevestit străinului o izbîndă strălucită, în prinsorile sale zicîndu'ĭ: „Viteazule bine îţĭ va merge; veĭ ajunge la cetate şi veĭ zdrobi pe vrăjmaşiĭ tăĭ“, ĭară Vodă auzind acestea, făgădui babeĭ că la reîntoarcerea sa de la cetate (Suceava), o va cerceta spre a'ĭ mulţămi, potrivit unuĭ domn, la caz de împlinire a acesteĭ prevederĭ.

Implinindu-se prezicerea babeĭ Uţa şi reîntorcîndu-se Dragoşĭ Vodă spre a-ĭ mulţumi, nu maĭ putu găsi pe bătrîna femee care dispăru; deci în amintirea eĭ se hotărî domnul să dureze o bisericuţă mică de lemn, pe care o aşeză pe locul caseĭ Uţeĭ. Acesta fiind maĭ jos situat, poporul îl numi „valea Uţeĭ“, Valeuţeĭ—Volovăţ saŭ Olovăţ.

In bisericuţa cea durată din lemn de stejar, Dragoş şi-a aflat mormîntul săŭ, ĭar pe locul din jurul bisericeĭ, care se numeşte şi astăzĭ „Selişte“, să fi fost vatra cea dintăĭu a satuluĭ, unde bisericuţa luĭ Dragoş a servit ca biserică de mir.

In anul 1468 Stefan cel Mare puse de o desfăcu şi strămută la Putna, unde se află şi astăzĭ în apropierea mănăstireĭ, servind ca biserică parohială.

Pe locul acesteĭ bisericuţe de lemn, mutată în 1468, Ştefan cel Mare zidi o altă biserică, mare şi frumoasă, care există şi astăzĭ în bună stare. Iată inscripţia pusă de Marele Ştefan, pe o placă de piatră, săpată cu litere slavone şi aşezată în afară la stînga uşeĭ la intrare: „Drept măritorul şi de Christos iubitorul Ioan Ştefan Voevod cu mila luĭ D-zeŭ Domn al „ţăreĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod şi cu doamna sa Ma„ria fiica luĭ Radu Voevod şi cu prea iubitul lor fiŭ Bogdan „Voevod aŭ înălţat acest templu în numele cinstiteĭ şi viaţă „dătătoareĭ Crucĭ şi s'a început în anul 7008 (1508 şi s'a sfîr„şit în anul 7010 (1502) a domnieĭ sale anul al 44-lea şi al „64-lea curgător,luna Septembre 14“.

In secolul al 17-lea pe timpul invaziunilor tatare şi a celorlalte popoare barbare, a fost şi această biserică ca şi celelalte din ţară, prădată şi arsă, rămănind descoperită şi neîntrebuinţată peste o sută de anĭ, până în urmă Episcopul rădăuţuluĭ Dosoftei Cherescul o restaură în 1758, înzestrînd'o cu cele trebuincĭoase serviciuluĭ divin şi dîndu-ĭ şi iconostasul vechiŭ de la biserica episcopală din Rădăuţĭ şi un preot cu numele Dimitrie.

Voroneţ, mănăstire; istoricul e insuficient şi neprecis. Iată ce ştim cu privire la această mănăstire: uricele vechĭ mănăstireştĭ amintesc despre „sfîntul Daniil“ ca întemeietor şi primul stareţ al conventuluĭ sărac mănăstiresc numaĭ cu o bisericuţă mică de lemn. Cum fie care călugăr care vrînd să devie schimnic, trebuia să se lepede de toate deşărtăciunele lumeştĭ, precum şi de numele săŭ, spre a se jertfi graduluĭ celuĭ maĭ aspru a călugărieĭ, incontestabil că numele Daniil a fost cel primit în schimă şi iată ca dovadă epitaful înflorit şi cu 2 rîndurĭ de litere slavoane, pus la dreapta la in-

rare in pronaosul bisericeĭ, care sună in traducere: „Acesta este mormîntul părinteluĭ nostru David schimnic „Daniil".

In pădure, nu departe de gura pîrăuluĭ Voronețu, unde acesta se revarsă în rîul Moldova, acolo unde stînca „Şoimulu priveşte peste vîrfurile molizilor în văĭ încîntătoare, se află o chilie săpată în stincă, fără acoperiş, însă prevăzută cu o masă şi un scaun de piatră. Cine este autorul acestuĭ schit nu ne spune tradiția; se spune însă că e din timpurĭ foarte vechĭ.

Fără îndoială a murit Daniil încă înaintea zidireĭ biserici ceĭ de către Stefan cel Mare la 1483. In interiorul eĭ ş. a. în naosul pe părete la dreapta întrăriĭ se află icoana ctitorească a întemeetoruluĭ Stefan cu familia sa, zugrăvit în fresco.

Pe lîngă cele trebuincioase serviciuluĭ bisericesc, Stefan cel-mare dăruise mănăstireĭ şi țiganĭ robĭ, precum şi moşia Vlădeniĭ cu o moară pe apa Siretuluĭ, prin uricul din 10 Martie 1488, care danie fu întărită şi de către Grigorie Ghica Vodă la 10 Martie 1775. (protoc. Imp. No. 49 şi 50) etc.

In rîndul al 37-lea scrie autorul: „...Bucureştĭ. (Cîmpul-Codruluĭ) Drăgoeştiĭ..." aci să se rectifice astfel: Bucureştĭ saŭ Capul-Codruluĭ, Drăgoiceştiĭ..,"

Aicĭ în biserica mănăstireĭ Voroneț se află mormîntul Mitropolituluĭ Grigorie care fu îngropat în 5 Ianuarie 1570.

Acest Mitropolit adăugise bisericeĭ pridvorul, 50 de anĭ după moartea luĭ Stefan, şi puse de o zugrăvi atît pe din lăuntru cît şi pe dinafară, precum se vede şi astăzĭ.

Proprietățile pe care le posedă mănăstirea Voroneț, aŭ fost următoarele: Voroneț, Stulpicaniĭ, cu părăile Rosoşul. Ostra şi Negrileasa, Bucureştĭ saŭ Capul-Codruluĭ; munțiĭ: Petriş, Muncel şi Mesticăniş; satele: Berlințe, Huilovoda saŭ Tristenĭ şi Tărnavca, luate cu putere de la boerĭ; Suchlințĭ Boteştĭ, Lucăceştĭ şi 4 pogoane de vie dăruite de Paraschiva Pităroaia, care danie fu confirmată de către I. Calimach Vodă la 29 Iunie 1761.

In pridvorul bisericeĭ la stînga întrăriĭ se află mormîntul cu epitaful răposatuluĭ Mare Vornic Gligorce, care încă în viață hotărî să fie îngropat la M-rea Voroneț unde a şi fost depus alăturea de maĭca sa, la 1570.

La 20 Aprilie 1785 Impăratul Iosif al II lea desființă mănăstirea aceasta, cincĭ călugărĭ s'aŭ reîntors la mănăstirea Schitul Mare de unde veniră şi unul se puse la dispoziția Mitropolieĭ din Cernăuțĭ.

Zamostia, schit; în rîndul al 13 lea să se adauge: posedă a treia parte din moşiea cu acelaşĭ nume, primită în dar de la răzăşiĭ din Zamostia prin uricul din 15 Decembre 1724, întărită după aceea de către Constantin Mihaĭ Racoviță Vodă la 23 Iunie 1749 (vezĭ prot. împ. No. 196 şi 197) şi un pămînt lîngă satul Vălaucea, în dar de la Dumitru Cerneschi, prin uricul din 22 Ianuarie 1726 (protoc. împ. No. 199).

Zimineul, pîrăŭ, care izvorăşte de sub dealul Bucov lîngă Straja lipseşte în dicţionar.

Maĭ lipsesc următoarele numirĭ geografice:

Plăiuţul, munte mic (761 m.), *Mlaca*, deal (661m), *Fătăciuni*, deal (886 m,) *Deluţu*, deal, (514 m.); *Pîrâul Leonticenilor*, care izvorăşte de sub dealul Arşiţa saŭ Leordina de lîngă Leonticenĭ: *Baimacul*, care izvorăşte de sub dealul Arşicioara; *Arşicioara* deal, *Pîrăul-Răŭ*, care izvorăşte de sub dealul Mlaca şi se revarsă în pîrăul Laura de pe teritoriul Vicovuluĭ; *Vucov* deal, *Demetriţa*, deal, (990 m.) *Poleucuţa*, deal; *Cuşba*, deal; *Gura-Ascunceluluĭ*, deal; *Scorbura*, deal; *Ciolotei*, pîrăŭ; *Gruiul por-culuĭ*, deal; *Rusu*, deal (1194 m.); de sub acest deal izvorăşte pîrăul Putna ş. m. a.

(Va urma) **Vl. Mironescu**

TEATRUL IN MOLDOVA

(Urmare)

Stagiunea 1853–1854

Teatrul moldovenesc sub direcţiunea artiştilor Sterian şi Gatineau.—Deschiderea stagiuneĭ şi privirĭ asupra mijloacelor de îndreptare a instituţieĭ Teatrale.—Reprezentaţie de gală pentru ziua onomastică a Imparatuluĭ Rusieĭ Nicolaĭ Pavlovicĭ.—Critica pieseĭ Minunică băet de lut.—Debutul Marieĭ Flechtenmacher în piesa Mila luĭ Dumnezeŭ (Linda de Chamounix).—Reintrarea luĭ Neculaĭ şi a Gabrieleĭ Luchian în trupa moldovenească.—Critica pieseĭ Tuzul-Calicul.—Beneficiul capelmaistruluĭ Paul Het şi actoruluĭ C. Mogîldea.—Programul operiĭ italiene,—Primadona Brambilla în opera Trovatore.—Inchiderea stagiunilor,

Teatrul naţional urmă cu reprezentaţiile sale şi în această stagiune, în vechiul local de Teatru din casele foaste ale luĭ Talpan sub direcţiunea însă a artiştilor *Sterian* şi *Gatineau*, pe care guvernul iaŭ însărcinat cu instruirea şi conducerea trupeĭ moldoveneştí, despărţită acum de trupa străină a Opereĭ italiene, care urmează să joace în Teatrul de la Copoŭ.

Credem că motivul ce a făcut pe guvern să numească pe lîngă Sterian în direcţia teatruluĭ moldovenesc şi pe Gatineau, a fost că acest actor francez era unul din ceĭ maĭ cu-

noscători în ale artei dramatice, rămas din vechia trupă franceză.

Inceperea representaţiilor teatrului moldovenesc, era aşteptată cu multă nerăbdare de publicul ieşan, căci se aflaŭ mulţi cari doreaŭ ca şi arta naţională să propăşască şi să ajungă la treapta la cari eraŭ şi trupele străine cari fuseseră prin Iaşi.

Asupra deschidereĭ Teatruluĭ Naţional găsim în *Gazeta de Moldavia*, No. 94 din 23 Noembrie 1853, un articol, in care se vorbeşte cu mult foc atît despre trecutul Teatruluĭ moldovenesc cît şi despre mijloacele ce s'ar putea întrebuinţa pentru a ajunge la nivelul uneĭ adevărate arte dramatice.

Iată articolul despre care vorbim :

„Anotimpul de earnă, greŭ în maĭ multe privirĭ, are nesîntîrziet a se înblînzi prin sporirea plăcerilor ce ne promite deschiderea Teatruluĭ Naţional. Acest teatru la noĭ maĭ vechiŭ de cît acel francez, german şi Italian, pentru că datează încă de la 1817, cînd, pe teatru de societate, fiiĭ şi fiicele celor întăĭ familiĭ nobile, aŭ reprezentat cele întăĭ piese în limba Romînă, aŭ petrecut de atunce, ca luna schimbătoare, maĭ multe faze, cînd luminoase, cînd tunecoase, ĭar amu în urmă ar fi ajuns a se eclipsa de tot, dacă direcţia superioară a teatrelor, pre lîngă armonioasa, aplaudata şi bine îndănuita operă italiană, nu ar fi cercat a da scenei naţionale o scîntee de viaţă, încredinţînd pe ist an direcţia Teatruluĭ Naţional d-lor *Sterian* şi *Gatino*.

„S'aŭ zis că pentru a face rezbel trebue treĭ lucrurĭ : Banĭ, banĭ şi iarăşi banĭ, noĭ pretindem că, spre a organiza un teatru sunt neaparat treĭ obiecte :

„Actorĭ, actorĭ şi iară actorĭ! căcĭ o bună trupă naţională va fi la noĭ totdeauna în stare aşĭ aduna mijloacele trebuitoare pentru a eĭ susţinere şi pentru cîştigul antreprizeĭ, în cît acea întăĭ operaţie a uneĭ direcţie este : a forma artiştĭ prin un *Conservatoriŭ declamatoriŭ şi filarmonic*, pentru că nu e de ajuns a avea talent, ci talentul se cuvine a fi cultivat după oare care regule şi apropiet destinaţieĭ sale; aşa dar, în astă privire teatru naţional are nevoie de protecţia, de ajutorul guvernuluĭ şi de îmbrăţoşarea compatrioţilor.

„Junimea noastră, doritoare a petrece o carieră în sfera intelectuală, aŭ cuprins toate ramurile serviţiuluĭ public : mesele cancelariilor gem sub povoara scriitorilor, pentru un pro-

ces se dispută zece avocaţĭ, nu ca să cîştige cauza, ci să o capete şi să o maĭ încurce, tripli şi zăcipli candidaţĭ împresură alte posturĭ, iar pe scenă se consacră puţinĭ junĭ şi maĭ ales dame ; ‹ are de ce? pentru că aicĭ actorul şi actriţa sînt expuşi după merit, a fi aplaudaţĭ saŭ flueraţĭ, pe cînd în celelalte ramurĭ actoriĭ politicĭ şi damele ce joacă în societate felurite rolurĭ nu se supun la manifestaţiĭ publice, şi a lor amor propriŭ, nu este comprometat, prin o asemenea grea prubă. A îmbrăţoşa şi a încuraja Teatrul naţional, este decĭ cu atîta maĭ mult de dătorie, că dupre a noastră poziţie, teatrul este plăcuta şcoală practică a limbeĭ, a moralului şi a istorieĭ, care deschid literatorilor mijloace de a cultiva geniul lor, şi publiculuĭ ocazie, desfătîndu-se a se lumina. Avînd de ajuns mărturiĭ pe plăcerea cea bună a compatrioţilor noştri în privirea teatruluĭ Romîn, nu sîntem la îndoială că, *Direcţia Teatruluĭ Naţional*, deschis în edificiul cel vechiŭ, se va ura cu bucurie, că fie-care Moldovan, deşi ar fi abonat la opera italiană, se va grăbi a ave o lojă, o stală şi la acel naţional, în depiină convingere, ca numaĭ din acele ce vom semăna în pămîntul nostru, vom săcera folos şi mulţămire noĭ şi nepoţiĭ noştri"!

„Inainte însă de a se începe stagiunea teatruluĭ moldovenesc, s'a dat pe scena acestuĭ teatru o reprezentăţie de gală extraordinară în ziua de 5 Dec. 1853, ajunul sărbătoareĭ Sf. Nicălaĭ, în onoarea zilel onomastice a Impăratuluĭ Ruzieĭ Niculaĭ Pavlovicĭ, la care aŭ luat parte atît trupa locală, cît şi acea a opereĭ italiene. Despre această solemnitate se dă în *Gazeta de Moldavia* No. 97 din 7 Decemvrie, următoarele amănunte :

„In ajunul Sf. Niculaĭ, 5 Dec. s'a dat la Teatrul Naţional un spectacol de gală pentru ziua onomastică a *Maiestăţiĭ sale Impăratuluĭ Niculaĭ* „Augustul protector al Moldoveĭ" cu deosebita solemnitate prin sentimentul religios şi manifestaţiile unanime, conforme cu supunerea şi cu recunoştinţa prin care se deosebesc locuitoriĭ Iaşilor, cătră binefăcătorul acesteĭ ţărĭ. Teatrul a fost strălucit iluminat şi decorat cu gust, Excelecţiile lor Leitenantul-general Selvan, comandantul divizieĭ a 8-a de infanterie din corpul al 3-lea, General Maiorul din Svita *Majestăţiĭ sale Impăratuluĭ* Prinţul Urusoff, ofiţeriĭ rosienĭ de toate gradurile şi aceĭ pămîntenĭ, soldaţiĭ regimentuluĭ de Poltava, ce venind din Rosia, se găseaŭ trecătorĭ în

Iaşĭ, D niĭ miniştri şi funcţionariĭ Statuluĭ în deplină uniformă, şi damele în tualete paré, aŭ asistat la această reprezentaţie care aŭ început cu imnul naţional Rosian, cîntat de trupele reunite: Italiană şi cea romînă, în miezul aclamaţiilor entusiastice a spectatorilor. O odă romînă compusă pentru astă serbare, saŭ împărţit în sală". (Gazeta de Moldavia No. 97, din 7 Dec. 1853).

In sara de 20 Dec. 1853, s'a făcut în sala Teatruluĭ vechĭŭ deschiderea stagiuneĭ teatruluĭ moldovenesc cu trupa de sub direcţia luĭ Sterian şi Gatineau.

Asupra chipuluĭ cum a urmat această reprezentaţie şi impresiunea ce a făcut asupra publiculuĭ, găsim în *Gazeta de Moldavia* No. 101, următoarele rîndurĭ:

„Aşa e, asară, Duminică în 20 Dechemvrie, se deschise ĭar *Teatrul vechĭŭ* pentru reprezentaţiile romîne cu atîtă dorinţă aşteptate.

„Să vedem însă, să ne observăm ce zicem, şi să nu întărziem a ne explica ideia; căcĭ, ce-ĭ dreptul, cuvîntul *Teatrul vechĭŭ*, la mulţi poate fi neînţeles, la mulţi este ambiguu (cu două înţelesurĭ), ĭar mie unuĭa îmĭ aminteşte frumoase impresiĭ, îmi aminteşte Teatrul acela din zilele vechĭ, format cu osteneală creatoară şi condus cu daune materiale, care însă acuma încă îl privim ca o *scoală de model*! Nu, de astă dată n'avem intenţia a maĭ scormoli trecutul, destul fiindu-ne amintirile plăcute, mărturisite de public. Dar voim să dăm mică relaţie, după imprejurărĭ, de inceperea reprezentaţiilor romîne, în Teatrul vechĭŭ; căruia îĭ urăm o reîntindere cu tot succesul moral şi material. Puţinele rîndurĭ puse în gazetă aŭ înşunoştiinţat de maĭ înainte alcătuirea uneĭ nouă direcţiĭ, aşa dar nu ne rămîne de cît să măĭ spunem acuma că şi trupa asta, iĭ parte nouă, parte nu prea veche. Nu vom tăgădui că, chiar susţinerea luĭ aice meneşte o mare deosebire de Teatru noŭ, căcĭ, de vom trece cu vederea ingustimea luĭ, apoi asară am văzut ceea ce rar aŭ maĭ urmat, şi cu bucurie putem însemna că „pentru întăia dată era plin". Insă cu toată iubirea noastră pentru Teatru naţional, ba chiar spre a nu ne trezi zicîndu-ne proverbul vechĭŭ, că „întăia vedere lesne înşală" apoĭ, în loc de a vorbi ceva maĭ mult de astă reprezentaţie, preferăm maĭ bine a lăsa pe fie-care în propria sa impresie şi să aşteptăm cu încredere viitoarele reprezentaţiĭ pe care putem crede a fi bune, şi să atigem ceva în treacăt ceea ce ne a plăcut maĭ mult.

„De aceasta cu plăcere vom arăta generala mulţumire pentru reapariţia d-neĭ *Sterian* : carea chiar în astă sară aminti lipsa ce aŭ fost nu de dame! pentru că asta n'ar fi adevărat, însă de dama ce face nu numaĭ bine rolul care şi'l ie, dar încă care, precum în astă sară, arată însuşĭ barbaţilor cum trebuesc să fie dupre expresia Moldovană „Craidoni". Nu voĭ maĭ zice nimica şi de arietele ce leaŭ cîntat. Publicul nostru preţueşte în destul talentele şi cîntul D-neĭ *Sterian*, după cum aŭ şi manifestat-o asta, prin îndesitele, necurmatele aplaodărĭ şi rechemărĭ. Să zicem pe scurt ceva şi pentru uniĭ din d-niĭ actorĭ, să arătăm ce-ĭ dreptul că mulţi şi aŭ dat anevoinţa de a ne plăcea şi să le păstrăm numele pe alta dată. Să felicităm în treacăt Direcţia pentru îngrijirea ce aŭ avut alegînd piese plăcute şi fără temere să depunem o gratulaţie d luĭ Profiriu, pentru nimerita luĭ traducere. Teatrul era îndesit plin, şi cu prezenţa de înalte persoane onorat, care dă o mărturie a interesuluĭ asupra desvoltăriĭ arteĭ naţionale".

Aliquis

Pe lîngă diferite piese ce s'aŭ dat de trupa locală, găsim că în 5 Ianuarie 1851, s'a jucat, *Un tînăr grăbit* vodevil într'un act tradus din franţuzeşte; *Băutura fermecată* vodevil într'un act, şi *Minunică băet de lut*, de asemenea vodevil într'un act.

Asupra piesei din urmă găsim o cronică teatrală publicată tot în foaia timpuluĭ *Gazeta de Moldavia* No. 5, din 18 Ianuarie, care ne dă maĭ multe amănunte atît asupra piesei cît şi a joculuĭ actorilor şi pe care o reproducem aicĭ:

„Reprezentaţia pieseĭ intitulată *Minunică băet de lut*, aŭ răspîndit între publicul Teatruluĭ Naţional o plăcută impresie prin sujetul arhi-comic, şi prin nimerita sa reprezentare; încît pănă şi feţile deprinse a nu se ocupa toată ziua de cît cu serioasele acte administrative şi judecătoreştĭ, orĭ cu încîlcitele socotele a dobînzelor, schimbară în acea sară aerul lor posomorit, ba, se zice încă, că unele din dame, ce plînsese la Opera Italiană, aŭ leşinat, cuprinse de un rîs spasmotic, rîs general, ce se amesteca între aplausele sunătoare a publiculuĭ.

„Meritul acesteĭ piese, stă maĭ ales în ideea sa cea originală. Un Alhimist, se crede convins, că aŭ dezlegat problema de a fabrica oamenĭ, prin ştiinţa Himieĭ, după cum în timpurile bătrîne se zice a fi făcut Prometeŭ! Alhimistul, cre-

zîndu-se a fi un al doile, aştepta ca acesta, nu o pedeapsă de la Joe, ci pre lîngă un nume nemuritoriŭ, o industrie de speculaţie bănoasă, o comoară nesăcată. Insă, de toată operaţia lui, întîmplarea aduse a se folosi numaĭ fiica Alhimistuluĭ cîştigînd fericirea însoţireĭ ce o refuzasă părintele săŭ. DD. Actorĭ, vom mărturisi dreptul, că aŭ contribuit la esbutirea piesei. Aşa D. *N. Teodoru* ce în acea sară se părea un actor de scoala veche, ca Rotomag alhimistul, ca bătrînul învăţat fermecat de ştiinţa sa, convins de minunea ce se credea că va produce, prin imitarea semnelor de iubirea unuĭ părinte şi de slăbăciunele către un fiŭ căpătat la adînce bătrîneţe, prin joc, espresiĭ şi prin buna memorizaţie a roluluĭ săŭ, aŭ meritat îndesite aplausurĭ, aŭ desfătat publicul ca nicĭ odată, şi aŭ dat speranţa unuĭ viitor, ce il dorim a fi tot între aplause. Nu vom lăsa de o parte pe D. *Teodorini*, pe băetul încurcat în intriga curioasă; carile nu ştie nu numaĭ dacă socrul săŭ il ie în rîs cu acele ce'ĭ arată, dar încă ajunge în poziţie a se îndoi singur, dacă'ĭ de carne orĭ de lut? şi nu ştie care în adevăr din doĭ îĭ tată, până cînd în fine il trezeşte lovitura de cuţit a conlucrătoruluĭ Alhimistuluĭ ce ave speranţă să poată scăpa de dînsul, străpungînd figura de lut şi dînd drumul aeruluĭ vieţuireĭ pe care credea că il insuflasă prin Himie; junile actor şi-aŭ căpătat cuvenita parte de aprobaţie; însă vom arăta deplina mulţumire D-neĭ *Merişasca* care, după ce nu de mult ne surprinse cu nemerita jucare a roluluĭ bătrîneĭ Marta din Faust, acum ne întări ideea că, am ave pe scena încă o bună actriţă. Pe lîngă aceste, n'ar prinde bine dacă prin vre-o sieala de părtinire, n'am mulţămi şi celorlalţĭ actorĭ, cari până acum trecuse neobservaţi, şi ne vederară simţitoarea plecare de a deveni actorĭ; ear cît pentru d-la Marghioliţa, ca de un început, după acest rol ce merse bine, putem a o încuraja, şi aĭ zice că, cu zel, bună voinţă, şi studiere, în curînd ne va face a vorbi maĭ pe larg de rolele sale.

„Nu maĭ puţin merit a rezultatuluĭ celuĭ plăcut, se cuvine *D. A. Obreja*, c rile, cu toată naturaleţa, aŭ adus pe Românie această piesă, fără a pretinde, prin schimbarea titluluĭ eĭ, şi prin oare-care schimositurĭ în text, a o da pe scenă, drept a sa originală!“...

In timpul reprezentaţiilor ce maĭ urmară, D-na Sterian părăsi scena pentru cît-va timp, iar în locul eĭ, Direcţiunea avu grijă să angajeze pe D-na Maria, soţia capelmaistruluĭ A-

dolf Flechtenmacher care a jucat cu mare succes, maĭ ales în piesa *Linda di Chamounix* (Mila luĭ Dumnezeŭ), melodramă în 5 acte. Asemene tot în acest timp aŭ reapărut pe scenă, Neculaĭ Luchian cu soţia sa Gabriela, cînd aŭ fost foarte bine primiţĭ de publicul ieşan.

Relativ la aceste schimbărí de actorĭ, găsim în *Gazeta de Moldavia*, din 15 Februarie 1854. următoarea cronică teatrală :

„In lume se zice cum că : *„tăcerea foloseşte“*. Impregiurările Teatruluĭ Naţional precum se va vede, ne-aŭ dovedit-o aceasta ; iar cît pentru cronica teatrală, folosul tăcereĭ e necontestat ; căcĭ, ea acuma poate să cuprindă ceva maĭ mul tişor. Asupra acestor zise, neaparat ar veni întrebarea în ce ? în propăşirĭ ? în folosurĭ materiale ? în rădicarea unuĭ actor din trupă ? saŭ poate în ceva noŭ şi neprevăut? Dar, aşa este ! putem răspunde numaĭ la întrebarea din urmă, pe care, nu o vom lasa de o parte ca pe repetiţia celorlalte. Dar, acum sîntem în miezul noutăţitor, a apariţiilor şi reapariţiilor ! Aŭ trebuit să treacă maĭ mult de jumătate abonament, pentru ca, Joia trecută publicul ales să fie şi maĭ numeros la teatru, alergînd pe un timp ca acela să vadă „Săcăturile“ în suspandiŭ saŭ benefisul Direcţieĭ. Şi ce'ĭ dreptul, surpriza luĭ fu îndestul de mare văzînd rearătîndu-să pe scenă *Actorul săŭ D. Luchian*, zicem *Actorul săŭ*, pentru că după cît ne-am încredinţat, astă dată maĭ ales publicul nostru, îşĭ arăta făţiş buna sa voinţă către teatru, şi prin subscriere împrumută direcţia cu două talente încercate, cu Dl. şi D-na Luchian. Ambiĭ în acea sară culese aplausele deprinşi a le primi de la un public, care după cum se văzu, mărturisi chiar prin fapte apreţuirea sa,

„Reapariţia d-luĭ Luchian şi a d-neĭ Gabriela Luchian, nu vom tăgădui că este nu numaĭ un bun ogur pentru Teatru, dar şi un lucru ce pănă acuma lipsea. Iar lucrul acesta de la sine se înţelege că nu poate fi altu, de cît impulsia şi emulaţia între talente. Intr'un cuvînt sforţarea bunilor, să-şĭ facă rolul bine dacă nu să şi întreacă pe cel maĭ bun, lucru din care publicul de sigur va cîtiga. Căcĭ, dacă teatrul nostru ĭarăşĭ cîştigă în astă ĭarnă pe D. *Flehtenmacher* ce ne făcu o surpriză aducîndu-ne pe d-na *Maria*, de la carea cu dreptul putem spera mult, întăĭ ca de la soţia artistuluĭ nostru violonist, şi al doilea ca de la persoana ce-şĭ luă asupra greul rol a *Lindeĭ di Şamuni*, saŭ Maria din drama *Mila luĭ D-zeŭ*, dacă

despre o altă parte d-nul *Porfiriu* apăru pe scenă fără să ne spue macar numele, să ştim cine e actorul fără pretenţie, actorul carile după expresia părţeĭ ceĭ maĭ marĭ din public aŭ făcut maĭ mult de cît *l'acteur à pretentions* saŭ pe româneşte *actorul spăriet*, viŭ şi sprinten de la întăĭa apariţie, dacă zic aceste talente promit ceva de aşteptat, totuşĭ este cunoscut că ele încă acuma se formează! şi că prin urmare, lipsa D-neĭ *Sterian* concurenţiea, ĭară din trupă emulaţia, ba încă chiar şi aceea ce nu s'ar putea contesta, actoriĭ încercaţĭ, deprinşĭ a crea role, şi de la cari trupa poate mult să copieze ĭar publicul să aplaudeze".

Aliquis

La 13 Febr. 1854, se joacă pentru întăia dată piesa *Peticarul de Paris*, dramă în 5 acte şi un Prolog (12 tablourĭ), de Felix Piat, tradusă din franţuzeşte de A. Manolli [1]).

La 16 Februarie acelaş an se joacă pentru a doua oară aceiaşĭ piesă.

Joĭ la 18 Fevruarie se joacă în beneficiul D-neĭ *Maria Flechtenmacher*, piesele *Baba Hîrca*, operetă în 2 acte şi un tabloŭ, de Mateĭ Millo, şi *Margo*, vodevil într'un act, tradus din franţuzeşte. Sîmbătă la 20 Fevruarie s'a jucat de asemene în beneficiul d-neĭ *Savastiţa*, drama feerică *Faust*, în 4 acte.

In Martie acelaş an, s'a dat o reprezentaţie în beneficiul D neĭ Sterian, care reveni iarăşĭ în teatru cu piesele *Contesa de Poloboc*, vodevil în 2 acte, tradus din franţuzeşte, şi *Tuzu Calicu*, comedie cu cîntece în 2 acte de Mateĭ Millo. Asupra acestor raprezentaţiĭ găsim o lungă descriere făcută în *Gazeta de Moldavia* No. 23 din 22 Martie, în care autorul face diferite aprecierĭ asupra subiectuluĭ pieseĭ *Tuzu-Calicul*.

Iată această cronică teatrală:

„*Benefisul D-neĭ Sterean*. In adevăr, ar fi ceva de neertat şi încă în maĭ multe privirĭ; cînd, pentru puţin timp hărtie şi negreală, am lăsa relaţia ce datorim a da pentru astă reprezentaţie aşa de mult amînată şi aşteptată; maĭ ales cînd cîmpul ne este întins, braţe am avut multe, şi secerişul de sigur a trebuit să fie mănos, atît pentru d-na beneficientă cît şi pentru public. Pentru D-na Beneficientă, veselă şi vioae

1) Această piesă s'a tipărit într'o broşură de 102 paginĭ, în anul 1854 în Tipografia *Buciumuluĭ Romîn* din Iaşĭ.

ca una ce are de ce, şi pentru public carile vorbind dreptul, în astă reprezentaţie, şi-aŭ cunoscut actorii. Zic că şi-aŭ cunoscut actorii, pentru că dacă D na Sterican îşi alesese o comedie de salon, o comedie gre, o comedie curat numaĭ franţeză, ce neapărat cu greŭ se poate parodica d inaintea unuĭ public care nu-l interesează deadreptu; şi încă pe o scenă ca a noastră tînără, dacă *Contesa de Poloboc* fu bine primită de public, cauza este că D-na Sterican şi d. Luchian, sînt talente ce se întrec, şi cărora le e destul să se uite unul la altul spre a se înţelege şi a ne arăta unde'ĭ neprevăzutul sceneĭ, chiar numaĭ prin un singur cuvînt zic, după cum nime nu'l aştepta.

„Tot aceasta voĭ zice şi pentru ezecutarea *Tuzuluĭ Calicul*. Cine a văzut pe Lăzărilă conducătorul orbuluĭ, sprinten şi vioiŭ, cu toată starea luĭ cea mizerabilă, cine aŭ văzut toate nebuniile şi ştrengăriile unuĭ tînăr de 16 anĭ, care ni se arată pe scenă aşa de bine în travesti de către D-na Sterican, acela de sigur va zice că aŭ văzut un rol jucat, şi va depune împreună cu mine, omagiul ce i se cuvine. Joc, cîntec, mimică şi reproducerea poziţieĭ conducătoruluĭ de orbĭ, respunsă nu numaĭ bine la aşteptare, dar o parte bună din public crezu că, cîteva din reflecţiile juneluĭ Lăzărilă, asupra poziţieĭ sale de maĭ înainte şi în viitor, în privire către viaţa socială aŭ fost nu numaĭ bine, dar cu împătimire esprimate de d-na Sterican adecă: eŭ înţeleg că şi-aŭ cunoscut rolul.

„Cine va tăgădui ĭarăşĭ meritul juneluĭ *Teodorini* ca dascal grec, şi sprijinul dat de D-niĭ *Teodoru*, *Bălănescu* şi D-na *Merişescu*. Rolul Tuzuluĭ, aşa de bine jucat de d. Bosie. cu toată sfiirea ce se părea că se ţine de acest rol încă de maĭ înainte, i-a atras aplausele ce i se da, deşi în adevăr priveam cu oare-care jignire acea bună reproducere, ce d. *Bosie* ca actor pe scenă, prin urmare, ca soldat la postul luĭ aŭ întrebuinţat'o până şi în acţiile caliculuĭ cele maĭ îndepărtate de estetică şi de buna societate; dar, acea jignire, fie cine aŭ înţeles'o că, după drept cuvînt se trăgea de la piesă!

A! bine că veniĭ şi la piesă! la vodevilul în 2 acte a d-luĭ Millo, Tuzul-Calicul, pe care îl văzurăm cum s'aŭ jucat. Despre ea, o datorie sfîntă mă anevoeşte să vorbesc ceva maĭ pe larg. Căcĭ, dacă în compunerea şi în amănunţimele uneĭ lucrărĭ literare (precum e Tuzul a literatuluĭ nostru) publicul une orĭ se înşală lesne, dacă în plăcerile saŭ displăcerile personale, el îngădue saŭ se lasă a fi atras pe nesimţite de par-

ţialitatea către artiştii ce reprezentează acea lucrare, dacă cursul cel repede şi adese-orĭ pre negîndit a impresiilor sale, care le simte de odată, îĭ răpeşte judecata peste marginile buneĭ cuviinţĭ, trebue însă să mărturisim că, în ce se atinge de adevăratele sentimente nobile, de ideile frumoase şi bine esprimate, de generozitatea la locul eĭ şi la trebuinţă, de o abnegaţie pentru o plăcută faptă morală, întru aceasta publicul nu se înşală nicĭ odată ; şi asta aŭ vederat'o atît prin graiŭ cît şi prin fapte ; ĭar, cît pentru o critică, o cri ică însă serioasă, ce observează toate cu ingrijire şi gîndind judecă pe rînd acţiile, faptele şi urmările, ea de sine este întărită din capul loculuĭ, chiar prin sentimentul bunuluĭ şi al frumosuluĭ înăscut în om şi manifestat. Ast-fel, până acuma, ceĭ vechĭ şi autoriĭ clasicĭ, profesoriĭ noştri în astă artă ce aŭ ajuns aşa departe, aŭ recunoscut că, arta teatruluĭ nu este de cît o şcoală, în care prin rîs se îndreaptă moravurile, unde, omul îşĭ întrezăreşte slăbiciunea sa, şi prin împoncişarea contrastelor, prin ţesetura nemerită a răuluĭ între părţile cele bune a vieţeĭ sociale, totdeauna aŭ ţintit să ne arăte, care faptă îĭ bună, încuviiţată de moral şi rezon a se urma, şi de care să ne ferim, care-ĭ s ntimentul nobil şi cel înjosit? saŭ până la ce abnegaţie orĭ lepădare de sine, poate să conducă pe om o inimă bună şi cu nobile sentimente, spre a'şĭ mărturisi recunoştinţa sa către o binefacere, ca chiar şi către un inimic.

„Aceste sînt cel puţin unile din regulile esteticeĭ şi a moraluluĭ social, şi macar parodia lor am fi dorit să o găsim în Tuzu. Insă să vedem acum şi ce este Tuzul? Un calic zgîrcit, răutăcios, vorbitor de răŭ de toată lumea, un vrăjitor, ba încă după alte toate şi un ambiţios, cu toată orbirea luĭ din născare (cum ne-o spune), ambiţios după nişte lucrurĭ lumeştĭ, a cărora lux, fală, el o pizmueşte fără să o vadă, şi încă ce-ĭ maĭ mult, el o mărturiseşte chiar prin terminiĭ ceĭ maĭ espresivĭ a pizmeĭ. Pe el îl vedem că, după ce în curs de 12 anĭ tăĭnueşte şi ţine lîngă el un copil străin, abia după o ceartă şi o uricioasă mărturisire a caracteruluĭ fiinţelor ce se viptuesc din mila publică, alungînd de lîngă dînsul o sărăĭmană fată fără pîinea de toate zilele, îl vedem zic, că parcă i s'ar năzări din vre-un discîntec întrebuinţat în sat şi ca să maĭ mărească încă şi maĭ tare nemoralitatea sa, îĭ abate să ne facă pe omul cinstit, reparînd nelegiuita furare şi destrămare a unuĭ copil prin... prin ce?... se vedem prin ce?

căcĭ el, aceasta nu ne-o spune în tot monologul săŭ, şi toată scena cu Tofana se desfăşură astfel, în cît lasă pe Tuzul la norocul săŭ, căruia îĭ abate, să îndemne pe necochină a'l alunga, ĭar orbuluĭ de mînie, să i se întărte în inimă rezbunarea şi atunce să facă vîrf răutăţiĭ sale, răzbunîndu'şĭ şi nenorocind pe ridiculul fiŭ a Tofaneĭ, singurul personagiŭ ce ne arată un sentiment frumos, împărţind pînea cu saracul. După aceasta /apoĭ, el o părăseşte la boerul încărcat şi prea încărcat cu iubirea de sine, îĭ spune o mulţime ce din norocire arieta le subtrage de la ascultătorĭ, şi lucru curioz, calicul îndrăcit izbuteşte tare lesne a birui eghimoniconul unuĭ aşa boer, ba încă, îl face să ajungă până la o aşa credulitate, în cît fără să iee în o de-aproape cercetare, fără să ceară pe loc apipăite mărturiĭ, nu numaĭ boerul dar şi părintele ce în curs de 16 anĭ îşĭ iubise fiul cu atîta slăbiciune, fără cea maĭ mică părere de răŭ saŭ îndoială, îl goneşte din casă şi ie pe Lăzărilă de fiŭ! se vede ca să aibă cu-ĭ zice „Calindroiule". După aceste să lăsăm de o parte scenele şi visele de fericire ale caliculuĭ, să lăsăm scena curioasă şi cîntecele destul de cimpoeşe prin care îşĭ atrage îndurarea ţăranilor cîntîndu-le satire în faţă, să lăsăm ideea ce ne dă prin asta, că ţăranul Romîn ar protegui şi a fi plecat maĭ mult către ghiduşie, de cît către compătimirea ospitalieră ce l'aŭ caracterizat de secolĭ şi se luăm a doua persoană a pieseĭ pe Lăzărilă.

„Dacă este adevărat că, critica trebue să privească o lucrare din toate părţile sub care se înfăţoşază, apoĭ, spre a mă scuti de o lungă poliloghie aş întreba: ca ce oare va fi visat *Andrieux*, cînd ne dă regulele pentru arta dramatică, şi ne consiliează zicînd: *„Cînd veĭ scrie, caută ca, spiritul tăŭ să nu răscolească liniştitul suflet al nevinorăţieĭ întocmaĭ ca un pumnar, observează ca, glumele tale să nu dee o lovitură de moarte în fericirea altuia saŭ să tulbure macar liniştita fericire a celuĭ tont: fiĭ cu luare aminte să nu oboseştĭ cu nedrepturile genica, ci, te anevoeşte maĭ ales să despreţueştĭ micile triumfurĭ ale epigrameĭ şi să vezĭ că, nicĭ odinioară, pentru nimic în lume, să nu lucrezĭ alăturea cu convingerea ta"*. Să maĭ întrebăm încă, de ce folos să maĭ auzim în piesă principiul esprimat cu nişte terminĭ greŭ de reprodus, că adecă, surcica nu sare departe de trunchiŭ; de ce să maĭ vedem la început frumosul debut de sentimente ce se par după acel princip înăscute în Lăzărilă, şi pe urmă să ascultăm toate insubordonaţiile, rălele

deprinderĭ, încîntările şi descîntările soarteĭ sale, până şi acea care, la urmă vine singur de ne-o spune, că el preferează maĭ bine să alerge pe cîmpiĭ! ş'apoĭ, voi încheia cu singura întrebare: Care'ĭ oare scopul moral a pieseĭ ce după cît se pare ar fi trebuit să'l auzim din gura luĭ Lăzărilă? în ce stă cel de pe urmă grad al arteĭ literare, ce trebue să întipărească frumosul idealuluĭ în icoană? Poate acesta'ĭ ca junimea imitătoare să se deprindă a gîndi, că nimic pe lume nu e maĭ bun de cît viaţa vagabondă şi de povoară societăţiĭ? Să ajungă a se convinge că, răŭ şi fără cale omenirea aŭ eşit din starea barbarismuluĭ? şi că, de cît să se supue regulelor societăţiĭ uneorĭ cam grele, maĭ bine să se lepede de fericirea ce o dorea cu înfocare, şi să rămîe iar în condiţiea cea maĭ de rînd? In adevăr, dacă toate aceste aŭ constituat şi pot să constitueze estetica şi moralul, apoĭ; *Balzac* avea rezon să zică: „Qui peut tout écrire, arrive a tout oser. „Cine poate să scrie, poate să şi îndrăznească toate". *Aliquis.*

Dintr'un afiş din 25 Aprilie 1854, pe care-l reproducem se vede că se joacă în beneficiul capelmaistruluĭ orchestreĭ Teatruluĭ naţional Paul Hette şi a actoruluĭ C. Mogîldea, piesele: *Doctorul Cînodinte*, vodevil în 2 acte, tradus de N. Vasiliu, iar cupletele de A. Obreja, în care aŭ jucat actoriĭ, *Bosie, Teodorini, Frim, Mogîldea, Porfiriu, Gheorghiu, I. Alexandrescu, Canari, d-na Flechtenmacher* şi *d-na Sevastiţa; Sora luĭ Jocris*, vodevil într'un act, tradus de Luchian; actoriĭ ce aŭ jucat aŭ fost d-niĭ: *Teodorini, Luchian, Gheorghiu, d-na Luchian* şi *d-na Ionescu*; *Herşcu Bucengiu*, cînticel de V. Alexandri, executat de C. Mogîldea. La această reprezentaţie fraţiĭ Burada aŭ dat concursul lor, executînd cîteva bucăţĭ muzicale pe piano şi violină:

1). A şesea arie variată pentru violon de Şarl Berio, executat de juuele elev a d-luĭ Paul Hett, Teodor Burada, acompaniat de fratele săŭ Mihail.

2). Mare fantasie de salon, cu patru mînĭ, pe motivurile favorite din opera Ernani, de F. Valdmiler, executată de fraţiĭ Constantin şi Mihail Burada (elevĭ a d-luĭ F. Gro).

3). Fantesie pe motivurile opereĭ *Straniera*, de Bellini, compusă de Talberg, executată de Const. Burada.

Inceputul la 7 jum. ciasurĭ [1]).

1). Acest afiş se află în proprietatea autoruluĭ.

Opera italiană în stagiunea de iarnă 1853—1854, a jucat în acelaş timp cu trupa moldovenească, începînd reprezentataţiile sale la 1 Octombrie 1853.

Iată şi programul stagiuneĭ care s'a publicat în limba franceză în *Gazeta de Moldavia*, No. 77 din 28 Sept. 1853 şi pe care-l dăm în româneşte :

STAGIUNEA 1853—1854

Teatru din Iaşĭ

Direcţia d-lui Victor Delmary

Compania italiană 1853—1854

Compunerea trupeĭ

Prima dona asoluta .	Siniora	Luigia Abadia
„ „ „	„	Marieta Anselmi
Prima dona contralto	„	Placida Corvetti
A doua dona comprimario	„	Adelaida Villani
Primo tenor asolut	Sinior	Milesi
„ „ „	„	Prudenza
Primo baso asolut	„	Prospero Derivis
„ „ „	„	Carbonelli
Primul Bariton	„	Sermathey
Primul Bufo şi Bas	„	Tozzoli
Al 2-le tenor şi Comprimario	„	Marina
Al doilea Bas	„	Nicolai
Maestru şi direct. de orchest.	„	Galea
Violina principală	„	Hübsch
Inspector general	„	Lafitte
Secretar şi casier	„	Spiro
Suggeritor (sufleor)	„	Tasca

Corişti.

Deschiderea

Joi 1 Oct. 1853, întăiul debut
Ernani

Opere noue

Polinto. Rigoletto. Safo. Il Bravo.
Luisa Miler, Nina Pazza per amore.

Abonament 50 reprezentaţii

Bel etaj, lojă simplă,	85	galbenĭ
Stal .	16	„
Bennar . .	70	„
Al doile loje .	30	„

Duminică la 11 Octombrie. s'a jucat pentru a două oară opera *Ernani*, de Verdi.

La 15 Octombrie s'a jucat opera *Lucrezia Borgia*, asemenea de Verdi.

Găsim o dare de samă importantă pentru aprecierile sale muzicale din timpul acela, publicată în *Gazeta de Moldavia*, No. 86, din 29 Octombrie 1853, pe care o reproducem aicĭ în întregime :

„Al treilea period a esistenţeĭ Teatruluĭ italian în Iaşĭ aŭ început, şi cu dînsul şirul plăcerilor pentru doritoriĭ Opereĭ. Nime nu ar fi aşteptat, că un public teatral, deprins de 20 anĭ, cu vodevil şi comediĭ franceze, une-orĭ germane şi rare-orĭ romîne, să poată în aşa scurt timp, nu numaĭ a se împărtăşi pentru muzica italiană, din analogia uriculuĭ săŭ, ce încă a se face apreţuitor şi giude competent. In cît manifestaţiile sale, în astă privire, cu temeiŭ se pot socoti ca o măsură dreaptă a meritilor şi a succesuluĭ artiştilor.

„Opera *Nabuco*, maĭ ales a doua reprezentaţie, aŭ meritat în maĭ multe raporturĭ, încuviinţarea spectatorilor, Sinior Milezi, admirat de public... Prima donna Siniora Abbadia cu vioşie s'a aplaudat şi rechemat. Sinior Sermathey, bariton cu un organ proaspăt, cu figura şi gioc priincios aŭ pătruns de simpatie şi aŭ încîntat pe public, prin gioc, sentimentul şi frumosul resunet al organuluĭ seŭ, care uneorĭ ajunge la nălţimea de tenor. Sinior *Derivis*, a căruĭ merite s'aŭ fost apreţuit încă an-ţărţĭ la a luĭ întăĭ înfăţoşare în Iaşĭ, cu al seŭ gioc minunat, cu expresia plină de sentiment, aŭ desvălit un organ proaspăt ce resună plăcere in inimile auzitorilor. Siniora *Corvetty*, contr'alto care ştie a purta a eĭ frumos glas cu sentiment şi artă, precum aŭ vederat dăunăzĭ în Adalgisa şi acum în rolul de Fenena..."

La 23 Noemvrie găsim că se joacă pentru a treia oară în această stagiune, opera *Norma*, de Bellini.

La 28 Decemvrie s'a încheiat prima parte a abonamentuluĭ opereĭ italiane, dîndu-se pînă atuncĭ douăzecĭ şi patru de reprezentaţiunĭ, cu piese din re ertorul vechiŭ, cunoscut publiculuĭ ieşan, afară de *Luiza Miler*, în locul căreia direcţia a dat *Italiana la Algir*. Ceia ce însă de multe orĭ indispunea pe public, a fost şi de astă dată, ca şi în rîndurile

trecute, personalul puţin numeros şi care lasa mult de dorit sub raportul muzical.

La 27 Ianuarie 1854 s'a jucat opera *I Puritani*, în beneficiul d-luĭ S. Scotti bariton, la care a luat parte şi primadona Varguetti.

Luni în 28 Ianuarie, s'a jucat opera *Ernani*, pentru beneficiul tenoruluĭ Milesi, luînd parte la acea reprezentaţie şi artiştiĭ Milesi, Primadona Gino, Derivis bas şi Sermathey bariton.

Pe la începutul luneĭ Februarie 1854, s'a jucat opera *Trovatore*, cu primadona *Brambilla*, a căreĭ joc tragic în rolul *Leonoreĭ* şi a glasuluĭ eĭ simpatic, făcea admiraţia publiculuĭ ieşan.

La 14 Februarie, s'a jucat pentru a opta oară *Linda di Chamounix*, cînd teatrul era plin, spre a admira pe Brambilla, primadona ce excela prin jocul, graţia şi naturalul eĭ.

La 15 Februarie, s'a jucat în beneficiul baritonuluĭ Sermathey, opera *Rigoletto*, de Verdi.

La 17 Februarie următor, s'a jucat *Linda di Chamounix*, în beneficiul basuluĭ Tozzoli.

Duminică 21 Februarie, pentru încheerea carnavaluluĭ, s'a dat *Linda di Chamounix* la amiază, la 11 ciasurĭ, iar sara la 9 ciasurĭ, s'a dat un mare Bal-măscuit.

A maĭ urmat apoĭ cîteva reprezentaţiĭ date atît de trupa moldovenească cît şi de trupa italiană, după care s'a închis apoĭ stagiunea.

Teodor T. Burada

(Va urma).

LA NIŞTE RUSALII [1]

La nişte Rusaliĭ, după ĭeşirea de la biserică, am văzut odată masă şi chef la un romîn într'un sat, pe „Rîul Doamneĭ“ [2]. Am stat cîtva timp în drum, să-mĭ daŭ seama cam ce să fie? Şi răspunsul venia de la sine: nuntă nu-ĭ, căcĭ nu se aud lăutarĭ şi nu-s brazĭ bătuţĭ in stîlpĭ, praznic nu, că praznicele se ţin la poarta bisericeĭ; de pomană nicĭ vorbă, că

1). Din volumul „In sărbătorĭ“ pus supt tipar în editura de Arte Grafice „Minerva“.

2). Jud. Muscel.

pomenile se fac Sîmbăta orĭ Joia în zilele de rînd, şi apoĭ ierĭ a fost „Sîmbăta moşilor“, zi anume pentru asta. Vreun botez cu atît maĭ puţin, că omul ăsta a ajuns în vîrstă şi n'are nicĭ copiĭ.

Am oprit, din treacătul luĭ, pe un bătrîn, om cu ceva carte şi fost *logofăt* în sat şi, la întrebarea mea, mi-a răspuns :

„Asta e masa vieţeĭ“. Şi după o clipă, citind pe faţă-mĭ nelămurirea, bătrînul a urmat : „E un obiceiŭ la noĭ, ca tot omu să facă odată în viaţa luĭ o masă la care chiamă pe ceĭ de sama luĭ, pe naş şi pe preot. E un fel de petrecere, care aduce maĭ mult a pomană, ce se face azĭ cînd se 'mparte prin sat şi se dă fiecăruia, care a luat parte la ea, cîte ceva ; ĭar pe naşĭ e de datorie, să-ĭ îmbrace de sus pînă jos în haine nouă, după starea lor !“

Şi întru cît bătrînul mă vedea din ce în ce maĭ nedomerit, duse vorba maĭ departe, zimbind uşor :

„Eŭ ştiŭ de ce te mirĭ d-ta ! Te mirĭ că n'aĭ maĭ auzit de obiceiu' ăsta pîn'acu. E un obiceiŭ noŭ şi un obiceiŭ al satuluĭ ăstuia. Hm. ştiĭ vorba aceĭa : „*cîte sate şi bordee, atîtea obicee !*“

Şi bătrînul se aprinse la vorbă :

„Cînd eram eŭ tînăr, nicĭ nu se pomenea de aşa ceva. Trăia omu' cît trăia şi dacă se ducea de pe tărîmu' ăsta, era bun dus, ĭar ăĭ de rămîneaŭ după el, îngrijaŭ, să'ĭ poarte pomenele cerute de lege. Obiceiu' ăsta a prins rădăcinĭ de curînd şi să vezĭ cum !...“

Aci ridică pălăria de pe cap, îşĭ netezi puţin părul, lăsat să crească lung, tuşi 'n sec, se apropie maĭ mult de mine, m'apucă uşor de o margine a haineĭ în chip de taină :

„Acu era în sat la noĭ un om, şi omu' ăsta, pornit de jos de la opincă, se ridicase în timp scurt şi ajunsese că cuvîntu luĭ era maĭ preţuit în afacerile comuneĭ de cît al orĭ căruĭ alt. Epitropiĭ bisericilor trebuiaŭ să ĭ facă luĭ temenele, ca să fie aleşĭ ; iar primarii eraŭ puşĭ şi daţĭ jos după cum îĭ venia luĭ la socoteală. Nu ştiŭ, pricepere, orĭ maĭ multă dibăcie avea în el, de ştia să tragă pe toţĭ în *leaţ* ?.. Spunea omuluĭ o glumă-două, îĭ maĭ cîrpia o minciună şi i cîştiga inima, făcînd din el ce vrea. Aşa aŭ mers lucrurile multă vreme, în care Mieilă Ticu, c'ăsta îĭ era numele, sălta ĭepureşte, că veniaŭ unii şi alţiĭ la el, să-l întrebe de sfat cu cîte o *cîrcală* cu vreun petec de pămînt şi el, ca să-ĭ descurce maĭ bine îĭ punea să i'l vînză luĭ *pieitor* pe ce nu curgea pe apă. Şi apoĭ avea cheltuelĭ puţine şi *picuşurĭ* multe de pretutindenĭ. Că să vezĭ d-ta : el nu numaĭ că nu făcea de straje şi şosea, dar scăpa pe toţĭ ăĭ de-ĭ lucraŭ luĭ în schimb. Cînd le luaŭ copiĭ 'n armată, alergaŭ părinţiĭ la el cu plocoane grase şi omu nostru le primia, cum primia un boer dăjdiĭ de la clăcaşiĭ luĭ, bîndu-şĭ tacticos cafeaua în cerdac, orĭ ĭeşindu-le înainte în cămaşe, în papucĭ şi cu tichia pe cap. De multe orĭ făcea şi

nazurĭ, cînd găsia ouăle prea micĭ, orĭ găinile slabe şi se tocmia *ca la uşa oboruluĭ* pentru fitece nimica toată.

Umblase apoĭ şi el puţin prin lume, că-l dusese norocu să fie fecior în casă la un boer şi tot ce văzuse p'acolo şi i se păruse că e bun a încercat şi la el. Işĭ *închelbase* o grădină de pomĭ altoiţĭ, prăsise ceva vite de soiŭ, punea trifoĭ şi sfecle prin grădină şi o nemerise cu toate, aşa că se deprinsese lumea, că tot ce făcea Mieilă Ticu, trebuia să facă şi ea, ştiind maĭ dinainte, că astea-s lucrurĭ bune, luate din străinătate, de pe la oamenĭ cu maĭ mult scaun la cap.

Dar lumina isvorită din lumină creşte, îşĭ luminează singură cărărĭ, se depărtează de lumina mumă, care rămîne obosită, ne îngrijită, ne maĭ băgată de nimenĭ în samă. Ş'aşa a venit o vreme—vremea de-apoĭ poate—cînd copilu nu se maĭ uită la părinte şi ou' se crede maĭ învăţat de cît găina—că Mieilă Ticu nu maĭ era preţuit nicĭ cît o ceapă degerată 'n sat. Pe semne că aşa o fi rostu lumeĭ ăşteĭa, că tot cel ce se 'nalţă uşor şi maĭ ales pe umerĭ streinĭ, să cadă tot aşa de repede şi cel ce a clădit temelie pe nisip, să o vază într'o bună zi spulberată. Tineretu' care ieşia acu, nu numaĭ că nu-l maĭ punea pe el în fruntea bucatelor şi nu-ĭ maĭ da ciolane de ros, ci nicĭ nu-l maĭ întreba d'un cuvînt măcar. Pămînturile luate *cu şoşelĭ şi cu momelĭ* îĭ sburaŭ cu judecată din mînĭ şi, ca să facă faţă atîtor cheltuelĭ a fost nevoit să vînză şi viţel şi purcel din bătătură. Maĭ dăduse apoĭ şi D-zeŭ vre-o doĭ anĭ răĭ d'arîndu', în care prunii nu văzuseră o prună 'n eĭ, în carĭ ĭerburile crescuseră rarĭ şi toate lucrurile se vindeaŭ scump. Şi pe lîngă astea toate copiiĭ luĭ Mieilă Ticu se înmulţiseră şi se făcuseră marĭ: avea acu fete de măritat şi băeţĭ de dăt la 'nvăţătură.

Răŭ ajunsese bietu' Mieilă Ticu în bătrîneţele luĭ. Te uitaĭ acu la el: sta toată săptămîna 'n casă, ĭar Duminica şi sărbătorile ĭeşia cîte niţel, îmbrăcat cu nişte pantalonĭ de şaĭ, carĭ de atita purtat se 'ngălbeniseră şi se tociseră de se vedeaŭ firele urzeleĭ, c'o cămaşe cu strînsoare lată şi cu rîurĭ marĭ, albĭ—tot odor din vremurile trecute—cîrpită icĭ-colo, cu petece şi pînză maĭ închisă la culoare şi 'n cap c'o pălărie de *pluş* verde, cu care făcuse el vîlvă 'n tinereţe. Purta o vestă şi mintean de postav ĭeşit de soare şi de vechime, şi le purta cu drag şi cu mîndrie multă, ştiind că el a adus în sat portu' ăsta, luat de prin locurile pe unde umblase şi l'a pus pe umeriĭ multora în locu' zeghilor lungĭ şi a săricilor greoae!"

Bătrînul meŭ curmă o clipă povestirea, clătinind uşor din cap şi zicînd un „mulţumim d-voastră" unor femeĭ, care treceaŭ p'alăturĭ, cu frunze de nuc în mîinĭ. In casa cu petrecerea, se 'ncinsese vorba bine şi intraŭ oamenĭ mereŭ. Pe drum în jos se zăriaŭ, abătîndu-se la cîte o poartă, fete cu împărţelile obişnuite: străchinĭ cu *pîsat* orĭ orez fiert, două-

treĭ felii de caş-saramură. vre o cană, oală, orĭ cîte o donicioară de băut apă. Mă simţiĭ strîns de mînă.

„Vezĭ d-ta? Noĭ aşa trăim! Cînd n'avem răbdăm, dăm o leturghie la biserică şi ne uşurăm povara de pe suflete; ĭar cînd vine cîte o zi mare, mult-puţinu' ce-l avem il împărţim frăţeşte cu alţiĭ. Romînu' nostru e darnic, e milostiv şi ţine la morţiĭ şi la sufletu' luĭ. Lucru' ăsta il ştia Mieilă Ticu şi ca întot-d'auna *a pus gaĭa* şi pe slăbiciunea asta.

„De geaba daţĭ voĭ de pomană de sufletu' răposaţilor. Asta e ca şi cînd aĭ îndopa o pasere 'n silă. Ce-şĭ face omu' singur în viaţă, aceea e bine primit de D-zeŭ!" Astfel spunea el la toţĭ creştiniĭ, cînd îĭ venia vorba la 'ndămînă.

Azĭ aşa, mîne aşa, pîn' aŭ prins oameniĭ, maĭ ales ăĭ bătrînĭ, a se 'ntreba, ca şi cum, cu gîndu' curat s'o facă şi p'asta, să maĭ asculte odată de Mieilă Ticu, să nu-l lase să urle aşa 'n pustiŭ. Şi desluşirile le-a dat el uşor:

„P'în locurile pe unde am fost eŭ e aşa. Tot creştinu' face odată 'n viaţa luĭ, pomană, o masă mare la care cheamă pe prietenĭ şi pe duşmanĭ, cheamă pe Popă să blagoslovească mîncarea; iar pe naşĭ,—pe părinţiĭ luĭ sufleteştĭ, carĭ l'aŭ scos din ghiarele sataneĭ şi l'a lăsat curăţit de păcate 'n lume, —îĭ pune în fruntea meseĭ. La plecare dă fiecăruia cîte ceva de pomană: o ulcică, un şervet, ce vrea el să aibă pe lumea ailaltă; ĭar pe naşĭ îĭ îmbracă de sus pînă jos în haine noĭ. Aşa fac oameniĭ 'n alte părţĭ şi p'acolo merg lucrurile maĭ bine ca p'aicĭ, unde toată viaţa se 'mparte între pomenĭ şi sărăcie!"

Săteniĭ ascultaŭ, clătinaŭ din cap şi-şĭ vedeaŭ de treburĭ cu vorbele:

—„O fi bine ş'aşa, dar la noĭ cin' să facă?"

—„Cine? Uite şi d-ta, moş Dumitre! zise într'o zi un om d'aproape al luĭ Mieilă Ticu, către un fin al acestuia. Eştĭ om bătrîn d'aci 'ncolo. Copiĭ n'aĭ, rudele să le daĭ pe gîrlă, că nu-s bune de cît să ia, dar de dat le-a ferit sfîntu'!"

Omu' s'a ruşinat şi la nişte Rusaliĭ a vestit praznicul. Ce masă şi ce cheltuĭală pe capu' luĭ; lămuririle toate, bine 'nţeles, le-a luat de la naş. Avea şi el vreo 15 polĭ pe fundu' cureleĭ, i-a suflat pe toţĭ, a tăiat o vacă din curte, a dat rachiŭ din rachiu' luĭ şi multe din lucrurile împărţite le-a luat din casă şi tot nu i s'a ajuns, rămîind şi dator. Vezĭ că numaĭ hăĭneturile naşuluĭ şi ale naşeĭ, de la picioare pîn' la cap: ghete, pantalonĭ, lăibăricĭ, flanele, pălărie, fotă aleasă 'n florĭ, iĭ cu rîurĭ marĭ şi maramă de borangic, făceaŭ vre-o 12 polĭ unele peste altele. Aşa s'a văzut îmbrăcat Mieilă Ticu şi dintr'asta a maĭ prins curaj. Anu' ălălalt a făcut masa vieţeĭ alt fin al luĭ şi ĭ-a 'nbrăcat pe d'antregu' o fată ş'aşa maĭ departe. De aci obiceiu' s'antins lesne de tot, că romînu' nostru aşa e, nu vede de cît pînă 'n vîrfu' nasuluĭ şi de bun ce e poţĭ să-l ĭaĭ şi de căpăstru să'l ducĭ la apă şi el nu zice ba.

Eŭ nu spuĭ că e răŭ obiceiu' ăsta, să facă omu' pomană

cît e în viaţă ; nu, ferească-mă D-zeŭ d'aşa gînd. că creştin sînt şi am şi eŭ suflet. Dar să facĭ atîta cheltuĭală cu 'mbrăcatu naşilor, carĭ în de obşte sînt oamenii ceĭ maĭ înstăriţĭ din sat, iară-şĭ să mă ierte D-zeŭ, că eŭ unu' nu mă 'mpac cu ideea asta. Inţeleg să facă naşu' masa asta, să-şĭ cheme pe toţĭ finiĭ şi să 'mbrace pe ăĭ maĭ săracuţĭ din eĭ; dar nu. să tornĭ seŭ peste carne grasă!"

Zicînd aşa se opri şi cătă spre casa unde se da masa vieţeĭ, ca şi cînd ar fi voit să-mĭ arăte ceva.

Prin fereasta deschisă ieşia 'n valurĭ dese vorba grăbită, veselă. Razele soareluĭ, bucuroase c'aŭ găsit o portiţă liberă, se strecoară 'n casă şi luaŭ şi ele parte la ospăţ, aşezîndu-se pe castroanele cu ciorbă de miel, pe firul des de pe albiturile naşilor, ca şi cînd ar fi ţinut să le arăte la toţĭ ceĭ de faţă şi să le zică:

„Vedeţi!... astea sînt făcute cu truda vieţeĭ unuĭ om, cu ciasurĭ amare, cu păcate multe. Purtaţi-le sănătoşĭ, mîncaţi, beţĭ şi ziceţĭ un „D-zeŭ să primească", ca din dărnicia zilei de azĭ să răsară iertare pentru creştinul doritor de linişte în vecĭnicia morţeĭ!.."

Mihail Lungianu

Inscripţiile Monastirei Neamţu [1]

(urmare)

II.

Numirile nouă

VI). 1400—1906. Mănăstirea Neamţu se numeşte pe rînd şi de odată: *Mănăstirea „Inălţarea", Mănăstirea de la Neamţ, De la* ţinutul Neamţuluĭ, de la „Cetatea Neamţuluĭ [2]), sub înţelegîndu-se prin vorba *Neamţ* şi ţinutul şi cetatea..... de oarece numele le este comun.

VII). Ea se numeşte: *Mănăstirea de la Neamţ* a Inălţăreĭ Domnuluĭ (Hs.).

„Aşa se numeste ea de Alexandru Vodă cel Bun şi de tot sfatul tuturor boerilor marĭ şi micĭ care compun divanul Domnieĭ luĭ prin hrisovul din anul 6938 (1430) Dechembrie 23. Hrisoave scrise la Suceava de logofătul Neagoe pentru

1) Vezĭ numerile anterioare.

2) «*De la*» arată direcţia loculuĭ. de ex; de la ţinutul Neamţuluĭ, de la Cetatea Neamţulul; M-rea aceia de unde aŭ fost Cetatea Neamţuluĭ, M-rea de la Tirgul Neamţuluĭ, de la apa Neamţuluĭ, de la valea Neamţuluĭ..... Ţinutul şi Cetatea aŭ nume identice.

moşia şi iezerul Zagorna, că gîrlele sale şi prisaca de la Zagerna, treĭ morĭ cu treĭ vadurĭ de morĭ pe pîrăul dela Baschi şi cîte 12 poloboace de vin pe tot anul, din desetina Neamţuluĭ. Să se vadă în toată întregimea lor aceste două hrisoave împreună şi cu altele. (Ist. M-reĭ Noul Neamţ. Basarabia tom. V, Mss. pag. 48, 49, 50. 51. 52, 53, 54 şi 55. Şi alte hrisoave maĭ inainte pănăla pag. 65). *Hrisoave date Egumenuluĭ dela M-rea Neamţu Chir Siluan,* care aŭ egumenit între aniĭ 1422 —1439 (V. No. 84). (Ist. M. N. t. I) 135.

Dar să se ştie ca în treacăt, că M-rea Neamţu pe timpul Domnieĭ luĭ Alexandru Vodă cel Bun între aniĭ 1400—1433 era M-re *Veche şi Bătrînă*, din acest motiv el, cu tot divanul boerilor luĭ şi cu toţĭ ficiorii luĭ : Ilieş, Stefan, Petru şi Alexantru, la anul 6934 (1422) Martie 2, aŭ dăruit M-reĭ moşia Nenavecea, zisă Gemeneştiĭ şi astă-zĭ se zice Ocia: (Ist. M-reĭ Neamţu t. I. pag. 413).

„Tot din acest motiv. Alexandru Vodă ca să'ĭ ridice *întăietatea rangul* şi *influenţa*, el i-aŭ confirmat M-reĭ de la Neamţ a Inălţăreĭ Domnuluĭ. moşiile: Cristineştiĭ, Timişeştiĭ, Dvoroneştiĭ. Buzaţiĭ şi Fîntînelele la anul 6935 Septembrie 14 (1427) (*ist. M. N. t. I. 410*). Dovada cea maĭ puternică, că M-rea Neamţu în Domnia luĭ Alexandru Vodă cel Bun *era M-re veche şi bătrînă, sunt însuşĭ vorbele luĭ Domneştĭ scrise oficial pe hrisovul din 6937* Septembrie 1 (1429) şi pe hrisovul din 6938 Decembrie 23 (1430). Hrisoavele moşieĭ *Zagorna*: *.....ca să înoim si să întărim*“ [1]) *Mănăstirea de la Neamţ a Inălţăriĭ Domnuluĭ, i-am adaos ca dintru a noastră avere pre cît să poată vieţui ceĭ ce se află întrînsa ...*

„Vorbele : *ca să înoim şi să întărim*“ sunt scrise pe hrisoave foarte limpede şi foarte răşchirat.

Şi în adevăr el, *ca să înoiască* şi *să întărească* M-rea de la Neamţ îĭ înoeşte biserica Bogoslovu la 1402 şi o înzestrează cu moşiea Pleşeştiĭ ; (Ist. M. N. cea tipărită la 1857 fila 2), face zĭdiri şi înzestrează biserica „Inălţarea“ cu multe moşiĭ date de D-niĭ înaintaşiĭ luĭ şi de el însuşĭ. face odoare de tot felul care s'aŭ perdut la cumpene ; îĭ zideşte clopotniţa înălţînd-o pe temelia veche... la 1407 (No. 5. 17. 21). adauge avere : ĭezerul Zagorna cu toate gîrlele luĭ, moşia, Prisaca, morile, vadurile şi cîte 12 poloboace cu vin pe tot anul din desetina Neamţuluĭ, cît va trăi mănăstirea.. Regulează ca pe toată săptămîna, Joĭ pentru dînsul şi Marţĭ pentru doamna luĭ Maria. să le cînte liturghie, cît va fi în viaţă pentru sănătate. şi după moarte pentru mîntuire. (Citeşte aceste hrisoave peste tot cuprinsul lor la istoria M-reĭ Noul Neamţ din Basarabia Mss t. V pag. 48, 49 50. 51. 52. 53. 54 şi 55).

Tot pentru motivul de a înălţa M-rea la întăietate, în rang. în influenţă şi în avere, toţĭ Domnitoriĭ urmaşĭ din nea-

---

1) Aceste vorbe nu se referă la întărirea şi înoirea unor hrisoave anterioare, ci la înoirea M-reĭ, aşa ĭesă din natura faptelor.

mul lui, aŭ înzestrat-o cu multe și mari averi, mai mult de cum s'ar putea crede într'o țară mică ca a noastră.

Inoirea, întărirea și înzestrarea aŭ urmat regulat din Domn în Domn, unul după altul, până după moartea luĭ Alexandru Vodă Lăpuşneanu la anul 1568... Mai mult încă că şi după Lăpuşneanu, aŭ înzestrat-o toțĭ Domnitoriĭ, până la secularizarea din 1859. (Vezĭ Ist. M. N. t. 7 zestrea și tom. 10 documentele şi tom 8 opisurile).

Dar în răstimpul de la 1400 încoace spre noĭ și tot încoace până la zilele noastre 1909, se găsesc din cînd în cînd bărbați care se prefac a nu şti că numele proprii nu se răstălmacesc, şi care bărbați numesc *M-rea de la Neamț a Inălțăreĭ Domnuluĭ* după cum le vine la îndămînă, de ex:

VII). 1439—1449. Pe timpul cînd egumenea peste M-rea Neamțu Mitropolitul Grigorie Țamblac, înainte de el și pe timpul luĭ se numea: „*M-rea Pandocrator*“ (Ist. M. N. t. I. pag. 1 și 6).

VIII). 1746—1747. Cînd era Egumen M-reĭ Neamțu Ionichie Hadîmbu (V. No. 105) M-rea se numea „*M-rea din Neamț Inălțarea*“ (Vezi pecetea cu acest an la ist. M. N. t. XI Mss. pag. 9 No. 1 și 2).

IX). 1779—1794 Cînd era egumen și stareț M-reĭ Neamțu Paisie Velicicovschi, s'aŭ unit între dînsele amîndouă mănăstirile, Neamțuluĭ cu Secul, atuncĭ şi de atuncĭ se zice: „*M-rea Neamțu-Secul*“ Pecetea era; P. O. M. N. și S. Adecă: pecetea obştieĭ. Mănăstireĭ, Neamțuluĭ şi Seculuĭ; acest nume se ține și acum deși cam neregulat, (Vezĭ pecetea la t. XI pag. 9. No. 1).

X). 1845. Mihaĭ Sturza Vodă face M-reĭ un mare Litier de argint aurit și pe el scrie: „*Lavreĭ Pandocrator*“ (V. inscripția 100).

XI). 1848. Starițul Neonil Buzilă, prefăcu pecetea M-reĭ Neamțu și pe ea scrie: „*M-rea Neamțuluĭ Inălțarea D-luĭ*“ (Vezĭ pecetea la ist. M. N. Mss. t. XI. pag. 9 No. 1).

XII). 1860. Comitetul M-reĭ (Comitet oficial și modern) schimbă numele M-reĭ şi din M-rea Neamțu, o numeşte: „*M-rea A tot Țiitorul*“. (Vezĭ prefața la liturghia tipărită în M-rea Neamțu în acest an. 1860).

NB. 1400—1906 poporul în conrespendența de toate zilele o numește: „M-rea Neamțu“, M-rea Neamțuluĭ, M-rea Neamțu-Secul și eŭ gîndesc că tot așa se va numi și pe viitor „*M-rea Neamțu*“. (Consultă obiceiul comun și pecețile M-reĭ la ist. M. N. Mss. tom. XI. pag. 9. 11, 12,—12 bis).

*
* *

Acum după ce am făcut acest preambul cu numirile M-reĭ Neamțu din timpurile cele maĭ vechĭ pînă la noĭ, să ne întoarcem ĭarăşĭ la *Bogoslovul* nostru zis Evanghelist [1]).

---

1). Să nu se confunde Evanghelistul Bogoslov, cu Grigorie Bogoslovul Nozianzul, saŭ cu Grigorie Bogoslovul papa Romeĭ, orĭ cu sf. Simion noul Bogoslovu, saŭ cu altul careva.

Acest sfînt *Ioan* Theolog Evanghelist zis Bogoslov, luat ca nume *propriu* şi ca *excepţie locală* s'aŭ zidit la *1210* din noŭ (după planul ce este copiat in istoria M-reĭ Neamţu t. 7, Zestrea pag. 845). Atuncĭ la zidire, i s'aŭ făcut sub biserică şi un beciŭ de piatră boltit, care slujea de ascunzătoare în caz de alarmă şi de canal peutru apă,—Nemţuşor-Maghernıţă, care era în curgere pe acolo.

La *1402*. biserica Bogoslovul s'a înoit de lemn de stejar durat pe o mică temelie de piatră, cu cheltuiala luĭ Alexandru Vodă cel Bun şi o înzestrează cu moşia Pleşeştiĭ din judeţul Suceava. Această înoire se face de Alexandru Vodă [1], în cinstea văruluĭ săŭ primar Iosif I Muşat Vodă (fiul luĭ Petru şi Maria Muşat Vodă). Mitropolitul Ţăreĭ Moldoveĭ, care era călugăr Nemţan cu metania călugărieĭ din „biserica albă" a Bogoslovuluĭ vechĭ şi acum era Mitropolit Moldoveĭ la Suceava, cu reşedinţa la Catedrala Mirăuţa, — cu hramul sf. Gheorghie. Acest Mitropolit stete pe rînd la scaun în Suceava cu titlul de Vlădică, la Boiştea cu titlul de Duhovnic şi la M-rea Bogoslovul a sf-tuluĭ Gherman cu titlul de Ieromonach.

Mitropolitul Iosif I—Muşat Vodă, petrecuse tinereţa la Bogoslov, între aniĭ 1365—1416 cînd a murit. Cînd s'a înoit biserica Bogoslovul la 1402 nu s'a ştiut nimic despre beciul de sub biserică. In curgerea vremeĭ Bogoslovul căpătă averĭ, daniĭ şi procese. (Urmăreştele la zestrea M-reĭ Neamţu—la tom. 7 zestrea, la tom. 10 documentele şi la actele de judecata cu M-rea Boiştea).

1834—5. Biserica Bogoslovul s'a prefăcut din temelie. înoindu-se peste tot de piatră. Atuncĭ Arhitectul zis calfa Nicolae Cernoveschi (V. No. 58 cu toate notele arătate acolo), aŭ stricat biserica veche (din 1402), a strămutat-o la satul Graşĭ, aŭ săpat alte temeliĭ maĭ adîncĭ,—atuncĭ a gasit beciul de piatră cu obiectele notate la tom. 7, zestrea pag. 847 ; (obiectele de piatra cioplită, de lut ars înflorit şi al treilea de fier gigni, ca zgură de la foiu ţigănesc şi pietre cu inscripţiĭ şi cu privazurĭ împrejur). Aŭ lărgit beciul cel vechĭ, şi în el aŭ făcut *gropniţa actuală cu catacombe împrejur, sub zidul temeliilor vechĭ.* Pe deasupra cu prichiciurĭ de zid împrejur. Catacombele toate, aŭ forma de arc, adîncĭ fie care în parte cîte de un metru. In catacombele gropniţeĭ, aŭ pus *rasele* asvîrlite unele peste altele, fie care cap pe cărămida luĭ şi staŭ o sumedenie de capete înşirate, pe treĭ rîndurĭ, unul lîngă altul.

Intre aniĭ 1835—1901, s'aŭ adunat în gropniţă o sumedenie de oase (zecimĭ de cară), desgropate după şapte anĭ de

---

1). Toate bisericile zidite de Alexandru Vodă, sunt de piatră ;—se vede că aceasta este înoită de călugărĭ, cu cheltuiala luĭ Vodă, „şi poate că de aceia aŭ zidit-o de lemn de stejar durat după cum s'aŭ probat cînd s'a înoit la 1834—5".

prin cimitirile bisericilor de pe unde fusese îngropate; unele eraŭ asvîrlite în catacombe, altele eraŭ așezate cu regulă prin cutiĭ, racle, lăzĭ și dulapurĭ,—unele puse pe individ, altele pe familie; unele eraŭ cutiĭ de artă, de lux și de preț, cu oarecare pitafurĭ maĭ cu seamă boeriĭ aristocrațĭ de prin țară, între care eraŭ și mulțĭ ctitorĭ marĭ de aĭ M-reĭ Neamțu!

Unele eraŭ oseminte foarte vechĭ aduse de prin țară, altele eraŭ oseminte relativ vechĭ și relativ nouă.

Cele maĭ multe oseminte de ale călugărilor nemțenĭ și de a le altora străinĭ. Las la o parte a-ĭ maĭ însemna după listele de care dispun.

Boeriĭ marĭ, încă sunt mulțĭ: notez macar 2—3 și anume:

„Teodor Balș Doroșcanu, ctitor mare, care a dat M-reĭ Neamțu, moșia Epureniĭ cu toată averea luĭ.

„Lupu Balș Doroșcanu.

„Familia Bașotă.

„Familia Crupenschi.

„Familia Pralea.

„Familia Vărnav pe tot neamul lor.

„Familia Dimachi: Teodor Dimachi, Thoma Dimachi și tot neamul lor din neam în neam.

„Familia Nicolae Pulcheria Cantacuzino, ctitorĭ M-reĭ Neamțu cu biserica sf. Gheorghie și cu moșia Tîmpeștiĭ și altele cu alțĭ Cantacuzinĭ.

„Familia Postelnicul Ioniță Coman—pîrcălabul.

„Familia Negrea pe neamul ei.

„Familia Dumitriu de la Bacăŭ.

„Familia Gorgos de la Neamț.

„Familia Velea Dînga, Talpan și mulțĭ alțiĭ.

„Dar să se știe că oameniĭ care nu's disciplinațĭ în viața lor, nu's disciplinațĭ nicĭ după moartea lor, *pentru că adese orĭ se sfădesc de la furăturĭ*", și călugăriĭ boerițica și boeriĭ călugărițĭ, de aceea în gropnița noastră ajunsese pe la 1901, o dezordine complectă, care nu se poate scrie aicĭ: lăzile trîntite unele peste altele; cutiile sfărămate, dulapurile sparte, oasele și capetele asvîrlite unele peste altele, șoarecĭ, broaște, șopîrle, mișunaŭ în toate părțile, murdărie și putoare de nesuferit; pentru că oameniĭ ceĭ viĭ deprinșĭ a fura pe toate căile, umbla morțiș să fure și pe morțĭ, la moarte și după moarte, maĭ cu seamă de cînd învățațiĭ n'aŭ D-zeŭ, credință, religie și datoriĭ pentru morțĭ. Pentru acest motiv la 1901, s'a înoit gropnița cu totul. Atuncĭ s'aŭ micșurat gurile tuturor catacombelor împrejur, s'aŭ pavat peste tot cu ciment, s'aŭ văruit peste tot, s'aŭ țesut ferestrele cu pînză de sîrmă, s'a făcut un crucifix mare de piatră cioplită, s'aŭ făcut dulapurĭ (etajere de lux, boite, încuete cu geamurĭ de sticlă împrejur, marcate dulapurile cu literile A. B. C. D. și maĭ departe.

S'aŭ ales toate căpățînele bune, s'aŭ scris numele tipar-

nice pe cap (cu slove mari), s'aŭ pus toate capetele pe litera numeluĭ, în dulapul cu litera luĭ, de ex.: voesc a căuta capul moşuluĭ meŭ, *Iosaf Apostoliu*, caut dulapu cu litera I. În acest dulap staŭ în şir toate căpăţinele a cărora „nume începe cu I, puse pe cap şi pe dulap. Voiŭ găsi capul moşuluĭ căutat şi voĭ citi pe cap „Iosaf Apostoliu ĭeroschimonah şi Duhovnic, născut la Călineştĭ la 1764 Ghenarie 1, mort la 1883, Maĭ 4". Aşa se poate găsi căpăţina orĭ căruĭ mort. Tot atuncĭ la 1901, eŭ Narcis am scris istoria gropniţei pe condicĭ legate spre ştiinţă.

S'aŭ făcut; iconastas, masă, icoane, candelă cu tot ce trebueşte în acest scop, pentru respectul ce datorim noĭ ceştĭ viĭ, decedaţilor noştri părinţĭ. La partea din urmă s'aŭ închis cu grilaj tot păretele ca să apere de oamenĭ răĭ antichităţile ce sunt puse acolo spre păstrare, precum: Icoane străvechĭ dela Cetatea Neamţuluĭ, de la trapeza M-reĭ, de la arderea din 1862 Noembrie 25 şi altele de alta dată. Nenorocire însă că de cînd s'aŭ înmulţit archeologiĭ de ocazie ne lipsesc obiectele antice, pentru că eĭ cu escrocheriĭ diplomatice, le vînd peste graniţă la străinĭ.

S'aŭ scris pomelnice pe cărţĭ legate pe litere *alfabetice* pentru toţĭ morţiĭ, cîţĭ s'aŭ putut şti din gropniţă, ca să-ĭ pomenească preotul de rînd, care va sluji în biserica Bogoslovul, care este deasupra gropniţeĭ a 4-a; o parte pe săptămînă Sîmbătă; cu acest chip se pomenesc toţĭ morţiĭ odată pe lună şi de 12 orĭ pe an.

Păzindu se şi obiceĭul cel vechĭŭ, ca orĭ cînd va veni vre-un Archiereŭ în M-re să fie rugat, ca pentru dragostea Sf-teĭ ascultărĭ, să citească la gropniţă rugăciunile de ertare.

Tot acum s'aŭ scris pe table de fier boite, 8 inscripţiĭ făcute de mine Narcis, pe care le-am pus pe păreţĭ ca ornamente.

Cine vrea sa le ştie să le citească aice:

109. *Inscripţiile din Gropniţă.*

No. I. Titlul: „*Eternitatea*" Afară deasupra uşeĭ de intrare.

No. II. „ Arhimandritul Chiriac Nicolaŭ, cu cheltuiala „sa, aŭ restaurat gropniţa, în zilele Stareţuluĭ Veniamin Niţe-„scu, prin îndemnul P. S. S. Arhiereŭ Narcis Creţulescu şi „osteneala păr. Ierodiaconul Gherasim Stamate şi monahul „Varahil Gheorghiu Cruceriu. 1901 Maĭ 10".

(La uşa de jos deasupra).

No. III. „Tribunalul suprem de dreptate şi de egalitate".

No. IV. „Oglinda omuluĭ, spiţeria sufletuluĭ, înaintea mor-„ţiĭ nime nu este fericit".

No. V. „Muritor eştĭ.—Stăĭ nu trece, cugetă la oase răce. „Ce eştĭ tu? am fost odată! Ce sunt eŭ? Veĭ fi tu odată".

No. VI. „Cugetul omuluĭ acuză şi hotărăşte.
Dreptatea luĭ D-zeŭ judecă şi răsplăteşte.
„Acest tribunal suprem, judecă fără apel, fără recurs şi „fără avocaţĭ. Din oficiŭ egalează: dreptatea, naţionalitatea, „credinţa, etatea, sexu, averea, titlu, mărirea, puterea, coroa-„na, frumuseţa şi dorinţele.
„Face unire perfectă cu traĭ iubit.
„Aceasta este oglinda omuluĭ care deschide problema vi-„eţiĭ viitoare".
No. VII. „Ceĭ morţĭ vor învia întăĭ. (Tes. I. 4. 16)." spre stinga. „După darul dreptăţiĭ vom împărăţi întru viaţă.
„Prin Crucea Domnuluĭ nostru Iisus Hristos" (Rom. 5, 17), spre dreapta.
No. VIII. „Cînd dobîndim lumea, atuncea în groapă ne sălăşluim.
„Inscripţiile vechĭ care fusese puse maĭ de demult, pe cutiile cele vechĭ, care s'aŭ desfiinţat, s'aŭ trecut pe alte registre şi aicĭ nu le-am notat pentru lungimea lor şi pentru monotonie.
„Să se ştie că părintele Stareţul Neonil Buzilă aŭ poroncit Părintelui Ierofteĭ Maximescu, cînd era clisiarch mare, la biserica mare a sfinteĭ M-rĭ Neamţu, aŭ pus oamenĭ de aŭ săpat o groapă mare în grădina stăriţieĭ, în fund lîngă pirg, aŭ strîns toate lucrurile cele vechĭ p. e. icoane, crucĭ, cărţĭ, scripte pomelnice, veşminte şi orĭ ce lucru cu orĭ ce nume de vechiturĭ de pe la toate bisericile M-reĭ, şi de pe la schiturĭ, pentru că.—zicea părintele Stareţul că s'aŭ înmulţit prea multe vechiturĭ şi ocupă locurĭ degeaba, şi îngreuia păstrarea lor. Atuncĭ părintele Ierofteĭ le-aŭ ars pe toate, din ordinul verbal al Stareţuluĭ, (ordin dat contra pravileĭ). Macar că atuncĭ s'aŭ ars toate vechiturile, totuşĭ icĭ colea se maĭ găseşte cîte o vechitură, scăpată de foc.

(Urmează) **Arh. Narcis Creţulescu**

CRONICI

Lucrărĭ filologice la Academie. — *Analele Academieĭ Romîne, partea Administrativă şi Desbaterile pe 1908 1909, ne aduc maĭ multe interesante ştirĭ filologice.*

1). D. Pericle Papahagi, cunoscutul adunător de material folkloric macedo-romîn şi meglenit, propune Academieĭ să-l insărcineze cu redactarea unuĭ dicţionar macedoromîn, alcătuit pe baza materialuluĭ deja cunoscut, precum şi a bogatuluĭ material inedit pe care d-sa îl posedă. Academia nu

şi-a dat încă răspunsul, însă mărturisim că nu vedem pentru moment posibilitatea realizăriĭ unuĭ astfel de dicţionar. Maĭ întâiŭ, orĭ cît de bogat ar fi materialul inedit al d-luĭ Papahagi, tot nu putem crede că el ar fi astfel, încît să înlăture posibilitatea apariţieĭ ulterioare de glosare relativ destul de bogate. In afară de aceasta, o asemene lucrare pe de o parte va preocupa pe autor un timp relativ destul de îndelungat, şi, pentru moment, important este tocmaĭ de a dispune cît maĭ degrabă de materialul săŭ inedit;—pe de altă parte ne îndoim dacă, în împrejurările actuale, Academia ar putea angaja un capital aşa de însemnat, cît necesitează tipărirea uneĭ lucrărĭ aşa de voluminoase.

Ar fi deci, mult maĭ profitabil pentru ştiinţă şi mult maĭ realizabil pentru d. Papahagi, dacă d-sa ar stărui pe lîngă Academie să-ĭ publice numaĭ materialul inedit.

2). D-niĭ Ilie Bărbulescu şi T. Capidan, trimet Academieĭ, cu rugăminte de a le publica pe socoteala eĭ, următoarele lucrărĭ: primul „Cuvintele slave vechĭ în limba romînă“, al doilea „Studiĭ megleno-romîne“. D-l A. Philippide, membru al Academieĭ, a fost însărcinat cu examinarea lor. Ştim că d-sa a înaintat Academieĭ, rapoarte amănunţite, pentru fiecare din aceste două lucrărĭ, rapoarte prin care, cu anumite rezerve şi îndreptărĭ, conchide la publicarea lor. Nu înţelegem pentru ce rapoartele d-luĭ A. Philippide, nu s'aŭ tipărit în Anale.

G. Pascu

* * *

In editura librărieĭ Leon Alcalay, Bucureştĭ, aŭ apărut în „*Biblioteca pentru toţĭ*“ următoarele numere:

1). *Mihail Kogălniceanu*, autobiografie, cu o notiţă de *Petre V. Haneş* (No. 394). In acest număr al biblioteceĭ pentru toţĭ, d. Haneş a tipărit, discursul ţinut de Kogălniceanu în Academia Romînă la 1 Aprilie 1871, cu prilejul jubileuluĭ de 25 anĭ. In acest discurs Kogălniceanu îşi face oare-cum biografia sa, arătînd locul şi data exactă a nascereĭ sale, studiile făcute şi foloasele scoase de mintea luĭ ageră în contact cu societatea germană din Berlin. Tot în acest discurs el arată actele săvîrşite în vrîsta maturităţeĭ şi anume: *desrobirea ţiganilor, ştergerea privilegiilor boereştĭ şi emanciparea ţăranilor prin împămîntenirea din 1864.*

2). *Mihail Kogălniceanu*, acte, scrierĭ din tinereţă, discursurĭ, cu o notiţă de Petre V. H8neş (No. 403). In acest numar al biblioteceĭ pentru toţĭ, d, Haneş ne dă actul prin care refuza Kogălniceanu de a fi candidat la domnie în 1859, cîteva acte referitoare la împămîntenirea din 1844, activitatea de avocat a luĭ Kegălniceanu, cea întăĭ dragoste a acestuia etc. Prin toate acestea ne pune în stare să cunoaştem marea personalitate a mareluĭ om de stat.

3) Pseudo chinagheticos (falşul tratat de vînătoare) de *Al. I. Odobescu* (No 417—418). Această scriere a maistruluĭ literar Al. I. Odobescu publĭcată pe la 1875, dată azĭ în biblioteca pentru toţĭ, procură o adevărată plăcere să fie cititâ. Chiar aceĭ carĭ o cunosc, maĭ citind-o vor simţi a mare plăcere; tinerii o aŭ la îndămînă pentru a admira pe Al. I. Odobescu,

4). In numerile 426—428 ale bibliotecei pentru toţĭ. s'a tipărit „*Ceure, inimă de copil, de Edmonde de Amicis*" tradusă după a 351 ediţie italienească de Traian Stoenescu.

E fermecător de frumos să citeştĭ această scriere a luĭ Edmonde de Amicis, dată într'o scriere fără cusur. In el găsim romanul unuĭ copil din clasa III-a primară. Cu cîtă putere nu se trezesc în noĭ momentele vieţiĭ sufleteştĭ a unuĭ copil din clasa III-a primară! Ceea ce se cuprin le în el este notat zi cu zi de acel şcolar şi redat în forma artistic literară de tatăl băetuluĭ.

Oamenii maturĭ, bătrînĭ maĭ pot retrăi momentele copilărieĭ citind acest volum. In el se vede seninătatea unuĭ suflet de copil. Citirea romanelor, de care azi e plină lumea, cu intrigĭ de dragoste; cu tot felul de ciocnirĭ de interese josnice, romane aţiţătoare şi istovitoare de energie nervoasă, trebue dezaprobată. E o înălţare sufletească citirea luĭ „*Ceure, inimă de copil*". Şi în special pentru tineret e o lectură binefăcătoare. E cu totul nepotrivit să vezĭ pe tinerii şcolarĭ între 14—20 anĭ cetind *sonate a Kreuzer de Tolstoĭ* saŭ *Ana Karénine* de acelaş, saŭ orĭ-ce alte romane scrise de marĭ artiştĭ literarĭ, pentru că în ele sunt situaţiĭ sufleteştĭ şi sociale cu neputinţă de înţăles la vrîsta aceasta ; din contra e cea maĭ potrivită lectură ce se poate da unuĭ copil cărţĭ ca romanul luĭ Edmonde de Amicis, un suflet de copil, să fie cunoscut de alţĭ copiĭ.

Nu putem îndeajuns recomanda tineretuluĭ doritor de lectură toate aceste cărţĭ din Biblioteca pentru toţĭ, din editura Leon Alcalay.

1909 Mai. **Valeriu Hulubei**

Iaşĭ.—Tip. H. Goldner, str. Primărieĭ No. 17.

Bibliografie

In escelentul institut de arte grafice „Minerva“ Bucureşti 1909, au apărut:

Caton Theodorian.—Calea sufletuluĭ. un volum de nuvele, 274. Preţul 1 leu 50.

Mihail Sadoveanu.—Cîntecul amintiriĭ. 1 vol. nuvele, 271 p. Preţul 2 leĭ.

Henry Murger.—Viaţa de Boem, roman, traducere de V. G. Nalbă.

In „Biblioteca populară“ Socec, Bucureşti, a 30 b. volumul, au apărut:

N. N. Beldiceanu.—Maica Melania!

Poveştĭ franceze, trad. de *V. Căraivan.*

Dr. I. Duscian.—Graniţele sănătăţeĭ sufleteştĭ şi nebunia (studiu de psihologie socială).

Fénélon.—Păţaniile luĭ Telemac, trad. de d-ra Hortensia Popescu.

Dr. Nicolae Draganu.—Limbă şi Istorie. Sibiu, 1909.

* * *

C. Rădulescu-Motru.—Poporanismul politic şi democraţia conservatoare. Albert Baer, Bucureştĭ. 1909, Pr. 50 b.

C. Cernăianu.—Biserica şi romînismul, studiu istoric. Bucureştĭ 1909, Tip. profesională C. Ionescu. 1 vol. Pr. 2 lei.

Cleant Popescu.—Laura, idilă originală. Preţ. 50 b. Depozitul la Revista Ideeĭ, str. Epurilor 10, Bucureştĭ.

Reviste din Iaşi

Arta Romînă, revistă (pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură, sub direcţiunea d-luĭ A. D. Atănaasiu, pictor şi profesor, Iaşĭ (abonamentul 6 leĭ pe an).

Belşugul, Director Dr. Jocu

Cultura Romînă. Director I. Găvănescul. Abonam. 6 l.

Revista absolvenţilor şcoalelor comerciale, str. Palat No. 1, Iaşĭ abonament 6 leĭ pe an.

Viaţa Romînească. Directorĭ: C. Stere şi Dr. I. Cantacuzino. Redacţia şi administraţia, str. Golia. Abon. 18 l.

Iaşi—Tip. H. Goldner, str. Primărieĭ No. 17.

ANUL XX. **Noembrie 1909** **No. 11.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

SUMAR

Pentru orice privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 15 LEI PE AN

1909

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 11. Noembrie 1909

Rominismul în Turcia Europeană

Avînd în vedere că la 2 Septembrie a. c. s'a convocat primul *Congres al corpuluĭ didactic romînesc la Monastir-Macedonia*, ne-am procurat *Programul congresuluĭ*, întru cît se prevede în al 2-lea punct și *Activitatea extrașcolară.*

După cum urmează, programul este destul de variat și credem că va interesa întru cît-va și pe dascăliĭ noștri din *Regatul liber* și *independent*, spre a-șĭ da seama de chestiunile ce ĭĭ frămîntă pe frațiĭ noștri din țările subjugate; evident numaĭ pe aceĭ carĭ și-aŭ sacrificat și continuă a-șĭ sacrifica toate interesele personale pentru supremația neamuluĭ romînesc de pretutindenĭ, pe toate tărîmnrile.

1). *Personalul didactic*

După ce normă se fac numirile personaluluĭ? Cum trebue să se facă pregătirea personaluluĭ didactic? Retribuțiunea după ce normă se face? Cum trebue să se facă?

Este suficientă retribuția actuală față de rolul ce e chemat să joace personalul didactic în localitate și față de traiul destul de greŭ în împrejurările de azĭ?

Gradațiĭ.—Inaintările în ce constă și din ce considerațiunĭ se fac?

Premiĭ, Pensiĭ. Care e siguranța și stabilitatea corpuluĭ didactic în funcția ce ocupă? (Permutărĭ, revocărĭ etc.). Ce face și trebue să facă corpul didactic, spre a-șĭ îmbogăți cunoștințele sale de cultură generală și a fi în curent cu progresele sale profesionale? Care este considerația de care se bucură personalul didactic față de poporul nostru?

2). *Activitatea extrașcolară*

Care este cîmpul de *activitate* extrașcolară a corpuluĭ nostru didactic primar?

Rezultatele de pînă azĭ.

(Cercurĭ culturale, bibliotecĭ populare, băncĭ populare, şcolĭ de adulţĭ, conferinţe, etc.).

3). *Invăţămîntul primar*

Principiĭ generale.

Importanţa acestuĭ învăţămînt cu deosebire la noĭ.

Carĭ sunt mijloacele prin care s'ar putea atinge maĭ bine scopul urmărit?

4). *Organizaţia pedagogică a şcolilor primare*

Regulamentul şcolar, îmbunătăţirile ce trebuesc aduse.

Programa de studiĭ corespunde cu necesităţile noastre de azĭ? Limba de predare e bine să fie ca în toate clasele cea literară, saŭ în anume clase e de preferat dialectul (unitar saŭ local?)

Pe lîngă limba oficială a Statuluĭ—limba turcă—care altă limbă străină trebue preferată, pentru ce şi în care regiunĭ?

Care e metodul predominant de care ne servim actualminte în învăţămînt. Care metoade sunt de preferat?

Lecţiĭ model cu privire la cetire, scriere, gramatică şi ortografie, exerciţiĭ de limbă şi compoziţie, istorie, geografie, aritmetică şi geometrie, exerciţiĭ de intuiţie şi memorizare.

Materiile accesoriĭ ca: caligrafia şi desemnul, lucrul manual, cîntul şi gimnastica, de ce importanţă se bucură în şcolile noastre?

Pe lîngă şcolĭ, există bibliotecĭ şcolare, case de economiĭ şi mutualitate? Importanţa lor, cantinele şcolare, rostul lor?

5). *Organizaţia administrativă*

Cîte categoriĭ de şcolĭ avem? (Avem şcolĭ froebeliane, primare elementare, primare superioare (complementare). şcolĭ de adulţĭ, etc.

6). *Invăţămîntul primar de fete*

Ce trebue să urmărim prin şcoalele de fete?

Cum trebue organizate?

Activitatea extraşcolară a învăţătoarelor.

7). *Localurile şi materialul didactic*

Cum stăm în această privinţă?

Contribuţia poporuluĭ.

8). *Invăţămîntul secundar*

Liceul, şcoala normală şi profesională de fete din Monastir. Şcoalele comerciale din *Salonic* şi *Ianina*. Menirea lor. Programa studiilor.

Prepararea şi numirea personaluluĭ didactic, retribuţiĭ, avansărĭ, pensiĭ, etc.

9). *Administrația școlară*

Localurile și materialul didactic. Activitatea extra-școlară a corpului didactic secundar.

10). *Asociația corpului didactic și bisericesc din Turcia*

Reorganizarea eĭ.

Un organ al corpuluĭ didactic pentru apărarea intereselor sale, *luminarea și cultivarea luĭ.*

In baza acestuĭ program, s'a făcut un apel foarte căldu-ros, către corpul didactic al școalelor romînești din Turcia, fiind semnat de către inspectorul general al școalelor romîne, *N. Tacit*, în calitate de Președinte și de către d. E. Ghicu Vice-Președintele primuluĭ congres Romînesc.

Din telegramele sosite până acum, aflăm că aŭ răspuns la apel 180 de congresiștĭ, veniţĭ din punctele cele maĭ depăr-tate ale Turcieĭ și anume din Epir, Albania, Macedonia, spre a lua parte activă la desbaterea acestor puncte, tocmaĭ la Mo-nastir, unde a fîlfî.t anul trecut primul steag al libertățiĭ cons-tituționale, de care se bucură și frațiĭ noștri sub noul regim al *Junilor Turcĭ*, grupațĭ în temuta *Organizație*, sub denumi-rea de : Comitetul *Uniune și Progres*.

In cele zece puncte enumerate mai sus, se oglindește destul de bine scopul congresuluĭ, unde fie-care dascal romîn își va spune păsul, care l'a sufocat în nenumărate rîndurĭ sub regimul *Sultanuluĭ Roșiu*, cînd nu cuteza nimenea să se gru-peze chiar în asociațiile cele maĭ inofensive, dar să maĭ fi îndrăz-nit ca să străbată sute de kilometri, după cum procedează azĭ, cînd își vizitează patria, în lung și lat, fiind liberĭ sub actualul regim ca să-șĭ manifesteze drepturile acordate de Constituție.

Credem că e cunoscut de tot romînul, cum-că promotorul care a hotărît ca să se înființeze primele școlĭ naționale în Tur-cia Europeană, a fost marele domnitor Alexandru I. Cuza, care a trimes pe călugărul *Arenchie*, în munțiĭ Pinduluĭ, spre a a-duce în Romînia prima pleadă de tinerĭ, carĭ aŭ fost internațĭ la școala macedo-romînă din str. Sf-țiĭ Apostolĭ în Bucureștĭ, în-ființată în anul 1865 de către V. A. Ureche.

Aceștĭ tinerĭ, după ce și-aŭ complectat studiile în țară, adăpîndu-se de la isvorul celor maĭ marĭ dascalĭ aĭ neamuluĭ romănesc de pe vremurĭ, și cu focul sacru al apostolatuluĭ s'aŭ înapoiat pe la căminurile părinteștĭ, trîmbițînd peste văĭ și marĭ și pînă în creștetul munților din Pind și Olimp, că o nouă eră de redeșteptare îĭ așteaptă pe macedonenĭ, prin cultura națională importată de aceștĭ apostolĭ de la frațiĭ lor așezațĭ pe malurile Dunăriĭ și la poalele Carpaților și despre care li se vorbiseră de către falșiĭ apostolĭ aĭ Elenismuluĭ cum că în a-ceste părțĭ trăiaŭ grecĭ sadea. Evident ca primiĭ apostolĭ aĭ Romînismuluĭ, aŭ avut foarte mult de îndurat în Pind, atît din partea Patriarchieĭ din Fanar carĭ îi caterisise ca pe niște e-

reticĭ de la Ortodoxie, precum şi din partea guvernuluĭ absolutist al luĭ Abdul Hamid, care s'a menţinut o viaţă întreagă numaĭ prin şpioniĭ periculoşĭ carĭ mişunaŭ în toată Turcia, trăind numaĭ pe spinarea naţionalităţilor, protejînd pe unele din ele şi persecutînd pe altele, după cum dispuneaŭ fie-care din ele de bugetele extraordinare pentru plata tradiţionaluluĭ bacşiş.

Cu toate piedicile interpuse acestuĭ prim apostolat românesc, într'o ţară acaparată din timpurile străvechĭ de către propaganda pan-elenistă, totuşĭ aŭ putut convinge cîte-va personagiĭ distinse cu mare influenţă printre romînĭ, astfel că le-a succes ca să-ĭ atragă la matcă, convingînd chiar pe uniĭ din eĭ, ca să-şĭ părăsească posturile ce le aveaŭ, fie ca preoţĭ saŭ profesorĭ la şcolile greceştĭ. In cît în cele din urmă, i-a putut trimite pe uniĭ din eĭ chiar în Bucureştĭ, ca să-şĭ echivaleze diplomele greceştĭ, în urma examenelor de capacitate, ce aŭ depus după o scurtă frequentare a şcoalelor romîneştĭ din ţară.

In acest scop, spre a veni în ajutorul studenţilor macedo-romînĭ din ţară şi spre a se putea întreţine primele şcolĭ din Macedonia, s'a constituit un comitet din personagiile cele maĭ distinse ale ţeriĭ, care aŭ pus bazele *Societăţiĭ* de cultură Macedo-romînă, recunoscută ca persoană morală şi juridică, încă din *anul 1880*, cînd figura ca Preşedinte de onoare: I. P. S. S. Mitropolitul primat, iar ca membri fondatorĭ: C. A. Rossetti, Boliac, Urechiă, Tell, Gogu Sideri, Ghermani etc. Astfel că prin influenţa acestui comitet, s'a putut fixa şi un buget, pentru întreţinerea şcoalelor din Macedonia, puse direct sub controlul Ministeruluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice din ţară.

Acest buget a mers cînd crescînd, cînd descrescînd, după importanţa ce a vrut să-ĭ dea mişcăriĭ naţionale din Pind, Ministrul de resort. Astfel că astăzĭ bugetul a atins suma de 800.000 leĭ, ceea ce este prea puţin, faţă de sacrificiile pe carĭ le fac Greciĭ, Bulgariĭ, chiar şi Sîrbiĭ, pentru conaţionaliĭ lor din Turcia, de şi sunt din punct de vedere numeric, cu mult maĭ puţinĭ de cît Romîniĭ, dacă am compta pe întreaga populaţie din Turcia Europeană, care vorbeşte româneşte, de oare-ce uniĭ nu frequentează şcolile şi bisericile româneştĭ, din maĭ multe puncte de vedere şi maĭ ales că ne lipseşte un şef religios.

Conducătoriĭ chestiuniĭ naţionale din Macedonia, aŭ observat de cît-va timp, că nu maĭ merge cu programul întrebuinţat pînă acum în şcolile româneştĭ, prin faptul că absolvenţiĭ nu se pot folosi în practica vieţiĭ ce o duc în Turcia cu învăţămîntul clasic, fiind nevoiţĭ ca în fie-care an să emigreze peste Ocean ca să-şĭ agonisească cele necesare vieţiĭ, ca cu timpul să poată fi de folos părinţilor la bătrîneţe.

Acum sub noul regim, maĭ toţĭ emigranţiĭ din America ar vrea să se înapoeze pe la căminurile părinteştĭ, unde evi-

dent că ar trebui să-şĭ aranjeze fie-care cîte-o afacere, întru cît nu maĭ aŭ nicĭ o speranţă ca să maĭ devie dascălĭ ca în trecut, odată ce aŭ gustat din avantagiile pe care le dă ocupaţiile comerciale, cu carĭ s'aŭ îndeletnicit printre străinĭ.

Această problemă nouă îĭ frămîntă pe conducătoriĭ de astăzĭ aĭ şcoalelor şi bisericilor din Macedonia, fiind chiar pe punctul de a da o nouă întorsătură educaţieĭ tineritului macedonean; cu scop de a-ĭ îndemna spre comerciŭ şi meseriĭ, prin ajutorul Băncilor populare, ce urmează să se înfiinţeze imediat după terminarea congresuluĭ didactic din Monastir, cînd credem că vor fi aprobate în totul desideratele lor de către locurile competinte.

Ca să-şĭ facă o idee cititoriĭ „Arhiveĭ", despre mişcarea economică din Macodonia, ne vom ocupa în acest număr, despre Romîniĭ Fărşăroţĭ din Albania, supranumiţĭ *Moţiĭ Pinduluĭ*, de către dascăliĭ Transilvănenĭ, carĭ aŭ funcţionat în Macedonia şi anume: Corvin, Glodariu, Cosmoleĭ etc. Tot despre Romîniĭ Fărşăroţĭ s'a scris în termenĭ elogioşĭ, de către regretatul naţionalist Ioan Neniţescu, in geniala sa lucrare (premiată de Academie), Romîniĭ din Turcia Europeană, precum şi de către infocatul patriot Const. Burileanu (cancelarul Legaţiuniĭ Romîne din Roma), sub denumirea: Romîniĭ din Albania, unde a făcut maĭ multe călătoriĭ, ca să-ĭ studieze de aproape în toată activitatea desfăşurată de aceştĭ Moţĭ aĭ Pinduluĭ.

Dintre străinĭ, elogiile cele maĭ marĭ pentru Romîniĭ din Albania, le aduce prin lucrarea sa: *Verso la Guerra*, marele publicist italian, Batista Pellegrini, care s'a amorezat de frumosul port al Fărşăroţilor şi de calităţile lor tecnice în croitorie, întru cît nu se mărginesc de a-şĭ face numaĭ îmbrăcăminte pentru dînşiĭ, ci aŭ monopolizat croitoria, prin faptul că eĭ lucrează pentru toate naţionalităţile ce îĭ înconjoară şi anume: pentru Albanezĭ, Grecĭ, Bulgarĭ; ceea ce i-a silit ca să deţie şi astăzĭ în mînile lor materia primă, lîna, în care scop sunt nevoiţĭ să-şĭ menţie în parte şi turmele de oĭ, a căror producţiune (în afară de lînă) se negociază în comun după obiceiurile arhaice, sub imperiul familieĭ *patriarhale*, reprezentată prin *Celnicul* respectiv.

Pe lîngă Batista Pellegrini, cara a vizitat priu anul 1907 Fărşăroţiĭ, aŭ fost studiaţĭ maĭ de aproape de către marele filolog german *Gustav Weigand*, profesorul universitar de la Lipsca şi directorul Seminaruluĭ pedagogic romîn. După ce a terminat primul săŭ turneŭ din cîmpiile fertile ale *Thesalieĭ*, frumuseţile naturale din piscurile munţilor Epiruluĭ, precum şi grădinile de măslinĭ, lămîĭ şi portocale, de pe malul Adriaticeĭ, pînă în *Muzuchea* şi Fraşarĭ, toate ţinuturile locuite de romînĭ, s'a abătut prin aniĭ 1887—88, ca să viziteze şi vechea catedrală a *Romînismuluĭ* rămasă astăzĭ aproape în ruină, de nu se maĭ cunoaşte nimic din falnica Moscopole (Vuscopuli) cum îĭ zic Romîniĭ, leagănul atîtor familiĭ ilustre emigrate în Austro-Ungaria pe la începutul secoluluĭ nostru.

Ţi era maĭ mare dragul să fi auzit pe acest cercetător savant în adevăratul senz al cuvîntuluĭ, cu ce cult ne vorbea despre familiile : Şaguna, Maciany, Cardu, Dumba, Sina, Roya, Boiagi, etc., carĭ aŭ atins treptele cele maĭ înalte în aristocraţia austro-ungară, impunîndu-se prin calităţile lor extraordinare, ceea ce făcea fala romînismuluĭ de pretutindenĭ şi în special Romînilor din Albania ; întru cît leagănul lor a fost în comunele Moscopole, Gabrava, Niculiţa, Sinotopea etc., toate devastate în timpul cruduluĭ *Ali paşa Tepelin* ; astfel că eruditul profesor a trebuit să plîngă pe ruinile acestor perle dispărute atît pentru romînism cît şi pentru archeologĭ, întru cît călugăriĭ grecĭ aŭ distrus toate cărţile cu caractere latine ce s'aŭ găsit în bisericile Moscopoleĭ, după cum afirmă mulţĭ scriitorĭ străinĭ.

Prin faptul că majoritatea *Romînilor* din comunele sus numite, s'aŭ stabilit în orăşeiul Coritza unde ernează şi Fărşăroţiĭ din piscurile munţilor: *Moravar*, *Stropanĭ*, *Pleasa*, *Disniţa* etc. d. Gustav Weigand a trebuit să stea maĭ multe zile în mijlocul acestor romînĭ, fiind găzduit de către Preşedintele comunităţeĭ româneştĭ, *G. H. B.*

In oraşul Coritza, care ne-a dat prin alegerĭ desperate pe primul şi unicul deputat aromîn în parlamentul turcesc, pe *Dr. Filip Mişca*, savantul german a trebuit să aleagă toate datele despre obîrşia Romînilor din Albania, după uniĭ fiind descendenţiĭ trupelor romane, carĭ aŭ repurtat vestita luptă de la *Farsala* (Thesalia) iar după alţĭ scriitorĭ, că ar fi originarĭ din vestitul oraş *Fraşarĭ*, astăzĭ rămas în ruină, întru cît nu locuesc de cît vre-o 300 de familiĭ. Astfel că în acest scop culesese informaţiunĭ de pe la fruntaşiĭ romînĭ din Thesalia şi Epir, despre rolul pe care l'aŭ avut romîniĭ din Albania (în calitate de marĭ economĭ de vite şi mulţĭ dia eĭ proprietarĭ în Thesalia), în timpul răscoalelor din anii 1854 şi 76 cînd aŭ făcut cauză comună cu greciĭ pentru proclamarea statuluĭ pan-elenic în toate ţinuturile locuite de creştinĭ, fapt, care i-a adus la sapă de lemn pe toţĭ Celniciĭ din Albania, ruiuîndu-se economiceşte din cauza mişeliilor greceştĭ carĭ aŭ dat înapoĭ la primele somaţiĭ făcute de către puterile Europene, lăsînd tocmaĭ în toiul foculuĭ pe bieţiĭ romînĭ, carĭ acum îşĭ jucaŭ ultima cartă pentru creştinism în contra semiluniĭ.

Dar care nu i-a fost mirarea acestuĭ iscusit profesor, cînd descoperă în tatăl gazdeĭ pe unul dintre eroiĭ cruciadelor panelenice, cîntat în maĭ multe poeziĭ populare, atît în Thesalia, cît şi în Epir, ca fost conducător al voluntarilor Fărşăroţĭ ; iar acum se îndeletnicea cu pictura, după ce pribegise cîţĭ-va anĭ ba pe la Albania, ba prin renumitele mănăstirĭ de pe vremurĭ, unde îşĭ făceaŭ veacul cîţĭ-va pictorĭ vestiţĭ în arta bizantină, pînă cînd a trebuit să viziteze şi Romînia unde lucrase cîtva timp şi cu maestrul *Tătărăscu*. Astfel că după ce s'a ruinat economiceşte prin sacrificiile materiale ce necesitaŭ la îndepli-

nirea idealurilor tinereţiĭ, a trebuit să se înapoeze la culcuşul părintesc, făcînd pe pictorul modest, fiind admirat în această calitate şi de către beiĭ turcĭ în contra cărora luptase o viaţă întreagă. Printre tablourile carĭ aŭ stîrnit şi admiraţia oaspeluĭ german, a fost portretele M.M. L.L. Regeluĭ şi Regineĭ României, Trecerea armateĭ romîne peste Dunărea, Papa Leon al XIII-lea, George Castrioto, *Rex Albanorum* etc., printre care nu lipsea şi portretul Sultanuluĭ, spre a masca întru cît-va tablourile înterzise în Turcia. De şi cu ocaziunea d-luĭ Weigand a trebuit să defileze în faţa acestor tablourĭ toate căpiteniile autorităţilor din Albania, pînă cînd şi *Episcopul grec*, în care caz a călcat bula patriarhală păşind în pragul caseĭ unuĭ preot excomunicat de către Patriarhul, că comisese cea maĭ mare crimă de a deschide o şcoală românească pentru fiiĭ de romînĭ şi că făcea slujba bisericească în limba romînă pe la compatrioţiĭ luĭ în mod cu totul gratuit.

După ce a cules in Coritza toate notiţele necesare, de la veteraniĭ carĭ aŭ fost martorĭ ocularĭ la luptlee ce aŭ avut loc pentru emanciparea Grecieĭ, a făcut un drum şi la Pleşea spre a se întîlni cu fratele pictoruluĭ care în calitate de proprietar în Thesalia şi mare econom de vite, a făcut parte din delegaţia romînească, care a protestat, faţă de Puterile Europene, în numele *romînilor*, în contra anexăreĭ Thesalieĭ, de către Grecĭ, locuită în majoritate de romînĭ şi albanezĭ. Fiind excortat de toţĭ romîniĭ din Coritza îmbrăcaţĭ în haine de sărbătoare, a făcut un drum de treĭ ore pînă în comuna pur românească Pleaşa, unde i-a eşit înainte *Celnicul* Sp. B. cu întreaga comunitate, avînd în frunte pe preotul Năstase.

Ast-fel că a avut plăcuta surpriză de a se oficia pentru prima oară în faţa d-sale, liturgia in limba romînă de către doĭ preoţĭ romînĭ, iar răspunsurile aŭ fost date de corul şcoaleĭ romîne, condus pe atuncĭ de către actualul Spiritual al Seminaruluĭ central, theologul călugărit F. B.

Evident că i-a făcut oaspeluĭ cea maĭ mare plăcere, avîndu-se în vedere că şcoala şi biserica aŭ fost smulse din ghiarele grecilor, de către Celnicul Sp. B., chiar cu doĭ anĭ în urmă (1884), cînd tot poporul l'a ascultat trecînd în tabăra naţionaliştilor, întroducînd în prima zi limba romînă în şcoală şi biserică, după ce aŭ fost arse cărţile bisericeştĭ ca netrebuincioase, preferind pe cele romîneştĭ, întru cît înţelegeaŭ de minune cuvîntul domnuluĭ.

După slujba religioasă, Preşedintele comunităţiĭ din Coritza, a ţinut o predică foarte frumoasă în biserică, recomandînd poporenilor pe ilustrul oaspe, ca cel maĭ aprig susţinător al Romînismuluĭ, care şi-a lasat liniştea şi tot fastul din Lipsca spre a rătăci prin stepele Albanieĭ şi prin piscurile munţilor, spre a se interesa de păsurile romînilor ; astfel ca în cunoştinţă de cauză să propoveduiască adevărul faţă de odraslele tinere— speranţa viitoruluĭ—care vor frecventa cursurile universitare.

Cum biserica era archiplină ca nicĭ odată, îşĭ face apari-

ţia în mijlocul mulţimeĭ Celnicul Sp. B., care face istoricul zileĭ comemorative, cînd s'a inaugurat cursul în limba romînă la şcoala din Pleasa, cum aŭ venit tinerĭ şi bătrînĭ spre a se adăpa la cultura naţională, astfel că şi dînsul de şi era trecut de 70 de anĭ, totuşĭ a putut proba profesoruluĭ german, că şi-a dat silinţa să scrie şi să citească romîneşte.

De asemenea aduce la cunoştinţa vizitatoruluĭ, cum a fost gonit din biserică archiereul grec care a cutezat să caterisască pe preoţiĭ romînĭ, prin faptul că nu i-aŭ cerut voĭe să citească în biserică romîneşte, fapt care a descsperat pe femeĭ, punîndu-se chiar în fruntea demonstraţieĭ, spre a părăsi *biserica* întru cît era construită cu banĭ romîneştĭ iar nu greceştĭ.

In urma acestor cuvîntărĭ, un tînăr licean cere voĭe bătrînilor şi oaspeluĭ, ca să-şĭ exprime bucuria ce simte faţă de această manifestaţie a *Moţilor din Pind*, (după cum îĭ spuneaŭ luĭ profesoriĭ), carĭ fiind în cuibuşorul lor, unde nu poate pătrunde şpioniĭ Fanaruluĭ, dar nicĭ trîntoriĭ regimuluĭ absolutist, îşĭ pot spune în toată libertatea păsul lor, faţă de primul *european* care a venit să le *studieze moravurile*, chiar acasă la dînşiĭ, insistînd foarte mult ca prin propriul luĭ condeiŭ să afirme că *Fărşăroţiĭ* n'aŭ ezitat din prima zi ca să urmeze pe *Celnicul lor patriarhal*, cînd le-a adus îmbucurătoarea veste că în primăvara anuluĭ *1884*, urma să se deschidă prima şcoală romînă din *Albania*, chiar în comuna lor Pleasa, cînd aŭ făcut cu toţiĭ dovadă de devotament introducînd scumpa lor limbă şi în biserică.

(Va urma).

Breasla Armenilor din Roman

13) *Fiind holteĭ.* Hrisovul luĭ M. Gr. Suţu Vodă cuprinde o dispoziţie, care nu se găseşte în hrisovul lui Ioan Teodor Vodă din 1760. In pontul 4 al hrisovuluĭ se scuteşte de dare de bir şi de orĭ-ce havalele pe „fraţiĭ, feciorii şi calfele, fiind holteĭ“. Maĭ scuteşte de orĭ ce dări şi havalele pe desăgariĭ ce merg la iarmaroace, argaţiĭ din ogradă, păstoriĭ de la cîşle fiind mazurĭ ruşĭ“.

Măsura aceasta din hrisovul de la 1820, e repetarea aproape stereotipă a măsuriĭ de la pontul 4 din hrisovul luĭ Ipsilant Vodă din 1799, şi aceasta *probabil* după hrisovul Calimah Vodă din 1795, dacă socotim măsura luată cu neguslori din Iaşĭ. De la 1749 numaĭ boeriĭ căpătase dreptul de a avea scutelnicĭ în schimbul desfiinţăriĭ vecinătăţii. In 1760 celelalte categoriĭ de cetăţenĭ nu căpătase acest drept,

căci Ion Teodor Vodă nu-l înscrie în hrisovul luĭ. Breslele e-raŭ încă slabe şi nu ceruse de la domnĭ privilegiĭ pentru ele. Incetul cu încetul Domniĭ luînd în vedere căştigul ce breslele aduceaŭ cămăriĭ gospod cu negustoria lor, aŭ început să le întindă şi lor privilegiul de scutelnicĭ şi A. I. Calimah Vodă il inscrie în hrisovul bresleĭ neguţitorilor din Iaşĭ: „Fi-ciorii lor, cum şi calfele, ce slujesc la dughenile lor, *fiind hol-teĭ* să nu fie supăraţĭ a plăti bir, şi asemenea şi argaţiĭ lor ce vor fi holteĭ să nu fie supăraţĭ cu dare de bir; aşîjdere fieşte-care negustor să aibă a scuti şi a apăra cite un om străin a-dus de peste hotar, lăsîndu se să fie pentru ajutorul caselor sale“.

După 25 de anĭ de traiŭ cu privilegiĭ, breasla armenilor din Roman îşĭ înmulţise membriĭ eĭ. In 1760 toţĭ membriĭ bresleĭ, ceĭ 35 de inşĭ plăteaŭ dare de bir, deşi eraŭ 21 de liude căsaşĭ şi *14 liude holteĭ.* Cu înmulţirea membrilor din breaslă, ea a căpătat de la domnie scutire pentru toţĭ mem-briĭ holteĭ din breaslă, cum şi pentru personalul de serviciŭ ca argaţĭ, desăgarĭ, păstorĭ şi alţiĭ. Enumerarea lor arată în-tinderea şi dezvoltarea ce luase breasla în ocupaţiile eĭ întru cît maĭ avea pe lîngă dughenile din Roman alte 7 dughenĭ în 3 tîrgurĭ şi maĭ avea turme de oĭ, priseci cu stupi, her-gheliĭ de caĭ şi cirezĭ de vite.

14) *Iarmaroace.* Atingerea noastră cu Ruşiĭ ne-a adus şi practica şi numele de *iarmaroc.* Sigur că populaţia Moldoveĭ avea cunoştinţă că în imperiul Moscovit se făceaŭ tîrgurĭ a-nuale în anumite centre (Iahrmarkt), unde populaţia îşĭ făcea schimb de obiecte. E vestit de pildă, iarmarocul din Nijni-Novgorod. In stepele Rusieĭ iarmaroacele sunt o necesitate te-ritorială; şi aducerea lor la noĭ în ţară a început în jumăta-tea a 2-a a sec. al XVIII-lea, maĭ ales după 1760. Ion Teodor Vodă nu pomeneşte nimic de aceste iarmaroace, nici de scu-tirile desăgarilor. In 1796 Calimah Vodă şi maĭ apoĭ Ipsilant Vodă în 1799 aminteşte de această scutire, care se repetă a proape stereotip pănă la 1820.

Iconomia acestuĭ pont era următoarea: pentru comerţul ambulant se încasa taxa cuvenită de deregătorul loculuĭ, unde se făcea iarmarocul. Fie care buccengiŭ saŭ desăgar plătea ceva în tîrgul iarmarocului, care era şi venitul celor din loc. De-săgariĭ cu marfă aĭ bresleĭ Armenilor plătindu-şĭ birul lor în Roman eraŭ scutiţi de orĭ ce alte dărĭ prin iarmaroace, unde se duceaŭ cu marfă, numaĭ trebuiaŭ să dovedească cu ţidula diregătorilor de Roman că eĭ şi-aŭ plătit dările lor la locul de reşedinţă.

In dezvoltarea iarmaroacelor stă dezvoltarea comerţuluĭ şi a industrieĭ noastre, cu începere de la 1770 încoace

16). *Câşle.* Cişlele eraŭ odăile pentru vite, unde se adă-posteaŭ iarna. Cronicariĭ ne vorbesc des de Tatarĭ cari veneaŭ cu iepele lor la cășle (la iernatec). Cuvîntul vine din tătărăs-

cul *Cychla, Cychlâq*, cartier de iarnă, de la *Kych*=iarnă. De la Tatariĭ din Bugeac cuvîntul a trecut la Moldovenĭ care l'aŭ primit şi l'aŭ fixat în nume de localitate, ca vestita *Câşla* de pe Elan, sat înfiinţat cătră 1580 şi desfiinţat în 1864 în zi de Paşte, în ajunul împroprietărireĭ ţăranilor.

Şi breasla Armenilor îşĭ avea cirezile sale de vite, hergheliile de caĭ, turmele de oĭ, care eraŭ păzite de păstorĭ şi le iernaŭ la câşle. Toţĭ aceştĭ păstorĭ fiind oamenĭ străinĭ eraŭ apăraţĭ de orĭ ce dare de bir şi de alte havalele

17). *Mazurĭ Ruşĭ.* Cuvîntul se aude şi astăzĭ în popor, arătînd pe argaţĭ, pe vacarĭ, păstrîndu-se denumirea şi astăzĭ la ori ce boar saŭ argat, care nu maĭ este de origină rus mazur dar a împrumutat meseria mazuruluĭ rus. Cu toată estinderea de înţeles ce a luat azĭ cuvîntul, ca şi *bulgărie* (grădinărie), ne arată că la început meseria de boar şi păstor la vite o practicaŭ străiniĭ aduşĭ din Mazuria, zisă şi Masaria a căror locuitorĭ eraŭ numiţĭ Mazoviţĭ, şi *Mazurĭ.* Cuvîntul Mazur nu se găseşte în ruseşte, ci în leşeşte şi Malorosiană, unde maĭ însamnă şi *murdar, minjit, grosolan.* Massovia a fost provincie Polonă cu capitala Varşovia, care între 1138 şi 1529 a fost ducat, patria familieĭ Piastelor; de la 1566 a fost rădicat la gradul de Palatinat şi era unul din cele 8 voivodate Polone.

Mazoviţiĭ eraŭ dar Polonĭ, din însuşĭ inima Polonieĭ, căcĭ Mazuria (Massovia) avea 7 *obvodiĭ*: Varşovia, Stanislav, Lovicca, Rava, Lesati, Cutno şi Vratavlic, şi azĭ e o gubernie rusască cuprinsă între Plock, Lublin, Radum şi Prusia. Cum însă Polonia a încetat de a maĭ fi stat independent din 1796, Domniĭ Moldoviĭ nu puteaŭ să maĭ zică la supuşiĭ ruşĭ, de orĭ ce neam ar fi fost eĭ, de cît că sunt *mazurĭ ruşĭ*, putînd fi atuncĭ şi mazurĭ Nemţĭ saŭ Prusacĭ.

In 1760 nu se face nicĭ o pomeneală de aceştĭ păstorĭ mazurĭ ruşĭ; abia în 1799 Ipsilant Vodă aminteşte la pontul 4 de mazurĭ ruşĭ; şi de atuncĭ hrisoavele repetă acelaşi lucru până la 1820. Poloniĭ cu ducatul Masovia era încorporată la Rusia şi toţĭ Poloniĭ decĭ şi mazuriĭ eraŭ acum Ruşĭ, nu muscalĭ.

18). *Havalele.* In pontul 5 M. Suţu Vodă scuteşte breasla Armenilor de caĭ de menzil (poştă, olac), de zahere şi salahorĭ şi orĭ ce alte havalele: numaĭ la cheltuelile tîrguluĭ Roman să dea ajutor cîte 60 banĭ de casă pe an, fiind scutiţĭ a plăti această taxă şi pentru celelalte 7 dughenĭ din Bacăŭ, Neamţ şi Tîrgul Frumos.

Această măsură e una din cele mai vechĭ. In 1760 Ion Teodor Vodă dispune şi el la pontul 3: „aşîjderea să fie scutiţĭ şi apăraţĭ şi pentru *caiĭ de olac* şi *podvozĭ* (zahere, salahorĭ şi alte havalele) şi pentru branişte adică pentru fînul ce făceaŭ Armeniĭ pentru grajdul gospod". Iar la pontul 4 zice: „Aşijdere şi pentru şoltuzul tîrguluĭ nicĭ la unele eĭ saŭ casele lor să nu fie supăraţĭ numaĭ la cheltuiala tîrguluĭ ce să face

să dea şi eĭ cîte 60 banĭ de casă pe an, ĭar altă supărare să n'aibă".

Caiĭ de olac din 1760 devin caĭ de menzil, adică caĭ de poştă în 1799: podvoadele din 1760 sunt specificate în zahere, salahorí şi alte havalele; ĭar braniştea domnească nu maĭ era în 1799, serviciul acesta fiind schimbat. Şoltuzul Romanuluĭ nu maĭ era în drept a cere pentru el serviciul bresleĭ, ci tîrgul faţă cu nevoile luĭ încasa de la armenĭ cîte 60 banĭ de casă pe an, de unde maĭ înainte, prin 1727 se lua numaĭ 2 banĭ de casă pe an.

Breasla a mijlocit că 60 de banĭ de casă pe an e foarte mult şi Calimah Vodă în 1795, Ipsilant Vodă în 1749 Moruz Vodă în 1803 le scoboară la 20 de banĭ, ca să li se sue iarăşĭ la 60 banĭ de Calimah în 1814, cum şi rămîne în 1820.

Sarcina angaralelor şi a havalelelor era mare pe ţară, şi nu era aceĭaşĭ, ci varia după regiunĭ şi după tîrgurĭ. Capitala, de pildă, purta unele havalele, satele şi tîrgurile din şleahul cel mare purtaŭ alte havalele, cum a fost Docolina; satele şi tîrgurile de pe margină alte havalele. Caiĭ de olac, podvoadele zaharelele eraŭ aceleaşĭ. Dar ĭată de pildă de ce havalele scuteşte Calimah Vodă în 1795 breasla neguţitorilor din Iaşĭ, capitala ţăriĭ: „Caiĭ de menzil, zahare, salahorĭ şi alte havalele ca acestea ce vor fi pe alţĭ locuitorĭ birnicí aĭ ţăriĭ, aceştia să nu se supere, ci să rămînă în pace. Oaspeţí pe la casele lor să nu se rînduiască, nicí aşternuturĭ saŭ arămurĭ să nu li se ia la sosirĭ de musafirĭ, asemine şĭ la schimbarea Domnilor să nu fie supăraţí cu cererí de rădvane".

E cunoscută cotizaţia ce şi-aŭ impus o boeriĭ să clădească casă pentru aghenţia nemţască din Iaşĭ în 1815 numaĭ să scape de havalelele musafirilor diplomaţí; ĭar Vasluenii nu degeaba iĭ rîdea D. Cantamir că se arataŭ în haine de cerşitorĭ, ca doar ar scăpa de musafiriĭ marĭ în trecerea spre Iaşĭ.

Scutirile de havalele ne arată care era sistemul oficial în ţară.

20) *Desătina* Era zăciuiala ce se lua de fisc din stupĭ şi rîmătorĭ. Practica slavonă în cancelarie a introdus termenul oficial *desătină* în loc de vechiul romînesc „a lua de-a zecea", care se găseşte în vechile acte din secl. al XVI şi XVII. Sistemul de a lua de-a zecea a plecat de la producte, la animale şi produsul albinelor; şi fiscul a imitat aîce raporturile dintre particularĭ. Proprietarul uneĭ moşiĭ în interesul de a-şĭ face sat pe moşia luĭ înlesnea aşezarea oamenilor străinĭ de peste hotară avînd a da de-a zecea din tot produsul lor: din cîmp cu ţarină, din grădina cu legume, din fîneţe, din morĭ, din vad de moară, din iazurĭ cu peşte şi din orĭ ce alt venit. *Dijma* se referea la raporturile dintre particularĭ, ĭar statul, întrupat în persoana Domnuluĭ îşĭ lua de-a zecea din produsul soluluĭ, ca stupĭ, prisăcile şi animalele domestice. Intre cele dintăĭ articule impuse la dărí aŭ fost stupiĭ, cea-

ra şi mierea; şi după obiceiul vechiŭ ar fi trebuit să se ia din zece stupĭ unul, dar se lua din 50 stupĭ unul, saŭ cîte o para de stup, după cum se citeşte în acte. Intăĭ şi intăĭ s'aŭ încasat veniturile din produsele legate de pămînt. Griŭ, legume, livezĭ, viĭ; ĭar din averile mişcătoare aŭ fost puse la taxă prisăcile şi mascuriĭ; şi apoĭ s'aŭ întins la caĭ (cuniţa) şi vite (văcăritul), cari aŭ fost maĭ supuse schimbărilor politice. Desetina a fost statornică, de aceea aicĭ găsim aplicate într'o foarte largă măsură privilegiurile de a fi scutite.

Hrisoavele domneştĭ de la 1760 la 1820 nu dispun n acelaşĭ fel asupra desatineĭ. Aşa în 1760 Ion Teodor Vodă dispune la pontul 2: „pentru desatină de stupĭ şi de *rîmătorĭ* pe drepte bucatele lor ce vor avea să plătească de zăce bucate un leŭ",

Cancelaria dădea şi la stupĭ şi la mascurĭ numele de bucate, cum se da la cereale, denumire care e şi azĭ maĭ mult în Muntenia, fiscul din vechĭ împrumutînd o terminologie muntenească: *rîmătorĭ, mascurĭ, bucate* etc.

Desetina era un condeiŭ însemnat în bugetul ţăriĭ. Aşa în 1763 vedem că desatina vîndută la Kokiĭ vechĭ a adus 36670 galbenĭ saŭ leĭ noĭ 74.439 leĭ, banĭ 90, galbănul (ughiĭ ungureştĭ) îmblînd în 1763 abea un leŭ şi 36 parale în monedă nouă cursul fisculuĭ. Pe judeţe desetina venea astfel: 3320 Suceava, 2700 Neamţul, 1940 Romanul, 2210 Bacăul, 2290 Putna, 1400 Tecuciul, 710 Covurluiul, 1870 Tutova, 2050 Vasluiul, 2?0 Fălciul, 7040 Lăpuşna, Orheiu, Soroca, 2510 Cernăuţiĭ, 3080 Hărlău şi Dorohoiul, 1220 Cărligătura, 3500 Iaşii, 60 Greceniĭ.

Scutirile de la desetină se scădeaŭ din suma globală; aşa că pe anul 1763 totalul scăderilor la desetină a fost de 18604 leĭ. Socotind a 4 parale de stup iese că eraŭ în Moldova la 1763 cam 744390 stupĭ şi rîmătorĭ.

Breasla Armenilor nu era scăzută de la desetină, ci maĭ uşurată. In 1760 plăteaŭ la 10 stupĭ orĭ mascuri un leŭ ceea ce vinea 4 parale de stup şi rîmător. In 1799 Ipsilante dispune la pontul 6; „până la 2000 de stupĭ i rîmătorĭ ce vor avea să aibă a plăti cîte 4 parale de stup i rîmător, ĭar pe ce vor avea maĭ mult vor da ca şi alţĭ locuitorĭ aĭ ţăriĭ". Asemine dispune şi Moruz Vodă în 1803. Scarlat Calimah Vodă în 1814 întinde privilegiul asupra tuturor stupilor şi sfinilor nu numaĭ asupra a 2000, dispoziţie care se mănţine şi supt M. Gr. Suţu Vodă.

Cuvîntul *sfini* în loc de mascurĭ şi rîmătorĭ ne arată influenţa rusască în cancelarie (sfin. rus. svinica—porc), şi s'a introdus după 1780, nelăsînd nicĭ o urmă în graiul viŭ, lucru ce constată şi Cihac în dicţionarul săŭ, zicînd că e *cuvînt neuzitat*.

Cancelaria oficială a fost maĭ des şi maĭ tare influenţată

de diferitele curente literare fie atît prin cultura diecilor, cît şi după naţionalitatea lor. Cum în cancelaria Moldovei aŭ intrat ca dieci mulţi maloruşi şi Poloni, găsim în lexicul textelor oficiale, acte, ispisoace, urice foarte multe rutenisme şi polonisme. Tot aşa s'aŭ introdus şi unele ungurisme ca a *biciului* (a preţelui) probabil introdus întăiŭ în partea apusană a Moldovei, unde era o populaţie ungurească şi de unde s'aŭ recrutat în mod direct unii dieci. Tot aşa ne explicăm şi unele rusisme ca *sfini*, care a bătut pe mascurĭ şi rîmătoiĭ în condeiul unor diecĭ maĭ rusificaţi, ţinîndu-se de moda timpuluĭ.

21) *Ciobotariĭ fără dugheană* căpătase de la Scarlat Alexandru Vodă Calimah scutire de a plăti vre-o dare pentru meşteşugul lor, cum plăteaŭ cavafiĭ cîte 10 leĭ de dugheană. Se vede că în curs de 20 de anĭ neguslorii de căvăfărie, adică de încălţăminte, aŭ dezvoltat în jurul lor meşteşugul ciobotărieĭ, pe atuncĭ nefiind importul de încălţăminte. Concurenţa meşteşugului aŭ făcut ca uniĭ ciobotari să nu poată lucra pentru patronĭ cavafi, ci să lucreze pe sama lor la casele lor, cum avem astăzi ceĭ maĭ mulţĭ ciobotarĭ. Cum hrisoavele domneştĭ nu spuneaŭ nimic de această nouă categorie de meseriaşĭ, care propriŭ zis nu eraŭ cavafi, fiscul era încurcat de cum să-i claseze; până ce a venit Calimah Vodă şi i-a scutit de orĭ ce dare, ca ajutorinţa şi răsura ajutorinţeĭ pentru a-şĭ putea căuta de meşteşugul lor.

Felul cum se capătă această scutire arată că industria a urmat comerţuluĭ şi s'a dezvoltat pri comercializarea luĭ. Armeniĭ cavafi aveaŭ pe lîngă dughenile lor şi ateliere de încălţăminte, care produceaŭ atîta cît puteaŭ desface în dughenile lor de căvăfărie din Roman saŭ în cele 7 dughene din alte treĭ oraşe.

Pentru aceste ateliere alăturate şi încorporate la magaziile de căvăfărie fiscul nu încasa de cît o taxă, a ajutorinţeĭ cu răsura eĭ, care se însuma la 10 leĭ ajutorinţa şi 3 leĭ 30 parale răsura. Ciobotarii fără dughene nepulînd avea chipul de desfacere al cavafilor nu puteaŭ fi supuşĭ la aceleaşĭ taxe, căcĭ ar fi fost oneros pentru eĭ. Calimah Vodă îĭ scuteşte în 1814; iar M. Suţu Vodă le reînoeşte scuteala în 1820.

22). *Darea colaculuĭ.* Pentru întăiaş dată găsesc amintire în documente de această dare a *colaculuĭ.* In ale mele 17 marĭ volume de documente inedite, în care am copiat peste 10,000 documente, nu mi s'a dat prilejul să găsesc pomenire de o asemenea dare. Colacul a jucat aşa de mare rol în viaţa noastră socială şi religioasă, că şi-a legat numele în o sumă de vorbe cu înţăles istoric.

A trecut baba *cu colacĭ: colac* peste pupăză; pe de-asupra ca fuiorul popeĭ; *colacul* şi lumînarea. Unde maĭ puĭ injuriile legate de *colac*, cum e Romînul deprins a nu respecta nimic sfînt! Colacul e maĭ vechiŭ ca pînea, căcĭ dacă Romî-

nul a mîncat în casa luĭ mălaiŭ şi mămăligă, cum şi astăzĭ mănîncă, la biserică şi pentru cele sfinte a trebuit să facă colac', căci aşa cere biserica să facă ofrande din griŭ, nu din făină de mălaiŭ.

Din practica bisericeĭ s'a întins apoĭ la alte ramurĭ de ocupaţiune; şi mirare ne prinde că tocmaĭ Armenii să-ĭ găsim ceĭ dintăĭ din ceĭ ce aveaŭ a plăti gloaba *colaculuĭ*. Curat vorba ceia: *„tot Armanul plăteşte gloaba"*.

In 1760, breasla Armenilor din Roman, n'avea încă atîtea capete de vite: caĭ, boĭ, vacĭ, ca să vină cazul de a li se rumpe tamazlîcurile şi hergheliile. Abia căpătase scutire pentru branişte, adică să nu facă clacă la cosirea şi strîngerea fînuluĭ domnesc. După 30 de anĭ averea bresleĭ a crescut şi cea întăiŭ avere a lor a fost în capete de vite, cum şi în arendare de moşiĭ, Ipsilant Vodă în 1799, ca şi Calimah Vodă in 1795, aŭ dispus ceĭ dintăĭ asupra îndatoririlor ce urmaŭ pentru asemenea noŭ spor de avere.

Ipsilante Vodă dispune la pontul 7: „pentru boiĭ ce se rump cîrdurĭ de prin cirezĭ şi fug, cum şi caĭ, epe din herghelii, să aibă *a da colacul* la cine iar găsi numaĭ cîte 2 leĭ de cîrd, iară cînd să vor răzleţi, din cireadă cîte un boŭ saŭ doĭ, cum şi din herghelie cîte un cal, iapă, saŭ cîte două, atuncĭ vor da colacul cîte un leŭ". Măsura aceasta trece şi la Moruz Vodă în 1803, şi la Calimah Vodă Scarlat în 1814, ca s'o menţină şi Suţu Vodă în 1820.

Taxa aceasta a trebuit să fie la început plătită în natură, şi anume în *colacĭ*. Cum însă? S'ar putea interpreta textul hrisovuluĭ în 2 felur', că se plătea darea colaculuĭ alergătoruluĭ după vite, saŭ că se plăţea stăpînuluĭ la care se găsiau vitele fugare. In cazul întăiŭ, cum vedea cel cu tamazlîcul de vite saŭ cu hergheliile de caĭ că i s'aŭ rumpt cîteva capete de vite, punea pe cineva să alerge peste dealurĭ şi cîmpiĭ după vitele fugare, în schimbul hraneĭ luĭ. Şi cum era maĭ lesne de pus un colac doĭ în traista omuluĭ alergător, de cît un mălaiŭ, pentru cel care dădea colacul se expunea la o cheltuială maĭ mare, grîul fiind maĭ scump de cît popuşoiul saŭ meiul. De sigur că primiĭ gonaşi s'aŭ mulţămit cu *darea colaculuĭ* în natură, cum şi primiĭ aprozĭ ce eraŭ trimeşi să aducă pe una din părţĭ la judecată înaintea divanuluĭ, s'aŭ mulţumit cu *plata ciobotelor*.

Cu vremea nicĭ alergătoriĭ după vitele fugare, nicĭ aprozii de la divan, nu s'aŭ maĭ mulţumit, cu plata în natură, ci s'a transformat plata în banĭ, căcĭ nicĭ nu putea să rupă o părechie de ciobote la un drum, nicĭ alergătorul să mănînce tot colacul la o alergătră după vite; şi apoĭ ce era să facă cu atîţia colacĭ, cîte alergăturĭ avea de făcut, saŭ cu atîtea ciobote pentru adusul la judecată.

Fiscul de la început a preţeluit—*a bicĭuluit* - colacul la plata de un leŭ, pînă la 2 leĭ; cum şi taxa ciobotelor de la

6—12 lei, plătindu-se prin aceasta cheltuelile de drum, zilele petrecute şi munca depusă. Dacă în 1795, pînea de o ocă era o para; de 2 leĭ, adică de 80 parale cumpăraĭ 80 ocă de pîne. Orĭ cît de mîncăŭ să fi fost alergătorul după vitele fugare, nu putea să mînînce la un drum 80 ocă de pîne; şi decĭ a preferat să-ĭ prefacă colacul in banĭ, cu 2 lei fiind prea bine plătit pe atuncĭ, întru cît cumpăraĭ în piaţă lucrurĭ de la 20—30 leĭ ca astăzĭ.

In cazul al doilea, taxa colaculuĭ nu se plătea alergătoluĭ, ci stăpînuluĭ locului unde se găsiaŭ vitele fugare. Cînd veneaŭ oamenii trimeşĭ de stăpînul vitelor fugare şi găsiaŭ vitele în tamazlîcul a celuĭ cu moşie, cĭ nu le puteaŭ ridica cu una cu două, pînă ce nu plăteaŭ cheltuelile întreţinerii lor. In loc însă să plătească fînul mîncat, saŭ iarba păscută, cel cu moşia se mulţămia cu darea colaculuĭ *maĭ mare*, cînd era un cîrd întreg; *maĭ mic* cînd era cîte un capăt două de vite. „Să aibă a da colacul *la cine i-ar găsi*" de la Ipsilant Vodă devine: „să aibă a da colacul la cine se va găsi" la Suţu Vodă.

Ne oprim la aceasta de a doua interpretare, acesta fiind înţălesul hrisoavelor de după 1799. Acum de ce proprietarul moşiei, la care se găsiaŭ vitele fugare, îşĭ primea plata în colacĭ, şi de ce se numia darea aceasta *darea colaculuĭ*, nu putem lega de cît prin prima explicare, adică plata omuluĭ care alerga după vitele fugare. Era consfinţirea din partea ocîrmuireĭ a dreptuluĭ de despăgubire ce avea să primească cel cu moşia pentru stricăciunile aduse în fîneţe şi imaşe de vitele fugare, şi decĭ o impunere indirectă ca ceĭ cu tamazlîcurile să le păziască bine.

De aceea Mihaĭ Suţu Vodă chiar şi zice *colacul cheltuelii*, fără a-ĭ fixa suma, în caz cînd se rupeaŭ cîte o vită, saŭ două din herghelie. Darea *colaculuĭ*; *colacul* cheltuelii a fost forma primitivă, prin care s'a stabilit principiul despăgubirilor pentru stricăciunile aduse pe moşia cuiva de către vitele altuia.

23). *Scutirĭ pentru tăierea cărneĭ*. Zice Alex. Calimah Vodă în hrisovul luĭ de înoire şi întăritură: „pentru trebuinţele casălor lor slobozĭ să fie a tăia oĭ şi capre, iar a vinde carne şi la alţĭ străinĭ sunt opriţĭ".

Măsura aceasta a luĭ Calimah Vodă din 1814, o admite şi Suţu Vodă în 1820, cînd dispune că membrii breslei Armenilor din Roman îşĭ pot tăia pentru casele lor oĭ şi capre, dar n'aŭ voe să vînză carne la străinĭ. N'ar fi nimic extraordinar în acest pont, de cît trecerea de care s'aŭ bucurat membrii bresleĭ pe lîngă Calimah Vodă, ca să le sporească privilegiile.

Pe cît ştiŭ, singura breaslă care s'a bucurat de un drept maĭ general în vînderea de carne, vin şi pîne numaĭ pe samaeĭ, a fost rufetul Ocneĭ. Incă din 1750, C. M. Racoviţă Vodă a dat rufetaşilor şangăĭ de la Ocnă, dreptul de a vinde numaĭ eĭ carne, vin şi pîne. In 1767 Grigore Calimah le întăreşte pri-

vilegiile. Cum însă străinii aŭ început a se înmulți la Ocnă, cu Armenii și Jidovii veniți din alte părți, rufelul s'a văzut micșurat în veniturile sale, și atuncĭ a făcut jaloba la domn. In 1785 Domnul I. Mavrocordat Vodă, rînduește pricina în cercetarea vel logofătului N. Roset, și rufetașiĭ arată hrisoavele domneștĭ de miluire. Pe baza acestor hrisoave, Ion Mavrocordat le întărește privilegiul în 2 Septembrie acelaș an. (Uricar II, 172).

Conflictul între rufet și tîrgoveții străinĭ nu încetează nicĭ pe urmă, căcĭ tocmaĭ în 1832 ministerul de Finanțe al Moldoveĭ vine și recunoaște privilegiul rufetuluĭ, ca adică numaĭ rufetașiĭ să vînză carne, vin și pîne, iar străinii să se înțăleagă cu rufetul. (Uricar II, 183).

Ceia ce rufetul Ocneĭ căpătase în mare, a izbutit să capete breasla Armenilor din Roman în mic. După 64 de anĭ de practica privilegiuluĭ la Ocne, aŭ venit și breslașii Armenĭ de la Roman să capete scutire pentru mumbașirĭ, tăind oĭ și capre pentru dînșii, dar nu și a vinde la străinĭ.

Am pomenit acest priviiegiu întreg al rufetuluĭ Ocneĭ față cu privilegiul înjumătățit al Armenilor din Roman, pentru că pe baza luĭ s'a făurit hrisovul luĭ Stefăniță Vodă din 7034 Septembrie 20, scris în Topliceni și dat pentru Tîrgoveții de Vasluĭ, de a-ĭ feri de concurența armenilor, jidovilor și grecilor la arenzĭ de crîșme, arenzĭ de moșiĭ și vînzare de carne și pîne. Autorul acestuĭ falș a trăit după 1832, cînd deja se știa de unele privilegiĭ acordate boerilor, mănăstirilor, breslelor și unor tîrgurĭ.

Nicăirĭ Armenii pînă la 1814, n'aŭ avut privilegiul tăierii cărniĭ, iar dacă șangaiĭ de la Ocnă l'aŭ avut de la 1750, încă în 1832 nu era isprăvit procesul dintre rufet și negustorii străinĭ. Se maĭ știe apoĭ că începutul orînziĭ crîșmelor, pităriilor ca și trunchiurile, nu se sue maĭ sus de secolul al XVIII-le, în a doua a luĭ jumătate, și că dar a pune pe vremea luĭ Stefăniță Vodă în 1525 judecata la divan pe tema unor asemene conflicte de interese, e o îndrăzneală și de fond și de formă ca limbă a aceluĭ grosolan fapt.

Și zice falșul că soltuzul și părgariĭ de Vasluĭ ar fi fost îngăduind pe străinii pripașĭ în Vasluĭ, Armenĭ, Jidovĭ și Grecĭ, ca să vînză carne, vin și pîne în potriva drepturilor date de Stefan Vodă. Atuncĭ Stefăniță Vodă adună divanul și dispune că Jidoviĭ, Armenii și Greciĭ, n'aŭ voe nicĭ să cumpere moșiĭ, nicĭ să ție în arendă, nicĭ crîșme să aibă, nicĭ pîne saŭ carne să vînză. Toate dispozițiile care s'aŭ luat de uniĭ Voevozĭ în secl. al XVIII-le, se pun pe sama luĭ Stefăniță Vodă în 1525, crezînd autorul că prin aceasta va acoperi falșul săŭ. (Arh. ist. I. I. 57; v. Cronica Hușilor de Melhisedec în appendice, unde îl ia de bun și adevărat).

Sunt multe măsurile luate de voevozii romînĭ contra Jidovilor și Grecilor, dar acestea se ivesc în secolul al XVIII-le,

nu în al XVI-lea; şi nu armenii eraŭ ceĭ vizaţĭ de a fi împedecaţĭ în exercitarea acestuĭ comerţ, eĭ carĭ tocmaĭ căpătase încă din 1814 acest orivilegiŭ la Roman, şi-l aveaŭ cu înţălegere cămăriĭ la Ocnă.

24). *Arenda moşiilor şi protimisire.* Măsura luată de Suţu Vodă la pontul al 10-lea, în privinţa posesieĭ moşiilor cu anul şi a protimisireĭ la arendă pînă la sfîntul Gheorghe, este reproducerea textuală din cuvînt în cuvînt al pontuluĭ 10 din hrisovul luĭ Sc. Alex. Calimah din 1814, Maiŭ 10. (Surete şi Izvoade XVII, 520). La rîndul săŭ şi Calimah Vodă reproduce iarăşi textual pontul 8 din hrisovul luĭ Alex. C. Moruz Vodă din 1803, Martie 7, (idem XVII, 515). Alex. C Moruz Vodă reproduce şi el textual pontul 8 din hrisovul luĭ C. Ipsilant Vodă din 1799, Septembrie 24, (idem XVII, 509).

Măsura aceasta nu figurează în primul hrisov a luĭ Ion Teodor Calimah Vodă din 1760 Ghenarie 1, ceea ce arată că legiuirile urbariilor asupra raporturilor dintre săteni şi stăpîniĭ de moşiĭ s'aŭ făcut maĭ pe urmă.

Nu greşim cînd afirmăm că dispoziţia pontuluĭ 8 din hrisovul luĭ Ipsilant din 1799, a trebuit să se cuprindă şi în hrisovul luĭ Calimah Vodă din 1796, întru cît el a fost silit să introducă în seria privilegiilor bresleĭ Armenilor din Roman, măsurile generale de drept comun intervenite între săteni şi stăpîniĭ de moşiĭ prin legiuirea luĭ Suţu Vodă din 1794.

Primele urbariĭ ni le-aŭ dat domniĭ din jumătatea a 2-a a secl. al XVIII-le, şi măsurile se ţin lanţ, fiecare domn răutînd a îmbunătăţi măsurile legale asupra acestor raporturĭ stîrpind abuzurile şi din partea proprietaruluĭ de moşiĭ faţă de săteni, şi din partea sătenilor faţă cu stăpîniĭ de moşiĭ. Lipsurĭ de la lege aŭ fost şi de o parte şi de alta.

Desfiinţindu-se *vecinatul* şi transformînd pe toţĭ vecinii în cetăţeni birnicĭ aĭ ţăriĭ, a urmat o schimbare mare în raporturile dintre săteni şi proprietarĭ. De unde maĭ înainte vecinul lucra *fără soroc* stăpînuluĭ săŭ, acuma mulţĭ şi-aŭ uitat de îndatorire, nelucrînd nimic, iar uniĭ stăpînĭ nu s'aŭ maĭ simţit îndatoriţĭ a le da pămînt nicĭ ca cum de hrană. Să adăugăm la aceasta nestatornicia biruluĭ, care se lua cu asupreală de zapciĭ, şi ne vom explica în teză generală bejenirea uneĭ mare părţĭ din ţară, ceea ce a silit pe C. M. Cehan Racoviţă Vodă să ia măsurĭ pentru aducerea bejenarilor în ţară, în 1756. (Uricar I, 193; Colecţia de aşezeminte. Iaşi 1857, pag. 12; Radu Roseti şi „Săteniĭ", 460).

Bejenariĭ in mare parte se întorc după asigurările date de domn, şi ţara se aşază. Primile întocmirĭ aŭ fost: se scutesc pe 6 lunĭ de la orĭ ce dare; căsaşul va da 10 leĭ pe an, holteiĭ 5 leĭ; birul să se dea în 4 sferturĭ; primarul (vornicelul) şi ajutorul săŭ (vatamanul) se scutesc de bir; Desetină vor da la 10 bucate (stupĭ saŭ mascurĭ) un leŭ *ca şi boeriĭ*; Gostină vor da 2 parale de oae; văcărit vor da 1 leŭ de vită

pe an ; boeresc vor da fie care casă câte 6 potronicĭ pe an în 2 vadele: 3 potronicĭ la sf. Gheorghe şi 3 potronicĭ la sf. Dumitru.

Iar în privinţa dreptuluĭ de aşezare pe moşie, hrisovul zice : „Aşezarea lor să fie pe moşia *orĭ a cuĭ* şi orĭ unde le va plăcea locul să fie de trebuinţă şi hrană lor şi aceluia ce va fi stăpîn moşieĭ să dea dijmă obicinuită din ţarinĭ şi din fîneţe, iar din grădinele de pe acasă nimic să nu le ia, nicĭ de boeresc nimic să nu lucreze, nicĭ cu clăcĭ nimene să nu-ĭ supere, atît stăpînitoriĭ moşiilor cît şi diregătoriĭ ţinuturilor".

In 1766 Ianuarie 1, Grigorie Ghica, fixează zilele de lucru în folosul stăpînuluĭ moşieĭ la 12 pe an, din care 4 zile primavara, 4 zile vara şi 4 zile toamna. După 2 anĭ Grig. Calimah Vodă, precizază şi maĭ bine raporturile dintre sătenĭ şi stăpînĭ în 16 ponturĭ de lege, (Uricarul IV. 14), şi la pontul 16 zice cu referinţă la aceĭ stăpînĭ carĭ îşĭ vor fi vîndut venitul moşiilor cu anul : „locuitoriĭ ce se vor afla orĭ pe a cuĭ moşie cu şederea, să aibă voe a-şĭ face toată trebuinţa hraneĭ pe acea moşie, şi neoprindu-se de stăpîniĭ moşieĭ De vor fi vîndute cu anuĭ niscaiva moşiĭ, iară-şĭ locuitoriĭ aceleĭ moşiĭ să fie neopriţĭ despre aceĭ ce după vreme se vor întîmpla cumpărătorĭ aceleĭ moşiĭ de a-şĭ face toată hrana lor ; şi stăpîniĭ moşiilor, carĭ vor avea moşiĭ de vîndut cu anul să le vîndă cu această tocmeală, ca locuitoriĭ aceleĭ moşiĭ să aibă voe a-şĭ face toată hrana lor neoprindu-se despre cumpărător..."

Calimah Vodă, recunoaşte săteanuluĭ dreptul la pămînt, chiar cînd s'ar fi vîndut venitul moşieĭ cu anul la arendaşĭ. Se începuse după 1760, să se arendeze moşiile într'o maĭ largă măsură, iar Voevoziĭ ţăriĭ luase măsură a se asigura sătenilor aşesaţĭ pe moşiĭ, ca şi bejenarilor veniţĭ după 1756, o stare materială maĭ bună, păstrîndu-li-se şi faţă de arendaşiĭ moşiilor driturile de folosinţă, ce le aveaŭ faţă de proprietariĭ adevăraţĭ.

Iată un pas vădit înspre bine pentru buna îngrijire de starea celor micĭ şi mulţĭ. Ocupaţia rusască dintre 1769—1774 a tulburat mersul normal al raporturilor legale ; şi în 1775 Aprilie, boeriĭ prin anaforaua lor către domnul Gr. Ghica, se tînguesc precum urmează : „Dintr'aceste nesocotite pricinĭ şi judecăţĭ se scorniaŭ jeluindu-se de strîmbătate uniĭ asupra altora şi aşa din an în an mergînd această rînduială tot spre cădere şi neîndeplinind deplin adetiul ce s'aŭ zis că ceĭ ce se hrăniaŭ pe moşiĭ cătră stăpîniĭ moşiilor, aŭ rămas pînă acum de prea puţin folos şi slujbă pot să aibă cei cu moşiile de la ceĭ ce locuesc pe dînsele ; ci încă putem să zicem că maĭ multă pagubă, de vreme că numaĭ cît calcă şi lucrează moşiile, dar nicĭ slujba lor o fac deplină şi precum se cade nicĭ dijma sămănăturilor o daŭ după dreptate, ci strîngîndu-şĭ eĭ maĭ înainte rodurile lor lăsaŭ pe ţarină cele ce eĭ voiaŭ pentru dijmă, care şi aicea maĭ de multe orĭ acolo se prăpădeşte, neavînd ştire stăpînul moşieĭ". (Uricar I, 133).

Domniĭ Moldoveĭ merg şi maĭ departe cu prevederile lor spre binele obştesc al ţăranilor. După ce le asigură dreptul de folosinţă pe moşia pe care staŭ şi faţă de arendaşiĭ acelor moşiĭ, Mihaĭ Suţu Vodă vine şi prin hrisovul săŭ din 1794, Decembrie 28, dispune la pontul al 2-le cele ce urmează: „Cînd locuitoriĭ de la vre-un sat nu le va fi îndestulă moşia aceea unde şed, ca să are îndestul şi să-şĭ facă fînaţ, dator să fie vornicelul satuluĭ să meargă şi să arăte la ispravniciĭ ţinutuluĭ şi ispravniciĭ făcînd cercetarea, de se vor încredinţa cum că cu adevărat eĭ aŭ loc îndestul pe moşia unde şed, de arat şi de fînaţ, să caute pe alte moşiĭ, care se megieşesc şi prin ştirea stăpinuluĭ aceleĭ moşiĭ, să le dea o bucată de loc de o parte, cît le va fi îndestul pentru trebuinţa lor, unde să nu facă stricăciune în paguba stăpînuluĭ moşieĭ, şi să-ĭ pue să-şĭ are unul lîngă altul, iar nu răşchirat şi să-şi ia stăpînul moşieĭ numaĭ dijma". (Uricar IV, 48).

Măsura aceasta a luĭ M. Suţu Voevod, a fost în vigoare zecĭ de anĭ de-arîndul şi a trecut în toate actele publice, ce privesc asemenea raporturĭ. Atît Calimah Vodă în 1796 cît şi A. Ipsilant Vodă din 1799 Sept. 24, cuprind pontul acesta al 2-le din hrisovul luĭ Suţu Vodă în privilegiile ce acordă bresleĭ Armenilor din Roman: „Aşijderea şi pentru ceĭ carĭ n'ar fi avînd loc de arat, de cosit pe moşiile care se află şezătorĭ, nicĭ veţĭ afla venitul vîndut la alţiĭ pentru neguţitorie de nu să vor putea învoi cu stăpîniĭ moşiilor ca să le dea lor loc cu dejmă pentru arat, atuncĭ dumneavoastră diregătorĭ aĭ ţinuturilor să le găsiţĭ loc pe moşiile ce se megieşesc prin preajmă cu dejmă şi învoială să-şĭ facă arătură pentru hrana lor, dîndu-li-se loc de o parte iar nu împrăştiaţĭ cu stricăciune moşieĭ". (Surete şi Izvoade XVII. 510). Această măsură e păstrată de Moruzĭ Vodă în 1803, de Scarlat A. Calimah Vodă în 1814 şi de M. Suţu Vodă în 1820.

Aceste drepturĭ ale sătenilor pe moşiile boereştĭ, aŭ fost surpate de Reglementul organic şi abrogate de legiuirile luĭ Barbu Ştirbeĭ, introducînd principiul legal că ţaranul e chiriaş pe pămîntul, pe care sta, principiu care trecuse şi în proectul de împroprietărire votat de adunarea legiuitoare din 1863, dacă n'ar fi venit lovitura de stat de la 2 Maiŭ 1864.

Dar pontul al 10-lea, din hrisovul luĭ M. Suţu Vodă maĭ cuprinde o măsură, care iarăşĭ face apel la anumite hrisoave, căcĭ zice: „măcar că este dată poroncă în ce chip să se urmeze, pentru păşunatul bucatelor şi pentru fînul ce se face pentru vite".

Care era acea poroncă?

In 1803, Februarie 20, boeriĭ divaniştĭ îndreaptă către domn o anafora prin care arătaŭ următoarele: „Inştiinţăm Inălţimeĭ tale pentru moşiile ce se vînd in arîndă, că protimisul la cumpărare se dă locuitorilor ce şed pe dînsele, însă dacă îl cere maĭ înainte de ziua de sf. Gheorghe, iar

după trecerea acelei zile nu li se dă, cum şi pentru acei ce cumpără moşii pentru mai mulţi ani şi locuitorii îi privea stăpînind un an saŭ şi doi din anii ce avea să stăpînească şi apoi cerea protimisis, din care lucru pricinuindu-se multe judecăţi şi pagube acelor orîndatori, scoţîndu-i din moşie fără de vreme, în domnia Măriei sale lui Mihai Suţu Voevod s'aŭ hotărît ca pentru acei ce vor cumpăra moşii în orîndă pentru mai mulţi ani şi locuitorii ce şed pe dînsele vor cere protimisiri la începutul celui dintăiŭ mai înainte de ziua sfîntului Gheorghe să li se dea, iar trecînd ziua insemnată şi apucînd orîndatorii a întra în stăpînirea moşiilor, pe urmă de şi vor cere locuitorii protimisis să nu li se dea..." (Academia Romînă XXXIV, 33, apoi Radu Roseti: „Sătenii, pămîntul şi stăpînii", pag. 487).

Boerii din 1803. afirmă că „de atunci şi pînă astăzi aşa s'a urmat după acea hotărîre", ba găsesc că „este cu cale şi cu drept a se urma şi de acum înainte", ba în dorul şi interesul lor pentru obşte cer domnului că „să li se dea protimisire *toţi sătenii* să li se dea, iar de se vor alege numai do-trei din cei mai cu putere ca să-l ceară, să nu li se dea numai la doi-trei, fiind că aceia asupresc pe cei mai săraci".

Cum vedem dar, anul 1794, a fost un an de bogată legiuire agrară şi M. Suţu Vodă a avut partea să înscrie în seria urbariilor cele mai salutare şi democrate măsuri agrare, carî aŭ dăinuit zeci de ani în raporturile dintre săteni şi proprietari, fiind că eraŭ izvorîte din raporturile practice, dintre cele 2 elemente teritoriale: stăpînii şi locuitorii.

Imediat şi această măsură practică a urbariului lui M. Suţu Vodă o vedem trecută în hrisoavele domnilor întărind privilegiile breslei Armenilor din Roman. A. I. Calimah Vodă în 1796 şi C. Ipsilant Vodă în 1799, dispun la pontul 8 acestea: „Pentru moşiile ce se ţin cu anul pentru păşunatul bucatelor şi pentru fînul ce fac pentru hrana vitelor lor măcar că este dată poroncă de obşte în ce chip să se urmeze, dar şi prin hrisovul acesta poroncim ca pentru cei ce li se va cădea protimisire la cumpăratul veniturilor de moşii cu anul, pără la sfete Gheorghie fieşte care să aibă a-şi căuta protimisirea sa după dreptate, iar după sorocul aratat nimenea să nu fie volnic a cere protimisire". (Surete şi Izvoade XVII, 509).

S'ar întreba cineva, de ce Voevozii aŭ trecut şi în hrisovul breslei Armenilor dispoziţiile din urbariile lui Suţu Vodă din 1794, carî priveaŭ numai pe stăpînî şi săteni? Armenii nu cumpărase moşii, căci nu aveaŭ voe; în căsătorie cu romîncele nu întrase, căci eraŭ de alt rit, Grigorian, dar breasla Armenilor din Roman începuse a-şi întinde operaţiunile lor şi la moşii, luîndu-le în arendă pentru păşunatul vitelor lor. Cum breasla îşi avea acum argaţi în ogradă, dughene în alte 3 tîrguri şi desăgari de dus marfă pe la iarmaroace, aŭ început a-şi avea caii şi boii lor, şi deci pentru hrana lor a se

îngriji de fîn. De aicĭ a venit nevoea de a-şĭ lua în arendă moşiĭ. Iar hrisovul zice lămurit : „pentru moşiile ce le ţin cu anul pentru păşunatul bucatelor şi pentru fînul ce fac pentru hrana vitelor lor". Pentru aceste raporturĭ Domniĭ le transcriŭ în hrisoavele lor de privilegiĭ şi dispoziţiile de drept comun din urbariile lor ca să fie apăraţĭ faţă de săteni.

Măsurile luate de Mih. Suţu Vodă, nu eraŭ o ciuntire a protimisuluĭ, ci o îngrădire a abuzuluĭ ce s'ar fi făcut cu el. Din dreptul de preferinţă la arendarea de moşiĭ, rudele şi răzeşiĭ îşĭ făceaŭ şi mijloace de şicanare, care stricaŭ bunuluĭ mers şi ordineĭ din stat ; iar urmarea era că se depreciaŭ moşiile şi se loviaŭ în interese. Apoĭ pentru o bună gospodărie rurală trebue o arendă maĭ îndelungată, ca să nu se transformeze în exploatare, ci in îmbunătăţire. Domniĭ, îngrădind abuzul cu dreptul protimisireĭ, aŭ desvoltat arendăşia în o ţară unde treĭ pătrimĭ de moşiĭ eraŭ mănăstireştĭ şi deci fără stăpînĭ, direct să le caute şi să le cultive. Arendăşia izvorîtă din împrejurările în care se afla proprietatea mare la noĭ maĭ de demult, dăinueşte şi astăzĭ ca o necesitate, pînă cînd adevăratul proprietar se va convinge că *absenteismul* săŭ de la moşie e o boală socială şi că are datoria socială de a se reîntoarce la cultivarea moşieĭ sale. Dar pînă cînd ?

25). *Instanţele judecătoreştĭ,—zile de soroc.* Hrisovuĭ luĭ M. Gr. Suţu nu uită să pomenească şi de pricinile de judecată ce s'ar fi ivit între negustoriĭ bresleĭ îmblînd după negoţ prin alte părţĭ şi între ceĭ din loc, regulînd procedura de urmat în tratarea şi judecarea lor. In loc să lese judecata pricineĭ lor de negustorie la căpitanul tîrguluĭ, un fel de poliţaiŭ de astăzĭ, care avea privigherea buneĭ orîndueli de tîrg, saŭ în sama vorniculuĭ de tîrg, un fel de primar de azĭ. Domniĭ aŭ pus pe neguţitoriĭ bresleĭ Armenilor din Roman, direct supt jurisdicţia ispravnicilor de judeţ, acolo unde se întîmpla pricina.

Probabil că măsura aceasta de asigurare a judecăriĭ pricinilor iscate, s'o fi luat întăiŭ şi întăiŭ, A. I. Calimah Vodă în 1796, căcĭ în hrisovul luĭ C. A. Ipsilant Vodă din 1799, la pontul 7 al *b*, se zice : „Aşijderea umblînd negustoriĭ bresleĭ aceştia prin ţară pentru alişverişul lor, avîndu nescaiva pricinĭ cu cineva, poruncim domnia mea dumneavoastră diregătorĭ aĭ ţinuturilor să aveţĭ a-ĭ judeca cu dreptate, saŭ nemulţemindu-se cu judecata de acolo cu zi de soroc şi mărturie Dumnev.. să vie la divanul gospod". (Surete şi Izvoade XVII. 509).

Prima instanţă judecătorească pentru cercetarea pricininilor dintre negustoriĭ Armenĭ şi ceĭ din loc era ispravnicul judeţuluĭ El cerceta pricina, vedea de ce parte este dreptatea şi hotărî în prima istanţă „după dreptate" nu după lege.

Cercetarea la faţa loculuĭ era foarte des practicată în vechi. Se făcea de orĭ cine era rînduit de domn, de ispravnic, din boeriĭ divanuluĭ, din boeriĭ orĭ maziliĭ ţinutuluĭ, şi nu arare orĭ luaŭ parte şi Episcopiĭ maĭ ales la hotărniciĭ.

Toţĭ aceştĭ boerĭ eraŭ pentru împricinaţĭ şi prima instanţă judecătorească. Toţĭ puteaŭ să hotărască după dreptate, (*pe pravdu*).

In caz de nemulţemire a vre uneia din părţĭ, boerul rînduit trebuia să dea mărturie la mîna cuĭ i se cădea şi cu *zi de soroc* să-ĭ trimeată la divanul domnesc. Divanul era a doua şi ultima instanţă. Divanul putea dispune un supliment de cercetare saŭ nu şi hotărîrea dată de el era definitivă.

„*Cu zi de soroc*", era expresia oficială întrebuinţată în cancelaria timpuluĭ. *Soroc* e un cuvînt slav, luat de la Slaviĭ de Nord şi însamnă 40 ; iar Slaviĭ de Nord l'aŭ luat de la Greciĭ Bizantinĭ „*tessaraconta*". Termenul sau vadeaua de 40 de zile, *sorocul* a avut maĭ întăiŭ un înţăles religios, şi numaĭ pe calea religioasă a răsbătut de la Bizantinĭ la Ruşĭ. Postul cel mare e de 40 de zile (părcasemiĭ) *quadragessima* ; molitfele de 40 zile, sărăcustele saŭ sărindarele de 40 zile şi altele. De la practica bisericească s'a trecut la cea juridică, nu atît pentru a se arăta exact termenul de 40 zile. căcĭ soroacele judecăţilor eraŭ de 2 săptămînĭ după obiceiul ţăriĭ, şi se putea întinde pînă la 6 săptămînĭ. (Surete şi Izvoade, Iaşĭ V, 125).

Cancelaria veche a cunoscut cuvîntul *zi (zua, zuă)* drept termen, vadea, saŭ soroc de judecată. Maĭ toate actele din secolul al XVI-le şî al XVII-le, snnt pline de acest termen juridic. Se zicea : „ la zi", „a pus zi", „a dat zi", „să le puĭ zi", „să le daĭ zi", „şi-aŭ pus zi", „a fost la zi", „a luat zi" etc.

Dacă părţile eraŭ faţă îşi luaŭ ele zi, altfel ispravnicul *le dădea zi* saŭ *le punea zi*. De multe orĭ fixarea zileĭ se făcea, cu carte în regulă; de aceea cetim „carte de zi (list. za *dni*), saŭ *hîrtie de zi*.

Fixarea zileĭ de termen era lasată dar la apreciarea boeruluĭ ce judeca în prima instanţă. Chiar cărţile domneştĭ spun aceasta, cînd în instrucţiile ce se dădeaŭ boerilor rîndniţi cu prima cercetare şi hotărîre le spunea „şi cu zi de soroc să-ĭ rînduiţĭ să vină la divan".

Sistemul acesta nu era practic în sine, căcĭ se încărca divanul cu prea multe lucrărĭ într'o anumită zi, ceea ce silea pe părţĭ să aştepte. Nu sînt rare cazurile în care cetim cum la zi a lipsit una din părţĭ, care chiar dacă era în preajma divanuluĭ nu voia să se prezinte. Succesiunea cărţilor de zi la şedinţă, dădea loc la mult arbitrar şi hatîr, atît din partea aprozilor de divan, cît şi din a părţilor prigonitoare. Amînările eraŭ foarte dese şi termenile date destul de lungĭ. Părţile stăteaŭ cu săptămînile şi cu lnnile aşteptîndu-şĭ rîndul şi divanul nu le cerceta pricina. De aicĭ a urmat unele inovărĭ în materie de procedură, schimbîndu-se sistemul în fixarea zileĭ de soroc, divanul fixîndu-şĭ zilele de soroc, nu instanţele inferioare.

Incetul cu încetuĭ expresia „la zi" n'a fost suficientă să arăte în mod precis ideia de termen şi cancelaria muntenească maĭ ales a adăugat sinonimul „la soroc" scriind „la zi şi la

soroc", „cînd a fost la zi şi la soroc", întărind şi precizînd maĭ bine prin aceştĭ 2 termenĭ ideia de *Vadeauă*, de „termen de judecată". (vezĭ Surete şi Izvoade VI, 69, 87, 89, 131, 136 etc.).

Secolul al XVIII le a schimbat pleonasmul „la zi şi la soroc" în determinativul „la zi de soroc", cum rămîne apoĭ şi în secolul al XIX-le. Nicĭ odată expresia juridică, *soroc, zi de soroc, la zi de soroc*, n'a aratat curat termenul de 40 de zile, ca la cele bisericeştĭ. De la sorocul de 2 săptămînĭ, dapă obiceiŭ, pînă la sorocul de 6 lunĭ al sobronicesculut hrisov în materie de vînzărĭ şi protimisirĭ, e atîta gradare, că numaĭ ideia de 40 nu se cuprinde în trînsul.

Gh. Ghibănescu

Note de călătorii făcute prin Bucovina

Călăuzit de „Dicţionarul Geografic al Bucovineĭ de Em. Grigorovitza, profesor" [1]).

Bab, (cuv. turc).—poartă ; Babin mănăstire, pe care Turciĭ o prădară de repetate orĭ, iar în secolul al XVII-lea, o distruseră cu desăvîrşire. In 1752 un călugăr fondă pe locul acesta un schit, care fu secularizat. Astăzĭ este Babin o comună rurală ; fără îndoială că M-rea cea distrusă a fost odinioară împrejmuită cu zidurĭ puternice şi avea după obiceiul fortificărilor de pe atuncea, o „poartă" rezistentă pentru apărarea asediaţilor, de unde derivă şi numele dat de cătră Turcĭ.

După „Kehrheim : Fremdwörterbuch mit etymologischen Erklärungen... Stuttgart, 1876, pg. 64", numele localităţiĭ „Babin" ar deriva de la rusescul „babine=blănĭ de mîţe saŭ pisicĭ cafeniĭ, părere neadmisibilă, căcĭ ce are a face „scripca cu iepure ?"

2). *Bîtcă*—(formă veche slavă) din bátor (cuv. tătărăsc şi ungur)=voinic, viteaz, bine făcut, îndesat, ţeapăn şi termin, „or" fiind tătară augmentativă=„oĭ în romîn", precum am zice : la o furcă mare=furcoĭ ; la o mămăligă mare=mămăligoĭ ; la un tălhar voinic şi mare=tălhăroĭ etc. Bîtcă însemneaza decĭ un deal de înălţime medie, o numire geografică uzitată pretutindenĭ în ţările locuite de Romînĭ. Vezĭ : Bîtcă=munte, Bîtca-Corbuluĭ, B.-Iepeĭ, B.-Mare, B.-Mureşan. B.-Nadeĭ, B.-Obcineĭ, B.-Rea şi B.-Vîlcenilor, toate sunt munţĭ în Bucovina.

La precizarea înălţimilor dealurilor şi munţilor, Romîniĭ întrebuinţaŭ treĭ diferite numirĭ ş. a. : 1) movilă—(slav.) din mohela saŭ moghila, care însemnează un deal mic saŭ colină : 2) bîtcă, numire dată unuĭ deal de înălţime medie şi 3) măgură—(slav) format din „mare şi gora=(cuv. rom. şi slav) hora saŭ gora=munte, prin urmare măgură un deal saŭ munte mare :

---

1). A se vedea numerele anterioare.

vezĭ: Măgura, M.-Bătrînă, M.-Boleicuţeĭ, M.-Breziĭ, M.-Cailor, M.-Mare şi Mică, M.-Vaciĭ, M.-Voloca, Măgurele, Măgureţul şi Măguriţă, toate în Bucovina.

3). *Bahr, bahar, bachr* (cuv. arab)=lac, rîŭ, tot de aci poate şi slavonescul bara=lac—mlaştină, (răspîndite multe numirĭ geografice turceştĭ): vezĭ: Bahrineştĭ com. rur., nume dat localităţiĭ probabil de un arab infirm rămas pe urma oasteĭ turceştĭ şi aşezat în acea parte.

4). *Baiaş* (romîn. miner)=Baiaşescul, nume propriŭ a uneĭ familiĭ de proprietarĭ marĭ în Bucovina şi Baiaşeştĭ com. rur.; apoĭ Baia, tîrgul istoric în nordul Moldoveĭ.

5). *Balaşa* (rom.) nume propriŭ=Balaceana, com. rur.

6). *Balc* (fost principe moldovenesc în secolul al XIV-le) =Balcăuţĭ, com. rurală foarte veche, care există deja de la 1470.

7). *Ban* (rom.)=Stăpînitor de o provincie, din care se născu numirea topografică: Banita moldovenească şi cea rusească. Ban derivă din leşescul „Pan", adoptat de Romînĭ, prin prefacere în Ban, cînd aceştia stăpînira teritoriile de la Halicĭ în Galiţia sub stăpînirea Banilor lor şi se amestecară parţial cu Poloniĭ, stăpîniţĭ de aĭ lor „Panĭ. De aci se născu şi cuvîntul „jupan" (titlu) şi „zubon şi jupon" (?).

8). *Barnovschi Voevod*=Bărnova, com. rur.; nume împrumutat de la amintitul Domn.

9). *Bereg saŭ berch* (rus)=mal; Berhomet, com. rur.

10). *Berc* (saŭ perc)=pestriţ; Romîniĭ întrebuinţează acest cuvînt la animale pestriţe şi la localităţĭ cu faună variată d. ex. oaĭe bercă: deal pestriţ, care în pădurile sale rare cuprinde maĭ multe felurĭ de copacĭ; vezĭ: Berchişeştĭ com. rur.

11). *Braniştea*—(slav.) brani=luptă, bătălie, branişte, adică loc de bătălie. Această numire îşĭ trage originea eĭ de la locurile rămase goale de copaciĭ tăiaţĭ, înţinaţĭ şi apoĭ răsturnaţĭ asupra duşmanilor în codriĭ ţăriĭ. Aceste locurĭ goale serveaŭ pe urmă ca poene de fînaţe, numite „branişte", iar ceĭ însărcinaţĭ cu facerea fînuluĭ domnesc „branişterĭ".

12). *Boi*—(slav)=viteaz; Boian, Boianciuc, com. rurală.

13). *Bereza*—(slav.)=mesteacăn; Berezova, cătun, Berezina pîrîŭ şi complex de livezĭ, Beresniţă mănăstire, sat şi tîrlă.

14). *Brod*—(slav.)=vad saŭ trecătoare de rîŭ: Brodina, B.-Buc, B.-Haburma, Brodinorsca şi Brodoc, sate situate lîngă rîurĭ.

15). *Buda*—(cuvînt german)=construcţie mică de lemn; cuvînt întrebuinţat în Bucovina la numirea privăţilor saŭ latrinelor, adăposturilor de cînĭ etc. De aice derivă: Buda, com. rurală de lîngă Mahala districtul Cernăuţĭ, nume dat acesteia după trecerea Bucovineĭ la Austria şi venirea Nemţilor în ţară; Budineţ.

16). *Camen*—(slav.)=peatră: Camenca saŭ Petriceanca com. rurală.

17). *Cerne, cerna și ciarne saŭ ciorne* (slav.)=negru ; Cernăuțĭ, Cerneția, Ciarnipotoc (Pîrîu negru).

18). *Coni, conĭ*—(slav.)=caĭ, cal; Coniatin, Coniatice, sate.

19). *Crasna*—(slav.) = frumoasă; Crasna-Ilschi, Crasna-Putneĭ.

20). *Cadob*—(slav.)=scobură și ghizd; Cadobeștĭ, comună rurală.

21). *Cara*—(turc.)=negru, ciaĭ (turc.)=rîŭ : Carapciu, com. rurală.

22). *Chind*—(tătăr.)=sat ; Cindeștĭ, com. rur.

23). *Cuselĭ*—(slav.)=aeru, umed, (Umlauft pg. 107) ; Chiseleŭ com. rur., Chiselizeniĭ.

24). *Cula*—(turc.) Cule, Edicule=pe rom. cula, însamnă o casă veche boerească, zidită cu ziduri groase, așezată pe un soclu foarte înalt, cu metereze, are subsol, și întărită contra atacurilor dușmane. Vezĭ: Culă, tîrlă, Culăuțĭ, com. rur., și moșie în Bucovina.

25). *Dereh*—(turc.)=vale dreaptă saŭ plană (nemțește Talebene) : Derehluĭ, com. rur. și pîrîŭ.

26). *Dvor*—slav.)=curte; dvornic saŭ vornic=curtean saŭ funcționar al curțiĭ ; Vorniceni, sat, face parte din com. rurală Tolova saŭ Ioseffalva.

27). *Deac sau Dac*—(cuv. dac)=deal saŭ munte ; Deacul, culme.

28). *Dolho*—(slav.)=lung, *pole*—(slav.)—cîmp ; Dolhopole.

29). *Dorna*, oraș și rîŭ ; numele acestora derivă de la celticul „dur"=rîŭ, numit maĭ înainte Durnacum. (Vezĭ : Kehrheim).

Este remarcabil însă, că Dorneștiĭ de astăzĭ, s'a numit în vechime „Turneștiĭ" și că aicea avusese Petriceicu Vodă o reședință de vară cu turn.

A durui, duruitură, sunt cuvinte de origină dacă ; asemenea și hurui, de unde se născu și numele vorniculuĭ „Huru".

30). *Falcău*—(cuv. dac)=Valcăŭ al Dacilor ; Falcăul, cătun, localitate, tîrlă, afluent și Fălcăuțul, afluent.

31). *Gruin*—(romîn.)=colină, dîmb, înălțime.

32). *Hatete*—(slav.)= a zăbări ; hat—(romîn)—margine de moșie ; Hatna, com. rur.

33). *Hliboca*, com. rur. ; maĭ înainte aceasta se numea Chliboca, derivînd din „halm", cuvînt care se află în uricul luĭ Elie Voevod, din 20 Iunie 6946 (1438), în care se spune : „o pustie pe halmul negru". Acest „halm" e de origină germană și derivă de la „Holm"=culme.

34). *Horoșăuțĭ*, com. rur. : numele acesta derivă de la rusescul „choroșe"=frumos. Această comună s'a numit și Roșifțe din cauza portuluĭ roșu al milițieĭ cetăților, care culoare s'a pastrat și pînă în ziua de astăzĭ în portul Roșoșenilor de lîngă „Țeţin" și Mahala lîngă Cernăuțĭ.

35). *Gura Homoruluĭ*, oraș ; localitatea de astăzĭ, s'a numit din început Boureni, din cauza zimbrilor ce se aflaŭ pe a-

colo, iar după locul unde primul zimbru fu omorît de către Dragoş Vodă ş. a., la gura văĭeĭ, se numia „gura omoruluĭ“, care prefăcînd cu timpul numirea în Gura homoruluĭ, aceasta se păstră pînă în ziua de astăzĭ. Tradiţia.

36). *Hliniţa*—(slav.)=lutărie ; *hlina*—(slav.)=lut : Hliniţa, com. rurală.

37). *Horaiţa*—(slav.) hora saŭ Gora=deal : Horaiţa, deal lîngă Sirete.

38). *Horodnic*—(slav.) derivă de la horod saŭ gorod=cetăţuia ; astfel se numesc satele întemeiate pe locurile odinioară întărite cu şanţurĭ ; vezĭ Hordnic, Horodiştea, Horodivcin, sate.

39). *Hreben*—(slav.)=pepten şi creştetul munteluĭ, de unde derivă numirile : Hreben-Izvor, Hrebeneştĭ, Hrebeneţ, munte : Hrebeniştea, culme : Hrebin etc., apoĭ Grebenul şi Greblena.

40). *Hrab*—(slav.)=fag ; Hrabusna, cătun.

41). *Hrobi*—(slav.)=morminte ; Hrobi, cătun, vîrf de munte.

42). *Ialova*—(slav.)=stearpă ; d. ex, : *corova ialova*=vacă stearpă. Ialovicioara, sat, cătun, pîrîŭ : acest din urmă fiind alimentat numaĭ cu foarte puţină apă curgătoare, primi numele de maĭ sus.

43). *Losova*—(slav.) derivă de la loz (slav.)=lăzuitură saŭ curăţitură de pădure, cuv. întrebuinţat în urice.

44). *Mahale*—(turc.)=mahala pe romîneşte : Mahala, sat lîngă Cernăuţĭ.

45). *Meidan*—(turc.)=loc deschis, neîmprejmuit, numit maidan pe romîneşte ; vezĭ : maidan, cătun, tîrlă.

46). *Mileĭ, mila,*—(slav.)=drag : Milie, com. rur.

47). *Metokis*—(grec.)=lîngă mănăstire ; Mitocul, com. rur., idem Mitcăul.

48). *Moldoviţa*, M-re şi com. rur. : (după Umlauft pg. 150) deminutiv celtic „faldaha“, de la pîrîul odinioară aşa numit.

49). *Mosor*—(rom.)—mosor de aţă, mosor=o bucată de trunchiŭ, scurtă şi rotundă, tăiată dintr'un copac : Mosoriuca com. rurală.

50). *Pleş, pleşuv, pleşina*—(rom.) : Pleşniţa, com. rur.

51). *Pohorite*—(slav.)=a arde : *pohorilo*=a a ars : Pohorlăuţĭ comună rurală.

52). *Pecus, uris*—(latin.)=turmă de oĭ, *pecuină*=oaĭe în dialectul muntean al romînilor bucovineni ; Peceştĭ, cătun : Pecicău, munte ; (vezĭ scrierile luĭ D. Dan).

53). *Perecrestie*—(slav.)=încrucişare.

54). *Pohan saŭ pogan*—(slav)=păgîn : Pohăneştĭ, P.-Arşiţă, P.-Gheja, P.-Prosarĭ, P.-Tasuliţa, tîrle şi cătune.

55). *Pojar, jar*—(slav.), jaratec—(rom.)=Pojoriţa, com. rur.

56). *Ropa*—(slav.)=apă sarată ; Slatina, tîrlă, afluent, poiană.

57). *Răstoacă*—(rom.)=abatere de apă ; gîrlă răstocită ; vezĭ Răstoace, com. rur. (Rostoki).

58). *Sad*—(slav.)=pomet ; Sadova, com. rur. : Sadău, com. rur. Sadagura, tîrg.

59). *Samo*—(slav.)=singuratec ; *ucho, ușen* (slav.)=ureche. Samușen, com. rur., forma urecheĭ exprimată după cursul Nistruluĭ, unde se află amintita localitate.

60. *Șubred*—(rom.)—Șubranețu, com. rur.

61). *Selete*—slav.)=se așeza cu traiu ; sălășlui=Seliștea ; Seletin, com. rur. ; idem Selișenĭ.

62). *Soli, sol*—(slav.)=sare ; Solca. tîrg ; a avut de multă vreme mine foarte întinse și bogate cu sare ; Soloneț, cătun, moșie, culme, rîuleț ; Solonețul-Mare, pîrîu ; S.-Mic, pîrîŭ ; S.-Noŭ, com. rur.

63). *Stau saŭ stav*—(slav.)=heleșteŭ, loc mic ; Stăucenĭ.

64). *Storoh, storoj, storojete*—(slav.)=străjui ; Storojineț, Stormeț.

65). *Șandor*— (ungur.)=Alexandru ; Șandru, pîrîŭ ; Ș.-Mare, munte.

66). *Slobod*—(slav.) =liber ; Slobozia-Gropina ; Slobozia-Iacobeștiĭ ; S.-Ilișeștiĭ ; S.-Mamornița ; S.-Mitcăul ; S.-Perjuluĭ ; S.-Raranceĭ ; S.-Serăuțĭ.

67). *Stebni*——(slav.) =stupĭ : Stebne cu Spetchi, com. rur. Stebnic, pădure ; Stebnicul, pîrîŭ.

68). *Stup*—(rom.)=Stupca com. rur.

69). *Stoblen*—(german)=știol (ram.) însemnează o galerie de mină ; vezĭ Stulpicaniĭ com. rur., din Știolbicane.

70). *Temnii*—(slav.)=întunecos ; Temnicul, pîrîuaș.

71). *Put*—(slav.) cale, drum, Putna M-re ; acest nume e un adiectiv slavonesc derivat de la substantivul „put" ; Putila comună rurală.

72). *Suchei, sucha*—(slav.)=uscat, secetos 73). *Werch*—(slav.)=podiște, loc înălțat	Suchowercha com. rur., =Arșița pe romînește.

74). *Rudei, ruda*—(slav.)=roș, roșcat, cuvînt întrebuințat numaĭ la descrierea omuluĭ cu părul roșcat ; vezĭ : Ruda, cătun ; tîrlă, fermă.

75). *A răvăci*—(rom.)=Răvăcăuțĭ, com. rur. ; dr. Danĭel Werenka, derivă acest nume de la : riva—(lat.) mal.

76). *Revna*—(rom.)=Revna com. rur. ; dr. Daniel Werenka derivă de la slav. revnei=malurĭ înalte. ceea ce nu admitem fiind că Revna s'a numit din început și pînă la 1781 Bîrnova, iar după aceea Revna, adică după înființarea mănăstireĭ de maice, de către proegumenul Isaia, care maice se dedicară vieții monahale cu „rĕvnă".

77). *Plav, plaie*—(slav.)=plaiŭ ; Rus—Plavalarĭ, com. rur.

78). *Zupan, zupaneț*—(slav.)=Voevod slav mic ; Șipenițiĭ, com. rurală.

79). *Sișcă*—(rom.) străcurătoare de lapte ; în 1776 a fost moșia boeruluĭ Iordachi Pașcanu, unde făcea prasilă de oĭ. Satul l'a întemeiat fugariĭ galițienĭ.

80. *Runco, are*—(latin.)=a defrișa saŭ deștelina un loc pentru pajiște ; Runc, munte la Cîmpu-lung. (Dr. G. Popovicĭ).

81). *Tărăşenĭ*—(rom.), prescurtat din: Tătărăşenĭ. Tătăruşĭ lîngă Suceava şi Tătăraşĭ, suburbia de lîngă Iaşĭ.
82). *Tişăuţĭ*, (rom.), derivat din „tisă".
83). *Tolova*, derivat din „tolvad" (ungur.)=tălhar saŭ potlogar.
84). *Vaşcăuţĭ*, derivat din Ivaşcu=Vaşcu.
85). *Vicov*, derivat din „vicus" (latin.)=sat, loc. (Dr. Verenka) vezĭ: Vicovul de sus şi de jos.
86). *Volcineţu*, com. rur., nume derivat din volc saŭ vilc (slav) şi însemnează lup. Chiar şi astăzĭ poartă comuna aceasta numele „Lupu", de unde se trage şi dr. Florea Lupu.
87). *Voloca*, com. rur., derivat din „volocul" cu care se prinde peştiĭ.
88). *Volovăţu*, com. rur., fost în vechime un tîrguşor, derivă numele său de la „Valea" babeĭ „Uţa", numindu-se odinioară Valea-Uţeĭ, care se preface cu timpul în Valeuţi şi Voloveţu.
89). *Voroneţu*, derivat din „Vorona" (slav.)=corbu; în vechime, s'a numit acest loc Corbulenĭ şi maĭ tîrziŭ Voroneţu.
90). *Jadova*, com. rur., derivat din „jad"=pinus sylvestris.
91). *Zahareştie*, deriv. din „zaharea", care însemnează bucate, adică pîne (grîne) şi vite de pe Horaiţe. Vezĭ: Zahariceĭ vel Pozahariceĭ, moşie.
92). *Zvineace* saŭ *Sviniace*, com. rur.; nume derivat din „svinia" (slav.)=porc=Porceştĭ.
93). *Zamostia*, schit. derivat din „za" (slav)=după şi most (slav.)=pod.

Vl. Mironescu

TEATRUL IN MOLDOVA

(Urmare)

Stagiunea 1854—1855

Intreruperea mersuluĭ regulat al reprezentaţiilor teatrale pe timpul ocupaţiuneĭ Moldoveĭ de armatele străine. — Reînceperea pregătirilor pentru deschiderea teatruluĭ Naţional.—Desfacerea Direcţieĭ Opereĭ italiene de acea a Teatruluĭ Moldovenesc. — Contractul încheiat între guvern şi Victor Delmary.—Contractul pentru Teatru Naţional încheiat cu Postelnicul Vasile Alexandri.—Derviş Paşa asistînd la o reprezentaţie a Opereĭ italiene.—Reprezentaţia dată în onoarea zileĭ onomastice a Domnitoruluĭ Grigore Ghica. Direcţia teatrului dă o reprezentaţie în beneficiul saracilor neputincioşĭ.

Multe evenimente politice se desfăşurară şi bântuiră ţara Moldoveĭ în curs de maĭ mult timp, armate străine trecură pe aicĭ şi unele se opriră chiar pentru maĭ mult timp, făcînd dificilă prin prezenţa lor orĭ-ce manifestare artistică, literară saŭ ştiinţifică, căcĭ Moldoveniĭ, îngrijiţĭ de soarta ce-ĭ aşteaptă şi

nesiguranţa de azi pe mîne, nu maĭ puteaŭ fi mînaţĭ de dorul de a cultiva şi fa să propăşască artele şi ştiinţele, pentru care lucraseră pînă atuncĭ.

Cu toate acestea, îndată ce Grigore Ghica Vodă se reîntnrnă în scaunul Domnieĭ Moldoveĭ, el contribui ca teatrul să-şĭ urmeze reprezentaţiile ca şi maĭ înainte.

Publicul iaşan aştepta cu nerabdare deschiderea stagiune 1854—1855, care cu toate înlesnirile date de ocîrmuire, tot nu maĭ începea. Atuncĭ un număr însemnat de boerĭ, iubitorĭ de arta dramatică, văzind aceasta, făcu o jalbă, în ziua de 8 Noembrie 1854, către *Eforia Capitalei*, cerînd a se regula deschiderea teatruluĭ Naţional, „ce este privit ca o instituţie de care *dorază* moralul public, şi către care Eforia, ca organ obştesc, îşĭ plăteşte anual către el tributul cuvenit [1]".

Această stăruinţă a boerilor avu de rezultat să se eie din sarcina luĭ Delmary Direcţiunea Teatruluĭ Moldovenesc, şi să grăbească începerea stagiuneĭ maĭ curînd.

In cursul aceste̦ĭ stagiunĭ punîndu-se în lucrare un noŭ contract încheiat între Ocîrmuire şi Victor Delmary, numaĭ pentru reprezentaţiile de opera italiană, pentru care i se acordă şi o subvenţie de 1100 gulbenĭ pe an, trupa moldovenească rămăsese fără Director, aşa că printr'un contract guvernul a fost silit să încredinţeze Direcţia Postelnicului Vasile Alexandri, care s'a obligat a ţine însuşĭ această direcţie timp de zece anĭ, primind pentru aceasta o subvenţie de 600 galbenĭ pe an.

Pentru lămurlrea condiţiunilor în care s'aŭ încredinţat *Direcţia Opereĭ italiene* luĭ Delmary, de la 1854 Maĭ 1, pînă 1 1860, găsim nimerit a reproduce aicĭ textul acestuĭ contract Iată-l :

Traducere de pe contractul încheiet între d-luĭ Delmary, cu guvernul pentru privileghiul Teatruluĭ, încheiat la 27 Septembrie 1853.

Intre guvernul Moldoveĭ şi d-luĭ Delmary, s'aŭ statornicit următoarele condiţiĭ :

I. Privilegiul teatruluĭ saŭ dat d-sale Delmari, pe termin de şase anĭ începătorĭ de la 1854 şi pînă la 1 Maiŭ anul 1860, cu drepturile şi îndatoririle maĭ jos însemnate.

II. D-luĭ Delmari se îndatoreşte a ţine pentru fieşte care iarnă o trupă complectă de opere Italiană bine alcătuită şi vrednică de a respunde la aşteptarea publiculuĭ, artiştiĭ care nu vor fi atras mulţămirea publiculuĭ să fie ramplasaţĭ în sesonul viitor saŭ şi maĭ degrabă dacă se va pute.

III. D-luĭ se îndatoreşte a îmbunătăţi corul şi orchestra, care trebue să fie totdeauna complecte şi potrivite cu operile.

IV. Preţurile locurilor vor rămîne statornicite precum saŭ fost învoit pentru opera Italiană ; afară numaĭ pentru acele re-

1). Vezĭ dosarul No. 23,687, întitulat *Teatru Naţional*, a Departamentuluĭ din năuntru, Tr. 1772, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

prezentaţiĭ extraordinare ce se vor da de artiştiĭ renumiţĭ ce vor trece prin Eşĭ.

V. D-luĭ Delmari, se îndotoreşte a ţinea teatrul şi tot materialul luĭ, în ce maĭ bună stare, a încălzi, a lumina sala, după cuviinţă şi a fi în tot timpul cu ce maĭ mare privighere asupra foculuĭ.

VI. D-iuĭ Delmari, este îndatorat la închiderea sezonuluĭ viĭtor a înfăţoşa toate obiectele cuprinse în osebitul inventarĭ ce saŭ făcut la iscălitura celuĭ întăiŭ contract a d-seale, care se fie în starea însîmnată în sus zisul inventarĭ în care se va adaogi tot ce saŭ sporit de atuncea ca accesorĭ a teatruluĭ, după învoelile primitive si maĭ cu deosebire după acele din 24 Septembrie 1848,—aceasta catagrafisire se va adiveri de către o comisie alcătuită de un amploeat din partea guvernuluĭ, de un delegat din partea proprietaruluĭ zidireĭ şi de d-luĭ Delmari. Comisia va face o listă întreită de toate lucrurile şi o va subscrie, unul din aceste exemplare se va depune la Secretariatul de stat, şi celelalte două se vor da una proprietariului şi cealaltă directoriuluĭ privilegiat, nu vor face parte însă din inventarĭ obiectele ce d-luĭ Delmari aŭ avut de nevoie a închiria cu condiţie de ale da înnapoĭ, aseminea nu vor fi considerate ca înzăstrărĭ a teatruluĭ obiectele ce d-luĭ Delmari va fi silit în viitoriu a confecţiona în Italia pentru trebuinţa specială a opereĭ.

VII. D-luĭ Delmari, se îndatoreşte a da în fie care sezon cîte două reprezentaţiĭ după alegerea guvernuluĭ în folosul Enstitutuluĭ săracilor, oprindu-şĭ numaĭ cheltuelile obicinuite a reprezentaţieĭ,—întăea din aceste două reprezentaţiĭ nu va pute fi cerută de cît între a 12-lea şi a 16-lea reprezentaţie a abonamentuluĭ şi a doua către sfîrşitul abonamentuluĭ, asemenea se va opri pentru fieşte care reprezentaţie întîmplătoare date de Artiştiĭ ce vor trece 1 | 10 din baniĭ adunaţĭ tot în folosul aceluiaş institut.

Puncturile cuprinse în acest art. vor fi lucrătoare chear de acum.

VIII. Toate relaţiile între d-luĭ Delmari, ca Directoru priveligiat cu autorităţile şi Poliţia se vor întreţinea prin organul înalteĭ Direcţiĭ, astfel precum ea există astăzĭ, dacă înse guvernul, va fi nevoit ca în viitor, să eie alte măsurĭ pentru alegerea înnalteĭ direcţiĭ, se îndatoreşte a nu face aceasta de cît cu primirea d-seale Delmari.

IX. D-luĭ Delmari rămîne desfăcut de direcţia teatruluĭ Naţional de care Guvernul va dispoza fără jignirea privilegiurilor acordate d-sale Delmari. Dacă Guvernul va găsi de trebuinţă, d-luĭ Delmari, va pute să deie în despoziţia teatruluĭ Naţional—decoraţiile şi costumurile ce iaŭ slujit pentru vodevilurĭ, cu condiţie ca ele să fie asigurate proprietariuluĭ sub respunderea Direcţieĭ teatruluĭ Naţional.

X. Domnul Delmari în intervalul timpurilor teatrale va putea da reprezentaţiĭ în toată ţara orĭ şi unde va vroi.

XI. Pentru Lunile: Maiŭ, Iunie, Iulie şi August, a fieşte căruia an, d-luĭ Delmari are autorizaţie esclusivă a da la Galaţi reprezentaţiĭ de operă italiană rămînînd ca pentru sala teatruluí din acest oraş, d-luĭ să se înţăleagă cu Eforia, iar dacă sala se va afla în despoziţia guvernuluĭ, atuncea pentru sezonul maĭ sus zis i se va da gratis cu tot materialul ce va fi, cu îndatorire însă ca d-luĭ în cursul fie căruia sezon se deie cîte o reprezentaţie după alegerea autorităţiĭ locale, în folosul Eforieĭ oraşuluĭ Galaţĭ, oprindu-şĭ numai cheltuelile obicĭnuite a reprezentaţieĭ.

XII. D-luĭ Delmari în cursul acestuĭ contract se va folosi de toate privilugiŭrile ce aŭ avut Direcţia prin contractul de mai înnainte.

Subvenţia ce va primi de la guvern, este hotărîtă de 1100 galbenĭ pe an.

XII. Chiria caselor de 500 galbenĭ pe an cuvenită proprietaruluĭ se va opri din soma subvenţieĭ maĭ sus zisă, şi se va plăti deadreptul de către Vistirie, iar restul de 600 galbenĭ se va numera d-sale Delmari la 1 Maiŭ a fie căruia an, de la 1854 şi pînă la 1859, cuprinzindu-se şi acest de pe urmă an.

XIV. In vara viitoare Guvernul va repara edificiul teatruluĭ cu cheltueala sa, iar după aceia reparaţiile şi ţinerea în bună stare va fi pe socoteala d-sale Delmari.

XV. Guvernul va sfîrşi paveluirea ogrăziĭ teatruluĭ cu cheltuiala sa, unde va aşeza şi 4 fănare.

XVI. La fieşte care reprezentaţie Guvernul va avea îngrijire de a se trimite la teatru o tulumbă cu pompieriĭ trebuincioşĭ, care nu se vor retrage de cît după o oară de la deşărtarea săleĭ, aseminea la fieşte care reprezentaţie din partea guvernuluĭ se vor rîndui slujbaşiĭ de poliţie trebuitorĭ spre a privighea la buna orînduealǎ, şi la ecsecutarea regulelor statornicite.

XVII. D-luĭ Delmari, în toată vremea contractuluĭ avînd privilegiul esclusiv a tot feliul de reprezentaţiĭ afară numaĭ de aceia a teatruluĭ naţional —de care saŭ desfăcut—i se păstrează acest privilegiu atît cînd d-luĭ va vroi se adaogă la opera Italieană vre un alt-fel de spectacol, cît şi cînd guvernul va vroi se substituează orĭ ce altfel de spectacol în locul opereĭ Italiene, aceasta se o facă prin înţălegere cu D-luĭ Delmari.

XVIII. In cas cînd d-luĭ Delmari s-ar abate de la condiţiile acestuĭ Contract, cînd personalul opereĭ şi principalele accesoriĭ nu vor fi potrivite cu îndatoririle sale, şi nu vor respunde la aşteptarea autorităţeĭ şi a publiculuĭ, cînd aceste abaterĭ dovedite nu vor căpăta o îndreptare îndestulătoare, prin aceasta guvernul va avea dreptate a desfiinţa Contractul de faţă, fără ca d-luĭ Delmari se poată face vre o pretenţie saŭ să se poată ajuta de protecţia de care atîrnă, în pricinele atingătoare de îndatorirea sa cu autoritatea locală.

XIX. Toate puncturile de maĭ înnainte ce vor fi contrarie cu dispoziţiile Contractuluĭ de faţă rămîn desfiinţate.

XX. Făcînduse două aseminea contracte vor fi lucrătoare de la 1 Maĭ a anuluĭ 1854 și pînă la 1 Maĭ a anuluĭ 1860 [1]).

In cît privește condițiunile în carĭ s'aŭ încredințat de guvern luĭ V. Alexandri direcția teatruluĭ moldovenesc, dăm și textul contractuluĭ încheiat la 15 Dechembrie 1854, pe termen de *zece anĭ*. Iată-l:

„Prin Inalta încuviințare asupra raportuluĭ Consiliuluĭ sub No. 4056, din 31 a luneĭ Noembre 1854, lăsîndu-să privilegiul teatruluĭ Național pe vreme de zece anĭ asupra D. Post. Vasile Alecsandri pi temeiu că Antrepinorul Teatruluĭ străinu saŭ desfăcut de asăminea îndatorire precum să însamnă la Art. 9 din contractul ce sau făcut la 27 a luneĭ Septembre 1853, astăzĭ saŭ statornicit între guvern și D. Post. următoarele condițiĭ:

1). Guvernul aŭ dat privilegiul Ds. Post. Vasile Aliesandri pentru Teatrul Național pe vreme de zece anĭ începătorĭ de la anul 1854 pînă la anul 1864 și în privirea progresuluĭ ci guvernul privede de la stăruința și buna vroință a Ds. Post., pentru acest teatru, Guvernul pentru maĭ multă înlesnire, hotărăști a i se da o suvenție de 600 galb. pe an din Visterie.

2). Cenzura scriirilor ce vor ave a să prezenta, Guvernul o lasă în răspunderea ds., în privirea garanțieĭ morale ci înfățoșază persoana ds.

3). D-luĭ Post. să îndatorește a alcătui o trupă de actorĭ pre cît prin putință maĭ bună și a da bucățile cele maĭ alese, spre mulțămirea publicu luĭ.

4). Numărul reprezentațiilor în fie care sezon, va fi potrivit cu progresul Teatruluĭ.

5). Reprezentațiile vor ave loc, în orĭ carĭ local va găsi de cuviință direcția, să înțălegi însă că acel local să aibă condițiile de încăperi și mulțămirea pentru public.

6). Prețul abonamenturilor și a întrărilor vor fi întocmaĭ după alăturatul tarif subscris de d-sa Post. Alecsandri.

7). La sfîrșitul privilegiuluĭ d. Post. esti datorĭ a lasa în folosul instituții Teatruluĭ Național toate mașinile și decorurile de carĭ să va sărvi în periodul acestuĭ privilegiu, fără a pretinde vre o dispăgubire. Pentru înlesnirea însă a d-s., i se vor da toati decorurile și costiumile carĭ aŭ sărvit maĭ înainte la teatrurile franțuzăse și Romănese, și carĭ direcția teatruluĭ streinŭ, în a căruia dispozițiĭ să găsezeŭ acum, esti îndatorită prin articul 9, din contractul eĭ, a le da. Acele costiumurĭ și decorurĭ vor rămîne în proprietaoa Teatruluĭ.

8). Direcția nouă va ave voie a da reprezentațiĭ Romăneștĭ orĭ unde va voi în cuprinsul Prințipatuluĭ, în orĭ ci timpŭ și numaĭ ea va avea dritul a învoi orĭ cuĭ va găsi de cuviință antrepriza acelor reprezentațiĭ.

9). Nu esti învoitŭ ds. a treci dritul acesta cătră altă față fără a da de știre Guvernuluĭ și fără a urma învoire anume pentru aceasta.

1). Acest contract se află în „Dosarul Teatruluĭ național" No. 23,787, Tr. 1772, a Departamentuluĭ dinnăuntru, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iașĭ.

10). Incălzirea şi luminaria teatrului fiind în îngrijirea ds. Post., Guvernul înţălegi că fie mulţămitoare precum să ceri.

11). Subvenţia anuală de 600 galb., să va număra în primirea Direcţiĭ la începutul fiecăruia sezon teatral, adică cu 30 zile înaintia deschidereĭ Teatruluĭ pentru înlesniria cheltuelelor eĭ.

In 15 Decembre 1854. **Vasile Alecsandri.**

Preţurile abonamentuluĭ teatruluĭ Naţional:

	Galb.	Leĭ
Loja de rangul întăiŭ. Pentru treizăcĭ reprezentaţiĭ	50	
Benoarele	40	—
Loja de rangul al 3-lea	30	
In stal	12	
In foteliul obicĭnuit . . . . . ,	8	—

Preţurile pentru o singură reprezentaţie:

O lojă de rangul I-iŭ	2	—
O benoară	1½	
O lojă de rangul al III-lea	1	
In stal		12
In foteliul obicĭnuit		10

Parterul va ave 2 sorocoveţĭ şi Galeria un sorocovăţ de persoană.

Vasile Alecsandri [1])

Trupa italiană a jucat în această stagiune cele maĭ multe din operile cunoscute iaşenilor din stagiunile precedente, cu artiştiĭ de asemenea în cea maĭ mare parte cunoscuţĭ.

Intre principalele reprezentaţiĭ ce s'aŭ dat în această stagiune, găsim că Mercuri în 27 Octombrie 1854, s'a jucat opera *Ernani*, la care a asistat şi *Derviş Paşa*, comisar Imperial al Maiestăţeĭ Sale Sultanuluĭ în Principate, iar publicul numeros ce a asistat la această reprezentaţie, „s'aŭ urat cu viĭ aclamaţiĭ". (*Gazeta de Moldavia*, No. 85, din 28 Octombrie 1854).

Apoĭ maĭ vedem că la 6 Decembrie acel an, s'a dat în beneficiul d-neĭ *Abadia*, scena din *Nabuco*, *Don Pasquale*, *Italiana în Algir* şi *Danţul ispaniol*, executate de d-na *Prudenţa*.

La 26 Ianuarie 1855, ajunul zileĭ onomastice a „Prea Inaltatuluĭ Domnitor Grigore A. Ghica, Administraţia Teatruluĭ a dat o brilantă reprezentaţie a opereĭ *Il Trovatore* de Verdi propăşită de un *Imn*, ce s'aŭ executat de toată trupa italiană şi urat cu respectuoase şi entusiastice manifestaţiĭ a publicului". (*Gazeta de Moldavia*, No. 8, din 27 Ianuar 1855).

In 31 Ianuarie 1855, Direcţia Teatruluĭ a dat o reprezentaţie în folosul *săracilor neputincioşĭ*. „Inştiinţarea acestuĭ act de binefacere aŭ întrunit la Teatru un numeros public, şi ac-

---

1). Dosarul No. 212, Tr. 1792, opis. I, a Prefectureĭ Poliţieĭ de Iaşĭ, aflat lă Arhiva statuluĭ din Iaşĭ.

torii aŭ rivalizat cu talent și zel în astă reprezentație. Credem că venitul seral va fi în analoghie cu sentimentul de binefacere, de care pururea s'aŭ însuflețit societatea noastră". (*Gazeta de Moldavia*. No. 10. din 3 Februarie 1855).

In afară de aceste reprezentații este probabil că s'aŭ mai jucat în această stagiune mai multe alte piese, atît opere italiene cît și din repertoriul național.

(Va urma). **Teodor T. Burada.**

Ioan Sandu Sturza Voevod către C. Conachi

In 1 Iulie 1822 Ioan Sandu Sturza Voevod a fost învestit cu domnia de către Măria Sa Sultanul. Impregiurările în care s'a propus această domnie, alegerea în persoana vornicului Ioniță Sturza, toate aceste sînt cunoscute în Istorie ca un triumf al boerimei de clasa a II-a, față cu personalitatea lui T. Balș, *baș boer*.

In sara de 30 Iunie, Ioniță Sturza se pune să scrie lui C. Conachi, pentru a-i face toate pregătirile de primire ca domn, eșindu-i țara înainte la Foeșani. Scrisoarea a lăsat'o neisprăvită și cu alt condei și cu altă cerneală a încheiat'o a doua zi 1 Iulie, cînd a și expediat-o cu lipcan domnesc în țară.

Pentru cunoașterea amănuntelor încoronării unui domn, cum și asupra pregătirilor pentru alaiul noilor domni, daŭ în întregime această scrisoare, scrisă și subscrisă de însuși Io Ioan Sturza Voevod, *prima lui scrisoare ca Domn al Moldovei*. Originalul se păstrează în Arhiva de la Stînca, între hîrtiile Conăchești.

Părintește

Slavă lui Dumnezeŭ celui ce-i necuprins de mintea de om judecă *și* rînduește chibzuind cele ce cu înțelepciune se hotărăște miluindu-mă *și* pe mine cu domnia Moldovei, unde amu hale visternic pe nepotul mieu *Petrachi Sturza*, carele dar iaste *și* mai mult dator de cît toți alții a îmbrățoșa trebile țării *și* a domniei cu toată vîrtute *și* iubirea de cinste, fiind de laudă că aŭ privit ochiul cel milostiv asupra Evghenisilor *și* asupra Sturzeștilor *și* dar hai ca cînd vor veni socotelile visteriei adică izvod de toți banii ce aŭ întrat în mîna Caimacamului ori din care sumile *și* unde saŭ dat atita din *rusumaturi*, din *răsuri*, din *rubieli* de tot omul fără bir, de toate celelalte trepte *și* de la scutelnici, breslași *și* slugi cum *și* din sare dată asupra treptelor cum *și* acelelalte sări cum *și* banii de la *Cananăŭ Ianeul* de pe toată pînea cu toate că Caimacamul vrea să oprească a treia parte supt cuvinte netemeinice, cari bani să-i faci toți *zaptu* avîndu a întra în cheltuelile pămîntești silindu cu împlinirea banilor birului fără însă să facă silnice chipuri, ce scriindu-se cărțile către ispravnici să li dai a înța-

lege chipurile blîndeţilor *şi* nevoe în care ne aflăm. cu a să desface rîdicarea oştilor cu venire me acolo, sărguindu-te în toate cu folosul visteriei nu însă cu cererĭ osebite din partea Domnieĭ.

Cele pentru oştile de acolo se vor chibzui precum se va putea.

In Mitropolie nu să va putea ca să se dea pentru că *eşti* calabalîcul luĭ Stefănachi *şi* dar veĭ face gătire rînduind pe fiul mieŭ Neculaĭ spre a-mĭ găti casăle în cele ce *şăde* Vlădica de Roman să va muta în odăile de jos ale Mitropolieĭ Vlădica de Roman, unde sîntu *şi* casăle dumisale aproape cu care se împlineşte trebuinţa păr ce se vor rîdica oştile împărăteştĭ, cînd grijindu-se Curtea mă voiŭ muta acolo.

Să puĭ numaĭ de cît să-mĭ facă şlicul de samur după rînduiala domnească numaĭ de largu după şlicul vechiŭ care *ştiĭ* să mi-l trimeţĭ cu Gheorghe la Selişte ce am acasă în mîna copiilor.

Să porneştĭ pe Neculaĭ fiul mieŭ cu menzilu la Săuceştĭ ca să-mĭ pue *şi* să-mĭ tocmască carăta de drum *şi* să o pornească cu om înadins de aĭ caseĭ între căruĭ samă carăta ca să o aducă la Focşanĭ, unde să stea la sameşul Neculaĭ Tuduri pînă va veni *şi* celalalt calabalîc trimes pentru venirea mea.

Să se trimeată treĭ care mocăneştĭ pentru venirea mea pornindu-le starostia Putneĭ.

De la Putna fiul mieŭ Gheorghi ca un logofăt al doile să-şĭ ee doĭ treĭ dieci de divan *şi* să vie cu carăta *şi* celelalte calabalîcurĭ la *satu Calaraşĭĭ* din ţara muntenească, unde să stea păr ce voiŭ veni *şi* eŭ. Dieţiĭ vor sta la Focşanĭ, iar Gheorghe va veni la Calaraşĭ.

Am auzitu că chiar Andreĭ Pavlu au luat în baniĭ ce avea a luĭ de la Mihaĭ VV. Suţul tacîmul de edecuri totu, căruia îndată săĭ scriĭ *şi* de va fi cu adevăratu că-le are atît tacîmurile de caĭ cît *şi* alte lucrurĭ căzute domnieĭ, de iznoavă să-ĭ scriĭ, să le trimeată tot tacîmul *şi* cu mulţămită i-oiu plăti, înştiinţîndu-mă cu cît se va putea maĭ în grabă de este saŭ ba, dar îndată cu un lipcan să-mĭ scriĭ, că nefiind acolo să se facă de aice neapărat.

Să-mĭ opinteşti 200000 leĭ la Călăraşĭ cu împrumutare cu ori care chip să va putea.

Postile să se ia din purtarea de grijă a luĭ Pomir, pe care să-l apucĭ, rînduind pe fiul mieŭ Neculaĭ să-ĭ ia sama de ceia ce s'a luat pe afară fără ştirea boeriler, poate *şi* a Caimacamuluĭ, de caii ce era pe la *poştă şi* care s'aŭ maĭ dat pe urmă, din care aŭ *şi* făcut Pomir din *posta* din Focşanĭ şase telegarĭ, hamurĭ, alte tacîmurĭ ale *posteĭ* şi de s'aŭ luat surugiĭ hacurile care are să maĭ eĭ.

Cum *şi* pentru socoteala vînzăriĭ moşiilor mănăstireştĭ să se facă catagrafie precum s'aŭ vîndut fieştecare moşie şi acaret făcîndu-se catagrafie; *şi* precum s'aŭ împăciuit de către

cumpărătorĭ de pe la locuitorĭ, căcĭ orĭ cîte *şi* orĭ cum vor fi asemenea banĭ toţĭ aŭ să se dea în cheltuelile obşteĭ.

Luĭ Moşcu doftorul să nu-i se maĭ dea un ban leafă *şi* tain *şi* casă, de cît dacă va vrea să fie doftor numaĭ *curante*, iar nu al patrieĭ.

Pomir să-l iconomiseştĭ să nu lipsască de acolo.

Am pus şi pe vornic Teodor Balş baş caimacam dimpreună cu dumneata ca să nu facă vorbă, şi dar cu unire politicoasă staĭ singur săvîrşitor îndemnînd pe toţĭ la cale ce trebuinţa va cere ca dimpreună să se facă toate fără însă să lase de astăzĭ pe mîine.

Să socoteştĭ pe cine să rînduim capuchihailă la Ţarigrad: chemînd pe Bosieceştĭ să le zicĭ de venire aicĭ la Ţarigrad ca să se pue la cale pentru ale caseĭ loc *şi* ecareturĭ *şi* veniturĭ, pentru că ştie turceşte *şi* a *şi* maĭ fost la Ţarigrad: înştiinţîndu-mă *şi* de străiniĭ şi mişcările ale împrejuratelor *meziesii*.

Grecĭi duhurĭ volintireştĭ să nu cumva să maĭ treacă hotarul şi aceĭ care ar fi trecut până acum să se urmeze cu toată scumpătatea cercetare să nu cumva să rămîe vreunul necercetat şi nesiguripsit.

Pînă aicĭ a fost scrisă scrisoarea în noaptea de 30 Iunie, pe cele 3 feţe ale uneĭ colĭ de hîrtie lungăreaţă. Restul s'a scris a 2-a zi, 1 Iulie 1822, cu altă cerneală şi după învestitura sa de la Palat, care a avut loc la ceasurile 5 din zi (iar după ceasul European la 11 dimineaţa).

— Pentru trimesul carăteĭ să se facă poroncă isprăvniciеĭ Bacăuluĭ să daĭ slujitorĭ de aĭ ţinutuluĭ şi caiĭ trebuinşioşĭ ca să o ducă la Focşanĭ, de unde cu habiturĭ de a *postelor* şi caĭ de *poştă* să vie la Călăraşĭ de la Munteni.

Trimetemĭ mahmendaniĭ pe nepotul Neculaĭ Costandachi.

Astăzĭ Iulie 1 la cincĭ ceasurĭ din zi m'a rînduit domn.

Arată preosfinţituluĭ de Huşĭ ca după datorie să se facă mulţămirile către înduratul Dumnezeŭ *şi* rugile ce toţĭ patrioţiĭ sa le *şi* împlinească către milostivirea sa.

Şlicul de samur să fie din ceĭ maĭ bunĭ samurĭ *şi* bine făcut cu în oite peliicele pe din lăuntru ca să poată lupta la sudorĭ după căldurile ce sînt.

Io Ioan Sturza Voevod. 1822, Iulie 1.

Să săruţĭ pe nepoţiĭ din partea noastră şi pe copiiĭ Marieĭ Rîşcanuluĭ, Marghioliţeĭ Jorăĭ *şi* Nastasiicăĭ din partea noastră căzutele cercetărĭ *şi* blagoslovirĭ.

Luînd răspuns de la giupînul Andreĭ Pavlu că n'are toate tacîmurile, adică ciohodarĭ, baş ciohodarĭ, ibciohodarĭ, precum dulămĭ, ciacşirĭ, cibote galbene, barate *şi* paftale să puĭ să se facă de hasa albă, dulămile *şi* ciobote *şi* celelalte să se gătească toate după condică scriindu-mĭ ca carĭ acolo nu se vor putea face să se facă de aice.

(Din „Surete şi Izvoade" Vol. I, pag. 276)
Colecţie de manuscripte în 17 marĭ volume cu peste 10000 documente.

Gh. Ghibănescu.

NOAPTE DE ZBUCIUM

Sub scarbăda lumină-a lampeĭ,
Visez, citind foĭ de-altă dată ;
In sobă fumegă-un tăciune,
Şi-ĭ linişte în casa toată.

Dar liniştea aceasta-adîncă
Mă tulbură, pe grijĭ mă pune,
Mi-adună 'n minte gîndurĭ triste,
Şi-o teamă par'că mă răpune.....

S'aude 'ncet, din depărtare,
Un cîntec trist, par'că anume,
In care e topit suspinŭl
Intregeĭ suferinţĭ din lume...

Şi cîntecul şi întristarea
Mi-aduc în suflet disperare. ...
Aşĭ vrea, ca fiara'n piept lovită,
Căzînd, să scot un ţipet tare....

Dar tac văzînd o formă'n juru'mĭ,
E albă forma, o văd bine,
Şi mintea mi se rătăceşte....
Ca'ntr'un abis deschis în mine....

Se nărue ceva ? saŭ ce e ?
De tremură grozav tăcerea ?
Pe umere m'apas-o mînă.
Şi vreaŭ să fug, dar n'am puterea....

Cu ochiĭ rătăcițĭ caț uşa,
Ce lung trosneşte-a treia oară,
Mă uit, dar nepătruns rămîne
Abisul care mă'nconjoară.

O clipă îmĭ reviŭ ; din geamurĭ
Grăbit îndepărtez perdele....
Fantastica lumină-a luneĭ
Se'mprăştie pe toate cele....

Albeaţa-ĭ împăciuitoare
Adoarme patime stîrnite ;
Privesc nemărginirea albă
A cîmpurilor troenite,

Privesc cu linişte acuma
Şi văd, sub raza ce s'abate,
Privindu-mă din colţ, miloasă,
Icoana Maiceĭ prea Curate....

Şi ochiĭ-ĭ zbuciumul l'alungă,
Şi'n faţă-ĭ staŭ în devotare,
Iar sufletu-mĭ pătruns de raze,
Ea-l mîntue cu îndurare...

Gordon

POMELNIC TITORESC

Al Sfinteĭ Mănăstirĭ Neamţu de la începutul Mănastireĭ 1300 până la noĭ 1909. Schiţat de Vlădica Narcis Creţulescu Stareţul Monastireĭ.

1909 Ianuarie 10.

Se pomeneşte la 14 Noembre, la Sîmbăta fiiuluĭ rătăcit. Vinerĭ după Inălţare.

La mormîntul luĭ Stefan Vodă, toţĭ Domnitoriĭ.

La mormîntul Mitropolituluĭ Teoctist, toţĭ Mitropoliţiĭ.

La mormîntul Episcopuluĭ Ioanichie, toţĭ Episcopiĭ.

La mormîntul Stareţuluĭ Paisie, toţĭ Egumeniĭ şi Stareţiĭ.

Doamne !!

Nu caut graţia dată Apostoluluĭ Pavel !..,
Nu cer îndurarea dată Apostoluluĭ Petru !..
Dar te rog dă-mĭ ertarea tâlharuluĭ de pe cruce.

„Narcis"

1. Corint, 5. 6. 15. 29.
Galateni. 3. 23. 15. 42
Ebreĭ 11. 33. 13. 4
Ps. 80. 10
I. Impăraţĭ 17, 35
Sf. Efrem Sirianul t. 275.

Pomelnic Titoresc

Al Sfinteĭ Monastirĭ Neamțu de la inceputul M-reĭ 1300 până la noĭ. Schițat de Vlădica Narcis Crețulescu Starețul Monastireĭ la 1909 Ianuarie.

I. Domnitoriĭ Țăriĭ

Numele de Pomenit		Aniĭ	Observațiĭ
Bogdan V. V.	Maria D.	1367	Aŭ urzit his. Inălț. [1]
Petru V. V.	Maria D.	1375—1391	Mușat v. a inz. Mr. [2]
Stefan V. V.	Mușat	1392	A săvirș. bis. înălț. [3]
Alicsandru v.v.	Ana și Marina	14(0—1433	Cel B. Mușat a înzestrat M-rea și a înoit-o, a dat zagorna.
Ilie V. V.	Măriuca D.	1437	Aŭ dat hot. munților
Stefan V.V.	Marina D.	1446	Mușat frate cu Ilie aŭ închinat M-rea Boiștea cu averile eĭ.
Bogdan V. V.	Maria D.	1449	Mușat aŭ dat munțiĭ de peste Bistrița.
Stefan V. V.	Maria D.	1497	Mușat c. Mare a zid. bis: mare 1497, a inzestr. Mr.
Bogdan V. V.	Anastasia D	1504—1517	Aŭ întărit hrisoave
Petru V. V.	Elena D.	1527 1546	Aŭ dat Copenca
Alicsandru V. V.	Ruxanda D.	1540—1541	Cornea a înălț. clopotu, a făcut trap. cuhnia. beciurĭ și altele.
Alicsandru V. V.	Ruxanda D.	1552—1568	Lăpușn. a înt. hris.
Aron V. V.	Stanca D.	1591—1594	A dăr. moș. Drăgăneștș. a.
Eremia V. V.	Elisaveta D.	1596—1606	Movilă a întăr. hris.
Simion V. V.	Melania D	1606—1608	Movilă a întăr. hris.
Stefan V. V.	Axinia D.	611—1615	Tomșa a întăr. hris.
Miron V. V.	Elisaveta D	1626—1629	Barnoski a înt. hris.
Vasile V. V.	Catrina D.	1633—1653	Lupu a întărit hris.
Constantin V. V.	Soltana D.	1749—1753	Cihan Racoviță v. a dăru. it Tirgul Neamț la 1749-
Constantin V. V.	Smaranda D.	1777—1782	Moruz
Alicsandru V. V.	Zoița D.	1779	Aŭ unit M-rea Neamț cu Secu la 1779 sub starețul Paisie.

1) Istoria sf. Monastirĭ Neamțu tom. I aniĭ 6875 (1367) la pag. 6, Andronic, manuscriptul Monastirilor la No. 478 : 1367.

2) Arhiva istorică tomu I. 140.

3) Ist Monast. Neamțu din 1857 pag. 10 și Pomelnicul cel mare fila 4

Numele şi Pronumele		Anii	Observaţii
Alicsandru V. V.	Catrina D.	1785—1787	Ipsilant aŭ scutit M-rea de dări.
Scarlat V. V.	Smaranda D.	1806—1819	Calimah a făc. boln.
Mihail V. V.	Savastia D.	1819—1822	Şuţu a făcut scutirĭ.
Ion V. V.	Catrina D.	1822—1832	Sturza a uşurat procese.
Mihai V. V.	Smaranda D.	1834—1849	Struza a făcut aşăzăminte şi argintăriĭ.
Grigorie V. V. Ghica		1849—1856	A făcut aşezăm. ş. a

Arhiepiscopiĭ Mitropoliţĭ

Num. de Pomenit	Metania	anii	Observaţiĭ
Iosif I [1]	dela Neamţ	1365—1416	Muşat v. fiul luĭ P. Muşat
Iosif II [2]	Nemţanĭ	1416—1453	Ucenicu luĭ Muşat
Grigorie I	dela Neamţ	1439—1449	Ţamblac igum. M. Neamţ
Teoctist III	Nemţanĭ	1487—1528	Egum. a zid. bis m. 1497
George I	dela Neamţ	1509—1511	Cel bătrîn
Teofan	dela Raşca	1492—1584	Titor
Grigorie II	Nemţan înf.	1551—1564	Roşca văr cu Rareş V.
George II	Suceviţa	1581—1592	Movilă Vodă
Mitrofan	dela Neamţ		
Varlam	dela Secu	1632—1653	Moţoc
George III	dela Neamţ	1723—1729	
Nichifor	dela Neamţ	1729—1750	Grec Mitr. la Pisid. Nemţan
Gavriil	Calimah V.	1758—1786	
Iacov	dela Neamţ	1792—1803	Stamate, arhondaricul
Dosoftei	din Valahia	1793—1810	Filitis grec Mitr. Ungro-Vlah.
Veniamin	Nemţan Inf.	1803—1842	Costache, case, bis. Ad.
Grigorie III	Nemţan	1823—1834	Miculescu Mitr. Ungro-Vlah
Sofronie	dela Secu	1851—1860	Miclescu

1) Cel întăĭ Mitropolit şi cel maĭ mare ctitor al Sf. M-rĭ Neamţu. Ceteşte ist. M-riĭ Neamţu T. I 277, Neamul şi viaţa Mitropolitului Iosif Muşat Vodă (Iosaf) 66 şi Pomelnicul M-riĭ Bistriţa din 1407.

2) Despre Mitropolitul Iosif II vezĭ pravila luĭ Grigorie II Roşca (ist. M-riĭ Neamţ T. I, pag. 288) (Cronicĭ inedite Ion Bogdan din Bucureştĭ 1895, pag. 101)

ARHIVA

Organul societății științifice și literare din Iași

Membri și colaboratorĭ în 1909:

Președinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la școala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărăŭ, profesor, fost ministru de justiție.
N. A. Bogdan, publicist, funcționar la primăria de Iașĭ.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la școala de arte și meseriĭ.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, avocat, membru corespondent al Academieĭ, etc.
Eug. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Crețulescu, starețul mînăstireĭ Neamț.
Dr. Leon C. Cosmovici, profesor universitar.
Const. Doboș, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academieĭ.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiție.
Valeriŭ Hulubeĭ, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
Titus Lapteș, publicist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Mihail Lungianu.
Dr. George Meleticiŭ, medicul șef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ștefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum avocat, fost director a Penitenciaruluĭ Focșanĭ.
Gh. Nether, avocatul statuluĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
G. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statuluĭ Iașĭ.
V. Popovici, judecător.
N. Rădulescu-Niger, publicist, Bucureștĭ.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artele Frumoase Iașĭ.
M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcționar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceul Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutuluĭ de Franța etc. etc.
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

Iași.—Tip. H. Goldner, str. Primăriei No. 17.

ANUL XX. **Decembrie 1909** **No. 12.**

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE DIN IAȘI

NUMAR JUBILAR

SUMAR

Pentru orĭce privește redacția și administrația, a se adresa d-luĭ *A. D. Atanasiu, profesor, Iașĭ.*

ABONAMENTUL 10 LEI PE AN

1909

ARHIVA, organul Societăţiĭ Stiinţifice şi Literare din Iaşĭ

Membri şi colaboratorĭ în 1909:

Preşedinte: **Teodor T. Burada**

Membri:

Gh. Aslan, profesor, publicist.
A. D. Atanasiu, profesor la scoala Artelor Frumoase.
A. A. Bădărăŭ, avocat, f. profesor, fost ministru de justiţie.
N. A. Bogdan, publicist, funcţionar la primăria de Iaşĭ.
Gh. V. Botez-Gordon, publicist, secretar-profesor la şcoala de arte şi meseriĭ.
T. T. Burada, publicist, artist, profesor, membru corespondent al Academieĭ, etc.
Eus. Calognomu, publicist.
D-na Laura Constantinescu, profesoară.
Arhiereul Narcis Creţulescu, f. stareţul mînăstireĭ Neamţ.
Dr. Leon C. Cosmovicĭ, profesor universitar.
Const. Doboş, publicist.
I. Găvănescul, profesor universitar.
Gh. Ghibănescu, profesor, publicist, membru corespondent al Academieĭ.
Ilie Ghibănescu, profesor.
D. Greceanu, fost ministru de justiţie.
Valeriŭ Hulubeĭ, profesor.
Dr. S. Konya, farmacist.
D. Longinescu, avocat, publicist.
Mihail Lungianu, magistrat.
Dr. George Meleticiŭ, medicul şef al spitalelor Madona Dudu din Craiova.
Vl. Mironescu, arhitect, publicist.
Gh. Nădejde, profesor, director gim. Ştefan cel Mare, publicist.
Dr. I. Naum. avocat, fost director al Penitenciaruluĭ Focşanĭ.
Dr. Th. Nicolaŭ, profesor liceul internat.
Dr. G. Pascu, publicist, subdirector la Biblioteca Statuluĭ Iaşĭ.
V. Popovicĭ, judecător.
N. Rădulescu-Nig·r, publicist, Bucureştĭ.
Eug. Revent, profesor, publicist.
Romulus Sevastos, profesor.
C. D. Stahi, pictor, fost director Artelor Frumoase Iaşĭ.
Dr. M. Strajan, profesor, etc.
I. C. Tăzlăoanu, institutor-director.
Caton Theodorian, publicist, funcţionar.
Mihaĭ Tomida, profesor, director Liceulnĭ Internat.
Riria Xenopol, publicistă.
A. D Xenopol, profesor universitar, membru al Institutuluĭ de Franţa etc. etc.
A. Philippide, profesor la Universitatea din Iaşı, Membru al Academieĭ
N. Zaharia, publicist.

Secretar: A. D. Atanasiu

ARHIVA

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE ȘI LITERARE

DIN IAȘI

APARE ODATA PE LUNA

ANUL AL XX-lea (1909)

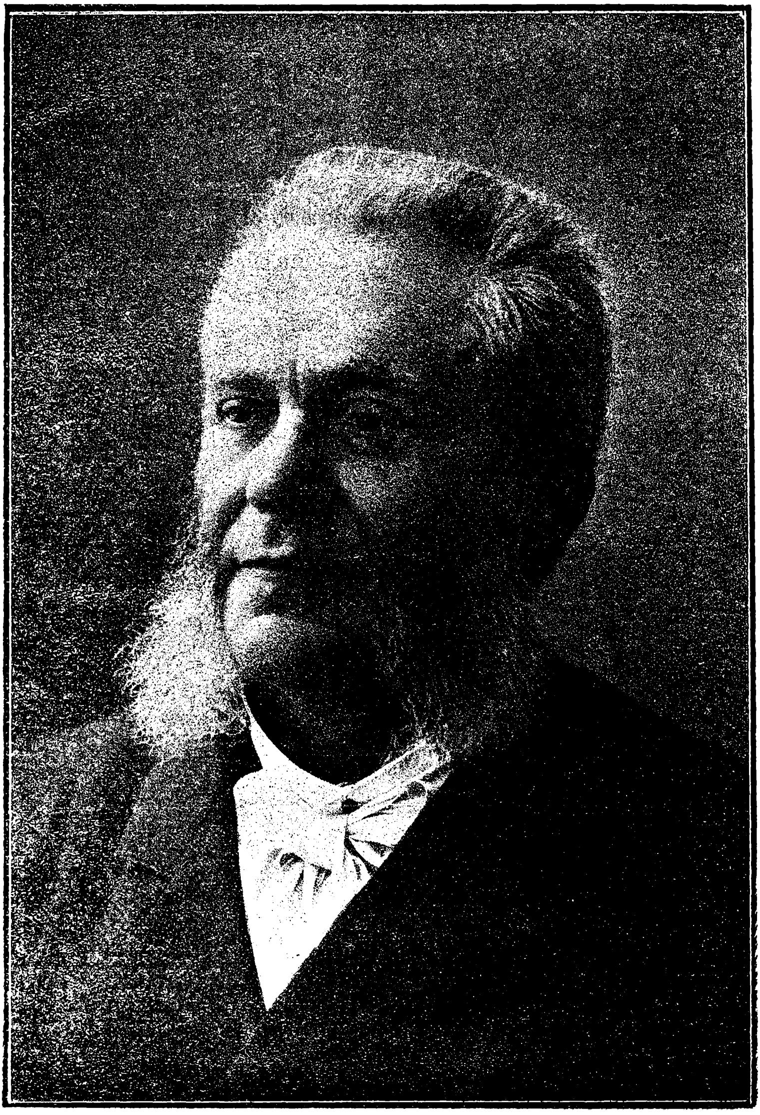
IAȘI
TIPOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI
1909.

Grigore Cobalcescu

† 20 Mai 1892.

Fost profesor universitar, membru al Academieĭ Romîne, Intăiul Președinte al Societățiĭ Științifice și Literare de la înființare 1888 pînă la 1891.

A. D Xenopol

Profesor al Universităţiĭ. Membru al Institutuluĭ de Franţa, Membru al Academieĭ Romîne, Fost rector al Universităţiĭ din Iaşĭ, etc. etc.

Preşedinte al Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare dela 1891 pînă la Aug. 1903 şi dela 5 Maĭ 1906—Sept. 1908.

Teodor T. Burada

(Născut în Iașĭ la 3 Octombrie 1839)

Licențiat în drept de la Facultatea din Paris, fost consilier la Curtea de Apel, Profesor onorific la Conservatorul de Muzică și Declamațiune din Iașĭ, Membru corespondent al Academieĭ Romîne, Comandor al Coroaneĭ Romînieĭ, Oficer al Steleĭ Romîne, Benemerenti cl. I etc. etc.

Președinte provizor al Societățiĭ Științifice și Literare din Iașĭ de la August 1903 pînă la 5 Maĭ 1906. Președinte apoĭ de la Sept. 1908 pînă în prezent.

Grigore C. Buțureanu

† Iulie 1907.

Fost profesor de Istorie la Scoala Normală Vasile Lupu și la Liceul Național. Fost inspector școlar. Deputat. Secretar general al Societății Științifice și Literare din Iași de la înființare (1888) până în 1907.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE și LITERARE

DIN IAȘI

Anul XX. No. 12. Decembrie 1909

DOUĂZECI DE ANI DE MUNCĂ

Intrucît am condus această revistă în cel maĭ lung timp al existenţeĭ eĭ de pănă acuma, răspund cu plăcere cerereĭ ce mi s'a făcut din partea comitetuluĭ revisteĭ de a încheia prin cîteva cuvinte spornica perioadă de 20 de anĭ a revisteĭ ĭeşene „Arhiva".

Insemnat ne pare tocmaĭ timpul îndestul de lung pe care *Arhiva* îl are pînă acuma îndărătul eĭ, ceĭa ce dovedeşte putere de viaţă şi stăruinţă necurmată pentru propăşirea eĭ.

Este cunoscută caracteristica cea minunată şi în parte foarte nimerită a luĭ Ioan Creangă asupra poporuluĭ nostru, anume că: „Romînuluĭ e greŭ până se apucă de ceva, că de lasat se lasă uşor", de aceĭa trebue să salutăm cu o deosebită mulţumire întreprinderile stăruitoare, şi stăruinţa acelora de a continua şi duce la sfîrşit o muncă începută.

Cîte nenumărate reviste aŭ apărut, aŭ închinat steagul de cînd revista *Arhiva* păşeşte liniştit pe calea eĭ înainte! Pînă acuma din România numaĭ „Convorbirile Literare" numără o durată maĭ lungă, fiind acuma în al 43-lea an al existenţeĭ lor. Dar „Convorbirile Literare", strămutîndu-se din Iaşĭ la Bucureştĭ a doua capitală a ţăriĭ rămăsese fără organ de rostire a cugetăriĭ literare şi ştiinţifice.

In anul 1888 prin stăruinţele maĭ ales ale răposatuluĭ profesor Gr. C. Buţureanu s'a infiinţat în Iaşĭ „Societatea Ştiinţifică şi Literară" care trebuia să înlocuească societatea „Junimea"

ce era în plină descompunere. In anul 1889 noua societate îşĭ crea un organ pentru publicaţiile membrilor eĭ. Insă în primul an „*Arhiva*“ a avut un caracter maĭ mult ştiinţific, critic şi istoric de cît literar, după imboldirile întăiuluĭ săŭ preşedinte, profesorul de geologie şi marele învăţat Grigore Cobîlcescu, cu toate că nu corespundea întocmaĭ cu statutele societăţeĭ care prevedeaŭ două secţiĭ: una ştiinţifică şi cealaltă literară, adecă cu romane, nuvele, poeziĭ, etc.

In urma retrastereĭ luĭ Cobîlcescu, întrînd eŭ în 1891 ca preşedinte, am început să daŭ un noŭ cuprins organuluĭ societăţiĭ *Arhiva*, deschizîndu-ĭ coloanele şi părţiĭ curat beletristice, şi de atuncĭ până acuma *Arhiva* a pastrat acest caracter

* * *

Mulţĭ din scriitoriĭ noştri ceĭ maĭ de samă aŭ început activitatea lor în coloanele *Arhiveĭ*, aşa d-niĭ: I. Tanoviceanu Dr. N. Leon, Dr. Drag. Hurmuzescu, Gh. Ghibănescu, I. Găvănescul, N. Iorga, Bogdan Duică, Th. Roseti, Eduard Gruber, M. Vlădescu, N. Beldiceanu, Vas. C. Buţureanu, Gr. C. Buţureanu, M. Strajan, Teodor T. Burada, I. Boniface-Hétrat, Calistrat Hogaş, Th. Nicolau, Dr. Roşculeţ, Ovid Densuşianu, Alexandru G. Mavrocordat, Romulus Sevastos, A. C. Cuza, Vespasian Erbiceanu, Th. Speranţă, A. Vojen, Emilgar, Gh. Murnu, St. O. Iosif, C. G. Stere, Th. Avr. Aguletti, Const. Ionescu, Th. V. Stefanelli, Gh. Gheorghiu, Consulul rusesc de Giers, etc.; dintre doamne: Riria, Virginia Gruber, Ana Conta-Kernbach, Adela Xenopol, Eugenia Ianculescu de Reus, Iohana Minkvitz, şi altele. Uniĭ din eĭ şi-aŭ stabilit reputaţia prin revista ĭeşană.

Dintre lucrările cele maĭ însemnate notăm acele de geologie, petrografie, mineralogie, naturale etc. ale luĭ Grigore Cobîlcescu, Vas. Buţureanu, Dr. Leon C. Cosmovicĭ, Romulus Sevastos, Th. Nicolau, C. Ionescu; acele de drept ale luĭ I. Tanoviceanu şi Vespasian Erbiceanu; acele de arheologie şi antropologie ale luĭ Gr. C. Buţureanu, N. Beldiceanu; diferite lucrărĭ de istorie, ca ale luĭ Alex. Mavrocordat, I. Tanoviceanu, Ghibănescu, Bogdan Duică, I. G. Sbierea, şi altele.

In ramura literară notăm poeziile de Riria, Ana Conta Kernbach, A. C. Cuza, N. Beldiceanu, St. O. Iosif, Boniface Hétrat, Corneliu din Moldova, şi alţiĭ; ĭar în povestirĭ, descrierĭ, nuvele, s-aŭ deosebit Calistrat Hogaş, Caton Theodorian, D-na Eugenia Ianculescu de Reus, Tib Crudu....

Activitatea *Arhiveĭ* s'a dezvoltat foarte mult pe tărîmul critic, căutînd totdeauna să deie samă în mod obiectiv şi fără nicĭ un atac personal despre diversele lucrărĭ. Stăruim cu deosebire asupra aceşteĭ părţĭ critice, căcĭ, din nenorocire, critica în România este înţăleasă maĭ totdeauna ca insultă şi batjocură. Nu se caută a se combate ideile ci a se defăima persoanele care le-aŭ emis. Ca să dovedească criticul că o părere oare care ştiinţifică nu este justificată se anină de mama şi de tata scriitoruluĭ, precum şi de dînsul, căutînd să scormonească vre-o faptă nepotrivită cu severitatea morală, şi pe acest *argument ştiinţific* se buciumă triumful.

Dacă *Arhiva* a avut şi are un merit în cîmpul criticeĭ este tocmaĭ acela de a fi lasat cu totul la o parte personalităţile, calomniile şi injuriile şi a ţinut să dovedească numaĭ cît netemeinicia părerilor faţă cu adevărul, neconcordanţa formelor faţă cu frumosul şi acea a faptelor faţă cu binele.

Arhiva apoĭ a maĭ adus un serviciŭ prin numeroasele şi însemnatele documente publicate asupra poporuluĭ romîn, din care cele maĭ multe sunt datorite ostenelelor de culegătorĭ I. Tanoviceanu, Gh. Ghibănescu, Th. T. Burada şi alţiĭ.

Nu maĭ puţin *Arhiva* a căutat, atuncĭ cînd se înfăţişa prilejul, a aduce ilustraţiĭ după opere de artă şi monumente istorice, stampe şi reproducerĭ după obiecte vechĭ saŭ inscripţiĭ. şi aŭ contribuit cu material pentru istorìa artelor prin studiile şi discuţile privitoare la arte: Stefan Popescu, Gavril Muzicescu, T. T. Burada, A. D. Atanasiu, State Dragomir şi alţiĭ.

Colecţiunea de folklor cuprinsă în *Arhiva* maĭ ales în privinţa poeziilor populare aŭ îmbogăţit culegerile cunoscute cu adause însemnate.

Filologia a ocupat un loc de frunte în *Arhiva*, chiar din primul număr cînd H. Tiktin a publicat călăuza ortografieĭ fonetice, după care sistem s'a tot apropiat şi ortografia Academieĭ în diferitele eĭ modificărĭ, precum şi articolele de filologie ale luĭ G. Pascu şi ale altora.

Aşa a lucrat *Arhiva* timp de 20 de anĭ neîntrerupţĭ şi lucrarea eĭ nu a rămas fără roade în sinul cultureĭ romîne.

Ea a avut mult de luptat cu scepticismul unora şi cu materializmul altora, dar sporită cu puterĭ nouă şi suflete alese— care înţeleg că maĭ presus de josnicile interese ale prezentuluĭ există ceva care uneşte trecutul cu viitorul—păşeşte înainte plină de nădejde în viitor pe aceiaşĭ cale cătră adevăr, bine şi frumos.

Iĭ dorim şi maĭ departe viaţă lungă şi spornică.

A. D. Xenopol

Din moda romînească

Baĭder. O legătoare de gît mare, cache-nez, făcută din tot felul de materialurĭ, dar maĭ ales din lînă dezlînată împletită, pe care o învălătuceşte cineva împrejurul gîtuluĭ, pe deasupra haĭneĭ, pentru a se apăra în contra friguluĭ. Altă dată, acum 30 de anĭ în urmă, era foarte întrebuinţat *baĭderul* prin oraşe, maĭ ales împletit din lînă colorată dezlînată. Astăzĭ îl maĭ poartă preoţiĭ, călugăriĭ şi ţăraniĭ.

Cuvîntul maĭ sună *baĭdérĭŭ*, *baĭdír*, *baĭdírĭŭ*, şi are şi un deminutiv *baĭderaş*. Pentru Hasdeu „cuvîntul este invederat oriental turanic, dar nu turcesc“ ! Din nenorocire, măcar că ştia că „este invederat turanic, dar nu turcesc“, Hasdeu nu ĭ-a dat etimologiea. Pentru Tiktin originea cuvîntuluĭ este *necunoscută*, „unbekannt“. Cihac nicĭ nu-l are. Alt-cineva să se fi maĭ ocupat cu acest cuvînt, nu ştiŭ.

Maĭ întîĭŭ este de observat că se accentuĭază *baĭdér*, ĭar nu *băĭder*, cum zice Tiktin.

Baĭaderele indiane în jocul lor aŭ între alte caractere specifice, care le deosebesc de alte dănţuitoare, pe acela că învîrtesc în tot felĭul, în timpul danţuluĭ, un voal de *gaze*, pe care-l poartă azvîrlit pe umere. „Leur taille était bien prise et serrée dans une sorte de jaquette de soie or et noir, qui descendait jusqu'au-dessous de la poitrine. Là commençait une jupe d'étoffe légère retombant au-dessous des genoux; un voile de gaze était jeté sur leurs épaules et venait se croiser sur le sein. Les bayadères tirent, en dansant, un parti fort habile de ce voile“. Journal des voyages, IV (Paris 1879), 155. Moda franceză inventează necontenit nume trecătoare pentru haĭne, pe care nu le maĭ pot înregistra dicţionarele. După cum de curînd a inventat numele *boa* pentru o legătoare de gît, aşa se vede că a inventat pe acel de *bayadère* maĭ acum 40 de anĭ în urmă, pentru altă legătoare, care samănă într-adevăr cu voalul baĭaderelor. Să se noteze că *baĭderul*, cînd se purta de orăşenĭ în Romînia, era totdeauna zvîrlit cu eleganţă şi cu negligenţă afectată peste umerĭ. Astăzĭ moda a dispărut, dar trebuinţa a rămas, şi ţăranul romîn, care purta legăturĭ de gît şi maĭ înainte vreme, a adoptat cuvîntul pentru legăturile pe care nu i le maĭ face acum nevasta, ci le cumpără din tîrg de-a gata. Compară cuvîntul *baederă* din dicţionarul luĭ Costinescu, „îmbrăcăminte de etichetă, ce pun damele pe umerĭ în loc de şal“.

Asupra timpuluĭ cînd s-a întrodus poate moda baĭderuluĭ compară baletul numit *bayadère*, pe care l-a făcut renumit întîĭŭ baletista Maria Taglioni pe scena Berlinuluĭ la anul 1832.

A. Philippide.

LUI

M'aĭ ispitit c'o vorbă bună
C'un zimbet m'aĭ ademenit
Ochi triştĭ cu licărirĭ de lună
Gînd blînd de vise 'ndrăgostit.

Şi te-aĭ desprins ca o nălucă
Din calea mea.... mergînd la pas
Ispita-ţĭ fu îndemn de ducă
Şi-un zimbet, taĭnic „bun rămas".

Decembrie 1909 **Ana Conta-Kernbach.**

Cobălcescu şi „teoria descendenţeĭ"

O coincidenţă, anul acesta cînd s'a sărbătorit de către lumea ştiinţifică din Europa, o sută de anĭ de la naşterea luĭ *Darwin*, o sută de anĭ de la apariţiunea „filosofieĭ zoologice" a luĭ *Lamarck* şi 75 de anĭ de la naşterea luĭ *Haeckel*, într'un cuvînt cînd s'a apoteozat teoria descendenţeĭ, noĭ sărbătorim douăzecĭ de anĭ de la înfiinţarea „societăţeĭ ştiinţifice şi literare din Iaşĭ".

Unul dintre fondatoriĭ acesteĭ societăţĭ şi primul eĭ preşedinte a fost *Grigore Cobălcescu*, care pe lîngă că era un distins geolog, a fost primul profesor de ştiinţĭ naturale, romîn. partizan al teorieĭ descendenţeĭ.

Activitatea luĭ ca geolog, a fost descrisă de dr. *D. Brîndză* în respunsul la discursul de recepţiune al luĭ *Gr. Cobălcescu* şi nu despre aceasta am să mă ocup, ci despre activitatea luĭ ca evoluţionist, asupra căruia nu ştiŭ să se fi scris pînă astăzĭ ceva.

Gr. Cobălcescu pe lîngă că era profesor la Universitate, maĭ era profesor şi la o şcoală secundară particulară de băeţĭ *„Institutul academic"*, unde a exercitat o influenţă prelungită asupra istorieĭ naturale în ţară.

Cei maĭ mulţĭ din naturaliştiĭ romînĭ aŭ fost discipuliĭ luĭ Cobălcescu în această şcoală: *A. Viţu*, *L. Cosmovicĭ*, *D. Voinov*, *Emil Racovitză*, *N. Leon*, *Sava Atanasiu*, *Dr. Socor* şi alţiĭ. El era o figură originală, un spirit scrutător, o inteligenţă excepţională.

Succesul luĭ ca profesor secundar, nu se datoreşte metodelor pedagogice, care pe vremea luĭ nu eraŭ cunoscute in ţară la noĭ, ci foculuĭ sacru şi convingerilor sale profunde.

Lecţiile luĭ asupra formaţiuneĭ pămîntuluĭ, asupra înfăţişăreĭ pe care o prezintă pămîntul în diferitele perioade geologice, asupra origineĭ vieţeĭ etc., eraŭ o adevărată poezie.

Consideraţiunile generale asupra ştiinţelor naturale ne-aŭ lasat la toţĭ o impresiune neştearsă, ele ne-aŭ sugerat gustul şi interesul pentru studiul natureĭ deschizîndu-ne în acelaş timp noi orizonturĭ.

Cobălcescu din ceia ce la începutul carriereĭ sale profesorale, pare că era un adept al constanţeĭ specieĭ, devenind maĭ tîrziŭ un cunoscător şi admirator al luĭ *Lamarck*, *Darwin* şi *Haeckel* ş'a reformat complect toate textele după care ne preda ştiinţele naturale la „*Institutul academic*", în conformitate cu teoria descendenţeĭ.

In timpul cînd eram student în *Iena*, el îmĭ scria adese orĭ interesîndu-se mult de cursul ilustruluĭ învăţat, veneratul meŭ profesor *Haeckel*, pentru scrierile căruia se pasionase.

La reîntoarcerea mea în ţară am legat împreună strînsă prietenie, discutînd une-orĭ nopţĭ întregĭ pasage din „Istoria creaţiuneĭ" şi „Antropogenie".

Imĭ aduc aminte că odată discutînd împreună asupra „regnuluĭ protistic" creat de *Haeckel*, dînsul îmĭ spunea că a ajuns la aceleaşĭ concluziĭ înainte de a fi cunoscut lucrarea luĭ *Haeckel*, „Regnul protistilor".

Adevărul este că în vremea cînd ne făcea deosebirile şi asemănările între regnul animal şi cel vegetal, după ce analiza în mod critic toate deosebirile, accentua că aceste deosebirĭ devin din ce în ce maĭ neperceptibile cu cît ne scoborîm maĭ jos de scara fiinţelor vieţuitoare.

Altă dată discutînd asupra ereditățeĭ, par'că'l văd cît de entuziast era de acest factor fiziologic. Singură, numaĭ „ereditatea progresivă"—spunea el—ar fi suficientă să explice evoluţia fiinţelor vieţuitoare, dovadă că aprecia bine acest factor, este că el a fost cel maĭ combătut de către adversariĭ teorieĭ descendenţeĭ.

Cu mulţĭ din colegiĭ luĭ de pe vremurĭ, Cobălcescu a avut discuţiunĭ înfocate asupra însemnătăţiĭ ştiinţelor naturale, fiindcă mulţi credeaŭ că menirea ştiinţelor naturale este de a înregistra corpurile din natură, ceea ce-ĭ făcea să considere aceste ştiinţĭ ca secĭ şi aride. *Cobălcescu* cetise „morfologia generală" a luĭ *Haeckel* şi se convinsese că numaĭ cu observaţia saŭ empirica nu se poate ajunge la adevărurile natureĭ după

cum nu se poate numaĭ prin reflexiune saŭ filosofie, după cum prima metodă, singură, conduce la o „istorie naturală“ sportivă, asemine sportuluĭ de a colecţiona mărcĭ poştale saŭ monograme; tot astfel a doua metodă, singură, conduce la „filosofie transcedentală“. Numaĭ ambele metode inseparate duc la adevărata „filosofie naturalistă“.

Discuţiunile ştiinţifice şi maĭ cu samă *Darwinismul*, l'aŭ pasionat pe Cobălcescu pînă în ultimele luĭ zile. Iată cum se exprimă *Babeş* despre el în discursul de recepţiune la Academie: „In timpurile din urmă, văzînd pe Cobălcescu în boala sa cea lungă şi recidivă, conversaţiunea noastră se întindea de maĭ multe orĭ asupra concepereĭ natureĭ şi asupra legătureĭ între diferitele ramurĭ ale ştiinţilor naturale.

Desvoltarea filogenetică a organismelor şi momentele ce intervin la formarea calităţilor distinctive ale speciilor, continuitatea lupteĭ de existenţă şi formele sub care lumea externă şi anume microbiĭ atacă pe indivizĭ, *preocupaŭ mult pe savantul bolnav.* Incercasem a-l urmări şi ajunsesem la vederĭ, care eraŭ roditoare şi pentru specialitatea mea“.

Işĭ poate orĭ cine închipui ce cultură vastă şi ce ideĭ înaintate avea *Cobălcescu*, dacă acum 30 de anĭ, lecţiile luĭ liceale de ştiinţĭ naturale eraŭ în vederile doctrineĭ darwiniste.

Ca fost elev al luĭ *Cobălcescu* şi ca fost director al „*Arhiveĭ*“, partea ştiinţifică, în vremea cînd el era preşedintele societăţeĭ, nu am de cît un singur dor, ca ideile evoluţioniste sămănate de el în ţară, să contribue la formarea uneĭ concepţiunĭ ştiinţifice despre lume.

Dr. N. Leon

ATEI ŞI ATEI

In genere, se spune *ateĭ*, persoanelor care nu cred în D-zeŭ şi nu cred din convingere saŭ din naivitate. Avem însă o serie de speciĭ de ateĭ, maĭ ales în domeniul ştiinţific, care sunt mult maĭ periculoşĭ de cît ceĭ dintăĭ.

In realitate, *ateŭ*, însamnă: *fără credinţă* şi decĭ ateĭ sunt aceia care n'aŭ credinţă în *forţile lor propriĭ*, în *neamul lor*, în *ştiinţa lor*, şi propoveduesc cosmopolitismul şi maĭ ales *credinţa*, în gîndirele, în concepţiunile, în activitatea străinilor.

Ateĭ de specie rea, sunt aceia, care în loc să aibă curajul a privi drept în faţă, *faptele precize*, pe care observaţia sinceră le determină, caută a se furişa, a le ocoli şi pe căĭ piezişe încearcă lămurirea fenomenelor, ce numim **vitale.**

La noĭ, adesa se descriŭ ca inteligenţĭ fără samăn, un *Häckel*, un *Carl Vogt*, un *G. Quincke*, *Butschli*, *Verworn* şi un altul maĭ de curînd *I. Loeb*. Spusele şi scrierile acestora, par a fi înaintate ca *pilde* de urmat şi de cinstit. Mare ateism.

Cine cunoaşte scrierile acestora, şi cunoaşte întreaga literatură ştiinţifică şi maĭ ales aceia, care aŭ avut norocul să se găsească, nu în mijlocul numaĭ a unuia saŭ al celuilalt, ci a uneĭ pleiade de *oamenĭ marĭ* şi să asiste la experimentările ingenioase şi discuţiunile lor înălţătoare, de sigur că nu poate să considere pe sus numiţiĭ savanţĭ de *ilustraţiĭ ştiinţifice.* Absolut nicĭ un folos n'a urmat, fie pentru ştiinţă, fie pentru omenire, din studiile luĭ Häckel saŭ a luĭ C. Vogt şi cu atît maĭ puţin, va urma din acele a luĭ *Verworn, Quincke* saŭ *Loeb*, care pot fi consideraţĭ ca uniĭ dintre speculanţiĭ ceĭ maĭ îndrăzneţĭ.

Un **Claude Bernard** cînd afirma un **fapt fiziologic,** acel fapt era disecat pînă în părţile luĭ cele maĭ intime, de mulţimea de savanţĭ din lumea întreagă. Şi cum întotdeauna eşia învingător, Cl. Bernard întemeia în fie care dată o *şcoală întreagă de a cerceta, de a concepe* şi o altă şcoală, de a îndrepta în folosul omenireĭ, descoperirele luĭ. Cu un aseminea *om*, se căpăta *credinţă* şi în *el* şi în *ştiinţa*, pe care o propoveduia.

Da un **Pasteur** ? Bine spunea un alt al meu fost profesor *Ch. Richet*, că „este o îndrumare spre a fi ingrat, cătră mariĭ descoperitorĭ, de îndată ce descoperirele lor ajung repede de domeniul public".

Dar cine a adus omenireĭ, un folos maĭ mare, de cît dînsul, şi l'a adus, prin adînca **credinţă** ce avea în **adevărata ştiinţă**. Zic *adevărata ştiinţă*, căcĭ — din nefericire — de un timp încoace, îşĭ rîdică capul cu îndrăzneală o *ştiinţă speculativă,* care, mult răŭ are să facă şi maĭ ales la noĭ.

Şi atît e de adevărat că **ştiinţa** provoacă credinţă, în cît nu e de mirare, cînd aflăm sp. ex. că marele fizician **Biot**—*descoperitorul fenomenilor de polarizaţie rotatoric*—luînd mina luĭ Pasteur, care abia îşĭ începuse seria de cercetărĭ uimitoare, îĭ spuse—cu lacrimele în ochĭ—vestitele vorbe: „scumpul meŭ „copil, atîta am iubit ştiinţele, în cît nu pot să nu fiŭ mişcat, „taţă de frumuseţa descoperirelor ce facĭ". Acea iubire de care vorbea Biot era **credinţa** în sinceritatea ştiinţelor.

Şi nu e de mirare cînd Pasteur, chiemat în mijlocul membrilor Academieĭ de ştiinţĭ din Paris, a făcut acele frumoase mărturisirĭ, care după spusele luĭ Ernest Legouvé directorul şi decanul Academieĭ franceze, „a provocat în întreaga asistenţă, „*fiorĭ de entuziasm şi de credinţă.* Acela — spune Pasteur— „care proclamă *ideia infinituluĭ*, acumulează în acea afirmare „maĭ mult supranatural de cît există în toate miracolele tutu„ror religiunilor, căcĭ noţiunea *de infinit* are acel caracter de „a se impune şi de a fi, ne înţăles. Cînd această noţiune se „acaparează de spiritul nostru, nu rămîne de cît să ne plecăm „genunchiĭ! Resorturile vieţeĭ intelectuale ameninţă să se în„tindă! simţim gata a fi cuprinşĭ de sublima nebunie a luĭ „Pascal... Supranaturalul întră in inima ta, *ideia de D-zeŭ, nu-ĭ „de cît o formă a ideieĭ de infinit*".

Şi dacă niciĭ Pasteur, n'a întemeiat metoade experimentale şi n'a pus temelia celor maĭ viguroase principiĭ de demonstrare, de concepţiune şi de logică, cu alte cuvinte dacă nicĭ Pasteur *n'a fost un adevărat om de ştiinţă*, atuncea nu ştim cine maĭ merită aseminea calificative. Şi cu toate acestea—după cum o maĭ afirmă *Legouvé*—„erau două persoane în *Pas-*„*teur*, un *savant* şi un *credincios* şi vecinic gelos de drepturile „unuia şi ale celuilalt, propoveduia cu toată convingerea şi „puterea luĭ, **libertatea absolută** şi pentru savantul şi pentru „credinciosul".

Iată care *precepte*, trebue să fie *imaginea sfîntă* a propoveduitorilor de ştiinţă şi de bine.

Departe sunt fabricătoriĭ de ştiinţă speculativă, de acele metoade de investigaţiune, pe care le aŭ urmat, întemeiat, atîtea ilustraţiĭ trecute, ca *Bichat*, *Cl. Bernard*, *Pasteur*, *Marey*, *Hebert*, *Gaudry*, *Helmholz*, *Virchow* şi cîţĭ alţiĭ.

Tendinţa ateilor în ştiinţă, nu e progresul, căcĭ nu poate fi progres, cînd caută să înlăture realitatea şi să o înlocuiască cu ficţiunĭ imaginare.

Felurite împrejurărĭ—pe care n'am nevoie a le desfăşura—au provocat o reacţiune din partea unor oamenĭ însemnaţĭ, contra *catolicismuluĭ* şi numaĭ contra acestuĭ fel de manifestare religioasă. Zic, de la început, că aŭ greşit. Nu preceptele religioase eraŭ de vină, ci oameniĭ carĭ pretindeaŭ a le pune în practică. Dacă s'ar fi luptat numaĭ contra acestora, rezultatele ar fi fost mult maĭ mulţămitoare.

De la acest pas greşit, uniĭ savanţĭ aŭ crezut de datoria lor, a-şĭ îndrepta toată activitatea lor, în a sfarama *credinţa religioasă*. Timp absolut pierdut.

Marele răŭ însă care-l fac aceştia, se datoreşte faptuluĭ, că pentru a da lovitura *credinţeĭ religioase*, eĭ *denaturează realitatea fenomenelor biologice* şi crează o întreagă clădire de argumentărĭ şi pretinse observaţiunĭ, pentru susţinerea fantezielor lor.

Frica de a nu fi consideraţĭ ca *teişti*, îĭ silesc să nu recunoască, existenţa în lume, pe lîngă puterile *fisico-chimice*—adică acele ce studiem în fizică şi chimie—şi o altă putere, tot fizică, dar pe care o studiem în fiziologie, putere deprinşĭ a o numi: **viaţă.** Natural, cu o aseminea tendinţă, nu pot face de cît ştiinţă speculativă.

Şi **Marey,** acest alt mare fiziolog, spunea adesea „de la „începutul carriereĭ mele, am simţit, cîtă trebuinţă era pentru „fiziologie, să părăsesc domeniul speculaţiunilor şi să recurg la „măsurile exacte, la instrumente precize şi m'am hotărît să „întru pe calea deschisă în mod strălucit în Germania, de că-„tră Volkmann, Ludwig, Helmholz". Da, a simţit pericolul şi dacă n'avea acea înaltă concepţie, de rolul ştiinţeĭ adevărate, şi decĭ n'avea acea **credinţă nestrămutată** în ştiinţă, de sigur că se lăsa tîrît în domeniul speculaţiunilor şi atuncea, în loc

de acele strălucite studiĭ şi metoade, ce ne-a lasat, de care o lume întreagă s'a folosit şi se foloseşte încă, am fi avut cine ştie ce întortocherĭ de fapte, cine ştie ce lămurirĭ a fenomenelor fiziologice (vitale). Omenirea ar fi pierdut din două părţĭ. Marey nu şi-a bătut capul să combată religia, avînd şi dînsul o credinţă religioasă—şi n'a avut frica să fie desconsiderat, dacă nu s'a pus de partea acelora, care se tem să afirme că există *viaţă*.

Şi iarăşĭ în treacăt fie spus: toţĭ ateiĭ de specia aceasta, cînd vorbesc de *substanţa vie*, n'aŭ ce face, o numesc *substanţă vie*. Ca să se lepede complect de satana, ar trebui să'şĭ creeze şi o nomenclatură ad-hoc. Şi dacă ar admite expresiunile pe care le întrebuinţez: *substanţă fiziologică*, *putere fiziologică*, încă tot n'ar fi scapaţĭ de **caua** ce-ĭ urmăreşte zi şi noapte, *gogoriţa*, că dacă zic viaţă şi recunosc o viaţă, sunt siliţĭ a recunoaşte numaĭ de cît un *suflet* şi decĭ, vrut ne vrut, existenţa unuĭ D-zeŭ.

Aci e greşala lor cea mare. Se confundă lucrurile. Să se lase în pace religia cu preceptele eĭ şi pe acest teren, oameniĭ culţĭ de la noĭ ar trebui să-şĭ dee mîna, numaĭ pentru a *moraliza învăţămîntul aşa zis religios*, în şcolile primare. Nu e moral a învăţa pe copilaşiĭ de 8—9 anĭ, cum a blastamat D-zeŭ pe Adam şi Eva: (D-zeŭ a osîndit pe Eva, să nască fiĭ în durere [1]); cum, în înalta luĭ înţălepciune şi bunătate, n'a găsit o *educaţie*, pentru a îndrepta omenirea, pe căĭ bune, *ci pedepsirea cu moarte* (Sodoma şi Gomora. Potopul); şi nu e moral, a le tot vorbi de naştere, chiar cînd e vorba de Isus: (Peste noapte, sfînta Fecioară născu acolo în staul pe Domnul Isus Hristos). Nu e nicĭ *educativ* şi nicĭ *de folos*, a le toci mintea cu memorizarea atîtor copiĭ a fiilor luĭ Israel şi cîte altele. Iaca încotro ar trebui să-şĭ îndrepte activitatea lor ştiinţifică, aceia care se rîdică în contra Religieĭ.

Decĭ, dacă un adînc cunoscător al fenomenelor fizico-chimice, cum a fost Pasteur, a spus, *că ideia de infinit e o formă a ideieĭ de D-zeŭ*, trebue ca toţĭ aceia care sufăr de sus amintita insomnie, să se redeştepte şi în loc de a se îndărăptnici în a nega puterea care există: *viaţa*, şi decĭ a-şĭ perde timpul in a lucra pe căĭ falşe, piezişe, ca să dovedească neexistenţa, să se apuce a conlucra cu toţiĭ, în a descoperi în amănunţimele eĭ, *secretele admirabile ale manifestăreĭ sale*.

Şi în adevăr, **viaţa** se manifestă în lume ca o putere, care depăşeşte cu mult, manifestările orĭ căreĭ alte puterĭ.

Se ştie din mecanică, că aceiaşĭ putere, va avea efecte deosebite, după feliul cum vor fi înjghebate pîrghiile, puse în mişcare de acea putere. Unde se poate dovedi maĭ bine, această admirabilă lege, de cît în legăturele organelor din corpul animalelor.

---

1). Vedeţĭ cartea de cetire pentru clasa a II-a primară a Ministeruluĭ Instrucţiuneĭ, p. 30—74.

Și este o idee greșită, de a nu cerceta organizmul omuluĭ, cînd e vorba de fenomenele vitale. O căldură de 5⁰ și o alta de 100⁰, de și tot căldură e și una și alta, nu vor avea aceleașĭ efecte. Prin urmare o viață a uneĭ celule (*un protozoar*) cu o viață legată a unuĭ număr infinit de celule, (corp omenesc), nu pot avea aceiașĭ manifestare. Și dacă în toate celelalte felurĭ de studiĭ, îțĭ este învoit a analiza tocmaĭ ceia ce este maĭ complicat, mă întreb, dacă nu este o absurditate, a opri în fiziologie, să analizezĭ altă ceva, de cît ceia ce e maĭ simplu, de cît *viața unuĭ protozoar*. Impunerea absurdă, rezultă din frica analizată. *Cînd sunt multe viețĭ la un loc legate, asistăm la manifestărĭ impunătoare care te silesc a afirma existența lor și tocmaĭ ceia ce nu doresc ateiĭ noștri.*

Trecînd la fapte, nu știĭ pe care să le alegĭ.

Cînd îmĭ amintesc de figura blîndă a luĭ Cl. Bernard, care într'o sară, în casa luĭ Lacaze Duthiers, a pus luĭ Vulpian, întrebarea: „amice, aĭ putea să-mĭ spuĭ măestria așezăreĭ *coardeĭ timpanuluĭ* prin *timpan*?“ Și cînd îmĭ aduc aminte cum i s'a iluminat fața, lămurind acea măestrie, nu pot a nu fi din noŭ emoționat, precum fuĭ atuncea.

Acestea sunt momente, de desvoltare de **credință**, dar nu lămurirea unuĭ de Lanessan [1]), că stecla uneĭ lampe aprinse, dacă plesnește, din cauza unuĭ curent de aer, ne dovedește că și substanțele ne-organice, „*sunt foarte sensibile excitațiunilor exterioare;*“ saŭ că, *nutrițiunea* este un act tot atît de simplu și cu desăvîrșire identic, cu creșterea uneĭ picăturĭ de apă, pusă sub un clopot cu vapoare de apă, saŭ cu vapoare de alcool: saŭ că o bombiță de soc, dacă se apropie de o baghetă de steclă electrizată, se apropie, fiind că-ĭ place, (pag. 22); saŭ că mișcarea unuĭ amib, e o *dilatare* și deci identitate cu pîrîitul uneĭ bucățĭ de pucioasă ce o ținem în mînă, care dovedește că se mișcă, fiind că se dilată!

Și maí absurde sunt lămuririle luĭ *G. Quincke* [2]), de mișcarea unuĭ *Amib*, cu presupunerea de formare de soponurĭ de albumină. Ce să fac acele soponurĭ? Cine a găsit în apele dulcĭ saŭ marine, unde trăesc miliarde de Protozoare, acele soponurĭ. Se știe că nimica nu se perde. Și apoĭ, un *flagel* un *cir*, un *cil-vibratil*, care sunt tot prelungirĭ protoplasmice, numaĭ permanente, se mișcă tot din cauza acelor imaginare și fantastice producțiunĭ de soponurĭ?

Tot atît de puțin înălțător, sunt și numeroasele încercărĭ ale luĭ *Loeb* [3]) de a lămuri fenomenele vitale, ca simple fenomene fizico-chimice.

---

1). I. L. De Lanessan. Traité de Zoologie. Paris 1882, p. 20.

2), G. Quincke, Ueber periodische Ausbreitung an Flüssigkeitsoberflächen u. dadurch hervorgerufene Bewegungserscheinungen. Sitzungsber. der Akademie der Wissenschaft zu Berlin 1888.

3). *I. Loeb.* La dynamique des phénomènes de la vie. Paris, 1908.

Cînd spune (loc. cit. p. 2) „ființele viĭ pot fi considerate „ca niște mașinĭ *chimice* pentru 2 rezoane: fiind că **energiile** „trebuitoare funcționăreĭ lor sunt date de *procesusurĭ chimice* „și fiind că **substanțele** însușĭ din care mașina este alcătuită, „sunt rezultatul unor synteze chimice", sunt afirmațiunĭ îndrăznețe, care amețesc numaĭ pe ceĭ slabĭ de înger—după cum se spune—saŭ pe ateiĭ de care mă ocup. De sigur că numaĭ procesusurĭ chimice există în lume și că synteze ne-chimice, nimene nu poate concepe. Dară acele synteze se fac în substanțele ne-organice? Și o substanță organică dată, cînd este moartă, *decĭ lipsită de energia care o menținea* în **echilibrul** *sub care se arăta nouă*, maĭ poate învoi o synteză chimică? Și dacă substanța moartă, se descompune, acea descompunere—*un procesus chimic și ea*—nu se face oare, tocmaĭ sub influența altor ființĭ viĭ?

In intestine, aĭ substanțe *asimilabile* și *absorbabile*, căpătate prin procesusurĭ chimice și acele substanțe ca să treacă în organism, pot trece, dacă celulele epitheliale ale mucoaseĭ intestinale sunt moarte, de și condițiile fizice, de permeabilitate, de fuziune, de ozmoză, n'aŭ dispărut?

Se falșifică numaĭ realitatea faptelor, în anumit scop și de aceia se pare că lămuresc fenomenele vitale cu fenomene fizico-chimice.

Cînd zicem *fenomen*, trebue să nu uităm, că e o *lucrare oarecare perceptibilă nouă*, *datorită uneĭ puterĭ*. A zice: un fenomen vital, este un fenomen chimic, n'aĭ explicat absolut nimica. Sunt fraze. Fenomenul chimic are una saŭ maĭ multe cauze, decĭ una saŭ maĭ multe puterĭ, și cînd zicem sp. ex: o bucată de zahar să dizolvă în apă și nu o bucată de quartz, căcĭ cea dintăĭ este solubilă și nu cea de a doua, n'aĭ lămurit nimica. Aĭ constatat un fapt și aĭ calificat *cauza*, în specie, cu calificativul de **disoluție**. Dar ce este acea disoluție? Ce este acea putere? Nimene nu se gîndește și nicĭ nu se încearcă să o lămurească, căcĭ nu o poate. Fizicianul se mulțămește să confunde efectul cu cauza. Și aceștĭ Fizicianĭ-chimiștĭ, care îșĭ însușesc epitetul de Biologiștĭ, se revoltă, că nu putem defini, caracteriza, lămuri *viața* și ne-o lămuresc prin atîtea acte necunoscute, ca *procesus chimic*, *catalysă*, *synthează* etc.

Și ne fiind momentul, a da desvoltările cuvenite, dacă am analiza numaĭ capitolul „*excitabilitățiĭ*" despre care *Loeb* ne vorbește 22 de paginĭ și caută a'l lămuri prin chimie și fizică, încă e îndestul să arătăm cît e de ateŭ, adecă, lipsit și de *bună credință* și de *credință științifică*.

Maĭ întăĭ, zicînd *excitabilitate*, calificăm un fapt constatat, decĭ un fenomen. Și să nu se uite că *excitabilitatea* se manifestă în organismele superioare, acolo unde se află nămol de substanțe viĭ—sub fel de fel de înfățoșerĭ și aproape în totdeauna, provocătoare de admirație. Și să nu citez de cît un fapt.

Avem în *Inima* noastră, ca și în acea a broașteĭ și a al-

tor vertebrate, pe lîngă numeroase fire așa numite nervoase care îĭ leagă mușchiĭ, cu centrul nervos cerebro-spinal, un număr de treĭ mase nervoase: *ganglionĭ*, așezațĭ cu o regularitate admirabilă și dînșiĭ în legătură cu centrul. Și cum acești ganglioni aŭ fost descoperițĭ pe rînd, li s'a dat numirĭ și anume, acelea a le descoperitorilor. Unul în păretele auricululuĭ drept: *ganglionul luĭ Remack*; un altul în păretele auriculo-ventricular stîng: *ganglionul luĭ Bidder* și al treilea în păretele interauricular, decĭ între ceĭ doĭ amintițĭ: *ganglionul luĭ Ludwig*. Experiențele dovidesc, că *Remack* guvernează mișcările ritmice ale inimeĭ, acuma mărind, acuma micșurînd numărul bătăilor; că *Bidder* guvernează *intenzitatea contracțiunelor*, iar *Ludwig*, oare cum, avînd o mînă în chica luĭ Remack și cealaltă în a luĭ Bidder, moderează și pe unul și pe altul și grație acesteĭ vegherĭ din partea ganglionuluĭ luĭ Ludwig, *inima* îșĭ are ritmul ce cunoaștem și reușește a-l avea, cînd se schimbă din diferite împrejurărĭ, fie numărul bătăilor, fie puterea contracțiunelor, schimbărĭ, care o pot sdruncina.

Acestea sunt fapte pozitive, care nu se discută.

Revenind la excitabilitatea țăsuturilor viĭ, găsim în Loeb, că această proprietate fiziologică, *de a respunde, decĭ de a provoca o lucrare oare care, perceptibilă nouă*, nu ar fi o proprietate vitală, ci un procesus fizico-chimic (loc. cit. p. 156), „depinzînd „de prezența ionilor de Sodiu, Potasiu, Calciu și poate de ionĭ „de Mg, în oare-care proporțiunĭ, ioni legațĭ în parte coloide„lor; și că orĭ ce variațiune în raportul acestor ioni, în lăun„trul acelor combinațiunĭ coloidale, ar schimba proprietățile ță„suturilor și pentru o variație destul de răpede, ar urma, sau „o excitație, saŭ inhibiție, în senzul variațiuneĭ. In fine—crede „—că fenomenile ritmice, ca contracțiile inimeĭ, mișcările res„piratorie etc., se datoresc unor substituțiunĭ de ioni metalicĭ, „altora“.

Dar cînd țăsutul muscular este mort, maĭ aŭ loc acele substituirĭ de ioni metalicĭ, care să provoace contracțiile, decĭ să fie excitanțĭ? Nu! Vra să zică, avem în lumea noastră o substanță care învoește fel de fel de procesusurĭ fizico-chimice, atîta timp cît *ea* îșĭ păstrează feliul eĭ de a fi, fel ce ne-am obicinuit a numi *viŭ*. Se poate nega aceasta? Este saŭ nu este o **substanță vie?** Faptul însușĭ că și Loeb ca și toțĭ ceilalțĭ ateĭ științificĭ, vorbesc de o substanță vie, o studiază și o analizază, urmează că există.

Aceasta vroim și noĭ, să se afirme odată: *da, există*. Și dacă există, avem decĭ în lume **viață** și *viața este o putere fizică*, ca și *lumina*, *electricitatea*, *gravitatea*, *căldura* etc. și nu un **fenomen chimic**, expresiune absolut falșă. A admite existența putereĭ **viața**, nu ne tîrîe în a admite *suflet* și de acolo *D-zeŭ* și trebue ateiĭ științificĭ să răsufle odată și să scape de coșmarul, de sbuciumul de care sunt cuprinșĭ, ca nu cumva afirmînd, ceia ce există, să nu se poată mîndri cu calificativul de *ateĭ purĭ*.

Şi zic, că aceia care definesc viaţa ca *fenomen chimic*, spun un neadevăr, căci care e cauza acelui fenomen ?' Nu vor putea respunde, dacă nu vor să afirme, că e puterea fizică: **viaţa.**

Şi revenind la exemplul cu Inima, să presupunem că vibraţiunile numeroase pe care acest organ le primeşte fie direct de la ganglionii intra-cardiaci, fie indirect, de la masa-cerebro-spinală, sunt în adevăr rezultatul acelor schimburi de ioni *pe care nu i-a dovedit de loc Loeb*, ci numai i-a afirmat, şi care teorie este absolut falşă. Chiar singur spune: „ideia pe „care am urmărit-o, adecă, că substituţiei *Na*, saŭ *K*, în locul „*Mg*, saŭ *Ca*, saŭ reciproc, în unele combinaţiuni organice, este „cauza *contracţiunilor*, poate că ar trebui să sufere oare-care „modificări de detaliu şi fără îndoială, nu trebue să avem mult „mai mult material, pentru a formula o teorie definitivă, asu„pra acestui fenomen". Cum se vede e vorba de teorie, razamată pe presumpţiuni şi absolut de loc, pe experimente de aceele, cum făcea un Ludwig, un Cl. Bernard şi cîţi alţii. Şi chiar Loeb o afirmă: „în 1899, formulam cîteva ipoteze, ce „credeam că mă vor conduce la o teorie generală a excitabili„tăţei. Imi închipuiam, că metalele saŭ ionii metalici eraŭ le„gaţi în ţăsuturi, unor substanţe organice... Manifestările vi„tale (!) şi fenomenele de excitabilitate (ce expresiune falşă: fenomene de excitabilitate; parcă excitabilitatea n'ar fi o manifestare vitală) „ar depinde de prezenţa în ţăsuturi, a unor „combinaţiuni metaloproteice, saŭ de săpunuri metalice, în pro„porţii definite".

Presupunem dar că e adevărată teoria sa. Cum s'ar putea explica *acţiunea ritmică* a ganglionului lui Remack şi *acţiunea de forţă* a ganglionului lui Bidder, cu simpla acţiune excitatorie din partea schimbului de ioni ? După teoria admisă, din schimb reesă un *excitant* şi cum ţăsutul nervos este excitabil (tocmai ceia ce nu demonstrează absolut de loc Loeb, confundînd excitabilitatea cu excitantul), cel mult va provoca o lucrare, a lămuri însă ritmul cardiac, aşa cum îl constatăm prin mijlocirea celor trei ganglioni, este absolut cu neputinţă.

Mai mult de cît atîta. Da cum acele schimburi de ioni, învoeşte ganglionului lui *Ludwig*, să modereze cînd acţiunea lui Remack, cînd acea a lui Bidder, acţiuni atît de diferite ?

Şi ca să nu insist mai mult, avînd mii şi mii de exemple, unele mai măreţe, mai uimitoare, de cît altele, de fapte fiziologice care se petrec în organizmul animal, voi spune, că toţi aceşti atei ştiinţifici, fug ca demonul de tămîe, de a se pune în faţa unor probleme biologice bine determinate—*ca exemplul cu ritmul cardiac*—şi să-l lămurească numai cu procesusurile lor fizico-chimice.

Şi cu drept cuvînt. Le-ar fi cu neputinţă aşa ceva.

Mai repet, absolut nimica ne-chimic, ne-fizic nu să concepe de ori-ce Biolog sincer. Şi *viaţa* este o putere tot atît de ne-explicabilă ca şi *gravitatea*, dar există.

Şi precum puterea universală—pe care am numit-o [1]) **energon**, a ajuns sub formă de *aur*, *silice* etc., apoĭ *feldspat*. *mica*, etc., apoĭ *granit* etc., a ajuns **protoplasmă** vegetală, **protoplasmă animală** şi fie care din corpiĭ simpli, din corpiĭ compuşĭ, din cauza feliuluĭ de a fi a moleculelor fiecăruia, a capatat caractere fizico-chimice-fiziologice speciale.

Timp perdut de a născocl teoriĭ, pentru a alunga din lumea noastră, puterea ce există: **viaţa** şi a o grefa pe alte puterĭ din domeniile ştiinţifice ce le studiem în fizică, în chimie, smulgînd-o cu furie şi spaimă din mînele fiziologieĭ.

Pentru gloria ştiinţelor şi binele omenireĭ, să-şĭ îndrepte activitatea lor, în a studia toate puterile universale, care sunt numaĭ botezate cu numirĭ, nu şi analizate în esenţa lor şi cum dintre toate, **viaţa** este puterea cea maĭ răspîndită şi care a atras o alcătuire din cele maĭ măreţe de maşinĭ animale—nu chimice!—pe dînsa să o analizăm şi cum **vieţeĭ** datorim existenţa noastră şi închegarea aceluĭ *encefal* (crier) care ne învoeşte a ne da sama de tot ce ne înconjoară, să căutăm a o îndulci, apărînd-o maĭ ales contra manifestărilor brute ce moştenim de la străbuniĭ animalĭ şi aceasta, graţie uneĭ sănătoase *educaţiunĭ pe care să o stabilim odată cu toată sinceritatea cuvenită.*

Cele ce am scris, fură îmboldite de jubileul de 20 de anĭ al Societăţiĭ noastre ştiinţifice şi literare, al căreĭ organ de publicitate este *„Arhiva“*.

Douăzecĭ de anĭ de existenţă—o viaţă de om—fără alte stipendiĭ, de cît **credinţa** în forţele noastre propriĭ, sunt dovada cea maĭ puternică, că fără credinţă, nu există progres.

16 Noembrie 1909. **Dr. Leon C. Cosmovicĭ.**
Profesor Universitar.

Mihail Eminescu

Personalitatea luĭ artistică

Personalitatea artistică a unuĭ scriitor stă în felul luĭ de a gîndi, a simţi şi a se manifesta.

Din punct de vedere al gîndiriĭ şi simţiriĭ, Eminescu a fost *sceptic* şi *pesimist*. Sufleteşte dînsul a fost izolat de oamenĭ. Lipsit de toate iluziile şi credinţele falşe de care este îmbuibată mintea celor maĭ mulţĭ dintre semeniĭ săĭ trupeştĭ, el avea în

---

1). Dr. Leon C. Cosmovicĭ. Rolul ştiinţelor Naturale. „Arhiva“ Anul al XVIII-lea, Iunie 1907, p. 266.

vedere marele adevăr că „simburile vieţiĭ este egoismu! şi haina luĭ minciuna". Şi cînd aĭ asemenea convingerí este firesc să nu te maĭ încrezĭ în oamenĭ. „Eştĭ veşnic singur, cînd eştĭ împreună cu aceĭ ce nu simţesc la fel cu tine".

Iar dacă sufletul tăŭ este setos de iubire; durerea de care veĭ fi coprins din cauza înfrînăriĭ acesteĭ dorinţĭ la care te constrînge scepticismul, este imensă, „A nu iubi — spune dînsul în *Geniŭ pustiŭ* — nu e nimica; *a nu putea* iubi, este grozav".

Se va fi datorind oare acesteĭ simţirĭ concentrate în sufletul luĭ veşnica sbuciumare în care se găsea poetul şi care l'a făcut să scrie unuĭ prietin al săŭ „într'un pustiŭ să fiŭ şi nu mi-aşĭ putea regăsi liniştea"? Poate că da.

Pe de o parte setea de iubire, contrariată de îndoială, iar pe de alta, tendinţa la acţiune, nimicită îndată de tristul adevăr că este zadarnică orĭ ce luptă, că omul este prin firea luĭ predestinat nenorociriĭ şi că, la urma urmeĭ, „vis al morţeĭ eterne e visul lumeĭ întregĭ". Acestea sunt cele două trăsăturĭ caracteristice sufletuluĭ chinuit al îndureratuluĭ poet.

Impresia de adîncă tristeţă ce produce citirea poeziilor şi nuvelelor luĭ Eminescu, îşĭ are decĭ o explicare destul de logică. El ne evidenţează nişte adevărurĭ triste, privitoare la omenirea şi la viaţa ce toţi suntem osindiţĭ s'o trăim. Poate că le ştieam deja, poate că aŭ fost cunoscute de miĭ şi miĭ de anĭ: dar felul cum le-a exprimat dînsul, *forma* în care şi-a turnat gîndirea şi simţirea este cu totul nouă în literatura noastră. In cîte felurĭ nu se poate exprima o idee? Sub cîte forme nu se poate spune un adevăr? Meritul artistuluĭ este de a şti *să aleagă* pe cea maĭ estetică şi emoţionantă. Este un adevăr banal, că această calitate este *înăscută*.

Ca orĭ ce mare poet, Eminescu ş'-a îmbrăcat adinca-ĭ gîndire în imaginĭ. Bogata luí imaginaţie era caracterizată prin *eleganţă*, *gingăşie* şi *plasticitate* adecă puterea de a zugrăvi aşa fel, în cît să-ţi producă iluzia complectă a realităţiĭ. O notă personală a sa este şi marea calitate de a descrie stărĭ şi ideĭ abstracte prin imaginĭ concrete şi lucrurĭ concrete, prin imaginĭ abstracte. Imaginaţia luĭ Eminescu era *bogată*, fără a fi prolixă. In descrierĭ dînsul păstrează o remarcabilă *sobrietate*; iar în exprimarea gîndiriĭ o uimitoare *concizie*.

Poate că şi această imaginaţie bogată a luĭ Eminescu a contribuit întru cît-va să-l facă să se simtă şi maĭ nenorocit,

Căci dînsul şi-a creat o lume fericită dar, din nenorocire *fictivă*, deosebită prin urmare cu totul de cea reală. Şi ce oare este maĭ dureros, de cît contrastul dintre vis şi realitate? „Ah! cine ar maĭ vrea să trăiască, cînd i s'ar spune de mic încă în loc de poveştĭ, adevărata stare de lucrurĭ în care va intra?“

Insă cauza de căpitenie a durerilor luĭ sufleteştĭ a stat în propria luĭ simţire, care vibra la cea maĭ inperceptibilă atingere cu realitatea. Iar viaţa contemplativă, ce ne recomandă poetul în *glossă*, nu i-a fost oare suparată şi de această rafinată emotivitate? Intocmaĭ după cum un om ale căruĭ cărnurĭ sunt lipsite de pătura protectoare a epidermeĭ, evită atingerea cu orĭ ce corp străin; tot astfel şi cel al căruĭ simţire este de o delicateţă bolnăvicioasă, se fereşte cît se poate maĭ mult de contactul cu lumea externă, care-l rîneşte, cu voe saŭ fără voe, la fie-care pas.

Neaparat că acele poveţe ale poetuluĭ aŭ fost întemeiate şi pe trista convingere, că orĭ ce încercare a noastră de a îndrepta omenirea este de prisos, căcĭ „Lumea-ĭ cum este, şi ca dînsa suntem noĭ“.

O calitate ce se observă rar la poeţĭ, este *lipsa de artificialitate* Şi dacă dînşiĭ mărturisesc adesea cele ce gîndesc; în schimb, poate rar exprimă ceea ce simt. De aceia versurile lor ne lasă nepăsătorĭ, căcĭ vedem că „dorurile viĭ şi patimile multe“, pe care se încearcă să ni le exprime, *nu* le-a frămîntat inima, după cum dînşiĭ voesc a ne face să credem. *Sinceritatea* ce se desprinde din scrierile literare ale luĭ Eminescu, este o calitate preţioasă, fiind că e foarte rară.

Un artist este cu atît maĭ mare, cu cît primeşte maĭ puţin de la lumea din afară şi dă maĭ mult de la sine. Ceea ce a primit Eminescu sunt unele ideĭ ce le-a dobîndit prin enorma luĭ citire şi impresiile ce i-a sugerat gîndurĭ ale luĭ propriĭ pe care, mulţumită bogateĭ luĭ imaginaţiĭ, el le-a exprimat în fermecătoare imaginĭ. Adînca luĭ simţire le-a însufleţit, le-a dat viaţă, le-a dat în sfîrşit putinţa de a ne mişca profund şi a ne face ce şi noĭ, la rîndul nostru, să vibrăm zdruncinaţĭ de emoţiĭ la fel cu cele de care a fost coprins poetul care le-a exprimat. Intocmaĭ după cum marşul funebru al luĭ *Chopin* saŭ acele din simfonia *Eroica* al luĭ *Beethoven* ne fac să ne cutremurăm de durere; tot astfel simţirea caldă exprimată într'unele dintre poeziile luĭ Eminescu, ne induio

şază, ne face să plîngem durerea poetului şi poate că, prin reflex, adesea propria noastră durere.

Insemnătatea unuĭ literat atîrnă, în primul rînd, de rolul avut în mişcarea literară a întregeĭ lumĭ civilizate; iar în al doilea, de înrîurirea ce a exercitat asupra vieţiĭ literare în mersul eĭ evolutiv a poporuluĭ din care face parte. Socotită din acesta al doilea punct de vedere, opera literară a luĭ Eminescu a jucat un rol covîrşitor. Dînsul a dat o formă artistică limbiĭ în care s'a exprimat, înlăturînd neologismele atît de numeroase la poeţiĭ premergătorĭ luĭ şi servindu-se de termeniĭ ceĭ maĭ aleşĭ, în exprimarea gîndiriĭ sale. Felul înlănţuiriĭ lor este cu totul noŭ. Cadenţa şi ritmul sunt de o *muzicalitate* atît de caracteristică, în cît poţĭ cunoaşte o poezie că este de Eminescu, fără să o vezĭ iscălită de dînsul.

Este adevărat că la uniĭ poeţĭ, care aŭ trăit în prima jumătate a secoluluĭ trecut, găsim gîndire adîncă; însă este exprimată în mod naiv, care adesea ne face să surîdem. Aceasta nu se observă la Eminescu. De la ivirea luĭ pe orizontul literaturiĭ noastre, poezia romînească a intrat într'o nouă fază —faza maturităţiĭ—în care ideile se exprimă prin imaginele şi cuvintele cele maĭ apropiate şi elegante, înlănţuindu-se într'o formă plastică şi muzicală.

Eminescu, prin felul săŭ artistic de a-şĭ exprima gîndirea şi simţirea într'o formă care pănă la dînsul n'a maĭ fost, a croit un drum noŭ în mersul evolutiv al literaturiĭ noastre. Aceasta face ca renumele luĭ să întunece pe acela al celor carĭ i-aŭ precedat orĭ i-aŭ fost contimporanĭ, după cum, pe cerul înstelat, un soare noŭ apărut întunecă prin puternica luĭ sclipire lumina aştrilor încunjurătorĭ.

N. Zaharia

STUDII FILOLOGICE

XV

Elemente vechĭ germane

Bară. O întindere de pămînt mocirlos; terrain marécageux, bourbeux (Hasdeu);— 'lac mic, lăcşor, băltoacă, băltiş' (Dalametra), 'mocirlă, mlaştină, (Papahagi, Basme Aromîne), 'mocirlă'

(Papahagi, Meglen); mare, marécage.—Et.: *Mari* apă stătătoare, baltă', de unde şi franc. *mare,* vfranc. *maresc,* nfranc. *marais,* vfranc. *marescage,* nfranc. *marécage,* ital. *marese.*—Pentru prefacerea luĭ *m-* în *b-*: comp. *bangăŭ* 'mare, lung' (şezătoarea II, Glosa din Munţiĭ Suceveĭ) <*mang* 'băet mare, dar cam nătărăŭ şi leneş' (Săghinescu, Vocabular romînesc), despre care v. G. Pascu, Cimiliturĭ I;—*bot* <v. grec. *μύτις* (G. Pascu, Arhiva XVII 352).—Prin Romînĭ 'cuvîntul s-a răspîndit la Sîrbĭ *(bara),* *Bulgarĭ (barâ),* Neogrecĭ (*μπάρα*),' Rutenĭ *(bar* loc glodos între două dealurĭ'), după cum dovedeşte Hasdeu, 2486.

Fălcari. Cuvîntul se găseşte numaĭ în dialectul macedoromîn şi însamnă 'maĭ multe familiĭ cu oĭ şi cu vite, care trăesc sub stăpînirea unuĭ celnic (proprietar de oĭ)'.— Et.: **Fulcaria*, dela *fulcus* 'turmă', atestat în Glosele dela Reichenau *(turmas-fulcos)*, o formă latinizată, cum se maĭ găsesc şi altele în acest Glosar, a vechiuluĭ german *folk*. Simplul *fulcus* s-a păstrat în v. franc. *folc, fouc* (Nyrop, Grammaire hist. de la langue franç. I 17) şi în dialecte franceze moderne ca *flo, flio* (Hetzer Die Reichenauer Glossen, p. 36).

Zgribur. A se strînge grămadă şi a face tot felul de schime din cauza friguluĭ.— Et.: Radicalul vechiŭ german *grim-* din *grima* fantomă, *grim* furios, mînios, de unde şi franc. *se grimer, grimace, grimaud,* catal. span. *grima* fior, tremur.

G. Pascu

Colecţia donatoruluĭ Costache Dasiadi

din Pinacoteca de Iaşĭ

Cu tablourile dăruite de Sofronie Vernav [1]), cu cîte-va table de altar ale luĭ Schiavoni, şi alte cîte-va de pictorĭ romînĭ şi străinĭ, toate la un loc în număr de 33 tablourĭ eraŭ prea puţine a lua pomposul nume de „muzeŭ de tablourĭ", aşa că directorele Pinacoteceĭ, G. Panaiteanu, stărui prin toate mijloacele pe lîngă Costache Dasiadi şi izbuti a'l îndupleca să dăruească o colecţiune de 30 de tablourĭ nouluĭ muzeŭ, înfiinţat prin budget în August 1860, dar nedeschis încă.

Costache Dasiadi în vederea că urma să se treacă mi-

1) Vezĭ Arhiva.

nisterele la Bucureştĭ şi că poate ar fi posibil ca şi muzeul de tablourĭ să se strămute, dărueşte colecţiunea tablourilor sale, dar sub condiţiunea expresă: „nicĭ odată să nu se strămute tablourile din muzeul Ieşan".

„Directorul Panaiteanu, chiar pe a luĭ respundere îşĭ luă angajamentul de a păzi cu sfinţenie aceste condiţiĭ" [1]) şi primi chiar în aceĭaşĭ lună Oct. 1860, înainte de inaugurarea muzeuluĭ (26 Oct. 1860), următoarele tablourĭ vechĭ şi noĭ. Odată cu numele autorilor maĭ însemnaţĭ le dăm şi schiţa biografică.

Luca Kranach

(Şcoala germană-niederlandeză).

34. [2]) *Reformatorele Luther*, portret bust.
Inălţ. 0,m41, lăţ. 0,m34.

Acest tabloŭ a fost înregistrat din şcoala germană-niederlandeză, original, de autor necunoscut; însă d-l Em. P. Bardasare, directorul Pinacotecei, după feliul picturei şi al coloritului, îl atribue luĭ Luca Kranach, care a făcut 24 portrete de ale luĭ Martin Luther.

Angelica Kaufman

(pictoreasă şi aquafortistă

Născută la Chur, Graubünden în 30 Octombrie 1741, moartă în 5 Noembrie 1807 la Roma, fiică şi elevă a pictoruluĭ Iohan Iosif Kaufman din Schwarzenberg. Pe la 1750 ea făcea frumoase pastelurĭ. La 1752 merse cu tatăl eĭ la Como, studiă ştiinţele şi artele şi zugrăvi un portret care părea că vorbeşte. La 1754 o conduse tatăl eĭ la Milan unde a studiat maeştri lombarzĭ şi a zugrăvit pe Princesa de Carara. La Schwarzenberg zugrăvi în biserica de acolo ceĭ 12 Apostolĭ în fresco după Piazetta. La 1762 merse la Florenţa unde cu pasiune studiă muzica şi canto; curind însă se dedică ĭarăşĭ picturei şi la 1763 merse la Roma, unde între altele desemnă în radirte, portretul luĭ Winkelmann. Copiă la 1764 în Neapole pe maiştri vechĭ, vizită Polonia şi Veneţia şi la 1765 merse cu soţia consuluIuĭ englez la Londra Aicĭ fu introdusă la Regină şi pictă tablourĭ marĭ felurite: Mama Grahilor, Mesalina, Edgar şi Elfrida, Virtutea, Inocenţa, şi Inşălătoria (Verführung) şi tabloul foarte atractiv «Psyche uscînd cu părul eĭ lăcrămile amoruluĭ». La 1768 a fost membră a academieĭ, din noŭ fundată. La Neapole dădu lecţiunĭ princeselor de Neapole şi la 1783 la Roma pictă pe Impăratul Iosif. Intoarcerea luĭ Arminius ca învingător şi un altul. Cunoştinţa cu Goethe o făcu aicĭ şi adună în jurul săŭ un mare cerc de învăţaţĭ şi artiştĭ. La 1795 rămănînd văduvă vizită Como încă odată. Tablourile eĭ sunt caracteristice prin veselia şi farmecul lor, însă în desemn sunt slabe, superficiale. Dintre tablourile eĭ însemnăm: Allegra şi Peuserosa. Femeĭa împletinduşĭ părul, Sapho, Sophonisbe, Venus şi Adonis, Rinaldo şi Armida, Moartea Elaseĭ, portretul ducesei Amalia de Weimar, Boydell a făcut după tablourile eĭ 60 de gravurĭ; ea însăşĭ a grovat cu aqua-forte 25 de bucăţĭ şi le-a subscris cu A, K, F, A. M. K. F. Ang. K. fec).

---

1) Inventarul Pinacotecei de Panaiteanu (1892).

2) Acesta este numărul de ordine ce'l aŭ tablourile după înregistrarea în inventarul Pinacotecei.

35. *Pictoreasa Angelica Kaufman* cu paleta şi penelul în mînă, portret de ea însăşi, figura pe jumătate, mărime naturală. Inălţ. 1,m29, lăţ. 0,m95.

François Boucher

Născut le 29 Septembrie 1703 la Paris, mort tot la Paris în 30 Maĭ 1770, pictor de istorie, e fiul unuĭ desemnator de modele pentru brodat. De mic arătă un talent remarcabil pe care şi-l exercîtă fără profesor, căcĭ el frecventă numaĭ 3 lunĭ în şcoala luĭ Le Moïn şi se ocupă după ce a părăsit-o cu desemnarea după Watelet şi cu propriile luĭ compoziţiĭ pentru gravoriĭ pe aramă. In 1723 reuşi prin tabloul săŭ: «Fiul luĭ Nebucadnezer dă libertatea regeluĭ Ioachim» să capete premiul întâĭ al Academieĭ, pentru care el plecă în Italia cu Carle Vaulvo. După reîntoarcerea sa,prin tabloul Rinaldo şi Armida (La Louvre în Paris) fu numit la 1734 membru al Academieĭ, la 1737 profesor, la 1765 director, şi după moartea luĭ Carle Vaulvo pictor al Regeluĭ Ludovic XV-le care-l însărcină cu diferite lucrărĭ. Boucher lucra uşor şi era neobosit. El a executat o mulţime de tablourĭ cu conţinut mitologic şi religios, peisage, animale, şi decoraţiunĭ de teatru, a decorat plafonurĭ şi pereţĭ şi peste 10,000 de desemne. Tablourile luĭ sunt însemnate prin decadenţa picturei în Franţa; prin confecţionarea repede a tablourilor care aveaŭ efect mare şi-a atras numele «de pictor al graţiilor». El a adus decadenţa gustuluĭ pentru arta din timpul săŭ, prin reprezentarea nudurilor în poziţiĭ molaiece şi provocătoare. Deşi in compoziţiile luĭ apare cochet şi afectat, totuşĭ desemnele luĭ sunt necorecte şi manierate; cu toate acestea tablourile sale arată înţeles pentru frumos şi aranjament plăcut, simţul armonieĭ culoarelor şi o dibăcie care îl putea face un mare maestru. Tablourile sale cele maĭ însemnate sunt în Stockholm: Toaleta Venereĭ (1746 gravată de Gaillard); Leda şi Lebăda; Triumful Galateeĭ (1740) şi alte multe în diferite galeriĭ din Anglia, Italia, Franţa şi Austria.

36. *O scenă mithologică*, în care se vede Venerea adormită şi Bachus apropiindu-se încetişor, ĭar Joe prsfăcut în vultur stă privind cu gelosie.

(Inălţ 0,m31, lăţ, 0,m38, pe lemn, original, are semnătura pe dos *I. Boucher* 1767).

Voillemont Andrée Charles

38. *Bachus* în triumf, mic tabloŭ, (Inălţ. 0,m15 1/2, lăţ. 0,m35).

Iohan Friederich Dietrich

(1780 în Bibera † 17 Iunie 1846)

39. *Sf-tul Eustachiu* meditînd asupra unuĭ craniŭ omenesc, ce l ţine în mîna stîngă şi privind într'o carte. (Inălţ. 0,m44, lăţ. 0,m30).

Tablou original, s'a primit ca de un autor necunoscut însă după o examinare maĭ de aproape asupra tabloului, d-l. Em. P. Bardasare directorul Pinacoteceĭ, a găsit semnătura luĭ Dietrich pe şaşeu.

Atribuit luĭ Nicola Poussin

40. *O scenă tragică din viaţa Elenilor*, compusă din maĭ multe figurĭ (Inălţ. 0,m49, lăţ. 0,m31 1/2).

Pe fața acestuĭ tabloŭ se află inițialele P. N. și după caracterul compozițieĭ și a coloritului pare a fi de *Nicola Poussin*.

Autori necunoscuți

41. *Cleopatra cu șerpele*, mărime naturală până sub sin, tablou vechiŭ. (Inălț. 0 m68 lăț. 0,m53).

42. *Goana și prinderea unuĭ bursuc*, de către doĭ cînĭ, din care unul apucă ïar celălalt aleargă să-ĭ dea ajutor. Inălț. 1,m05, lăț. 1,m52.

43. *Saturn formînd ziua* (tabloŭ vechiu, mărime naturală). Inălț. 1,24, lăț. 1,m68.

44. *O scenă mitologică*—Alegorică (tabloŭ vechiŭ). Inălț, 1,m14, lăț, 1,m68.

45. *Eneas* fugind din Troia ce arde în depărtare. Inălț. 0,m35, lăț. 0,m46.

46. *Sodoma și Gomora.* arzînd în flacărĭ. Inălț. 0,m28 lăț. 0,m37.

47. *Loth cu cupa*, încunjurat de ambele sale fiice. Inălț. 0,m41, lăț. 0,m57.

48. *Boĭ capre și oĭ*, odihnindu-se înaintea uneĭ taverne. Inălț. 0,m53 1/2, lăț. 0.m71.

49. *Cuibul cu puiĭ de stiglețĭ*, carĭ cer hrană de la mama lor ce stă pe margina cuibuluĭ. Inălț. 0,m49 1/2. lăț. 0.m39.

50. *Găinușe și sitarĭ împușcațĭ.* Inălț. 0.m68 1/2. lăț. 0.m45) mic tabloŭ. pictură veche.

51. *Un bătrîn* uitîndu-se la o parte. Inălț. 0.m42. lăț. 0,m31.

52. *Sf. Ioan Botezătorul*, cu crucea și mielul lîngă dînsul, Inălț. 0,m42, lăț. 0.m31.

53, *Un buchet de florĭ* Inălț. 0,m53, lăț. 0.m44.

54. *Un cap de june adormit.* Imălț. 0,m23, lăț, 0,m18.

55. *Alt cap de june.* Inălț. 0.m24, lăț. 0,m18.

56. *Un rus cu privirea la om.* Inălț. 0·m40, lăț. 0 m32.

57. *Walenstein, bust.* Inălț. 0.m50, laț. V,m39.

Gheorghe Șiller

Copiĭ

58. *Flora*, bust mărime naturală. Inălț. 0.m50. lăț. 0.m40.

59. *Bachanta*, bust aceeașĭ mărime.

60. *Speranța*, bust cu o mînă. Inălț. 0.m60, lăț. 0.m50.

61. *Disprețul*, bust cu 2 mînĭ. Inălț 0.m60 lăț.0.50.

62. *Io îmbrățișînd pe Jupiter*, transformat în nourĭ. Inălț. 1,m04. lăț 0,m 83.

63. *Magdalena* în peșteră. Inălț 1,m03, lăț, 0,m82.

Aceste 6 tablourĭ sunt copiĭ de Gh. Șiller, după originalale renumituluĭ pictor vențian Natale Schiavoni.

*
* *

Cu aceste tablourĭ de maĭ sus și cele din colecția Sofroni Vernav și celelalte, toate în număr de 63, aranjate în

3 saloane a etajuluĭ de sus ale Universității vechĭ, s'a serbat inaugurarea „Muzeuluí de pictură" odată cu a Universității în prezența domnitoruluĭ Alexandru Ioan I-iŭ, a miniştrilor etc., în ziua de 26 Octombrie 1860, ziua *Sfîntuluĭ Dumitru, patronul Universității și tot odată și al „Muzeuluĭ de tablourĭ"*.

Odată deschisă Pinacoteca din Iaşĭ, se înființează și scoala artelor frumoase.

Piatra fundamentală a Pinacotecii fiind pusă celuí întăĭ institut de cultură artistică în România, încetul cu încetul o-perile şi lucrările de artă se adună, spre mulțumirea directoruluí, a Ministeruluí și a publicului și formează un centru de adevărate valorí artistice, datorit inimilor generoase ale donatorilor.

A. D. Atanasiu

Curtea Domnească din Iaşi

DIN VREMURI ŞI DE ACUM

Bătrînií locuitorĭ aí Iaşuluĭ de astăzí îşĭ amintesc încă de zilele în care Domnia țăreĭ Moldoveĭ îşĭ avea Scaunul în lunga clădire cu două rîndurí, aşezată pe un fel de promontoriŭ al oraşuluĭ, în care se înfunda Ulița Mare; îşĭ amintesc de căzărmile ce încunjurau Curtea, la dreapta și la stînga, de zidurile dinspre vale, de măreața și masiva biserică cu treĭ Altare a Sf-luĭ Neculaĭ-Domnesc, aşezată la stînga Porțeĭ Curțeĭ; îşí amintesc chiar de grădina de dindosul Curțeĭ, cu un mic lac pietruit, în mijloc, în care se zbăteaŭ fel de fel de peştĭ frumoşĭ, de copacií bătrînĭ şi florăria bogată.

Işĭ amintesc şi de chipul cum era mobilată şi împodobită acea Curte pe din lăuntru, și de multele bogății ce se găseau acolo, fie din averea Statuluĭ, fie din acea particulară a foştilor Domní. Işĭ amintesc aşijderea de alaiurile și caiafeturile Domneştĭ, de pe la zile marĭ, carĭ făceaŭ pe Ieşenĭ să iasă cu mic cu mare din toate unghiurile oraşuluí și să se îngrămădească, spre a auzi maĭ de aproape slobozitul săcăluşelor, tromboanele şi darabanele fanfarelor Domneştĭ.

Povestea adesea, sara la masă, tatăl meŭ, născut în a doua decenie a veacului trecut, că de cîte orí era alai la Curtea Domnească, pe vremea luĭ Mihaí Sturza, Grigore Ghica saŭ pe vremea Căimăcămieĭ, el, cu mulțí tinerĭ de vîrsta luĭ, se vîra prin lumea pozderie ce se aduna în piața Curțeĭ, și căuta să ajungă cît maí aproape de intrările Palatuluí; iar cînd eșiaŭ caleştile Domneştĭ, se vîraŭ chiar printre ele, carĭ mergeaŭ la pas totdeauna, ca să poată privi maí bine pe Vodă și familia luĭ, cum şi pe boeriĭ ceĭ marí, îmbrăcațĭ toțí în haine

şi blănurĭ scumpe, şi purtînd pe cap işlice, chivăre saŭ bicornurĭ (şlepcĭ) care de care maĭ marĭ şi maĭ arătoase. Că pe atuncĭ nu era aşa pază straşnică în jurul luĭ Vodă ca astăzĭ, şi de multe orĭ Domnitorul umbla chiar singur prin tîrg, prin pieţe şi prin dughenĭ, cumpărînd felurite lucrurĭ pentru sine, şi.. verificînd adesea măsurile şi calitatea mărfurilor.

Dar s'aŭ schimbat mult vremurile şi obiceiurile de pe atuncĭ. Odată cu strămutarea Capitaleĭ din Iaşĭ, s'a schimbat şi destinaţia şi numele aceleĭ marĭ clădirĭ,—din *Curtea Domnească* în *Palatul Administrativ*. S'aŭ schimbat nu după multă vreme şi zidurile, maĭ întîĭ prin transformarea cerută de aşezarea a diferite autorităţĭ în acea vastă clădire,—apoĭ, prin un foc năprasnic, ce potopi casa întreagă.

După foc, Palatul s'a reintregit; el a slujit apoĭ peste un sfert de veac aşa cum a fost reclădit, şi, acum în urmă, după nevoile simţite de autorităţĭ, s'a hotărît să fie dat la pămînt... spre a fi refăcut din noŭ, maĭ larg, maĭ lung, maĭ nalt, maĭ în stil *secession* desigur.

Dacă ne gîndim că în toate ţările lumeĭ, unde iubirea de patrie include veneraţia trecutuluĭ, a memorieĭ, a faptelor şi relicvelor strămoşeştĭ, lucrurile durate şi moştenite din vremurĭ depărtate sunt privite şi păstrate ca icoane sfinte, pentru ca şi în viitor să maĭ poată sluji ca pilde de vrednicie a trecutuluĭ; şi dacă apreciem cum la noĭ cele maĭ multe din odoarele ce ne-aŭ rămas, ca strecurate printre degete, după cotropirile, pojarurile şi jafurile ce s'aŭ revărsat rîndurĭ-rîndurĭ asupra acesteĭ ţărişoare, aŭ fost şi sunt încă date în cea maĭ mare parte uităreĭ, neîngrijireĭ, ruineĭ, desfiinţăreĭ, ĭar unele chiar.... *restaurăreĭ* în condiţiĭ cu mult maĭ abraşe de cît însăşĭ ruina completă,—atuncĭ nu avem de cît să ne abatem şi astăzĭ în capătul Uliţeĭ Marĭ a vecheĭ Capitale a Moldoveĭ, astăzĭ strada Stefan cel Mare, şi să privim la ce a maĭ rămas acum din cel maĭ vechiŭ şi cel maĭ important monument naţional şi istoric ce'l posedă întreaga Romănie.

Căcĭ, îndrăznesc s'o spun, Curtea din Iaşĭ este negreşit cel maĭ vechĭ monument romînesc, dacă este să credem letopiseţele şi tradiţiile ce aŭ ajuns pănă la noĭ.

Aŭ spus'o maĭ mulţĭ scriitorĭ istoricĭ din veacul trecut, ca Episcopul Amfilohie, Doctorul Andreas Wolff, Assaki. Seulescul şi alţiĭ, bazaţĭ poate maĭ mult pe tradiţiĭ, că Curtea Domnească din Iaşĭ dăinueşte încă de pe vremea cînd Traian strivi pe Decebal şi-ĭ cuceri întregul săŭ regat; dar chiar fără să mergem aşa de departe, e destul să constatăm că aproape cu 500 de anĭ în urmă, Curtea din Iaşĭ se vede existînd fără greş şi funcţionînd ca autoritate superioară.

A fost însă ceva fatal în soarta acesteĭ clădirĭ. făcută maĭ întăĭ pe un dîmb mare de pămînt, o ruptură de deal de sigur, încunjurat de mlaştinĭ şi iazurĭ adîncĭ, la care nu puteaĭ pătrunde de cît cu vre o luntre, orĭ alt vas plutitor, saŭ pe un

pod de lemn, ce lega dîmbul cu marginea sudică a oraşuluĭ. A fost negreşit acolo, din capul loculuĭ, clădit un castel medieval, a căruĭ singură întrare se făcea printr'un pod ridicător (*pont levis*), care numaĭ maĭ tîrziŭ s'a schimbat într'un pod stabil de grinzĭ de lemn, iar în ultimile vremĭ s'a astupat cu totul rîpa adîncă ce despărţea vechiul castel de podişul întreguluĭ oraş.

Privelişlea aceleĭ Curţĭ pe atuncĭ, cu turnu'eţele, meterezele, cupolele şi zidurile încunjurătoare ale eĭ, s'ar fi putut asemui astăzĭ cu un mare vas chiurasat, ce pluteşte din o mare în alta, ameninţînd cu gurile-ĭ de foc întreaga lume de pe coaste.

Curtea din Iaşĭ arde în 1491; arde de asemenea in 1513, maĭ arde succesiv în 1621, în 1624, in 1650, în 1723, în 1753, în 1785, în 1827 şi în sfîrşit în 1880. De la această dată încoace ea n'a maĭ ars; a fost desfăcută însă piatră cu piatră, până'n temelie, şi ceva maĭ jos încă, în ceĭ din urmă doĭ anĭ,

Puţine însemnărĭ avem asupra chipuluĭ cum şi în ce fel de liniĭ arhitecturale a fost clădită această mare casă a ţăriĭ, de cîte orĭ a fost ea zidită şi rezidită. Cea maĭ veche gravură reprezentînd Curtea Domnească din Iaşĭ o găsim într'o carte nemţască tipărită la Augsburg, în 1701, şi intitulată *Descrierea Războaelor puterilor creştine cu Turciĭ şi Tatariĭ.* Va să zică de peste 200 de anĭ. Nicĭ o asemănare, nicĭ o urmă din ceea ce văzusem în zilele noastre. Destul de trist.

Peste aproape 90 de anĭ, adecă la 1788, găsim o altă icoană a Curţeĭ Domneştĭ, tot dintr'o carte nemţască [1]; nicĭ aceasta însă n'are nimic comun cu cea de la 1701 saŭ dela 1901; şi cu toate acestea, poziţia terenuluĭ pe care se vede desenată Curtea, cu aspectul oraşuluĭ la nordul eĭ, ne dă credinţa absolută că gravurile nemţeştĭ aŭ fost scoase de desenatorĭ abilĭ, *după natură.*

După acestea maĭ găsim o înfăţişare a Curţiĭ la 1814. E un exemplar unic, aparţinînd urmaşilor familieĭ Domnitoare din acea epocă. Aicĭ găsim o deosebire enormă dintre ceea ce fu şi la 1701 şi la 1788; e un *palat*, ca multe din vremea de azĭ, o clădire lungă şi simplă, ce pare a fi destinată maĭ degrabă pentru vre-un hotel pe malul uneĭ mărĭ saŭ chiar a vre-unuĭ lac, iar nu pentru o reşedinţă princiară. Totuşĭ ea impune încă prin simplicitatea sa: şi dacă am fi putut s'o păstrăm până acum şi în viitor macar în această formă, ar fi fost încă un ce preţuit pentru măgulirea patriotismuluĭ nostru trecut şi viitor.

Reproduc aicĭ pentru întâia oară această gravură, a căreĭ fotografie am obţinut-o după stăruinţa mea proprie, mulţămită buneĭ voinţĭ a Principeluĭ Alexandru Callimachi, din

1) Ambele aceste gravurĭ, cît şi alte vederĭ ale Curţeĭ Domneştĭ, sunt reproduse în opul meŭ *Oraşul Iaşĭ,* din 1904.

Bucureştĭ, descendent al familieĭ Domnitoare a Callimachilor, în pastrarea căreia se află încă şi acum, un admirabil serviciŭ de porcelan, ce aparţinu luĭ Scarlat Callimah Voevod. Pe tablaua acestuĭ serviciŭ se află pictată faţada Curţei Domneştĭ, aşa cum era în 1814, înviorată de un alaĭ Domnesc, în care se deosebeşte caleaşca trasă de şese caĭ, în care e Domnul, Domniţa şi fiicele lor: nu departe de caleaşcă călăreşte Bezedea Alecu Callimah, fiul luĭ Scarlat Voevod; înainte şi îndărătul echipajuluĭ, garda Domnească se află în paradă, executînd jocul cavaleresc numit pe atuncĭ *giritul*.

Ne pare rău că nu putem reproduce într'o gravură maĭ mare, maĭ clară, acest document nepreţuit al veaculuĭ trecut: nădăjduim însă ca familia Callimachi nu va lasa prilejul de a publica în mărimea naturală reproducerea acestuĭ odor istoric ce'l păstrează.

Focul ce consumă la 1827 Curtea din Iaşĭ, făcu ca şi această faţadă să se modifice, prin reconstruirea sa de către Mihai Sturza Vodă abia la 1842—43, tocmaĭ în partea de sus unde era aşezată o mare Marcă a Moldoveĭ. Dar după arderea din 1880, faţada întreagă a Palatuluĭ Administrativ se modifică ïar, maĭ ales partea mijlocie şi frontonul, de pe care se dădu atuncĭ jos, fără cel maĭ mic scrupul saŭ consideraţie, vechia Marcă a ţăreĭ, a căreĭ lespede se vîndu la licitaţie între materialul remas de prisos după sfîrşirea clădireĭ.

Acum că zidurile vecheĭ Curţĭ Domneştĭ sunt dărîmate aproape cu totul, şi cînd se aşteaptă ca ele să se ridice din noŭ, în aniĭ următorĭ, sub o formă încă nu definitiv stabilită, o întrebare să ne fie ertat a o pune atît conducătorilor Statuluĭ, cît şi arhitecţilor luminaţĭ la carĭ s'a recurs în această nu tocmaĭ banală ocazie: Cu cît ar fi costat maĭ mult o asemenea lucrare, dacă în reclădirea ce s'a crezut absolut necesară al celuĭ maĭ vechiŭ edificiŭ de Stat romînesc, s'ar fi ţinut samă şi de caracterul săŭ istoric, şi de sentimentul patriotic al cetăţenilor vecheĭ Capitale a Moldoveĭ, dacă nu cumva chiar al tuturor fiilor ţăriĭ întregĭ.

N. A. Bogdan

Cîte-va etimologiĭ

1) *Amnar*. Orĭ-ce s'ar zice, tot de la *ĭgniarium* (ĭască), vine, de unde s'a făcut **emniar*, *amnar*, ca *aricĭ*, *aleg*, de la *ericius*, *eligo*. Etimologia cu *manuarium* şi *mîner* trebue părăsită.

2) *A chiscui* dacă nu vine de la ruseşte *písknutĭ* care însamnă acelaşĭ lucru, e în orĭ ce caz înrudită cu el.

3) *Curea* tot de la *corrigia* (curea) vine; g între vocale a dispărut ca şi la *eŭ*, *graur*, *urez* de la *ego*, *graculus*, *auguro* şi *auguror*. Nu e nevoie să presupunem pe **corella* de la *corium* (pele), cînd avem şi it. *correggia*, *coreggia*, fr. *courroie*, isp. *correa*, port. *coreia* (curea).

4) *Destrăbălat* vine de la it. *tra-balare* (a dansa mult, a se bălălăi).

5) *Hardughie* vine de la neogreceşte *hartughia* (fabrică de hîrtie). Prima fabrică de hîrtie exista deja în Ţara Romînească la 1768 (vezĭ Iorga, Negoţul şi Meşteşugurile în trecutul romînesc, 1906, pag. 191). De la vre-una din aceste fabrice, care era de sigur mare, a ajuns să însemne „casă colosală şi urîtă" (pe munteneşte şi *hurdughie*).

6) *Panair* (ĭarmaroc în Dobrogea) vine de la turc. *panair*, care vine de la ngr. *paniyiri*, de unde vine şi sîrb. *panagĭur*.

7) *Pată* (şi *peată*, cum am auzit eŭ în satul Zilişteanca de lîngă Buzăŭ) e dat de d. Şăĭneanu ca nesigur. Cu toate acestea, d. Candrea l-a nemerit bine derivîndu-l de la vgr. *pitta pissa*, smoală, păcură, lat. **pĭtta*. De la vgr. *pitta* vine *pittakion*, emplastru (adică smoală saŭ unsoare aplicată pe o bucăţică de pînză) şi pitac (adică scrisoare îndoită şi sigilată cu ceară orĭ smeală). Pe lîngă pittakion se zicea şi *pettykion*, petic de cîrpit, şi de aicĭ vine rom. *petic* şi *peticĭ*, cum zice deja Ioanide în dicţionarul luĭ. De la *pĭtta* s'a făcut *pĭttŭla*, care la început va fi însemnat „mic strat de smoală", şi de aicĭ vine rom. *pătură*, cum zice tot Candrea.

8) *Peripiscă* (proces, ceartă), dat de Şăĭneanu ca necunoscut, vine de la rus. *perepiska*, corespondenţă.

9) *Picĭoroange* nu vine de la *picĭor*, de care e numaĭ influenţat, ci de la *pitoroange*, care vine de la *pitonoage*, forme

pe care le-am auzit eŭ la Buzeŭ şi care-s în loc de *chitonoage* şi *cotonoage*, şi deci de la *cotonog*. Iar *cotonog* vine de la pol. *kuter-noga* (şchiop), şi în orĭ ce caz, de la vrl. *noga* (picĭor),

10) *Pîrnaĭe* (oală mare de bucătărie) e probabil rudă cu ung. *pernye*, (cenuşă caldă) şi cu sîrb. *parni*, (de abur), şi deci şi cu vsl. *para*, de unde vine şi rom. *pară* (flacără). *Pîrlăŭ* (buhadă în Oltenia) vine de la ung. *párló*, care tot de aicĭ vine.

11) *Pîrpolesc* nu vine din **po-pîrlasc*, ci de la vgr. πυρ-πολέω cum zice deja Ioanide la 1864.

12) *Plavie* vine de la vsl. *plavĭ*, (corabie), de la *plavati* şi *pluti*, (a pluti, a naviga), rus. *plavunŭ*. (lemn adus de apă, plavie), Se zice şi *a pluti plavie*, a pluti pe spate ţinîndu-te drept ca scîndura (Buzeŭ). Şăĭneanu, înşelat de forma *plaghie* dată de Cihac, zice să se compare cu ngr. *plaghie*, coastă de munte cum zice şi Cihac.

13) *Pohonţ* orĭ *pahonţ* vine de la rus. *po-gonşcikŭ* (curier mojican|, şi e rudă cu rom. *a goni*.

14) *Rătez, a răteza* vine de la vgr. *hairetizo* pentru motivul că toate verbele de forma asta îs preceştĭ : *a boteza*, *a cuteza*, *a rîncheza* orĭ *necheza*. D-l medic Sotec-Leteanu, într'o broşură tipărită la Brăila la 1905, zice că vine de la lat. *recidere*, dar că „ar putea" veni şi de la *hairetizo*.

15) *Scapăr* vine de la lat. **ex-caperare*, a se descreţi, de la *caperare*. a se încreţi, a se posomorî (*frons caperat*). Intăĭ s'a zis despre cerul întunecat. care se luminează orĭ se descreşte cînd fulgeră. Apoĭ s'a zis şi despre amnar cînd loveşte cremenea.

16) *Toz* (zahar toz) e turcescul *toz*, praf, care se află şi în *tuzluc*, gheată (nu cu înţelesul de *botină*, ci cu cel de fr, *guêtre*, cum ştiŭ că se zicea la Galaţĭ pe la 1880, de la it. *ghetta*=fr. *guêtre*. Astăzĭ *gheată* e ştiut numaĭ cu înţelesul muntenesc de *botină*, ĭar în loc de *tuzlucĭ* se zice *ghetre*). *Tuzluc* e turc. *tozluk*, adecă „ceea ce te fereşte de colb".

Aŭgust Scriban

Despre unele formalităţi ce se obicinuiau la strămutarea proprietăţilor în vechea legislaţie a Moldovei.

In anul 1785, suindu-se pe tronul Moldoveĭ Alexandru Ioan Mavrocordat Voevod în cea dintăĭ Domnie, a căutat să facă maĭ multe îmbunătăţirĭ în ceia ce priveşte legislaţiunea acesteĭ ţărĭ, care în mare parte se întemeia şi pe obiceiurile pămîntuluĭ ivite în cursul timpurilor, alcătuind in 28 Decembrie acelaş an, o dispoziţiune legiuitoare pe care a numit'o: **Hrisov Domnesc de întăritură**, *după Sobornicească îndreptare şi hotărîre ce s'aŭ fă ut pentru rînduiala daniilor de moşiĭ, de viĭ, de locurĭ, de case şi vînzărĭ şi schimburĭ şi zălogiturĭ, şi pentru moşiile Mănăstireştĭ, aşijderea şi pentru rînduiala împărţirilor de ţiganĭ şi pentru partea Moldovenească, ce s'aŭ amestecat cu partea ţigănească prin însurărĭ şi măritărĭ, cum şi alte bune îndreptărĭ pentru ţiganĭ a feliŭ de feliŭ de obraze* [1].

(L. P.) 1785, Dec. 28.

Acest Domn singur ne arată în maĭ sus numitul *Hrisvov* dorinţa luĭ cea mare ce o avea de a limpezi starea juridică ce.

---

1). Acest Hrisov a fost făcut în oraşul Iaşĭ, scris de boierul Şerban Logofăt de taĭnă, şi apoĭ s-aŭ dat în *stamba tipografieĭ bisericeştĭ din Mitropolia Iaşuluĭ*. 1785 Decembrie 28. După aceia în anul 1824 s'a tipărit jumătate româneşte şi jumătate ruseşte în tipografia bisericească din Kişinăŭ la 1827 luna Octombrie.

A maĭ fost tipărit în Iaşĭ la anul 1835 în tipografi „Albina" *cu praviliceştĭ lămurirĭ* din poronca prea Inalţatuluĭ Domn Mihail G igorie Sturza Voevod. In anul 1836, se publică o altă ediţie a acestuĭ Sobornicesc hrisov. In anul 1842 se maĭ publică acest Sobornicesc hrisov în *Legiuirĭ în ramurile administrative şi giudecătoreştĭ*, votate de Gheneralnica obicinuita Adunare în sesiile anilor 1834—1841, şi întărite de Prea Inălţatul Domn Grigorie Sturza Voevod. Iaşĭ în tipografia „Albina" anul 1842. S'a maĭ tipărit şi in *Legiurĭ în ramurile administrative şi giudecătoreştĭ* votate de obicinuita Adunare în sesiile de la anul 1834—1849, întărite de Domn. Iaşĭ tipografia Romîno-franceza. 1853.

era pe atuncĭ întărind *obiceiurile cele vechĭ care eraŭ folositoare și înlăturînd cele pricinuitoare de strîmbătate*. Iată ce ne spune despre aceasta:

„Din ceasul ce Dumnezeească pronie ne-aŭ încoronat cu stema acestiĭ bine credincioasă țerĭ, și ne-am suit la Domnescul și părintescul nostru scaun, scoposul Domniei mele aŭ fost și iaste, ca să aflăm *toate chipurile cele maĭ de folositoare urmărĭ și de întemeiarea obștieĭ, și nu numaĭ cele vechĭ și bune obiceiurĭ să le întărim, ci și la maĭ bună stare în cît va fi cu putință să le aducem, iară cele pricinuitoare de strîmbătate să le lipsim cu totul*".

In acest scop decĭ, luînd în cercetare hrisoavele relative la daniile de moșiĭ, de viĭ, de case, vînzărĭ de moșiĭ, schimburĭ, zălogiturĭ și altele, ce se făcuse în această privință *cu sfat de obște*, de cătră Domnii Grigore Ghica Voevod bătrînul și Grigore Alexandru Ghica Voevod, și văzind că acele hrisoave nu eraŭ *cu cea deplină întocmire* avînd multe neajunsurĭ, din care pricină nicĭ nu se întărise spre a avea putere ca o pravilă în pricinile ce urmaŭ a se judeca, vroit-aŭ el atuncĭ a da acestor hrisoave *o îndreptare desăvîrșită* și prin *Domnească țidulă* aŭ adunat la sfînta Mitropolie pre Preosfinţitul Mitropolit kir Gavril, cu alţi Arhiereĭ, Arhimandriți și Egumenĭ, cum și toți de obște Dumnealor Veliții boerĭ pămîntenĭ, carĭ luînd în cercetare cu mare luare aminte acele două hrisoave aŭ aratat Domnuluĭ prin două Anaforale ceea ce aŭ găsit în ele, maĭ *cu cuviință și maĭ cu dreptate a să urma de acum înainte*. Acele Anaforale cercetîndu-le Domnul cu amănuntul *și aflîndu-le cu cale și cu dreptate a să urma*, s'aŭ întărit cu însă-șĭ iscălitura Domnească punîndu-se și pecetea. Cea întăĭ obștească Anafora era din anul 1785 August 14, iar cea de a doua din 21 Septembrie acelaș an, întocmind astfel *Sobornicescul Hrisov*.

Noĭ aicĭ nu ne vom ocupa decît de formalitățile ce urmaŭ a se îndeplini la *vînzarea de moșiĭ și la amaneturĭ* prevăzute în acest Sobornicesc Hrisov. Iată ce găsim scris în această privință:

„Cînd va fi să se vînză vre o moșie saŭ parte de moșie între ceĭ ce nu sînt răzășĭ saŭ rudeniĭ, să fie datorĭ atît vînzătorul cît și cumpărătorul a să înfățișa la Divan, arătînd zapisul tocmeliĭ, cu prețul cel adevărat, care după ce se va cerceta, apoĭ de la Divan să se scrie cătră dregătoriĭ ținutuluĭ, la care va fi moșiea aceia, ca să facă publicațiĭ în *șase lunĭ la toate zilele de tîrg*, spre înștiințarea acelora ce rudenia și răzășia ce le da protimisis a răscumpara, și pînă la aratata acea de șase lunĭ vade, ne eșind nimene din neamurĭ, saŭ din răzășĭ, ce vor fi aicea, ca să cumpere, apoĭ dregătoriĭ ținutuluĭ să trimită mărturia în scris la Divan de înștiințare: și așa de la Divan să să întărească vînzarea aceia, ca să rămîe statornică".

Apoĭ tot în acest hrisov găsim prevăzute aceleașĭ dispo-

ziţiunî şi pentru cazul cînd cineva are moşiî, viî saŭ ţiganî puse amanet pentru datoriî. unde se arată, ca: „Viind zioa vadeliî la care cel îndatorit prin zapisul săŭ ăl face stăpîn asupra amanetuluî, ne plătind datoria să nu fie volnic a stăpîni acel amanet pînă nu va înştiinţa Divanul, şi de la Divan să se facă iarăşî publicaţiî prin rînduială ce saŭ zis maî sus, şi *până în şase lunî* ne eşind nimene dintre aceia ce aŭ protimisis, ca să plătească datoria. să răscumpere amanetul, apoî acel amanet să să scoată la mezat, şi strigîndu-să după obiceiŭ, cu preţul ce se va adăoga. să se protimisască a lua îndatoritoriul, şi să i să întărească stăpînirea prin *Hrisov gospod*, ca pre urmă de se va scula cineva din neamurî. saŭ răzăşiî aceluia ce aŭ zălogit pentru ca să răscumpere. să nu li să ţie în samă".

In *Codica ţivilă şi politicească* a luî Scarlat Calimah Vodă [1]), *publicaţia în cursul de 6 lunî întregî la toate zilele de tîrg peste săptămînă*, încă să vede prevăzută la art. 1434, unde se zice, că: „Divanul este dator să scrie către dregătoria ţinutuluî. unde va fi moşia de vînzare. *ca să facă obicinuita publicaţie în cursul de şase lunî întregî la toate zilele de tîrg*, peste săptămînă, spre înştiinţarea acelor. ce sunt rudeniî şi răzăşî. şi pînă la aratatul termen ne eşind nimene din neamurî şi din răzăşî, ce sînt de faţă în ţară ca să răscumpere. apoî dregătoria ţinutuluî să trimată raport în scris către Divanul judecătoresc, pentru urmata publicaţie. după care apoî se va face întăritura zapisuluî de vînzare, dacă în curgerea acestor şase lunî de zile nu să va înfăţişa nimene dintr'aceî ce aŭ dritul protimisireî, spre a rescumpara acea moşie".

In baza atît a Sobornicesculuî Hrisov din 1785, cît şi a celuî revizuit din 1839, prin care se poronceşte ca pentru vînzările de moşiî să se îndeplinească formalităţile pe care le-am văzut şi numaî după aceia să se întărească de Divan, pentru ca apoî vînzarea să rămîe statornică, era natural ca Divanul să treacă într'o condică anume. acea strămutare de proprietate spre a se şti de orî care ar avea interes. ce s'a făcut cu imobilul scos în vînzare.

Cercetînd atît Arhiva statuluî din Iaşî cît şi acea din Bucureştî. am căutat să văd dacă nu cumva voi găsi vre-o condică din timpurile vechî în care să fie trecute vînzările de imobile. dar n'am găsit nimica în această privinţă.

Asemenea condicî nu sînt înfiinţate la noî. de cît după anul 1832. în care să treceaŭ pe scurt vînzările de vecî, vechilimelele. contractele şi altele.

In Arhiva Statuluî din Iaşî am găsit un registru, pe scoarţa căruia stă scris: *Condică în care se întăresc vechilimelele şi alte condracturî de averî nemişcătoare pe anul 1832.*

In anul 1835, apoî se înfiinţeaza condicî în regulă, în care se treceaŭ pe larg actele de vecinică vînzare. Pe scoarţa uneî din aceste condicî aflate în Arhiva statuluî din Iaşî stă scris:

---

1). Tipărită în Iaşî la anul 1833, în priviligiata tipografie „Albina"

Condica întru care aŭ a se trece toate zapisile i zdelce de vecinică vînzare ce se vor întări la acest Tribunal pe anul 1835. Tot în acea condică aflăm scris, că: *Pe temeiul predpisanieĭ mareĭ Logofeţiĭ din 24 Aprilie 1835, sub No. 2501, s'aŭ înfiinţat această condică spre a fi numaĭ pentru trecirea acturilor de vecinică vînzare, contracturĭ şi zdelce, pentru alcătuirĭ între feţe. 1835 Aprilie* [1]).

Din Regulamentul organic a Principatuluĭ Moldoveĭ, Anexa Litera T. Art, I, aliniatul a), se vede că la Divanurile de apelaţie a *Ţăriĭ de sus* şi a *Ţăriĭ de jos*, iar pe la ţinuturĭ la judecătoriile ţinutale, se aflaŭ două condicĭ *şferuite şi pecetluite cu pecetea Domnuluĭ* în care, în una se înscrieaŭ datoriile făcute cu amaneturĭ de avere nemişcătoare, iar în alta înscrierea alcătuirilor de căsătoriĭ cu arătare a zestreĭ ce se dă.

Tot în Regulamentul Organic la art. 332, se vede înfiinţarea de condicĭ unde se treceaŭ pricinile atingătoare de avere nemişcătoare precum şi mezaturile şi vînzările de vecĭ de astfeliŭ de averĭ.

Inainte cu mult de a avea putere de lege in ţara Moldoveĭ Sobornicescul Hrisov al luĭ Alexandru Ioan Mavrocordat din 1785, actele de strămutare a proprietăţilor se treceaŭ într'un registru special ţinut în arhiva municipalităţilor, întitulat —*Catastihul orăşănesc*—potrivit cu vechiul obiceiŭ a pămîntuluĭ punînduse şi pecetea oraşuluĭ. Aceasta o găsim în maĭ multe documente, din a căror sumar se vede că:

„In 12 Martie 1617, Ioan Radu Mihnea Voevod, îatăreşte mănăstiriĭ sf. Sava, treĭ fălcĭ de vie cu prăvălie în podgoria Iepureluĭ, între viile Iaşuluĭ, care s'aŭ înscris în *catastihul orăşănesc, după vechiul obiceiŭ*".

In 15 Martie 1620, în zilele binecinstitoruluĭ şi de Hristos iubitor Domn al nostru Gaşpar Vodă, Panul Vitolt logofăt, a vîndut de bună voia sa, o casă ce o avea în uliţa Ungurească, în Iaşĭ lîngă Mihaĭ, drept 20 talerĭ, care a cumparat-o Nicoriţă mare Vornic de ţara de sus, cu nevasta sa, care vînzare s'a înscris în *catastihul oraşuluĭ Iaşĭ după vechiul obiceiŭ, punînduse şi pecetea oraşuluĭ* [2]).

Prin o scrisoare a luĭ Dumitraşcu Stefan vel Logofăt, se arată că Damian din Cotnarĭ a vîndut jupîneseĭ Mariăĭ, via sa din dealul Asinuluĭ la Cotnarĭ cu 100 talerĭ... „Făcut-am această mărturie de la noĭ ca să se scrie şi la *catastivul oraşuluĭ*". Iaşĭ, Aprilie 6. Acest zapis pare a fi făcut cam pe la anul 1626".

In scrisoarea de mărturiĭ de la Gavrilaş vel Logofăt, pentru vînzarea ce Onoaea a făcut către Toma Stolnicul cel mare cu 300 zloţĭ în 4 fălcĭ de vie la Cotnarĭ dealul Laslău-

---

1). Se află în Arhiva statuluĭ din Iaşĭ, No. 125. Tr. 958, op. 1100 Trib. de Iaşĭ, secţia II.

2) Aceste documente scrise în limba slavonă, se află traduse în romîneşte în Arhiva istorică a Romănieĭ, de B. P. Hajdeu. Bucureştĭ 1865 T. I. 2 pag. 19, No. 287 şi t. I, pag. 272. Se găsesc citate şi în *Istoria dreptuluĭ romînesc*, de S. G. Longinescu. Bucureştĭ 1908, pag. 320 şi 321.

luĭ.... „Acest zapis ca s hie dumisale de mărturie, şi să-l scrie la *catastihul tîrguluĭ*. Iaşĭ 1643, Noembrie 8“ [1]).

In 1617 Aprilie 16, Iaşĭ, Radu Vodă întăreşte Vorniculuĭ Nestor Ureche toate satele sale din ţara Moldoveĭ, şi anume 52 sate întregĭ, 45 părţĭ de sate, 17 moşiĭ, 6 heleşteie, 1 loc de fînaţ, 1 prisacă şi 45 fălci de vie în cele 19 Judeţe ale Moldoveĭ de pe atuncĭ, ce şi-aŭ cumpărat pe aĭ seĭ dreptĭ banĭ şi sint scrişi şi în *catastihul tîrguluĭ după vechiul obiceiŭ* [2]).

Afară de aceste două documente (zapise), noĭ în cercetările făcute în această privinţă, am maĭ găsit încă un zapis din 1658 Maĭ 6, în pachetul No. 14, a Mănăstireĭ Probota, ce se află în Arhiveĭ statuluĭ din Bucureştĭ şi pe care-l dăm în întregimea luĭ. Iată-l :

„Adecă eŭ Anghelina Nichiforeasa din tîrg din Eşĭ şi cu fiica me Paraschiva şi fiul meŭ Panteleĭ şi fiia me Aghenia şi Dumitraşcu nepotul meŭ şi ginerele meu Gligor scriem şi mărturisim cu această scrisoare a noastră de nimene siliţĭ nicĭ asupriţĭ ci de a noastră bună voe am vîndut a noastră dreaptă ocina şi moşie o vie ce am avut la Miroslava între Malaş şi între Efrem, acea vie am vîndut'o D-sale Camaraşuluĭ Iane Hadîmbul drept 6o leĭ bătuţĭ şi me-aŭ făcut D-luĭ toată plata deplin cît scrie maĭ sus 60 leĭ bătuţĭ, părintele a fost egumenul de la Galata şi Dichiul şi Dima calaraşul de Ţarigrad şi Tudora nepoata noastră şi.... şi..... şi Dumitraşcu 'diacul am scris acest zăpis, pre acest zapis să să scrie şi la *catastivul trâguluĭ* să să ştie“. U Iaş vlt, (1658) Maĭ 6.

Az Dumitraşcu diacul iscal.
Az Patraşcu Botez iscal.

Iscăliţĭ: * Anghelina Nichiforeasa
* Paraschiva
* Pantelie
* Ghenie
* Dima
* Gligor
* Mihalaş

Din cele expuse, se vede că străbuniĭ noştri se gîndiseră la chipul de a asigura şi faţă de ceĭ de al treilea trecerea proprietăţilor de la o mînă la alta, lucru la care invederat eraŭ destinate condicile de sub Regulamentul Organic al Moldoveĭ, şi înainte de dînsul, *catastihele oraşelor*. Maĭ reesă încă că în fiecare capitală de Judeţ era cîte un catastih în care se

---

1). Aceste 2 zapise sunt tipărite în : Ispisoace şi zapise publicate de Gh. Ghibănescu, sub auspiciile Epitropieĭ Casoĭ sf. Spiridon din Iaşĭ. Vol. II. Partea 1, pag. 35. Iaşĭ 1909 şi în vol. II, Partea II, pag. 30.

2). *Surete şi Izvoade* publicate de Gh. Ghibănescu, sub auspiciile Ministeruluĭ Cultelor şi Instrucţiuneĭ. Iaşĭ, 1907 vol. II, pag. 171.

treceaŭ asemenea schimburĭ de proprietate, şi ar fi foarte de dorit că aceĭ ce ar poseda poate vre un catastih vechiu a vre unuĭ oraş din ţară, să-l facă cunoscut, spre a se putea vedea maĭ cu deamănuntul formalităţile ce se îndeplineau de strămoşiĭ noştri pentru a se asigura trecerea proprietăţilor.

Teodor T. Burada.

CERCETĂRI ETIMOLOGICE

'Ο ἔτυμος λόγος heisst auch „die wahre Bedeutung".
(Iw. Müller, Handbuch d. klass. Altertumswissenschaft, I, 187).

Da, „etimologie" însamnă—şi trebue să însemne în rîndul întîiŭ—„adevărata semnificaţie" a unuĭ cuvînt! Şi cît de mult se înşală aceĭa, carĭ socotesc că pot trece, în etimologiile ce propun, peste acest adevăr elementar şi esenţial,—se va vedea, sperăm, şi din rîndurile care urmează: scopul lor nu merge maĭ departe.

Iată un cuvînt: **bulicher**.

El apare întăĭaş dată la Cihac (II, 486), extras pe baza unuĭ citat din Creangă (*Moş Nichifor Coţcarul*: „scoate *bulicherul* din teacă") şi glosat: „couteau de poche à manches, jambette",—de unde a trecut la Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch) şi Şăineanu (Dicţionarul universal, ed. II).

Primul îl deriva din ung. cu acelaş înţeles *bugyli*, —ceĭlalţĭ îl declară de „origină necunoscută".

Şi, totuşĭ, etimologia cuvîntuluĭ acestuĭa nu e nicĭ ne-latină, nicĭ prea obscură: avem a face, anume, cu un derivat prin suf. *-ár(ĭŭ)* din rom. *buric* (<lat. umbilicus).

In adevăr, — lucru pe care-l ştiam şi fără glosarul ultimeĭ ediţiĭ „Minerva" (1906) a Operelor luĭ Creangă,—*bulicher(ĭŭ)* este „porecla unuĭ cuţit răŭ, cĭoarsă" (cf. tonul ironic al pasagiuluĭ respectiv din „Moş Nichifor"); iar despre un asemene „cuţit răŭ", care „taĭe-rupe", poporul zice, în derîdere, că e bun doar „de spintecat broaşte": *broscar(ĭŭ)*, orĭ „de tăiat buricul": **buricar(ĭŭ)*, *buricherĭŭ* (cf. *măzărică*, *măzăriche*),—de unde, prin disimilaţie: *bulicher* (cf. dubletul mold. *ulicherniţă*<*urecherniţă* [=urecher+ -niţă], *urechelniţă*).

Această disimilaţie, tocmaĭ,—împreună cu ignorarea înţelesuluĭ fundamental şi adevărat,—este cauza „derutăriĭ“ filologilor noştri. Şi faptul acesta pune în evidenţă încă odată, ce mare importanţă are cunoaşterea *variantelor* unuĭ cuvînt şi ce sigur izvor de erorĭ gratuite este, în domeniul lexicografieĭ, neglijarea anchetelor lingvistice prealabile [1].

---

1. Procedeul, aproape general, al lexicografilor noştri, de a „utiliza“ fără nicĭun control lucrările similare anterioare, nu se poate 'osîndi îndeajuns,—maĭ ales în ce priveşte însemnarea cuvintelor: un păcat originar al luĭ Cihac, astfel, viciază toată posteritatea-ĭ lexicografică,—pe care n'a spălat-o de el botezul nicĭuneĭ verificărĭ propriĭ.

Mă gîndesc, apoĭ, la Dicţionarul, pe care, de jumătate de veac, ni-l tot dă Academia.

Cît de puţin legitimă, cît de prematură e pretenţia noastră de a căpăta, în el, o operă lexicografică definitivă, care să înfăţişeze cu adevărat limba noastră,—se poate convinge orĭcine din simpla frunzăreală a unuĭ glosar. Iată, — ca să nu vorbim de vocabularul moldovenesc al d-luĭ Săghinescu, orĭ de cel muscelean al d-luĭ Codin,— „Glosarul“ d-luĭ Viciu. Cîte forme, cîte vorbe necunoscute! Cîte fenomene interesante! O „pĭatră cu aur“ e *gosteană=Goldstein*;—„a purta cu vorba“ e *a îmbăjna=a *îmbăsna<basn, basm*;—„spinele *(sic)* cît a întrat în picĭor“ se zice *jipt, vipt = *fipt, înfipt*; — banuluĭ i se zice *sfînt*=o etimologie populară din *sfanţ* (<zwanziger),—iar nicidecum ceea ce crede glosatorul, cu osca, etc.: o dovadă maĭ mult, că chemarea glosatoruluĭ nu e aceea de a înlocui pe etimologist.—Şi iată un alt Glosar, maĭ vechiŭ şi maĭ sărac: cel din Frîncu-Candrea, ***Moţiĭ***, pp. 97—107. Nişte „locurĭ gropoase cu pădurĭ în care se ţin lupiĭ, etc.“ sînt *jezurinĭ=*vĭezurinĭ* (de la vĭezure), vizuinĭ, vizuniĭ; — „ud bleaşcă, lĭoarcă (de ploaĭe)“ se zice (*ud*) *leşdeŭ=*leşteŭ, heleşteŭ*; — „batjocoreşte“ e *săreşte* <*salire* (de la *sal-em* „sel, esprit, plaisanterie, raillerie mordante“); nişte „glume, vorbe de rîs“ sînt *şofeniĭ=*şoveniĭ*, din *braşovceniĭ* (cf. *braşoave*, idem... cum grano salis), saŭ maĭ curînd **cĭofeniĭ*, de la *cĭof* „bufon, caraghĭoz, drac“, etc., etc... Tot lucrurĭ micĭ, spicuite în grabă, care probează totuş, socotim, îndestul, ceea ce spuneam la început: că, în starea actuală a cunoştinţilor noastre de vocabular romînesc, elaborarea uneĭ adevărate lucrărĭ de total, cum trebue să fie, ca să-şĭ merite numele, „Dicţionarul limbiĭ romîne“, e cel puţin prematură,—şi că, multă vreme încă, preocuparea de căpetenie a Academieĭ noastre, supt raportul filologic, ar trebui să fie, exclusiv, întocmirea şi publicarea de glosare şi monografiĭ (în genul lucrărilor d-luĭ Iosif Po-

„In copilărie“,—ni scrie păr. V. Crudu din Tudora (jud. Botoşanĭ),—„aveam un cuţitaş încheĭet, cu mănunchiul de lemn, şi cînd era vorba: cine are cuţit? eŭ arătam îndată odorul mieŭ şi atuncĭ primĭam afrontul: „L-aĭ furat de la o moaşă! Acela-ĭ *buricher*, nu-ĭ cuţit!“—De sigur: „nu-ĭ cuţit“, tocmaĭ pentru că „e buricher“, adecă, înnainte de toate, bun pentru meseria moaşelor,—asta o ştiĭ acum bine Sfinţia-ta, care veĭ fi înfruntat, la rîndu-ţĭ, pe alţĭ neştiutorĭ... Ceea ce, însă, poate că nu ştiĭ, părinte Crudu, este, că acest *buricher*, cu o foarte uşoară deghizare: *bulicher*, a venit de hac luĭ Cihac însuşĭ!

Drept aceea, întorcîndu-ne spre învăţaţiĭ noştri lexicografĭ (d-niĭ Puşcariu, cu *Etym. Wörterb. d. rum. Spr.*, şi Candrea-Densuşianu, cu *Dicţionarul etimologic*, inclusiv: nicĭ eĭ nu socotesc cuvîntul ca latin,—orĭ îl uită!), li zicem: Vedeţĭ dv.? Mare lucru— ὀμφαλὸς γῆς —de sigur că nu e etimologia dată de noĭ! Dar ce lucru mare e *chestiunea de metodă*, pe care o rîdică ea! Şi ce departe sînteţĭ d-voastră de a o înţelege, pentru a-ĭ acorda, statornic, toată atenţia ce i se cuvine!

Un exemplu: cazul cuvîntuluĭ **guturaĭŭ**.

Incepînd cu Dicţionarul de Buda, care, cel d'intăiŭ, înregistrează pe *gutunarĭŭ*,—această variantă moldovenească, a fost, peste tot, nesocotită, faţă cu forma „literară“ *guturaĭŭ*. Astfel, Puşcariu, *o. c.*, scrie: „**guturaiu** (*gutunar*) „Schnupfen“ <***gutturalium** (von *guttur*)“. Şi,—cu excepţia luĭ Cihac, II, 644, care-l pune în legătură cu vr. *cataroĭŭ* şi-l explică din gr. κατ< καταῤῥος „rhume“,—toţĭ etimologiştiĭ îĭ daŭ ca prototip un lat **gutturalium*, de la *guttur*.

O încercare de reabilitare a varianteĭ moldoveneştĭ—captivă în parentezele d-luĭ Puşcariu—e, decĭ, destul de îndreptăţită.

Aşa dar, întrebăm: oare, dintre cele două forme dialectale: *guturaĭŭ* şi *gutunar*, cea primitivă-etimologică n'ar putea fi tocmaĭ *gutunar(ĭŭ)*,—a doua rămînînd să fie o simplă disimilaţie dintr'un **guturarĭŭ* (atestat, de altfel, în Lex. Bud., Laurian-Massim, etc.;—cf. *vătraĭŭ* din *vătrarĭŭ*), variantă rota-

---

povicĭ, d. ex., orĭ ale d-luĭ Candrea, etc.), asupra graiuluĭ din toate ţinuturile Romînimiĭ,—modeste, dar solide lucrărĭ pregătitoare, la capătul şi pe temeiul cărora, numaĭ, se va putea clădi, ca o încoronare finală, „Etymologicum Magnum“ visat.

cizată a luĭ *gutunarĭŭ* (cf. „literarul“ *muşuroĭŭ* faţă de dial. mold. *muşunoĭŭ*, *moşinoĭŭ* <a mişuna: Cihac, II, 198)? Iar acest *gutunarĭŭ*,—despre care deja Cihac, *l. c.*, observa, că „pare a fi fost format sub influenţa uneĭ analogiĭ cu *gută*“,—n'ar putea reprezenta, oare, printr'un intermediar **gutànarĭŭ* **gutînarĭŭ* un prototip latin **guttanarium*=narium defluxio? (Comp. expresia familiară fr. *avoir la goutte (morve) au nez* „une mucosité qui découle de narines“ [Hatzfeld-Darmesteter, Acad.], *votre nez goutte* [Littré]; ĭar, pentru *nare-nas*, cf. lat., mr., băn.)[1].

Acum, fireşte, se poate să greşim,—dar se poate să fie şi aşa cum am spus. Orĭcum ar fi, însă, oare nu s'a cam grăbit d. O. Densuşianu, cînd a decretat, cu atîta certitudine (Histeire de la langue roumaine, I, p. 276), că: „lat. *guttur*... a *sans doute* existé en roumain pendant quelque temps, comme le montre le dr. *guturai*“? Căcĭ, admiţînd chĭar că cele două forme ar reprezenta două etyma diferite, saŭ că forma *gutunar* ar fi, ea, o alterare ulterioară, — lucrul merita, orĭcum, maĭ multă atenţie: simpla aruncare în paranteze a uneĭ asemenea variante poate fi comodă saŭ elegantă cît vreţĭ, dar ştiinţifică nu e! Şi, dacă consideraţiĭ de asemene natură nu pot opri pe d. Puşcariu, ele trebuĭaŭ să ţină în loc un moment „spiritul ştiinţific“ al d-luĭ Densuşianu,—a căruĭ „prudenţă“ întrece, de obiceiŭ, orĭce măsură.

Voiţĭ o dovadă?

E cazul dr. *moare* <lat. *muria*.

Dd. Philippide (*Principiĭ*, 25) şi Puşcariu (*Zeitschrift f. rom. Philol.*, XXVIII, 689) aŭ încercat, fireşte, să explice pe *o* pro *u*, — o dificultate fonetică, de sigur, de 'şi nu una cu, totul extraordinară[2]. Şi,—dacă nu ni s'ar lua în nume de răŭ

---

1. Cuvîntul ar putea fi, însă, şi un lat. **guttonarium*, —pentru care cf. *guttonarius equus* „guttatim seu minutim: incedens, cheval qui va l'amble“ (Ducange; cf. Forcellini) în orĭ ce caz,—*gutta*, nu *guttur*!

2) In adevăr, dacă, pentru a explica pe *ploaĭe* din *plŭvia*, admitem existenţa unuĭ prototip vulgar **plovia* (cf. *norus* pro *nurus*, etc.: Densuşianu, *o. c.*, p. 78), de ce n'am admite şi pentru *muria* acelaş lucru,—cu atît maĭ mult, cu cît, de fapt, un astfel de *moria* există (V.-H. Maigne d'Arnis, *Lexicon manuale*, Paris, 1890: „Puteus *moriae*,—aquae sali conficiendo aptae receptaculum; réservoir d'eau propre à fabriquer le sel“)?

—am înainta și noĭ o ipoteză (maĭ mult pentru sens; cf. nota 2): față cu îndoitul înțeles al dr. *moare* („zamă de curechĭŭ" și „caracter, temperament, dispoziție, umoare",—înțelesurĭ care se confundă, evident, ĭe expresiĭ ca acea din Creangă : „Tu nu știĭ cine-ĭ mămuca, n'aĭ *mîncat* niciodată *moarea* eĭ!"), cuvîntul acesta ar putea fi socotit ca rezultatul uneĭ contaminațiĭ, ușor de explicat și ca formă și ca înțeles, între lat. [*muria* și lat. *humorem*, saŭ, maĭ bine, între reflexele romîneștĭ ale celor doŭă vorbe latine (*Moare* din cunoscuta expresie populară : „Știĭ tu *moarea* mea!" ar representa, decĭ, un originar **umoare*, născut din lat. *humorem* [cf. A. Bartal, „Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae", Lipsiae, MCMI : *humor*, affectio animi *humorositas*, natura difficilis, animus morosus ; *humorosus*, etc.;— cf. și fr. *humeur*, etc], redus (*tu *umoarea*=tu *moarea*), apoĭ generalizat și contopit cu cuvîntul, quasi-omonim și sinonim, ĭeșit din lat. *muria*.—Comp., altfel, și : toamnă<**otoamnă*, *buric*<**unburic*).

O explicație maĭ mult,—vețĭ zice [4]). De sigur!

E, totuș, ceva maĭ mult, decît vă dă d. Densușianu, *o. c.*, p. 79, unde,—referindu-se la Meyer-Lübke, care scrisese : „Reprezentanțiĭ luĭ *muria* sînt obscurĭ",—scrie, la rîndu-ĭ: „Dr. *moare* nu e clar" ! Căcĭ, dacă e adevărat că știința nu înnaintează efectiv prin acumularea de ipoteze, e tot atît de adevărat, că ea nu poate înainta nicĭ... stînd pe loc—prin „prudența" excesivă și sterilă a învățaților de felul d-luĭ Densușianu!

E. A.

Din Istoria Vecinălății în Moldova

Publicăm maĭ jos un document de la C. N. Mavrocordat Vodă din 1735 Iulie 15, în care se arată asentimentul Domnuluĭ asupra vecinătățiĭ, cu 14 anĭ înaintea desființăriĭ vecinatuluĭ din Moldova. Actul e din arhiva sf. Spiridon, moșia *Dumeștĭ* Seliștea *Marcoviceniĭ*, (plic. IV. No. 43). Hîrtie coală mare, zisă turcească.

✝ Io Costandin Nicolae voevoda Bojio Milostio Gospodarŭ zemli Moldavscoi,—facem știre cu această carte a domniĭ mele, tuturor cuĭ să cade a ști, că viind aice o gĭupăneasă din țara

4) Șăineanu, *o. c.*, consideră cele doŭă accepțiunĭ ale cuvîntuluĭ *moare*, ca înțelesul propriŭ și cel figurat al aceluĭaș *muria*,—pe baza ideiĭ de „acrime" (de zamă, de caracter).—Uniĭ s'aŭ gîndit și la lat. *mos,-rem* „morav".

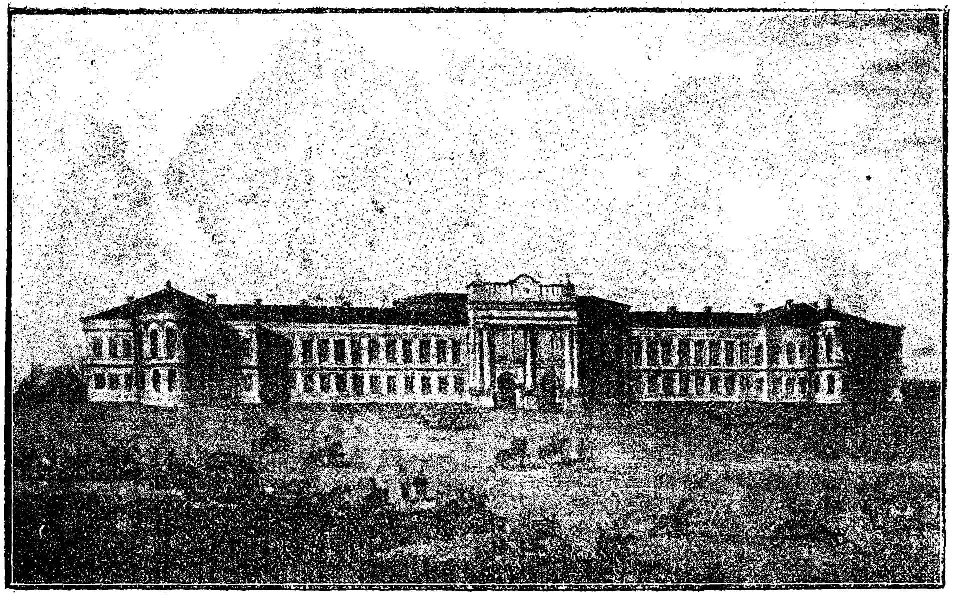
românească, anume *Catrina* fata Merişanuluĭ, gĭupâniasa luĭ Ioniţă căpitanul, ficiorul luĭ Ilie păharnicul, nepotul luĭ Stămate post. ca să caute moşiile, şi altele. ce ar hi avut aice în ţară de pe Stămate post. şi printre alte scrisorĭ ce aŭ avut s'aŭ aflat şi un zapis pe numele unuĭ *Sava*, şi cu femeia luĭ Mariţa *scriind cum saŭ dat eĭ vecinĭ luĭ Stamate post. cu moşie cu tot*, ci ar hi avut eĭ di pe fămeai cu sat în Marcoviciani, la ţinutul Vasluiuluĭ, *pentru căcĭ ĭar hi scos dintr'o peire de la Pârcălabĭ*, pe care zapis cercînd ea ca să afle pe aceĭ oamenĭ, oare carele un *telpiz* saŭ neprieten boĭariuluĭ nostru luĭ Andronic biv cămăraş, saŭ aflat diaŭ arătat către acia gĭupîniasă, cum că acel *Sava*, ar hi fostu moş luĭ Andronic, pentru căcĭ acel sat Marcoviceaniĭ, era la stăpînire luĭ Andronic, care cuvinte înţălegînd Andronic încă fiind acea gĭupîniasă la Iaşĭ, aŭ mersu Andronic la dînsa de iaŭ zis ce sînt cuvintele aceste ci aŭ zvonit ea către uniĭ şi alţiĭ, arătîndu-şĭ el părinţiĭ săĭ, cum că tatasăŭ Andronic aŭ fostu visternic al doilea la Antiohie Vod, şi la Costantin Duca Vod şi logofăt de visterie şi cămăraş de izvoade, la Duca Vod bătrînul. fiind din copilăriea luĭ diiac de visterie şi moşu săŭ aŭ fost curtian şi laŭ chemat *Gligorie Zavul* ficĭor popi luĭ Andronic, care şi acea gĭupîniasă dacă aŭ văzut niamul luĭ Andronic, din cine să trage, iaŭ părut răŭ de acele cuvinte, ce saŭ zvonit de la dînsa asupra luĭ Andronic. iară după cia saŭ dus acea gĭupîniasă de aice în ţara romîniască, rămînd aice un ficĭor a eĭ, anume *Şărban post.* carele fiind om fără de socoteală, prin nesocoteala luĭ, el aŭ ispitit şi aŭ maĭ adaos acestu zvon, asupra luĭ Andronic, pînă şi la domnia me, aŭ dat jalobă, cerînd gĭudecată, care şi domniea mea dacă am înţăles, miaŭ părut un lucru prea fără de cale, şi maĭ vîrtos n'am vrut domnia me, ca să înfundăm acestu lucru, cu cea dovadă să se ocărască un mazil, care iaste numit în cĭata boiarimiĭ, atîta el cum şi tatăl seŭ şi maĭ vîrtos, că şi Andronic saŭ plînsu de mare strîmbătate şi ocară ce iaŭ făcut, acel nesocotit om maĭ sus scris Şărban. Domnia me i am orînduit la cinstiţĭ şi credincĭoşĭ boiariĭ noştri dumnealor Costantin Costachi vel logofet, i Sandul Sturzea vel vornic, i Iordachi Cantacuzino vel vornic, di aŭ chemat faţă şi pe Şărban post. şi li aŭ luat sama cum şi în ce fel şi cu ce dovadă, să acoliseaşte, şi aŭ scornit aceste cuvinte asupra acestuĭ om, din vreme ce Andronic aŭ arătat dresă de bună îndreptare, cum că pe moşu săŭ, laŭ chemat Gligori Zavul, şi pe moaşi sa Kelsia, şi strămoşusăŭ au fostu preot, numindu-l popa Andronec, şi moşusăŭ Gligore Zavul aŭ ştiut şi carte, arătînd şi iscăliturile făcute de mîna luĭ, iar întracel zapis ciaŭ arătat Şărban post. de la Sava, sînt deagete puse, şi fără de aceste încă aŭ maĭ adus Andronec şi marturĭ pe Ion Buhle căpitan mazil ot Ţibăneştĭ. om ca de 70 anĭ şi Iorgu Calaraş de la Sohuleţ om ca de 80 anĭ şi Lazor Curtean de camară om de 60 anĭ şi Mihăilă din Mireaşti, ficĭorul Naşculuĭ om ca de 90

Martin Luther

Tablou din colecția donatorului Costachi Dasiadi, în Pinacoteca din Iași.

(Vezi pag. 495)

Curtea domnească din Iași la 1814

cu alaiul domnesc al lui Scarlat Kalimachi Vodă. Zugrăvit după natură de Schuffried *pictor vienez, pe o tabla de porțelan, aparținînd astăzi Prințului A. Kalimachi, București.*

(Vezi pag. 499)).

anĭ şi Gavril Oană den sat den... (rupt)... şi Ghiorghiţ Scorţăşcul din sat din Scorţăşti ot Cîrlegătură care aŭ fost slugă luĭ Stămate Post. scriindu şi mărturisindu cu sufletele lor dînd şi mărturie precum eĭ ştiŭ că pe moşul luĭ Andro(ni)c l'aŭ chemat Gligore Zavul şi pe moaşa sa Kelsiea, şi de la aceştiea iaste Andronic, iar nu din Sava şi Mariia, după cum îl năpăstuea Şărban post. cu acel zapis de la acel Sava, nicĭ ştiŭ eĭ pe acel Sava cine ar hi fostu. Aşijdere şi Cărste biv. vel pit. vornecul despre doamna aŭ mărturisit cu sufletul luĭ, caŭ apucat la Duca Vod bătrînul pe tatăl luĭ Andronec cămăraş de izvoade, şi pe Ilie Stămate vătav de aprozĭ, şi pe urmă şi păharnic, şi aŭ trăit cu toţiĭ depreună pînă ciaŭ murit Andronec de bătrîn şi Stămate saŭ dus în ţara romănească, şi casa Cărsteĭ fiind aproape de dînşiĭ nicĭ odată n'aŭ auzit ca să zică cineva că iaste vecin moşul luĭ Andronec luĭ Stamate pit. care şi Şărban post., dacă aŭ văzut bună îndreptare luĭ Andronec n'aŭ avut ce să maĭ răspundă şi pentru ca să maĭ lungiască pricina, aŭ zis că are la mumăsa în ţara romănească şi ispisoace de pără de faţ, cu Andronec visternecul, tatul luĭ Andronic cămăraşul, ce domnia me împreună cu tot sfatul nostru socotind ca să s înfunde şi acĭastă pricină, am scris o carte la fratele nostru domniia sa Grigorie Vod, diaŭ chemat faţ pe acĭea gĭupîniasă şi iaŭ zis de are aceli scrisorĭ să ni le trimită aice, şi am luat răspunsu de la domnia sa Grigorie Vod, cum aŭ chiamat pe acĭea gĭupîniasă faţ şi iaŭ zis de aceste cĭaŭ arătat ficĭorul săŭ cătră noĭ şi ea aŭ răspuns cum adevarat încă fiind că aicea aflînd acel zapis în scrisorile sale, iaŭ zis oarecine şi iaŭ arătat, precum acel Sava şi Mariia ar hi fostu moşi luĭ Andronic, iară dacă aŭ adeverĭt, cum că sunt voroave deşarte, saŭ lăsat de atunce şi nu are nemică cu acest om, drept aceia şi domniia me împreună cu tot sfatul nostru dacă am văzut că ace gĭupîniasă cum că ficĭorul ei fără de cale şi făr de socotială, aŭ fost zvonit aceli cuvinte cu mare năpaste asupra luĭ Andronec, şi el ca un om dreptu, saŭ îndreptat cu bună îndreptare cum arătaiu maĭ sus, datuiam acĭastă carte, a domnii mele, la mîna luĭ, ca să se ştie de năpastea luĭ cĭaŭ tras, şi cum saŭ îndreptat înainte a tot divanul domniĭ mele, şi ceĭ ce laŭ năpăstuit încaş şaŭ luat plată şi de acĭastă pîră să nu să maĭ pîrască piste acestu ispisoc al domniĭ mele, acĭasta scriem.

u. Iaş leat 7243 Iuli 15 dni.

Io Constantin Voevoda.

Pecete mică în tuş roş. Iniţialele (Io C. V. V.) are marca amînduror ţărilor, cap de boŭ şi pasere.

Constantin trete logofăt procitelnomu Tanasie.

Gh. Ghibănescu.

DUŞMANTA

(din parabolele luĭ Krummacher).

Duşmanta era cel maĭ bogat între regiĭ Indieĭ, pompa şi măreţia luĭ nu aveaŭ sfîrşit. Dar el era sumeţ şi trufaş şi îşĭ închise inima faţă cu ceĭ maĭ micĭ aĭ poporuluĭ; el nu ţinea seamă decît de ceĭ marĭ şi de principiĭ din jurul tronuluĭ săŭ.

Aceasta întristă pe un bramin bătrîn, care fusese învaţătoriul acestuĭ în zilele tinereţeĭ sale. El îşĭ părăsi locuinţa sa de pustnic, îşĭ presară pulbere pe cap şi, venind la curtea regală, se aşeză între pompoasele columne de la întrarea palatuluĭ.

Regele văzu pe bramin şi-l chiamă la sine. Pentru ce viĭ în semne de cea maĭ adîncă jale şi aĭ presărat pulbere pe căruntul tăŭ cap?—întrebă regele.

— Cînd te-am părăsit,—răspunse braminul,—eraĭ cel maĭ bogat din toţĭ domnitoriĭ Indieĭ, cari aŭ şezut vreodată pe tronul tăŭ. Pentrucă Brama te binecuvîntase cu prisos, şi cu bucurie părăsiĭ eŭ casa regeluĭ şi domnuluĭ meŭ. Acum însă am auzit în singurătatea mea, că toată acea îmbelşugare a dispărut şi cea maĭ adîncă sărăcie e soarta ta de azĭ!

Duşmanta auzi aceste vorbe cu mirare şi întrebă surîzînd: ce nebun ţi-a adus această veste? Priveşte acest palat şi desfatătoarele grădinĭ din jurul luĭ şi mulţimea servitorilor cari aşteaptă poruncile mele!

— Toate aceste—răspunse bătrînul—sunt numaĭ amăgire, care în zadar încearcă să orbească ochiĭ celuĭ înţelept. Domnitoriul Indieĭ a căzut din belşugul săŭ în sărăcie.

Regele se miră de vorbele înţeleptuluĭ bramin şi zise: Care este garantul şi martorul, care să preţuiască maĭ mult decît privirea ochiuluĭ meŭ şi decît simţul mînilor mele?

Atuncĭ bătrînul rîdică glasul şi zise: Soarele simbolul adevăruluĭ sub tronul luĭ Brama, norul de ploaie deasupra capetelor noastre şi arborul roditor dinaintea colibeĭ mele îmĭ vestesc şi-mĭ mărturisesc sărăcia ta.

Duşmanta amuţi;—iar bătrînul urmă: Că Brama a împodobit pe regele ceruluĭ cu veşnică bogăţie de lumină şi căldură mi-o spun razele luĭ, care de la răsărit până la apus se revarsă de opotrivă peste coliba mea ca şi peste palatul tăŭ şi peste fie-care firicel de ĭarbă, şi se oglindesc în mare şi în fiecare picătură de rouă. Norul, cînd e plin, se răspîndeşte peste văĭ şi peste dealurĭ, le trimite bine-cuvîntarea sa, şi adapă cu bogăţia luĭ glia însetată şi muntele. Arborul roditor pleacă spre pămînt belşugul ramurilor sale binecuvîntate. Aşa vesteşte şi mărturiseşte natura, că Brama a binecuvîntat-o cu bogăţie. Iar tu semenĭ uneĭ stîncĭ, al căreĭ izvor a secat.

Dacă acestea nu-ţĭ sunt destule mărturiĭ, Duşmanto, în-

treabă şi lacrimile poporului tăŭ, şi apoĭ te îngîmfează în faţa luĭ Brama şi a zidireĭ sale cu bogăţia ta.

Aşa vorbi eremitul şi se întoarse în coliba sa. Duşmanta puse cuvintele braminuluĭ la inimă şi deveni iarăşĭ binefăcătorul şi binecuvîntarea poporuluĭ săŭ.

Intr'o zi, după aceea, se duse în singurătatea braminuluĭ: îl chemă afară din colibă şi zisă: Acum iar mă pot arăta în lumina soareluĭ şi în faţa pomilor tăĭ încărcaţĭ de fructe. Dar lipseşte încă ceva.

— Ce ar maĭ putea lipsi principeluĭ care este binecuvîntarea şi părintele poporuluĭ săŭ ?—întrebă braminul

— Mai trebue—respunse Duşmanta,—să aduc recunoştinţa inimeĭ mele înţelepciuneĭ, care m'a adus la calea cea dreaptă şi m'a învăţat, că mulţumirea şi bucuria poporuluĭ este singura avuţie a principeluĭ şi conducătoruluĭ săŭ. Eu ajunsesem sărac şi tu m'aĭ făcut iarăşĭ bogat!

Aşa vorbi prinţul. Bătrînul îl îmbrăţişă cu lacrimĭ de bucurie şi-l binecuvîntă.

M. Strajan

Inscripţiile Monastirei Neamţu [1]

109 (Urmare)

Pe stariţul Neonil, vezi-l maĭ sus. Pe Ierofteĭ Maximescu după ce aŭ eşit din Eclisierhia bisericeĭ marĭ, l-aŭ luat slujbaş la Mitropolie şi acolo a slujit diferite slujbe mulţĭ anĭ „pînă ce a murit la 24 Februarie 1901, în etate de 95 anĭ, —şi s'a îngropat la Iaşĭ la cimitirul comun „Eternitatea".

Eŭ Narcis fiind confesorul luĭ, el de multe orĭ mi-aŭ istorisit acest fapt,—contra pravileĭ. Tot acest fapt 'mi-l'a povestit bătrîniĭ M-reĭ.

Aşa dar Bogoslovul nostru de la 1210 pînă la 1906, de treĭ orĭ (dacă nu maĭ mult) s'a întinerit înoindu-se din rădăcină pînă aŭ ajuns la noĭ, şi de aicĭ să treacă la urmaşĭ. (Vezĭ nota la No. 8).

110. *Inscripţia cleruluĭ de la Pultava adusă stareţuluĭ Paisie.* (No. 94).

Clerul bisericeĭ catedrale de la Pultava, a făcut o icoană M. D. argintată şi aurită, cu inscripţia următoare pe privazul de jos. A adus-o la M-rea Neamţu şi a închinat-o pentru rugăciunĭ, Stareţuluĭ Paisie Velicicovschi ; inscripţia este în ruseşte, eŭ o scriŭ româneşte aşa :

† „Intru rugăciunile pomenireĭ pe mormîntul mareluĭ Stareţ Arhimandritul Paisie Velicicovschi născut în Pultava 1722—1794, de la Preosfinţitul Episcop Ion al Pultaveĭ, Protoereĭ „Theodor şi Iustin, Preoţiĭ : Vladimir, Petru şi Grigori, Sfinţiţiĭ Diaconĭ şi ceteţĭ de la Catedrala soboruluĭ Adormireĭ Mai-

[1] A se vedea numerile anterioare.

„ceĭ Domnuluĭ din Pultava, unde: tatăl, fratele, moşul şi stră-„moşul mareluĭ stareţ a preoţit. *Anul 1905, Iulie 5*".

Sf-ta icoană este ca de 30 centimetri; este pusă în sf-tul Altar la scaunul de sus. Cu sf-ta icoană s'a adus şi un prosop prea frumos; prosopul pe capete cusut cu multă artă cu slove ruseştĭ tiparnic, în deosebite culorĭ, toată inscripţia copiată maĭ sus. Cusutura e făcută de copiiĭ Protoereuluĭ Iustin, fie care copil cîte un cuvînt. Prosopul e strîns la Vesmîntărie. A fost Clerul aicĭ la M-re,—am slujit cu Sobor mare, am făcut panahidă pe mormîntul Stariţuluĭ Paisie. Eŭ Narcis, am slujit şi am pomenit.

(Va urma).

Arhiereul Narcis Creţulescu

DĂRI DE SEAMĂ

G. Ibrăileanu. Scriitorĭ şi curente. Iaşĭ, Editura revisteĭ „Viaţa romînească", 1909, 1 vol. de 320 p., preţul 2 leĭ.

In ţara noastră întîlnim încă oamenĭ culţĭ, care neagă criticiĭ literare uniĭ importanţa eĭ ca gen, alţiĭ valoarea şi utilitatea. Aceştĭ oamenĭ aŭ ramas desigur tot la concepţia vechiĭ criticĭ judecătoreştĭ, deşi ea a trecut demult în domeniul istorieĭ. Critica literară a timpuluĭ nostru numaĭ dă, ca cea de altă dată, sentinţe fără de apel, după canoane estetice imutabile. Ea caută, nu atît să stabilească valoarea estetică a uneĭ opere, cît să pătrundă şi să reconstitue sufletul autoruluĭ săŭ, scoţînd în acelaşĭ timp în lumină, întru cît e posibil, şi legătura cauzală dintre această operă şi împrejurările sociale, în care ea s'a făcut apariţia. Adevăratul critic trebue să fie în acelaş timp şi un psiholog pătrunzător şi, dacă se poate, un cugetător, saŭ cel puţin un om cu o cultură generală vastă, cu un întins orizon intelectual.

Şi dacă critica astfel înţăleasă, nu are şi, din cauza obiectuluĭ săŭ, probabil nu va avea niciodată, caracterul şi precizia ştiinţelor pozitive, ea poate fi numită ştiinţifică, fiindcă utilizează în serviciul săŭ, pentru înţelegerea manifestărilor frumosuluĭ, atîtea cunoştinţĭ variate. Şi de valoarea, importanţa şi utilitatea acesteĭ critice, mi se pare că nu se îndoesc decît aceĭ care preferă admiraţia oarbă comprehenziuneĭ inteligente. Această critică înlesneşte lumiĭ profane înţălegerea operelor literare, în care se oglindeşte partea cea maĭ ideală din sufletul unuĭ popor, şi ea foloseşte scriitoruluĭ chiar, căcĭ, ajutîndu-l să se înţăleagă maĭ bine pe el însuşĭ, îl îndeamnă să-şĭ îndrepte paşiĭ pe cărările cele maĭ potrivite temperamentuluĭ săŭ.

Critica literară, în acest înţăles, a fost pentru întăia oară reprezentată la noi, acum două decenii, de d. Dobrogeanu-Gherea. El ne-a făcut să înţălegem şi să gustăm, la lumina cuceririlor ştiinţii apusene, poeziile lui Eminescu şi ale lui Coşbuc, ca şi piesele lui Caragiale. Şi, în ciuda reprezentanţilor estetizmului pur şi ai celor ai naţionalizmului în artă, prin opera sa, el a făcut mai mult decît educaţia literară a unei întregi generaţii. Dela d. Gherea încoace s'aŭ scris multe volume de critică, cu mai mult saŭ mai puţin talent şi cu tendinţi diferite. Puţini critici aŭ urmat direcţia indicată de eminentul lor predecesor, şi dintre aceştia, d. G. Ibrăileanu, unul din discipolii de odinioară ai d-lui Gherea, mi se pare astăzi reprezentantul cel mai autorizat al acestei direcţii. Opera sa importantă, „Spiritul critic în cultura romînească", contestată cu violenţă de maestrul naţionalizmului literar şi politic, a fost apreciată după adevărata ei valoare de d. A. D. Xenopol, cu competenţa şi obiectivitatea sa cunoscută. Dar, dacă în această operă iesă mai mult la iveală pătrunderea d-lui Ibrăileanu, ca istoric al culturii noastre, şi puterea logică şi constructivă a cugetătorului, în volumul săŭ „Scriitori şi Curente" mi se par încă mai vizibile însuşirile rare ale criticului.

Pe cînd pentru cei mai mulţi critici, o operă literară nu e decît un prilej de a descrie impresiile lor fugitive, saŭ cel mult ocazia unor observaţii estetice care ating mai totdeauna numai suprafaţa, în studiile sale critice d. Ibrăileanu discută la tot pasul idei, probleme filosofice, sociale, morale şi caută mai ales să pătrundă sufletul scriitorului. „Momentele" lui Caragiale sunt pentru d-sa o ocazie de a cerceta şi scoate în lumină tendinţele care însufleţesc opera puternicului satiric,— acea teamă de inovaţie, acel dispreţ pentru ridiculul inevitabil produs de pripita întroducere a formelor apusene, acel conservatizm social şi politic, care a caracterizat totdeauna Junimea. In studiul săŭ asupra „Curentului eminescian", d-sa discută o problemă filosofică şi estetică de cea mai mare importanţă, acea a raportului dintre fond şi formă.

Cu argumente originale, şi aici ideile sale coincid cu acele ale unor esteticiani ai apusului, d. Ibr. susţine că forma nu poate fi în realitate separată de fond, şi că a le considera izolate una de alta, e a realiza abstracţii. Influenţa tiranică, exercitată atîta vreme de poezia lui Eminescu, nu poate fi explicată, după cum credea Vlăhuţă, numai prin forma sa. Poeţii eminesceni aŭ avut şi un fond sentimental mai mult saŭ mai puţin înrudit cu acel al maestrului. Una din problemele asupra căreia d. Ibrăileanu a revenit de multe ori în studiile sale e problema, de un interes atît de vital, problema atît de discutată a raportului dintre morală şi artă. In memorabilele sale polemici împotriva partizanilor artei pure, d. Gherea tratase odinioară această chestie mai mult din punct de vedere social, şi poate cugetarea sa nu a avut în această ocazie obişnuita ei claritate. D. Ibrăileanu l'a complectat în chip fericit, accentuînd

maĭ ales punctul de vedere psihologic. Ideile sale în această privință le împărtășesc în totul, ele mi se par chiar adevărul însuși. Artistul nu e o oglindă pură a lumiĭ încunjurătoare. In opera acestuia, sufletul săŭ apare cu ideile, sentimentele și tendințele sale, chiar fără voia luĭ. Și orice ar spune partizaniĭ estetizmuluĭ pur, care confundă intenționat tendenționizmul cu tezismul, voĭ continua a crede în dreptul pe care-l are critica de a se pronunța asupra concepțieĭ, pe care artistul o are asupra vieții, în dreptul eĭ, de a aprecia operile și din punctul de vedere a idealuluĭ etic. Dar acest critic e maĭ cu samă un psiholog, care știe să analizeze și să reconstitue cu fineță și cu pătrundere sufletul scriitorilor.

Studiul întins și complect asupra luĭ Brătescu-Voinești e un model în această privință. Cu ce pătrundere, cu ce fineță e făcută analiza psihologică a personajelor, cu ce talent sunt scoase în relief ideile, sentimentele, concepția și filosofia vieții, proprie minunatuluĭ nostru nuvelist! In analiza operilor luĭ Sadoveanu și ale luĭ Sandu Aldea, se găsesc deasemenĭ asupra personalităților lor, observații pătrunzătoare, uneorĭ subtile.

In aceste studii și critica estetică își are partea sa, și asupra technicei artistice și a stiluluĭ, observațiile și aprecierile sale, totdeauna sugestive și interesante, dovedesc o întinsă cultură și o fineță rară a gustuluĭ literar.

Spirit combativ, d. Ibrăileanu are firește numeroșĭ adversarĭ. Uniĭ dintre aceștia ne vorbesc de stilul săŭ neestetic, alțiĭ de prolixitatea saŭ de obscuritatea cugetăriĭ sale. Invinuirile lor sunt pătimașe și nedrepte. Nu aŭ desigur toțĭ scriitoriĭ eleganța sobră a d-luĭ Maiorescu, nicĭ avîntul colorat și poetic al prozeĭ d-luĭ Gherea, și în spiritui d-luĭ Ibrăileanu poate că trăește ceva din vechea tradiție a Contimporanuluĭ. Cași scriitoriĭ care eraŭ odinioară în jurul acesteĭ reviste, d. Ibrăileanu este în primul rînd un scriitor, un propagator de ideĭ, și din cauza aceasta poate nu dă totdeauna destulă atenție mijloacelor exterioare, stiluluĭ, în unele din studiile sale. Pe de altă parte, din cauza bogățieĭ sale de ideĭ și de observațiĭ personale, poate că d-sa insistă ceva maĭ mult decît ar fi neceșar asupra ideilor secundare, așa încît liniile marĭ nu apar cîteodată în lumină cu toată vigoarea dorită.

In literatura noastră se dedaŭ criticiĭ cîțiva scriitorĭ de maĭ mult saŭ maĭ puțin talent. In scrierile lor bogate în pretențiĭ, uniĭ îmbracă, în haina strălucitoare a imaginilor, impresionizmul lor caprițios și inconsecvența uneĭ cugetărĭ care nu funcționează decît rare-orĭ după regulele logiceĭ normale; alțiĭ maschează îndărătul uneĭ eleganțe căutate și doritoare de efecte ușoare, sterilitatea gîndiriĭ și superficialitatea ideilor. Și cînd mă gîndesc la aceștia, prețuesc cu atît maĭ mult studiile serioase și originale ale acestuĭ cugetător și logician viguros, ale acestuĭ analist, pătrunzător și fin.

Octav Botez.

Acţiunea cenuşeĭ vulcanice asupra organismelor marine în timpul erupţieĭ Vezuvuluĭ din Aprilie 1906.

Doctorul **S. Lo Bianco**, conservatorul staţiuneĭ zoologice din Neapole, a studiat în timpul ultimeĭ erupţiĭ violente a Vezuvuluĭ, efectele abondentelor ploĭ de cenuşe vulcanice ce s'aŭ revărsat şi asupra golfuluĭ de Neapoli, ca şi pe uscat.

Aceste cenuşe aŭ rămas maĭ întăĭ în suspensiune în apă şi apoĭ gradat, gradat, s'aŭ depus după un oare care timp pe fund. In chipul acesta, s'a format pînă la o distanţă de 8 chilometri de la coastă un strat noŭ de cenuşe avînd o grosime de 2,3—10 c.m.

Din momentul cădereĭ şi pînă la complecta depunere a cenuşeĭ pe fund, apa golfuluĭ era turbure şi opacă exercitînd asupra organismelor marine acţiunea uneĭ nopţĭ continue. Sunt multe animale care nu ies din ascunzătorile lor pentru a-şĭ căuta hrană de cît noaptea, orĭ, cît timp apa golfuluĭ a fost turbure, asemenea animale (Gamarizĭ, Missizĭ, uniĭ peştĭ, etc.) aŭ fost cu înlesnire pescuite în timpul zileĭ. Tot datorită obscurităţeĭ, un număr de forme aŭ emigrat din locurile lor obicinuite, unele ce de obiceiŭ staŭ maĭ către adînc pe fundul mîlos s'aŭ apropiat de coastă, altele de lîngă coastă aŭ emigrat către larg.

Pe măsură ce cenuşa a început a cădea pe fund, efectele aŭ fost mult maĭ sensibile determinînd distrugerea unuĭ mare număr de forme de animale şi deci o depopulare a golfuluĭ. Toate formele planctonice, care normal se ţin necontenit către suprafaţa apeĭ, aŭ căzut la fund şi aŭ fost distruse. Aceste animale pelagice stimulate fiind, de îndată ce nu se găsesc în condiţiile normale secretă o substanţă mucoasă; iritate deci de firele de cenuşă, ele aŭ secretat asemenea substanţă de care firişoarele s'aŭ lipit în mare cantitate, aşa că n'aŭ maĭ putut să se menţină în zona de apă obişnuită din cauza creştereĭ pondereĭ lor şi aŭ căzut pe fund unde aŭ pierit. In chipul acesta a fost distrusă toată fauna de Diatomee, Protozoare, Meduse, Vermĭ, Crustaceĭ şi Moluşte pelagice, precum şi o infinitate de forme larvare. Ca o consecinţă a dispariţieĭ acesteĭ faune pelagice, nu s'a pescuit, un oare-care timp, pînă la întoarcerea condiţiilor normale un număr de peştĭ (sardele şi scrumbiĭ) ce se hrănesc cu acest plancton, precum: *Clupea pilchardus*, *Engraulis engrasicholis*, *Scomber scombrus* şi alţiĭ. Asemenea nu s'aŭ văzut delfinĭ ce urmăresc la rîndul lor pe aceştĭ peştĭ.

In ceea ce priveşte fundul, el a fost pentru cîtva timp depopulat pe de o parte fiind-că o mulţime de forme ce s'aŭ ridicat în noul strat mobil depus aŭ fost uşor pescuite, pe de altă parte multe din ele aŭ fost asfixiate depunîndu-se cenuşă pe organele lor respirătoare şi care cenuşă a pătruns în vase chiar. Cu deosebire Echiniziĭ aŭ fost complectamente distruşĭ prin astuparea porilor plăceĭ madreporice şi deci împedecarea

apei de a pătrunde în aparatul acvifer. Eĭ aŭ rămas imobilĭ, asfixiaţĭ în stratul de cenuşe. Acest fapt ne dă o idee de modul cum s'aŭ fosilizat Echinizii şi alte animale în depositile marine geologice.

Cam două lunĭ după erupţie, atît apa golfuluĭ cît şi fundul aŭ început a reveni către condiţiile normale. Limpezindu-se apa, planctonul reveni din noŭ în cantitate mare şi pescuitul sardineĭ putu fi reînceput iar delfinii reapărură şi eĭ.

Formele de fund dispărute aŭ început a se forma din larve aduse de curenţĭ din alte părţĭ, totuşĭ revenirea la stare normală a funduluĭ cere timp maĭ mult pînă la creşterea complectă a formelor ce dispăruseră.

Rezultă deci că cenuşele aruncate de Vezuv aŭ determinat o depopulare sensibilă a golfuluĭ şi că acţiunea acestor cenuşe asupra organismelor, a fost escluziv mecanică.

I. Borcea

*
* *

G. Ibrăileanu. Spiritul critic în cultura romînească Iaşĭ, Editura revisteĭ „Viaţa Romînească“, 1908, 1 vol. de 267 paginĭ, preţul 2 lei.

Lucrarea despre care îmĭ propun a vorbi este deja destul de cunoscută publicului nostru, deoarece ea a apărut mai întăiŭ, în cea mai mare parte, sub formă de articole, într-o revistă aşa de răspîndită ca „Viaţa Romînească“. Mă grăbesc să declar dela început că lucrarea este eminentă şi dacă, cu toate animozităţile pe care le-a stîrnit, ea n-a dat naştere la o serioasă discuţie contradictorie, cauza este tocmaĭ că d. Ibrăileanu argumentează cu atîta putere încît nu sufere replică.

Prin *spirit critic* se înţelege acea aptitudine specială în puterea căreĭa un om ştie, în mijlocul a tot felul de ideĭ şi împrejurări, să aleagă ideia cea maĭ bună, ca teorie, şi cea maĭ potrivită împrejurăriĭ date, ca practică.

Până în momentul de faţă noĭ Romîniĭ n-am avut încă o cultură proprie, ci o cultură de împrumut. *Spiritul critic în cultura romînească* va fi deci reprezintat de aceĭ oamenĭ care, „în introducerea culturiĭ străine, ţin samă de starea de fapt a ţăriĭ noastre“.

Cultura romînă nu este însă maĭ apreciabilă decît în secolul al XIX. După o scurtă schiţă a culturiĭ romîne în secolele precedente, d. Ibrăileanu studiază pe larg momentele principale care caracterizează cultura romînă în secolul al XIX până la 1880.

Factoriĭ culturiĭ romîneştĭ în această perioadă de timp sînt: în Muntenia „o tradiţie culturală foarte slabă, curentul latinist şi curentul francez mai ales în ipostasul luĭ politic“; în Moldova „o tradiţie culturală mai pronunţată, curentul latinist slab, curentul francez în ipostasul mai ales literar şi

curentul poporan". „Din această deosebire a factorilor—urmează d. Ibrăileanu—rezultă şi deosebirea istorieĭ culturiĭ şi lliteraturiĭ în Moldova şi Muntenia în veacul al XIX". Muntenia se caracterizează prin lupta pentru realizarea unor idealurĭ sociale şi naţionale; Moldova pentru realizarea unor idealuri culturale şi literare.

Necesitatea criticiĭ a fost recunoscută dela început în Moldova prin pana luĭ Kogălniceanu (1840) şi Alecu Russo (1846-1855). Obiectul şi scopul acesteĭ criticĭ a fost de „a nimici sistemele limbistice raţionaliste, a feri limba şi literatura de desnaţionalizare, a arunca în „noianul uitării" pretenţiile nejustificate.., a prezida la întroducerea culturii străine şi la asimilarea ei".

Cauzele pentru care critica apare maĭ întâiŭ în Moldova sînt: lipsa uneĭ clase mijlociĭ naţionale cu instincte revoluţionare, care a existat in Muntenia, unde ea a întrodus toate noutăţile şi toate exagerările;—lipsa unuĭ puternic curent latinist, care în Muntenia a existat din cauza relaţiilor strînse cu Ardealul şi din cauza individualităţilor paternice ardelene stabilite în Muntenia, ca Gh. Lazăr;—însfîrşit acea tradiţie literară maĭ pronunţată, reprezentată de o boerime cultă, din sînul căreia s-au şi recrutat corifeiĭ criticiĭ moldoveneştĭ. La aceste cauze istorice s-ar putea adăoga şi una psihică: scepticismul raseĭ moldoveneştĭ.

Critica inaugurată de Kogălniceanu şi Alecu Russo este continuată de Junimea prin reprezentantul eĭ de frunte, Maiorescu, cu începere din 1866. Critica Junimeĭ este însă fundamental deosebită de critica predecesorilor din cauza împrejurărilor politico-sociale diferite: „Pe cînd vechea şcoală critică, reprezentată mai ales de A. Russo, va fi, cu precauţiune constituţionalistă liberală, va lupta maĭ mult pentru păstrarea originalităţiĭ limbiĭ şi spirituluĭ romînesc, insistînd asupra curentuluĭ poporan şi istoric, şi va lupta maĭ puţin pentru triumful bunuluĭ gust literar şi respectarea adevăruluĭ în ştiinţă, saŭ formeĭ ştiinţiĭ;—d. Maiorescu va avea dispreţ şi neîncredere faţă cu constituţionalismul liberal, va lupta maĭ puţin pentru păstrarea originalităţiĭ limbiĭ şi a spirituluĭ romînesc, va insista foarte puţin asupra curentuluĭ poporan şi aproape deloc asupra celuĭ istoric, va lupta maĭ mult pentru triumful bunuluĭ gust în literatură şi a respectăriĭ adevăruluĭ în ştiinţă, saŭ a formeĭ ştiinţiĭ".

Ce este însă Junimismul? „Junimismul este, maĭ înainte de toate, recomandarea de a ne feri de importarea civilizaţieĭ saŭ, maĭ degrabă, recomandarea uneĭ precauţiunĭ exagerate cînd e vorba de a importa această civilizaţie. Este neîncrede ea în utilitatea transformăriĭ ţăriĭ într-o ţară cu caracter curat european, după asămănarea Franţeĭ, care, *ea*, a zguduit din temelie toate aşezările politice şi sociale din Europa,—neîncredere hrănită la primiĭ corifeĭ aĭ junimismuluĭ

de cultura lor germană". Primul junimist a fost Costache Negruzzi.

Un loc intermediar între Kogălniceanu şi Russo de o parte şi C. Negruzzi şi Maiorescu pe de alta îl ocupă Alecsandri, care a fost „un junimist patruzecĭoptist", căcĭ în el s-aŭ luptat în totdeauna două tendinţĭ: tendinţa de înoire, de reformare, şi tendinţa de conservare, care aŭ rămas alăturea, antagonice. Tendinţa sa patruzecĭoptistă a rezultat din: inteteres (el a împărtăşit soarta unuĭ bonjurist de sub domnia luĭ Mihaĭ Sturza), parizianism, naţionatism şi idealism;—tendinţa junimistă din: epicureism.

Cu anul 1880 critica moldovenească intră într-o noŭă fază. Intr-adevăr pela sfîrşitul deceniuluĭ al optulea statul romîn modern e constituit. Vremea prevederilor şi aşteptărilor trecuse. Acuma rămînea de constatat rezultatele experienţiĭ, rămînea de făcut bilanţul bineluĭ şi răuluĭ izvorît din introducerea formelor de viaţă apusene. Critica decĭ nu maĭ are de examinat spre a alege, ci de constatat rezultatele. Această nouă fază a criticiĭ—a treia—e reprezentată prin Eminescu, socialiştĭ şi Caragiale.

Eminescu se ridică cu putere împotriva formelor noŭă, care s-aŭ introdus fără a corespunde nevoilor ţăriĭ şi care aŭ adus nenorocirea ţărănimiĭ, a răzăşilor şi breslaşilor. Şi fiind că formele nouă aŭ fost introduse de liberalĭ, el urăşte pe liberalĭ precum şi clasa care s-a născut pe urma întroduceriĭ formelor nouă. Pe introducătoriĭ formelor nouă, străine, îĭ declară chĭar de străinĭ. Formele nouă fiind rele, Eminescu recomandă întoarcerea cătră trecut.

Socialiştiĭ fac societăţiĭ romîneştĭ acelaş proces, se rîdică în numele aceloraşĭ clase, dar soluţia lor este cu totul alta: „societatea socialistă, maĭ bine zis, viitoare".

Caragiale a criticat şi el liberalismul în acelaş timp ca şi Eminescu şi ca şi socialiştiĭ. In critica luĭ se deosebesc două faze: până la 1884 a criticat liberalismul ca doctrină;—după această dată el l-a criticat într un efect al săŭ,—mahalaŭa ca însuşire intelectuală.

Acesta este în rezumat—palid şi incomplect rezumat (autorul se ocupă încă de Asachi şi Odobescu)!—cuprinsul cărţiĭ d-luĭ Ibrăileanu. Elaborată cu mare răbdare în curs de cincĭsprezece anĭ, scrisă cu o perfectă claritate, cu o neobişnuită obiectivitate (D. Ibrăileanu expune cu cruzime sterilitatea partiduluĭ socialist, din care a făcut parte!) şi cu o remarcabilă putere de a îmbrăţişa o vastă serie de fapte, cartea d-luĭ Ibrăileanu este una din cele rare cărţĭ care marchează o *dată* în istoria culturiĭ unuĭ popor. Ea formează, împreună cu studiile d-luĭ A Philippide despre „Specialistul Romîn", cele două fundamentale lucrărĭ de *spirit critic* care aŭ apărut, cu privire la starea noastră culturală, în ultimiĭ cincĭsprezece anĭ.

G. Pascu

Din faptele străbunilor. Povestirĭ ale cronicarilor, rînduite, adnotate şi publicate de *N. Iorga.* Văleniĭ-de-Munte, 1909 (VIII+218 pp., L. 1.50).

După o substanţială notiţă despre cronicarĭ, autorul culegeriĭ dă, în cele 28 de fragmente alese, „istoria însăşĭ a neamuluĭ nostru, şi anume în acele părţĭ care pot creşte încrederea noastră în noĭ înşine“.—neomiţînd, totuşĭ, pe nicĭunul dintre fruntaşiĭ scrisuluĭ cronicăresc şi păstrînd neatinse arhaismele şi provincialismele, pe care le lămureşte, în numeroase adnotaţiĭ precise, supt text

Astfel, rostul literar şi filologic al culegeriĭ nefiind întru nimic ştirbit, d. Iorga se poate felicita, cu drept cuvînt, că a dat, în acelaş timp, o carte de cultură naţională—aş zice maĭ degrabă : o carte de suflet pentru popor şi o excelentă *carte didactică*, menită să înlăture meschinele broşurele de speculă, improvizate, asupra aceluiaş subĭect, pentru nu ştiŭ ce „Bibliotecĭ“ din Bucureştĭ, de dd. O. Densuşianu şi—fireşte!—I. A. Candrea-Hecht.

Cîteva observaţiĭ asupra adnotaţiilor:

Leaş de la p. 126 („treĭ miĭ [de şireagurĭ de oaste] le-aŭ *pus în leaş* la moara cea de hîrtie“) e *leş*, *aleş* „embûche, piège“ <ung. *les* idem (Cihac, II, 476). Observăm, cu acest prilej, că faptul, că în vr. se zicea: „a pune *în leş*“ (cf. şi Dosofteĭ, ap. Tiktin, *Wörterbuch*, s. v.), însă: „a pune *aleş*“ (fără *în*; id., ibid.), confirmă, fără îndoĭală posibilă (cf. Tiktin, *l. c.*), explicaţia dată de Hasdeŭ (*Etym.*, I, 856-7) dubletuluĭ neetimologic *aleş* : *a-leş* „la pîndă“.—*Rătuĭască* (p. 191: „Mihaĭ-Vodă [Racoviţă], pentru această tulburare, se temea de primejdie, şi aŭ intrat în mănăstire în Cetăţuĭe. Unde nicĭ acolo nu-l putea ţinea vremea să mîĭe, cunoscînd pe slujitoriĭ săĭ îndoiţĭ, maĭ mult stăruindu-li inimile spre neprietenĭ, decît spre dînsul, să-l *rătuĭască* ca pre Domn“) e, socotim, pentru **arătuĭască*, **aretuĭască*: *a *aretui* (de unde: *a *retui*) de la vr. *arét* „Schutz, Schutzwehr“ (Tiktin, *o. c.*),—cuvînt, care se întimpină şi la Muste, de unde e pasagiul extras (Hasdeŭ, *o. c.*, II, 1557, derivă pe acest *arét* dintr'un lat.-vulg. *arreptum*, decĭ îl consideră ca făcînd parte din familia luĭ *arăt*, explicat de el, *ibid.*, din *reptare*, *retare*. Dar Hasdeŭ şi, după el, Tiktin, *o. c.*, înregistrează (ibid., 1542-3) şi un alt *aret*: „*áret* s. n.; entourage, proximité de quelque chose“, pe care-l reduce la ungur. *èrrèt*=*erre-itt*, *errünt* „de ce côté-ci, dans cette direction ci“, respingînd etimologiile latineştĭ (*erecte*, *area*) propuse de Lex. Bud. şi Sim. Mangĭuca. Credem, totuş, că cuvîntul acesta,—pe care Philippide (*Principiĭ*, p. 183) îl pune, la rîndu-ĭ, în legătură cu *arăt* saŭ *ar*,—poate fi revendicat, cu temeĭŭ, pentru elementul latin al dicţionaruluĭ nostru. In adevăr, judecînd după locuţia citată ad voc. de Lex. Bud: „*în aretu vîntuluĭ*, obviam vento, vor dem Wind“=expus *suflăriĭ* luĭ (cf. în jeliştea, în bătaia vîntuluĭ), locuţie, faţă de

care *în aretul cuĭva* (Budaĭ-Deleanu, ap. Hasdeu, *l. c.*; Frîncu Candrea, *Moțiĭ*, 97; Viciu, *Glosar*, 74) „în dreptul, în apropierea, în preajma cuĭva", propr.: „în sufletul, în răsufletul (raza respirațieĭ) cuĭva" (compară: „Nu-mĭ tot umbla în arĭatul meŭ!" din Viciu, *l. c.*, cu expresiile populare uzuale: „a se băga in sufletul cuĭva, a nu-ĭ da a sufla") și in *aretul unuĭ lucru* (cf Tikt., *o. c.*) ar putea fi nişte generalizărĭ analogice posterioare,—înțelesul primordial al vorbeĭ în chestie pare să fie acela al lat. *halitus*, *-m* „souffle, exhalaison, haleine, respiration" —Pe baza luĭ *Șoldan*=*Sultan* (p. 71, n. 1; cf. Hasdeu şi a turc. *baş-kadîn* „la première dame d'un harem, et surtout de celui du Grand Seigneur", propus de Şăĭneanu (*Elem. turc*, 116, şi *Semasiologia*, 253; cf., însă, *Infl. orientală*, I) 245) ca etimologie a obscuruluĭ *başardină* „femme âgée de mauvaise vie", se poate, credem, da acestuĭ cuvînt un protolip maĭ plausibil: **baş-şoldană*, lit. „primă-sultană", de unde, prin substituție de sufix (*-ină* fiind,—după cum observă şi Hasdeu, *l. c.*, III, 2666,—caracteristic grupeĭ: *papină*, *pațachină*, *curvisină*, *curviştină*, *horholină* [Iarnik-Bîrseanu, p 449], *țorfotină* [Cihac, II, 535], etc.): *başoldină başordină* (Philippide, *Principiĭ*, 80, 146), **başoardină*, *başardină* (cf. şi variantele: *başoldie*, *başoaldă*, care ar putea fi însă, ele, anterioare,—cum susține, *l. c.* Hasdeu despre *başardină* față de *başoldină*).—In sfîrşit, relativ la observația de la p. 12, n. 4 („Severin vine dela numele întemeietoruluĭ de lîngă cetate, *moşul* Severin"), credem nimerit a reproduce aicĭ (din „Graĭul nostru" al d-lor Candrea, Densuşianu şi Sperantia. I, 21) un crîmpeĭŭ dintr'o „taĭnă de mult" pe care o ştie moş-Anghel Mărăcine din Radoşĭ (jud. Gorj) şi, care întăreşte, într'un mod neaşteptat, teoria savantuluĭ istoric (N. Iorga, *Constatărĭ cu privire la viața agrară a Rrmînilor*, p. 6) asupra obîrşieĭ satelor noastre: „Numele satuluĭ se trage de la unul Radu, om bătrîn ca şi mine [povestitorul are 80 de anĭ]; el l-a amiruit pămîntul...."

E. A.

Pentru tot ce priveşte redacția şi administrația a se adresa d-luĭ A. D. Atanasiu profesor. str. Hotin No. 2, Iaşĭ.

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Stiinţifice şi Literare din Iaşĭ

ANUL AL XX-lea (1909)

TABLA DE MATERII

Literatură

Istorie şi Critică literară

Istoria arteĭ şi critica artistică

Bibliografie

Dr. Traian Bratu.—Creaţiunea poetică, cu deosebită privire asupra clasicilor germanĭ, studiĭ de poetică, Iaşĭ 1909, un vol. de 154 pag., pr. 3 leĭ.

Gheorghe Panu.—Cercetărĭ asupra stăriĭ ţăranilor în veacurile trecute, vol. I, partea I, 320 pag., preţul 8 leĭ, Bucureştĭ, 1909. Institutul de arte grafice Eminescu.

Const. C. Diculescu.—Propaganda papistă şi întîmplările bisericeştĭ de azĭ, Bucureştĭ, 1909 Tip. Gutenberg. O broşură 50 banĭ.

In escelentul institut de arte grafice „Minerva" Bucureşti 1909, au apărut:

Arhiereul Sofronie Craioveanul.—Noul testament, 318 paginĭ, cu ilustraţiunĭ. Pr. 4 leĭ.

Ioan Bîrsanul.—Rapsodiĭ şi Balade, 185 pag. Pr. 1 l. 50 b.

Th. D. Speranţă.—Anecdote nouă, 311 pag. Pr. 1 l. 50 b.

Calendarul Minervei pe 1910 *peste 300 pag. cu ilustraţiunĭ, Pr. 1 l. 25 b.*

In biblioteca Minerveĭ de popularizare a 30 banĭ volumul aŭ apărul următoarele:

„ 57. *I. Slavici.*—Educaţia morală.

„ 58. *Ernest Renan.*—Paginĭ alese, trad. de N. Pandelea.

„ 59. *J. M. Guyau.*— Pentru părinţĭ şi copiĭ, paginĭ alese de morală şi educaţie, trad. de Sc. Georgescu.

„ 60. *H. Macpherson (Jun.).* — Astronomie populară, trad. din englezeşte, cu adăugirĭ de Victor Anestin.

„ 61. *Ivan Tugheniefff.*—Asia, roman, trad. de N. Pastia.

„ 62. *Honoré de Balzac.*—Albert Savarus, nuvelă, trad. de C. Calfoglu.

O nouă publicaţie populară, foarte însemnată şi necesară a Institutului Minerva, sub numele „Biblioteca Teatrului Naţional", din care au apărut:

No. 1. *Wilhelm Meyer Förster.*—Heidelbergul de altă dată, piesă în 5 acte, trad. de Ovid Densuşianu. Preţul 40 b.

„ 2. *Emile Augier.*—Guérin Notarul comedie în 5 acte, trad. de A. Brătescu-Voineştĭ. Pr. 45 b.

„ 3. *Björnstjerne Björnson.* — Un faliment, piesă în 4 acte şi un tabloŭ, trad. de J. B. Hétrat. Pr. 45 b.

„ 4. *Al. G. Florescu.*—Sanda, piesă în 3 acte. Pr. 35 b.

„ 5. *N. Gogol.*—Revizorul, comedie în 5 acte, trad. de N. Dunăreanu. Pr. 45 b.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚEI ȘTIINȚIFICE și LITERARE

Onor. Domnĭ colaboratorĭ și membri cari aŭ trimis lucrărĭ prea tîrziŭ saŭ prea marĭ, sunt rugațĭ a accepta publicarea lor în numerele viitoare, de oarece aceste lucrărĭ, din lipsă de spațiŭ n'aŭ putut fi publicate în acest număr.

ARHIVA științifică și literară, fără culoare politică, pășește înainte cu puterĭ nouă în al XXI-lea an, cu sprijinul celor maĭ valoroși oamenĭ de știință, de istorie și de litere, și roagă și pe onor. Abonațĭ sprijinitorĭ aĭ cultureĭ romîneștĭ să bine voiască a plăti abonamentul la timp, singurul mijloc de existență al revisteĭ.

Cheltuelile pentru această revistă,—una din cele maĭ vechĭ din țară,—ne silesc a ruga stăruitor pe toțĭ pentru plata curentă a abonamentuluĭ prin mandat postal.

Aceĭ care ar avea intenția să nu plătească sînt rugațĭ a înapoia revista chiar de la începutul anuluĭ.

Redacția și Administrația

ABONAMENTUL:

Ediția de lux, 15 leĭ pe an, în țară și străinătate.
1 număr 1 leŭ 25 banĭ.

Ediția de popularizare, 10 leĭ, 1 număr 85 banĭ.

Pentru numere vechĭ, volume din aniĭ trecuțĭ, a se adresa ad-țieĭ. Avem două colecțiĭ complecte de la anul I—XX.

Toate ziarele și revistele, care reproduc diferite articole din „Arhiva", sînt invitate a nota numele autoruluĭ și numele revisteĭ noastre.

Iași.—Tip. H. Goldner, str. Primărieĭ No. 17.